

МОДЕРНІЗАЦІЯ

вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції

Матеріали III Міжнародної
науково-практичної конференції
(Кропивницький, 23-24 червня 2022 року)

Національний авіаційний університет (м. Київ, Україна)
Льотна академія Національного авіаційного університету (м. Кропивницький, Україна)
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського (м. Харків, Україна)
Національний університет «Львівська політехніка» (м. Львів, Україна)
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (м. Харків, Україна)
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ (м. Дніпропетровськ, Україна)
Донецький державний університет внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна)
Черкаський державний бізнес-коледж (м. Черкаси, Україна)
Кіровоградський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України
(м. Кропивницький, Україна)
Авіаційний університет Грузії (м. Тбілісі, Грузія)
Вища школа професійної освіти в Вроцлаві (м. Вроцлав Республіка Польща)
Економічний університет (м. Варна, Болгарія)
Єреванський державний університет (м. Єреван, Вірменія)
Технічний університет Ескішехіра (м. Ескішехір, Туреччина)

МОДЕРНІЗАЦІЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Матеріали
III Міжнародної науково-практичної конференції
(Кропивницький, 23-24 червня 2022 року)

УДК 340: 330 (063)
М74

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Льотної академії Національного авіаційного університету
(протокол № 8 від 15 червня 2022 р.)*

Модернізація вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 23-24 червня 2022 р. / за заг. ред. Б.Р. Стецюка. Кропивницький : ЛА НАУ, 2022. - 444 с.

ISBN 978-617-7945-12-2

Збірник містить матеріали тез учасників III Міжнародної науково-практичної конференції «Модернізація вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції», що присвячуються вирішенню актуальних питань захисту прав людини через модернізацію вітчизняної правової системи крізь призму права Європейського Союзу з врахуванням соціально-гуманітарних і філософських аспектів.

Збірник призначено для науково-педагогічних працівників, аспірантів, докторантів, студентів закладів вищої освіти, фахівців-практиків.

*Матеріали друкуються мовою оригіналів.
За виклад, зміст і достовірність матеріалів відповідають автори.*

УДК 340: 330 (063)

ISBN 978-617-7945-12-2

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Голова організаційного комітету:

МАКСИМОВ В.О. – в.о. начальника Льотної академії Національного авіаційного університету, кандидат технічних наук.

Заступник голови:

СОРОКА М. Ю.– заступник начальника академії з навчальної, науково-методичної та виховної роботи Льотної академії НАУ, кандидат технічних наук, доцент.

Члени організаційного комітету:

АНДРЕЄВА АНДРІЯНА– керівник кафедри юридичних наук, Економічного університету м. Варна, Болгарія, доктор, доцент;

АРУТЮНЯН Н. К. – завідувач кафедри педагогіки Єреванського державного університету м. Єреван, Вірменія, доктор педагогічних наук;

БАБІЙ М. В. – директор Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України;

ГАРАСИМІВ Т. З. – заступник директора навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти НУ «Львівська політехніка», доктор юридичних наук, професор, академік АВОУ;

ГМИРЯ В. П. – доцент черкаського державного бізнес-коледжу, кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки, підприємства і маркетингу;

ГОЛОВКО О. М. – проректор з науково-педагогічної роботи Харківського національного університету ім. В. Каразіна, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;

ГРИМАЛЮК А. Л. – заступник начальника Південно-Східного міжрегіонального управління Міністерства юстиції у Кіровоградській області Південно-Східного міжрегіонального управління Міністерства юстиції;

ДРАНИЙ В. В. – голова Кропивницького апеляційного суду, кандидат юридичних наук;

ДРОК Г. М. – начальник територіального управління Державної судової адміністрації України в Кіровоградській області;

ЄВГЕНІДЗЕ ГЕОРГІЙ – декан факультету ділового адміністрування Грузинського авіаційного університету м. Тбілісі, Грузія;

МАЛІНОВСЬКА ІРЕНА – проректор з міжнародної діяльності Вищої школи професійної освіти у Вроцлаві (Республіка Польща), кандидат юридичних наук, асоційована професорка;

НАЛИВАЙКО Л. Р. – проректор Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України;

ПИСЬМЕННА М. С. - декан факультету менеджменту Льотної академії НАУ, доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту та економіки;

ПОЛЩУК С. Ю. – заступник голови Кіровоградської ОДА;

РИБАЛКІН А. О. – декан підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Донецький державний університет внутрішніх справ кандидат юридичних наук, доцент, полковник поліції;

СИДОРОВ М. В. – помічник начальника Льотної академії НАУ із загальних питань та інноваційного розвитку, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник;

СОПЛКО І. М. – декан юридичного факультету Національного авіаційного університету, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;

СПІЦИНА Г. О. – завідувач кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету імені М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», доктор юридичних наук, доцент;

СТЕЦЮК Б. Р. – завідувач кафедри права та правового регулювання авіаційної діяльності Льотної академії НАУ, доктор юридичних наук, професор;

ТУРХАН ЕНІС ТУРГУТ – заступник декана факультету аеронавтики та космонавтики Ескішехірського технічного університету м. Ескішехір, Туреччина, професор;

ФРОДЕ НІЛЬСОН – начальник відділу маркетингу, стратегії та управління університету Норд, м. Буде, Норвегія, доктор наук, професор.

ЗМІСТ

<i>Сорока М. Ю.</i> ВСТУПНЕ СЛОВО	18
Наукова панель 1 ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ У ВІТЧИЗНЯНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ, СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ ТА ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	20
<i>АКОПЯН М. А.</i> Дослідження факторів проведення миротворчих місій та особливості співіснування представників поліцейських структур різних соціальних груп і національностей у міжнародних миротворчих операціях.....	20
<i>АНДРІЄВСЬКА Л. О.</i> Відвод судді у цивільному процесі України	22
<i>АРМАШ Н. О.</i> Збір винагороди за репрографічне відтворення творів та приватне копіювання: правовий аналіз.....	24
<i>БАБІКОВ О. П.</i> Проблеми використання результатів контррозвідувальної діяльності як засобів доказування у кримінальному провадженні	26
<i>БЕДНАРЧУК М. С., ЗАЯЦЬ Я. І.</i> Захист прав людини у вітчизняній судовій практиці: товарознавчі аспекти.....	28
<i>БОНДАР Ю. А.</i> Правові засади державної екологічної політики України.....	29
<i>БОРИСЕНКО Т. В.</i> Деякі питання відправлення судочинства на тимчасово окупованих територіях України	31
<i>ВАСИЛЕНКО С. О.</i> Обмеження прав людини підчас застосування поліцією превентивних поліцейських заходів	33
<i>ВИНОГРАД О. В., ДОМЕНЮК А. М.</i> Правове врегулювання застосування собак по пошуку наркотичних засобів та психотропних речовин.....	36
<i>ВІТКО О. Ю.</i> Значення поняття об'єкта кримінального правопорушення для захисту прав людини в правоохоронній діяльності	38
<i>ГАЛЬЧИЧ І. П., ПАЛИГА І. В.</i> Правове забезпечення соціальної політики в Україні.....	40
<i>ГЕСЦЬ І. В.</i> До проблеми визначення поняття та ознак форми держави.....	42

ГОЛИК Ю. Ю. Класифікація гарантій реалізації принципу підзвітності та відповідальності органів місцевого самоврядування	45
ГОЛОВКО С. Г., ГРИГОРЕНКО М. О. Реалізація європейських стандартів щодо забезпечення прав людини у вітчизняному праві	48
ГОЛУБОВ А. Є. Реформування сфери захисту прав дітей на рівні ОТГ в умовах воєнного стану	50
ГОНЧАРОВ А. В., БАЛІНСЬКА В. О. Доцільність відміни адвокатської монополії.....	52
ГОРБАЛІНСЬКИЙ В. В., ГІЛЬ В. Р. Вимоги юридичної техніки до складання актів правозастосування.....	54
ГОРБАЛІНСЬКИЙ В. В., ДЕЙНЕКО К. І. Корупційні механізми перешкоджання законній діяльності політичних партій.....	56
ГОРБАЛІНСЬКИЙ В. В., ФЕДОРЧЕНКО М. В. Права та гарантії захисту викривачів корупції за чинним законодавством України	58
ГОРБАЛІНСЬКИЙ В. В., ХУДІЄВ Р. З. Функції президента: поняття, зміст та особливості	60
ГОРДЕЮК А. О., НЕТРЕБА Д. Д. Знайдена військова техніка як об'єкт права власності: особливості правового становища під час воєнного стану.....	61
ГОРОДЕЦЬКА І. А., ЩЕРБИНА А. П. Нормативно-правове регулювання діяльності прийомних сімей: окремі аспекти	63
ГРОМОВА Т. В., МИХАЛЬСЬКА Т. В. Трасологічні аспекти дослідження крові.....	65
ЄВТЄЄВА Д. П. Щодо моменту закінчення втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність (ст. 304 КК України	66
ЄРМОЛЕНКО-КНЯЗЄВА Л. С. Державне управління як можливість діяльності держави	68
ЄРМОЛЕНКО-КНЯЗЄВА Л. С., ВИХРИСТЮК М. С. Види договору купівлі-продажу	70
ЄРМОЛЕНКО-КНЯЗЄВА Л. С., КАУШАН М. Ю. Питання щодо аспектів правового регулювання цивільних правовідносин за участю держави	72
ЖУКОВА Є. О. Втручальне публічне адміністрування	73

ЗАДАЛЯ Д. К., КАЙСАРОВА А. О. Основні аспекти протидії корупції у сфері спорту	75
ЗОНТОВА Д. С. Нормативно-правова регламентація кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судових органів: зарубіжний досвід.....	77
ІВАНЕНКО Г. В., ІВАНОВА С. Б. Кримінальна відповідальність як центральна категорія кримінального права в Україні	79
ІВАНИЦЯ А. В., ШЕРЕМЕТ А. В. Правова держава та громадянське суспільство	82
ІВАНОВА С. Б. Необережність. Зміст поняття та види	83
ІЛЬКОВ В. В., БОРОВИК І. О. Відкритість як засада побудови виконавчої процесуальної форми	85
КАЛЮГА К. В. Щодо вимог до кандидатів на посаду правоохоронця (вивчення особи правоохоронця).....	87
КІРІН Р. С., РЕВЯКІНА Т. О. Генеza судово-екологічної експертизи в механізмі захисту прав особи у господарському процесі.....	90
КОВБАСА В. М., ДЖАНИМ А. С. Проблеми правопорядку України: причини, характеристика та способи усунення	92
КОВБАСА В. М., ОГАНЯН А. О. Судова гілка влади: загальна характеристика	94
КОЖУШКО О. О. Свобода віросповідання в умовах воєнного стану.....	96
КОЗИНЕЦЬ О. Г., ГУБАРЕНКО К. О. Право власності за руською правдою.....	98
КОЗИНЕЦЬ О. Г., ЛІКСМАН В. Ю. Роль і значення конституційного суду України в тлумаченні конституції України та законів України	100
КОЗИНЕЦЬ О. Г., ПОДА Р. В. Щодо визначення поняття джерело (форма) права.....	102
КОЗИНЕЦЬ О. Г., РОМАЩЕНКО К. Ю. Щодо питання надання домедичної допомоги працівниками національної поліції під час дії воєнного стану	104
КОЗИНЕЦЬ О. Г., РЯБУС Л. С. Норми права в системі соціальних норм	106
КОЗИНЕЦЬ О. Г., СПУТАЙ Я. С. Повноваження інквізиторів в судовому процесі	109

КОМЗЮК В. Т. Щодо участі адміністратора центру надання адміністративних послуг у провадженні в справах про адміністративні правопорушення.....	111
КОРОЛЕНКО І. М. Щодо протидії епідемічним загрозам в умовах світових реалій	113
КОРШУН А. О., МЕРЕЖКО Б. І. Причини виникнення юридичних помилок.....	115
КОРШУН А. О., МЕРЕЖКО Б. І. Президент України як суб'єкт адміністративного права.....	116
КОРЧОВА І. В. Об'єкт та предмет державного нагляду (контролю) у сфері техногенної та пожежної безпеки.....	118
КОСЯЧЕНКО К. Е. Основні принципи здійснення медіації у виконавчому процесі.....	120
КОСЯЧЕНКО К. Е., БЛИК А. М. Відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності	122
КОСЯЧЕНКО К. Е., КЛЬОВА В. О. Учасники виконавчого провадження: поняття та класифікація	124
КОСЯЧЕНКО К. Е., РОГОЗНІКОВА Д. І. Проблемні питання повноважень державного органу з питань банкрутства у сфері контролю	125
КОСЯЧЕНКО К. Е., СЕДИХ Ю. О. Практика здійснення електронних торгів в Україні: система публічних закупівель «Prozorro».....	127
КОШЛЯК Н. Е. Органи судової влади у механізмі забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб.....	129
КУЦ В. М. Перспективи законодавчого закріплення кримінально-правових засобів реагування в Україні.....	131
ЛАЗАРСВ В. В. Конвергенція мови права та юридичної термінології.....	133
ЛАПКІН А. В. Деякі проблеми захисту права прокурорів на пенсію	135
ЛЕВІН О. Л., РУКІНА Д. О. Евтаназія, як один із проявів свободи людини.....	137
ЛОГІНОВА М. В., КОСТОВЯТ І. Є. Аналіз законності як основної вимоги до судових актів у цивільному процесі	139

ЛОГІНОВА М. В., НАСТИЧ Т. Захист прав переселенців під час воєнного стану.....	140
ЛОГІНОВА М. В., ШУРГАНОВ М. С. Правовий аналіз принципу верховенства права в цивільному процесі України	142
МАКСИМЕНКО Н. В., БАЛАЦЬКА Є. С. Геноцид Українського народу під час російського повномасштабного вторгнення.....	144
МАКСИМЕНКО Н. В., БАРБАРЕНКО М. А. Сучасний геноцид українського народу.....	147
МАКСИМЕНКО Н. В., БЕЗКОРОВАЙНА К. С. До питання про структуру методології науки трудового права	149
МАКСИМЕНКО Н. В., ВИХРИСТЮК М. С. Особливості здійснення правосуддя в умовах воєнного стану	150
МАКСИМЕНКО Н. В., ДОВЖЕНКО Д. О. Особливості регулювання трудових відносин у період воєнного стану.....	153
МАКСИМЕНКО Н. В., КАНДЕЙКІНА Д. В. Військові злочини проти людяності, вчинені Росією проти України: війна 2022 року	155
МАКСИМЕНКО Н. В., ЛАВРИК Ю. О. Геноцид українського народу або проведення спецоперації російськими військами.....	156
МАТВІЙЧУК В. П., БАРТЄНСЬКА Л. С. Принципи та фактори результативного використання кінологічних команд.....	158
МАШИНІЧЕНКО О. А. Теоретичні основи виникнення адміністративно-процедурних відносин та їх видові характеристики	160
МІНАКОВА Є. В., АКИМОВА А. Д. Гарантії конституційного ладу України	162
МОШНЯГА Л. В., КАНЮК О. Забезпечення прав неповнолітніх та осіб з інвалідністю в правоохоронній діяльності.....	164
МУСІЄНКО А. В., МУСІЄНКО В. В. Шляхи вдосконалення нормативно-правових механізмів захисту персональних даних в електронних медичних реєстрах в Україні	167
НАГОРНА О. О., АНТИПОВА А. К. Проблемні питання забезпечення трудових прав у період воєнного часу.....	169
НАГОРНА О. О., АХТИРСЬКИЙ В. М. Законодавче забезпечення трудових прав громадян в епоху інформаційних технологій.....	171
НАГОРНА О. О., СЕРАФИМЧУК І. О. Проблемні питання забезпечення трудових прав в аспекті гендерної рівності.....	173

ОЛІЙНИК О. О. Щодо питання адміністративно – правового регулювання особливостей судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану	175
OLGA CATARAGA, PIOTR PETCOVICI, Aspects in the criminal examination of signature and counterfeit writing	177
ОСТАПЧУК Л. Г. Історія становлення та розвитку інституту правового статусу військовополонених.....	183
ПАЛАМАРЧУК І. В. Щодо деяких питань в організації трудових відносин в умовах воєнного стану	186
ПАРНЕТА О. Й., БУТРИН С. М. Щодо питання про суб'єктний склад корпоративних відносин.....	188
ПОЛАТ І. В. Проблемні питання адміністративного судочинства в контексті захисту прав дітей від проявів булінгу	191
ПОПОВ В. С. Корупційні правопорушення в галузі землекористування	193
ПОТОПАЛЬСЬКИЙ С. В. Актуальні питання вогневої підготовки у ЗВО поліцейського профілю як протидія криміногенному елементу в умовах нинішнього дня	195
ПРИМАКОВ К. Ю., АРДЕЛЯН Д. Р. Забезпечувальний наказ у практиці конституційного суду України.....	198
ПРИМАКОВ К. Ю., БАХЧЕВА А. К. Проблема зовнішньої міграції населення.....	201
ПРИМАКОВ К. Ю., ГАСИМОВА Р. Ю. Державна політика в сфері боротьби з корупцією в Україні.....	203
ПРИМАКОВ К. Ю., БЕБЕШКО Д. С. Поняття та конституційні принципи теза правового статусу людини та громадянина в Україні (та країн снд).....	205
ПРИПУТЕНЬ Д. С., ПАРАДЗИНСЬКА С. С. Система спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції в Україні.....	207
ПЧЕЛІНА О. В., ОСТАПЕНКО Б. Ю. Проблеми кримінального процесуального законодавства в питанні тимчасового доступу до речей і документів	209
РАТУШНА Б. П. Виконавчий напис нотаріуса як вид виконавчого документа у виконавчому провадженні України.	211
РИБАЛКІН А. О., МЕЛЬНИК К.О. Правовий вплив: поняття та особливості	213

РИЖКОВА С. А., БАКАЙ В. Г. «Custody records» в діяльності національної поліції	215
РИЖКОВА С. А., ГРАХОВСЬКИЙ О. М. Актуальні проблеми протидії домашньому насильству в Україні	217
РИЖКОВА С. А., СОРОКІН Р. О. Захист прав дітей - жертв домашнього насильства.....	219
СИМОНЯН Ю. Ю. Захист прав і інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час війни	220
СЛИНЬКО Д. В., КАЛЄНІЧЕНКО Л. І. Рішення європейського суду з прав людини як елемент судового механізму захисту прав людини в Україні.....	223
SOPIŁKO I. M., LYKHOVA S. Y. The phenomenon of information terrorism as one of the threats to the national security of Ukraine	225
СТАРОДУБОВ І. В. Система суб'єктів адміністративно-правового регулювання у сфері експертної діяльності в Україні.....	227
ТАТАРІНОВ В. І. До питання щодо правової глобалізації.....	229
ТЕНИК А. В. Функції та форми діяльності профільного комітету парламенту України у сфері забезпечення екологічної безпеки.....	231
ТРИНЬОВА Я. О. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини: деякі аспекти кваліфікації	233
ТРОЯНСЬКИЙ О. А. Правові засади участі громадян в обороні України	236
ФЕДОСЕНКО Н. А. Воєнний стан як передумова для необхідних змін у цивільному законодавстві України	238
FILINOVYCH VALERIIA Correlation between human rights and intellectual property rights	240
ЦЕБЕНКО С. Б., ВАСИЛЕНКО С. Р. Захист прав жінок: теоретико-правові аспекти	242
ЧАЛИК В. Р. Теоретичні засади кваліфікації адміністративних правопорушень.....	244
ЧЕРВІНКО М. В. Вибір місця проведення допиту дитини у кримінальному провадженні	247
ЧЕРЕВКО Н. О. Аналіз судової практики з розгляду справ про надання згоди на роботу у нових умовах праці	249

ШОПНА І. М. Концептуальні підходи до визначення сутності інформаційної безпеки	251
ЮХНО О. О. Проблемні питання удосконалення законодавства із забезпечення прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального процесу	253
Наукова панель 2 ЦІННОСТІ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ	256
АПАНАСЕНКО К. І. Про дослідження практики ЄСПЛ щодо здійснення господарської діяльності та управління нею.....	257
БОНДАРЧУК Ю. П. Вплив Європейської хартії місцевого самоврядування на розвиток муніципального права України	259
ГОЛОВКО С. Г., ТЕМЧЕНКО Я. О. Пріоритети та основні принципи функціонування Європейського суду з прав людини	261
ЗАВГОРОДНІЙ В. А. Функції та роль окремої думки судді Європейського суду з прав людини	263
КАЗАНЧУК І. Д. Щодо відповідності стану адміністративно-правової охорони і використання лісового фонду в Україні до стандартів ЄС в умовах воєнних дій	265
КОПИЛОВ Е. В. Європейський досвід захисту прав людини в умовах розвитку інформаційного суспільства.....	268
КОСЯЧЕНКО К. Е., ІВАНОВА М. А. Особливості здійснення виконавчого провадження в країнах Європейського Союзу.....	270
LAGUTINA I. V. Remote work: main essence.....	272
ЛЕВІН О. Л., СТОЄВА Т. І. Європейський суд з прав людини як механізм захисту прав та свобод людини і громадянина в Україні	274
ПАЛАМАРЧУК В. А. Європейські стандарти правового режиму державних територій та їх роль у законодавстві України	276
ПИЛЮЧЕНКО Д. В. Стан ринку книговидавництва у постковідні та воєнні часи.....	278
ПІЛЬКОВ К. М. Значення res judicata рішень Європейського суду з прав людини у національних судових процесах.....	281

ПОГРЕБНЯК О. С. Щодо визначення кола осіб, які можуть брати участь у справах про визнання правочинів недійсними	283
ТРОЦЬКА В. М. Право автора на доступ до твору: порівняння норм законодавства країн ЄС та України	284
ТРОЯНСЬКИЙ О. А., ВИХРИСТЮК М. С. Європейський досвід захисту прав мігрантів, біженців, осіб без громадянства та внутрішньо переміщених осіб для України	287
ХАРИТОНОВ Є. О., ХАРИТОНОВА О. І. Європейські цінності, цінності права ЄС і DCFR	289
Наукова панель 3 СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ТА ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ГРОМАДСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	292
АКСЬОНОВА В. І. Проблеми культурно – комунікативної синергії освіти на шляху розвитку громадянського суспільства в Україні.....	293
БЕЛІЧЕНКО О. В., КОЗЛОВ В. В. Право голосу для кожного: ефективність чи стагнація демократії?	295
БОРИСОВА Т. М., ЗАВАДОВСЬКА М. Л. Правові вектори розвитку гендерної політики у Тернопільській області: результати емпіричного дослідження.....	297
ГУЛАК О. В. Окремі аспекти характеру методології дослідження адміністративно-правового забезпечення пожежної безпеки у лісовому комплексі	299
ЖАРОВСЬКА І. М. Вітальні екологічні права.....	301
ЗАМРОЗЕВИЧ-ШАДРІНА С. Р. Проблеми гуманізації освіти та суспільства	303
ZLENKO N. M. Theoretical and methodological problems of the study of civil society.....	304
КАЛІНІЧЕНКО Л. В. Громадянська активність молоді як важливий чинник розбудови громадянського суспільства.....	306
КЕЛЬМАН М. С. Співвідношення права і соціальних цінностей	308
КЕЛЬМАН Р. М. До питання виникнення правових заборон у період формування держави.....	312

КІРДАН О. П. Законодавчо-нормативне забезпечення професійної підготовки майбутніх економістів у закладах вищої освіти України	313
КРАВЧУК О. І. Щодо підвищення якості освітнього процесу в закладах середньої освіти з питань цивільного захисту.....	315
МАЛИШКО С. І. Структура механізму реалізації юридичного обов'язку повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків	317
МАТВІЙЧУК В. П., КОВАЛЬСЬКА П. Г. Окремі аспекти моделі підготовки та діяльності персоналу пенітенціарної системи.....	319
ПРОТОПОПОВА Н. А., ІВАНЧУК Ю. Г. Актуальні проблеми правового захисту соціально-економічних систем.....	321
РОМАНЬКО І. І. Розвиток демократичної культури здобувачів вищої юридичної освіти в умовах громадянського суспільства.	322
РОМАНЬКО І. І. Соціально-гуманітарний компонент професійної підготовки студентів юридичного профілю	325
РЯБОВОЛ Л. Т. Громадянське суспільство: поняття, ознаки, структура	327
СИВУЛЯ Т. М. Праворозуміння в системі юридичного знання.....	330
ТЕРЛЮК І. Я. Конституційно-правове забезпечення прав і свобод людини та громадянина в українських національних державних формаціях (1917-1921 рр.).....	331
ТКАЧЕНКО Н. І. Світоглядні аспекти медіаційної практики в Україні в військовий та післявоєнний час.....	334
TKACHENKO S. A., TKACHENKO S. A., POLIAKOVA Y., TKACHENKO V. A. Strengthening the intensification of the production process and increasing the efficiency of the national economy	336
ФІЛІПЕНКО Н. Є., ОБОЛЄНЦЕВА-КРАСИВСЬКА О. С. Загальні питання науково-методичного забезпечення судово-експертної діяльності	338
ШЕСТАК Л. В., ПАЛЬОНА А. В. Проблемні питання адміністративної відповідальності за порушення у сфері стандартизації, забезпечення якості продукції у галузі метрології та у сфері технічного регулювання.....	341
ЩЕРБИНА В. І., ДІДУК А. Г. Право на працю як сучасна конституційна цінність	343

Наукова панель 4	
ОБЛКОВО - АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ	346
ВОНУН МАКСЫМ	
Agricultural insurance as an instrument for risk reduction in agricultural production	347
НМΥRIA VIKTORIIA, PYLYPENKO ANNA	
Development of innovative mechanisms of crediting of agricultural production of Ukraine	348
КУБЕЦЬКА О. М., ВОЛОЩУК В. В.	
Аналіз достатності грошових потоків підприємства в контексті управління ними	350
КУБЕЦЬКА О. М., КОЦЮРУБА Л. С.	
Правління оборотними активами підприємств та оптимізація їх використання.....	352
КУБЕЦЬКА О. М., МАНЕЙЛО К.А.	
Оцінка вартості підприємства в сучасних економічних умовах	354
КУБЕЦЬКА О. М., МЕДЛЯРСЬКА А. С.	
Науково-методичні основи аналізу ділової активності суб'єктів господарювання	356
КУБЕЦЬКА О. М., ОСТАПЕНКО Т. М.	
Напрямки оцінки фінансового стану підприємств.....	358
КУБЕЦЬКА О. М., ОСТАПЕНКО Т. М.	
Ліквідність і платоспроможність підприємства	360
КУБЕЦЬКА О. М., ПАДАЛКА Г. В.	
Роль показників ділової активності в управлінні підприємством.....	363
КУБЕЦЬКА О. М., УДОВІКОВА Б. В.	
Управління, оцінка та методи запобігання кредитних ризиків комерційного банку	365
LEVKINA R. V., KOTKO Y. M., LEVKIN A. V.	
Accounting and analytical and information support of the mechanism of management of economic entities.....	367
ЛЕВКОВЕЦЬ Н. П.	
Особливості організації управління підприємством.....	369
МОЧЕБРОДА О. А.	
Бухгалтерський облік в управлінні підприємством	371
НОВАК О. Ю.	
Обліково-аналітична система в сучасному менеджменті підприємств.....	372
ОСТАПЕНКО Т. М., ТИМАР В. С.	
Підходи до формування товарної політики підприємства.....	374
ПУЗИРНА Н. С., ЧУМАЧЕНКО В. Ю.	
Поняття «Кадрова політика»: сутність та значення.....	377

РОЄВА О. С. Впровадження електронного документообігу в Україні: економіко-правовий аспект	379
СИДОРОВ О. А. Сутність та класифікація оборотних активів підприємства.....	381
СИДОРОВ О. А. Класифікація звітності підприємства	383
СИДОРОВ О. А., БУТ К. А. Економічна сутність та зміст банкрутства підприємства	386
СИДОРОВ О. А., ВЕРХОГЛЯДОВА Н. І. Класифікація банківських кредитів	387
СИДОРОВ О. А., ВОЛОЩУК В. В. Аналіз фінансового стану підприємства: теоретичний аспект	389
СИДОРОВ О. А., КУБЕЦЬКА О. М. Необхідність залучення кредитів для формування фінансових ресурсів підприємства.....	391
СИДОРОВ О. А., ОСТАПЕНКО Т. М. Реструктуризація як метод антикризового управління підприємством	393
СИДОРОВ О. А., САВЧУК Д. О. Зміст та завдання формування і використання прибутку	395
СИДОРОВ О. А., ТОДОРЕНКО І. А. Інформаційна база оцінки фінансового стану підприємства	397
СИСОЄНКО І. А., КАРЛЮКА Д. О. Характеристика типів засобів захисту торгівлі в межах угод Світової організації торгівлі	398
TERLYUK O. I. Blockchain technology in the context of ensuring business management.....	400
Наукова панель 5 НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУБ'ЄКТІВ АВІАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АВІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ	402
БЕЗЗУБОВ Д. О. Якість управлінських рішень в механізмі забезпечення авіаційної безпеки	403
БЕРШАДСЬКА Ю.В., Напрямки зміцнення кадрового потенціалу авіаційних підрозділів органів системи МВС України.....	405
ДЕТЮКОВА М. Є. Кримінально-правовий захист цивільної авіації від актів незаконного втручання	407
ELŻBIETA ŻYWUCKA – KOZŁOWSKA Wypadek lotniczy. Postępowanie w sprawie wypadku lotniczego	409

ELŻBIETA ŻYWUCKA – KOZŁOWSKA, ROSSANA BRONIECKA Bezpieczeństwo lotnisk cywilnych	415
ЄРМОЛЕНКО-КНЯЗЄВА Л. С. Система управління повітряним транспортом	419
ЄРМОЛЕНКО-КНЯЗЄВА Л. С., ВИХРИСТЮК М. С. Використання повітряного простору України як складова галузі авіації	422
ЄРМОЛЕНКО-КНЯЗЄВА Л. С., КАУШАН М. Ю. Питання протидії міжнародного права з випадками незаконного втручання в діяльність авіації	424
ЄРМОЛЕНКО-КНЯЗЄВА Л. С., КЛІМОВСЬКА А. Загальна характеристика цивільного права зарубіжних країн	426
МОШНЯГА Л. В. Авіаційна безпека як об'єкт кримінально-правового регулювання	428
МОШНЯГА Л. В., ЛАВРИК Ю. О. Вдосконалення законодавчого врегулювання використання безпілотних повітряних суден	430
МОШНЯГА Л. В. СКЛЯР Д. В. Сутність та значення механізму адміністративно-правового регулювання в галузі цивільної авіації	431
СТЕЦЮК Б. Р. Особливості компетенції Європейського Союзу в правовій регламентації авіаційних перевезень	434
ТРОЯНСЬКИЙ О. А., КАУШАН М. Ю. Протидія актам незаконного втручання в галузі цивільної авіації	436
ЧУЛІНДА Л. І. Безпека як основна цінність авіаційних послуг	438
ШИНКАРЕНКО І. Р., ШИНКАРЕНКО І. І. Правові, криміналістичні та організаційно-технологічні напрямки убезпечення авіаційно - космічної галузі України в умовах воєнного часу	440

ВСТУПНЕ СЛОВО

Вельмишановні колеги, учасники та гості конференції!

Дозвольте від імені Вченої ради та адміністрації Льотної академії Національного авіаційного університету привітати із початком роботи III Міжнародної науково-практичної конференції «Модернізація вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції».

Вже стало доброю традицією проводити конференцію з актуальних проблем розвитку та модернізації вітчизняної правової системи в контексті її світової інтеграції. Незважаючи, що сьогодні ми працюємо в непростих суспільно-політичних та соціально-економічних реаліях, котрі вимагають надлюдських зусиль для забезпечення існування нашої суверенної державності, ми намагаємося реалізовувати відповідні науково-практичні заходи з метою обміну новітнім досвідом, наукового пошуку для вирішення проблемних питань щодо вдосконалення та належного функціонування вітчизняної правової системи.

Ця конференція, що відбувається за ініціативи кафедри права та правового регулювання авіаційної діяльності, має на меті зібрати науковців, науково-практичних працівників, представників органів державної та місцевої влади, інших установ, юристів-практиків, аспірантів та всіх професійно зацікавлених осіб, відданих гідній і шляхетній справі правотворчості в нашій державі. Адже саме науковці зможуть у подальшому закласти фундамент вдосконалення нормативно-правових актів з метою їх реалізації.

Матеріали, що були опубліковані за підсумками попередніх конференцій дають підстави стверджувати, що підняті проблеми та вироблені рекомендації, викликали інтерес не тільки в українських але й зарубіжних науковців.

Поширення та популяризація наукових поглядів та підходів досвідчених фахівців до галузі правових наук створюють умови щодо підвищення авторитету України в міжнародному науковому середовищі, а також сприятимуть інтелектуальному потенціалу нашої країни.

Льотна академія НАУ приділяє належну увагу вдосконаленню та розвитку юридичної науки, адже зазначена наукова галузь повинна відповідати сучасним потребам суспільства та безпосередньо виконувати регулятивну функції в його відносинах як на внутрішньому, так й міжнародному рівні.

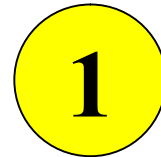
Дозвольте висловити впевненість, що III Міжнародна науково-практична конференція стане своєрідним імпульсом з вироблення спільного підходу у вирішення проблемних питань щодо підвищення ефективності в напрямку модернізації нашої правової системи в контексті світової інтеграції.

Незважаючи, що сьогодні змусили підлаштувати всі процеси під умови нової реальності та стало причиною проведення нашої конференції в дистанційному форматі, ми раді, що коло однодумців з такої широкої наукової спільноти зустрілися сьогодні та готові ділитися своїми дослідженнями, думками, поглядами відносно вирішення існуючих актуальних питань.

Ще раз від імені керівництва Академії всіх вітаю з початком роботи конференції, бажає всім її учасникам конструктивної роботи, нових здобутків, плідних наукових звершень і мирного неба над головою.

*З повагою
заступник начальника академії
з навчальної, науково-методичної та виховної
роботи
Льотної академії НАУ,
кандидат технічних наук, доцент
Сорока М. Ю.*

НАУКОВА ПАНЕЛЬ

**ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ
У ВІТЧИЗНЯНОМУ
ЗАКОНОДАВСТВІ,
СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ
ТА ПРАВООХОРОННІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ**

**ДОСЛІДЖЕННЯ ФАКТОРІВ ПРОВЕДЕННЯ МИРОТВОРЧИХ МІСІЙ ТА
ОСОБЛИВОСТІ СПІВІСНУВАННЯ ПРЕДСТАВНИКІВ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ
СТРУКТУР РІЗНИХ СОЦІАЛЬНИХ ГРУП І НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ У
МІЖНАРОДНИХ МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЯХ**

Акопян Мері Андраниківна,
заступниця міністра внутрішніх справ України,
besolgigo@gmail.com

Варто констатувати, що для міжнародних миротворчих місій характерними є конфлікти, пов'язані зі спільним перебуванням представників різних культур, релігій, традицій. Нерідко, службовий конфлікт, переростаючи в особистісний, може надалі трансформуватися у національний. Особливу складність організаційного характеру являє спільна робота багатонаціональних сил ООН, особливо тих, що отримали широкий світовий резонанс у «гарячих точках», куди направляються представники багатьох країн, що пов'язується з міркуваннями престижу. Ризик виникнення соціально-психологічного феномену різноманітних національних груп виникає при спільному перебуванні 4-х і більше співвітчизників і проявляється у протекційному ставленні до земляків (призначення на командні посади, виділення автотранспорту, пільги тощо). «Зважаючи на свою авторитарну сутність поліцейська служба сприяє появі упереджень. Якщо поліцейські не мають досвіду міжнаціонального спілкування, то у багатонаціональному колективі можлива поява і етнічної упередженості» [1, с. 78; 2, с. 99–100]. Процес психічної адаптації до життєдіяльності в умовах багатонаціонального колективу займає, в середньому, близько 3-х місяців. Його можна прискорити такими факторами, як особливі умови життєдіяльності контингенту та попередній досвід спілкування з представниками інших народів та національностей [2, с. 100].

Свого часу О. О. Теличкін звертав увагу на психічну адаптацію до особливостей традицій, культури країни перебування. Так, імовірність виникнення стресу на ґрунті відносин із місцевою культурою тим вище, чим більше спостерігач стикається з місцевим населенням. Повна ізоляція від місцевого населення виключає стрес, але уявлення про народ та його культуру будуть нереалістичними (стануть набором особистих проєкцій, інтроєктив, соціальних стереотипів). Зустріч з «не найдостойнішими» представниками відповідного народу (типова для миротворчих збройних сил, що виконують поліцейські функції) веде до створення негативних стереотипів. У місцевому населенні починають бачити «лиходіїв», «недолюдей», що проявляється у висловлюваннях на кшталт: «Цьому народу довіряти не можна»; «Усі вони тупиці та нероби». 14,4% респондентів з ДП ООН у Югославії відзначили наявність значних відмінностей у культурі як основну проблему для новоприбулих, а 17,9% заявили, що незнання місцевої мови робить їх перебування в країні неповноцінними [1, с. 80]. Зрозуміло, свій вплив на успішність адаптації має і реальна лояльність місцевого населення, яка зазвичай, неоднакова серед різних його груп. За оцінками спостерігачів ООН, які ранжували воюючі сторони, що розводяться, в Боснії і Герцеговині, найлояльніші до співробітників ООН – серби (їх на перше місце поставило 46,4% опитаних), далі – мусульмани та хорвати (відповідно 17,9% та 7,2%) [1, с. 79]. На реальну лояльність груп місцевого населення впливає і лояльність до населення політики самих миротворців, яка, слід визнати, у стратегічному плані залежить не від самих військових-виконавців місії (в їхню сферу прав і свобод не входить обговорення сумнівних наказів, що виходять від політичного керівництва, і орієнтованих швидше на відстоювання геополітичних інтересів країн гегемонів, аніж на декларовані миротворчі цілі) [1, с. 100].

На наш погляд, О. А. Бреусенко-Кузнецов найбільш вдало проаналізував основні форми психічної адаптації до екстремальних умов миротворчої місії пов'язані з клімато-географічними умовами країни перебування; з умовами безпеки; з умовами служби; з національно-мовним аспектом країни перебування; з культурними особливостями; з

інтимно-особистісними характеристиками; із побутовими умовами. Вченим акцентується увага на деструктивному впливі реальних поза-миротворчих контекстів декларованих завдань миротворчої діяльності миротворців, особливо що стосується психічної адаптації до екстремальних умов служби. [1, с. 102].

Отож, конфлікти пов'язані з перебуванням у миротворчих місіях представників різних національностей нерідко супроводжуються багатьма факторами особистісного спілкування через різноманітність культур, релігій, традицій, що згодом можуть трансформуватись у міждержавні протистояння. Вдала організація роботи з урахуванням особливостей адміністративно-правової та управлінської складових неодмінно дадуть свої результати. Особливості співжиття багатонаціональних спільнот у гарячих точках накладає відповідальність соціально-психологічного характеру і може викликати значний суспільний резонанс у разі неналежного поведіння миротворців. Звідси, на увагу заслуговує баланс та пропорційність інтересів держави у якій здійснюється така місія та особистісно-культурні фактори, які згодом переростають у більші масштаби соціальної значущості.

Загальновідомим є вислів, що якщо уявити безлюдний острів і на ньому буде двоє людей, то вже можна говорити про відносини управління, тобто влади і підпорядкування. Говорячи про миротворчі операції атрибути співжиття різних національностей та виконання ними місії щодо врегулювання конфліктів воістину є миротворчою справою вищого масштабу осмислення. Однак у таких національних групах нерідко виникають конфлікти, протистояння, суперечки, що в подальшому можуть особливим чином відобразитись на загальному здійсненні такої місії. За цих умов для поліцейського надважливим є досвід міжнаціонального спілкування з елементами неупередженого ставлення. Очевидно психологічна адаптація до складних умов відірваності від сім'ї, інші фактори налаштовує на особливі умови життєдіяльності, управлінської та «добродіяльній» роботи чи можливості усамітнення та наукових роздумів. Тут потрібен неабиякий досвід представників в яких за плечима багаж знань, що дає проводити лекції-тренінги на високому теоретико-практичному, інтелектуальному рівні, щоб формувати атмосферу єдності духу та ідеологію розуміння ситуації, глобальних протистоянь і, зрештою того, що в основі конфліктів і воєнних станів закладена понівечена доля людини, порушені її права, розбита інфраструктура і житлові будинки, втрачені назавжди рідні і близькі. Бути за таких умов миротворцем особлива місія і честь, що покладається на поліцейського.

Неабияка місія на цьому етапі полягає у психологічній адаптації до умов, які склалися, розуміння і глибоке усвідомлення ситуації чим формуються особливі взаємозв'язки з місцевими населенням, що дає бажання працювати з повною віддачею сил, заради торжества миру і милосердя, коли у місцевому населенні намагаються бачити заручників ситуації вищих глобальних цілей. Таким відношенням до людини за принципом «як би це був рідний брат чи сестра», зрозуміло, що можна завоювати лояльність і довіру громади, відстоюючи загальні засади справедливості, цим самим здобуваючи повагу колективу. Грамотність та освіченість, відмінне знання мови народу, де перебуває миротворець, бажання і вміння донести і подати необхідну інформацію на високому миротворчо-інтелектуальному рівні є вищим пілотажем майстерності дорученої справи. Цим самим формується загальна політика найзагальнішого стратегічного і тактичного рівнів, яка, багато, залежить від лідерів та бажання проявити ініціативу особисто кожним миротворцем.

Говорячи, про сьогоденну російсько-українську війну слід згадати зачатки страування західної та східної України практично з часів отримання нею незалежності за ознаками мови, релігії, бачення себе у союзі з європейськими чи євразійськими країнами та багато інших факторів, які безперечно впливали на загострення загальнонаціональної обстановки та вилились у нинішню загальну ситуацію військового стану. Відрадно, що у складних умовах сьогодення західна та східна Україна об'єднались, побачили спільні пріоритети і цілі у подальшому відстоюванні територіальної цілісності та розбудові української державності. Тут не можна не згадати про стурбованість та загальну негативну налаштованість через захмарні ціни на житло у безпечних регіонах нашої держави. Це свідчить, що ситуація ще до кінця не вчить про справу і місію безкорисливості чи мінімального набуття благ через загальне людське горе. Ескалація загального конфлікту і

війни можлива за умови мобілізації сил і бажання відстоювати об'єднання націй і народностей на якісно нових засадах розуміння, милосердного ставлення до ближнього, бажання допомогти піднятись з колін, вийти зі складних умов життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Теличкин А. А. Особенности психической адаптации сотрудников полиции к условиям службы в миротворческой миссии ООН: дисс. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Харьков, 1998. 180 с.

2. Бреусенко-Кузнецов А. А. К социально-психологической реабилитации военнослужащего в связи с экстремальными ситуациями миротворческой миссии. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка.* 2010. № 3. С. 97-102.

УДК 347.9

ВІДВОД СУДДІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Андрієвська Людмила Олексіївна,
старший викладач
кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
адвокат
falco_mvsv@ukr.net

Поняття «відвід» в чинному Цивільному процесуальному кодексі України не міститься, однак у юридичній літературі «відвід у цивільному судочинстві» - це усунення від участі в цивільному процесі окремих його учасників із підстав, визначених у цивільному процесуальному законодавстві [1, с. 86].

Умовно відводи можна поділити на дві групи: 1) самовідвід – коли суддя, секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач у випадках, установлених законом, зобов'язаний заявити самовідвід; 2) відвід судом за наявністю підстав, визначених законом, відповідно до поданої заявки, особам, які беруть участь у справі [1, с. 86].

Відповідно до ст. 36 та 38 ЦПК України відведеними можуть бути суддя, секретар судового засідання, експерт, спеціаліст та перекладач.

Підстави відводу (самовідводу) судді передбачаються та регулюються главою 3 розділом «Склад суду. Відводи» ч.1 статті 36 ЦПК України. Визначений перелік є невичерпним, про це свідчить п. 5 ч. 1 ст. 36 ЦПК, а саме «є інші обставини, що викликають сумнів в неупередженості або об'єктивності судді», тобто існують інші різноманітні життєві обставини, які не можна передбачити, тому закон не може визначити вичерпного переліку. Стаття 37 ЦПК передбачає недопустимість повторної участі судді в розгляді справи, а зазначені підстави розповсюджуються на суддів усіх інстанцій [3].

Найважливішим є питання відводу судді оскільки відвід судді є одним із тих механізмів, що забезпечують законність та обґрунтованість рішень, який покликаний гарантувати захист від впливу на суд різних зовнішніх факторів [4, с. 36].

Підстави для відводу судді можуть мати об'єктивний чи суб'єктивний характер. Об'єктивною підставою для відводу судді є його попередня участь у справі (п.2 ч.1 ст.36 ЦПК) та порушення порядку визначення судді для розгляду справи (п.4 ч.1 ст. 36 ЦПК). Суддя брав участь у справі як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, представник, адвокат, секретар судового засідання або надавав стороні чи іншим учасникам справи правничу допомогу в цій чи іншій справі, тут мова йде про недопущення суміщення двох процесуальних фігур в одній особі, оскільки попередня участь у справі у певному процесуальному статусі може негативно вплинути на обов'язки по справі та на саму справу в

іншому процесуальному статусі. Зазначена обставина є безумовною підставою для відводу й у разі її наявності суддя зобов'язаний заявити самовідвід. Підставою для відводу може бути лише безпосередня участь судді, про відвід якого йдеться, у цій справі [5, с. 40].

Спеціальною підставою для відводу судді є порушення порядку визначення судді для розгляду справи. Отже, якщо суддя чи колегія суддів сформована без дотримання встановленого порядку, відвід підлягає до задоволення. Відхилення заяви про відвід, якщо для цього були підстави, може мати наслідком скасування судового рішення.

Суб'єктивною підставою для відводу судді можна вважати підстави зазначені в п.1 ч.1 ст. 36 ЦПК, а саме суддя є членом сім'ї або близьким родичем (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб). З цих підстав суддя підлягає відводу і тоді, коли зазначені у ній особи вступили або залучені у справі після початку розгляду справи. Зрозуміло, що родинні стосунки між суддями можуть бути перешкодою для повного й всебічного розгляду справи. Суддя, який би знаходився в родинних стосунках з іншими суддями по справі чи іншими її учасниками, обов'язково викликав би недовіру до себе, і це потягнуло б скасування вироку (рішення) [6, с. 67].

Суб'єктивною підставою для відводу судді можна вважати і п.3 ч.1 ст. 36 ЦПК, а саме суддя прямо чи побічно заінтересований у результаті розгляду справи. Заінтересованість у справі може мати як юридичний, так і побутовий характер. Юридична заінтересованість характеризується якщо від результату вирішення спору у судді виникнуть, зміняться або припиняться права чи обов'язки. Побутова (фактична) заінтересованість якщо рішення суду може мати вплив на особисті стосунки судді з оточуючими (наприклад, залежність від однієї сторони) [2, с. 369].

Відповідно до п.5 ч.1 ст. 36 ЦПК обставинами, що викликають сумнів в об'єктивності та неупередженості судді, можуть бути незаконні дії судді під час розгляду справи, ігнорування законних вимог сторони, створення перешкод для реалізації процесуальних прав, нерівне ставлення до сторін, нетактовна поведінка судді тощо. Ця підстава, що вказує на обставини, які викликають сумнів в об'єктивності та неупередженості може бути підставою для відводу лише з ініціативи осіб, які беруть участь у справі, так вважають деякі дослідники. Самовідвід з цієї підстави суддя заявити не може, адже у нього не може бути сумнівів у власній об'єктивності чи неупередженості. Для того щоб ці обставини лягли в основу заяви про відвід, вони повинні бути доведеними [5, с. 42-43].

Отже, аналізуючи зазначені підстави в ЦПК України, можна зробити висновок, що інститут відводу судді відіграє важливу роль в розгляді та вирішенні цивільної справи та від результату процесуальної діяльності суддів залежить законність і обґрунтованість винесених рішень, а також авторитет суду як органу державної влади якому покликано безсторонньо та об'єктивно розглянути цивільну справу. Зазначення підстав для відводу полягають в охопленні випадків, які найчастіше повторюються в практиці, але практика по них повинна переглядатися і більш детально тлумачитися для розуміння об'єктивності та неупередженості розгляду та вирішення цивільної справи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кучер В. О. Цивільний процес України: підручник / кол. авторів; за ред. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 768 с.
2. Сенік С. В. Відвід судді в цивільному процесі. Львівський національний університет ім. Івана Франка. 2014. С. 369-370.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 липня 1963 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1501-06#Text>
4. Ануфрієва О. В. Інститут відводу судді у процесуальному праві України (порівняльний аспект). Питання юридичної теорії і практики. Вісник Вищої ради юстиції. 2011. № 4 (8). С. 35-43.
5. Петрик В. В. Загальні підстави відводу в цивільному процесі. Наука і Практика. Адвокат. 2012. № 8 (143). С. 40-44.

6. Васильєва-Шаламова Ж. В. Відвід судді(в) у цивільному процесі: деякі теоретико-прикладні аспекти. Порівняльно-аналітичне право. 2014. № 7. С. 66-69.

УДК 347.77(075.8)

ЗБІР ВИНАГОРОДИ ЗА РЕПРОГРАФІЧНЕ ВІДТВОРЕННЯ ТВОРІВ ТА ПРИВАТНЕ КОПІЮВАННЯ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Армаш Надія Олексіївна,
заступник директора ВСП ДП
«Інформаційні судові системи»
«Центр судової експертизи та експертних досліджень»
Державної судової адміністрації,
доктор юридичних наук, доцент
nadja@ukr.net

Збір винагороди за репрографічне відтворення творів та приватне копіювання передбачено Законами України «Про авторське право та суміжні права» та «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» [1; 2]. Винагорода за репрографічне відтворення творів та приватне копіювання має такі ознаки:

1. Обов'язковий характер виплати, яка гарантується законом;
2. Суб'єктами здійснення таких виплат є особи, які не використовують об'єкти авторського права;

3. Кошти, які зібрані передаються авторам чи правовласникам не у повному обсязі.

- 1.1. Обов'язковий характер виплати, яка гарантується законом.

За загальним правилом розмір і порядок виплати авторської винагороди за використання твору встановлюються в авторському договорі або у договорах. Тобто діють договірні відносини, що передбачають диспозитивність дій сторін в межах даного договору. Так, відповідно до абз.3 ч.1 ст. 20 Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» «Збирання винагороди (відрахувань) здійснюється організаціями колективного управління на підставі та в межах повноважень, отриманих від правовласників і (або) організацій колективного управління, і (або) аналогічних іноземних організацій на підставі договорів, укладених у письмовій (електронній) формі, або встановлених цим Законом».

Проте, з формулювання інших частин цієї ж статті Закону така диспозитивність не впливає. Конструкція норми вказує на імператив, зокрема звертає на себе увагу ч. 3 ст. 20 Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав», що встановлює обов'язок користувачів укласти договір із ОКУ, що в свою чергу кореспондується із обов'язком сплачувати певні суми коштів, що будуть встановлені нормативно.

Право автора отримати винагороду за свій твір кореспондується із обов'язком користувача сплатити автору певну суму коштів – винагороду. Проте, у випадку виплат за репрографію та приватне копіювання, кореспондентність не виникає, адже порушується головні чинники – договірні засади між автором чи правовласником та користувачем. Платник збору за приватне копіювання та репрографію не може бути пов'язаний договором. Зобов'язання платника виникають на підставі Закону.

Зобов'язання на підставі закону виникають і в організації колективного управління. Відповідно до Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» обов'язкове колективне управління правом на відтворення здійснюється у двох категоріях:

– репрографічне відтворення творів та їх частин (уривків);

– відтворення в домашніх умовах і в особистих цілях творів, виконань, зафіксованих у фонограмах, відеограмах, їх примірниках, а також аудіовізуальних творів та їх примірників (приватне копіювання).

Обов'язкове колективне управління поширюється на всю територію України та здійснюється щодо майнових прав усіх правовласників незалежно від їх наявності в каталозі такої ОКУ і правовласники не можуть вилучити належні їм майнові права з управління цієї акредитованої організації.

1.2. Суб'єктами здійснення таких виплат є особи, які не використовують об'єкти авторського права. Ця теза впливає із попереднього висновку, що авторська винагорода (гонорар) це усі види винагород або компенсацій, що виплачуються авторам за використання їх творів, які охороняються у межах, встановлених авторським правом.

Використовувати (укр.) - застосовувати, вживати що-небудь з користю, користуватися чимсь [3]. Безпосередня взаємодія користувача із певним предметом для визначення такої дії як «використання» є безумовним фактором. Відсутність взаємодії з предметом виключає факт його використання.

Виробники та імпортери цифрового, аналогового та іншого обладнання і матеріальних носіїв, із застосуванням яких можливо здійснити відтворення творів, не використовують (в лексичному значенні цього слова) об'єкти авторського права. Відповідно, тягар виплат переноситься від однієї зі сторін договору про використання твору на третю особу на підставі закону.

1.3. Кошти, які зібрані передаються авторам чи правовласникам не у повному обсязі. Так, це відбувається відповідно до п 5 та 6 «Порядку та умов перерахування двадцяти п'яти відсотків доходу від прав, зібраного акредитованою організацією колективного управління за репрографічне відтворення творів, до державної установи, що виконує спеціальні функції щодо сприяння національно-культурному розвитку України», затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2021 р. № 1112 [4]

Тотожний алгоритм перерахування частини доходу від прав, зібраного акредитованою організацією колективного управління передбачено і за репрографічне відтворення творів.

Отже, з наведених норм впливає три напрями спрямування коштів, які одержані ОКУ за репрографію та приватне копіювання. Це:

1. організація колективного управління (збір за управління);
2. державна установа, що виконує спеціальні функції щодо сприяння національно-культурному розвитку України (на розвиток української культури)
3. автори, видавці, виконавці та інші правовласники.

Додатково, в силу положення ч.10. ст. 21 Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» організація, може здійснювати й інші відрахування із зібраного доходу від прав, але не більше 15 відсотків суми зібраного доходу. Напрями спрямування деталізуються в цій нормі.

Відповідно, сама винагорода за використання об'єкта авторського права становитиме лише невелику частину від зібраних коштів. Інша частина йтиме на обслуговування «публічного інтересу», а не на компенсаційні виплати автору та іншим правовласникам.

Таким чином, структурні характеристики винагороди за репрографію та приватне копіювання призводять до висновку, що правовий статус такої винагороди має змішаний характер. Винагорода за репрографію та приватне копіювання є квазіфіскальним платежем, в якому ознаки, що притаманні податкам і зборам превалюють над ознаками компенсаційних виплат, що впливають із договірних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Про авторське право та суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379212?find=1&text=%D1%80%D0%B5%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80#Text>

2. Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав: Закон України від 15.05.2018 № 2415-VIII URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/241519?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%BD%D0%B5#w1_1

3. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — К.: Наукова думка, 1970—1980. — Т. 1. — С. 412.

4. Про затвердження порядків та умов перерахування організаціями колективного управління коштів до державної установи, що виконує спеціальні функції щодо сприяння національно-культурному розвитку України: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2021 р. № 1112 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1112-2021-%D0%BF#n33>

УДК 343.326

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЗАСОБІВ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Бабіков Олександр Петрович,

доцент кафедри кримінального права та процесу
Київського університету права НАН України,

кандидат юридичних наук

pflegalcompany@gmail.com

На відміну від НС(Р)Д, які визначаються як різновид слідчих дій, результати яких підлягають використанню як докази у кримінальному судочинстві [1], використання з аналогічною метою матеріалів контррозвідальної діяльності (далі - КРД) залишається спірним.

Розглядаючи КРД як різновид оперативно-розшукової діяльності, прибічники можливості використання результатів КРД для доведення вини особи, посилаються на правові позиції Верховного Суду [2], [3], [4], яким зроблено висновки, що матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [5], за умови відповідності вимогам статті 99 КПК України, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази за умови дотримання вимог зазначеного Закону щодо підстав та порядку заведення оперативно-розшукової справи, проведення оперативно-технічних заходів, у тому числі і наявність відповідного судового дозволу, коли такі заходи пов'язані з втручанням у приватне спілкування.

Саме дотримання вимог, встановлених законами України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про контррозвідальну діяльність» [6], «Про розвідку» [7], під час проведення заходів контррозвідального пошуку, фіксації їх результатів, а також можливість перевірити їх на предмет належності та допустимості, - розглядається як ключова умова використання матеріалів ОРД (КРД) для доказування у кримінальному провадженні.

Поряд з цим, має місце і судова практика [8], [9], коли протоколи, складені за результатами контррозвідальних заходів визнаються недопустимими доказами через те, що метою таких заходів є попередження, своєчасне виявлення й припинення розвідальних, терористичних та інших посягань на державну безпеку України, отримання інформації в інтересах контррозвідки, а не досягнення завдань кримінального судочинства.

Різні підходи щодо можливості використання результатів КРД у кримінальному судочинстві обумовлені наявністю у таких заходів як спільних рис з НС(Р)Д та оперативно-розшуковими заходами, так і суттєвих відмінностей.

Порівнюючи правові засади регламентації КРД, НС(Р)Д та ОРД необхідно звернути увагу на такі суттєві відмінності: 1) пошук та фіксація доказів у кримінальному провадженні чи забезпечення інтересів кримінального судочинства не передбачені як мета КРД; 2) порядок проведення контррозвідальних заходів визначається підзаконними актами СБУ, а не КПК чи іншим законом; 3) деякі заходи контррозвідального пошуку, аналогічні

НС(Р)Д, можуть проводитися за відсутності дозволу слідчого судді чи суду; 4) підставою для початку проведення КРД можуть бути відомості одержані у незаконний спосіб.

З урахуванням цього, слід звернути увагу, що у ст. 12 Загальної декларації ООН [10] заборонено безпідставне втручання у приватне життя, а ст. 8 Європейської Конвенції [11] встановлено умову, що дозволяє органам державної влади обмежувати права і свободи людини, лише коли таке втручання здійснюється згідно із законом. Саме ця вимога Конвенції, на нашу думку є ключовою для оцінки результатів КРД як доказів у кримінальному провадженні. Регламентація КРД підзаконними відомчими нормативними актами унеможлиблює ототожнити таку діяльність як таку, що «здійснюється із законом». При цьому, одержання доказів у порядку, що регламентується нормативними актами, юридична сила яких нижча ніж юридична сила закону, обумовлює істотне послаблення гарантій захисту прав і свобод людини.

Можливість розпочати контррозвідувальну діяльність за інформацією, що одержана у протиправний спосіб, звуження судового контролю за обмеженням прав і свобод людини під час проведення заходів КРД, регламентація КРД відомчими актами з обмеженим доступом, що унеможлиблює перевірку одержаних відомостей на предмет наявності приводів, підстав, порядку проведення та фіксації інформації, а також відсутність законодавчо врегульованої процедури використання матеріалів КРД в іншому провадженні, аналогічної визначеній у ст. 257 КПК України, - на нашу думку унеможлиблюють використання результатів КРД як доказів у кримінальному провадженні, у тому числі як документів, проте можуть бути використані для початку досудового розслідування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України, ст. 246, ст. 256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4651-17#Text>
2. Постанова Верховного Суду від 12.05.2021 у справі № 750/10362/17 (провадження № 51-5319 км 20)
3. Постанова Верховного Суду від 18.12.2019 у справі № 761/20890/15-к
4. Постанова Верховного Суду від 15.02.2018 у справі № 236/621/15-к
5. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>
6. Закон України «Про контррозвідувальну діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text>
7. Закон України «Про розвідку». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text> ;
8. Вирок Орджонікідзевського районного суду міста Маріуполя від 27.10.2017 у справі № 221/2362/15-к.
9. Вирок Селидівського міського суду Донецької області від 07.02.2017 (справа № 237/951/16-к)
10. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
11. Європейська конвенція з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ У ВІТЧИЗНЯНІЙ СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ: ТОВАРОЗНАВЧІ АСПЕКТИ

Беднарчук Микола Степанович,
завідувач сектора моніторингу та
інформаційного забезпечення
Львівського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України,
кандидат технічних наук, професор
1959mikolai@gmail.com

Заяць Ярослав Ігорович,
аспірант
кафедри товарознавства,
митної справи та управління якістю
Львівського торговельно-економічного університету

Пошук, формулювання, наукове обґрунтування та фахове конструктивне обговорення сучасних завдань, об'єктів, понять економіки та права, а також пошук раціональних шляхів забезпечення економіко-правового розвитку, який відповідає нагальним потребам інтеграції України до Європейської спільноти – є актуальною проблемою усіх складових вітчизняної правової системи [1-2].

В означеному плані певне загальнонаукове, теоретико-методологічне та практичне значення має дослідження умовної системи «захист прав людини - судова експертиза» під кутом зору одного з видів сучасної судової експертизи – товарознавчої експертизи [3], оскільки товарознавство, серед іншого, системно вивчає вимоги до рівня якості товарів та забезпечення ефективності їх споживання [4], а одним із завдань судової товарознавчої експертизи є проведення експертних досліджень з питань, що становлять інтерес для юридичних і фізичних осіб [5].

Актуальним прикладом такого дослідження є встановлення відповідності меблів для Нової Української школи (НУШ) [6], які закуплені у заклади освіти за кошти Держбюджету, вимогам чинних нормативно-правових документів на ці товари. Потреба у таких дослідженнях обумовлена відкриттям низки кримінальних проваджень за фактами встановлення невідповідності закуплених меблів для НУШ вимогам державних стандартів України і тендерної документації. Задоволення цієї потреби спрямоване на захист прав найменших громадян нашого суспільства – учнів початкових класів та відбувається силами і засобами системи судової експертизи.

Досвід Львівського НДЕКЦ МВС у виконанні судових товарознавчих експертиз, у яких було поставлено запитання про встановлення відповідності фактично наявних у закладах освіти меблів для НУШ вимогам державних стандартів України показує, що таке дослідження має певні особливості, які не описані у чинних методичних матеріалах на дослідження товарів і потребують набуття судовим експертом додаткових товарознавчих знань і вироблення відносно нових навичок дослідження.

Першою особливістю є необхідність формування бази нормативно-правові документів, чинних на дату закупівлі тих меблів для НУШ, які є об'єктом конкретної судової товарознавчої експертизи.

Наступна особливість – це пошук у відповідних базах даних, ретельне вивчення та творчий аналіз змісту підібраних нормативно-правових документів на меблі для НУШ – передусім, державних стандартів України та вимог МОН України. При цьому основна увага має бути зосереджена на виборі, формуванні переліку та пошуку числових значень тих показників споживних властивостей меблів для НУШ, які можна встановити стандартизованим [4] органолептичним методом дослідження та містять характеристики

(параметри), що можуть бути визначені об'єктивно, або в межах передбачених похибок (наприклад, вимірювання окремих лінійних розмірів меблевих виробів), або у категоричній формі (наприклад, антисколиозний виріз в даному учнівському столі наявний чи відсутній). Отримана номенклатура характеристик і їх числові значення будуть базою для порівняння отриманих в подальшому фактичних значень.

Продовженням дослідження є встановлення фактичних числових значень обраних для дослідження показників споживних властивостей, документування отриманих даних (фотографування результатів вимірювання, наприклад, фотографування фактичного значення висоти сидіння стільця учнівського у положенні 2, тому що меблі для НУШ передбачають регулювання висоти для трьох ростових груп учнів).

Завершальним етапом дослідження є порівняння фактично отриманих даних з вимогами нормативно-правових документів і формулювання висновку про відповідність досліджуваних товарів чинним вимогам, що, у найширшому правовому розумінні означає встановлення відповідності фактично наявних меблів для НУШ вимогам, які стосуються захисту прав споживачів меблів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзюба О., Шевченко О. (2021). Економічно-правовий аналіз реалізації «Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року». *Економіка та суспільство*, (23).

2. Шамрай В. (2021). Конституційно-правовий розвиток України в умовах Європейської міждержавної інтеграції. *Знання європейського права*, (4), 43-47. <https://doi.org/10.32837/chem.v0i4.125>

3. Zayats R. Ya. (2022) Let's check it out! Let's do it! Review! – Current directions of methodology development of scientific research in forensic expertise in Ukraine. *The 11th International scientific and practical conference "Modern directions of scientific research development" (April 20-22, 2022)*. VoScience Publisher, Chicago, USA. 394-398.

4. ДСТУ 3393-2000. Товарознавство. Терміни та визначення [чинний від 01.01.2001]. Київ : Держстандарт України, 2000. 14 с.

5. Експертна служба МВС. Узято з <https://dndekc.mvs.gov.ua/> (дата звернення 18.06.2022).

6. Нова Українська школа. Узято з <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення 18.06.2022).

УДК 349.6

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Бондар Юлія Анатоліївна,
доцент кафедри менеджменту та економіки
Льотна академія
Національного авіаційного університету,
кандидит економічних наук, доцент

Еколого-правові проблеми суспільства привертають увагу представників влади, науковців, практичних працівників та інших. Сутність правової держави полягає в тому, що в ній забезпечується честь та гідність, особиста та майнова безпека громадян, їх права та свободи. І зокрема, йдеться про конституційно закріплені екологічні права громадян.

Відповідно до прогнозів, найближчі роки для України, як і для всього світу, будуть роками різного роду катастроф та екологічних катаклізмів. Всі країни вступили в епоху кризи, яка пов'язана з наявністю обмеженої кількості природних ресурсів, погіршенням екологічної обстановки, зміною клімату та багатьма іншими проблемами як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру.

Усунути ці та багато інших проблем, а також сформувати систему ефективного правового регулювання в галузі ефективного використання природних ресурсів та охорони навколишнього природного середовища, а також забезпечення екологічної безпеки покликана така юридична галузь як екологічне право України.

Екологічне законодавство України на сьогодні являє багатогалузеву систему нормативних актів різної юридичної сили, що ускладнює їх використання та призводить до численних суперечностей між ними або неузгодженості окремих актів, дублювання. Наявність нормативних приписів у великій кількості прав, актів створює значні труднощі не тільки в їх практичному використанні, а й для фахівців у галузі екологічного права.

Екологічне право України являє собою взаємопов'язану сукупність його частини у сфері природноресурсового права та його складових – земельного, водного, надрового, лісового, рослинного, фауністичного, лікувально-оздоровчого, рекреаційного тощо ресурсових галузей права, середовищеохоронного або ландшафтного права з поділом на природні та штучно створені ландшафти із відповідним правовим режимом та права екологічної безпеки, що базується на суб'єктивному праві на безпеку, здоров'я та життя громадян та інших суб'єктів права (резидентів та нерезидентів України), що регламентує відносини щодо забезпечення екологічної безпеки та антропогенні відносини, які включають регламентацію та захист найвищих соціальних цінностей, визначених Конституцією України (ст. 3) [1].

Природноресурсове право в системі екологічного права України відповідає першій історичній формі співвідношення людини та довкілля в процесі історичного розвитку з точки зору економічної функції екологічного права, що являє собою сферу правовідносин щодо використання та відтворення природних ресурсів як бази для розвитку галузей господарювання та задоволення інших суб'єктів у справлянні та забезпеченні життєво необхідних потреб. З точки зору їх співвідношення у системі екологічного права, єдності та відмінності у правовому регулюванні – найбільш заміфологізоване питання теорії і практики природноресурсового та екологічного права.

В Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» визначено стратегічні цілі та завдання, на досягнення яких спрямована національна екологічна політика [3].

Передбачені стратегічні цілі та завдання даним законом можуть бути досягнуті виключно шляхом одночасного поєднання до вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем. Вирішенню таких завдань передуює конституційно закріплена економічна система держави як основа законодавчого забезпечення не лише економічної політики України, а й її соціальної та екологічної політики. Отже, потрібне таке законодавче забезпечення соціально-економічної політики, яке б дійсно забезпечувало досягнення цілей та завдань екологічної політики.

Державна екологічна політика – це особливий різновид державної політики, її самостійний напрям. Звертаючи увагу на такий основний рисі державної екологічної політики, необхідно підкреслити ряд її специфічних ознак, а саме:

вона пов'язана з правом полем питань та не лише з екологічним;

екологічне право є об'єктом державної екологічної політики, а також пов'язане з засобами її реалізації;

взаємозв'язок різних рівнів екологічного права (загальнодержавний, регіональний, муніципальний, локальний);

здійснюється правовими методами;

спирається на примус та є публічною, офіційною.

Необхідно підкреслити, що суб'єктом державної екологічної політики є держава. Однак, державну екологічну політику слід розглядати як продукт діяльності не тільки держави, а й структур громадянського суспільства, що формується, а отже дуже важливо, щоб державна екологічна політика була пронизана інтересами суб'єктів, які її реалізують.

Надзвичайно важливим є те, щоб державна екологічна політика відповідала інтересам носія суверенітету та єдиного джерела влади – українського народу. Саме ці інтереси мають

впливати на формування та розвиток таких засобів реалізації державної екологічної політики як екологічне право і законодавство.

Важливе значення для реалізації державної екологічної політики відводиться принципам, на яких вона базується. Проте слід зазначити, що з-поміж принципів, на яких запропоновано здійснювати реалізацію державної екологічної політики, на жаль, відсутні такі як: наукова обґрунтованість, законність, передбачуваність, справедливість, поєднання інтересів особи, суспільства та держави, пріоритетність екологічних прав людини, відповідність міжнародним правовим стандартам.

Важливим фактом є те, що всі названі принципи мають бути закріплені законодавчо. Не применшуючи важливості кожного з них, особливу увагу акцентуємо на такому принципі як справедливість.

Слід констатувати, що нині розвиток системи нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію державної екологічної політики має певною мірою безсистемний, а іноді і хаотичний характер, тому дана проблематика потребує подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. с. 141 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 41. Ст. 546

3. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 16. Ст. 70.

УДК 342.7

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВІДПРАВЛЕННЯ СУДОЧИНСТВА НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Борисенко Тетяна Василівна,
викладач кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
ddvvsboris@gmail.com

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод гарантує кожному право на справедливий суд, що включає, також, право на розгляд справи в суді [1]. Зазначені положення знайшли своє відображення також у статті 55 Конституція України, відповідно до якої права і свободи людини і громадянина захищає суд; кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [2].

Серед провідних науковців-правників панує думка, що право на розгляд справи в суді означає право особи звернутися за захистом до суду та право на те, що його справа буде розглянута та вирішена судом. Обов'язковою умовою дотримання цього права є те, що особі має бути забезпечена можливість реалізації зазначених прав без будь-яких обмежень, перешкод чи ускладнень.

Відповідно до міжнародних та європейських традицій поняття доступу до правосуддя зобов'язує державу встановити гарантії права кожної особи на звернення до суду (а у визначених випадках – до альтернативного органу вирішення спорів), з метою отримання юридичного захисту, у разі якщо права особи були порушені. Та як, бути тим громадянам,

які у зв'язку із агресією Російської Федерації опинилися на тимчасово не підконтрольних Україні територіях?

При вирішенні питань відправлення правосуддя судами на тимчасово окупованих територіях, крім процесуальних кодексів, які регулюють питання відправлення правосуддя в тій чи іншій сфері, слід керуватися ще й положеннями спеціального закону, що визначає правовий режим на тимчасово окупованих територіях України. Таким спеціальним законом є Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [3].

Так, в разі неможливості судом здійснювати правосуддя на тимчасово окупованій території, справа передається за підсудністю до іншого суду. Це стосується переважно справ, які перебувають у провадженні судів, розташованих на тимчасово окупованих територіях і розгляд яких не закінчено ухваленням судового рішення. Частина сьома статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачає, що у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду. Відповідне рішення є також підставою для передачі усіх справ, які перебували на розгляді суду, територіальна підсудність якого змінюється [4].

Також, Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» встановлює порядок повідомлення про дату, час і місце розгляду справи. Зокрема, суд викликає або повідомляє учасників справи, які не мають офіційної електронної адреси, про дату, час і місце першого судового засідання у справі через оголошення на офіційному веб-сайті судової влади України, яке повинно бути розміщене не пізніше ніж за 20 днів до дати відповідного судового засідання. Про дату, час і місце інших судових засідань чи про вчинення відповідної процесуальної дії суд повідомляє особу так само через оголошення на офіційному веб-сайті судової влади України, яке повинно бути розміщене не пізніше ніж за 10 днів до дати відповідного судового засідання або вчинення відповідної процесуальної дії [3].

Тут варто відмітити, що встановлення такого механізму повідомлення осіб, що проживають на окупованій території про дату, час та місце судового засідання або вчинення відповідної процесуальної дії є дещо суперечливим, оскільки незважаючи на те, що даний закон є спеціальним щодо питань, пов'язаних із окупованими територіями, все ж такий порядок виклику учасника справи на судові засідання повинен регулюватися відповідним процесуальним законодавством. Тому такий механізм повідомлення осіб доцільніше було б закріпити саме в процесуальних кодексах.

Крім того, зазначений механізм повідомлення осіб, не можна вважати досконалим, тому що він не враховує деякі об'єктивні обставини неможливості ознайомлення особи з повідомленнями, що розміщуються на офіційному веб-сайті судової влади України. Наприклад, коли особи, які знаходяться на тимчасово окупованій території не мають доступу до Інтернету у зв'язку з тим, що окупаційна влада глушить українських операторів зв'язку. За таких обставин, особа з об'єктивних, незалежних від неї причин не зможе бути повідомленою про час, дату та місце судового засідання, що однозначно може тлумачитись як перешкода у доступі до правосуддя. Що, в свою чергу, може призвести до скасування судових рішень, судами вищих інстанцій з підстав не забезпечення судами попередніх інстанцій можливості учасникам справи брати участь у судовому процесі.

Схожий механізм передбачений законодавцем і для вручення судових рішень особам, що проживають на тимчасово окупованих територіях. Так, учасники справи, остання відома адреса місця проживання (перебування) чи місцезнаходження яких знаходиться на тимчасово окупованій території і які не мають офіційної електронної адреси,

повідомляються про ухвалення відповідного судового рішення шляхом розміщення інформації на офіційному веб-порталі судової влади з посиланням на веб-адресу такого судового рішення в Єдиному державному реєстрі судових рішень або шляхом розміщення тексту відповідного судового рішення на офіційному веб-порталі судової влади України. З моменту розміщення такої інформації вважається, що особа отримала судові рішення [3].

Це положення так само викликає багато суперечностей. Крім простої можливості доступу до Інтернету з тимчасово окупованої території, ще постає проблема із доступом до Єдиного державного реєстру судових рішень, який у зв'язку із введенням воєнного стану, на сьогоднішній день, працює в обмеженому режимі. Як відомо, судові рішення подаються судами для опублікування саме в цьому реєстрі, тому без відновлення доступ до реєстру не може бути мови про належне вручення особі судового рішення.

З огляду на таке, можна зробити висновок, що держав робить усе можливе задля забезпечення своїм громадянам, які опинилися на тимчасово окупованих територіях, можливості для реалізації конституційного права на звернення до суду. Але пори такі спроби, все ще залишається багато питань пов'язаних з відправленням судочинства на тимчасово окупованих територіях України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ, Протокол від 04.11.1950 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

2. Конституція України, прийнята на сесії Верховної Ради України від 28.06.1996 (Відомості Верховної ради (ВВР), 1996 № 30, ст. 141) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 №1207-VII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 26, ст. 892) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>

4. Про судоустрій і статус суддів: Закону України від 02.06.2016 №1402- VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст. 545) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

УДК 342.7

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІДЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦІЄЮ ПРЕВЕНТИВНИХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ.

Василенко Степан Орестович,
аспірант
кафедри адміністративного
права та адміністративного процесу
факультету №3 ІПФПНП ЛьвДУВС,
інспектор роти
тактико-оперативного реагування
Управління патрульної поліції
у Львівській області ДПП,
старший лейтенант поліції
vasylenkoso@gmail.com

У цій роботі ми розглянемо питання щодо обмежень певних прав і свобод особи які виникають під час застосування поліцією превентивних поліцейських заходів.

Встановлення України як демократичної і правової держави вагомою мірою залежить насамперед від дотримання захищеності прав, свобод та інтересів людини стабільності суспільних відносин, що у свою чергу вимагає ефективної роботи органів Національної поліції.

Проблематика дотримання прав і свобод людини є одними із основних напрямів досліджень в області діяльності правоохоронних органів. Основний внесок у розроблення теоретичних питань щодо дотримання прав людини під час застосування превентивних заходів Національною поліцією зробили: О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, І. П. Голосніченко, А. Т. Комзюк, В. Я. Настюк, О. С. Проневич, Ф. Д. Фіночко, О. Б. Червякова, та інші.

У чинному законодавстві України а саме у статті 3 Конституції України вказано, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їхні гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. [1].

На теперішній час, забезпечення та дотримання і реалізація прав людини є однією із основ у діяльності правоохоронних органів. Для забезпечення правопорядку в державі і дотримання законності, поліція в межах своєї компетенції може застосовувати поліцейські заходи.

Стаття 29 Закону України «Про Національну поліцію» вказує, що поліцейський захід – це дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень [2].

Законодавець наділив поліцейських, відповідно до 31 статті закону України «Про Національну поліцію» чітко визначеним переліком превентивних поліцейських заходів які може застосовувати поліція:

- 1) перевірка документів особи;
- 2) опитування особи;
- 3) поверхнева перевірка і огляд;
- 4) зупинення транспортного засобу;
- 5) вимога залишити місце і обмеження доступу до визначеної території;
- 6) обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю;
- 7) проникнення до житла чи іншого володіння особи;
- 8) перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ;
- 9) застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;
- 10) перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб;
- 11) поліцейське піклування. [2].

Також варто зазначити що під час проведення превентивних поліцейських заходів поліція зобов'язана повідомити особі про причини застосування до неї превентивних заходів, а також довести до її відома нормативно-правові акти, на підставі яких застосовуються такі заходи.

Превентивні поліцейські заходи являються одними із основних в загальній системі заходів адміністративного примусу через свій превентивний напрямок та спрямовані для охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці та правопорядку і припинення їх порушення.

На сьогоднішній час проблематика забезпечення дотримання прав людини є однією із основних у роботі правоохоронних органів. На практиці часто виникають проблемні питання щодо підстав застосування правоохоронцями превентивних поліцейських заходів під час виконання покладених на них повноважень, це наприклад небажання особи щодо якої проводяться превентивні заходи підкорятися поліції під час поверхневої перевірки, перевірки документів особи та інше.

Як зазначає О. М. Бандурка, превентивні поліцейські заходи передбачають у встановлених законом випадках застосування обмежень певних прав і свобод до людей та організацій, у чому виявляється їхній примусовий характер, хоча правопорушення відсутні. Отже, ці заходи мають чітку профілактичну спрямованість, орієнтовані на захист інтересів публічної безпеки і порядку, на недопущення вчинення правопорушень. Сутність

профілактичного впливу превентивних поліцейських заходів полягає, по-перше, в тому, щоб не допустити протиправної поведінки з боку конкретних осіб, які до такої поведінки схильні, по-друге, в усуненні причин, які сприяють вчиненню правопорушень, і створенні умов, які виключають протиправну поведінку [3, с. 38].

Отже, беручи до уваги вище вказане можна зробити висновок, що у своїй діяльності важливим етапом виконання Національною поліцією України своєї роботи є пріоритет у дотриманні прав людини, які у сучасному суспільстві визнаються найвищою соціальною цінністю. Формування цивілізованого суспільства є одним із основних завдань України, поліція уповноважена вживати превентивні поліцейські заходи для забезпечення виконання покладених на неї завдань. Незважаючи на свій профілактичний характер, превентивні поліцейські заходи мають примусовий характер як і всі поліцейські заходи. Слід зазначити що основною з вимог застосування поліцією превентивного поліцейського заходу є розуміння його законності.

При проведенні працівниками Національної поліції превентивних поліцейських заходів обов'язково потрібно дотримуватись прав людини. Щоб не виникало проблемних питань щодо підстав застосування превентивних поліцейських заходів вважаю доречним прийняття презумпції правоти поліцейського, яка означатиме, що при виконанні службового обов'язку поліцейський діє завідомо правомірно, у межах чинного закону. Але якщо громадянин вважає інакше – він все одно має підкоритися і лише потім може оскаржити дії правоохоронця.

Якісно проведені превентивні поліцейські заходи впливають на ефективність роботи органів Національної поліції.

Впевнений, що презумпція правоти поліцейського в Україні це – крок до європейської практики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996. Відомості Верховної Ради України. № 30. Ст. 141.

2. Закон України "Про Національну поліцію" від 02.07. 2015 № 580-VIII // Офіційний вісник України. 2015. № 63.

3. Адміністративна діяльність поліції у питаннях та відповідях: навч. посіб. За заг. ред. О. М. Бандурки та ін. Харків : ХНУВС, 2017. 242 с.

ПРАВОВЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СОБАК ПО ПОШУКУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ ТА ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН

Виноград Олександр Васильович,

доцент кафедри кінології
Територіально відокремленого відділення
«Хмельницька філія Академії
Державної пенітенціарної служби»,
кандидат педагогічних наук,
alex_vynograd@ukr.net

Доменюк Андрій Миколайович,

старший викладач кафедри кінології
Територіально відокремленого відділення
«Хмельницька філія Академії
Державної пенітенціарної служби»,
and.domenyuk@gmail.com

В сучасних умовах розвитку української держави особливо гостро постає питання забезпечення її національної безпеки. Основна діяльність усіх органів державної влади України повинна зосереджуватись на прогнозуванні, своєчасному виявленні, попередженні та нейтралізації зовнішніх та внутрішніх загроз національній безпеці, викориненні злочинності у всіх її проявах. У виконанні зазначених завдань суттєва роль належить Державній кримінально-виконавчій службі України (далі – ДКВС України), зокрема, установам виконання покарань та слідчим ізоляторам, які є зонами підвищеного ризику в силу утримання на їх територіях соціально небезпечного, злочинного контингенту. У зв'язку із зазначеним у ДКВС України відбувається перманентний процес пошуку та застосування якісно нових шляхів забезпечення національної безпеки, серед яких не останнє місце належить розвитку службової кінології.

Кінологічна служба в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах призначена для організації використання спеціально підготовлених собак з метою посилення охорони території обслуговування, розшуку та затримання злочинців, які вчинили втечу з-під варти, виявлення осіб, які сховалися на об'єктах або вантажах, що охороняються, огляду автомобільного, залізничного транспорту, об'єктів, а також осіб з метою виявлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи інших одурманюючих засобів [1].

Враховуючи складність поставлених завдань, нагальною постає проблема, пов'язана з необхідністю впровадження інноваційних методів та форм професійної підготовки інспекторів-кінологів ДКВС України, у тому числі запозичених в якості кращих зразків в інших міжнародних силових відомствах та в Україні.

Проблема професійної готовності кінолога зі службовою собакою до виконання поставлених перед ними завдань, викликаних сучасними умовами функціонування установ виконання покарань та слідчих ізоляторів щодо пошуку наркотичних засобів та психотропних речовин є однією з пріоритетних у справі забезпечення безпеки місць позбавлення волі, встановленого режиму відбування кримінальних покарань засудженими. Для набуття такої готовності, що передбачає наявність вміння впевнено діяти за будь-яких обставин, інспектор-кінолог повинен володіти великим обсягом знань, умінь та навичок, зокрема за напрямками дресирування службового собаки, управління його діями в складних ситуаціях. З урахуванням даної тези постало питання щодо підготовки собак з пошуку наркотичних засобів та психотропних речовин для потреб ДКВС України. Так, у 2022 році в Територіально відокремленому відділенні «Хмельницька філія Академії Державної пенітенціарної служби» розпочалася підготовка молодших інспекторів-кінологів та службових собак щодо пошуку наркотичних засобів та психотропних речовин. Зазначений

вид підготовки включає в себе як теоретичні, так і практичні знання щодо підготовки собак даної категорії, опрацювання основ законодавства України із недопущення незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Проте, прогалини на законодавчому рівні щодо правомірності підготовки, використання та застосування службових собак з пошуку наркотичних засобів та психотропних речовин і прекурсорів в органах і установах ДКВС України зумовило наявність значного наукового інтересу до цієї проблеми.

Так, законодавством України визначений загальний порядок використання та застосування службових собак в системі охорони установ виконання покарань і слідчих ізоляторів ДКВС України, передбачений вимогами статті 106 Кримінально-виконавчого кодексу [2], статтями 42, 45 Закону України «Про національну поліцію» [3] та Інструкцією з організації кінологічної служби в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах [1], відповідно до якої спеціальні собаки використовуються для виявлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, інших одурманюючих засобів. Проте, перерахованих нормативно-правових актів недостатньо для ефективної підготовки кінологів зі службовими собаками за даним напрямом, крім того ними не передбачено здійснення огляду транспортних засобів, вантажів і особистих речей засуджених, осіб взятих під варту, що, у свою чергу, може привести до адміністративної чи кримінальної відповідальності посадової особи ДКВС України, що здійснює зазначений огляд.

Відповідно до статті 3 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» [4] протидію незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів здійснюють Національна поліція, Служба безпеки України, Офіс Генерального прокурора, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, центральні органи виконавчої влади, що реалізують державну політику у сферах захисту державного кордону, обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу та інші органи виконавчої влади в межах наданих їм законом повноважень. Відповідно, слід внести зміни в зазначену статтю шляхом внесення до цього переліку центрального органу виконавчої влади, що забезпечує здійснення державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. Зазначені правки нададуть змогу покращити обмін інформацією та координацію діяльності серед органів виконавчої влади у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, а також врегулювати використання спеціальних собак в органах і установах ДКВС України. Також, на думку авторів, слід внести зміни до статті 3 Постанови КМУ від 29.07.2009 № 831 «Про затвердження Порядку використання наркотичних засобів і психотропних речовин під час дресирування службових собак для розшуку таких засобів і речовин» [5], в якій відсутнє згадування про ДКВС України, як органу уповноваженого здійснювати підготовку службових собак з пошуку наркотичних засобів та психотропних речовин. Пропонується доповнити зазначену статтю словами «органи і установи ДКВС України, заклади освіти ДКВС України». Запропоновані зміни нададуть можливість покращити підготовку собак по пошуку наркотичних засобів і психотропних речовин, та нададуть законні підстави для використання натуральних наркотичних засобів і психотропних речовин, а не їх аналогів для підготовки собак, що у свою чергу збільшить можливості службових собак.

Отже, внесення змін до деяких нормативно-правових актів України, що регламентують підготовку, використання та застосування службових собак з пошуку наркотичних засобів та психотропних речовин і прекурсорів надасть змогу забезпечити злагоджену взаємодію всіх уповноважених органів у сфері недопущення незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та забезпечити захист інтересів посадових осіб ДКВС України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження Інструкції з організації кінологічної служби в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах : наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань від 24.01.2004 № 18.

2. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> (дата звернення: 01.06.2022).

3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.06.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 01.06.2022).

4. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними : Закон України від 15.02.1995 № 62/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95->(дата звернення: 01.06.2022).

5. Про затвердження Порядку використання наркотичних засобів і психотропних речовин під час дресирування службових собак для розшуку таких засобів і речовин : постанова КМУ від 29.07.2009 № 831. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/233810568> (дата звернення: 01.06.2022).

УДК 343.37

ЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ОБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ДЛЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Вітко Олександр Юрійович,
доцент кафедри господарського
та транспортного права
Державного університету
інфраструктури та технологій,
кандидат юридичних наук
pactal@gmail.com

Актуальність проблеми. Питанням об'єкта кримінального правопорушення у літературі присвячено багато наукових робіт, але точки зору авторів на ці проблематики різні і єдиної наукової позиції щодо розуміння сутності об'єкта кримінального правопорушення до сих пір сформовано не було. Однак, встановлення об'єкта кримінального правопорушення має важливе значення для кваліфікації діянь на практиці. У свою чергу, правильна кваліфікація кримінальних правопорушень в правоохоронній діяльності впливає на стан захисту прав людини. Тому визначення поняття об'єкта кримінальних правопорушень досі актуальне, і зорієнтоване в тому числі на покращення ситуації щодо захисту прав людини в правоохоронній діяльності.

Ступінь визначеності проблеми в науковій літературі. Стосовно поняття та сутності об'єкта кримінального правопорушення (об'єкта злочину) в юридичній літературі висловлено різні точки зору. В. Д. Спасович визнавав об'єктом злочину будь-чиє право охоронюване державою за допомогою покарання [1, с. 94]; О. Ф. Кістяківський вважав, що об'єктом злочину є предмет, на який направлений злочин або над яким здійснено злочин [2, с. 63-65]; М. С. Таганцев, стверджував, що посягання на норму права в її реальному бутті (існуванні) є посягання на право охоронюваний життєвий інтерес, на правове благо, а визначаючи злочинне діяння, як посягання на правову норму в її реальному бутті [3, с. 484]; А. А. Піонтковський зауважував, що злочин прямо або опосередковано посягає на суспільні відносини [4, с. 111]; М. Й. Коржанський також відстоював позицію, що об'єкт злочину – це суспільні відносини [5, с. 24]; Г. П. Новоселов стверджує, що об'єктом будь-якого злочину виступають люди [6, с. 51]; С. Б. Гавриш під об'єктом злочину розуміє правове благо як певну цінність, тобто матеріальні явища [7, с. 49, 56]; П. С. Матишевський вважає, що об'єкт злочину – це цінності, що охороняються кримінальним законом [8, с. 128].

Отже, у правовій літературі не було сформовано єдиного підходу до розуміння понять об'єкта кримінального правопорушення, тому дана проблематика залишається досі однозначно не вирішеною.

Тому метою дослідження є формування власної точки зору щодо визначення об'єкта кримінального правопорушення.

Наведена вище різноманітність концепцій щодо вирішення питання об'єкта злочину по-одинці, в повній мірі однозначно не дає відповіді на питання, що є об'єктом кримінального правопорушення. Лише оцінивши їх в сукупності, виокремивши сильні аргументації та відкинувши слабкі позиції, можна запропонувати власне бачення вирішення даної проблеми.

Найперше слід відмітити, що об'єктом кримінального правопорушення не можуть бути, ні суб'єктивні права особи, ні норми права. Суб'єктивному праву особи чи нормі права кримінальним правопорушенням не завдається шкода.

Не є об'єктом кримінального правопорушення також правове благо, адже до складу правового блага можна включити будь-що, що буде задовольняти потреби особи, але не усьому в дійсності може бути завдана злочином шкода. Взявши до прикладу таке правове благо як «життя», і визнавши його об'єктом кримінального правопорушення, ми очевидно не зможемо відрізнити два подібних злочини як «Посягання на життя державного чи громадського діяча» та «Умисне вбивство» адже, в і в тому, і в іншому випадку злочинець позбавляє людину «життя», завдає їй смерті. Однак, у цих двох злочинах основний безпосередній об'єкт злочину буде очевидно різний.

Щодо інтересу, слід погодитися з тим, що він є лише рушійною, внутрішньою психологічною, спонукальною силою, яка веде особу до задоволення її потреб. Будучи не задоволеною внаслідок злочинного діяння, потреба залишається потребою, а нереалізований інтерес залишатиметься тим самим інтересом. Таким чином від кримінального правопорушення страждає не інтерес, а особа, яка внаслідок злочинного діяння не реалізує свій інтерес та не задовольняє свою потребу.

З іншої сторони, особи існують не ізольовано один від одного, а перебувають в взаємозалежності та співпраці, виходячи з чого, саме в рамках суспільних відносин реалізується такий інтерес особи та задовольняється її потреба. Тому кримінальне правопорушення порушуючи нормальний порядок суспільних відносин, викорінює можливість осіб реалізувати свої інтереси та задовольнити свої потреби.

Отже, кримінальне правопорушення порушуючи нормальний порядок суспільних відносин викорінює можливість осіб реалізувати свої інтереси та задовольнити потреби.

Крім цього, також слід відмітити, що неможливо визнати об'єктом кримінального правопорушення людину як біологічну істоту ізольовано від суспільних відносин, тобто не як суб'єкта суспільних відносин. Кримінальним правом охороняється не людина - біологічна істота, а суб'єкт суспільних відносин як правова абстракція (правовий статус, сукупність прав та обов'язків), адже фізичній особі внаслідок вчинення злочинного посягання в першу чергу завдається шкода саме як учасникам суспільних відносин, а вже потім як біологічним істотам.

Не можна також погодитися з визначенням об'єкта кримінального правопорушення (зокрема злочину) як охоронюваних суспільних цінностей, адже дане поняття є дуже розмитим і на практиці не може сприяти вирішенню питання розмежування суміжних злочинів, відмежування злочинних діянь від незлочинних (крайня необхідність, необхідна оборона).

Будь-які цінності не можуть існувати поза рамками суспільних відносин, адже саме суспільні відносини забезпечують реальні умови існування будь-яких цінностей, а тому внаслідок порушення суспільних відносин руйнуються умови нормального існування суспільних цінностей. Тому, кримінальним правом охороняється не суспільні цінності, а суспільні відносини, що забезпечують умови існування таких цінностей. Таким чином, кримінальне правопорушення посягає в першу чергу не на суспільні цінності, а на суспільні відносини, що забезпечують умови існування таких цінностей.

Висновки. Отже, **об'єктом кримінального правопорушення** є унормовані (впорядковані) різними соціальними нормами (права, моралі, локальними, звичаєвими), найбільш важливі суспільні відносини, що охороняються нормами кримінального права від конкретного посягання, і яким внаслідок такого посягання завжди завдається істотна шкода (у формі позбавлення можливості або загрози позбавлення можливості суб'єктів відносин реалізувати свої інтереси, задовольняти свої потреби, отримувати користі від

будь-яких благ), і правильне встановлення об'єкта кримінального правопорушення, має важливе значення для забезпечення дотримання прав людини в правоохоронній діяльності.

Пропозиції. Дані висновки можуть бути використані для подальших розвідок цієї теми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Спасович В. Учебник уголовного права. Т.1 / В. Спасович. – С.-Пб.: Тип. И. Огризко, 1863. – 442 с.
2. Кистяковский А. Ф. Элементарный учебник Общего уголовного права. Том 1. Общая часть. / А. Ф. Спасович. – К. Университетская типография, 1875. –413 с.
3. Таганцев Н. С. Русское уголовное право: Лекции. Часть общая. Т. 1 / Н. С. Таганцев. – 2-е изд., пересмотр. и доп. – С. - Пб.: Гос. Тип., 1902. – 823 с.
4. Пионтковский А. А. Курс советского уголовного права. В шести томах. Часть общая, Т. II / А. А. Пионтковский. – М.: Издательство Наука, 1970. - 672 с.
5. Коржанський М. Й. Об'єкт і предмет злочину: Монографія / М. Й. Коржанський. – Д.: Юрид. акад. МВС; Ліра ЛТД, 2005. – 252 с.
6. Новоселов Г. П. Учение об объекте преступления. Методологические аспекты / Г.П. Новоселов. – М.: Издательство НОРМА, 2001.– 208 с.
7. Гавриш С. Б. Кримінально-правова охорона довілля в Україні / С. Б. Гавриш. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2002. – 636 с.
8. Матишевський П. С. Об'єкт злочину / П.С. Матишевський // Кримінальне право України. Заг. част: Підруч. для студ. юрид. вузів і фак.; за ред. П. С. Матишевського та ін. – К.: Юрінком Інтер, 1997 – С. 124-133.

УДК 349.3:364

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Гальчич Ірина Петрівна,

викладач кафедри соціальної політики
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова
iragalcic@gmail.com

Палига Ілліна Василівна,

здобувачка першого рівня вищої освіти
Соціально-правового факультету
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова
illinapalyga@ukr.net

Значні зміни в суспільному житті, розвиток ринкових відносин в економіці, зниження соціального забезпечення значного населення призвели до низки соціально-економічних протиріч. До них належать співвідношення між економічною свободою та ступенем соціального захисту, економічною ефективністю та соціальною справедливістю тощо.

Європейський інтеграційний процес України та глобальні пріоритети глобалізації роблять розвиток людини та забезпечення високої якості життя одним із важливих і пріоритетних завдань нашої національної політики.

Основним інструментом реалізації цих завдань є формування ефективної соціальної державної політики, що забезпечує та створює умови для відтворення фізичних, моральних, психологічних та інтелектуальних якостей людини. Для ефективної реалізації соціальної та державної політики важливо визначити інструменти, методи та підходи, тобто вибрати оптимальний режим і досягти мети за конкретних обставин, де важливу роль відіграє нормативно-правове забезпечення.

Соціальна політика України як незалежної суверенної держави була започаткована з проголошенням Української Декларації про державний суверенітет. У декларації зазначено, що найвищою цінністю суспільства та цілями його розвитку є люди, їх честь і здоров'я. Це означає, що економіка і політика сучасної України повинні мати відповідну соціальну спрямованість. Повинні бути створені відповідні умови в тому стані, в якому всі структури політичної системи, всі частини суспільства співпрацюють у своїй єдності, навіть якщо вони мають об'єктивні відмінності. Тому потрібні певні соціально орієнтовані інститути місцевого самоврядування, діяльність соціальних груп, необхідно налагодити систему соціальних послуг та соціального захисту та забезпечення та підтримки населення.

Законодавчим фундаментом проведення соціальної державної політики в Україні є Конституція України [1], де в статті 1 визначено конституційна характеристика української держави як держави соціальної, а в у статтях 41 – 52 гарантуються соціально-економічні права громадян.

Нормативно-правовою базою для комплексного функціонування соціальної сфери є Конституція України, закони України, укази Президента України, постанови Верховної Ради і Кабінету Міністрів України, міністерств та відомств, міжнародні акти щодо соціального розвитку, соціальної політики та соціального захисту.

На розробку та впровадження рішень у соціальній сфері також істотний вплив мають міжнародні угоди та конвенції. Наприклад, підписана Україною Декларація ООН про основні права людини (1948 р.) вимагає від керівництва країни розглянути її претензії у сфері економічних і соціальних прав. Верховна Рада України ратифікувала Римську конвенцію (1950 р.), яка також вимагає дотримання соціальних прав людини. Але якщо міжнародний договір, конвенція не ратифікована законодавчим органом і не закріплена спеціальним законодавством, держава не несе відповідальності за її виконання на своїй території.

Законодавство встановлює та гарантує особливі права в окремих сферах. Ось деякі з них. Це «Закон України про працю», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про благодійну діяльність та благодійні організації» тощо [5].

Окрім того, упродовж 1990-х років прийнято низку законів про Державний бюджет України, де міститься спеціальний розділ, присвячений соціальній політиці, закони щодо соціального захисту державних службовців, працівників окремих галузей суспільного виробництва та сфери послуг.

З огляду на те, що такі науковці як Вегера С. та Сергієнко В. зазначали те, що соціальне законодавство зосереджується насамперед на тому, як витратити гроші чи надавати допомогу, і не містить технології виконання цих правил, постанови Кабінету Міністрів, тлумачення законодавства юристами та владою, а також тими, хто це робить, відіграють важливу роль. Вони пояснюють, що може призвести до витрат і за яких умов. Оскільки зміст та вартість соціальної діяльності постійно змінюються, положення закону потребують уточнення, уточнення та роз'яснення. Кваліфіковане та точне тлумачення правових норм, правових положень, указів, постанов, розпоряджень дають чітке уявлення про права груп і окремих осіб з конкретних питань, про засоби та механізми їх забезпечення та захисту. Тому важливо надавати пояснення у зрозумілій формі, оскільки вони призначені не лише для дозволу використання ресурсу, а й для вирішення спірних питань [4].

Соціальна політика є важливою частиною внутрішньої політики країни, яка реалізується через соціальні програми і на практиці забезпечує суспільні відносини через інтереси та інтереси основних груп суспільства.

Доброю новиною є те, що в сучасній Україні соціальна політика все більше розглядається як важлива частина економічної стратегії державотворення. Це закономірно, оскільки вирішення фундаментальних соціальних проблем є необхідною умовою для розробки стратегій стабільного, сталого розвитку не лише окремих осіб, а й суспільства в цілому. Сьогодні в Україні також поступово вдосконалюється нормативна база для обґрунтування соціальної політики, наближаючись до міжнародних стандартів, зокрема європейських.

В Україні діє близько 60 нормативно-правових актів із соціального захисту інвалідів, людей похилого віку та пенсіонерів.

У процесі розвитку соціальної політики в сучасній Україні, з одного боку, дотримувалися міжнародних стандартів і нормативних актів, а з другого – враховувалися суто національні аспекти – існуюча традиція, досвід, практика.

Таким чином, законодавство України становить певну базу соціальної політики, забезпечує її правовий статус, створює правові умови для ефективного регулювання системи соціального захисту, соціальної допомоги і соціальної підтримки населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Вегера С. Європейські соціальні стратегії і Україна // Україна: аспекти праці, 2001, ст. 340.
3. Сергієнко О. Соціальна політика в сучасному світі та в Україні // Україна: аспекти праці. 2002, ст. 267.
4. Семігіна Т. Соціальна політика у глобальному вимірі. – К.: Пульсари, 2003.ст. 20.
5. Соціальна політика в Україні: реалії та перспективи оновлення / За ред. В.Г.Никифоренка - Монографія / МОН України. Одеський над. Економічний унів-тет. Одеса, 2015, ст. 363.

УДК 342

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАК ФОРМИ ДЕРЖАВИ

Геєць Ірина Віталіївна,
доцент кафедри політології,
права та філософії
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя,
кандидат юридичних наук
hiv80@ukr.net

Форма держави визначається як складне соціальне явище, що дає можливість визначити характер існування і напрями розвитку держави, властивості її устрою, правління та режиму, є виразом найбільш загальних ознак способу організації і функціонування конкретних держав.

Як зазначають деякі науковці, у державознавстві, поняття «форма держави» досліджується двома основними шляхами: перший підхід – інструментальний (практично-політичний) передбачає вивчення форми держави з точки зору забезпечення ефективності державного управління, стабільності функціонування державного апарату, побудови взаємовідносин уряду та народу тощо (їм займається наука конституційного права); другий підхід – науково-пізнавальний (гносеологічний) дозволяє виявити взаємозв'язки між формою держави та її сутністю, змістом та історичним типом [1, с. 15]

Окрім того, що форма держави є предметом вивчення правової науки, одночасно вона являється об'єктом правового регулювання (переважно конституційного) [1, с. 16]. Так, зокрема, у юридичній літературі зустрічаємо, що форма держави – це комплексний інститут конституційного права, який становить систему норм, що регулюють у своїй сукупності структуру і взаємовідносини основних органів держави, політико-територіальний устрій, головні методи діяльності державного апарату і форми його зворотного зв'язку з населенням [2, с. 65].

Слід зазначити, що форма держави – це набір основних параметрів, які з часів античності для характеристики держави вважаються важливими: виходячи з них, держава

може бути охарактеризована як найбільш повно. Форма держави тієї або іншої країни розкриває найбільш істотні (визначальні) її риси як організації конкретного суспільства на певному історичному етапі його розвитку [1, с. 16].

Зміст поняття «форма держави» ґрунтується на філософському розумінні категорії «форма», що тлумачиться:

- як вираз будь чого ззовні (зовнішня форма);
- як спосіб побудови, внутрішньої організації будь чого (внутрішня форма).

Відповідно, форма держави – є зовнішнім виразом сутності та змісту держави й одночасно способом внутрішньої побудови (організації) та здійснення державної влади [1, с. 16]. Дані твердження свідчать про те, що вивчити державу з точки зору її побудови, її основних складових частин та здійснення державної влади – означає вивчити внутрішню форму держави [1, с. 17].

Тому, вивчаючи державу з точки зору її форми, слід з'ясувати зовнішній вираз та порядок побудови держави, її внутрішню структуру і складові елементи, основні способи встановлення та здійснення державної влади. Структура форми держави є стійкою єдністю складових елементів.

У загальній теорії держави і права не існує єдиного підходу до визначення поняття та змісту (складових елементів) форми держави. Загалом, поняття «форма держави» викликає і сьогодні численні суперечки юристів щодо характеристики його змісту.

На думку А. Денисова та О. Лашина, форму держави можна розглядати у вузькому і широкому значенні. У вузькому розумінні — це лише форма правління, а у широкому — сукупність форм правління і державного устрою, а політичний режим розглядається як метод здійснення класового панування [3, с. 124]. Д. Керимов розрізняє внутрішню і зовнішню форму держави. Внутрішня – це політичний режим, а зовнішня – сукупність форми правління і державного устрою [3, с. 125]. М. Абдулаєв та С. Комаров вважають, що державу, як і будь-який інший об'єкт, необхідно розглядати як функціональну (динамічну) та організаційну (статичну) систему, тому формою держави у динамічному аспекті вважається політичний режим, а в статичному – форма державного правління і устрою [3, с. 125].

Як зазначається у підручнику з теорії держави і права, традиційно під формою держави розуміють організацію політичної влади у державі, взяту в єдності трьох елементів: форми державного правління, устрою, режиму. При цьому політичний режим може бути реалізовано лише у певній формі правління і державного устрою, без яких він не може існувати [3, с. 125].

В іншому джерелі зазначається, що якщо категорія «сутність держави» відповідає на питання, у чому полягає головне, закономірне, визначальне в державі, то категорія «форма держави» – хто і яким чином здійснює владу в суспільстві, як влаштовані та діють у ньому державно-владні структури, за яким принципом об'єднано населення на цій території, яким чином воно пов'язане через різноманітні територіальні й політичні утворення з державою в цілому, за допомогою яких методів і засобів здійснюється державна влада [4, с. 75].

На думку І.Процюка «форма держави є однією з головних категорій, які її характеризують... вона надає буття змісту і сутності держави» [5, с. 104]. У свою чергу А.Осауленко доводить, що «вивчати форму держави – означає знати її будову, складові частини, внутрішню структуру та основні методи та прийоми, що використовуються державною владою у відносинах з суспільством» [6, с. 125]. В.Толстенко на це зауважує, що підхід до характеристики поняття форми держави з цих позицій означає, що описується не лише держава як така, а також і те, як вона взаємодіє з суспільством, громадянами та їх групами [7, с. 9].

Із цього вбачається, що поняття «форма держави» тлумачиться по-різному. Зокрема, В. Богатир пише: «Одні дослідники обмежують зміст форми держави лише характеристикою форм правління, а інші розглядають сукупність форми правління та територіальної організації держави без огляду на державний режим... проте ці позиції не набули широкої підтримки більшості науковців, хоча є актуальними сьогодні, зважаючи на деякі спірні питання щодо відповідності задекларованої в Конституції форми змісту» [8, с. 14].

Науковці стверджують, що юридична наука виробила універсальну конструкцію, втілену в такому складному понятті, як форма держави [5, с. 105]. Д. М. Моїсеєнко зазначає, що більшість пострадянських, зокрема вітчизняних, учених під формою держави розуміють спосіб організації та здійснення державної влади в країні – цілісне, системне явище, що складається з трьох елементів – форми правління, форми державно-територіального устрою та державного (політичного) режиму [9, с. 107]. Інші учені стверджують, що за «формою держави» жодного цілісного явища немає, оскільки те, що позначається як «форма держави», є, по суті, лише набором основних параметрів, позицій, які є основними для характеристики держави [9, с. 108]. Із цим твердженням, своєю чергою, не погоджується С. К. Бостан та деякі інші вчені [10]. Тобто, форма держави складається з трьох головних елементів: форми правління, форми державного устрою та форми політичного режиму, що характеризують систему взятих в єдності способів організації державної влади, територіального устрою і методів та способів здійснення влади.

Таким чином, підсумовуючи отримані результати, можемо зробити висновок. Погоджуємося з В. Толстенко, що будь-яке фундаментальне теоретико-правове вивчення держави передбачає виявлення у цьому явищі двох типів властивостей, які описують, з одного боку, її сутність, а з іншого — її форму. Тому поняття «форма держави» постає однією з базових категорій теорії держави і права, яка одночасно є пріоритетним предметом теоретико-правових досліджень. Усталене та поширене у сучасній теорії держави і права тлумачення форми держави як триєдності таких елементів, як форма правління, форма територіальної організації та форма політичного режиму, не заперечує можливості інших способів визначення змісту цього поняття [7, с. 14].

Тому, на нашу думку, форма держави – це достатньо давня штучна категорія державознавства, яка є результатом теоретичного узагальнення форм окремо узятих держав світу, яка вказує на порядок її організації і функціонування відносно форми правління, форми територіального устрою та форми державного режиму. По-друге, безпосередній зв'язок між сутністю та формою держави має діалектичний характер, оскільки обидва ці елементи впливають і визначають один одного. Тому не лише зміна сутності держави спричиняє відповідні зміни на рівні її форми, а й зміна будь-якого з елементів форми держави може стати причиною трансформації певних сутнісних ознак публічної влади. Таким чином, форма держави може впливати на розвиток демократичних засад держави, сприяти або уповільнювати розвиток громадянського суспільства, забезпечувати або унеможлиблювати практичну реалізацію принципів правової та соціальної держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні проблеми теорії держави та права : навч. посіб. (за вимогами кредитно-модульної системи навчання) / Є. В. Білозьоров та ін. ; за заг. ред. Є. О. Гіди. Київ : КНУВС, 2010. 228 с.
2. Державне право зарубіжних країн (у схемах): навч. посіб. / Б. В.Калиновський та ін. ; за заг. ред. О. Я. Лапки. Київ : КНТ, 2012. 528 с.
3. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / О. В. Зайчук та ін. ; за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. 2-е вид. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
4. Теорія держави і права : підручник / О. М. Бандурка та ін. ; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків, 2018. 416 с.
5. Загальна теорія держави і права: підручник / М. В. Цвік та ін.; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
6. Теорія держави та права : підручник / Є. О. Гіда, та ін. ; за заг. ред. Є. О. Гіди. Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2011. 576 с.
7. Толстенко В. Поняття форми держави як предмет дослідження сучасної теорії держави і права. *Юридична Україна*. 2013. № 9. С. 8-15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2013_9_4 (дата звернення: 30.05.2022)
8. Богатир В.В. Еволюція форми держави. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2010. № 1. С. 14.

9. Моїсеєнко Д. М. Класифікація форм постсоціалістичних держав. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2015. Вип. 1. С. 106-115. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2015_1_12. (дата звернення: 31.05.2022)

10. Теорія держави і права: навч. посіб. / С. К. Бостан та ін. Київ: ВЦ «Академія», 2013. 348 с.

УДК 340.1

КЛАСИФІКАЦІЯ ГАРАНТІЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ПІДЗВІТНОСТІ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Голик Юрій Юрійович,

аспірант

кафедри загальноправових дисциплін

Навчально-наукового інституту

права та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Надзвичайно важливим для розвитку суспільних відносин в Україні, а, отже, і для оновлення законодавства, є закріплення принципу демократизму в суспільному та державному житті. Головним змістом цього принципу є утвердження й забезпечення народовладдя, яке здійснюється як безпосередньо через референдум та вільні вибори, так і шляхом демократичної організації державної влади і місцевого самоврядування.

Проте, радянське минуле України негативним чином вплинуло на розвиток народовладдя, адже не передбачало реальної участі громадян в управлінні державою. Саме через це, питання підзвітності та відповідальності органів місцевого самоврядування залишаються дотепер недостатньо вивченими і розробленими в юридичній літературі.

У спеціальній літературі проблеми висвітлюються в контексті загальних проблем теорії держави і права, конституційного права тощо у працях М. Баймуратова, О. Батанова, М. Воронова, Р. Давидова, В. Кампо, О. Карлова, А. Коваленка, М. Корнієнка, В. Куйбіди, П. Любченка, Л. Наливайко, М. Орзіха, В. Опришка, В. Погорілка, М. Пухтинського, М. Савчина, С. Серьогіної, П. Стецюка, О. Фрицького, В. Шаповала, В. Яворського та ін. Незважаючи на численні наукові розробки та напрацювання, до сьогодні не сформовано сталого уявлення про поняття гарантій реалізації принципу підзвітності та відповідальності органів місцевого самоврядування, яке вживається з різним змістовним наповненням. Адже більшість дослідників проблем місцевого самоврядування переносять загальнотеоретичні визначення гарантій на гарантії місцевого самоврядування взагалі та їх принципів, зокрема.

Разом з тим, формуванню уявлення про сутність гарантій реалізації принципу підзвітності та відповідальності органів місцевого самоврядування сприяє детальна характеристика, яка передбачає їх класифікацію.

Складність у тому, що у державознавстві немає єдиної думки щодо класифікації гарантій, їх чіткої системи. Більшість авторів виділяють загальні гарантії, до яких належать економічні, політичні, духовні та спеціальні (юридичні) гарантії. Найповніша, на наш погляд, система гарантій місцевого самоврядування запропонована М. Корнієнком та М. Пухтинським, які серед гарантій виділяють «загальні, зумовлені особливостями соціально-політичного устрою, ступенем розвитку економіки, духовної сфери; конституційні, визначені Конституцією та присвячені безпосередньо принципам організації місцевого самоврядування; організаційно-правові, що забезпечують організаційну та правову автономію територіальних громад та органів місцевого самоврядування; фінансово-економічні, спрямовані на дотримання фінансової та економічної самостійності місцевого самоврядування; міжнародно-правові, які декларовані у міжнародно-правових актах» [1, с. 110-111; 2, с. 90]. Цікавою є точка зору Ю. Тодики з цього питання. Він розглядає систему

гарантій місцевого самоврядування як сукупність економічних, юридичних, організаційних, кадрових та інформаційних гарантій [3, с. 78-80].

Така розбіжність у поглядах науковців викликана відсутністю чітких критеріїв класифікації. Крім того, наведені класифікації не відображають повною мірою різноманіття та специфіку гарантій, бо класифікація явища за одним критерієм не може передати всі особливості його змісту. Більше того, вказані автори класифікують гарантії місцевого самоврядування взагалі, що не в повній мірі характеризує предмет нашого дослідження, а саме гарантії реалізації принципу підзвітності та відповідальності органів місцевого самоврядування.

Аналіз науково-теоретичних джерел та узагальнення думок науковці з даного питання дозволяє виокремити види загальних гарантій реалізації принципу підзвітності та відповідальності органів місцевого самоврядування, до яких відносяться: міжнародно-правові; конституційні; політичні; економічні; духовні.

Виділення міжнародно-правових гарантій зумовлено тим, що є певні міжнародні стандарти у реалізації принципу підзвітності та відповідальності органів місцевого самоврядування, що регламентують спільно розроблені державами важливі підходи та міжнародно-легальні принципи становлення, формування та функціонування інституту місцевого самоврядування конкретних держав. Міжнародні стандарти місцевого самоврядування вказані у міжнародних конвенціях спеціального порядку, які встановлюють правила, визнані більшістю держав [4, с. 67-75], або стверджується, що вони приймаються зі спеціальною метою – «бути для всіх націй стандартом якого слід прагнути, намагаючись досягти більш демократичного процесу, покращуючи таким чином добробут свого населення» [5, с. 98-105].

Особливо актуальним використання міжнародно-правових норм, що містять гарантії реалізації принципу підзвітності та відповідальності органів місцевого самоврядування є саме сьогодні, коли України довела свою європейськість та готовність її захищати будь-якими засобами та стоїть на порозі вступу до Європейського Союзу. Вхідження України як повноправного члена до світової спільноти наклало на неї конкретні обов'язки щодо реалізації своїх міжнародно-правових зобов'язань не лише на міжнародній арені, а й усередині країни. Щодо останнього виникають суттєві труднощі, зумовлені як збройною агресією, важкою економічною кризою, в якій опинилася Україна, і, як наслідок, відсутністю матеріальних умов та політичної волі, так і особливостями менталітету народу, багато поколінь якого виросло в умовах тоталітарного мислення, якому властивий досить низький рівень правосвідомості та правової культури.

Наступну підгрупу, другу, у групі загальних гарантій реалізації принципу підзвітності та відповідальності органів місцевого самоврядування становлять конституційні гарантії, зазначені у Конституції України та безпосередньо реалізують принципи організації місцевого самоврядування. Так, в основному законі зазначається, що в Україні «визнається та гарантується місцеве самоврядування» (ст. 7). Конституція України, визначаючи українську державу як демократичну, закріплює найважливіші засади її демократизму, які виражаються, насамперед, у народовладді, розподілі влади на законодавчу, виконавчу та судову, ідеологічному та політичному різноманітті, а також місцевому самоврядуванні [6, с. 590-591; 7; 8; 9].

Економічні та політичні гарантії реалізації принципу підзвітності та відповідальності органів місцевого самоврядування взаємопов'язані між собою та слугують економіко-політичним підґрунтям функціонування місцевого самоврядування та одночасно способом його реалізації через конкретні рішення посадових осіб та їх наслідки.

Найбільш дискусійним є виділення серед загальних гарантій реалізації принципу підзвітності та відповідальності органів місцевого самоврядування п'ятої підгрупи – духовних гарантій – системи визнаних державою духовних цінностей, культурних, національних, місцевих традицій та звичаїв, спрямованих на формування демократичної, правової держави, в якій повною мірою будуть створені та забезпечені необхідні умови у розвиток місцевого самоврядування. Розглянута система загальних гарантій місцевого самоврядування в кінцевому рахунку діє через спеціальні (юридичні) гарантії, які

безпосередньо, як зазначалося в літературі, без проміжних ланок, формують реальне функціонування місцевого самоврядування.

Другу групу гарантій місцевого самоврядування становлять спеціальні (юридичні) гарантії. Цільове призначення цих гарантій полягає в тому, щоб забезпечити правовими засобами: 1. Організаційну та матеріально-фінансову самостійність місцевого самоврядування у вирішенні питань місцевого значення; 2. Захист прав місцевого самоврядування та створення сприятливих можливостей для їх найповнішої реалізації».

Спеціальні (юридичні) гарантії визначають вибір різних можливостей для оптимального вирішення конкретних проблем, свідомого виділення тих чи інших факторів з метою забезпечення широких умов ефективної участі місцевого самоврядування в управлінні місцевими справами.

Таким чином, запропонована класифікація гарантій реалізації принципу підзвітності та відповідальності органів місцевого самоврядування сприятиме розумінню сутності досліджуваного поняття, а отже й забезпеченню його фактичній та ефективній реалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Муніципальне право України. Підручник / В. Ф. Погорілко, О. Ф. Фрицький, М. О. Баймуратов та ін. К.: Юрінком. Інтер, 2001. 352 с.

2. Пухтинський. М. О. Проблеми розвитку місцевого самоврядування в Україні // Основи муніципального права України: навчальний посібник / За ред. проф. М. І. Корнієнка. Київ, 2000. С. 90.

3. Тодыка Ю. Н. Основы конституционного строя Украины: Монография. Х.: Факт, 2000. 608 с.

4. Орзіх М. П., Баймуратов М. О. Концепція правового статусу самоврядних територій і органів місцевого самоврядування. *Місьцеве та регіональне самоврядування України*. 1995. № 1. С. 67-75

5. Орзіх М. П., Баймуратов М. А. Международные стандарты местного самоуправления. Одесса: АО Бахва 1996. 314 с.

6. Тодыка Ю. Н. Конституция Украины: проблемы теории и практики. Х.: Факт, 2000. 608 с.

7. Наливайко Л. Р., Чепік-Трегубенко О. С. Транспарентність публічної влади: вітчизняний і зарубіжний досвід. *Право України*. 2015. № 6. С. 148-156.

8. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: монографія: Харків: Право, 2009. 600 с.

9. Мінакова Є. В. Державний контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування. *Соціологія права*. Т. 1, № 3-4 (14-15). С. 139-145.

РЕАЛІЗАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У ВІТЧИЗНЯНОМУ ПРАВІ

Головко Світлана Григорівна,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права,
Юридичного факультету
Національного авіаційного університету,
кандидат історичних наук, доцент
svitlana.holovko@npp.nau.edu.ua

Григоренко Маргарита Олександрівна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня
Юридичного факультету
Національного авіаційного університету
margaritagrigorenko0@gmail.com

На усіх етапах державотворення та інтеграції у світову спільноту Україна намагалася робити акцент на пошуку оптимальних шляхів гармонізації вітчизняного законодавства і законодавства Євросоюзу. Одним із актуальних залишається питання реалізації та забезпечення європейських стандартів щодо прав і свобод людини та громадянина в національній правовій системі. Проблема прав людини сьогодні набула надзвичайної гостроти [1]. Основною причиною взаємодії та використання міжнародного права є зростання значення і ролі міжнародно-правового регулювання, що визначається таким чинником, як взаємозалежність між народами.

Сьогодні сучасний світ все більше потребує упорядкованої поведінки держав. Це можливо забезпечити саме за допомогою соціальних норм, серед яких міжнародне право й займає чільне місце. Варто зазначити, що ефективність правової інтеграції багато в чому залежить від засобів і способів, які використовує конкретна держава на різних стадіях цього складного процесу. До них відносяться: створення демократичних засад розвитку суспільства; формування правової держави; реформування нормативної частини правової системи; формування правової свідомості населення відповідно до основних засад європейського права [2].

Однією з найважливіших проблем є питання взаємовідносин держави і громадянина через національні та міжнародні інструменти захисту прав і свобод людини. Саме наявність чи відсутність прав і свобод людини і громадянина є важливим показником розвитку громадянського суспільства, побудови правової держави. Особливого значення у контексті євроінтеграції України набуває проблема забезпечення прав і свобод людини і громадянина, що в цілому визначає розвиток більшості країн на шляху політичної демократії, економічного прогресу та співпраці. На європейському континенті інститут прав людини являє собою сукупність норм права ЄС, що закріплюють найбільш важливі та єдині для Союзу стандарти поведінки людини і громадянина в суспільстві, а також принципи взаємин громадян з органами публічної влади на всіх рівнях [1].

З моменту проголошення незалежності та здобуття членства України в Раді Європи 1995 року в українському суспільстві формується демократична правосвідомість і система правовідносин, що засновані на європейських ідеях забезпечення людської гідності, визнання та захисту основних прав і свобод людини, загальнолюдських цінностях. Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, яка є фундаментальною основою міжнародно-правового регулювання в галузі прав і свобод людини, її законних інтересів. Було також прийнято 11 Протоколів, які стали її невід'ємною частиною, розширили діапазон гарантованих прав і свобод людини та вдосконалили механізм їх захисту. Конвенція стала першим міжнародним правовим документом, спрямованим на захист громадянських та політичних прав [3].

Відповідно до ч. 1 ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Положення, згідно з яким міжнародні договори є частиною національного законодавства, закріплене також Цивільним кодексом України (ч. 1 ст. 10), Сімейним кодексом України (ч. 1 ст. 13), іншими законодавчими актами України.

Інтеграція до Євросоюзу є одним з основних напрямів міжнародної політики Української держави та прагнення суспільства стати вагомою частиною євроспільноти. Розглядаючи історично-правову еволюцію вітчизняного законодавства в контексті євроатлантичних прагнень України, потрібно визначити низку епохальних подій, які засвідчили прагнення українського народу до вільного існування, демократичність української системи та її правовий характер, але уповільнили процес євроінтеграції. Це Революція Гідності 2013-2014 років, військово-політичний конфлікт з російською федерацією, окупація Криму, нестабільність політики уряду щодо реформ, російсько-українська війна 2022 року.

Не дивлячись на усі перешкоди, Україна завжди ставила на перше місце питання про дію міжнародних договорів. З моменту проголошення незалежності прийнято Закон «Про дію міжнародних договорів на території України», який установив, що укладені і ратифіковані Україною міжнародні договори становлять невід'ємну частину національного законодавства України і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Підписання міжнародних договорів і набрання їхньої чинності відбувалося саме з метою належного забезпечення національних інтересів, реалізації прав людини і громадянина, здійснення цілей, завдань і принципів зовнішньої політики. Україна вже має міжнародно-договірні відносини з понад 90 міжнародними організаціями та 186 країнами світу. Але фактично зближення вітчизняного права з європейським залишається на рівні декларацій та побажань, а приєднання до конвенцій Ради Європи має скоріше політичний, а не правовий характер.

Отже, варто зазначити, що Україна як правова, демократична, соціальна держава робить усе необхідне для реалізації європейських стандартів щодо прав людини та громадянина. Але також завжди необхідно враховувати історію та особливості українського державотворення, функціонування внутрішньої системи, власні стратегії і можливості. Одним із напрямків правової інтеграції України до ЄС є адаптація власного законодавства до європейського законодавства у сфері забезпечення прав людини, що є одним з важливих чинників успішної реалізації європейських прагнень України [4]. Варто розуміти, що для забезпечення прав людини недостатньо лише зближення з європейською системою. Кожен член громадянського суспільства має відчувати і виявляти свою відповідальність за дотримання основоположних прав і свобод людини і громадянина, утвердження злагоди і співпраці в державі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Реалізація європейських стандартів публічного управління щодо забезпечення прав людини та напрямки їх запровадження в Україні. URL: <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2010-01/10povnuu.pdf>.
2. Луць Л. Формування правового механізму взаємодії України з Радою Європи та Євросоюзом. *Віче*. 2006. № 7-8. С. 54-56.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та європейський суд з прав людини. URL: <https://minjust.gov.ua/m/konventsiya-pro-zahist-prav-lyudini-i-osnovopolojnih-svobod-ta-evropeyskiy-sud-z-prav-lyudini>.
4. Процес юридичного закріплення прав і свобод людини і громадянина в Україні: міжнародно-правовий досвід. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/4/43.pdf>.

РЕФОРМУВАННЯ СФЕРИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ НА РІВНІ ОТГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Голубов Артем Євгенович,
доцент кафедри права
Національного аерокосмічного університету
імені М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

Факт ратифікації Україною Конвенції ООН про права дитини поклав на нашу державу обов'язок вживати всіх необхідних законодавчих, адміністративних та інших заходів для здійснення прав дитини, визнаних у цій Конвенції. Одним із ключових критеріїв та способом виконання цього обов'язку є передбачена ст. 3 Конвенції ООН про права дитини вимога приділення першочергової уваги найкращому забезпеченню інтересів дитини. Цей обов'язок реалізується через діяльність уповноважених державних органів, органів місцевого самоврядування.

Особливістю здійснення цієї діяльності вказаних органів є те, що обов'язок держави з охорони сім'ї, дитинства, материнства і батьківства, як частина передбачено ст. 51 Конституції України права особи, в умовах воєнного або надзвичайного стану не може бути обмежено (ст. 64 Конституції України). Однак, саме факт збройної агресії РФ проти України істотно впливає на обсяг, характер та можливість його здійснення державними органами та органами місцевого самоврядування. Отже, постає питання щодо вжиття необхідних заходів з належного захисту прав дітей та дитинства в умовах воєнного стану. І на думку автора, в цих умовах саме реформування системи захисту прав дітей на рівні об'єднаних територіальних громад (ОТГ) є одним із вирішальних чинників, який здатний сприяти створенню належних умов для здійснення прав, визнаних у Конвенції ООН про права дитини.

В Україні з 2014 року розпочато широкий процес децентралізації, в межах якого відбувається поступовий перерозподіл завдань та повноважень у сфері захисту прав та свобод дітей від місцевих державних адміністрацій різного рівня (зокрема, районних державних адміністрацій) та утворених ними служб у справах дітей до відповідних структурних підрозділів органів місцевого самоврядування ОТГ. Відповідно, саме на них і має лягти основний обсяг роботи по захисту прав дітей на місцевому рівні. Отже, реформа децентралізації посилює роль органів управління територіальними громадами в цій сфері.

Однак, як свідчать статистичні данні, питання захисту права дитини на цей час є доволі актуальним для України та стосується значної кількості неповнолітніх різних категорій, яких в Україні станом на 2021 рік нараховувалось 7459677 дітей [1]. 3-поміж цих осіб за даними Міністерства соціальної політики станом на 31.12.2020 на обліку перебувало 69572 тисячі дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, в інтернатних закладах перебуває 77010 дітей, з них цілодобово – 34159 [2]. В умовах збройної агресії РФ проти України кількість таких дітей тільки збільшиться. Також соціально-економічна ситуація, яка зараз склалася в країні, істотно вплинула на українські сім'ї. І, на жаль, знову таки констатуємо, що в умовах збройної агресії РФ проти України кількість сімей з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують соціального обслуговування, тільки збільшиться, а їх потреби у соціальних послугах істотно зростуть.

Отже, питання захисту прав дітей відноситься до доволі значної кількості неповнолітнього населення України і ця ситуація стосується не окремих регіонів, а в цілому всієї країни. Як було вказано вище, існуючі чинники (збройна агресія проти України, складна економічна ситуація, низькі доходи багатьох домогосподарств, поширення «соціального сирітства» тощо) лише поглиблюють негативні тенденції у сфері захисту прав дитини.

Складність та глибина проблеми забезпечення прав дітей в Україні підкреслюється і міжнародними організаціями. Так, представництвом фонду ЮНІСЕФ в Україні вказується, що дитяча бідність є багатовимірним феноменом, адже бідність — це не лише брак коштів, вона означає нестачу ресурсів для забезпечення себе засобами існування, таких як їжа, чиста вода, одяг, доступ до послуг [3]. При цьому особлива увага має бути спрямована на запобігання такій соціально-економічній вразливості дітей. Відповідно завдання із першочергового забезпечення прав та найкращих інтересів дітей має реалізовуватися шляхом створення для дітей саме на рівні ОТГ належних умов для їх розвитку, освіти, охорони здоров'я та соціального захисту, збереження сімейного оточення та забезпечення безпеки. Але це в умовах війни це потребує значних фінансових, організаційних та людських вкладень і, на жаль, не завжди є пріоритетом в діяльності ОТГ.

З метою виконання положень Конституції України (ст.ст. 3, 51, 52), Конвенції ООН про права дитини (ст. 3), відповідних законів України (Про охорону дитинства тощо) органи місцевого самоврядування ОТГ мають узяти на себе відповідальність та отримати відповідні повноваження. Адже неможливість органу місцевого самоврядування чи його нездатність належно розв'язувати питання захисту прав дітей може призвести до неспроможності такого органу здійснювати такий захист на рівні ОТГ.

Не в останню чергу спроможність органу місцевого самоврядування виконувати відповідні обов'язки із захисту прав дитини на рівні ОТГ залежить від ефективності та дієвості функціонування та організаційної міцності низки важливих органів, які діють у сфері: органів опіки та піклування, органів у справах дітей та відповідних соціальних служб ОТГ. Саме ці органи забезпечують виявлення сімей з дітьми та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах, та здійснюють відповідне втручання.

Зокрема, основу механізму захисту прав дитини на місцевому рівні складають орган опіки та піклування, які мають вирішувати проблеми дітей, які потребують захисту держави та представлення для цього їх прав. Важливо наголосити, що орган опіки та піклування на рівні ОТГ забезпечують захист особистих і майнових прав не тільки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а й кожної дитини, яка є мешканцем громади. Однак, дослідниками відмічається формальність та низка ефективність діяльності цих органів, перекладання частини роботи (проведення бесід з батьками, обстеження житлово-побутових умов дитини, збирання інформації про дитину і її батьків тощо) на службу у справах дітей [4]. Не завжди існує належне матеріально-технічне, ресурсне, кадрове забезпечення в ОТГ органів та служб у справах дітей. А часом окремі ОТГ навіть не створюють в складі виконавчих органів ради службу у справах дітей [5].

Також одним з основних факторів неефективної роботи таких органів як і в цілому органів місцевого самоврядування, окрім колізій у компетенції та повноваженнях між районними державними адміністраціями та власне виконавчих органами ОТГ, є те, що діяльність уповноважених органів захисту прав дитини на рівні ОТГ не базується на врахуванні кращих практик діяльності в цій сфері та не відповідає вимогам ст. 3 Конвенції ООН про права дитини щодо приділення першочергової уваги найкращому забезпеченню інтересів дитини.

Саме тому одним з актуальних напрямків реформування сфери захисту прав дітей в Україні в умовах дії в країні воєнного стану є забезпечення реалізації органами місцевого самоврядування їх повноважень із захисту прав дітей, а також належного забезпечення діяльності органів опіки та піклування, органів у справах дітей та відповідних соціальних служб ОТГ саме на ґрунті першочергового забезпечення прав та найкращих інтересів дитини. Тобто перетворення ОТГ на громаду, дружню до дітей та молоді, чому мають сприяти системні заходи із посилення інституційної спроможності ОТГ забезпечувати захист прав дитини попри ті умови, які склалися зараз в країні. Війна закінчиться, а проблеми, які зараз вона створює потребують свого вирішення зараз, адже захист прав дитини це питання сьогодення за ради успішного майбутнього наших дітей завтра.

ЛІТЕРАТУРА

1. Розподіл постійного населення України за статтю та віком на 1 січня 2021 року : Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/06/zb_rpn21_ue.pdf
2. Соціальний звіт за 2020 рік: Міністерство соціальної політики України. Київ – 2021. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/20083.html>
3. Бідність та нерівні можливості дітей в Україні URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/14771/file>
4. Світлана Савицька Участь органів опіки і піклування у захисті прав та інтересів дитини. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/v7/6.pdf>
5. Рішення Чернігівського окружного адміністративного суду у справі № 620/3802/19) URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87616817>

УДК 347.965

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВІДМІНИ АДВОКАТСЬКОЇ МОНОПОЛІЇ

Гончаров Андрій Вікторович,
доцент кафедри інтелектуальної власності
та приватного права, доцент
Факультет соціології і права КПП
імені Ігоря Сікорського,
кандидат юридичних наук
Балінська Валерія Олександрівна,
студентка 4 курсу,
Факультет соціології і права КПП
імені Ігоря Сікорського,
lerabalinskava@gmail.com

Конституцією України закріплено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Належним інструментом підкріплення визначеного Конституцією України положення є забезпечення дієвого механізму захисту та реалізації прав і свобод людини і громадянина.

З огляду на стрімкий розвиток громадянського суспільства в цілому, а також активну модернізацію положень законодавства, актуальним в контексті дослідження сучасності є інститут адвокатури, зокрема можливість здійснення права захисту обвинувачених в суді виключно за адвокатом.

29.08.2019 року діючим Президентом України Зеленським Володимиром Олександровичем було зареєстровано законопроект № 1013, яким пропонувалось внести зміни до Конституції України та викласти у новій редакції статтю 131-2, а також виключити підпункт 11 пункту 16-1 розділу XV «Перехідні положення». Мова йде про те, що внаслідок запропонованих змін здійснювати представництво в судах зможуть не тільки адвокати, що докорінно змінює сучасний стан здійснення представництва в суді [1]. І хоча даний законопроект був внесений як невідкладний, його розгляд триває по сьогоднішній день.

Метою проекту Закону про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) визначено «забезпечення права кожного на отримання професійної правничої допомоги через скасування адвокатської монополії на надання такої допомоги» [2].

У відкритому зверненні до Президента України Національна асоціація адвокатів України зауважила, що запропоновані зміни суперечать Конституції України та грубо порушують права людини, адже у статті 131-2 зазначено, що реалізація права громадянина здійснюється за рахунок представництва його інтересів в суді професійним правозахисником – адвокатом [3].

З метою оцінки доцільності існування адвокатської монополії варто звернути увагу на досвід країн Європейського союзу, а також на сформовану судову практику. Передові європейські країни, такі як Німеччина, Франція, Іспанія закріпили на законодавчому рівні положення щодо адвокатської монополії. Зокрема, у Німеччині адвокатська монополія діє вже 75 років, оскільки у 1950 році були прийняті Цивільний процесуальний кодекс і Карний процесуальний кодекс. Що стосується законодавства Франції, варто зазначити, що адвокати мають монополію на надання допомоги та представництво сторін.

В контексті розгляду судової практики Європейського суду з прав людини варто зауважити, що наразі принцип адвокатської монополії в ЄСПЛ не застосовується. П.4а правила 36 Регламенту Європейського суду з прав людини визначено, що представник, який діє від імені заявника, повинен бути адвокатом, правомочним займатися адвокатською практикою в державі-учасниці Конвенції, або будь-якою іншою особою, допущеною до представництва Головою Палати [4].

Щодо ставлення ЄСПЛ до адвокатської монополії при розгляді конкретних справ, резонансною для України в контексті вирішення питання ефективності адвокатської монополії є справа «Молдавська проти України», де суд, вирішуючи питання порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції дійшов висновку, що право доступу до суду не є абсолютним, і може підлягати обмеженням, які дозволяються опосередковано, оскільки право на доступ до суду за своєю природою потребує державного регулювання, яке може змінюватися в часі та місці відповідно до потреб і ресурсів суспільства та окремих осіб [5].

С. П. Головатий зазначає, що право на справедливий суд, передбачене Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, не може бути забезпечено, якщо немає незалежного судді, незалежного представника або адвоката, незалежного обвинувача [6].

Розглядаючи питання відміни адвокатської монополії, пропонуємо розглянути переваги та недоліки таких змін.

Зокрема, до переваг відміни адвокатської монополії можна віднести:

1. Розширення можливості представництва в суді професійними юристами, які не мають адвокатського посвідчення, однак можуть здійснити кваліфіковане надання юридичної допомоги;

2. Ширший вибір для населення щодо обрання свого представника в суді, правоохоронних органах;

3. Скасування адвокатської монополії сприятиме зменшенню рівня оплати послуг адвоката з огляду на підвищення рівня конкуренції щодо представлення особи.

Недоліками скасування адвокатської монополії на сьогоднішній день є:

1. Запропоновані зміни, як наслідок, потягнуть за собою необхідність внесення змін до інших нормативно-правових актів з метою визначення відповідальності за неналежне надання правової допомоги представниками, які не є адвокатами, а також врегулювання інших питань, пов'язаних з отриманням доказів, доступом до інформації;

2. Відсутність належного професійного контролю за здійсненням представництва в суді особами, що не є адвокатами;

3. Зменшення цінності адвокатського свідоцтва, що призведе до зниження попиту на його отримання юристами.

Аналіз висловлених думок адвокатів у мережі Інтернет дозволяє зробити висновок про те, що переважна більшість з них вважають адвокатську монополію єдиним дієвим механізмом належного представництва особи, що якісно врегульований на законодавчому рівні та за багато років продемонстрував свою ефективність на практиці.

Висновки. Аналіз світового досвіду, сформованої судової практики дозволяє зробити висновок про те, що переважна більшість європейських країн та Європейський суд з прав людини виходять з того, що адвокатська монополія є монополією професіоналів, і за своєю правовою природою відповідає уявленням про здійснення належного представництва особи.

Однак, розглянувши основні переваги та недоліки скасування адвокатської монополії, варто зазначити, що прийняття позитивного або ж негативного рішення щодо зазначеного законопроекту кардинально вплине як на інститут адвокатури, так і на подальше реформування правової системи України в цілому.

Відтак, законодавець повинен відповідно зважити всі ризики, які мають місце у зв'язку із скасуванням адвокатської монополії, і на основі якісного аналізу прийняти ґрунтовне рішення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії): Проект Закону України від 29.08.2019 р. № 1013. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66242 (дата звернення 07.06.2022);

2. Пояснювальна записка до Проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії)» від 29.08.2019 р. № 1013. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66242 (дата звернення 07.06.2022);

3. Відкрите звернення НААУ до Президента України та Верховної Ради від 02.09.2019. Офіційний веб-сайт Національної асоціації адвокатів України. URL: [https://unba.org.ua/news/4642-vidkrite-zvernennya-naau-do-prezidenta-ukraini-ta-verhovnoi-radi.html](https://unba.org.ua/news/4642-vidkrite-zvernennya-naau-do-prezidenta-ukraini-ta-verhovnoi-radi) (дата звернення 07.06.2022);

4. Регламент Європейського суду з прав людини : Регламент від 01.11.2003 р. № 980_067 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_067#Text (дата звернення: 07.06.2022);

5. Молдавська проти України заява № 43464/18: рішення Європейського Суду з прав людини від 19 травня 2019 року. URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-moldavska-proti-ukra%D1%97ni-tekst-rishennya/> (дата звернення 07.06.2022);

6. Мірило правовладдя: ухвалено Венеційською комісією на 106-му пленарному засіданні (Венеція, 11-12 березня 2016 року). Переклад з англійської Сергія Головатого. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)007-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)007-ukr) (дата звернення 07.06.2022).

УДК 342.

ВИМОГИ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ ДО СКЛАДАННЯ АКТІВ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Горбалінський Володимир Володимирович,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,
Гіль Валерія Романівна,
студентка
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Юридична техніка є мистецтвом написання законів та інших нормативно-правових, правозастосовних та правореалізаційних актів. Окремі її форми виникли разом з першими нормами права. У першу чергу юридична техніка має стосуватися кваліфікованого та досконалого викладу правового матеріалу, правильного утворення юридичних конструкцій та прийомів викладу норм, точності юридичних дефініцій, зрозумілого та грамотного словесного формулювання приписів права тощо. Справедливим вказане є і для юридичної техніки складання актів правозастосування, що зумовлює інтерес до теми дослідження.

Окремі аспекти юридичної техніки у своїх працях розглядали К. Бриль, О. Вінник, А. Завальний, Р. Москаль, А. Осауленко, В. Лебеденко та інші.

Юридична техніка передбачає послідовне, логічне, відповідне використання юридичних прийомів, засобів, способів, дотримання певних правил щодо розробки, складання та оформлення нормативно-правових документів. Вона передбачає професійної майстерності викладу правового матеріалу. Об'єктом юридичної техніки є текст нормативно-правового або індивідуального акту [1].

Юридична техніка у правозастосовній діяльності охоплює індивідуальні акти, тобто техніко-юридичні прийоми і правила при виробленні судових актів, договорів тощо [2, с. 53].

Правозастосовні акти розглядаються у юридичній літературі як акти-документи [3, с. 14]. Як носії інформації правового значення правозастосовні акти мають офіційний характер та повинні відповідати певним вимогам юридичної техніки. За результатом узагальнення наукових джерел [1; 2], вважаємо за необхідне виокремити наступні вимоги юридичної техніки, що ставляться до актів правозастосування:

- правозастосовний акт повинен відповідати положенням Конституції та законів України, загальновизнаним нормам міжнародного права, міжнародним договорам України;

- правозастосовний акт повинен містити достовірні та правильно заіксовані відомості про явища та події, дії та стан, наведені в ньому дані старано перевіряють;

- текст акту правозастосування має бути логічно послідовним, чітким, точним та зрозумілим, аргументованим, інформативно повним; не допускається наявність логічних помилок;

- у тексті правозастосовного акту необхідно уникати багатослів'я, використання близьких за змістом слів, які є логічно зайвими; уникати тавтології, понять невизначеного змісту, неточних або нечітких юридичних термінів, оскільки це може деформувати думку укладача, привести до парадоксальних ситуацій у процесі правозастосування;

- оскільки за характером правова інформація є офіційною, з метою забезпечення правового регулювання мова акту правозастосування має бути стриманою; недоречним є використання помпезних слів, пишномовних висловів, зників оклику чи питання;

- текст правозастосовного документу має бути викладений грамотно, що передбачає дотримання норм орфографії, пунктуації та граматики;

- текст документу має бути зрозумілим, при цьому у правозастосовних актах широко використовуються стандартні мовні звороти, юридичні кліше, юридичні терміни та терміносполуки. При цьому термінологія актів правозастосування не має суперечити термінології, використаній законодавцем у законах;

- варто відмовитися від надмірного використання термінів аббревіатур та скорочень утворених з трьох або більше слів;

- зрозумілість акту правозастосування не має порушуватися використанням жаргонізмів чи слів місцевого діалекту.

Отже, Юридична техніка включає широке коло юридичних прийомів, засобів, способів, дотримання певних правил щодо розробки, складання та оформлення нормативно-правових документів, зокрема і актів правозастосування. Юридична техніка має забезпечити ясність та зрозумілість юридичного документу, недопустити можливості його подвійного тлумачення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Юридична техніка в структурі теорії права, її предмет, завдання, значення. Вимоги юридичної техніки до правозастосовних актів: навчальні матеріали. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/14lvimzz.pdf> (дата звернення 15.05.2022).

2. Лебеденко В. І. Юридична техніка: поняття, призначення методологічні засади застосування. *Інформація і право*. 2014. № 2 (11). С. 52-57.

3. Мухін В. В. Правозастосовний акт як форма індивідуального правового регулювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2016. № 23. С. 14-16.

КОРУПЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННИЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Горбалінський Володимир Володимирович,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,
Дейнеко Костянтин Ілліч,
студент
навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Глобалізаційні тенденції розвитку сучасного світу разом із соціально-конструктивними ефектами в інформаційній, економічній, правовій, культурній, оборонній сферах, неодмінно тягнуть за собою й низку ризиків криміногенного значення. Їх перелік – вельми широкий, а спектр кримінологічної та юридичної значущості – досить строкатий. Втім, серед безлічі таких наслідків рельєфно виділяється зона суспільних протиріч, змістом яких є конфлікт між публічною та приватною сферою. Він виражається як у низці юридично позначених явищ (корупції, авторитаристських і тоталітаристських тенденціях розвитку політичної системи, злочинних порушеннях особистих прав людини), так і у неформалізованих, трансперсональних негативних станах і процесах (правовому, політичному нігілізмі, поширенні репресивної свідомості, ксенофобії у різних її проявах тощо), контури яких виходять далеко за географічні межі окремих держав. Відтворення та загострення вказаних конфліктних і конфліктогенних аспектів соціодинаміки диктує необхідність постановки на порядок денний задач щодо удосконалення, передусім, національних механізмів захисту особистих та політичних прав людини. Серед останніх найбільш виразно проявляють свою функціональну значущість особисті та солідарні права, пов'язані з реалізацією правових форм відстоювання колективних інтересів, укріпленням реальної демократії.

Особливо гостро питання всебічного та реального гарантування низки прав першого й другого поколінь постають у транзитивних суспільствах, до яких, зокрема, належить й українське. Триваючі політико-правові, економічні, культурно-психологічні трансформації у напрямі лібералізації суспільного устрою загалом цілком закономірно відчують системний опір факторів консервативної властивості, що у вітчизняних реаліях об'єктивно мають кримінальні форми прояву. Серед одних з таких, що суттєво гальмують прогресивний демократичний, правовий поступ, – перешкодження законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій. Цей злочин має наскрізний суспільно небезпечний характер для низки соціальних інститутів відстоювання групових та особистих економічних, політичних прав громадян. Істотно порушуючи відносини у сфері трудової, політичної та різного роду громадської діяльності на індивідуальному, груповому рівнях соціальних взаємодій, він здатен поширювати свої віддалені деструктивні наслідки й на макрорівень, визначаючи негативні компоненти політичної кон'юнктури, сприяючи розриву каналів комунікації між громадою, громадськістю та органами публічної адміністрації, підживлюючи підґрунтя соціальної напруженості в цілому. Саме тому комплексна протидія злочинам, передбаченим ст. 170 КК України, на основі удосконалення, перш за все, кримінально-правових її засобів видається вельми актуальним завданням на сучасному етапі державного будівництва.

Водночас, позначена проблема не є функціонально і суто гносеологічно автономною. Справа в тому, що суспільні відносини, яким завдається шкода внаслідок перешкодження

діяльності політичних партій, формуються, перш за все, у сфері політики. Ба більше: основні фактори перешкоджання також мають політичне джерело походження та візуалізуються у зоні явної чи прихованої конфронтації різних політичних акторів. В такому розумінні саме перешкоджання має політичну мету, що дозволяє віднести цей злочин до розряду політичних. У генезі останніх корупційні практики, як правило, мають застосовуються для легітимізації, створення юридичного прикриття злочинного впливу на політичну партію та її діяльність.

В залежності від функціональної специфіки корупційних злочинів у механізмі перешкоджання законній діяльності політичних партій, вони можуть мати різний характер, врахування якого повинно враховуватись при розробці та реалізації заходів запобігання, а саме:

1) корупційні злочини як елемент механізму перешкоджання законній діяльності політичної партії в контексті політичного переслідування її члена або ж партії в цілому. Метою таких дій є вплив на лінію партійної роботи, окремий її сектор (регіон), чи на її активність. Корупційні злочини, таким чином, мають суто інструментальну природу. В цьому аспекті варто погодитись із Ю. В. Орловим, який вважає за необхідне розмежовувати політикоправове переслідування (як елемент кримінальноправової політики) та політико-дискримінаційне переслідування [1, с. 122–124]. Останнє є неправомірною діяльністю державних органів, їх службових осіб та/або недержавних суб'єктів, здійснюваною як комплекс функціонально спільних заходів, що застосовуються в порушення принципу рівності громадян та/або юридичних осіб за ознакою їх політичної діяльності, політичних переконань, з метою вплинути на їх чинну та/або потенційно можливу політичну активність, або помсти за її прояви у минулому. Таке переслідування слід вважати політично злочинною діяльністю в цілому, яке відтворює біхевіористську, силову модель реалізації політичної влади [2, с. 262–265, 267]. Корупційні злочини, таким чином, набувають характеру одного з важелів політичного переслідування. При цьому їх суб'єктами можуть виступати судді (одержання неправомірної вигоди як умови винесенні завідомо неправосудного рішення щодо заборони мирного зібрання, ініційованого політичною партією тощо), службові особи органів Міністерства юстиції з питань легітимізації діяльності політичних партій і т. д.;

2) корупційні злочини як елемент механізму несистематичного впливу на законну діяльність політичних партій з метою перешкоджання їй. Такі корупційні злочини має наслідком ситуативне (епізодичне) перешкоджання реалізації ними своїх цілей, задач у конкретній обстановці з урахуванням політичної кон'юнктури, електоральних настроїв і т. д. Конкретним змістом діяльності службової особи, суб'єкту корупційного злочину, може бути як неправосудні судові акти, акти органів місцевого самоврядування (наприклад, щодо затвердження проведення робіт з благоустрою населеного пункту у тому місці, де плануються ініційовані політичною партією масові заходи), інформаційні кампанії чи окремі сюжети у засобах масової інформації (з метою дискредитації політичної партій чи окремих її членів та, таким чином, перешкоджання їх діяльності) тощо;

3) корупційний злочин як елемент механізму усунення політичного конкурента через судову заборону діяльності політичної партії. Остання здійснюється згідно зі ст. 21 Закону України «Про політичні партії в Україні» на підставі адміністративного позову центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері реєстрації (легалізації) об'єднань громадян. Але важливо зауважити, що йдеться про ситуації, коли дійсні підстави для відповідної заборони відсутні. В такому разі прийняття завідомо неправосудного рішення адміністративним судом поєднане не лише з корупційним злочином, а й службовим підробленням, в тому числі й з боку службових осіб зазначеного центрального органу виконавчої влади. Таким чином, формується цілий ланцюг корупційних злочинів, переривання якого залежить від виявлення політичного актора, «групи тиску», інтересам якого не задовольняє діяльність конкретної політичної партії в принципі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Орлов Ю. В. Політичне переслідування як соціально-правовий феномен: кримінологічний аспект. *Право і Безпека*. 2015. № 2 (57). С.120–126. URL:

<http://pb.univd.edu.ua/?controller=service&action=download&download=21594> (дата звернення: 12.02.2017).

2. Орлов Ю. В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності: монографія. Харків: Діса Плюс, 2016. 656 с.

УДК 342.

ПРАВА ТА ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ВИКРИВАЧІВ КОРУПЦІЇ ЗА ЧИННИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Горбалінський Володимир володимирович,
доцент кафедри загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

Федорченко Марія Вікторівна,
студентка

Навчально-наукового інститут
права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Корупція — це протиправна діяльність, яка полягає у використанні службовими особами їх прав і посадових можливостей для особистого збагачення, а також підкупність і продажність громадських і політичних діячів. Викривачі корупції, в свою чергу, фізичні особи, які за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомили про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень іншою особою, якщо така інформація стала їм відома [3].

Викривачі та їх близькі перебувають цілком під захистом держави, що передбачається частиною першою статті 53 Закону України «Про запобігання корупції».

За наявності загрози життю, житлу, здоров'ю та майну викривачів, їх близьких осіб у зв'язку із здійсненим повідомленням про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону правоохоронними органами до них можуть бути застосовані правові, організаційно-технічні та інші спрямовані на захист від протиправних посягань заходи, передбачені Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [5].

Викривач має право користуватися всіма видами правової допомоги для захисту своїх прав та інтересів на підставі Закону України «Про безоплатну правову допомогу», а також самостійно залучати адвоката [2].

Саме права викривачів виникають в той момент, коли вони повідомляють певну інформацію про факти можливої корупції або правопорушень, що з нею пов'язана, іншим порушень, які передбачені у Законі України «Про запобігання корупції».

Права викривачів є саме такими:

- 1) бути повідомленим про свої права та обов'язки, передбачені цим Законом;
- 2) подавати докази на підтвердження своєї заяви;
- 3) отримувати від уповноваженого органу, до якого він подав повідомлення, підтвердження його прийняття і реєстрації;
- 4) давати пояснення, свідчення або відмовитися їх давати;
- 5) на безоплатну правову допомогу у зв'язку із захистом прав викривача;
- 6) на конфіденційність;
- 7) повідомляти про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону без зазначення відомостей про себе (анонімно);

8) у разі загрози життю і здоров'ю на забезпечення безпеки щодо себе та близьких осіб, майна та житла або на відмову від таких заходів;

9) на відшкодування витрат у зв'язку із захистом прав викривачів, витрат на адвоката у зв'язку із захистом прав особи як викривача, витрат на судовий збір;

10) на винагороду у визначених законом випадках;

11) на отримання психологічної допомоги;

12) на звільнення від юридичної відповідальності у визначених законом випадках;

13) отримувати інформацію про стан та результати розгляду, перевірки та/або розслідування за фактом повідомлення ним інформації [1].

Важливо зазначити, що права та гарантії викривачів, в свою чергу, поширюються на їх близьких людей.

Законом України “Про запобігання корупції” передбачено, що близькими особами викривача є члени сім'ї суб'єкта, зазначеного у частині першій статті 3 цього Закону, а також чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний та двоюрідний брати, рідна та двоюрідна сестри, рідний брат та сестра дружини (чоловіка), племінник, племінниця, рідний дядько, рідна тітка, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, батько та мати дружини (чоловіка) сина (дочки), усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням зазначеного суб'єкта.

Стаття 53-5 Закону України “Про запобігання корупції” також передбачає право викривача на конфіденційність та анонімність. Так, заборонено розкривати інформації про особу викрадача, про його близьких осіб та будь-яку іншу інформацію, яка може ідентифікувати його особу, третім особам, що не залучаються до розслідування, розгляду або/та перевірки наданих викривачем фактів, а також іншим особам, яких саме стосуються надані факти, крім випадків, зазначених законом [1].

У випадку, коли законом дозволено ухвалення обґрунтованого рішення про розголошення інформації про особу викривача без його згоди або іншої інформації, що розкриває його особу, викривач має бути повідомлений про це рішення не пізніше ніж 18 робочих днів до дня розкриття інформації шляхом вручення йому повідомлення про ухвалення певного рішення під розписку. В цьому повідомленні повинно бути вказане певне коло осіб, яким буде надана та розголошена інформація, а також саме підстави щодо цього розголошення.

Звісно, що за незаконне розголошення про особу викривача настає певна відповідальність, яка передбачена чинним законодавством України [4].

Отже, чинне законодавство України передбачає повний захист особи викривача, його прав та інтересів. Крім зазначених раніше прав, викривач має право на отримання інформації, на захист своїх трудових прав, а також безпосередньо на певну винагороду за повідомлення щодо корупційного злочину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року. № 1700-VII. / Верховна Рада України. URL: [Про запобігання корупції | від 14.10.2014 № 1700-VII \(rada.gov.ua\)](http://rada.gov.ua) (дата звернення: 29.05.2022).

2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02 червня 2011 року. № 3460-VI. / Верховна Рада України. URL: [Про безоплатну правову допомогу | від 02.06.2011 № 3460-VI \(rada.gov.ua\)](http://rada.gov.ua) (дата звернення: 29.05.2022).

3. Полоз А. М. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії. Протидія економічній злочинності: теоретичний, методичний та практичний аспект : матеріали всеукр. наук.-практ. семінару . 2020. С. 106–111.

4. Шаблюстий В. В. Про викривачів корупції та кримінальне право. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2 (105). С. 141–146.

5. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 грудня 1993 року. № 3782-XII. / Верховна Рада України. URL: Про

УДК 342.

ФУНКЦІЇ ПРЕЗИДЕНТА: ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Горбалінський Володимир Володимирович,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук
Худієв Раїль,
студентка
Навчально-наукового інститут
права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Демократичний статус України закріплено в Основному Законі – в Конституції України. Принцип демократії передбачає насамперед те, що народ є єдиним легітимним джерелом влади. З усіх форм правління, які існують, республіка є більш демократичним, а Україна є парламентсько-президентською республікою. Також ця форма правління передбачає посаду президента, яка грає провідну роль в державотворенні країни. В Україні з моменту незалежності є Президент, який має свою функцію і робить внесок у процеси в країні.

Історично, першим президентом України (тоді УНР) був Михайло Грушевський і з нього було започатковано інститут президента, але в більшості літератури все ж таки датою започаткування інституту президента вважають 1991 рік. [2, с. 264] Після прийняття Конституції України у червні 1996 року Президентом України, поняття якого передбачено ст. 102 Конституції України, є глава держави, яка виступає від її імені, та він одночасно є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. [2, с. 267] Це означає його неналежність ні до якої з гілок влади та додає йому можливості вплинути на них через його правовий статус.

Як і в будь-якій демократичній країні, Президент України обирається народом, громадянами України, чітко за певною процедурою та в межах чинного законодавства. Законами України та, насамперед, Конституцією, передбачено низька вимог до кандидатури на цю посаду. Згідно з ч. 2 ст. 103 КУ віковий ценз становить 35 років, кандидат має проживати на території України перед днем виборів протягом останніх 10 років та вільно володіти державною мовою. Після виборів, Президент України вступає на посаду після присяги народові, яка складається під час інавгурації.

Функції Президента та його обов'язки зазначено Конституцією. Він має велику кількість повноважень, які передбачено ст. 106 КУ, де міститься великий перелік повноважень президента. Загалом, функція Президента України полягає для підтримання конституційного ладу, має провідну роль між трьома гілками влади, передбачені ст. 6 КУ, виступає як “арбітр” між ними, допомагати їм підтримати стабільність та розв'язувати найважливіші проблеми у країні, є офіційним представником держави як у держави, так і на міжнародній арені.

На законодавчому рівні ключовим найважливішим повноваженням Президента є його право законодавчої ініціативи. Через це право він може внести законопроект та зробити його розгляд невідкладним, тобто Верховна Рада України повинна його розглянути позачергово.

Також він має право вето, може скасувати акти КМУ та пропонувати проекти законів про внесення змін до Конституції України.

Також важливим нюансом є залежність конституційно-правового статусу Президента від форми республіканського правління в країні, тому що Україна за роки незалежності змінювала форму правління та конституційно-правовий статус Президента України зазнавало суттєвих змін. Наприклад, до 2005 року Україна була президентсько-парламентська республіка, а після стала навпаки, парламентсько-президентська республіка. Ці конституційні зміни суттєво обмежують його повноваження.

Отже, можна зробити висновок, що інститут президента є надзвичайно важливим складовим у механізмі державної влади. Президент охоплює всі напрями діяльності держави та суспільства, має на меті підтримати стабільне функціонування державних процесів. Він не належить ні до якої з гілок влади, хоча в перші роки незалежності він був головою виконавчої влади. Його повноваження дають змогу впливати на всі існуючі гілки влади в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96. (зі змінами і допов.) *Відомості Верховної Ради України*. 2019, № 38, ст.160.
2. Майданник О. О. Конституційне право України: навчальний посібник. Київ: Алерта, 2011. 380 с.
3. Савчин М. В. Конституційне право України: підручник / відп. ред. проф., д.ю.н. М. О. Баймуратов. Київ: Правова єдність, 2009. 1008 с.

УДК 347.23

ЗНАЙДЕНА ВІЙСЬКОВА ТЕХНІКА ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ: ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Гордеюк Алла Олександрівна,

доцент кафедри права
Національного аерокосмічного університету
імені М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»,
кандидат юридичних наук, доцент
alla.law.gor@gmail.com

Нетреба Дар'я Дмитрівна,

студентка
Національного аерокосмічного університету
імені М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»,
ddmitrievna37@gmail.com

У будь-які цивілізаційні періоди розвитку держави та суспільства регулювання відносин власності мало пріоритетне значення. На сьогодні в Україні Указом Президента від 24.02.22 р., оголошений воєнний стан і форс-мажорні обставини обумовлюють необхідність визначення правового становища певних об'єктів права власності, зокрема втраченої ворогом та захопленої комбатантами або знайденої цивільними особами воєнної техніки.

Останнім часом через різні українські комунікаційні джерела з'являються повідомлення про розбиту військову техніку та можливість розпорядження нею за своїм розсудом. Цікавим та аналітичним є коментар Андрія Левковця з цього приводу, який надає тлумачення щодо правового режиму відповідних об'єктів та визначає для втраченого ворогом майна два можливі статуси: військовий трофей та металобрухт [1].

Отже, «військовий трофей» – це категорія міжнародного гуманітарного права, норми якого мають застосовуватися під час війни. Поняття військових трофеїв надається в «Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних силах України», де у п. 12 розділу 2 прописано, що трофеєм є захоплене у противника озброєння, військова техніка та інше військове майно, яке може використовуватися стороною, що їх захопила, при цьому зазначається, що захоплені трофеї є державною власністю [2].

Щодо металобрухту, то його правове становище регламентується Законом України «Про металобрухт» (далі – Закон), де у ст. 1 він визначається як «непридатні для прямого використання вироби або частина виробів, які за рішенням власника втратили експлуатаційну цінність внаслідок фізичного або морального зносу...» [3]. Відповідно до зазначеного Закону кожна особа має право збирати металобрухт та реалізовувати його через суб'єктів господарювання, що здійснюють заготівлю металобрухту, тому в цьому випадку виходить, що приватні особи можуть здійснювати право розпорядження знайденою військовою технікою в особистих інтересах, отримуючи прибуток. Але виходячи із змісту ст. 1 Закону має бути рішення власника про втрату експлуатаційної цінності майна, а власник – це міністерство оборони РФ, де ця техніка знаходиться на обліку, тому держава-агресор може заявити свої права власності. Проте в Україні був прийнятий Закон «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» від 03.03.2022 р. № 2116-IX, що набрав чинності від 7.03.2022 р. [4]. У цьому нормативному акті передбачається, що примусове вилучення в Україні об'єктів права власності РФ та її резидентів здійснюється без будь-якої компенсації (відшкодування) їхньої вартості, з огляду на повномасштабну агресивну війну, яку РФ розв'язала і веде проти України та Українського народу. Тому вважаємо, що норми зазначеного нового Закону можуть поширювати свою дію на техніку, яка може бути визнана металобрухтом і тоді щодо розпорядження нею фізичними або юридичними особами у такому статусі законодавчих перешкод немає. Але інша справа, коли втрачена ворогом військова техніка за своїм технічним станом підлягає поновленню та може використовуватися за її призначенням і тоді вона є власністю держави. Для юридичного вирішення цього питання А. Левковець вважає, що має сенс звернутися до «Порядку списання військового майна у Збройних силах України та Державній спеціальній службі транспорту», тому що цим нормативним актом передбачено процедуру визнання майна непридатним шляхом створення відповідної комісії, яка має скласти акт про непридатність, але у Порядку йдеться про списання майна ЗСУ, а не держави-агресора [5].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що про процедуру визначення придатності для подальшого використання, захопленої військової техніки держави-агресора, у нормативних актах України на сьогодні не прописано. Тому доцільно або доповнити зазначений вище Порядок нормативним положенням про правову регламентацію процедури списання військової техніки, захопленої у ворога під час війни, або доповнити відповідною нормою, зазначену вище Інструкцію, або прийняти окремий підзаконний нормативний акт. Один із зазначених кроків у нормотворчості дозволить ліквідувати прогалину у законодавстві стосовно визначення правового становища втраченої ворогом військової техніки та визначить юридичний механізм правомірного розпорядження відповідними об'єктами зацікавленими приватними особами в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Металобрухт війни»: блог Андрія Левковця, партнери АО BARRISTERS. URL: <http://pravo.ua/metalobrukht-viny/>.
2. Інструкція про виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних силах України: затв. Наказом Міністерства оборони України від 23.03.2017 р. № 164, зареєстр. у Міністерстві юстиції України від 9.06.2017р. № 704/30572. URL: <https://zacon.rada.gov.ua/laws/show/20704-17#Text>.
3. Про металобрухт: Закон України від 5.05.1999 р, у редакції від 14.02.2021 р. № 776-IX. URL: <https://zacon.rada.gov.ua/laws/show/619-14#Text>.

4. Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської федерації та її резидентів: Закон України від 03.03.2022 р. № 2116. URL: <http://zacon.rada.gov.ua/law/show/2116-20#Text>.

5. Порядок списання військового майна у Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту: затв. Наказом Міністерства оборони України від 29.03.21 р. № 81, зареєстр. в Міністерстві юстиції України від 19.05.22 р. № 655/36377. URL: <https://zacon.rada.gov.ua/laws/show/20655-21#Text>.

УДК 347.643.8

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИЙОМНИХ СІМЕЙ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Городецька Ірина Альбінівна,
професор кафедри політології,
права та філософії

Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя,
доктор юридичних наук, професор
horodetska.ia@gmail.com

Щербина Анатолій Павлович,
здобувач вищої освіти ступеня «магістр»
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя
edebo007@ukr.net

Війна забирає в дітей дитинство і щодня більшає кількість сиріт. Статтею 52 Конституції України від 28 червня 1996 року визначено, що: «Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування покладається на державу» [1]. При цьому Конвенція ООН від 20 листопада 1989 року про права дитини наголошує, що дитині для повного і гармонійного розвитку її особи необхідно зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові і розуміння [2].

Проблеми прийомних сімей як форми влаштування дітей, позбавлених батьківської опіки, досліджуються в юридичній літературі з цивільного та сімейного права. Питання виховання дітей, позбавлених батьківської опіки, в аспекті реалізації ними права на сімейне, батьківське виховання є предметом наукових досліджень таких вітчизняних учених, як Ж. Бойко, Н. Бутрин-Бока, І. Васильківська, В. Гопанчук, С. Індиченко, О. Карпенко, А. Кидалова, Л. Короткова, Л. Савченко, Я. Шевченко та ін.

На сьогодні прийомні сім'ї створюються та діють на підставі положень глави 20-1 Сімейного кодексу України (далі – СК України); Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III; Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-III; Положення про прийомну сім'ю, затвердженого Постановою КМ України від 26 квітня 2002 р. № 565; Програми підготовки кандидатів на створення прийомної сім'ї та дитячого будинку сімейного типу, затвердженої наказом Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту від 3 серпня 2006 р. № 2670; Порядку здійснення соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, затвердженого наказом Мінсім'ямолодьспорту України від 23.09.2009 р. № 3357; Порядку взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді і служб у справах дітей у процесі встановлення опіки, піклування, створення та забезпечення діяльності прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, затвердженого наказом Мінсім'ямолодьспорту від 25.09.2009 р. № 3385 та іншими нормативно-правовими актами.

Під прийомною сім'єю, згідно зі ст. 256–1 СК України, розуміється сім'я, яка добровільно взяла на виховання та спільне проживання від одного до чотирьох дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування [3]. З цього приводу, на думку багатьох науковців, більш коректним видається закріплене у п. 2 Постанови КМ України «Про затвердження Положення про прийомну сім'ю» від 26 квітня 2002 р. № 565 визначення прийомної сім'ї, а саме: прийомною сім'єю є сім'я або окрема особа, яка не перебуває у шлюбі, що добровільно за плату взяла на виховання та спільне проживання від одного до чотирьох дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [4]. Тобто, виходячи із закріпленого у ст. 3 СК України розуміння сім'ї як складу осіб, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, одинока особа, як випливає зі ст. 256–1 СК України, не може прийняти на виховання дітей-сиріт або ж дітей, позбавлених батьківського піклування. Водночас положення ст. 256–2 передбачають, що прийомними батьками є подружжя або окрема особа, яка не перебуває у шлюбі, які взяли для спільного проживання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Зважаючи на вищенаведену законодавчу суперечність, підтримуємо позицію, згідно якої доцільно рекомендувати законодавцю внести зміни до ст. 256–1 СК України, виклавши визначення прийомної сім'ї у тій редакції, як це закріплено у п. 2 Постанови КМ України «Про затвердження Положення про прийомну сім'ю» від 26 квітня 2002 р. № 565 [3; 4].

Головною метою виховання дитини у прийомній сім'ї є розвиток у неї навичок (особистісних, соціальних, професійних), що дозволяють їй стати повноправним членом суспільства: оволодіти гідною професією, набути позитивного соціального статусу, створити власну сім'ю, виховувати дітей. Окрім того, як зазначає В. П. Мироненко, функціонування прийомної сім'ї дозволяє ефективно використати державні кошти, оскільки утримання дитини прийомною сім'єю для держави коштує мінімум у 2 рази дешевше, ніж в інтернатних закладах [5, с. 223].

Слід зазначити, що відповідно до базових положень ст. 256-2 СК України прийомні батьки несуть обов'язки, пов'язані з вихованням та розвитком дитини, передбачені статтею 150 цього Кодексу [3]. При цьому, для прийомної сім'ї як альтернативної форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, властиве договірне регулювання її діяльності, збереження зв'язків дитини з рідною сім'єю та строковість дії договірних відносин між уповноваженим органом держави та прийомними батьками [6, с. 47]. Крім того, згідно ч. 4 ст. 256-2 СК України прийомні батьки наділені статусом законних представників дитини, що передана їм на виховання, як опікуни чи піклувальники. Як слушно наголошує Ж. О. Бойко, прийомні батьки, згідно з національним законодавством, в аспекті обов'язків виховання дитини діють як рідні батьки, у той же час в аспекті представництва інтересів дитини діють як опікуни чи піклувальники, і це, в певному сенсі, є конфліктом у регламентуванні їхньої діяльності та визначенні їх статусу в правовідносинах, що виникають під час діяльності прийомної сім'ї. Учена підставно звертає особливу увагу на положення п. 5 ст. 150 СК України, в якому іде мова про те, що передача дитини на виховання іншим особам не звільняє батьків від обов'язку батьківського піклування щодо неї, і, зазначає, що вказана норма не може бути застосована до прийомних батьків [6, с. 47-48].

Варто погодитись із тим, що виховання дитини в прийомній сім'ї забезпечує збереження для неї найголовнішого з чинників соціалізації – сімейного, що дозволяє дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування в природному родинному середовищі набувати навички суспільного життя, що дозволить їм у майбутньому стати повноцінними членами суспільства [7, с. 113]. Тому удосконалення нормативно-правової бази, що врегульовує відносини у сфері альтернативних форм влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, є одним із пріоритетних чинників удосконалення державної системи опіки в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 14.06.2022).
2. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. Дата оновлення: 20.11.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 14.06.2022).
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. Дата оновлення: 19.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 14.06.2022).
4. Про затвердження Положення про прийомну сім'ю: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 р. № 565. Дата оновлення: 01.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 14.06.2022).
5. Мироненко В. П. Місце прийомної сім'ї у системі форм влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Вип. 60. 2013. С. 219-224.
6. Бойко Ж. О. Окремі аспекти правового статусу учасників договору про влаштування дитини в прийомну сім'ю. *Право і суспільство*. № 6-2. ч. 3. 2014. С. 45-49.
7. Бутрин-Бока Н. Щодо питання про прийомну сім'ю: деякі правові аспекти. *Актуальні проблеми правознавства*. Вип. 3 (11). 2017. С. 111-116

УДК 343.983

ТРАСОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРОВІ

Громова Тетяна Валеріївна,

судовий експерт
сектору біологічних досліджень та обліку
Кіровоградського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України
gromova2801@ukr.net

Михальська Тетяна Володимирівна,

завідувач сектору
біологічних досліджень та обліку
Кіровоградського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України
kp.ndekc@gmail.com

Судово-біологічна експертиза – різновид експертних досліджень, мета яких полягає у вивченні слідів крові, поту та інших виділень для встановлення їх належності та ідентифікації. Під слідами крові розуміють виявлення будь-якої кількості крові в оточуючому середовищі, поза організмом людини, а саме на одязі злочинців, потерпілих осіб, на предметах, якими було скоєно злочин, різних оточуючих предметах, які були вилучені на місці злочину. За кордоном дослідження слідів крові – це не лише теоретичні розробки, а й суттєва практична база. У США ще 1983 року було засновано Міжнародну Асоціацію Дослідників Слідів Крові (International Association of Bloodstain Pattern Analysts – ІАВРА).

За даними вітчизняних досліджень, сліди крові поділяються на елементарні та складні. Елементарними називаються поодинокі сліди, які дають інформацію про фізичні фактори, що їх сформували, і які залежать від властивостей слідоприймаючої поверхні. До складних плям відносять сукупність слідів, які дають інформацію про динаміку їх утворення. Елементарні сліди включають у себе калюжі (скупчення), просочення, затьоки, патьоки, краплі, бризки, помарки (мазки та відбитки), плями, сліди у воді та рідинах [2, с. 64]. За зовнішнім виглядом сліди крові можуть мати червоний, бурий або зеленуватий колір, якщо вони давні. При їх опроміненні ультрафіолетовим світлом свіжі сліди крові мають темно-

бурий колір, а давні – оранжево-червоний [3]. З'ясування механізму утворення слідів крові дозволяє

встановити найважливіші дані, такі як: місце розташування злочинця та потерпілого в момент нанесення травми, послідовність нанесення пошкоджень, факт переміщення трупа та зміна його положення та інші відомості, що стосуються реконструкції події злочину.

Дослідження показало, що справжня проблематика має не лише історичне значення, але і активно розробляється сучасними зарубіжними ученими. В результаті були сформульовані правила і відмічений ряд закономірностей, які повинен приймати до уваги спеціаліст, працюючий із слідами крові. Сліди крові, як джерело криміналістично значущої інформації, можна розглядати в рамках усіх трьох базових інформаційних полів - ідентифікаційного поля, поля слідоутворення та ситуаційного поля, причому в рамках першого можна виділити морфологічне та субстанційне поля. Ідентифікація джерела крові у слідах проводиться на основі субстанційних властивостей, до яких належать властивості генетичного поліморфізму, що вивчаються за допомогою методів генетичної ідентифікації [1, с. 535].

Отже актуальним залишається питання дослідження і систематизація інформації, наявній у вітчизняних і зарубіжних джерелах відносно можливостей інтерпретації слідів крові для цілей реконструкції події злочину. Незважаючи на активний розвиток цього напрямку досліджень, в криміналістиці для визнання результатів експертизи слідів крові, потрібна розробка більше поглибленої і точної класифікації слідів крові, а також подальше вивчення закономірностей взаємодії слідів крові з обстановкою події.

ЛІТЕРАТУРА

1. Перепечина И. О. Исследование ДНК при экспертизе биологических объектов / В кн.: Вещественные доказательства. Информационные технологии процессуального доказывания / под ред. проф. В. Я. Колдина. М.: НОРМА, 2002. С. 521-564.

2. Кривда Г. Ф., Дем'янчук А. П., Котельникова В. О. та інш. Судово-медичне дослідження речових доказів: навч.-метод. посіб. Херсон: Наддніпряночка, 2014. 460 с.

3. Давидова О. О., Кобилянський О. Л. Криміналістичні дослідження біологічних слідів людини: Методичні рекомендації. Київ: КИЙ, 2010. 44 с.

УДК 343.62 (477)

ЩОДО МОМЕНТУ ЗАКІНЧЕННЯ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ПРОТИПРАВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ (ст. 304 КК УКРАЇНИ)

Євтєєва Дарина Петрівна,
старший дослідник,
заступник директора з наукової роботи
Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України,
кандидат юридичних наук

У ст. 304 Кримінального кодексу (далі – КК) України передбачено відповідальність за втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, у пияцтво, у заняття жебрацтвом, азартними іграми. Щодо цього складу кримінального правопорушення актуальною є проблема встановлення моменту його закінчення. Стосовно застосування цієї норми Пленум Верховного Суду України (далі – Пленум ВСУ) ще у 2004 р. у постанові «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність» № 2 від 27.02.2004 р. [1] надав низку роз'яснень, однак визначеності розглядуваному питанню положення цієї постанови не надали. Аналіз

відповідних її пунктів, що мають взаємосуперечливий характер, дозволив намітити три можливі варіанти моменту закінчення кримінального правопорушення за ст. 304 КК:

1) *ранній*, на який безпосередньо вказано в абз. 3 п. 5: здійснення дорослою особою дій, спрямованих на втягнення неповнолітнього у злочинну¹ або іншу антигромадську діяльність, незалежно від того, чи вчинив неповнолітній злочин або інші антигромадські дії;

2) *середній* (впливає з тлумачення абз. 1 п. 5): поява рішучості в неповнолітнього взяти участь в одному чи декількох злочинах або займатись іншою антигромадською діяльністю;

3) *пізній*: вчинення неповнолітнім хоча б одного злочину (абз. 5 п. 5) / набуття вживання неповнолітнім спиртних напоїв, заняття жебрацтвом або азартними іграми систематичного характеру (вчинення таких дій не менше трьох разів протягом нетривалого часу) (п. 10).

На сьогодні окреслене питання продовжує залишатися невирішеним як у судовій практиці, так і в науковій літературі. Із зазначеною проблемою тісно пов'язана й інша – щодо з'ясування конструкції складу досліджуваного кримінального правопорушення відповідно як усіченого, формального або матеріального. За такої невизначеності ускладнюється й кваліфікація в аспекті встановлення стадії вчинення кримінального правопорушення за ст. 304 КК зокрема в таких випадках:

– коли втягнення не обумовило рішучості в неповнолітнього бажання вчинити протиправні дії;

– коли неповнолітній не вчинив жодних протиправних дій або коли він систематично не вживав спиртних напоїв, не займався жебрацтвом / азартними іграми.

Таким чином, слід констатувати, що розглядувані проблеми вимагають від Верховного Суду формулювання чіткої позиції з метою досягнення єдності в праворозумінні та правозастосуванні. Разом із тим, на наш погляд, моментом закінчення досліджуваного кримінального правопорушення доцільно вважати саме пізній момент (вчинення неповнолітнім хоча б одного протиправного діяння або набуття вживання неповнолітнім спиртних напоїв, заняття жебрацтвом чи азартними іграми систематичного характеру), який, на відміну від інших відмічених моментів, має явні маркери реалізації умислу винного та відповідає принципу правової визначеності. Окрім того, на користь саме цієї позиції свідчить те, що віддієслівний іменник *втягнення* походить від дієслів доконаного виду *втягнути, втягти* (які відповідають на питання *що зробити?*). Такі дієслова означають дію з вказівкою на її обмеженість у часі, завершеність у минулому чи майбутньому, на її результативність [2, с. 112, 113]. Цілеспрямованим результатом же втягнення як діяння за ст. 304 КК і виступає залучення неповнолітнього до протиправної чи антигромадської діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність: постанова Пленуму Верховного Суду України № 2 від 27.02.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-04#Text>.

2. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Донецьк: ДонНУ, 2012. 402 с. URL: <http://surl.li/cfxm>.

¹ *Примітка.* У ст. 304 КК України після внесення до неї змін Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 2617-VIII від 22.11.2018 р. формулювання діяння «втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність» змінилося на «втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність».

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ЯК МОЖЛИВІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

Єрмоленко-Князєва Лілія Станіславівна,
доцент кафедри права та правового регулювання
авіаційної діяльності
Льотної академії
Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук, доцент

Серед усіх видів управління визначальна роль належить державному управлінню, функціональна структура якого є сукупністю функцій державного управління й управлінських функцій органів державної влади у їх взаємодії. Ця структура забезпечує управлінський взаємозв'язок держави як суб'єкта управління із суспільною системою та внутрішню динамічність її як системи, що управляє. Завдяки державному управлінню суспільство функціонує і розвивається як єдине ціле.

Державне управління є видом діяльності держави, здійсненням управлінського організуючого впливу шляхом використання повноважень виконавчої влади через організацію виконання законів, здійснення управлінських функцій з метою комплексного соціально-економічного та культурного розвитку держави, її окремих територій, а також забезпечення реалізації державної політики у відповідних сферах суспільного життя, створення умов для реалізації громадянами їх прав і свобод [1].

Державне управління – цілеспрямований організаційний та регулюючий вплив держави на стан і розвиток суспільних процесів, свідомість, поведінку та діяльність особи і громадянина з метою досягнення цілей та реалізації функцій держави, відображених в Конституції та законодавчих актах, шляхом запровадження державної політики, виробленої політичною системою та законодавчо закріпленої, через діяльність органів державної влади, наділених необхідною компетенцією.

Специфічними рисами державного управління, які дозволяють краще зрозуміти його зміст та розкрити сутність, є наступні:

- по-перше, державне управління завжди є певною організуючою діяльністю, в результаті якої виникають конкретні, управлінські за своїм змістом відносини;

- по-друге, необхідною умовою виникнення управлінських відносин є наявність суб'єкта управління - органа державної влади, органа місцевого самоврядування чи посадової особи, які наділені владними повноваженнями із здійснення державного управління;

- по-третє, тип відносин, які виникають між суб'єктом та об'єктами державного управління, є завжди державно-владним, причому державно владними повноваженнями наділена завжди одна сторона – суб'єкт управління, а на долю об'єктів управління залишається виконання наказів, розпоряджень і інших нормативних документів, що поступають від суб'єкта;

- по-четверте, організуюча діяльність державно-владного типу полягає у виконанні та розпорядництві щодо вимог законів, тобто є підзаконною, ґрунтується на чинному законодавстві;

- по-п'яте, державне управління здійснюється у правовому полі чинного законодавства, а отже, у випадку порушення останнього, настає юридична відповідальність;

- по-шосте, жоден орган державної влади не визначає самостійно основні цілі свого існування і діяльності. Ці цілі встановлюються для органу «ззовні», зазвичай правовими приписами, виданими органами вищого організаційно правового статусу. Тому орган не може «відмовитись» від досягнення поставлених перед ним цілей, тоді як, індивід сам визначає мету своєї діяльності і при відповідних обставинах може відмовитись від її досягнення;

- по-сьоме, діяльність органів державної влади передбачає можливість забезпечити підлеглисть шляхом застосування державного примусу;
- по-восьме, державному управлінню притаманна організаційна єдність при одночасному охопленні великої кількості специфічних проблем;
- по-дев'яте, «продукція» органу державної влади носить особливий характер, що обумовлює складність визначення продуктивності та ефективності його роботи.
- по-десяте, державні процеси вимагають прозорості та більшої відкритості при ухваленні рішень і припускають істотніше втручання й увагу з боку громадськості, тоді як процеси ухвалення рішень у приватному управлінні менш відкриті для зовнішнього впливу.

Державне управління відноситься до виду соціальних систем, а відтак при його розгляді слід враховувати властивості, притаманні останнім.

До важливих властивостей систем належать: цілісність, яка означає, що виступаючи елементом соціальної реальності, система сама внутрішньо представлена елементами (суб'єктом і об'єктом управління), зв'язки і взаємодії між якими впорядковані і формалізовані; адаптивність – здатність системи адаптуватись до вимог і запитів зовнішнього середовища; структурність, яка полягає у взаємодії елементів по вертикалі; здатність до самоуправління, самоорганізації. Врахування даних властивостей при формуванні управлінських механізмів виступає важливою передумовою забезпечення ефективності системи державного управління.

Система державного управління може бути представлена як єдність таких складових:

- *організація і функціонування суб'єкта управління* – держави в особі органів державної влади;
- *об'єкти управління* – суспільство в цілому та його компоненти, які підлягають під управлінський вплив держави, сприймають його і беруть участь у формуванні механізмів управління;
- *структура взаємозв'язків управлінської системи з суспільною системою* – керованими об'єктами.

Виходячи з суспільно-політичної природи державного управління, його систему можна представити у вигляді наступної логічної схеми: рівень розвитку суспільної системи – цілі – функції – структура – процес – принципи.

Найбільш поширеною юридичною формою реалізації завдань, функцій органів виконавчої влади та органів державного управління є правові акти управління [2].

За юридичними властивостями акти державного управління поділяються на: нормативні (встановлюють загальні правила поведінки, норми права, регламентують однотипні суспільні відносини у певних галузях, призначені на довгострокове та багаторазове застосування), індивідуальні (вирішують конкретні питання управління і не містять у собі норм права, спрямовані на одноразове застосування відносно конкретних випадків, ситуацій, обставин, здійснюють безперервне оперативне вирішення органами виконавчої влади численних справ) та змішані (містять і норми права, і рішення щодо конкретних управлінських справ та ненормативні приписи). В залежності від суб'єктів прийняття нормативних актів управління виділяють: Укази і розпорядження Президента України; постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України; накази, інструкції, розпорядження міністрів; рішення місцевих державних адміністрацій; положення, правила, інструкції, накази, розпорядження, що видаються керівниками державних підприємств та установ [3].

Отже, загальною вимогою до всіх правових актів управління є вимога законності, що означає, що правові акти управління мають відповідати закону і правовим актам вищих органів виконавчої влади. У сфері реалізації державної влади визначені наступні вимоги до прийняття правових актів управління: вони повинні прийматися уповноваженими на те органами і посадовими особами з питань і в межах їх компетенції в установленому порядку без будь-якого порушення прав, свобод і законних інтересів громадян і організацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загуменник В. В. Державне управління та виконавча влада в Україні : навч. посіб. / В. І. Загуменник, В. В. Проценко; ред. : О. Д. Крупчан. – Бендери, Київ : Поліграфіст, 2015. – 295 с.
2. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / За заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К.: Факт, 2003. – 384 с.
3. Адміністративне право України : Підручник / За заг. ред. д.ю.н., проф. Коломоєць Т. О. – Київ: «Істина», 2008.

УДК 347.1.

ВИДИ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ

Єрмоленко-Князева Лілія Станіславівна,
доцент кафедри права та правового регулювання
авіаційної діяльності
Льотної академії
Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук, доцент
Вихристюк Маргарита Сергіївна,
студентка
факультету менеджменту
Льотної академії
Національного авіаційного університету

Договір купівлі-продажу є одним із найстаріших за своєю природою цивільно-правових договорів, проте з огляду на стрімкий розвиток науково-технічного прогресу, появу нових видів товарів, різних способів укладення цього договору, залишається актуальним його подальше дослідження.

Договір купівлі-продажу є основним видом цивільно-правових зобов'язань, що виникають у товарно-грошовому обороті. Шлях, який проходить товар від виробника до споживача, здійснюється на основі цивільно-правових договорів. Ці договори укладаються:

- між виробниками в різних галузях виробництва;
- між виробниками та торгуючими організаціями;
- між особами, які здійснюють оптову та роздрібну торгівлю;
- між продавцями, які здійснюють роздрібну торгівлю і споживачами т. д. [1].

Варто зазначити, що саме договір купівлі-продажу відноситься до основного засобу організації та оформлення цих відносин. Даний вид договору належить до цивільних договорів про передачу речей у власність, оскільки метою є перенесення на покупця права власності на річ.

Суть договору купівлі-продажу полягає у тому, що одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму [2].

Цивільний кодекс України передбачає такі основні види договору купівлі-продажу: — роздрібна купівля-продаж;

- поставка;
- контрактація сільськогосподарської продукції;
- постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу;
- міна (бартер) [2].

За договором роздрібною купівлі-продажу продавець, який здійснює підприємницьку діяльність з продажу товару, зобов'язується передати покупцеві товар, що звичайно

призначається для особистого, домашнього або іншого використання, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю, а покупець зобов'язується прийняти товар і оплатити його

Відповідно до договору поставки продавець (постачальник), який здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується передати у встановлений строк (строки) товар у власність покупця для використання його у підприємницькій діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім або іншим подібним використанням, а покупець зобов'язується прийняти товар і сплатити за нього грошову суму [2].

За договором контрактації сільськогосподарської продукції виробник цієї продукції зобов'язується виробити визначену договором сільськогосподарську продукцію і передати її у власність заготівельникові (контрактанту) або визначеному ним одержувачеві, а заготівельник зобов'язується прийняти цю продукцію та оплатити її за встановленими цінами відповідно до умов договору [2].

Також, відповідно до Цивільного кодексу України, за договором постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу одна сторона (постачальник) зобов'язується надавати другій стороні (споживачеві, абонентові) енергетичні та інші ресурси, передбачені договором, а споживач (абонент) зобов'язується оплачувати вартість прийнятих ресурсів та дотримуватися передбаченого договором режиму їх використання, а також забезпечити безпечну експлуатацію енергетичного та іншого обладнання» [2].

Договір міни – один із найдавніших договорів цивільного права. Зараз договір міни має обмежене застосування. Єдина причина його існування – це економія часу і засобів в тих випадках, коли наміри сторін продати один товар і купити інший збігаються. За договором міни (бартеру) кожна із сторін зобов'язується передати другій стороні у власність один товар в обмін на інший товар [2].

Розрізняють такі види договору купівлі-продажу, як:

а) договори купівлі-продажу в оптовій та роздрібній торгівлі; договори що укладаються на біржах та аукціонах;

б) договори купівлі-продажу, які укладаються у внутрішньому та зовнішньоекономічному обігу;

в) договори купівлі-продажу земельних ділянок, валютних цінностей, жилих будинків, квартир, автомашин;

г) договори купівлі-продажу на умовах комісії, консигнації та поставки;

д) договори купівлі-продажу об'єктів приватизації;

е) форвардні та ф'ючерсні угоди купівлі-продажу [3, с. 7].

Система цивільно-правових договорів постійно розвивається. Безперервний розвиток майнових відносин та еволюція економічного обороту, що регулюється договірним правом призводить постійно до нових видів та підвидів цивільних договорів. Не є виключенням і договір купівлі-продажу. Суть якого видозмінюється відповідно до потреб господарювання та запитів економіки.

З укладенням договору купівлі-продажу у сторін виникають взаємні права та обов'язки. Тому аналіз змісту обов'язків однієї сторони дає одночасне уявлення і про відповідний зміст прав іншої сторони, що робить недоцільним детальний розгляд усіх прав продавця і покупця, тому варто звернути увагу на основні положення.

Можна зазначити, що договір купівлі-продажу є одним із найстаріших в системі права і регулює досить значну частину суспільних відносин. Основні положення, види договору купівлі-продажу, права та обов'язки сторін закріплено в Цивільному кодексі України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Полуніна О. О. Загальна характеристика договору купівлі-продажу. Часопис цивілістики. Випуск № 17. URL:

<http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8235/Chasopys%20134138.pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 10.05.2022)

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. //База даних «Законодавство України» /ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/435-15> (дата звернення 10.05.2022)

3. Цивільне право України: Підручник. У 2-х кн. Кн. 2. О. В. Дзера, Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. Юрінком Інтер. Київ, 2002. 720 с.

УДК 351.814.2

ПИТАННЯ ЩОДО АСПЕКТІВ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН ЗА УЧАСТЮ ДЕРЖАВИ

Єрмоленко-Князєва Лілія Станіславівна,
доцент кафедри права та правового регулювання
авіаційної діяльності
Льотної академії
Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук, доцент
Каушан Маргарита Юрїївна,
студентка
факультету менеджменту
Льотної академії
Національного авіаційного університету

Відповідно участь у цивільних відносинах з фізичними та юридичними особами у сучасному суспільстві бере держава. Стосовно цього слід визначити важливі форми та принципи взаємодії учасників цивільно-правових відносин, тому що держава реалізує свої повноваження власника майна через уповноважені нею органи державної влади на рівні з іншими суб'єктами, також створені нею юридичні особи публічного та приватного права. До прикладу взаємодії держави та інших учасників цивільно-правових відносин можна навести державно-приватне партнерство. До прийняття спеціального законодавчого акту взаємовідносини держави з іншими суб'єктами у приватноправовій сфері визначалися відповідно до загальних засад правового регулювання цивільних відносин, визначених у ст. 1, 3 ЦК України [1], який також визначає правові форми участі публічно-правових утворень у цивільних відносинах. Вступаючи в цивільні відносини, держава в особі уповноважених нею суб'єктів бере на себе зобов'язання дотримуватися засад юридичної рівності, вільного волевиявлення, майнової самостійності, які деталізуються в окремих принципах цивільного права, зокрема, неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя, неприпустимості примусового позбавлення права власності, крім випадків, встановлених законами України, свободи договору та підприємницької діяльності, не забороненої законом, судовий захист цивільних прав та законних інтересів, справедливості, розумності та добросовісності. Також держава як учасник цивільних правовідносин зобов'язана дотримуватися меж здійснення цивільних прав, визначених ст. 13 ЦК України.

Таким чином, держава повинна не порушувати цивільні права та законні інтереси інших учасників цивільно-правових відносин. Однак, законодавством можуть визначатися випадки, коли суспільним (публічним) інтересам надається пріоритетне значення над особистими (приватними) інтересами окремого учасника (учасників цивільних відносин). Такі винятки, встановлені ЦК України. Йдеться про набуття права власності на скарб, що становить культурну цінність, викуп пам'ятки культурної спадщини, реквізицію та припинення права власності на нерухоме майно у зв'язку з викупом для суспільних потреб чи примусовим відчуженням з мотивів суспільної необхідності. У цьому випадку для забезпечення рівноваги суспільних (публічних) та приватних інтересів держава бере на себе зобов'язання компенсувати вартість майна в цілому або у певній його частині (якщо йдеться про скарб). Припинення права власності у примусовому порядку з ініціативи держави в особі уповноважених нею органів можливе лише на підставі рішення суду, яке набрало законної сили і яким встановлено факт необхідності такого припинення права приватної особи,

оскільки інакше існує загроза заподіяння шкоди суспільним інтересам. Також одним з винятків є, коли держава, не зважаючи на засади правового регулювання цивільних відносин, втручається у діяльність приватних осіб є ст. 53 Закону України «Про захист економічної конкуренції» [2]. Так, органи Антимонопольного комітету України мають право прийняти рішення про примусовий поділ (примусову реорганізацію) суб'єкта господарювання, який зловживає монополієм (домінуючим) становищем. Також, для забезпечення балансу суспільних (публічних) та приватних інтересів законодавець встановлює випадки, коли примусовий поділ не допускається, а також надає юридичній особі, щодо якої прийняте рішення про примусовий поділ, свободу здійснення такої реорганізації.

До винятку з принципу рівності учасників цивільних правовідносин також слід віднести законодавчу заборону застосування до казенних підприємств положень Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (ч. 5 ст. 2) [3]. Казенні підприємства створюються у передбачених законом випадках з метою задоволення публічних інтересів держави або суспільства (ст. 76 Господарського кодексу України [4]), тому їх діяльність у більшості випадків є збитковою. Однак, зважаючи на специфіку своєї діяльності казенні підприємства не можуть бути ліквідовані у примусовому порядку. необхідність дотримання балансу публічних та приватних інтересів учасників цих відносин зумовлена правовим регулюванням цивільних відносин за участю держави в особі уповноважених нею органів або створених нею юридичних осіб.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України: закон України від 16.01.2003. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356.
2. Про захист економічної конкуренції: закон України від 11.01.2001. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 12. Ст. 64.
3. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: закон України від 14.05.1992. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 31. Ст. 440.
4. Господарський кодекс України: закон України від 16.01.2003. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18. Ст. 144.

УДК 342.61

ВТРУЧАЛЬНЕ ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ

Жукова Євгенія Олексіївна,
докторант
Міжрегіональної Академії
управління персоналом,
кандидат юридичних наук
<https://orcid.org/0000-0003-2471-5230>
kafedra_prava@i.ua

Втручання в загальному розумінні означає обмеження свободи дій певного суб'єкта з-за необхідності дотримуватися встановлених іншим суб'єктам правил та вимог. За умов правового режиму воєнного стану вимоги до правової визначеності меж втручання держави зростають. Якщо в ординарних ситуаціях звичайно не підлягають коригуванню закріплені у Конституції та законах держави права і свободи, то за умови дії певних правових режимів навіть такі права і свободи можуть бути обмежені. Крім того втручання, у звичайний порядок реалізації прав і свобод громадян відбувається і поза межами особливих правових режимів, коли дія або діяльність певних суб'єктів здійснюється в умовах обмеженого часу, та може мати важливі наслідки для життєдіяльності інших людей, включаючи забезпечення збереження життя, здоров'я та майна таких суб'єктів (мається на увазі втручання у звичайну діяльність суб'єкта в разі переслідування злочинця, збереження обстановки та речових

доказів на місці вчинення злочину шляхом тимчасового обмеження виробничої та побутової діяльності, тощо).

Якщо розглянути втручальне публічне адміністрування відповідно до різних сфер діяльності, то можна виокремити наступні групи умов, в яких воно може здійснюватися. По-перше, це умови реалізації загроз національній безпеці держави, за яких певні суб'єкти наділяється правом застосування примусу у відношенні до громадян та їх груп. Наприклад, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» може запроваджуватися трудова повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності населення і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану, та залучати їх в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та системи забезпечення життєдіяльності населення [1].

По-друге, це умови, пов'язані із запобіганням корупції та відмиванню коштів, отриманих злочинним шляхом. Передбачається, що держава може втручатися в особисте життя суб'єкта, на якого розповсюджується дія Закону України «Про запобігання корупції», зокрема, від такого суб'єкта вимагається розкриття певних даних про його особисте життя, у тому числі про партнерів, з якими він, хоч і не перебуває у шлюбі, але мешкає разом (будь-які особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки із суб'єктом, на якого розповсюджується дія Закону України «Про запобігання корупції», крім осіб, взаємні права та обов'язки яких не мають характеру сімейних) [2]. З одного боку, відповідно до ч.1 ст.32 Конституції України ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України [3]. З іншого боку, в силу наявності у діяльності представників певних професій великої кількості корупційних ризиків, для них робиться виключення як із загального принципу презумпції невинуватості, так і щодо таємниці особистого життя. Ч.2 ст.32 Основного Закону відносить до таких виключень випадки, визначені законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [3]. При цьому варто пам'ятати, що цілі публічного адміністрування в секторі безпеки і оборони охоплюють: забезпечення, захист і поновлення у разі порушення національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці України, а також забезпечення, захист і поновлення у разі порушення прав і свобод фізичних і юридичних осіб у їх відносинах із суб'єктами сектора безпеки і оборони [4, с. 136; 5]. Вказані цілі і визначають спрямованість дій та діяльності публічної адміністрації під час дії правового режиму воєнного стану.

По-третє, це умови, пов'язані із можливістю спричинення шкоди інформаційному суверенітету України. Як зазначається у Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Плескача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини четвертої статті 42 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 22 січня 2020 року № 1-р (І)/2020, право особи на доступ до інформації, гарантоване статтею 34 Конституції України, не є абсолютним і може підлягати обмеженням. Такі обмеження мають бути винятками, які передбачені законом, переслідувати одну або декілька законних цілей і бути необхідними у демократичному суспільстві. У разі обмеження права на доступ до інформації законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію вказаного права і не порушувати сутнісного змісту такого права [6]. Під час дії правового режиму воєнного стану обмеження інформаційних прав і свобод людини та громадянина обумовлені зменшенням ризиків використання противником інформації щодо діяльності органів публічного адміністрування та інших процесів для спричинення шкоди життєдіяльності суспільства і держави.

На підставі викладеного вище можна зробити висновок, що втручальне публічне адміністрування уявляє собою вид публічного адміністрування, пов'язаний з обмеженням прав і свобод людини та громадянина, інтересів підприємств, установ та організацій. Метою втручання в аспекті публічного адміністрування є попередження спричинення більшої небезпеки (шкоди) суспільним відносинам та охоронюваним законом цінностям, ніж та шкода, яка спричинюється обмежувальними заходами. Особливостями втручального публічного адміністрування є наступні: а) зачіпає сферу реалізації конституційних прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб; б) потребує законодавчого порядку встановлення; в) застосовується в обмеженому колі випадків, перелік яких носить закритий характер і не може довільно тлумачитися.

Під час дії правового режиму воєнного стану втручальне публічне адміністрування може застосовуватися: у сфері політичних, економічних, інформаційних прав людини і громадянина. Разом з тим не можуть бути обмежені вітальні права людини, які визначають можливість її існування та життєдіяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
3. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96- ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
4. Шопіна І. М. Поняття та цілі публічного адміністрування в секторі безпеки і оборони. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 3. С. 133-136. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.03.25>
5. Оновлена доктрина публічного адміністрування у секторі безпеки і оборони України: колективна монографія / І. М. Коропатнік, Н. П. Христинченко та ін. Львів : СПЛОМ, 2021. 482 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/4386>.
6. Рішення Конституційного Суду України від 22 січня 2020 року № 1-р (I)/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va01p710-20#Text>

УДК 342.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ СПОРТУ

Задаля Дмитро Костянтинович,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,
Кайсарова Анастасія Олександрівна,
студентка
Навчально-наукового інститут
права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Корупція є однією з проблем, що стоять на шляху країн. Досить часто її наявність свідчить про нездорову економічну ситуацію в країні. Корупція, як поняття, означає зловживання посадовцем своїми повноваженнями, використання їх задля отримання особистої вигоди, і навіть підкуп осіб. Корупція нині є досить актуальною проблемою сучасного суспільства як в Україні, так і в усьому світі. Практика показує, що вжитих

заходів щодо боротьби з цим явищем недостатньо для її викорінення. Більше того, корупція має низку негативних наслідків, вплив яких позначається на економіці держави загалом.

Корупційні дії тісно пов'язані зі зловживанням громадською владою. Масштаб зловживань безпосередньо залежить від службового становища чи повноважень високопосадовця, або від розмірів незаконного збагачення.

М. І. Мельник зазначає, що поняття корупція потрібно відокремлювати від хабарництва та інших ганебних явищ, адже це суспільно небезпечне явище потребує окремого вивчення, для того щоб розробити дієві заходи щодо протидії та попередження. Досить часто люди не відмежовують корупцію від хабарництва, зловживання владою, як об'єднання влади в так звану «мафію» у владі. Така ситуація виникає через відсутність чітко визначеного наукового поняття «корупція» [1, с. 58].

Спортивна галузь – це благодатний ґрунт для корупційних дій та фальсифікації спортивних результатів, тим самим підриваються спортивні цінності, що базуються на принципах етики та взаємоповаги. Найважливішим є те, що неправомірні дії підривають довіру серед населення, і суспільство починає вважати спорт сферою, де можливі фінансові маніпуляції. Природа спорту на основі принципів чесної гри та рівної конкуренції вимагає ефективного та жорсткого протистояння неетичним практикам та поведінці у спорті. Спортивні організації різного рівня повинні вживати рішучих заходів щодо очищення спорту від різноманітних асоціальних проявів та комерційних зловживань. Існуючі заходи боротьби з корупційною складовою спортивних клубів повною мірою не відповідають зростаючим вимогам у сфері спорту в умовах глобалізації.

Механізм протидії корупції - це система цілеспрямованих дій посадових осіб, службовців правоохоронних структур та представників громадянського суспільства, які мають на меті забезпечення конституційних прав та свобод людини та закріплення демократичних цінностей, виховання неприйнятності населенням корупційних проявів, попередження та подальше покарання за корупцію у державно-владних відносинах [2, с. 235].

Корупція у сфері спорту вже багато років є однією із глобальних проблем сучасного суспільства. Країни нашого світу постійно перебувають у боротьбі з цим явищем, використовуючи різні механізми впливу на ті чи інші корупційні дії. Останнім часом у ЗМІ і не лише дедалі частіше виникають відповідні питання і в нашій країні, оскільки впоратися з корупцією у спорті на національному рівні стає все складніше. Слід зазначити, що у боротьбі з корупцією роль держави має бути основною. Необхідна співпраця державних інститутів із суб'єктами спортивного руху на різних рівнях, а також встановлення нових обов'язкових правил (норм) діяльності.

Соціальна сутність корупції полягає в тому, що вона соціально обумовлена, тобто є продуктом соціального життя, навіть має свою соціальну ціну, яку платить саме суспільство, має історичне коріння і глобальний характер, впливає на соціальні процеси, є психологічним, політичним, правовим явищем та вправно пристосовується до реалій соціального життя [3, с. 473].

На виконання міжнародних зобов'язань, з метою протидії корупції у сфері спорту, у 2015 році був прийнятий Закон України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань» (далі - Закон). Законом встановлено, що спортивні змагання повинні відбуватися за правилами чесної гри. Слід зазначити, що вплив на результати офіційних спортивних змагань, з огляду на зміст ч. 2 ст. 8 Закону «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань» є корупційним правопорушенням – діянням, спрямованим на некоректні зміни ходу спортивного змагання чи його результату шляхом повного або часткового виключення непередбачуваного характеру змагань і досягнення наперед визначеного їх наслідку [4].

Встановлення державою ефективніших правових методів боротьби з корупцією передбачає:

— зростання жорстокості кримінальної відповідальності за скоєння таких діянь;

— деталізація норм про відповідальність та посилення відповідальності посадових осіб за корупційні діяння;

— встановлення відповідальності за незаконне втручання у проведення спортивного змагання та визначення його результатів.

Заходи боротьби з корупцією, що реалізуються міжнародними спортивними організаціями, показали свою недостатню ефективність, а існуючі системи саморегулювання спортивних клубів не в змозі повною мірою відповідати зростаючим вимогам у сфері спорту. Одним з найбільш суттєвих документів в області боротьби з правопорушеннями в спорті є багатостороння Конвенція Ради Європи проти маніпулювання спортивними змаганнями (Council of Europe Convention on the Manipulation of Sports Competitions), яка була відкрита для підписання 18 вересня 2014 р., що ґрунтується на низці раніше прийнятих документів у сфері міжнародного спортивного руху [5].

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що лише за допомогою різних форм співпраці, на основі взаємодопомоги та довіри всіх країн, можна досягти поставлених підсумків у боротьбі з корупцією в галузі спорту, що, у свою чергу, сприятиме досягненню значущих результатів спортсменів всього світу, заснованих на чесності та прозорості їх шляхів досягнення успіху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мельник М. І. Німеччина на шляху боротьби з корупцією . *Право України*. 1997. № 11. С. 111–115.

2. Задорожний С. А. Місцева влада у боротьбі з корупцією *Ефективність державного управління*. 2014. Вип. 41. С. 234-242.

3. Марчук М. П. Основні напрямки державної політики щодо протидії корупції в Україні. *Молодий вчений*. 2016. № 3. С. 470- 474.

4. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700- VII. (зі змінами і допов.) *Відомості Верховної Ради України*. 2020, № 6, ст.35.

5. Конвенція Ради Європи проти маніпулювання спортивними змаганнями . *Офіційний вісник України*. 2016 р., № 96, стор. 36, стаття 3120.

УДК 343.2

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ СУДОВИХ ОРГАНІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Зонтова Дар'я Сергіївна,
аспірантка
Київського університету права
НАН України

Ефективне виконання судовою владою її функцій можливе лише за умови її незалежності, що є характерною ознакою саме судової влади [1]. Враховуючи, що втручання у діяльність судових органів та установ правосуддя унеможливує їх незалежність, що зумовлює його суспільну небезпечність, кримінальна відповідальність за діяння, які охоплюють втручання у діяльність судді та/або суду тою чи іншою мірою закріплена у законодавствах усіх держав. При цьому аналіз нормативно-правових актів зарубіжних країн дає підстави для висновку про те, що, незважаючи на поширеність використання автоматизованих систем судами зарубіжних держав, закріплення кримінальної відповідальності за незаконне втручання в їх роботу, та в роботу автоматизованих систем установ системи правосуддя, які забезпечують діяльність судів, в окремій статті кримінального закону спостерігається лише у КК України. Певною мірою виняток становить ст. 285 КК Китаю, яка передбачає відповідальність за незаконне вторгнення в комп'ютерні

інформаційні системи, пов'язані з системою державної безпеки та державними справами, здійснення яких також охоплює судочинство [2]. Як вказує А. В. Щербина, «Таким чином, можна підсумувати, що в розглянутих країнах законодавець не надає кримінальному правопорушенню, котре полягає у порушенні нормальної роботи автоматизованої системи документообігу суду особливого значення. У жодному з розглянутих кримінальних кодексів ми не знайшли хоча б схожої норми у розділі, присвяченому кримінальним правопорушенням проти правосуддя» [3].

Проте, ми не можемо погодитись з висновком науковця про те, що «наша країна більш серйозно оцінює це суспільно небезпечне діяння, розуміючи, що останнє здатне дестабілізувати судову систему, а також негативно вплинути на загальну кримінологічну ситуацію України.» На нашу думку, опис ознак кримінального правопорушення в окремій нормі кримінального закону сам по собі не є ознакою її ефективності. Та обставина, що у переважній більшості зарубіжних країн втручання в роботу автоматизованих систем судових органів та установ системи правосуддя здійснюється в межах кримінально-правової охорони використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж або інформаційної безпеки, не свідчить про те, що національним законодавством кримінальні правопорушення проти правосуддя оцінюються як менш суспільно небезпечні. Криміналізація діяння у національному законодавстві обумовлена низкою різних чинників, в тому числі і особливостями окремих галузей права та правової культури. Зокрема, у країнах сталої демократії з високим ступенем довіри до судової влади та ефективною системою протидії і стримувань між різними гілками влади повага до незалежності суду є елементом історично сформованої правової культури, що не дає підстав виокремлювати втручання у роботи автоматизованої системи саме судового органу. Крім цього, кожна країна характеризується своїми інституційними особливостями, в тому числі в сфері організаційного забезпечення діяльності судів. Якщо в Україні до установ системи правосуддя, на які в межах їх компетенції покладена вказана функція, відносяться Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів, Державна судова адміністрація України, втручання у роботу автоматизованих систем яких охоплюється нормою, закріпленою у ст. 367-1 КК України, то в інших державах ця функція може бути покладені на інші органи державної влади, в тому числі виконавчої. З огляду на викладене закріплення відповідальності за втручання у роботу автоматизованої системи зазначених органів у окремій нормі, за наявності норми про кримінальну відповідальність за втручання у роботу автоматизованих системи як державних органів, так і належних іншим суб'єктам, є недоцільним. Разом з тим факт закріплення відповідальності за незаконне втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя у ст. 376-1 КК України, на нашу думку, пояснюється бажанням законодавця підкреслити важливість забезпечення незалежності судової влади.

Звертаючись до зарубіжного досвіду регулювання кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судових органів слід констатувати наявність декількох підходів:

1) втручання в діяльність судових органів (органів правосуддя) криміналізовано та відокремлено від норм про втручання в діяльність інших органів державної влади (наприклад, кримінальні закони Канади, Ізраїлю, Іспанії, Грузії, Азербайджану, Молдови та ін.);

2) національне кримінальне законодавство не містить норми, яка передбачає відповідальність за втручання в діяльність судових органів (органів правосуддя) в цілому, але передбачає відповідальність за окремі діяння, які посягають на осіб, які здійснюють державну владу, в тому числі правосуддя (ФРН, Естонія, Франція, Польща, Китай, Швеція та ін.)

Тобто, з цього вбачається відсутність єдиного загальноприйнятого підходу для регулювання кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судових органів та правової оцінки діянь, які охоплюються таким втручанням, та наявності значної кількості особливостей національного досвіду, зокрема, в частині дій, які розглядаються як втручання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дроздов О., Дроздова О. Незалежність правосуддя: який вектор розвитку для України дає практика ЄСПЛ. <https://www.echr.com.ua/nezalezhnist-pravosuddya-yakij-vektor-rozvitku-dlya-ukra%D1%97ni-daye-praktika-yespl/> (дата звернення: 07.03.2022).

2. Уголовный кодекс Китая. URL: <https://www.mfa.gov.cn/ce/cerus/rus/zfhz/zgflyd/t1330730.htm>

3. Щербина А. В. Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду (ст. 376-1 КК). Дис на здоб. наук ступеня канд. юрид. наук. Маріуполь, 2021. С. 180

УДК 343.98

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЦЕНТРАЛЬНА КАТЕГОРІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Іваненко Григорій Віталійович,
провідний фахівець з організації наукової роботи
Сумського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС
ivanenko299@gmail.com

Іванова Світлана Богданівна,
заступник завідувача відділу забезпечення діяльності
Сумського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС

Інститут кримінальної відповідальності є одним із важливих у кримінальному праві, з його допомогою реалізуються охоронні правові відносини, що виникають в результаті вчинення злочину. Сучасний стан кримінальної ситуації в Україні, особливості пенітенціарної системи, дія нового кримінального законодавства, а також подальші його зміни і доповнення, вимагають переосмислення поняття кримінальної відповідальності, законодавчого його закріплення, чіткого розмежування підстав і порядку виникнення, звільнення, реалізації в різних формах і видах.

Багаторічний світовий і вітчизняний досвід формування і розвитку інституту кримінальної відповідальності увібрав у себе багато позитивних положень, закріплених до КК України, який, зокрема, містить десятий розділ, присвячений покаранню та його видам, одинадцятий розділ, присвячений правилам призначення покарання, дванадцятий розділ, присвячений звільненню від покарання та його відбування.

Разом з тим, до теперішнього часу немає законодавчого закріплення самого поняття кримінальної відповідальності, діють спірні і суперечливі підходи, що визначають різні форми її реалізації, підстави звільнення від покарання та його відбування.

Концептуально в юридичній науці інститут кримінальної відповідальності, на якому базується все кримінальне право, комплексно і повно до теперішнього часу не досліджений, в учбовій літературі всесторонньо не освітлюється, понятійно-категоріальний апарат кримінальної відповідальності всебічно і системно не розроблений. Деякі принципові питання інституту кримінальної відповідальності не знаходять єдиного тлумачення. Інші залишаються нерозробленими або дискусійними. У розумінні третіх (особливо це стосується понятійно-категоріального апарату кримінальної відповідальності) панує таке різноманіття поглядів, що їх наукова цінність і практична значимість зводиться до нуля. Юридична наука у вирішенні проблеми кримінальної відповідальності, - як зазначає Р. І. Міхеєв, - знаходиться в хвості законодавця, замість того, щоб випереджати його рішення своїми конструктивними науково-практичними розробками на перспективу законотворчої діяльності [1, с. 44].

Дійсно, кримінальна відповідальність - центральна категорія кримінального права, яка має не тільки важливе методологічне, але й велике наукове і практичне значення. По суті

кримінальне право - є право застосування і реалізації кримінальної відповідальності в порядку, формах і за правовими підставами, що передбачені в кримінальному законодавстві.

Кримінальна відповідальність стала предметом дискусій в спеціальній літературі з середини 50-х років минулого століття. Початок обговорення проблеми відповідальності в кримінальному праві був покладений Б. С. Утевським в рамках дискусії про підстави кримінальної відповідальності. З цього ж часу в учбовій юридичній літературі також стали розглядати питання про кримінальну відповідальність. Лише після ухвалення в 1958 р. Основ кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік кримінальна відповідальність стає самостійним предметом вивчення в курсі кримінального права, тоді як раніше підручники з кримінального права питання кримінальної відповідальності не зачіпали, обмежувалися в основному аналізом суті, юридичної природи і політичного значення кримінального покарання [2;3; **Ошибка! Источник ссылки не найден.; Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

Серед величезної кількості існуючих поглядів на розуміння сутності й змісту кримінальної відповідальності можна виділити декілька основних. Кримінальну відповідальність розуміють як обов'язок особи, яка вчинила злочин, понести покарання, яке пов'язане з обмеженнями особистого або майнового характеру. У 60-ті роки ХХ сторіччя ця точка зору була переважною. Не втратила вона свого значення і сьогодні, оскільки її прихильниками залишається ряд сучасних дослідників.

Кримінальну відповідальність розглядають і як реальне застосування кримінально-правових санкцій. Існує група науковців, які під кримінальною відповідальністю розуміють зазначену у вироку суду негативну оцінку суспільно небезпечного діяння і осуд особи, яка його вчинила.

На думку Н. О. Лопашенко, кримінальна відповідальність являє собою, по-перше, реакцію держави на вчинення особою злочину, яка виражається у негативній оцінці подібної поведінки, по-друге, у покладанні на особу обов'язку підлягти кримінально-правового впливу у встановлених законом формах, і, по-третє, у зазнаванні особою вказаного впливу. При цьому негативна оцінка вчинення особою злочину є завжди; покладання обов'язку підлягти кримінально-правовому впливу – у більшості випадків; реальне зазнавання такого впливу – у більшості випадків. Кількісне неспівпадіння різних елементів кримінальної відповідальності пояснюється тим, що законом передбачена можливість осуду особи без призначення покарання. Таким чином, у кримінальній відповідальності мають місце зовнішні щодо ставлення до особи (негативна державна оцінка і примус) і вимушені особистісні (зазнавання особою, яка вчинила злочин, кримінально-правового впливу, забезпеченого силою державного примусу) наслідки факту вчинення конкретною особою суспільно небезпечного діяння, що є злочинним [4, с. 82].

Більшість думок заслуговують на увагу, але вони підкреслюють лише основні риси кримінальної відповідальності. Ми розділяємо думки тих науковців, які критикують позицію, згідно з якою кримінальна відповідальність визначається через категорію «обов'язок». Особа може бути довгий час зобов'язаною, але не зазнати в кінцевому результаті відповідальності. Обов'язок особи відповідати за вчинене суспільно небезпечне діяння – це ще не відповідальність. Надто вузьким є визначення кримінальної відповідальності лише як санкції за вчинення злочину тому, що зводить відповідальність до однієї із форм її реалізації – покарання. Безумовно, кримінальна відповідальність і покарання мають спільні риси, але вони не тотожні, кримінальна відповідальність – категорія більш широка, ніж покарання. Кримінальна відповідальність, як правило, реалізується в покаранні особи, яка вчинила злочинне діяння, але вона може бути реалізована і без покарання, в самому акті винесення обвинувального вироку. Про це свідчить зокрема, положення ч. 4 і 5 ст. 74 КК України.

Важко погодитися і з думкою представників позиції ототожнення кримінальної відповідальності з кримінально-правовими відносинами, оскільки останні є значно ширшими від відповідальності за своїм змістом. А. І. Рарог з цього приводу зазначає, що кримінальна відповідальність може існувати і реалізуватися тільки в рамках кримінально-правового відношення. Це визнається практично всіма науковцями. Проте співвідношення між

кримінальною відповідальністю та кримінально-правовим відношенням розуміється по-різному [5, с. 39].

У теорії кримінального права також існує думка, що кримінальну відповідальність доцільно розглядати в двох аспектах: 1) “перспективному” (позитивному), під яким розуміється усвідомлене дотримання вимог кримінального закону; та 2) “ретроспективному” (негативному), що означає державну репресію стосовно особи, яка вчинила злочин.

Далі, кримінальна відповідальність, індивідуалізована судом, здійснюється в межах кримінально-правових відносин. Ці відносини виникають з моменту вчинення особою злочину. На цьому етапі виконавча влада здійснює кримінальне переслідування цієї особи в рамках кримінально-процесуальних відносин. Суд в обвинувальному вирокі констатує, що дана особа дійсно вчинила певний злочин, і індивідуалізує їй кримінальну відповідальність у порядку, визначеному вище. Така індивідуалізація здійснюється в рамках кримінального правовідношення в порядку, встановленому нормами кримінально-процесуального права. Індивідуалізація визнається завершеною з дня набрання законної сили обвинувальним вироком суду. У визначеному вигляді вона існує до дня звернення цього вироку до виконання.

Відзначимо, що вказані погляди, без сумніву, є актуальними і з позицій їх майбутньої правової регламентації у вітчизняному кримінальному законодавстві. Відтак, враховуючи доктринальний досвід у цьому аспекті російських науковців, а так само сучасні вітчизняні наукові розробки з цієї проблематики, візьмемо на себе сміливість *de lege ferenda* сформулювати наступний варіант теоретичної моделі кримінально-правової норми, що закріплює поняття та цілі кримінальної відповідальності.

«Стаття ... Поняття кримінальної відповідальності та її мета

1. Кримінальна відповідальність – це вимушене зазнавання особою, яка вчинила злочин, державного осуду, а також передбачених кримінальним законом обмежень особистого, майнового чи іншого характеру, які визначаються обвинувальним вироком суду і покладаються на винного спеціальними органами держави.

2. Метою кримінальної відповідальності є захист прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України, забезпечення миру і безпеки людства від злочинних посягань».

ЛІТЕРАТУРА

1. Михеев Р. И. Дискуссия о понятии, принципах, целях и видах юридической ответственности и наказания еще не окончена и в законе не решена [Текст]: мат. XXXVIII научн. конф. ДВГУ // Актуальные про-блемы юридической науки и практики в условиях становления в России правового го-сударства. Владивосток, 1997. - С. 43-47.

2. Соловій Я. І. Межі кримінальної відповідальності [Текст]: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Я.І. Соловій, Національна академія внутрішніх справ України. – Київ, 2004. – 16 с.

3. Уголовное право УССР. Общая часть [Текст]: учебник / Под ред. В. В. Сташиса, А. Ш. Якупова. – К.: «Вища школа», 1984. – 384 с.

4. Лопашенко Н. А. Введение в уголовное право [Текст]: учеб. пособ. / Н.А. Лопашенко. – М.: «Волтерс Клувер», 2009. – 224 с.

5. Уголовное право Российской Федерации. Общая часть [Текст]: учебник для юрид. вузов / С. В. Афиногенов, Л. Д. Ермакова, Б. В. Здравомыслов и др.; отв. ред. Б. В. Здравомыслов. – М.: «Юристъ», 1996. – 509 с.

ПРАВОВА ДЕРЖАВА ТА ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

Іваниця Андрій Володимирович,

доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,

Шеремет Анна Володимирівна,

студентка

Навчально-наукового інститут
права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Держава відіграє важливу роль у житті суспільства. Завдяки появі держави як основного органу суспільного управління люди перейшли від варварства до стабільної цивілізації. Держава узгоджує різні соціальні інтереси, регулює суспільне життя, забезпечує його цілісність, захищає слабких від тиранії сильних, встановлює серед людей верховенство права, а не правову державу, властиву державі. Вся історія людства чітко показала, що найбільшого статусу призводить до глибокої соціальної кризи і навіть зникнення самого суспільства [1].

Правова держава — це тип держави, основними ознаками якого є верховенство права, поділ влади, правовий захист особи, правова рівність громадянина і держави. Метою правової держави є служіння праву та обумовлений ним суспільно-політичній системі [2].

Концепція верховенства права, визнана сьогодні ідеальною моделлю належної політичної системи, є узагальненням різноманітних традицій. Доктрина та юридична практика різних країн виробила свою концепцію правової держави, хоча й схожу за ключовими ідеями.

Верховенство права є альтернативою авторитаризму, тоталітаризму та анархії. Вона передбачає поступову демократизацію суспільства, утвердження правових основ державності, правової держави та правової держави. Людина є найвищою соціальною і політичною цінністю. Держава покликана утверджувати принципи гуманізму для забезпечення та захисту людської свободи, честі та гідності.

Критеріями віднесення держави до легітимної держави є стабільність суспільства, ефективність державного управління, задоволеність громадян діяльністю державних органів. Основним завданням правової держави є захист життєво важливих інтересів та житлового простору кожного відповідно до закону [3]. Це суспільство, в якому держава підкоряється і служить, виконуючи свою волю, — громадянське суспільство, яке лежить в основі верховенства права.

Громадянське суспільство є основою держави, і його становлення тісно пов'язане з формуванням правової держави.

Важливим внеском у розвиток теорії правової держави стало тлумачення Ш.-Л. Монтеस्क'є відношення права і свободи. На його думку, суть політичної свободи не в тому, що хочеш, а в тому, що дозволяє закон. «У державі, тобто в суспільстві, де є права», — писав Ш.-Л. Монтеस्क'є - свобода може полягати лише в тому, щоб можна було робити те, що хочеться, а не бути змушеним робити те, чого не слід хотіти... [4] Свобода - це право робити все, що дозволяє закон. Якби громадянин міг робити те, що заборонено цими законами, він не мав би свободи, тому що інші громадяни могли б робити те саме». Монтеस्क'є вважав, що політична свобода можлива лише там, де немає можливості зловживання владою, а для цього державу необхідно розділити на законодавчу, виконавчу і судову.

Отже, по суті, верховенство права — це держава, в якій панує право як символ моралі, гуманітаризму, демократії та справедливості. Можна сказати, що правова держава — це

юридична форма організації та діяльності суспільно-політичної влади, її відносини з особами як юридичними суб'єктами. Розвинене громадянське суспільство можливе лише у правовій державі, яка має реагувати на запити й потреби асоційованого громадянства, сприяти його розвитку, запобігати виникненню конфліктів. Взаємовідносини держави й громадянського суспільства мають будуватися на основі діалогу й співпраці, що, своєю чергою, сприятиме демократичному розвитку держави [5]. Порушення рівноваги між державою і громадянським суспільством призводить до гіпертрофії владних структур, диктату держави, відчуження і політичного безсилля народу. Побудова правової держави є тривалим і складним процесом трансформації в усіх сферах суспільного життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Розова Т. В., Барков В. Ю. Специфіка становлення громадянського суспільства в Україні: Монографія. Одеса, 2003. 336 с
2. Шемчушенко Ю. С. Правова держава Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5 : П С. С. 36.
3. Шарль Луї де Монтеск'є, «Про дух законів» 1748. 690 с
4. Скрипнюк О.В. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії і практики. До 10-річчя незалежності України. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. 600 с.
5. Тертишник В. Концептуальні проблеми розподілу влади: до становлення сучасної моделі правової держави в контексті політичної реформи в Україні . *Юридична Україна*. 2003. № 3. С. 13-16.

УДК 343.222.4

НЕОБЕРЕЖНІСТЬ. ЗМІСТ ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ

Іванова Світлана Богданівна,
заступник завідувача відділу
забезпечення діяльності
Сумського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України
druzi.sumy@ukr.net

Лише у XVII-XVIII століттях теорія кримінального права встановила норми, які передбачали необережні діяння, ще пізніше було сформульоване поняття необережності та виокремлені її види.

Необережність характерна для порушень правил безпеки руху та експлуатації транспорту, порушень вимог законодавства про охорону праці і безпеку виробництва, окремих службових злочинів. Не можна недооцінювати небезпеку необережних злочинів. Як свідчить практика, значна частина матеріальних збитків заподіюється необережними злочинами, котрі до того ж нерідко залишаються безкарними. Недисциплінованість окремих осіб, їх зневажливе ставлення до виконання своїх службових і професійних обов'язків в окремих випадках призводять до катастрофічних за своїми масштабами і тяжкістю наслідків. Прикладом тому є аварія на Чорнобильській АЕС [3, 171].

Формулювання, які стосуються необережності, містяться у статті 25 Кримінального кодексу України. Вони показують, що поняття необережності складається з ознак, які характеризують ставлення винного лише до наслідків. Причому, це стосується обох видів необережності, які виокремлює законодавець, - злочинної самовпевненості та злочинної недбалості. Це обумовлено тим, що необережність, яка не мала наслідків, взагалі не тягне кримінальної відповідальності. Іншими словами, якщо необережне діяння не потягло суспільно небезпечних наслідків, то воно не визнається злочином.

Поряд з цим, у теорії кримінального права дискутується питання щодо того, чи є ознакою необережності усвідомлення особою суспільно небезпечного характеру свого діяння, тобто чи характеризується необережність інтелектуальною ознакою, аналогічною першій інтелектуальній ознаці умислу. Слід уточнити, що такі дискусії не стосуються злочинної недбалості - щодо цього виду необережності українські вчені, по суті, одностайні у тому, що при недбалості особа не усвідомлює суспільно небезпечного характеру своєї дії або бездіяльності.

Загалом же, необережність характеризується двома ознаками:

1) інтелектуальною - особа знає про можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння;

2) вольовою - відображає ставлення особи до можливих наслідків.

Зміст цих ознак відрізняється щодо кожного з виділених у кримінальному законі видів необережності. Тому їх доцільно розглянути окремо - щодо злочинної самовпевненості та злочинної недбалості.

Злочинна самовпевненість характеризується двома ознаками - інтелектуальною та вольовою, які щодо цього виду необережності мають такий зміст:

1) інтелектуальна ознака - особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння. Таке передбачення особи включає розуміння того, що:

- її дія чи бездіяльність потенційно небезпечні;

- така шкода буде суспільно небезпечною виходячи з її характеру та розміру;

- діяння, аналогічне скоюваному цією особою (вчинювалося іншими особами або нею самою у минулому), тягло наслідки;

- у даному випадку ("тут і тепер") настання суспільно небезпечних наслідків не є неминучим.

Отже, при самовпевненості, на відміну від умислу, особа рівною мірою припускає як настання, так і ненастання суспільно небезпечних наслідків свого діяння;

2) вольова ознака - особа легковажно розраховувала на відвернення таких наслідків. При самовпевненості вольове ставлення особи до наслідків характеризується як їх небажанням, так і недопущенням, розрахунком на те, що шкода не настане, буде відвернута.

На відміну від умислу, коли винний байдуже ставиться до наслідків, не розраховує на жодні конкретні обставини, які сприятимуть їх відверненню, за необережності особа припускає, що суспільно небезпечні наслідки не настануть. Це розрахунок на власні дії, сподівання на певну поведінку інших осіб, дію стихійних факторів тощо. Наприклад, перевищуючи дозволену швидкість руху, водій розраховує на те, що його досвід водіння дозволить вчасно зупинитися при виникненні небезпеки, або ж на те, що інші учасники руху звільнять дорогу. Проте такий розрахунок є легковажним, недостатнім для відвернення наслідків. Тобто особа не виявила належної концентрації інтелекту і волі, щоб врахувати обстановку, залучити необхідні ресурси, сили, засоби для відвернення наслідків.

Таким чином, при злочинній самовпевненості вина особи полягає у тому, що вона розраховує на відвернення можливих суспільно небезпечних наслідків легковажно і допускає їх настання, переоцінює свої сили та інші обставини, які здатні відвернути наслідки, і, водночас, недооцінює небезпеку.

Інтелектуальна та вольова ознаки злочинної недбалості як виду необережності полягають у такому:

1) інтелектуальна ознака - особа не передбачала суспільно небезпечних наслідків свого діяння. Це означає, що винний не виявляє належної уваги, не концентрує свій інтелект на прогнозуванні можливої шкоди. Тобто:

- особа не розуміє, що вона порушує якісь правила завбачливості, тому, відповідно, не думає про можливі наслідки (зокрема, не знаючи про наявність газу в приміщенні, запалює сірник, що викликає вибух);

- особа розуміє порушення нею правил безпеки, однак вважає, що це жодним чином не може потягти суспільно небезпечних наслідків (наприклад, веде будівельні роботи на неогороженому майданчику, вважаючи, що діти туди підійти не зможуть);

- особа не контролює власну поведінку і тому, природно, не думає про наслідки (типовий приклад - водій заснув за кермом)

2) вольова ознака - особа могла та повинна була передбачити відповідні наслідки. Ця ознака визначається з урахуванням у сукупності двох критеріїв цього виду необережності.

Об'єктивний критерій злочинної недбалості - наявність обов'язку бути завбачливим, прогнозувати наслідки своїх дій чи бездіяльності. Такий обов'язок випливає із закону, займаної посади чи роду діяльності, родинних стосунків, попередньої поведінки. Наприклад, батьки чи особи, які наглядають за малими дітьми, повинні передбачити, що відсутність постійного контролю за останніми може потягти шкоду (падіння дитини з висоти, пустощі з сірниками тощо). Об'єктивним цей критерій вважається тому, що він поширюється на будь-яку особу, є однаковим для кожного.

Суб'єктивний критерій цього виду необережності - конкретна особа у конкретному випадку могла передбачити. Певний рівень уважності може формуватися при виконанні професійних функцій, встановлюватися законом, правилами безпеки виконання робіт, а також впливати із загальноприйнятих правил поведінки. Саме цей рівень передбачливості слід брати до уваги при з'ясуванні реальної можливості передбачення цією особою перспективи настання суспільно небезпечних наслідків. Наприклад, не можна було б вести мову про недбалість, якщо завдяки збою на виробництві ампулу з отрутою маркірували як ліки і медсестра, не усвідомлюючи цього, зробила хворій ін'єкцію, вважаючи, що в ампулі міститься медичний препарат. У цій ситуації вона не передбачає і не здатна передбачати можливості заподіяння шкоди, тому що неправильне маркірування ампули виключає можливість знання її вмісту [2, с. 211].

Отже, суть вини при злочинній недбалості полягає у відсутності завбачливості, належної уваги до можливих наслідків своїх діянь, допущенні настання суспільно небезпечних наслідків за наявності можливості їх передбачити та відвернути.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001р. № 2341-III. Дата оновлення 23.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 20.06.2022).

2. Загальна частина кримінального права України: навч. посіб./ Митрофанов І. І. – Одеса: Видавництво Фенікс, 2015. – 576 с.

3. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник/ За ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – Київ: Видавництво Юрінком Інтер, 2005. — 480 с.

УДК 342.

ВІДКРИТІСТЬ ЯК ЗАСАДА ПОБУДОВИ ВИКОНАВЧОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ

Ільков Василь Васильович,
професор кафедри,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор
Боровик Ірина Олександрівна,
студентка
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Сьогодні одним із принципів виконавчого провадження законодавство визначає принцип гласності та відкритості виконавчого провадження, не розкриваючи його змісту.

Однак що є відкритістю виконавчого процесу та як ця засада повинна впливати на побудову виконавчої процесуальної форми, у правовій науці належним чином не визначається. Окремі правові проблеми, пов'язані з відкритістю у виконавчому провадженні, досліджували Ю. В. Білоусов, І. В. Бондар, П. П. Заворотько, О. М. Науменко, Л. С. Малярчук, М. П. Омельченко, С. Я. Фурса, М. Й. Штефан, С. В. Щербак та ін.

Відкритість виконавчого провадження завжди йде поруч з гласністю. Їх співвідношення можна визначити як: гласність – це відкритість виконавчого провадження для широкої громадськості, а відкритість – це відкритість інформації про виконавче провадження для його учасників. Що гласність, що відкритість представляють собою основоположні засади виконавчої процесуальної форми.

Для громадян у державі важливо розуміти, що їх суд є відкритим та не приховує свої дії від учасників процесу та громадськості. А це громадське переконання в гідності суду можливо з тією лише умовою, щоб кожен крок судової діяльності був відомий як суспільству, так і учасникам процесу.

Відкритість виконання рішення певним чином пов'язана з відкритістю безпосередньо судового процесу. Оскільки громадськість починає слідкувати за перебігом справи саме з початку судового процесу, а вже потім за виконанням рішення.

Кожна приватна особа має право знати все, що відбувається в суді та яким чином потім здійснюється виконання рішення. Це право може здійснюватися у формі безпосередньої присутності при виконавчому провадженні або за допомогою ознайомлення зі справою з різних органів друку, що вільно поміщають на своїх стовпцях усе що відбувається.

Процес і результати судового розгляду справи можуть і повинні висвітлюватись в засобах масової інформації, якщо справа представляє громадський інтерес. Особи, що беруть участь у справі, мають право висловлювати свою думку з приводу справи, що розглядається судом, але при цьому вони повинні дотримуватися вимог чинного законодавства, спрямованого на збереження державної і службової таємниці. Не повинні підлягати розголошуванню конфіденційні відомості. У висловлюваннях і коментарях учасників процесу не повинно бути висловлювань, що принижують честь і гідність особи. Представляється природним, що кожне судове рішення, постановлене судом з дотриманням принципу гласності та відкритості судового процесу і широкого інформування громадян, має бути мотивованим, обґрунтованим і зрозумілим кожному громадянину. Це повинно стати перешкодою самої можливості прийняття судами необґрунтованих рішень, зловживанням і протекціонізмом, корупції і хабарництву. Відкритість та гласність судового процесу може бути одним із засобів встановлення довіри до суду як до органу, який має бути гарантом справедливості держави [1].

Розвиток та вдосконалення інституту виконавчого провадження не можуть здійснюватися без вдосконалення забезпечення відкритості виконавчої процесуальної форми.

Важливим проявом відкритості у виконавчому провадженні виступає відкритість для його сторін інформації щодо тих виконавчих дій, які вчиняються чи вчинятимуться у виконавчому провадженні, забезпечене їх правом бути завчасно повідомленими виконавцем про час і місце вчинення цих дій. Однак з огляду на функціональне призначення окремих виконавчих дій попереднє повідомлення боржника про їх вчинення, на наш погляд, виглядає помилковим.

Так, наприклад, у виконавчій процесуальній практиці на підставі законодавства про виконавче провадження склався підхід, що для проведення опису майна боржника у процедурі звернення стягнення на нього обов'язковим є попереднє надіслання виконавцем повідомлення боржнику про вчинення цієї виконавчої дії. Причому якщо боржник у призначений виконавцем час не допустив виконавця у приміщення, той вимушений ще раз повторно призначити проведення опису майна боржника і знову надсилати боржнику повідомлення про це. Якщо ж і цього разу йому не вдасться проникнути до приміщення, виконавець вимушений звертатися до суду по дозвіл на примусове проникнення до житла чи іншого володіння особи, і лише після отримання такого дозволу примусово проникати у приміщення, що належать боржнику – фізичній особі [2].

На практиці існують деякі проблеми з отриманням сторонами інформації щодо часу та місця вчинення виконавчих дій та деякої іншої важливої інформації. Такі проблеми обумовлені недосконалістю процесуальної форми надсилання повідомлень.

Відповідно до ч. 1 ст. 28 Закону «Про виконавче провадження» копії постанов виконавця та інші документи виконавчого провадження доводяться виконавцем до відомих сторін та інших учасників виконавчого провадження, надсилаються адресатам простим поштовим відправленням або доставляються кур'єром, крім постанов про відкриття виконавчого провадження, про повернення виконавчого документа стягувачу, повідомлення стягувачу про повернення виконавчого документа без прийняття до виконання, постанов, передбачених п. 1–4 ч. 9 ст. 71 цього Закону, які надсилаються рекомендованим поштовим відправленням. Боржник вважається проінформованим, якщо йому надіслали постанову про відкриття виконавчого провадження за тією адресою, що була вказана у виконавчому документі. Проте на момент відкриття провадження, або коли лист надійде поштою боржник може знаходитися в іншому місці та навіть не знати про такий лист.

Також існує проблема того, що надсилаються лише ті листи, в отриманні яких зацікавлений виконавець. У багатьох випадках кореспонденція взагалі не надсилається, хоча за журналами обліку вихідної кореспонденції вона начебто виходить від виконавця. Або листи втрачаються поштою, або дійсно їх надсилання існує тільки на папері.

Отже, відкритість відіграє значну роль у побудові виконавчої процесуальної форми. Ця засада наразі має свої недоліки та проблеми, які можна вирішувати у подальшому та розвивати її для покращення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виявлення майна боржника-фізичної особи в місці її проживання: методика та законодавство. URL: https://protocol.ua/ua/viyavlennya_mayna_borgnika_fizichnoi_osobi_v_mistsi_ii_progivannya/

2. Репешко П. І. Гласність судового процесу як крок до прецедентного права та довіри до судочинства. П. І. Репешко. Взаємозв'язок реформи інженерної освіти і промислового розвитку України: стан, проблеми, рішення. – Миколаїв, 2010. с. 103

УДК 342.5; 342.6

ЩОДО ВИМОГ ДО КАНДИДАТІВ НА ПОСАДУ ПРАВООХОРОНЦЯ (ВИВЧЕННЯ ОСОБИ ПРАВООХОРОНЦЯ)

Калюга Каріна Вікторівна,
заступник завідувача
кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики
Інституту економіки та права
Класичного приватного університету,
доктор юридичних наук, доцент
м. Запоріжжя, Україна

Ключові слова: Концепція «Типові вимоги до співробітників правоохоронних органів», ознаки та властивості особи, правоохоронець, правоохоронна діяльність, правоохоронні органи, професійні здібності.

Забезпечення безпеки життя людини у всі часи ставало найважливішим завданням, що визначає необхідність існування спільностей людей, а отже, умовою успішного розвитку таких суспільних явищ, як політика, економічний та соціальний устрій, культура, духовне життя, інші загальнонаціональні цінності (як-то сім'я, патріотизм, гуманізм, толерантність, рівність, ідеалізм) тощо. Особливого значення забезпечення особистої безпеки набуває під час війни (Російське вторгнення в Україну 2022 року — відкритий військовий напад Росії, за

підтримки Білорусі, на Україну, розпочатий о 4 годині ранку 24 лютого 2022 року. Вторгнення є частиною російсько-української війни, розв'язаної Росією 2014 року, участь у якій Росія постійно заперечувала. В ЗМІ та юридичних документах російське вторгнення в Україну 2022 року розглядається як агресивна війна Росії проти України [1]), коли у різних точках країни суцільна гуманітарна криза й не до реалізації багатьох із них.

У цих умовах, зростає роль особистісних якостей та професійних здібностей осіб, які виконують правоохоронні функції. Враховуючи високі вимоги, що висуваються під час відбору до кандидатів на посади у правоохоронній системі. Фахівці якої сьогодні, по суті, ще й виконують функції оборони та безпеки в екстремальних умовах. Правоохоронець – це працівник правоохоронного органу або організації, які здійснюють правоохоронну діяльність, одним з головних його функціональних обов'язків є захист прав та інтересів громадян, соціальних груп, суспільства, це професіонали, які приходять на допомогу людям на шляху зміцнення законності та правопорядку в Україні.

Проблеми переліку властивостей та якостей особи, їхнього дослідження, класифікації, вибору критеріїв, і, як кінцевої мети – розробка відповідної концепції «Типові вимоги до співробітників правоохоронних органів» (основні принципи діяльності; головні завдання та функції; типові обов'язки).

Ми пропонуємо застосовувати поділ ознак та властивостей особи на соціальні, фізико-біологічні і психологічні особливості.

Сучасні правоохоронці, змушені діяти в надшвидкісних мінливих умовах, певних особливостях пов'язаних з введенням воєнним станом в країні, вигадливістю злочинного світу тощо, мають проявляти надлюдські якості.

Війна, як спосіб багатих людей захистити свої інтереси, посилаючи дітей середнього і бідного класів на смерть. А тут «дрібніші» - злочини «посередників», які завербовують воїнів, наприклад, під більш-менш пристойними, патріотичними тощо приводами, мотивами. Вимушені та невимушені політичні злочини на ґрунті «пустого шлунку»; на зомбування релігією, культом, поклонінням; злочини в ім'я «блогера» – як героя і прикладу для наслідування молоді та підлітків. Стають частим явищем відкриття все нових і нових притулків: для захисту дітей, для жінок, для жертв насильства різного характеру тощо. Тобто для людей з тимчасовою віктимною поведінкою стає благодатним розсадником для різного роду нав'ювань, а також зручним місцем для неявного, прихованого усунення неугодних. У досить закритому соціумі з особами, які займаються оздоровленням своїх душ і не схильні помічати навколишній світ, і при цьому потребують конфіденційності та завуальованості багатьох дій/подій, виникають відповідні умови для подібної злочинної дії [2, с. 91-92].

Про стан злочинності не прийнято говорити під час воєнного положення; розбирати статистику, показники рівня злочинності. Зрозуміло, що крім «традиційної» злочинності, «стихийної» (дитяча, підліткова, неорганізована вулична (наприклад, ми спостерігаємо покарання мародерів), «сімейна», злочинність пов'язана з використанням службового становища (в тому числі, з доступом до розподілення гуманітарної допомоги, наприклад, продаж маркованої (гуманітарної допомоги) продукції та організованої (з деякою корекцією в бік зменшення), стикнемося з проявами військової злочинності; як на територіях активних дій, такі і в цивільному житті.

І говорити ми тут будемо не про героїзм нашого народу, а про прикрі, злочинні прояви. Ігнорування та неготовність до яких - є проявом інфантильності.

Так прояви злочинності під час війни – показник крайньої хитрості, жорстокості та аморальності; на фоні зростання кількості тяжких злочинів та кількості вогнепальної зброї, обігу зброї та боєприпасів тощо. Все це, в умовах ослаблення громадського контролю, часто безпорадності і вразливості людей, загальної довготривалої психологічної напруги. На шляху боротьби зі злочинністю в таких умовах підтримка порядку дуже ускладнюється, таким чином, вимоги до правоохоронців підвищуються. Необхідність виявлення та попередження спекуляції на гуманітарних потребах, на профілях в Інтернеті, що потребує відповідного постійного моніторингу.

Повний же криміналістичний аналіз ми зможемо зробити, відповідно, тільки після закінчення бойових дій та усунення їхніх наслідків.

Як ніколи актуальні залишаються загрози: комп'ютерних злочинів (кіберсталкінг, інтернет-травля), кібертероризм і мережева зброя, тотальний контроль і загроза приватному життю особи, кіберпанк тощо. Зростає витонченість, жорстокість та професіоналізм особи злочинця. З'явилися нові місця (сайти не пов'язані з комерційною діяльністю, місця перебування переселенців, бомбосховища, зоопарки та притулки тварин) та нові об'єкти злочинів (під виглядом потреб на війну, реалізують численні шахрайські схеми), вона зачіпає нові верстви населення (вимушені біженці стають жертвами викрадання людей).

При підготовці та здійсненні злочинних і легальних акцій вони широко залучають до співпраці професіоналів у різних галузях діяльності. Дуже важливе значення надається якійсь роботі розвідки та контррозвідки, удосконалюються методи введення шпигунства та контршпигунства. Повною мірою освоєно мистецтво вербування, організації агентурних мереж, впровадження шпигунів та секретних співробітників. Їхні дії відрізняються нахабством, цинізмом, жорстокістю, що створює ефект потужного психічного тиску (у народі метод прозваний "зомбування"). Склалося та функціонує справжнє виробництво: від пошуку звичайних виконавців до політтехнологів та ІТ-фахівців міжнародного рівня тощо, що здатні розробляти глобальні операції.

Пропонована нами концепція спрямована на професійний відбір, який представляє собою сукупність організаційних заходів і науково обґрунтованих засобів та методів спрямованих на відбір претендентів на найбільш здібних та придатних до правоохоронної діяльності, особливо у воєнний час, за наступними (крім професійної підготовки (єдність фізичної, вогневої та спеціальної; високий інтелект)) вимогам:

- навички оперативного доведення інформації, вміння працювати з різними видами інформації, в тому числі проведення дій із захисту інформації, технічного забезпечення;
- здатність до аналітичного мислення;
- здатність до планування випереджаючих оперативних заходів;
- здатність швидкого реагування на раптові загрози;
- стійка нервова система, психологічна стійкість до екстремальних ситуацій й готовність до виконання професійних задач у будь-яких умовах (це безпосередньо відноситься до тих спеціальностей, які пов'язані з ризиком, стресом, з нештатними, екстремальними ситуаціями);
- повага до субординації;
- здатність до взаємодії з будь-якою особою;
- мати чітку мотивацію та здатність до взаємозамінності з колегами (особливості міжособистісних взаємовідносин);
- організованість;
- цілеспрямованість;
- оперативність;
- передбачення та передбачливість (візуально визначати ступінь загрози та характер можливих наслідків);
- точність та старанність;
- ініціатива та навіть творчість;
- розвинені вольові якості;
- соціальна активність та самостійність, навички саморозвитку, самонавчання та самопідготовки;
- спроможність ставити собі установки на успішне виконання обов'язків, до аутотренінгу (емоційно-вольової саморегуляції, експрес-прийомам відновлення сил тощо);
- знання про особу злочинця [3] (володіння механізмом сприйняття фізичного обліку, спілкування та поведінки, методом аналізу особи тощо);
- попереднє проходження служби у різних бойових підрозділах, освіта не нижча за середню.

Вивчення особистості передбачає визначення ступеня розвитку якостей та властивостей особи, які зумовлюють успішне навчання та подальшу професійну діяльність правоохоронця. Зміст такого вивчення і буде ґрунтуватися на перерахованих вище вимогах до характеристик, що сформовані в результаті дослідження теоретичних джерел, вимог

нормативної бази та вивчення аспектів професійної правоохоронної діяльності. При цьому зміст вимог до професії необхідно трактувати ширше за положення концепції за рахунок різнобічної оцінки схильностей і рис характеру (реалізація індивідуального підходу до різних типів особи).

ЛІТЕРАТУРА

1. Російське вторгнення в Україну (2022). *Вікіпедія. Вільна енциклопедія*. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Російське_вторгнення_в_Україну_\(2022\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Російське_вторгнення_в_Україну_(2022)) (Дата звернення 24.03.2022)

2. Калюга К. В. Феномен та детермінація поняття особи сучасного злочинця. Інститут пробації в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку : матеріали міжнародного круглого столу (м. Київ, 16 квітня 2019 року). Київ : Національна академія прокуратури України. 2019. С. 91-92. (196 с.)

3. Калюга К. В. Мистецтво здобувати та використовувати інформацію щодо особи злочинця : монографія. Харків : Право, 2019. 256 с.

УДК 347.948.3:346

ГЕНЕЗА СУДОВО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСОБИ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Кірін Роман Станіславович,

судовий експерт

Дніпропетровського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України,
доктор юридичних наук, доцент,

kirinr@ukr.net

Ревякіна Тетяна Олександрівна,

перший заступник директора

Дніпропетровського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України,

samuha0405@gmail.com

П'ять років тому, з прийняттям Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» [1], втратив чинність Закон України «Про екологічну експертизу», завданням якого було регулювання суспільних відносин в галузі екологічної експертизи для забезпечення: а) екологічної безпеки; б) охорони навколишнього природного середовища (далі – НПС); в) раціонального використання і відтворення природних ресурсів; г) захисту екологічних прав та інтересів громадян і держави. До того ж цим законом виділялися наступні її форми: 1) державна; 2) громадська; 3) інші (договірні) екологічні експертизи.

Також у цьому законі містився припис, за яким державна екологічна експертиза мала проводитися у разі прийняття відповідного рішення судом та правоохоронними органами відповідно до законодавства, та який був наявним у законі з першої його редакції від 9 лютого 1995 р. Натомість роком раніше був прийнятий Закон України «Про судову експертизу» [2] (далі – закон про СЕ), в якому щоправда ще не було статті про підстави проведення судової експертизи, але мала місце зобов'язальна вимога до органів дізнання, попереднього слідства і судів доручати проведення судових експертиз переважно фахівцям, внесеним до Реєстру судових експертів державних і підприємницьких структур та громадян.

В той же час, в редакції Арбітражного процесуального кодексу України від 6 листопада 1991 р. зазначалося, що для роз'яснення питань, які виникають при вирішенні господарського спору і потребують спеціальних знань, суд призначає експертизу, проведення якої має бути доручено компетентним організаціям чи безпосередньо спеціалістам, які володіють необхідними для цього знаннями. Ця норма була незмінною

навіть після набрання чинності законом про СЕ і діяла аж до 2010 р., коли окремим законом проведення судової експертизи мало доручатися державним спеціалізованим установам чи безпосередньо особам, які відповідають вимогам, встановленим законом про СЕ [3].

У чинній редакції Господарського процесуального кодексу України [4, ст. 69] експертом, як учасником господарського процесу, може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи. Його може призначати суд або залучати учасник справи.

Тож, виходячи з положень ст. 7-1 закону про СЕ підставою проведення судової експертизи у господарському процесі є відповідне судове рішення або договір з експертом чи експертною установою - якщо експертиза проводиться на замовлення інших осіб.

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р., який набрав чинність ще до прийняття постанови «Про проголошення незалежності України», закріпив норму про те, що держава гарантує своїм громадянам реалізацію екологічних прав, наданих їм законодавством, а порушені права громадян у галузі охорони НПС мають бути поновлені, їх захист здійснюється в судовому порядку відповідно до законодавства України. Конституційними приписами у 1996 р. (ст.ст. 50, 55) кожен отримав право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку.

Проте, у господарському процесі, кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень. Одним із засобів встановлення доказів, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення господарської справи, є висновок (висновки) експерта (експертів).

Вперше у судово-експертному законодавстві України екологічна експертиза, як окремий, основний вид експертизи, була згадана у новій редакції Інструкції Міністерства юстиції України [5] (далі - Мін'юст), втім в науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз 2004 р. щодо цього виду судової експертизи не було визначено ані її основні завдання ані орієнтовний перелік вирішуваних питань.

В той же час, у Переліку основних видів судових експертиз та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта фахівцям науково-дослідних установ судових експертиз Мін'юсту, у 2005 р. в якості підвиду інженерно-технічної експертизи з'являється поняття «Інженерно-екологічна експертиза», якій відповідає вид експертної спеціальності 10.19 «Дослідження обставин та організаційно-технічних причин і наслідків надзвичайної екологічної ситуації».

У чинній редакції Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Мін'юсті ця спеціальність має назву «Дослідження обставин та організаційно-технічних причин і наслідків впливу техногенних джерел на об'єкти довкілля» [6].

Аналогічне співвідношення «вид (підвид) експертизи» - «вид експертної спеціальності» має місце і в Положенні про Експертно-кваліфікаційну комісію Міністерства внутрішніх справ України [7].

Тож, наразі склалася ситуація, за якої екологічна експертиза та інженерно-екологічна експертиза позиціонуються як два різні види експертизи з окремо визначеними об'єктами, основними завданнями та орієнтовними переліками вирішуваних питань, а серед експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта лише одна - інженерно-екологічна експертиза.

В сучасних умовах збройної агресії подібна колізія не сприяє судовому захисту екологічних прав особи, адже саме на екологічну експертизу покладені завдання із визначення екологічних наслідків, заподіяних НПС внаслідок ведення бойових дій та/або застосування військової техніки та озброєння, а також визначення розміру збитків від забруднення НПС, пошкодження або знищення об'єктів тваринного та рослинного світу, що відбулося внаслідок ведення бойових дій та/або застосування військової техніки та озброєння.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23 травня 2017 р. № 2059-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> (дата звернення 28.05.2022)
2. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення 28.05.2022)
3. Про внесення зміни до статті 41 Господарського процесуального кодексу України щодо призначення судових експертиз : Закон України від 11 лютого 2010 р. № 1875-VI // Офіційний вісник України від 15.03.2010 — 2010 р., № 16, стор. 14.
4. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII (у редакції закону № 2147-VIII від 03.10.2017 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення 28.05.2022)
5. Про внесення змін та доповнень до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 : наказ Міністерства юстиції України від 30.12.2004 р. № 144/5 // Офіційний вісник України від 18.02.2005 — 2005 р., № 5, стор. 275, ст. 325.
6. Про затвердження Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів : наказ Міністерства юстиції України від 03.03.2015 р. № 301/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text> (дата звернення 28.05.2022)
7. Про затвердження Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію МВС та порядок проведення атестації судових експертів Експертної служби МВС : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 21 вересня 2020 р. № 675 // Офіційний вісник України від 22.01.2021 — 2021 р., № 5, стор. 158, ст. 293.

УДК 342.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОПОРЯДКУ УКРАЇНИ: ПРИЧИНИ, ХАРАКТЕРИСТИКА ТА СПОСОБИ УСУНЕННЯ

Ковбаса Володимир Миколайович,

Доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

Джаним Анастасія Сергіївна,
студентка

Навчально-наукового інститут
права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Підтримання правопорядку – основне завдання розвиненої держави. Опираючись на значну увагу до законів України та їх дотриманню, порушення правопорядку може призвести до вагомих прогалин у функціонуванні державної влади. Це питання є актуальним багато десятиліть та століть, яким займаються багато науковців та суб'єктів права, проте не завжди виходить передбачити майбутні дії людини.

Зважаючи на динамічне становище суспільних відносин, порушення правопорядку набирає все нових і нових оборотів, які в свою чергу набувають значної популярності. Згідно положенню Конституції України, права та свободи громадянина є необмеженими, однак існує окрема ланка винятків, які забезпечують обмеженість прав та свобод людини. Винятковість характеризується двома ознаками: 1) *винятки, прямо передбачені Конституцією*; 2) *в умовах воєнного або надзвичайного стану*. Дані фактори інформують

становище людини у державотворенні, згідно чому забезпечення сприятливих умов життя населенню – фундаментальна мета розвитку держави. Однак згадуючи імпульсивність динаміки суспільних відносин, треба звернути увагу на діяльність людини у всіх сферах життя. Це все демонструє тісний зв'язок суспільних та правовідносин, які базуються на правилах правопорядку. О.Ф. Скакун визначає правопорядок як реальне, повне і послідовне здійснення усіх вимог законності, принципів права та який є кінцевим результатом дії права [1, с. 453–454]. Згідно цієї думки, основа функціонування сприятливого правопорядку – суто офіційне завдання державного правління.

Складність висунутої проблеми полягає у низці сформованих причин утворення порушення правопорядку України. Основними причинами їх розповсюдження є відсутність правосвідомості у фізичних осіб. Завдяки низькій базі знань правового статусу країни, злочинність зростає у бурхливому темпі. Але також варто зазначити, що ця проблема базується не лише у дієздатності злочинців, а й у некваліфікованості державних органів. Через необгрунтоване та не детальне висунення обов'язків особам в нормах права, неусвідомленість їх змісту для звичайних громадян зростає. В таких випадках, завданням правоохоронних органів формується в чіткому викладі інформації, для всебічного їх усвідомлення громадянами України.

Варто також приділити увагу правопорядку у військовій сфері діяльності. Це пояснюється тим, що базу дотримання правил поведінки та дисциплінованість транслиують суспільству правоохоронні органи. Розбіжність у військовій системі правопорядку провокує не дотримання правил і у звичайних громадян. Ефективність забезпечення законності і правопорядку у військовій сфері досягається дотриманням таких певних вимог, як: систематичність і безперервність попереджувальної роботи; послідовність профілактичної діяльності; поєднання заходів, що вживаються з вирішенням поточних завдань повсякденної навчально-бойової діяльності; відповідність запобіжних заходів причин правопорушень; використання прогнозу в роботі з профілактики правопорушень; диференційований підхід до військовослужбовців; постійний аналіз результатів роботи і її коригування [2].

Однак проблеми налагодження правопорядку формувалося ще з часів СРСР. Це пояснюється наявністю не правомірної поведінки громадян країни, яка формує загальну реалізацію суб'єктивних прав через правослухняність населення. За часів існування СРСР розв'язання проблеми вирішення злочинів не мало завдання пошуку відмінностей у змісті термінів «попередження», «запобігання», «профілактика», «припинення» - акцентувалося на тому, що зміст цих понять один і той же, вони є синоніми, тому відстоювалася думка про необхідність вжити таких заходів, які б попередили, а потім виключили появу з боку окремих осіб будь-яких проступків, які завдають шкоду суспільству [3 с. 12]. Цей факт формує загальну способи усунення та необхідність прийняття необхідних заходів, які поширюються не лише у військовій сфері, а й будь-яких інших. Також варто зазначити, що аналіз правової моралі людини, використовуючи виховний характер слугує не лише дотриманню правових приписів, а й має позитивний вплив на подальше формування світогляду молоді.

Отже, складність проблеми порушення правопорядку триватиме у весь період існування держави та її висунутим завданням. Однак реформування законодавства та вдосконалення правової системи країни налагодить відповідальність громадянинам України у чіткому дотриманні правил суспільних відносин. Безумовно ефективність всієї системи існування базується на взаємозв'язку людини і держави. І завдяки балансуванню цих взаємовідносин, проблеми правопорядку зникають з кола огляду, при цьому чітко дотримуючись правил законодавства, враховуючи права та свободи кожного громадянина України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права. Харків: Консум, 2001. 656 с.
2. Robert Stanley Rankin. When civil law fails: martial law and its legal basis in the United States /14. Duke University press. 1939.

3. Криминологія: Учебник / В. Г. Лихолоб, В. П. Филонов, О. И. Коваленко, А. Е. Михайлов/под ред. В. Г. Лихолоба и В. П. Филонова. Киев ,Донецк, 1997. 398 с.

УДК 342.

СУДОВА ГІЛКА ВЛАДИ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Ковбаса Володимир Миколайович,

доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

Оганян Анастасія Олександрівна,
студентка

Навчально-наукового інститут
права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Судова гілка нашої країни наразі є важливим етапом розвитку. В історії українського державотворення перші спроби конституційного закріплення судової влади пов'язані з історично відомим документом “Пакти і Конституція законів та вольностей Війська Запорізького”, написаним Пилипом Орликом ще у 1710 році. Там були закладені певні засади щодо розподілу влад. Судові функції, зокрема, надавались гетьманському урядові, який одночасно здійснював і виконавчу владу. Ідея створення в Україні справедливого суду знайшла відображення у III Універсалі Української Центральної Ради (1917 р.), а потім у Конституції Української Народної Республіки (1918 р.). Вона фактично виходила з принципу розподілу влад, згідно з яким судова влада в рамках цивільного, кримінального та адміністративного законодавства мала здійснюватися виключно судовими установами. Там же говорилось про повноту, законність та інші принципи провадження правосуддя в Україні.

В радянський період в Конституціях 1919, 1937, 1978 років принципи розподілу влад не знайшли свого закріплення. Мова йшла лише про судову систему та деякі принципи правосуддя.

Поняття “судова влада” в документі конституційного рівня вперше з'явилося в нашому законодавстві у Конституційному договорі “Про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні” на період до прийняття нової Конституції України” (8 червня 1995 р.). За цим договором державна влада будується на засадах її розподілу на законодавчу, виконавчу і судову. Останню здійснюють тільки суди. Конституційний Суд України, загальні та арбітражні суди становлять судову систему України (ст. 36).

Згідно з прийнятою 28 червня 1996 р. Конституцією України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу й судову (ст. 6). Наведені положення дають підстави вважати, що судова влада – один із проявів державної влади в цілому. Судову владу реалізують судді та, у визначених законом випадках, присяжні шляхом здійснення правосуддя у рамках відповідних судових процедур. Правосуддя означає зміст судової влади, є одним з видів її діяльності. Через правосуддя, як правову форму судової діяльності, захищаються та охороняються права людей і організацій, притягуються до відповідальності особи, які вчинили правопорушення, тобто здійснюється судова влада. Конституцією України (стаття 124) передбачено, що правосуддя в нашій державі здійснюють виключно суди і що делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається. Це специфічне судове повноваження.

Поряд з тим, судова влада наділена рядом інших повноважень, які мають велике соціальне значення. До них відносять наступні:

здійснення правосуддя;
конституційний контроль;
контроль за додержанням законності та обґрунтованості рішень і дій державних і посадових осіб;
формування органів суддівського самоврядування;
роз'яснення судам... актів застосування законодавства;
утворення державної судової адміністрації [1]. Відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суди України утворюють систему судоустрою. Саме Конституційний Суд України, який є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні тамісцеві суди, апеляційні суди, Верховний Суд та вищі спеціалізовані суди утворюють єдину систему судоустрою.

Формування системи судоустрою й регулювання її діяльності базуються на комплексному застосуванні певних принципів та інститутів, повнота втілення котрих і їх характер обумовлюють той чи інший її вигляд. Для опанування знаннями щодо механізмів побудови системи судоустрою, слід чітко уявляти, якими термінами позначене те чи інше поняття, який зміст воно має. До таких понять належать: система судоустрою; суд; склад суду, судові інстанції; гілка (підсистема) судової системи; рівень (ланка) судової системи.

Виходячи з цього ми можемо дати визначення судової системи України. Під системою судоустрою [2] (судовою системою) прийнято розуміти сукупність усіх судів, побудовану у відповідності з їх компетенцією і поставленими перед ними завданнями і метою [3].

Судова реформа ще в 2010 р. запровадила правило суцільної спеціалізації судової системи України, яка передбачає її розподіл на організаційно відокремлення підсистеми, уповноважені розглядати різні категорії справ залежно від предмета матеріально-правового регулювання. Відокремленні судові підсистеми складають суди із розгляду цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення. Судова реформа ще в 2010 р. запровадила правило суцільної спеціалізації судової системи України, яка передбачає її розподіл на організаційно відокремлення підсистеми, уповноважені розглядати різні категорії справ залежно від предмета матеріально-правового регулювання. Відокремленні судові підсистеми складають суди із розгляду цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення.

Отже, як ми можемо бачити, судова гілка нашої країни дуже важка в плані різних верств в ній, вона є однією із найважливіших, важно уявити країну в якій не функціонує судова влада.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України. Кримінальний процесуальний кодекс України: *Бюлетень законодавства та юридичної практики України*. № 9. 2018. 560 с

2. Про ліквідацію місцевих господарських судів та утворення окружних господарських судів: Указ Президента України від 29 грудня 2017 року № 453/2017 . Офіційне інтернет-представництво Президента України; URL . <https://www.president.gov.ua/documents/4532017-23370>.

3. Про ліквідацію апеляційних господарських судів та утворення апеляційних господарських судів в апеляційних округах: Указ Президента України від 29 грудня 2017 року №454/2017 року / Офіційне інтернет-представництво Президента України; офіційний URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4542017-23366>

СВОБОДА ВІРОСПОВІДАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кожушко Олена Олегівна,
доцент кафедри правових та
інформаційних технологій
Відокремленого структурного підрозділу
закладу вищої освіти
«Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»,
Хмельницький інститут соціальних технологій,
кандидат юридичних наук
svobodu55@gmail.com

Права людини – це соціальна здатність вільно обирати вид та міру поведінки з метою задоволення своїх матеріальних та духовних потреб шляхом використання певних соціальних благ в межах, визначених законодавчими актами. Згідно з Конституцією України кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

Здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей.

Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа - від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова.

Ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою [1].

На сьогоднішній день, в умовах воєнного стану, ця норма є досить актуальною. Досить поширеним зараз явищем є прийняття рішень місцевими головами та іншими органами місцевого самоврядування про заборону діяльності релігійних організацій на місцях. Це є прямим порушенням законодавства України. Зазначені ініціативи окремих посадовців, депутатів в жодному разі не сприятимуть захисту національної безпеки, суверенітету і територіальній цілісності України, охороні громадської безпеки і порядку в умовах війни.

Адже, відповідно до законодавства, кожному громадянину в Україні гарантується право на свободу совісті. І це право включає: свободу мати, приймати і змінювати релігію або переконання за своїм вибором і свободу одноособово чи разом з іншими сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої; відправляти релігійні культу; відкрито виражати і вільно поширювати свої релігійні або атеїстичні переконання і не боятися за це осуду чи будь якого покарання. Громадяни можуть створювати релігійні організації, порядок реєстрації, діяльності та припинення яких чітко регламентовано законом України «Про свободу совісті та релігійні організації». Закон чітко визначає шляхи та суб'єктів припинення діяльності релігійної організації.

Діяльність релігійної організації може бути припинено у зв'язку з її реорганізацією (поділом, злиттям, приєднанням) або ліквідацією.

Реорганізація або ліквідація релігійної організації здійснюється відповідно до її власних настанов. Реєстрація статутів (положень) новоутворених після реорганізації релігійних організацій здійснюється в порядку, встановленому статтею 14 цього Закону.

У разі порушення релігійною організацією, що є юридичною особою, положень Закону та інших законодавчих актів України її діяльність може бути припинено також за рішенням суду [2].

У судовому порядку діяльність релігійної організації припиняється лише у випадках:

1) вчинення релігійною організацією дій, недопустимість яких передбачена статтями 3, 5 і 17 Закону;

2) поєднання обрядової чи проповідницької діяльності релігійної організації з посяганнями на життя, здоров'я, свободу і гідність особи;

3) систематичного порушення релігійною організацією встановленого законодавством порядку проведення публічних релігійних заходів (богослужінь, обрядів, церемоній, походів тощо);

4) спонукання громадян до невиконання своїх конституційних обов'язків або дій, які супроводжуються грубими порушеннями громадського порядку чи посяганням на права і майно державних, громадських або релігійних організацій;

5) засудження її уповноважених осіб за вчинення кримінального правопорушення проти основ національної безпеки України, передбаченого статтею 111-1 Кримінального кодексу України.

Суд розглядає справу про припинення діяльності релігійної організації порядком позовного провадження, передбаченого Цивільним процесуальним кодексом України, за заявою органу, уповноваженого здійснювати реєстрацію статуту конкретної релігійної організації, або прокурора.

Аналізуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що є лише два суб'єкти, які наділені правом припинити діяльність релігійної організації – власне сама релігійна організація (добровільне припинення шляхом реорганізації або ліквідації) та суд (примусове припинення). Жодних інших суб'єктів, які б могли прийняти рішення про заборону діяльності, припинення існування будь якої релігійної організації чинним законодавством не визначено. Подібні рішення чиновників порушують наступні законодавчі норми:

а) ст. 35 Конституції України – кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність;

б) ст. 5 закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» - усі релігії, віросповідання та релігійні організації є рівними перед законом. Встановлення будь-яких переваг або обмежень однієї релігії, віросповідання чи релігійної організації щодо інших не допускається;

в) закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» - серед повноважень місцевих рад та сільських, селищних та міських голів відсутні повноваження щодо заборони релігійних організацій;

г) ч. 2 ст. 161 Кримінального кодексу України – розпалення релігійної ворожнечі та ненависті, вчинене службовою особою, - карається позбавленням волі строком до 5 років.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон України від 28 чер. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 23.05.2022).

2. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23 кві. 1991 р. № 987-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text> (дата звернення 23.05.2022).

3. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 тра. 1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 23.05.2022).

4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 кві. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 23.05.2022).

ПРАВО ВЛАСНОСТІ ЗА РУСЬКОЮ ПРАВДОЮ

Козинець Олена Гаврилівна,
завідувачка кафедри
правоохоронної діяльності
та загальноправових дисциплін
юридичного факультету
Навчально-наукового інституту права і
соціальних технологій
Національного університету
«Чернігівська політехніка»,
кандидат історичних наук, доцент,
elena_8067@ukr.net

Губаренко Катерина Олегівна,
студентка групи КЮ-212
юридичного факультету
Навчально-наукового інституту права і
соціальних технологій
Національного університету
«Чернігівська політехніка»
gubarenkokatya284@gmail.com

Громадянське суспільство може функціонувати за умови розвинутого інституту власності, оскільки тільки власник може бути вільною людиною і будувати громадянське суспільство.

У нашій державі формування інституту власності в історичній ретроспективі відноситься до часів Стародавньої Русі. Саме тоді почалося становлення та розвиток правової системи, що безпосередньо пов'язано з прийняттям першого кодифікованого нормативно-правового акта Київської Русі – «Руської Правди». Норми її охоплювали широке коло суспільних відносин та закріплювали привілейоване становище феодалів та їхнього оточення, захищали життя і майно панівного класу. Що стосується цивільного права, а саме права власності, то у праві Київської Русі немає загального терміна, який би позначав цей вид майнових відносин, тому що зміст цього права залежав від того хто був суб'єктом і що належало до об'єктів права власності.

До суб'єктів права власності належали князі, княжі та земські бояри, дружинники, духовенство, ремісники, купці та смерди, а також закуп, який наділявся правом відлучатися з двору свого господаря, щоб заробити гроші для повернення боргу. Але до суб'єктів права власності не входили челядь та холопи. Однак холопи мали право мати у своїй власності певне рухоме майно, в той час, коли земля належала його господарю.

В свою чергу, до об'єктів права власності за Руською Правдою входили будинок, земля, худоба, знаряддя праці, одяг, зброя, прикраси тощо [1, с. 118]. Найважливішою серед об'єктів права власності залишалася земля. Руська Правда не містила спеціальних положень, які б регулювали право власності на землю. У руському праві сформувався принцип відсутності одноособового землевласника, залишалося общинне землеволодіння й землекористування. В княжу добу існували різні форми земельної власності й володіння: князівський домен, боярські й монастирські вотчини та земля громади. Традиційним було уявлення, що кожна община володіла певними землями, навіть якщо вона користувалася і угіддями, що належали до іншого села. Юридичні права на землі, пасовища фіксувалися за допомогою природних знаків – дерев, річки, болота, лісу – «куди соха і сокира ходять та скот виганяють». Згодом, як правило, в присутності всієї общини стали запроваджувати штучні межі – робили засіки, окопи, ставили огорожі [3, с. 44]. Земельна власність феодала мала вигляд князівських доменів та боярських і монастирських вотчин та базувалась переважно на

князівських пожалуваннях. Спочатку власність на землю отримувалася шляхом займу та освоєння вільних земель рабами і залежними селянами. Пізніше основним методом набуття такого права стало захоплення землі в сусідів (так зване «окняжіння» або «обоярення» землі). Права боярської та монастирської власності на землю, набувалися в результаті дарування князем землі. Власність же громади на землю базувалась на природному праві [2, с. 240]. Деякі права на землю виникали з права власності на вулики (борті). Земля, на якій стояли вулики, мала назву «бортна», а межі називалися «бортні». Право приватної власності на борть та бортні угіддя, які належали як народу, так і князям, гарантувалось законом та пріврівнювалось до права на землю [1, с. 118].

Також однією з форм феодальної власності на землю була вотчина, яку власник міг продати, обміняти, передати у спадщину тощо. Власниками вотчинного землеволодіння були князі, дружинники та земські бояри. Але можливість розпоряджатися вотчиною залежала від її категорії, а саме виділяли такі категорії: родові, куплені, надані князями та інші. Так, наприклад, власник родової вотчини не міг продати чи обміняти її без згоди своєї родини, у випадку недотримання вимог власника позбавляли права на землю [1, с. 119]. З цього випливає, що власник мав право володіння, а не право власності. Право володіння закріплювали ст. 13 та 14 Короткої редакції Руської Правди.

Загалом Руська Правда надавала великого значення охороні власності на землю. А у зв'язку з тим, що закони Руської Правди базувалися на нормах звичаєвого права, то найпоширенішим покаранням за пошкодження земельних ділянок були відповідні штрафи, передбачені Короткою (ст. 32 і ст. 34) та Поширеною редакцією (ст. 71) Руської Правди, зокрема в статтях 32 та 34 йдеться про охорону князівської власності, а саме притягнення до відповідальності за заорювання межі та руйнує знаки межі, а також пошкоджує князівську борть. Відповідно до ст. 71 за знищення знака власності на бортних деревах накладався високий штраф (12 гривень).

Але, як вже зазначалося вище, право власності поширювалося також на рухоме майно, тобто на худобу, знаряддя праці, одяг, коней тощо. Рухоме майно, як і власність на землю охоронялося Руською Правдою, яка встановлювала певні розміри штрафів, наприклад, в залежності від виду худоби та кому вона належала. Так, стаття 13 Короткої редакції Руської Правди підтверджує наявність такого покарання: «Якщо хто візьме чужого коня, зброю чи одягу, а (хазяїн) впізнає (їх) у своїй громаді, то хай він візьме своє, а (злодію сплатити ще) 3 гривні винагороди потерпілому».

Таким чином, проаналізувавши текст Руської Правди, можна зробити висновок, що Руська Правда регламентувала договори купівлі-продажу, особистого найму, позики, докладно визначала порядок передачі майна у спадок, але в той же час не існувало загального терміну для позначення права власності, тому що зміст цього права передусім залежав від суб'єкта та об'єкта власності, однак в тексті Руської Правди добре зазначені норми охорони права власності. Щодо покарань, то найпоширенішим видом за заподіяння шкоди власнику майна було накладення штрафів на порушника, або у випадку холопа на його власника, смертна кара в нормах Руської Правди була відсутня. Також ця збірка чітко розрізняла право власності та право володіння, бо до її змісту входив порядок вилучення майна або землі, що перебувала у володінні особи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блажівська О. Є. Особливості цивільно-правового регулювання майнових відносин за Руською правдою. *Університетські наукові записки*. 2013. Випуск № 4. С. 117-122
2. Головка О. М., Греченко В. А. Право Київської Русі в дослідженнях вчених університетів на теренах України у XIX – на початку XX ст. Харків: Константа, 2018. 472 с.
3. Лісова К. С. Звичаєве право. К.: Видавничий дім «Персонал», 2012. 94 с.

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ В ТЛУМАЧЕННІ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ТА ЗАКОНІВ УКРАЇНИ

Козинець Олена Гаврилівна,
завідувач кафедри
правоохоронної діяльності та
загальноправових дисциплін,
юридичного факультету
Навчально-наукового інституту права і
соціальних технологій
Національного університету
«Чернігівська політехніка»,
кандидат історичних наук, доцент
elena_8067@ukr.net

Ліксман Вячеслав Юрійович,
студент групи АЮ-211
юридичного факультету
Навчально-наукового інституту права і
соціальних технологій
Національного університету
«Чернігівська політехніка»
slavik.acount@gmail.com

Особливим повноваженням Конституційного Суду України (далі – КСУ), яке повинне захищати Конституцію України, гарантувати свободи та права людини та громадянина, забезпечувати стабільність і постійність конституційного ладу, попереджати всі різновиди порушень прав, є офіційне тлумачення Основного Закону та розв'язання питань про конституційність законів України.

Конституційне тлумачення має певні особливості, що відрізняють його від інших видів тлумачень. Йому характерна офіційність, його здійснює компетентний орган держави. Конституційне тлумачення закріплене в чинному законодавстві як окрема правомочність КСУ, реалізація якого відбувається шляхом прийняття за процедурою особливого розгляду спеціального рішення щодо тлумачення певної норми Конституції [1, с. 813].

Офіційним тлумаченням є пояснення мети та суті норм права, яке закріплюється в особливому нормативно-правовому акті органом, який має на це право, у рамках його повноважень і відрізняється юридично обов'язковою силою для всіх суб'єктів, які використовують норми, котрі тлумачаться [2].

Офіційне тлумачення поділяється на два види: нормативне (загальне) та казуальне (індивідуальне). Нормативним (загальним) тлумаченням є здійснення КСУ роз'яснення під час вирішення справ щодо офіційного тлумачення Основного Закону за конституційними зверненнями чи поданнями певних суб'єктів. Казуальним (індивідуальним) тлумаченням є здійснення тлумачення за конституційними поданнями певних суб'єктів КСУ під час вирішення справ щодо реалізації інших своїх повноважень [3, с. 95].

Мета конституційного тлумачення – офіційно встановити однозначне розуміння та застосування конституційних норм на всій території України. Суттю правової природи тлумачення норм Основного Закону є їх уточнення, роз'яснення, з'ясування, інтерпретація, встановлення або виявлення їх реального змісту. КСУ повинен надавати лише кваліфіковане, об'єктивне, «адекватне роз'яснення, уникаючи як обмежуючого, так і розширювального змісту, який може невинувато змінювати сферу регуляційного впливу норм Конституції», і водночас не допускати можливості зміни конституційної норми шляхом її роз'яснення, не додаючи до неї нічого нового, щоб не перетворитися на законодавця [4, с. 198].

Конституційне тлумачення є однією з іманентних ознак діяльності КСУ. Це обумовлено вимогами вмотивованості та обґрунтованості рішень суду, верховенством права та правовою визначеністю. Використання універсальних правил тлумачення конституційних норм обумовлено властивостями певної справи, що є об'єктом конституційного судочинства. КСУ обачно здійснює повноваження щодо роз'яснення норм Конституції з додержанням одного з конституційних принципів – поділ влади. Так, КСУ не здійснює тлумачення Основного Закону, якщо в чинному законодавстві наявні певні прогалини чи колізії. Одним із проблемних припущень КСУ є припущення щодо можливості існування прогалин у нормах Конституції України, зважаючи на її природу як основного закону держави та суспільства загалом, а також «відкритий» характер конституційних норм [5, с. 88].

Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року було змінено компетенції КСУ, відповідно до якого розгляд Конституційним Судом питань про офіційне роз'яснення законів України було скасовано [6]. Норма «офіційне тлумачення законів України» відсутня у Конституції, тобто такий вид правової діяльності в чинному українському законодавстві не врегульований. Однак серед повноважень Конституційного Суду є розв'язання питань про конституційність законів України та інших нормативно-правових актів, визначених чинним законодавством, тобто КСУ перевіряє, чи відповідає закон Конституції України, чи ні, повноваження змінювати чи додавати певні норми до закону відсутні.

Діяльність КСУ щодо тлумачення конституційних норм забезпечує встановлення верховенства Конституції України, забезпечує її одноманітне застосування, законні очікування, правову визначеність, попереджає та припиняє зловживання державними органами своїми владними повноваженнями чи свободами та правами. Невіддільною частиною офіційного тлумачення правових норм є необхідність звернення КСУ до оцінювальних понять, котрі «накладаються» на конституційні норми, що є об'єктом конституційного тлумачення або юридичним базисом для правової позиції у інших категоріях справ [5, с. 89].

Таким чином, офіційне тлумачення, що здійснюється КСУ, відіграє особливу роль і має важливе значення в інтерпретаційній діяльності. У порівнянні з тлумаченням, яке здійснюється іншими державними органами, організаціями й установами, офіційному тлумаченню характерна вища юридична сила, адже рішення КСУ є обов'язковими для всіх органів, організацій та установ. Це тлумачення особливо важливе, адже воно вирішує конфлікти та колізії, що виникають у конституційно-правовому полі України; допомагає правильно розуміти та застосовувати конституційні норми з урахуванням реалій, що розвиваються. Офіційне тлумачення сприяє розвитку конституційного права, забезпеченню стабільності та постійності конституційного ладу, ствердженню конституційної законності та захисту прав і свобод людини та громадянина.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наливайко О. І., Сеньків О. М. Теоретико-прикладні проблеми тлумачення Конституції України та законів України Конституційним Судом України. *Молодий вчений*. № 2 (17). 2015. С. 813-816.

2. Офіційне тлумачення Конституції та законів України як одна із форм забезпечення судового захисту прав людини і громадянина Конституційним Судом України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_17870#:~:text=Офіційне%20тлумачення%20–20це%20роз%27яснення,норми%2C%20що%20роз%27яснюються (дата звернення: 09.05.2022).

3. Єзеров А. А. Тлумачення Конституції України: способи, межі, зміст. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 3. С. 95-99.

4. Головенко Д., Попадинець Г. Особливості тлумачення Конституції України Конституційним Судом України. Незалежність України: права людини та національна безпека. збірник матеріалів Першої міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 21 травня 2021 р.). НУ «Львівська політехніка». Львів: Галицька видавнича спілка, 2021. С. 197–199.

5. Савчин М. В., Марчук Р. В. Основні принципи діяльності Конституційного Суду України по тлумаченню Конституції України. *Часопис Київського університету права*. Київ, 2009. С. 83–89.

6. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text> (дата звернення: 10.05.2022).

УДК 340.12

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ДЖЕРЕЛО (ФОРМА) ПРАВА

Козинець Олена Гаврилівна,
завідувач кафедри правоохоронної діяльності та
загальноправових дисциплін,
юридичного факультету
Навчально-наукового інституту
права і соціальних технологій
Національного університету
«Чернігівська політехніка»,
кандидат історичних наук, доцент
elena_8067@ukr.net

Пода Руфіна Вячеславівна,
студентка групи КЮ-211
юридичного факультету
Навчально-наукового інституту
права і соціальних технологій
Національного університету
«Чернігівська політехніка»
rufina.poda@gmail.com

Проблема співвідношення понять «джерело права» та «форма права», незважаючи на свою давність, досі залишається актуальною. Вирішення цього питання є надзвичайно важливим для правозастосовного механізму.

Поняття джерела «форми» права розглядалися багатьма вченими, одні ототожнюють ці поняття, інші – не знаходять нічого спільного між ними [1, с. 16].

Ми поділили всіх науковців, котрі досліджували це питання, на три групи.

Ті, хто тлумачать ці поняття не як синоніми. Так, М. В.Цвік та О. В.Петришин визначають окремо форму права як сукупність визнаних конкретною державою офіційно-документальних способів зовнішнього виразу та закріплення правових норм [2, с. 178].

Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. розрізняють форму права зовнішню та внутрішню. Під внутрішньою формою права вони розуміють внутрішню організацію права (систему права) [3, с. 149]

Зовнішня форма права, на їх думку, являє собою способи закріплення правових норм та їх зовнішнього вираження (юридичне джерело права).

Г. Шершеневич стверджував, що під терміном «джерело права» розуміють: сили, що творять право, матеріали, покладені в основу того чи іншого законодавства, історичні пам'ятки, які колись мали значення діючого права, засоби пізнання чинного права [4, с. 369].

Також існує й інша категорія науковців, котра вважає, що джерела та форми права мають спільне значення тільки при певному підході до тлумачення, наприклад Тополевський Р. Б., Федіна Н. В., розрізняють матеріальні, ідеальні та юридичні джерела права. Під матеріальними визначають матеріальні умови функціонування суспільства. Ідеальні – основоположні принципи та теорії, які кладуться в основу правової системи. Юридичні (формальні) – виражені назовні засоби обґрунтування юридичної обов'язковості норм права

за допомогою юридичних актів. На їх думку, саме юридичні (формальні) джерела права зазвичай розглядаються як джерела (форми) права і співпадають з зовнішньою формою права. Проте вони також згадують про джерела «форми» права як одне й те саме, даючи визначення, що джерела (форми) права – це засоби офіційного закріплення правових норм та їх зовнішнього вираження [3, с. 149].

Щодо третьої категорії, то вони вважають ці поняття тотожними. Зокрема С. С. Алексєєв – як такі, що виходять від держави чи визнаються нею офіційно документальні способи вираження і закріплення норм права, надання їм юридичного, загальнообов'язкового значення [5, с. 76].

Спробуємо проаналізувати визначення джерела права представників тих категорій, котрі згадувалися вище.

Візьмемо за приклад розуміння цього поняття Цвіка та Петришина, оскільки воно є найбільш ширшим та включає думки інших вчених: джерело права – це правостворююча сила; пам'ятки історії, літератури, судові справи та звичаї, що існували історично та мали значення для чинного на той час права; певний вид діяльності державної влади з утворення правових норм; матеріали, взяті за основу того чи іншого законодавства.

Це визначення є неповним, оскільки не врахована ситуативність як елемент джерела, а без відносин не може існувати й право.

Також недоліком є неврахування, що право само по собі є не тільки сукупністю правил поведінки, а й самим регулятором відносин. Тобто, джерелом права є не тільки база для написання норм та діяльність уповноважених суб'єктів з нормотворчої діяльності, а й самі норми права, на основі яких і відбувається регулювання відносин. Те ж самий висновок можна дати й після аналізу інших визначень науковців цієї категорії, оскільки вони є схожими.

Тепер розглянемо другу категорію науковців. Більшість визначень представників цієї категорії тяжіють до тієї думки, що джерело та форма права – тотожні поняття та являють собою вихідні від держави або визнані нею офіційно документальні форми вираження і закріплення норм права, які надають їм юридичного, загальнообов'язкового значення; специфічну форму виявлення волі і надання їй значення загальнообов'язкової норми.

У цьому визначенні ми вже спостерігаємо, що джерела права включають у себе норми права, проте не враховуються саме витoki на основі яких сформувалися правові норми.

Отже ми спостерігаємо таку картину: обидві групи вчених допускаються тієї ж самої помилки – розглядають джерело тільки з однієї сторони. Одні – як законодавчу базу для норм, інші – як сукупність норм за основі яких відбувається регулювання відносин.

На черзі аналізу остання категорія вчених, які вважають, що джерела та форми права мають спільне значення тільки при певному підході до тлумачення.

Як вже було сказано, Тополевський Р. Б., Федіна Н. В., розрізняють матеріальні, ідеальні та юридичні джерела права. В їхньому визначенні джерела права розкривається вся його сутність: і як основа для норм права (ідеальні), і як законодавча база права (юридичні), і вони враховують ситуативність джерела права (матеріальні). Щодо матеріальних, то вони правильно підмітили, що для створення права, у ролі норм регулювання відносин, повинні існувати самі відносини з цієї сфери, в якості джерела права.

Вони є представниками саме тієї категорії, котра не зосереджує увагу на певному визначенні «джерела права».

Як згадувалося вище, право – це не тільки сукупність правил поведінки, закріплених у нормах, а й сама система регулювання суспільних відносин, котра у свою чергу базується на правових нормах, визначених у певних формах (законах, актах, договорах...). А тому джерело, у юридичному значенні, дійсно є самою формою права, котра є зовнішнім виразом. Також, наприклад той самий закон може бути одночасно і формою (оскільки є зовнішнім виразом правил поведінки), і джерелом (як база для написання певного підзаконного акту). Але потрібно враховувати, що для кожної держави, в залежності від того до якої правової сім'ї вона належить, є власний список форм права.

Отже, ми поділяємо думку тієї категорії вчених, що розглядають джерело права у різних значеннях, а тому й знаходять тотожність між джерелом та формою, проте тільки в

юридичному або формальному значенні першого поняття та враховуючи ту чи іншу правову сім'ю. Важливим є те, що не варто розглядати поняття «джерело права» лише з одного боку, оскільки воно є достатньо широким. Що стосується співвідношення джерела та форми права, то якраз таки розглядаючи джерело права у юридичному, або як ще називають формальному, розумінні воно є самою формою права, проте не всюди, а в залежності від офіційно визнаних тією чи іншою державою форм права. Ця особливість викликана існуванням різних правових сімей (романо-германська, англосаксонська, релігійна, традиційна, соціалістична чи змішана).

ЛІТЕРАТУРА

1. Дрішлюк А. І. Поняття джерела права та його форми. Юридичний науковий електронний журнал. 2014 № 1. С. 15-19.
2. Загальна теорія держави і права. За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
3. Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 268 с.
4. Шершеневич Г. Ф. Общая теория права: Выпуск первый. Издание Бр. Башмаковых. Москва, 1912. 814 с.
5. Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия: опыт комплексного исследования. Москва: Статут, 1999. 712 с.

УДК 61:34:351.74:355.01

ЩОДО ПИТАННЯ НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Козинець Олена Гаврилівна,
завідувач кафедри правоохоронної діяльності та
загальноправових дисциплін,
юридичного факультету
Навчально-наукового інституту
права і соціальних технологій
Національного університету
«Чернігівська політехніка»,
кандидат історичних наук, доцент
elena_8067@ukr.net

Ромашенко Катерина Юріївна
студентка групи ПД-201
юридичного факультету
Навчально-наукового інституту
права і соціальних технологій
Національного університету
«Чернігівська політехніка»
katia2020zno@gmail.com

Від 24 лютого 2022 р. наша держава потерпає від агресивного повномасштабного воєнного вторгнення РФ, яка зазіхає не тільки на суверенітет та незалежність нашої держави, але й руйнує інфраструктуру держави і найголовніше – становить пряму загрозу життю та здоров'ю громадян.

Оскільки наша держава знаходиться у воєнному стані, то набувають значення зовсім інші вміння та навички ніж ті, що ми зазвичай використовуємо в повсякденному мирному житті. Серед них – вміння своєчасно та якісно надати домедичну допомогу.

У зв'язку з цим надзвичайно гостро постає питання надання такої допомоги працівниками поліції. Національна поліція України є центральним правоохоронним органом держави, який відповідно ЗУ «Про Національну поліцію», служить суспільству шляхом забезпечення та охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку [1]. Правоохоронні органи, в першу чергу, Національна поліція серед основоположних завдань, має необхідність вживати заходи, що спрямовані на усунення загроз життю та здоров'ю осіб, зокрема, надавати невідкладну (домедичну) допомогу особі, яка внаслідок правопорушень, нещасних випадків або особі, котра опинилася в безпорадному стані чи постраждала в результаті застосування до неї примусу (ст. 18, 23, 43 ЗУ «Про національну поліцію»). Положення описаних статей віддзеркалює вимогу ст. 12 ЗУ «Про екстрену медичну допомогу», відповідно до якої особами, що мають обов'язок надавати домедичну допомогу людині у невідкладному стані, є зокрема, працівники поліції, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні володіти практичними навичками надання такої допомоги [2].

Навички з домедичної підготовки поліцейські можуть одержати під час навчання у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, проходження первинної професійної та службової підготовки, яка містить в собі комплекс заходів, спрямованих на вивчення та закріплення необхідних умінь та навичок [3, с. 25]. Слід додати, що кожен поліцейський незалежно від того, коли він ознайомлювався та вивчав курс із надання домедичної допомоги, може в будь-якій дозвільній формі, поновлювати ці навички, наприклад, через інформацію у мережі Інтернет, де є велика кількість відео-лекцій, порад, курсів, які стануть у нагоді, особливо у воєнний час. Також, потрібно враховувати той факт, що наразі багато цивільних осіб, залучено до підрозділів територіальної оборони, які мають за необхідне ознайомитись з первинними навичками надання домедичної допомоги постраждалим особам [4, с. 8]. З необхідною інформацією можна ознайомитись з відповідними порядками МОЗ України надання домедичної допомоги при невідкладному стані – Наказ № 398 від 16.06.2014 року «Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах» [5].

Після проходження навчання, працівники поліції, повинні володіти переліком відповідних навичок, з надання домедичної допомоги в екстремальних ситуаціях, особливо під час дії воєнного стану, так як поранених осіб, на жаль, дуже велика кількість.

До переліку практичних навичок входить:

- 1) визначення симптомів респіраторної, а також, серцевої зупинки;
- 2) штучне дихання;
- 3) непрямий масаж серця;
- 4) основи підтримки життєдіяльності людини;
- 5) видалення сторонніх предметів при обструкції дихальних шляхів;
- 6) накладання транспортних шин;
- 7) техніки накладання джгута та пов'язки на рану;
- 8) перша допомога при опіках;
- 9) основні прийоми рятування на воді;
- 10) дотримання заходів безпеки під час роботи в небезпечних місцях [6, с. 48].

Ненадання без поважної причини, поліцейським, першої домедичної допомоги, буде наставати кримінальна, дисциплінарна, адміністративна та цивільно-правова відповідальність. Тому працівники Національної поліції мають обов'язок надавати таку допомогу постраждалим особам, особливо в умовах воєнного часу, коли життя та здоров'я людини перебуває під великою небезпекою.

Таким чином, у наш час питання надання домедичної допомоги працівниками Національної поліції України є дуже актуальним. Адже працівники поліції мають обов'язок не тільки захистити особу від неправомірного втручання, а й врятувати їй життя та зберегти здоров'я. Тому практичні навички з надання домедичної допомоги працівниками поліції мають бути засвоєні, як на навчальному, так і службовому рівнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580- VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 13.06. 2022).
2. Про екстрену медичну допомогу: Закон України від 5 липня 2012 року. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5081-17#Text> (дата звернення: 13.06. 2022)
3. Безрідна Н. О., Мислива О. О. Надання домедичної допомоги поліцейським. *Наукові проблеми запровадження правового режиму воєнного стану в Україні: сучасний вимір: матеріали науково-практичного онлайн-заходу*. Одеса: ОДУВС, 2022. С. 24-25.
4. Ананійчук Б. О. Значення домедичної підготовки поліцейських під час воєнного стану. *Наукові проблеми запровадження правового режиму воєнного стану в Україні: сучасний вимір: матеріали науково-практичного онлайн-заходу*. Одеса: ОДУВС, 2022. С. 8-9.
5. Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 16.06.2014 р. № 398. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-14#Text> (дата звернення 14.06.2022) .
6. Ташматов В. А. Надання домедичної допомоги поліцією України. *Протидія злочинності: проблема практики та науково-методичне забезпечення*. 2017. № 3. С. 48-50.

УДК 340.12

НОРМИ ПРАВА В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ НОРМ

Козинець Олена Гаврилівна,
завідувач кафедри правоохоронної діяльності та
загальноправових дисциплін,
юридичного факультету
Навчально-наукового інституту
права і соціальних технологій
Національного університету
«Чернігівська політехніка»,
кандидат історичних наук, доцент
elena_8067@ukr.net

Рябус Лілія Сергіївна,
студентка групи КЮ-212
юридичного факультету
Навчально-наукового інституту
права і соціальних технологій
Національного університету
«Чернігівська політехніка»
liliaryabus2101@gmail.com

Розвиток сучасної цивілізації призвів до формування та функціонування взаємопов'язаної системи норм. Загальна динамічна система соціальних норм є необхідною умовою суспільства, засобом соціального управління, організації та функціонування держави, забезпечує координацію і взаємодію людей, реалізацію прав та інтересів людей.

Система засобів соціального впливу відображає рівень соціально-економічного, суспільно-політичного та духовного розвитку, а також історію країни та національні особливості, характер державної влади, якість життя. Норми, що регулюють суспільні відносини, відображають і конкретизують вплив об'єктивних закономірностей, тенденцій суспільного розвитку, історично зумовлених закономірностей [1, с. 3].

Розглядаючи норму права, слід сказати, що вона є первинною «коміркою» правової матерії. Саме через свої норми закон встановлює різні способи примусової, забороненої чи

дозволеної поведінки суб'єкта, регулює й охороняє суспільні відносини, врегульовані законом або об'єктивно необхідні.

Важливою ознакою правової норми є її нормативність. Це означає, що правила відображають не умови життя окремих людей, а скоріше найбільш поширені, повторювані, типові та позитивно оцінювані поведінки людей та їх об'єднань. Крім того, закріплення цієї юридично значущої моделі поведінки в термінах правового акта або в інших джерелах права (навіть у повній відповідності з юридично-технічними правилами) не перетворює автоматично цю модель на норму права, закон, який регулює поведінку людей (суб'єкт права) [2, с. 76].

Під соціальною нормою спочатку розуміється норма, яка не сприймається людьми, не оцінюється людьми як соціально значуща, корисна і справедлива, не тиражується в їхніх діях (діях), залишається мертвою і не може бути названа легітимною. У цьому випадку ніякий державний примус не може зробити його обов'язковим. Тому змусити будь-кого підпорядкувати свої дії вимогам способу поведінки (норми), визначеному (введеному в дію) положенням нормативно-правової поведінки, можна лише за умови, що свідомість суб'єкта права готова підкоритися цим вимогам.

Норма визначає правила належної або дозволеної поведінки. Іншими словами, вони вказують на те, як суб'єкти повинні або могли поводитися в певних життєвих ситуаціях, і які наслідки настануть, якщо ці правила будуть порушені. Оскільки існує можливість порушення норм, повинні бути засоби (контроль, переконання, осуд, примус тощо) [3, с. 78].

У той же час правові норми мають специфічні характеристики, які відрізняють їх від інших соціальних норм. По-перше, вони є вихідними, основними елементами права.

Розглядаючи їх як соціальні норми, варто також виділити наступні характеристики. Соціальні норми – це сформовані в історії певні правила, стандарти і способи діяльності людей у різних сферах суспільного життя, які мають на меті забезпечити порядок і стабільність соціальних взаємодій.

Тобто соціальна норма є найдавнішим регулятором суспільних відносин є звичай. Вплив звичаю є результатом переконання людей у тому, що потрібно зробити певну дію. Сила звичаю полягає в тому, що усталені стереотипи поведінки перевірені часом і широко поширені в соціальних групах.

З точки зору розвитку системи звичаїв, очевидно, неможливо задовольнити потреби зростаючого населення для забезпечення злагодженої реалізації спільних цілей. З встановленням певних санкцій за недотримання звичаю зросла його роль як регулятора суспільних відносин. Згодом це призвело до появи звичаєвого права. Правовий звичай – це санкціоноване державою правило поведінки, яке внаслідок повторюваності стає простим звичаєм у суспільстві. Правовий звичай стає нормою (ст. 7 «Звичаї» ЦК України) [4]. Цей звичай визнаний державою загальнообов'язковим правилом.

На думку Л. Тарахоніча, соціальні норми – це правила поведінки в процесі взаємодій людей, системні, примусові й універсальні, покликані регулювати суспільні відносини, свідомість особистості, суспільний вплив і при необхідності – за допомогою державного примусу. Примус свідомо визначається вольовою діяльністю, досвідом історичного розвитку, національними особливостями [5, с. 33].

Основна мета соціальних норм – забезпечити систематичність суспільних відносин, порядку й організації, орієнтуючись на результати, вигідні для суспільства. Відтворення соціальної системи відбувається через механізм функціонування цих норм.

Об'єктом дії норм, що розглядається, є поведінка та діяльність індивідів і соціальних груп, а предметом – організація суспільних відносин. Виникнення соціальних норм впливає з відокремлення різних сфер суспільного життя, а відносини різних сфер регулюються відповідними нормами. Існує багато категорій соціальних норм. Існує кілька типів посередників цих соціальних відносин: звичаї, традиції, моральні, релігійні, політичні, корпоративні та правові норми.

Деякі соціальні регулятори виступають певними «контролерами» під впливом інших соціальних регуляторів. Ця соціально визначена функція контролю запобігає всіляким зловживанням та свавіллям. Ефективність пом'якшувальної дії соціальних норм може полягати

в абстрактних вимогах людей і задоволенні внутрішніх переконань людей. Коли фіксовані вимоги соціальних норм і притаманні людям вимоги є неузгодженими, не тільки виникнуть внутрішні конфлікти між людьми, але й ефективність впливу таких соціальних регуляторів буде знижена.

Отже, на основі аналізу взаємовідносин права та інших соціальних норм можна визначити безпосереднє положення та роль правового впливу в системі соціального впливу. Правовий вплив – це акт захисту прав людини за допомогою засобів і явищ. Правові наслідки ґрунтуються на правових вимогах. Можливості права як засобу системного впливу не обмежені суто регулятивним впливом. Право є універсальним інструментом виховання, мотивації та організації впливу на свідомість і поведінку людини.

Ця сфера впливу відрізняється від усіх інших сфер своїм змістом, який носить юридичний характер і ґрунтується на вимогах законодавства. Джерела та форми інших сфер впливу відображають характер напряду впливу. Характеристикою правового впливу є конкретний інструмент.

Це унікальний набір правових інструментів, методів і прийомів, за допомогою яких право впливає на людей і суспільство. Важливою ознакою правового впливу, що відрізняється від інших сфер впливу, є здатність узгоджувати різні інтереси (особистих осіб, груп, громадськості). Таке соціально важливе узгодження інтересів має правові наслідки для суб'єкта та об'єкта впливу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гетьман-П'ятковська І. А. Право та мораль: теоретико-правові проблеми співвідношення та взаємодію: Автореф. дис. ... к.ю.н. К., 2007. 20 с.
2. Егоров А. Дефинитивная норма пра-ва: автореф. дис. канд. юрид. наук. Санкт-Петербург, 2004. 169 с.
3. Марченко М. Общая теория государстваи права: академический курс: в 2 т. М.: «Зерцало», 1998. Т. 2. 475 с.
4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/435-15> (дата звернення: 13.06.2022).
5. Тарахонич Л. А. Поняття соціальних норм та їх ознаки. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Право»*. Харків : ХНПУ, 2011. № 16. С. 24-30.

ПОВНОВАЖЕННЯ ІНКВІЗИТОРА В СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

Козинець Олена Гаврилівна,

завідувач кафедри
правоохоронної діяльності та
загальноправових дисциплін,
юридичного факультету

Навчально-наукового інституту права і
соціальних технологій

Національного університету

«Чернігівська політехніка»,

кандидат історичних наук, доцент

elena_8067@ukr.net

Спунтай Ярослав Сергійович,

студент групи ПД-211

юридичного факультету

Навчально-наукового інституту права і
соціальних технологій

Національного університету

«Чернігівська політехніка»

Насьогодні права людини закріплені на конституційному рівні, вони охороняються, їх захищають. Але так було не завжди. Тривалий час, особливо в період середньовіччя, судовий процес мав інквізиційний характер і був обвинувальним. Чи не єдиним доказом у суді вважалось власне зізнання обвинуваченого.

Відбувалась непримиренна боротьба з інакомисленням і особливих «успіхів» в цьому досягла Священна інквізиція, яку проводила католицька церква.

Діяльність Інквізиції в середні віки суттєво вплинула на хід історії Європи. Вона змогла зберегти сильний вплив церкви на маси та знищити інакодумців, які на певному етапі почали становити вже велику загрозу для влади папи Римського, тож його відповіддю було призначення особливої групи людей, які наділялись повноваженнями проводити судовий процес над еретиками від його імені, вони носили назву Інквізитори.

Хто такі Інквізитори? Якими повноваженнями їх наділяли від імені папи Римського, якими чеснотами повинні були володіти особи, які мали цей статус та які особливості були в судовому процесі головою якого був Інквізитор.

На нашу думку доцільно буде розпочати з загального пояснення, що таке інквізиція та чому вона виникла. Потреба в інквізиції була зумовлена тим, що протягом існування християнської віри навколо найпотужнішої на той час в Європі католицької віри зібралося дуже багато еретиків, інакодумців. Найсильнішими з них були катари, оскільки саме від них церква відчувала найбільшу загрозу. Оскільки держави в той час мали дуже міцні зв'язки з церквою, саме вони почали боротьбу з еретиками. І з часом ситуація ставала гірше і почала змінюватися після виходу папської були 1184 р., в якій йшлося про підтримку світської влади збоку Церкви при розслідуванні ересей [1].

Так, вже у 1229 р. було затверджено Єпископську Інквізицію, завданням якої був розшук еретиків та розслідування справ, пов'язаних з їхньою діяльністю. Тобто, папа Римський не засновував інквізицію як окремий трибунал, він лише призначав спеціальних постійних суддів, котрі виконували свої доктринальні функції від імені папи Римського, і вже там де вони працювали виникала інквізиція [2, с. 89].

Слід зазначити, що характерною особливістю діяльності інквізиції була не її специфічна процедура, не таємний допит свідків і, як наслідок, офіційне пред'явлення обвинувачення, не переслідування еретиків повсюдно, не тортури, яких не призначали і навіть не дозволяли протягом десятиліть після початку інквізиції, ні, зрештою, різноманітні

санкції, ув'язнення, конфіскації тощо. Усі ці покарання були і застосовувались задовго до інквізиції.

Інквізитор, власне кажучи, був особливим, але постійним суддею, що виступав від імені папи Римського і наділений ним правом і обов'язком законно розглядати злочини проти Віри; він, однак, повинен був дотримуватися встановлених правил канонічної процедури і призначати звичайні покарання.

Тепер розглянемо питання підбору кадрів. Церква ставила такі вимоги до майбутніх Інквізиторів: людина повинна була володіти якостями хорошого судді; щоб його оживляла палаюча ревність до Віри, спасіння душ і знищення ересі; що серед усіх труднощів і небезпек він ніколи не повинен піддаватися гніву чи пристрасті; щоб він безстрашно зустрічав ворожість, але не мав заличатися до неї; щоб він не піддався жодному спонуканню чи загрози, але не був безсердечним; що, коли дозволяють обставини, він повинен дотримуватися милосердя при призначенні покарань; щоб він прислухався до порад інших і не надто довіряв своїй власній думці чи видимості, оскільки часто ймовірно є неправдою, а правда малоюмовірною.

Тож надзвичайно придатними завдяки своїй вищій богословській підготовці та іншим характеристикам для виконання завдання інквізиції видалися монахи орденів домініканців та францисканців. Вони не лише були наділені необхідними знаннями, але також, цілком безкорисливо та без впливу мирських спонукань, виконували виключно те, що здавалося їхнім обов'язком на благо Церкви. Тому інквізитори були обрані папами Римськими переважно з цих орденів, особливо з орденів домініканців [3, с. 542].

Для того щоб більше зрозуміти які функції виконував Інквізитор треба ближче ознайомитись з процедурами його роботи. Все починалось з того що прибуваючи на нове місце роботи в поселенні оголошувався місячний термін благодаті, протягом цього терміну жителів викликали до Інквізитора на допит, підчас якого людина могла здаватися за власним бажанням і розповідала про всі свої погані діяння, взамін вона отримувала покуту, до прикладу паломництво, уникаючи таким чином будь-якого суворого покарання. Ці стосунки були корисними обом сторонам, але Інквізитор в такий спосіб отримував корисну інформацію: прямі докази проти інших осіб, або ознаки за якими розумів в якому напрямку йому треба рухатись у розслідуванні. Так, Інквізитори мали функції слідчого в перші місяці розслідування. Після того, як основна маса доказів збиралась, починалися судові процеси, підчас процесу обов'язково повинні були бути присутні двоє свідків, або більше. Особливістю процесу було те, що вони не мали прокурора, який підтримував обвинувачення, бо цю функцію виконував суддя, тобто сам Інквізитор [2, с. 106].

Таким чином, Інквізитора можна охарактеризувати як спеціального суддю з духовних справ, котрий поєднував у собі функції слідчого, прокурора та самого судді. Це було унікальною практикою, яка проіснувала до XIX ст. і остаточно зникла в 1834 р. з розформуванням її останньої філії в Іспанії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Catholic Encyclopedia [C. G. Herbermann,, E. A. Pace, C. B. Pallen, та ін.]. New York: Robert Appleton Company, 1913. URL: <https://www.newadvent.org/cathen/> (06.06.2022)
2. Peter G. Die geheime Inquisition / Godman Peter. German: Verlagshaus Römerweg, 2005. 400 с.
3. Дометійович Є. О. Українська мала енциклопедія. Буенос-Айреси: Дзвін, 1957. 528 с.

**ЩОДО УЧАСТІ АДМІНІСТРАТОРА ЦЕНТРУ НАДАННЯ
АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ У ПРОВАДЖЕННІ В СПРАВАХ ПРО
АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ**

Комзюк Володимир Трохимович,
професор кафедри державно-правових дисциплін
Черкаського національного університету
імені Б. Хмельницького,
доктор юридичних наук, доцент
komzjukwt@ukr.net

Питання провадження в справах про адміністративні правопорушення, в тому числі і щодо учасників такого провадження, завжди є актуальними, оскільки зачіпають права та законні інтереси відповідних осіб, і на даний час правове регулювання провадження в справах про адміністративні правопорушення не можна вважати досконалим, воно має певні недоліки, а в нормативні акти, що регулюють дане провадження, і найперше в Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), часто вносяться зміни, що потребує постійної уваги науковців до правового регулювання провадження в справах про адміністративні правопорушення. Проблема провадження в справах про адміністративні правопорушення присвятили свої праці багато науковців, але питання участі адміністратора центру надання адміністративних послуг у провадженні в справах про адміністративні правопорушення досі не розглядалося і є на сьогодні досить актуальним.

Особам, які беруть участь у провадженні в справі про адміністративне правопорушення, в Кодексі України про адміністративні правопорушення присвячена окрема глава 21, хоча слід сказати, що тут закріплено правовий статус лише частини учасників провадження, які беруть реальну участь у провадженні, про що було нами сказано і дану проблему розкрито в окремій статті. Так, нами акцентовано, що до осіб, які беруть участь у провадженні в справі про адміністративне правопорушення, законодавець чомусь не відносить осіб, які уповноважені складати протоколи про адміністративне правопорушення, органи та посадових осіб, які застосовують заходи забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення, прокурора, органи та посадових осіб, які розглядають справи про адміністративні правопорушення, органи та посадових осіб, які виконують постанови про накладення адміністративних стягнень [2, с. 101], хоча абсолютно очевидно, що це реальні учасники провадження в справі про адміністративне правопорушення, які на різних його стадіях наділені відповідними правами та обов'язками і реалізують їх у даному провадженні.

Адміністратора центру надання адміністративних послуг (далі – ЦНАП) законодавець в КУпАП також не відносить до учасників провадження в справі про адміністративне правопорушення, хоча і сам Кодекс, і закон України «Про адміністративні послуги» наділили адміністратора ЦНАП відповідними повноваженнями, які він реалізує в даному провадженні. Так, відповідно до частини 4 статті 13 Закону «Про адміністративні послуги» (далі – Закон), до завдань адміністратора пункт 7 відносить «складення протоколів про адміністративні правопорушення у випадках, передбачених законом»; а пункт 8

– «розгляд справ про адміністративні правопорушення та накладення стягнень» [3]. Щодо складення протоколів про адміністративні правопорушення, то слід сказати, що перелік осіб, які мають право складати протоколи і їх повноваження щодо складення протоколу про те чи інше правопорушення визначені в статті 255 КУпАП, але щодо адміністратора ЦНАП, то проблемою є те, що він до переліку таких осіб не віднесений і його повноваження щодо складення протоколів не визначені, тому існує певна нормативна невизначеність щодо реалізації такого завдання адміністратора, як складення протоколів про адміністративні правопорушення у випадках, передбачених законом. Для того, щоб визначити повноваження адміністратора ЦНАП щодо складення протоколів про

адміністративні правопорушення, необхідно проаналізувати його правовий статус. Згідно ч. 1 статті 13 Закону, «адміністратор - це посадова особа органу, який прийняв рішення про утворення центру надання адміністративних послуг, яка надає адміністративні послуги або організовує їх надання шляхом взаємодії з суб'єктами надання адміністративних послуг» [3]. Відповідно до ч. 2 статті 12 Закону, центри надання адміністративних послуг утворюються: 1) Київською, Севастопольською міською, районною у місті Києві, Севастополі державною адміністрацією; 2) міською, селищною, сільською радою [3]. Отже, виходячи з даного положення, адміністратори ЦНАП є посадовими особами Київської, Севастопольської міської, районної у місті Києві, Севастополі державної адміністрації; міської, селищної, сільської ради, оскільки саме ці органи приймають рішення про утворення відповідного центру надання адміністративних послуг. Повноваження посадових осіб, уповноважених на те виконавчими комітетами (а у населених пунктах, де не створено виконавчих комітетів, - виконавчими органами, що виконують їх повноваження) сільських, селищних, міських рад щодо складення протоколів про відповідні адміністративні правопорушення, визначені п. 2 ч. 1 статті 255 КУпАП, а посадових осіб, уповноважених на те місцевими державними адміністраціями – п. 2-5 ч. 1 статті 255 Кодексу. Законодавець у статті 255 КУпАП прямо не визначає адміністраторів ЦНАП як осіб, що мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення і їх повноважень щодо складення протоколів про те чи інше правопорушення, вони можуть бути такими, якщо виконавчими комітетами (а у населених пунктах, де не створено виконавчих комітетів, - виконавчими органами, що виконують їх повноваження) відповідних сільських, селищних, міських рад або відповідними місцевими державними адміністраціями, адміністратори як посадові особи даних органів будуть правовими актами цих органів уповноважені складати протоколи про ті чи інші правопорушення, передбачені в п. 2 або п. 2-5 ч. 1 статті 255 КУпАП. Якщо ж адміністратор ЦНАП не отримає такого повноваження від відповідного органу, посадовою особою якого він є, то і складати протоколи про адміністративні правопорушення він не має права. На нашу думку, таке правове регулювання повноважень адміністратора ЦНАП щодо складення протоколів про адміністративні правопорушення є недосконалим і може призводити до невиконання ним завдання щодо складення протоколів про адміністративні правопорушення, яке прямо закріплене в Законі «Про адміністративні послуги», тому необхідно внести зміни до статті 255 КУпАП, де прямо закріпити право адміністратора ЦНАП складати протоколи про відповідні адміністративні правопорушення.

Що стосується участі адміністраторів ЦНАП у провадженні в справах про адміністративні правопорушення як посадових осіб, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення, то згідно ч. 2 статті 219 КУпАП, адміністратори центрів надання адміністративних послуг мають право від імені виконавчих комітетів (а в населених пунктах, де не створено виконавчих комітетів, - виконавчих органів, що виконують їх повноваження) сільських, селищних, міських рад розглядати справи про адміністративні правопорушення, передбачені статтями 197, 198 цього Кодексу (при накладенні адміністративного стягнення у вигляді попередження в центрі надання адміністративних послуг) [1]. Як бачимо, законодавчо визначено повноваження щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення і накладення адміністративних стягнень лише адміністраторів ЦНАП як посадових осіб органів місцевого самоврядування, що ж стосується адміністраторів ЦНАП місцевих державних адміністрацій, то для них таких повноважень Кодексом не визначено, а це унеможлиблює для цих адміністраторів виконання завдання, передбаченого п. 8 ч. 4 статті 13 Закону - розгляд справ про адміністративні правопорушення та накладення стягнень, а отже, необхідно внести зміни в Кодекс України про адміністративні правопорушення, де передбачити ці повноваження для адміністраторів ЦНАП місцевих державних адміністрацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс від 07.12.1984 р. № 8073-Х / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text> (дата звернення – 07.06.2022 р.).

2. Комзюк В. Т. Щодо недоліків нормативного визначення кола учасників провадження в справах про адміністративні правопорушення / Модернізація вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 27–28 травня 2020 р. / за заг. ред. Б. Р. Стецюка. Київ: Національний центр «Мала академія наук України», 2020. С. 100-104.

3. Про адміністративні послуги: закон України від 6 вересня 2012 року № 5203-VI / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#top> (дата звернення – 07.06.2022 р.).

УДК 355.271

ЩОДО ПРОТИДІЇ ЕПІДЕМІЧНИМ ЗАГРОЗАМ В УМОВАХ СВІТОВИХ РЕАЛІЙ

Короленко Інна Миколаївна,
аспірантка
Київського університету права
НАН України
ORCID: 0000-0002-0277-9121

На рівні Конституції України прописано, що держава забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя населення. На прикладі нового коронавірусу, який виник у Китаї, виникає питання здатності будь-якої країни реагувати на нові виклики. Не дивлячись на тривалий процес реформування системи охорони здоров'я, в Україні відсутня посадова особа, відповідальна за епідемічну ситуацію і яка б могла приймати відповідні рішення. Крім того, Україна не має достатнього епідемічного фонду, оскільки в держбюджеті–2020 він становить близько 160 тис. грн при щорічній потребі щонайменше у 100 млн грн. Забезпечення епідемічного фонду дозволить оперативно реагувати на виклики сьогодення — закуповувати необхідні сироватки, вакцини і проводити діагностику захворювань. Таку думку висловив Святослав Протас, почесний голова ГО «Інститут громадського здоров'я», старший науковий співробітник Державної установи «Інститут громадського здоров'я ім. О. М. Марзєєва НАМН України», кандидат медичних наук. «Міністерство охорони здоров'я на фоні зазначених ризиків публікує проект рішення уряду про децентралізацію функцій епідеміологічного нагляду, а фактично це є дезінтеграція цієї функції. Оскільки внаслідок реалізації такого рішення кількість працівників, лікарів-профілактиків, лікарів-епідеміологів планується зменшити з 15 тис. до 1,5 тис. осіб. Крім того, пропонується передати питання епідемічного нагляду та розслідувань на гілку сімейної медицини, яка і без цього навантажена», — зауважив С. Протас [1].

Верховна Рада України ухвалила закон «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» ще у 1994 р. Наразі він потребує удосконалення та перегляду у зв'язку зі зміною соціально-економічної, політичної ситуації, зміною підходів та здобутків. В даному законі зазначено, що епідемічне благополуччя населення - це стан здоров'я населення та середовища життєдіяльності людини, при якому показники захворюваності перебувають на усталеному рівні для даної території, умови проживання сприятливі для населення, а параметри факторів середовища життєдіяльності знаходяться в межах, визначених санітарними нормами. Для забезпечення дотримання протиепідемічних заходів КК України передбачає кримінальну відповідальність за найбільш суспільно небезпечні протиправні діяння у зазначеній сфері [2].

Аналіз норм Особливої частини КК України показав, що він містить лише дві норми, які передбачають відповідальність за порушення епідемічної безпеки. Одна з них міститься у Розділі I «Злочини проти основ національно безпеки України» КК України – це ст. 113 «Диверсія», яка встановлює відповідальність за вчинення з метою ослаблення держави дій, спрямованих на поширення епідемій. Друга норма включена у Розділ XIII «Кримінальні

правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення» – ст. 325 «Порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням», яка встановлює відповідальність за порушення правил та норм, встановлених з 126 метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним хворобам, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними, якщо такі дії спричинили або завідомо могли спричинити поширення цих захворювань. Суспільно небезпечним порушення епідемічних норм та загроза поширення епідемії за вказаними нормами є лише у тому випадку, якщо це загрожує або існуванню держави, або поширенням захворювання та смертю людей. Усі інші випадки порушення протиепідемічних норм не є кримінально караними. Це приводить до висновку, що передусім на рівні законодавства потрібно виробити ефективні засоби впливу, які дозволять відповідно до вчиненого притягувати особу до кримінальної відповідальності за порушення встановлених правил в умовах виникнення епідемічних загроз. Якщо таких засобів впливу не буде, то правила виявляться не дієвими, що в кінцевому рахунку може призвести до подальшого поширення епідемічних загроз [3].

Враховуючи ситуацію, яка зараз склалася у світі, кожна країна, у тому числі і Україна, повинна виробити механізм, який забезпечить максимальний рівень епідемічної безпеки на національному рівні. Вирішення потребують питання практичної відсутності необхідної роботи епідеміологів на місцях, руйнування системи протиінфекційного захисту, необхідності розроблення сучасної системи епідеміологічного нагляду в країні, що дозволить відповідно до вчиненого притягувати особу до кримінальної відповідальності за порушення встановлених правил в умовах виникнення епідемічних загроз. Саме тому, поширення безпекової грамотності та правового виховання населення, підвищення обізнаності всіх верств населення щодо дій у надзвичайних ситуаціях має неабияке значення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Епідемічна безпека: чи готова Україна до нових викликів? № 3 від 27 січня 2020 року. <https://www.apteka.ua/article/magazine/1224>
2. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 27, ст.218
3. Ландіна А. В. Епідемічна безпека як об'єкт кримінально-правової охорони. Актуальні питання державотворення в контексті сучасних цивілізаційних викликів: збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Черкаси, 26-27 листопада 2020 року. Черкаси: Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова, 2020. 316 с.

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ПОМИЛОК

Коршун Анатолій Олександрович,

доцент кафедри загально правових дисциплін,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,

Мережко Богдана Ігорівна,

студентка
Навчально-наукового інститут
права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Існують різні причини виникнення юридичних помилок, у тому числі цьому сприяють суперечності у суспільних відносинах, відступ від вимог юридичної техніки, неповне, неточне, неясне знання предмета, методів та форм правового регулювання законодавцем/правозастосовником, низький рівень юридичної освіти та інше. Метою сьогоднішньої роботи є більш детальний розгляд причин виникнення юридичних помилок.

Зауважимо, що юридична помилка являється єдністю об'єктивного та суб'єктивного, враховуючи це, можна виділити об'єктивні (що не підпорядковані волі та свідомості законодавця) та суб'єктивні (підпорядковані волі законодавця, оскільки лише професійна юридична діяльність та її наслідки виступають можливими джерелами виникнення помилки) причини юридичних помилок .

Додамо, що причини юридичних помилок характеризуються неоднорідністю за характером та механізмом впливу на поведінку та дії суб'єктів.

Деякі науковці у своїх працях до однієї з об'єктивних причин юридичних помилок відносять постійний розвиток суспільних відносин, оскільки законодавець та інші юридичні особи та установи не завжди встигають за їх темпом [1, с. 52]. В такому випадку діюча законодавча система відбивається від динаміки наявних суспільних відносин, а окремі її положення, частини та галузі є помилковими. Інші вчені до об'єктивних причин відносять суперечність між індивідуальними та суспільними інтересами, між якими держава не завжди знаходить правильні шляхи вирішення проблем [2, с. 56]. Об'єктивні причини, як зазначають правники, найчастіше є проявом низької правової культури суспільства, низького рівня правосвідомості громадян, посадових та інших суб'єктів правової діяльності. Проте зауважимо, що об'єктивні причини не завжди детермінують юридичні помилки, хоча разом вони створюють ймовірність їх виникнення.

На появу помилок великий вплив також мають суб'єктивні фактори, зумовлені особистісними особливостями, поведінкою та вчинками людини. До таких причин відносять низький рівень кваліфікації спеціалістів у галузі юриспруденції, непрофесіоналізм законодавців та правозастосовників, невідповідності законодавства, його прогалини тощо.

На наш погляд, узагальнюючи літературу з цього питання, до об'єктивних причин юридичних помилок належать [2, с. 34]:

- радикальні зміни української правової системи;
- стабільний та швидкий розвиток суспільних відносин, від яких відстає законодавець та інші органи й установи;
- необхідність відновлення або оновлення нормативно-правових актів за короткий термін;
- наявність різної правової політики у органів державної влади;
- малорозвиненість правових цінностей;
- недосконала та неоднорідна правосвідомість та юридична практика;
- недосконала законодавча процедура;

- малорозвиненість методів пізнання та пояснення правової дійсності;
- суперечності між індивідуальними та суспільними інтересами.

До суб'єктивних причин ми відносимо [3, с. 101]:

- низький законодавчий професіоналізм;
- недоречний поспіх при перегляді та прийнятті законів;
- недодержання технологій законотворчого процесу;
- некомпетентність багатьох суб'єктів та учасників законотворчого процесу щодо дії діючого законодавства, методології законотворчості;
- нечіткі правові норми, їх протиріччя один одному;
- ігнорування загальноприйнятих нормотворчих принципів;
- порушення вимог юридичної техніки;
- некомпетентність законодавців щодо законів формальної логіки та норм сучасної української літературної мови;
- невисокоякісна діяльність авторів правових актів, фахівців, що проводять правовий та лінгвістичний аналіз нормативних правових актів;
- невідповідні умови праці працівників;
- недоліки у наборі персоналу тощо.

Тож, у роботі була здійснена спроба розглянути основні причини виникнення помилок на основі аналізування існуючої літератури з цього питання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Царьова І. В. Юридичне документознавство : навчальний посібник І. В. Царьова. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 172 с.
2. Бесчастний В. М., Мердова О. М. Юридичне документознавство : навчальний посібник В. М. Бесчастний, О. М. Мердова; за заг. ред. В. М. Бесчастного. Київ : ВД «Дакор», 2016. 238 с.
3. І. В. Тетарчук. Т. Є. Дяків Юридичне документознавство: Навчальний посібник для підготовки до іспитів. -К.: «Центр учбової літератури», 2016. 164 с.

УДК 342.

ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Коршун Анатолій Олександрович,
доцент кафедри загально правових дисциплін,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук
Мережка Богдана Ігорівна,
студентка
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

У джерелах адміністративного права існує погляд, що Президент визнається державним органом. Приміром, даних поглядів дотримуються С. Г. Стеценко та Н. О. Рибалко котрі вказують, що Президент з урахуванням соціального характеру, територіальних масштабів, діяльності, способу формування, складу та характеру державної влади виступає первинним, вищим, виборним та одноосібним державним органом [1, с. 20]. Метою даної роботи є розгляд інституту президента як суб'єкта адміністративного права.

На наш погляд, президент - це посадова особа, органом держави якої є адміністрація. З зазначеної тези у літературі існує також твердження котре вказує, що перелік повноважень Президента дає привід для прийняття визначення ролі Президента як особи, яка здійснює виконавчу владу (проте зауважимо, що мова йде про носія не взагалі влади, а повноважень відповідної гілки влади), на відміну від необгрунтованого визначення його як власне органу виконавчої влади [2, с. 49].

До основних елементів правового статусу Президента відносять [3, с. 38]:

– значення та функціональне призначення Президента у державі та суспільстві стосовно інших суб'єктів права;

– основні напрямки діяльності;

– загальні функції.

Значення та функціональне призначення Президента впливає через його місце в системі державної влади та має такі ознаки [3, с. 68-72]:

– займає особливе, самостійне місце у державному механізмі, але за змістом своїх повноважень найближчий до виконавчої влади;

– влада Президента впливає із влади народу, яка виступає носієм суверенітету та єдиним джерелом влади, забезпечуючи формальну незалежність Президента від інших вищих органів;

– бере на себе зобов'язання забезпечувати єдність державної влади та державної політики, цілісність державного механізму;

– являється рівноправним суб'єктом у системі державної влади;

– має обов'язок діяти лише на підставі повноважень та в порядку, що передбачений КУ та ЗУ.

Також, в процесі аналізування повноважень Президента нам вдалося поділити їх на такі групи:

1. Формування виконавчої влади;
2. Визначення змісту і спрямування її функціонування;
3. Забезпечення законності у держуправлінні.

Зауважимо, що фігурує ще один поділ компетенцій: кадрові, забезпечувальні та контрольні.

На підставі КУ та ЗУ Президент видає укази та розпорядження, обов'язкові для виконання на території України. Указом Президента затверджено Положення про порядок підготовки та внесення законопроектів Президента України, яким передбачено, що внесений законопроект Президента реєструється та розглядається Секретаріатом Президента. Проекти актів затверджують посадові особи, керівники органів, які вносять проекти актів. Проекти актів Президента, що вносить Кабмін, мають бути схвалені Міністерством юстиції, при умові, що вони наділені нормативним характером та погоджуються з Міністерством фінансів України, при умові, що їхня публікація вплине на видаткову частину доходів держбюджету.

Заслугує на увагу і питання вимог до режиму законності актів Президента. Приміром, указ Президента «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва», не дивлячись на ст. 92 КУ, яка передбачає, що лише закони України визначають систему оподаткування, податків та зборів, зазначає засади спрощеної системи оподаткування для суб'єктів малого бізнесу. Даний закон діє й досі після набуття чинності Податкового кодексу, що підіймає питання легітимності акта Президента. В ситуаціях, коли Президент прагне усунути ті чи інші прогалини у законодавстві, доцільним та обгрунтованим є внесення до ВРУ законопроекту про реалізацію права законодавчої ініціативи [4, с. 164].

Президент наділен правом скасування актів Кабміну та актів Ради Міністрів АРК, рішення глав місцевих держадміністрацій та інші акти, які не відповідають КУ та ЗУ українське законодавство.

Президент виступає гарантом прав людини та демократичного розвитку українського суспільства.

На підсумок необхідно зауважити, що аналізування діючого законодавства демонструє, що конституційний статус Президента займає особливе місце у взаємодії з виконавчою

владою та виданні указів та розпоряджень про створення виконавчої влади, визначення змісту та напрямів держуправління, забезпечення законності у сфері держуправління, що дозволяє обрати найбільш ефективні форми організації діяльності Президента та способи взаємодії з органами держуправління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рибалка Н. О. Адміністративно-правові аспекти діяльності Президента України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук зі спец. 12.00.07 Рибалка Н. О. К., 2010. 20 с.
2. Мельник Р., Бевзенко В. Загальне адміністративне право : навчальний посібник. Київ : Ваіте, 2014. 376 с.
3. Савчин М. В. Конституційне право України. Київ : Правова єдність, 2009. 1008 с.
4. Мацелик Т. Президент України як суб'єкт адміністративного права. *Вісник Академії митної служби України*. Серія: Право. 2011. № 2. С. 68–72.

УДК 342.9

ОБ'ЄКТ ТА ПРЕДМЕТ ДЕРЖАВНОГО НАГЛЯДУ (КОНТРОЛЮ) У СФЕРІ ТЕХНОГЕННОЇ ТА ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ

Корчова Ірина Віталіївна,
аспірантка
кафедри адміністративного,
цивільного та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної служби
irina.2312@ukr.net

Традиційно кожен напрям діяльності має власний об'єкт і предмет. Не винятком у цьому аспекті є і державний нагляд (контроль), у тому числі щодо забезпечення техногенної та пожежної безпеки. Актуальність визначення об'єкта і предмета державного нагляду (контролю) у сфері техногенної та пожежної безпеки обумовлена тим, що правильне розуміння даних категорій дозволяє забезпечувати ефективно його здійснення, усвідомити його сутність, характер та межі здійснення.

Разом з цим, варто зазначити, що хоча поняття «об'єкт» та «предмет» державного нагляду (контролю) вже давно утвердились в теорії права, вони і досі залишаються однією з наукових проблем унаслідок неоднозначного розуміння, що, у свою чергу, обумовлено відсутністю легального трактування об'єкта та предмета державного нагляду (контролю), у тому числі у сфері техногенної та пожежної безпеки. На жаль, встановленню співвідношення «об'єкта» та «предмета» щодо державного нагляду (контролю) у сфері техногенної та пожежної безпеки не відведено належної уваги в юридичній літературі. Тож, спробуємо визначити об'єкт та предмет державного нагляду (контролю) у сфері техногенної та пожежної безпеки.

Зазначимо, що об'єкт у загальному розумінні визначається як особа, явище чи предмет, на які спрямовується певна діяльність, увага; предмет спеціальної компетенції, зацікавленості, наукового чи іншого дослідження [1, с. 495]; у той же час предмет розглядається як те, на що спрямована пізнавальна, творча, практична діяльність когось, чого-небудь [2, с. 527] Не важко помітити, що загальномовні визначення слів «об'єкт» та «предмет» не дають цілісного розуміння щодо розмежування позначуваних ними понять.

Натомість з філософських позицій об'єкт розглядається як те, що протистоїть суб'єкту в процесі його предметно-практичної і пізнавальної діяльності; категорія, яка означає певну цілісність, виділену зі світу об'єктів у процесі певної діяльності та пізнання. У свою чергу предмет – це ті речі, явища, процеси, їх сторони і відносини, які вже відомі, зафіксовані в тій

чи іншій формі знання, але підлягають подальшому дослідженню [3, с. 438]. До того ж, як відмічається, предмет складає лише частину об'єкта.

Виходячи з наведеного, вважаємо, що з юридичної точки зору об'єктом державного нагляду (контролю) у сфері техногенної та пожежної безпеки слід розуміти діяльність підконтрольних суб'єктів щодо забезпечення техногенної та пожежної безпеки, на яку спрямовуються дії контролюючих суб'єктів, тоді як предмет – це окремі сторони такої діяльності, а саме дотримання ними вимог техногенної та пожежної безпеки.

Очевидно, що предмет та об'єкт державного нагляду (контролю) співвідносяться між собою як частина і ціле, при цьому орієнтирами, що відмежовують предмет в середині об'єкта, є межі державного нагляду (контролю). Таке формулювання цілком узгоджується з філософським розумінням зазначених категорій.

Дійсно, предметом державного нагляду (контролю) у досліджуваній сфері є лише ті сторони техногенної, пожежної безпеки, цивільного захисту і діяльності аварійно-рятувальних служб, на забезпечення якої наполягає держава за посередництвом встановлення відповідних вимог – вимог законодавства у сфері техногенної та пожежної безпеки. Якщо відповідні правила безпечної поведінки не набувають сили правових норм, вони не становлять предмет державного нагляду (контролю). Іншими словами, предмет державного нагляду (контролю) у сфері техногенної та пожежної безпеки обмежується колом питань, які відповідають змісту обов'язкових для підконтрольних суб'єктів вимог.

Зазначимо, що хоча Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» та галузеве законодавство з питань забезпечення техногенної та пожежної безпеки не містить вказівки на те, що слід вважати предметом державного нагляду (контролю), однак відповідним терміном законодавець оперує. Зокрема, в ч. 4 ст. 4 нормативно-правового акту зазначається, що «виключно законами встановлюються види господарської діяльності, які є предметом державного нагляду (контролю)» [4]. Логіка такого формулювання дозволяє припустити, що під предметом державного нагляду (контролю) слід розуміти відповідні види господарської діяльності. Про «предмет державного нагляду (контролю)» згадується і в ч. 6 ст. 7 – відомості про нього, як зазначено у відповідній нормі, обов'язково відображаються в акті, який складається посадовою особою органу державного нагляду (контролю) за результатами здійснення планового або позапланового заходу [4].

Звертаючись до форми такого акта, яка затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 17.01.2019 року № 22, помічаємо, що він і не оперує терміном «предмет державного нагляду (контролю)» і не містить графі, де його потрібно вказати. Очевидно, що предмет державного нагляду (контролю) вже зазначений розробниками форми такого акта, про нього йде мова у самій назві Акта – дотримання вимог законодавства у сфері техногенної та пожежної безпеки [5].

Водночас про об'єкт державного нагляду (контролю) Закон не містить жодної згадки. Вочевидь, законодавець не виділяє об'єкт державного нагляду (контролю), оскільки такий елемент не впливає на порядок регулювання контрольно-наглядової діяльності.

Разом з цим, незакріплення законодавцем дефініції поняття «предмет державного нагляду (контролю)» створює підґрунтя для його неоднокового розуміння практичними працівниками, що яскраво демонструє наповнення Інспекційного порталу.

Таким чином, державний нагляд (контроль) у сфері техногенної та пожежної безпеки має свій об'єкт і предмет, які співвідносяться між собою як ціле і частина. Незважаючи на те, що законодавець не проводить розмежування між об'єктом і предметом державного нагляду (контролю), у науці дані поняття доречно розмежовувати. При цьому сучасна парадигма державного нагляду (контролю) у сфері техногенної та пожежної безпеки не обмежується перевіркою дотримання вимог законодавства у відповідній сфері, адже в ході такої діяльності досягається і зворотній зв'язок з підконтрольними суб'єктами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Словник української мови: в 11 т. Т. 5: Н-О /ред. В. О. Винник, Л. А. Юрчук. К. : Наук. думка, 1974. 840 с.

2. Словник української мови: в 11 т. Т. 7: Поїхати-Приробляти. К.: Наук. думка, 1976. 724 с.

3. Філософський енциклопедичний словник / гол. ред. В. І. Шинкарук. Київ : НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди : Абрис, 2002. 742 с.

4. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 р. № 877-V. Дата оновлення: 26.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text> (дата звернення: 27.05.2022).

5. Акт складений за результатами проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері техногенної та пожежної безпеки (з додатками), затверджений наказом Міністерства внутрішніх справ України від 17 січня 2019 року № 22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0073-19#Text> (дата звернення: 27.05.2022).

УДК 347.9

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ЗДІЙСНЕННЯ МЕДІАЦІЇ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОЦЕСІ

Косяченко Ксенія Едуардівна,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук
kosiachenko5@ukr.net

Виходячи із статті 1 Закону України «Про виконавче провадження» виконавче провадження як завершальна стадія судового провадження і примусове виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) (далі - рішення) - сукупність дій визначених у цьому Законі органів і осіб, що спрямовані на примусове виконання рішень і проводяться на підставах, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією України, цим Законом, іншими законами та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до цього Закону, а також рішеннями, які відповідно до цього Закону підлягають примусовому виконанню.

Виконання рішення суду та рішень юрисдикційних органів є невід'ємною частиною правотворчості держави та її діяльності. Постановлене судове рішення, що набрало законної сили, за своєю суттю охороняє права, свободи та законні інтереси громадян, є завершальною стадією судового провадження, та без належного виконання судових рішень правосуддя втрачає сенс [1, с. 117].

Принципами виконавчого провадження є фундаментальні засади (ідеї), які характеризуються певними закономірностями та показують зміст та сутність правового регулювання. Якщо говорити про спеціальні принципи виконавчого провадження, то можна виділити наступні.

Принцип «ефективності» слід розглядати з одного боку як обов'язок державного та приватного виконавців забезпечувати досягнення необхідних результатів у вирішенні покладених на них завдань при оптимальному використанні публічних і приватних ресурсів, а з іншого – як належне забезпечення державою матеріальними, технічними, фінансовими та інформаційними ресурсами для виконання повноважень державними виконавцями, у тому числі безперешкодного та своєчасного доступу до них громадян [2].

Принцип «компетентності (професіоналізму) виконавців» напряму взаємопов'язаний із професійною підготовкою виконавців. На сучасному етапі виконавець має мати базові психологічну, фізичну, юридичну та тактико-спеціальну підготовку щодо примусового

виконання рішень юрисдикційних органів. Тільки професіонал уміє протистояти агресії, психологічному тиску з боку боржників, уникати конфліктів або знижувати рівень їх напруженості тощо. До виконавців можуть висуватися й додаткові вимоги, наприклад, ними не можуть бути особи, які були звільнені з посад за вчинення дисциплінарного проступку чи особи, які не мають юридичної освіти. Ці фактори однозначно впливають не лише на рівень діяльності конкретного виконавця, а й в цілому на правовідносини у сфері примусового виконання судових рішень [3, с. 131].

У виконавчому провадженні в період сьогоденного здійснення виконавчого процесу посадовими особами широко застосовується медіація як можливість примирення сторін, тому доцільно буде зазначити основні принципи медіації в виконавчому провадженні.

Центральним принципом медіації можна визначити власну відповідальність, яка полягає в тому, що сторони конфлікту самостійно обирають шляхи та способи вирішення проблеми. Медіатор виступає посередником, який організовує медіаційний процес, слідкує за дотриманням правил його ведення та володіє компетентністю, що допомагає сторонам зрозуміти й усвідомити інтереси і потреби один одного. Однак медіатор, виконуючи зазначену функцію, не приймає рішення та не надає будь-яких порад сторонам щодо можливих варіантів порозуміння. Відтак стає зрозумілим, що у центрі уваги медіаційного процесу знаходяться самі сторони спору, їх почуття, емоції, а також інтереси і потреби. Таким чином, шляхи вирішення спору (ідеї рішень) сторони пропонують самі, а також несуть власну відповідальність за їх виконання [4, с. 56].

Отже, український соціум, державність, суспільство є такими, що постійно розвиваються, і тягнуть за собою як наслідок розвиток правових норм, правових принципів, правових явищ. Доцільно було в цій статті зазначити про явище, яке активно використовують у виконавчих процесах – медіацію. Медіація – спроба примирити учасників (сторін) виконавчого провадження. Тому принципи здійснення медіації в судовому процесі та їх аналіз є вкрай важливим для розвитку подальшого правового поля.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ільїна Ю. П. Доцільність законодавчого закріплення принципів виконавчого провадження в рамках реформування державної виконавчої служби України. Порівняльно-аналітичне право № 5. 2015. С. 116-119.

2. Верба-Сидор О. Б. Принципи виконавчого провадження за новими законопроектами № 2507А та 2506А. Юридичний науковий електронний журнал № 2. 2016. С. 25-28.

3. Остафійчук Л. А. Спеціальні принципи виконавчого процесу. Цивільне право і процес: витоки, здобутки та перспективи розвитку: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. м. Київ. 18–19 грудня 2020 р. Київ: Київський регіональний центр. 2020. Ч. 2. С. 129-133.

4. Можайкіна О. С. Поняття та зміст основних принципів медіації в цивільно-правових відносинах. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 5. 2017. С. 55-58.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Косяченко Ксенія Едуардівна,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук
kosiachenko5@ukr.net

Білик Анастасія Максимівна,
студентка
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

В умовах сьогодення система інтелектуальної власності є визначальним фактором розвитку української держави. Наявність такої системи є необхідним елементом для досягнення високого економічного та соціального розвитку країни. Конституцією України закріплені гарантії захисту різних видів інтелектуальної діяльності, це свідчить про високу роль законодавства з охорони інтелектуальної власності. Зазначена охорона сприяє розвитку творчої праці, законодавчому оформленню майнових та немайнових прав творців на результати їх діяльності, а також підтримує та зберігає національний потенціал у сфері інтелектуальної діяльності.

Ст. 418 Цивільного кодексу України визначає право інтелектуальної власності як право особи на результат інтелектуальної творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності. Інтелектуальну власність поділяють на «авторське право і суміжні права» та «патентне право», значну частину правопорушень становлять злочини інтелектуальної власності у галузі авторського права і суміжних прав.

Проте, на даний момент в Україні відсутня комплексна система захисту прав інтелектуальної власності. Правовідносини в даній галузі контролюються окремими нормами цивільного, господарського, кримінального, митного, податкового Кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, процесуальних кодексів, Кодексу адміністративного судочинства [1].

Відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності - це визначений законом міра та вид примусового визнання особою завданої шкоди особистого, майнового характеру за скоєне правопорушення у галузі інтелектуальної власності. Відповідно до положень чинного законодавства за таке порушення особу можна притягнути до адміністративної, кримінальної та цивільно-правової відповідальності. Юридична відповідальність ґрунтується на державному примусі у форматі штрафних, каральних та компенсаційних засобів, також немало важливим фактом є те, що вона виникає тільки після виявлення складу правопорушення, така вимога є обов'язковою при визначенні адміністративної та кримінальної відповідальності.

Під цивільними методами захисту прав інтелектуальної власності, котрі зазвичай застосовуються в формі юрисдикції, розуміються матеріально – правові та обов'язкові заходи, закріплені в законодавстві, за допомогою яких здійснюється визнання і реінтеграція порушених прав, а також вплив на порушника [2]. Основною метою цивільно-правової відповідальності при порушенні майнових прав інтелектуальної власності має бути відшкодування заподіяної шкоди неправомірним використанням об'єкта права інтелектуальної власності. Заходи цивільно-правової відповідальності утворюють

відокремлену групу способів захисту суб'єктивних прав інтелектуальної власності, так як для них характерним є особливі функції та підстави застосування.

Адміністративна відповідальність передбачає накладення штрафу від 10 до 200 неоподаткованих мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання і матеріалів, які призначені для її виготовлення. Головна особливість адміністративної відповідальності є те, що вона у більшості випадків використовується у позасудових процесуальних формах.

Кримінальна відповідальність полягає в тому, що порушник карається штрафом від двохсот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на 19 строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією та знищенням всіх примірників творів, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, відеограм, програм мовлення та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувались для їх виготовлення або підлягає більш суворому покаранні при наявності кваліфікуючих ознак [3, с. 86].

На сьогодні проблемою сучасного розвиненого суспільства стає забезпечення сприятливих умов для розвитку і захисту інтелектуальної власності - одного з особливо значущих правових інститутів. Стан правової охорони об'єктів інтелектуальної власності характеризується тим, що з однієї сторони, підвищується рівень уваги майже всіх держав і світового співтовариства в цілому до проблем, пов'язаних із захистом прав правовласників, з іншої сторони, кількість правопорушень в зазначеній сфері постійно зростає. А це є свідченням низького рівня ефективності правових засобів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аксютіна А. В., Нестерцова-Собакарь О. В., Тропін В. В. та ін. Інтелектуальна власність: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.]. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2017. 140 с.

2. Москаленко В. В. Юридична відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/download/123456789/81962/1/Moskalenko_Masters_thesis.pdf.

3. Коваль А. Порушення авторського права і суміжних правб кримінально правові проблеми, які потребують свого вирішення. Юридична газета. № 15. 2015.

УЧАСНИКИ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Косяченко Ксенія Едуардівна,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук
kosiachenko5@ukr.net

Кльова Валерія Олегівна,
студентка
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Одним із перших найважливіших чинників встановлення своєчасного, повного та ефективного виконання рішень є визначення певного кола суб'єктів виконавчого провадження. Так, при правильному їх визначенню це буде впливати на точне визначення кожного учасника своєї ролі у даних правовідносинах, окрім цього, це дає можливість забезпечити певним колом обов'язків та прав цих осіб і уникнути порушень законності під час вчинення виконавчих дій.

Так, переходячи до розгляду нашої теми, варто розглянути тлумачення самого поняття «учасники провадження». Досліджуючи виконавче провадження, варто звернути увагу на те, що поняття «учасники виконавчого провадження» є скоріше більш умовним, оскільки повністю не відображає всього складу суб'єктів виконавчого процесу. Такої самої думки дотримуються й С. Я. Фурса та С. В. Щербак, зазначаючи, що «учасниками виконавчого провадження мають бути лише ті особи (фізичні, юридичні, громадяни-підприємці), які мають заінтересованість у результатах виконавчого провадження (особисту, державну, службову) і роль яких є активною у провадженні щодо виконання рішень, тобто вони можуть впливати на процес учинення виконавчих дій. Усі ж інші особи – не учасники, а суб'єкти виконавчого провадження, оскільки вони не заінтересовані в його результаті, а лише сприяють проведенню виконавчих дій. Їхня роль у виконавчому провадженні не активна, а пасивна» [2, с. 227].

Варто звернути увагу на те, що для позначення суб'єктів виконавчого провадження в теорії вчені досить часто застосовують саме визначення «учасники виконавчого провадження». Подібне визначення знайшло своє законодавче закріплення в Законі України «Про виконавче провадження». Загалом, якщо проаналізувати зміст цього Закону, можна дійти висновку, що всіх учасників виконавчого провадження доцільно поділити на такі групи: 1) органи, які здійснюють примусове виконання рішень; 2) учасники виконавчого провадження, що заінтересовані в учиненні виконавчих дій; 3) особи, які не мають власного інтересу та залучаються до проведення виконавчих дій [4, с. 157].

П. П. Заворотько суб'єктів виконавчого провадження поділяє на п'ять груп: 1) особи, які наділені владними функціями, тобто виконавці, суд; 2) особи, які беруть участь у виконанні й мають суб'єктивну матеріально-правову заінтересованість у виконанні, особи, що захищають права інших осіб. П. П. Заворотько та М. Й. Штефан цю групу суб'єктів поділяють ще на три підгрупи: а) особи, які мають у справі суб'єктивну матеріально-правову заінтересованість (сторони); б) особи, які мають у справі державну заінтересованість (органи державної влади); в) особи, які мають у справі господарську заінтересованість (профспілки та інші громадські організації); 3) особи, які відповідно до закону зобов'язані сприяти

виконанню (торговельні організації, органи внутрішніх справ); 4) особи, які утримують майно боржника на законних підставах; 5) особи, майнові права яких стосуються або порушуються виконавцем, але у справі такі особи участі не беруть (власники майна, на яке був накладений арешт для задоволення вимоги стягувача до боржника) [1, с. 125].

Як ми можемо побачити, то в Законі України «Про виконавче провадження» немає чіткої класифікації учасників за їх повноваженнями або призначеннями. Так, у ст. 14 даного закону визначається, що учасниками виконавчого провадження є виконавець, сторони, представники сторін, прокурор, експерт, спеціаліст, перекладач, суб'єкт оціночної діяльності - суб'єкт господарювання, особи, права інтелектуальної власності яких порушені, - за виконавчими документами про конфіскацію та знищення майна [3].

Розглядаючи дану тему можемо зробити такі висновки, що класифікації учасників виконавчого провадження є дуже багато і кожен науковець трактує її по різному. Єдине, що спільного у них всіх, це те, що вони розглядають учасників як єдину систему, де всі особи тісно взаємодіють між собою для досягнення однієї цілі. До того ж, така система побудована на принципі стримувань і противаг, що є одним із головних принципів виконавчого провадження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виконавче провадження: навч. посіб. (у схемах і таблицях) (електронне видання) Ю. М. Юркевич, О. Б. Верба-Сидор, Н. М. Грабар та ін. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 600 с.

2. Закони України «Про державну виконавчу службу», «Про виконавче провадження», «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: науково-практичний коментар. Київ: Видавець Фурса С. Я.: КНТ. 2008. 1172 с.

3. Закон України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016. Відомості Верховної Ради, 2016, № 30, ст. 542. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>. (дата звернення 28.03.2022).

4. Уварова С. Поняття й види учасників виконавчого провадження. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 10. С. 155-159.

УДК 347.9

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ДЕРЖАВНОГО ОРГАНУ З ПИТАНЬ БАНКРУТСТВА У СФЕРІ КОНТРОЛЮ

Косяченко Ксенія Едуардівна,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук
kosiachenko5@ukr.net

Рогознікова Діана Іванівна,
студентка
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Правове регулювання відносин неспроможності та банкрутства суб'єктів господарювання посідає важливе місце у системі державного регулювання економіки України. Формування та реалізацію державної політики у сфері банкрутства здійснює

державний орган з питань банкрутства, повноваження якого з 2011 року покладено на Міністерство юстиції України. З Положення про Мін'юст, затвердженого Постановою КМУ від 02.07.2014р. № 228, вбачається, що сфера банкрутства є однією з пріоритетних у його діяльності. Повноваження державного органу з питань банкрутства регламентовані ст. 3 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

До них віднесено, зокрема, організацію системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), а також встановлення вимог для отримання свідоцтва на право здійснення цієї діяльності; формування та ведення Єдиного реєстру арбітражних керуючих України, а також Єдиного реєстру підприємств, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство; встановлення порядку проведення аналізу фінансово-господарського стану суб'єктів господарювання щодо наявності ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства; підготовка на запити суду, прокуратури або іншого уповноваженого органу висновків про наявність ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства [1].

Одним із головних повноважень державного органу з питань банкрутства, на подив не зазначеним у наведеному вище переліку, є контроль за діяльністю арбітражних керуючих (розпорядників майном, керуючих санацією, ліквідаторів). Функція контролю закріплена серед повноважень, перерахованих в Положенні про Мін'юст (пп. 50 пункту 4 Положення), а також у пункті 1.3 Порядку контролю за діяльністю арбітражних керуючих (розпорядників майном, керуючих санацією, ліквідаторів), що затверджений наказом Міністерства юстиції України від 27.06.2013р. № 1284/5. При здійсненні вказаних повноважень територіальними органами Мін'юсту виникає низка проблемних питань, які потребують вирішення та врегулювання. Досліджуючи питання реалізації державним органом з питань банкрутства контролюючої функції, слід звернути увагу на недоліки нормативної регламентації порядку проведення позапланових перевірок діяльності арбітражних керуючих, що призводить, з одного боку, до нерозумного затягування часу таких перевірок, а з іншого – до неможливості встановлення усіх обставин, що мають значення для винесення за наслідками такої перевірки правильного рішення [2].

Так, на практиці проведення територіальними органами Мін'юсту позапланових перевірок розтягується на значний період часу: з моменту надходження до обласного управління юстиції скарги на дії арбітражного керуючого до фактичного винесення акту (підсумкового документа) такої перевірки проходить щонайменше два місяці. Це пов'язано з необхідністю спочатку узгоджувати питання щодо призначення кожної конкретної перевірки безпосередньо з Мін'юстом, а після отримання дозволу належним чином повідомляти арбітражного керуючого про час проведення перевірки. Нерідко за час обміну кореспонденцією з місцевого рівня на центральний (та у зворотному напрямку) арбітражний керуючий має змогу продовжити діяльність, направлену на порушення вимог діючого законодавства, підкорегувати результати такої діяльності або отримати судову ухвалу, якою його дії взагалі можуть бути схвалені господарським судом постфактум.

Таким чином, вказане нівелює значення контролюючої функції державного органу з питань банкрутства і позбавляє її правового сенсу. Крім того, недостатню увагу в діючому законодавстві та підзаконних актах, що встановлюють повноваження державного органу з питань банкрутства, приділено і питанню встановлення фактичних обставин справи під час проведення перевірок [3].

Враховуючи викладене, при формуванні державної політики у сфері банкрутства слід перш за все визначитись з тим, чи є потрібним надання державному органу з питань банкрутства контролюючої функції, і якщо так, то зробити її реальною, а не формальною, якою насправді вона є на даний час.

ЛІТЕРАТУРА

1. Поляков Б. Принцип доміно, або як КзПБ може спровокувати ланцюгове падіння підприємств країни. Закон і Бізнес. 2019. 3–9 серпня. № 30 (1432). С. 13.
2. Жуков С. Кодекс з процедур банкрутства: суддя Верховного Суду про ТОП-15 новел. URL: <http://finbalance.com.ua/news/Kodeks-z-protsedurbankrutstva-suddya-Verkhovnoho-Sudu-pro-TOП-15-novel>.
3. Поляков Б. М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні: підруч. для студ. вищ. нав.закл. Київ: ІнЮре, 2011. 560 с.

УДК 347.9

ПРАКТИКА ЗДІЙСНЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ТОРГІВ В УКРАЇНІ: СИСТЕМА ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ «PROZORRO»

Косяченко Ксенія Едуардівна,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук
kosiachenko5@ukr.net

Сєдих Юлія Олександрівна

здобувачка
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Реалізація майна з використанням електронних технологій, безсумнівно, сприяє підвищенню ефективності та оптимізації виконавчого провадження. Торги є добре відомою юридичною процедурою, вони характерні для ринкової економіки та останнім часом широко застосовуються у публічно правовій сфері для організації закупівлі товарів, робіт, послуг для державних та муніципальних потреб.

Відповідно до «Стратегії реформування системи публічних закупівель» створено систему Prozorro з метою – забезпечити прозорість проведення торгів, зменшити вплив корупційної складової та створити рівні умови для всіх потенційних учасників [1]. Наразі, Prozorro дає можливість створювати, розміщувати, публікувати тендери онлайн, здійснювати зручний обмін інформацією та документами, а також система доступна для громадського контролю. Відповідно до положень ЗУ «Про публічні закупівлі» починаючи з вересня 2016 р. усі державні замовники та органи самоврядування зобов'язані здійснювати закупівлі лише через систему Prozorro, використовуючи майданчики, які отримали відповідну акредитацію [2].

Практика використання торгів застосовується у найрізноманітніших сферах суспільних відносин - як публічних (виконавче провадження, розміщення державних та муніципальних замовлень, приватизація, розподіл квот, надання земельних ділянок для будівництва та ін.), так і приватних (продаж майна у процесі банкрутства, біржові торги, торги з реалізації предмета застави).

Наразі жодна з великих корпоративних структур не обходиться без використання процедури торгів для вибору своїх контрагентів. У правовій доктрині електронні торги прийнято поділяти певні види, залежно від різноманітних критеріїв. Найбільш значущою є класифікація електронних торгів, в основі якої лежить критерій спрямованості (мети) проведення. Так, всі форми електронних торгів можна розділити на дві основні групи – з

придбання майна та його реалізації. Електронні торги з придбання майна мають на меті укладання договору купівлі-продажу за найнижчою (мінімальною ціною), тому тут торги йдуть на зниження. До видів електронних торгів щодо придбання майна відносяться:

а) Електронні торги у сфері закупівель товарів, робіт, послуг для забезпечення державних та муніципальних потреб. Головною метою проведення електронних торгів цього виду є укладання договору про поставки товарів, надання робіт і надання послуг задля забезпечення державних та муніципальних потреб. Зазначений вид електронних торгів може проводитись у формі конкурсу, запиту пропозицій, аукціон, запит цін (котирувань).

б) Електронні торги, що проводяться на замовлення окремих видів юридичних осіб (електронна комерція). Основною метою проведення електронних торгів цього виду є отримання прибутку (доходу) окремими видами юридичних осіб, до яких, зокрема, належать державні корпорації, державні компанії, публічно-правові компанії, організації, що здійснюють регульовані види діяльності, а також низку інших [3].

Одним із видів торгів, широко відомим у виконавчому процесі, є торги з реалізації майна боржника. Цей вид торгів здавна використовується для задоволення вимог кредиторів, коли відповідальність боржника за зобов'язаннями встановлена судом і постає питання про звернення стягнення на його майно. Торги з реалізації майна боржника можна визначити як комплекс заходів, що проводяться організатором торгів шляхом залучення найбільшої кількості суб'єктів з метою укладення договору з особою, яка запропонувала найвищу ціну за предмет торгів.

Відповідно до Закону України «Про виконавче провадження», арештованим майном є всі рухомі або нерухомі об'єкти, що належать приватній особі або компанії, які були вилучені за рішенням суду та підлягають примусовій реалізації для погашення боргу [4]. Раніше доступ звичайних громадян до заарештованих активів був вкрай обмеженим, проте у жовтні 2019 р. КМУ оголосив про намір у найближчому майбутньому проводити аукціони з продажу арештованого майна через систему ProZorro.Sale.

В результаті проведеного аналізу теоретичних положень правової доктрини нами було зазначено комплексне визначення поняття «електронні торги» та визначено їх основні види. Досліджено Положення щодо функціонування електронної системи закупівель ProZorro. Дані висновки мають важливе теоретичне значення подальшого вивчення як інституту електронних торгів загалом, так окремих їх видів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про Стратегію реформування системи публічних закупівель («дорожню карту»): розпорядження Кабінету міністрів України від 24 лютого 2016 року № 175-р.
2. Закон України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 № 922-VIII.
3. Закон України «Про виконавче провадження»: *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 30. ст. 542.
4. Кубкіна Ю. С. Електронна комерція: роль, поняття, напрями розвитку: *Теорія економіки*. 2012. № 22. с. 53.

ОРГАНИ СУДОВОЇ ВЛАДИ У МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Кошляк Наталія Едуардівна,
аспірант
кафедри загальноправових дисциплін
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Важливу роль у відновленні порушених чи обмежених прав внутрішньо переміщених осіб відіграють органи судової влади. Органи судової влади як суб'єкти забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб виступають предметом пізнання у рамках загальнотеоретичної юриспруденції та галузевих юридичних наук. Проте ця проблематика на доктринальному рівні потребує більшої уваги, про що свідчить і незначна кількість праць за цим напрямом, зокрема з теорії права.

Питанню ролі та місця держави у забезпеченні прав і свобод внутрішньо переміщених осіб присвячені праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, серед них: В. Антонюк, Б. Бабіна, О. Бандурка, І. Беззуб, О. Гончаренко, Г. Гудвін-Гілла, М. Кобець, А. Коршун, О. Котляр, К. Крахмальова, О. Малиновська, Є. Микитенко, А. Монаєнко, Р. Наджафгулієва, Л. Наливайко, О. Новікова, В. Потапова, М. Сіранта та ін. Результати досліджень вказаних науковців стали фундаментом формування авторської позиції щодо діяльності органів судової влади у системі забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, дозволили виявити основні недоліки та сформулювати пропозиції щодо підвищення ефективності такої діяльності в сучасних умовах.

Конституційний Суд України є органом конституційної юрисдикції в Україні, що здійснює конституційне судочинство, об'єктом якого є, наприклад, конституційно-правовий статус людини і громадянина, в тому числі внутрішньо переміщених осіб.

Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про Конституційний Суд України» до повноважень Суду належить вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим [1]. Так, реалізуючи функцію конституційного контролю, Конституційний Суд України безпосередньо впливає на гарантування у національному законодавстві прав і свобод внутрішньо переміщених осіб.

Конституційний суд розглядає конституційні скарги з метою встановлення відповідності Конституції України та законів України, які застосовані в остаточному судовому рішенні (із внесенням 30.09.2016 р. змін до Конституції України). Результатом реалізації цієї функції Конституційного Суду України є: поновлення конституційних прав і свобод людини; скасування неконституційних актів чинного законодавства чи їх окремих положень [2, с. 492]. Отже, механізм захисту та відновлення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб удосконалено та посилено.

Загальні суди, виступаючи гарантом стабільності суспільних відносин, та, сприяючи тим самим сталому розвитку, відіграють важливу роль, реалізуючи функцію правосуддя у адміністративних, кримінальних, цивільних та господарських справах, тим самим забезпечують права і свободи внутрішньо переміщених осіб. Закон України «Про судоустрій та статус суддів» [3] передбачає, що суди захищають та відновлюють, зокрема права і свободи внутрішньо переміщених осіб. Зважаючи на те, що практика Європейського суду з прав людини є частиною національного законодавства, на думку, як науковців, так і правозахисників для українських судів саме вона має бути основним взірцем та джерелом, зокрема у сфері забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб [4; 5].

Важливою проблемою у забезпеченні прав і свобод внутрішньо переміщених осіб є документальне підтвердження юридичних фактів. Так, починаючи з 1 грудня 2014 року документи, навіть ті, на яких стоїть українська печатка, видані на непідконтрольній Україні території, вважаються недійсними та не мають юридичної сили. Однак такі документи, як виняток, можуть братись до уваги судом та оцінюватись разом з іншими доказами в їх сукупності та взаємозв'язку під час розгляду справ у порядку статті 2571 Цивільного процесуального кодексу України.

Українська судова практика показала свою високу ефективність у захисті прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Більше того, українські суди проявили виключну увагу до захисту порушених прав і свобод внутрішньо переміщених осіб шляхом ініціативного застосування міжнародної судової практики. Так, рішенням Попаснянського районного суду Луганської області від 24.02.2016 (суддя Мазур М.) встановлено факт смерті особи на окупованій території. При цьому під час оцінки в якості доказу медичного свідчення про смерть, виданого медичною установою, що знаходиться на окупованій території, суд виходив із загальних принципів, сформульованих у висновку Міжнародного суду ООН («Намібійські винятки») та розвинутих у рішеннях ЄСПЛ [6; 7].

Надалі такі рішення стали з'являтися частіше та з різних питань. Так, відповідно до постанови по справі № 214/2976/17 від 10.08.2017 суддя Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області, розглянувши у відкритому судовому засіданні адміністративну справу за позовом ОСОБА_2 до Управління праці та соціального захисту населення виконавчого комітету Саксаганської районної у м. Кривому Розі ради про визнання протиправними дій та зобов'язання вчинити певні дії, задовольнив позовні вимоги, аргументуючи свої рішення, у тому числі й Консультативним висновком Міжнародного суду ООН у справі Намібії (Namibia case) і сформульованого у ньому так званого «намібійського винятку». Мотивуючи своє рішення суд вказав, що відповідно до ст.1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», тимчасово окупована територія України є невід'ємною частиною території України, на яку поширюється дія Конституції та законів України. Відповідно до «намібійського винятку», який є винятком із загального принципу щодо недійсності актів, у тому числі нормативних, які видані владою не визнаного на міжнародному рівні державного утворення, не можуть визнаватися недійсними всі документи, видані на окупованій території, оскільки це може зашкодити правам мешканців такої території. Так висновки суду узгоджуються з правовою позицією Європейського суду з прав людини, викладеною в рішенні 25781/94 від 10.05.2001 року у справі «Кіпр проти Туреччини» [8]. Судді підкреслюють, що такі рішення не означають визнання документів, виданих окупаційною владою чи легітимізується ця влада; у даному випадку ці документи як виняток приймаються та оцінюються разом з іншими доказами та формують думку судді на ті чи інші події та факти.

Підводячи підсумок зауважуємо, що потрібно чітко розмежовувати місце та значення органів державної влади у забезпеченні прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Органи судової влади у відновленні порушених чи обмежених прав внутрішньо переміщених осіб посідають особливе місце. Аналіз національної судової практики свідчить, що важливим напрямом удосконалення діяльності органів державної влади щодо забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб є використання практики міжнародних судових установ, зокрема, Європейського суду з прав людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.
2. Федоренко В. Л. Конституційне право України: підруч. Київ: Ліра-К, 2016. 616 с.
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.

4. Христова Г. Національна судова практика з питань внутрішнього переміщення: застосування стандартів Ради Європи / [Г. Христова, Ю. Трало, К. Буряковська; заг. ред. Г. Христова]. 3-тє вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 301 с.
5. Наливайко Л. Р., Чепік-Трегубенко О. С. Транспарентність публічної влади: вітчизняний і зарубіжний досвід. *Право України*. 2015. № 6. С. 148-156.
6. «Mozer v. the Republic of Moldova and Russia». URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161055>
7. Kolb A., Hrushko M., Teteriatnyk H., Chepik-Trehubenko O., Kotliar O. Peculiarities of Realization of the International Mechanism for the Protection of the Rights of Victims of Armed Conflict in the East of Ukraine. *Cuestiones Políticas*. 2021. Vol. 39. № 71. P. 334-349.
8. Постанова Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області № 214/2976/17 від 10.08.2017. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/68245612>

УДК 343.21

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ РЕАГУВАННЯ В УКРАЇНІ

Кущ Віталій Миколайович,
професор кафедри кримінального права та процесу
Київського університету права
Національної академії наук України,
кандидат юридичних наук, професор

В проєкті нового КК пропонується виокремити книгу «Про кримінально-правові засоби та їх застосування». Такими засобами визначено: покарання; звільнення від покарання; пробація; амністія; помилування; засоби безпеки; реституція; компенсація; конфіскація; вилучення речі; судимість; засоби щодо юридичної особи.

Вже перший погляд на перелік цих засобів приводить до висновку щодо їх безсистемності та породжує сумніви щодо можливості визнання такими засобами деяких із них, особливо судимості. Уникнути зазначених недоліків та сумнівів можливо шляхом дещо іншого закріплення кримінально-правових засобів у тексті нового КК. Перш за все, їх слід чітко розподілити на два види: 1) кримінальну відповідальність та 2) інші кримінально-правові засоби реагування на вчинення кримінального правопорушення, присвятивши кожному з них окремий розділ Кодексу.

В розділі «Кримінальна відповідальність» доцільно спочатку сформулювати її поняття, включивши до нього судимість, як природний об'єктивно існуючий наслідок засудження особи, що зумовлює обов'язкові обмеження її статусу. Далі, слід визначити форми, підстави й умови настання та темпоральні межі існування кримінальної відповідальності після чого чітко регламентувати її форми і види.

Першою її формою слід визнати засудження без додаткових обмежень статусу засудженої особи, тобто без призначення покарання, примусових засобів виховного чи медичного характеру щодо суб'єктів кримінального правопорушення. Другою формою кримінальної відповідальності має виступити засудження з додатковими обмеженнями статусу засудженої особи. Додатковими обмеженнями частіше за все є різні види покарання, але в окремих випадках такі обмеження зумовлюються застосуванням замість покарання примусових засобів медичного характеру щодо обмежено осудних осіб або виховного характеру щодо неповнолітніх суб'єктів кримінального правопорушення.

Отже, на відміну від традиційного підходу, за якого в тексті КК України першими відображаються прояви більш жорсткої форми кримінальної відповідальності (засудження з покаранням), пропонується спочатку регламентувати менш жорстку її форму – засудження без призначення покарання. Такий підхід сприятиме реалізації ідеї гуманізації кримінально-правового реагування на вчинення кримінальних правопорушень не лише на словах, але й на

ділі. Акцент на більш м'якій формі кримінальної відповідальності в тексті КК міг би стати своєрідним закликком звертатись у першу чергу саме до такої форми реагування на вчинене кримінальне правопорушення й на практиці і лише за неможливості її застосування вдаватись до другої форми кримінальної відповідальності, яка переважно зводиться до покарання. Зорієнтувати законодавця на вказаний вектор розвитку кримінального законодавства має, перш за все, кримінально-правова доктрина, найбільш авторитетні представники якої зосереджені в робочій групі з підготовки проекту нового КК України.

Розділ «Інші засоби реагування на кримінальне правопорушення» має відображати ті з них, що виходять за межі кримінальної відповідальності, оскільки не вимагають засудження особи обвинувальним вироком суду. Запровадження такої моделі законодавчого закріплення кримінально-правових засобів реагування усуне сумніви щодо кримінально-правової природи кожного з них і, що особливо важливо, щодо сутності судимості, яку жодним чином не слід вважати одним із таких засобів і навіть розміщувати серед них у тексті закону, як це пропонується зробити в новому КК робочою групою з підготовки його проекту.

Відомо, що в чинному КК України поняття кримінальної відповідальності окремо не визначається, хоча вживається у його тексті досить часто. Подібна практика характерна для більшості пострадянських держав. Єдиним винятком є Кримінальний кодекс Республіки Білорусь, у ч. 1 ст. 44 якого вказано, що кримінальна відповідальність – «це засудження від імені Республіки Білорусь за вироком суду особи, яка вчинила злочин, і застосування на підставі засудження покарання або інших заходів кримінальної відповідальності».

Вказане визначення з точки зору вітчизняного кримінального права є недосконалим. По-перше, застосування покарання в Україні не завжди супроводжує кримінальну відповідальність, адже допускається засудження і без призначення покарання. По-друге, «інші заходи» в Республіці Білорусь включено до змісту кримінальної відповідальності, в той час, коли за КК України їх виведено за межі кримінальної відповідальності. Отже, в Україні законодавчо забезпечено більш широку диференціацію засобів кримінально-правового реагування на вчинення кримінальних правопорушень.

У вітчизняній кримінально-правовій доктрині є прихильники та противники закріплення в КК України поняття кримінальної відповідальності. На мою думку, законодавче визначення кримінальної відповідальності доцільне з таких міркувань: по-перше, воно сприяло б формуванню єдиного професійного розуміння цього правового феномену; по-друге, забезпечило б паритет законодавчого відображення предмета (кримінальне правопорушення) та метода (засоби реагування на вчинення кримінального правопорушення, основним серед яких є кримінальна відповідальність) кримінально-правового регулювання в КК України; по-третє, усунуло б наявну нині плутанину між проявами кримінальної відповідальності та інших форм кримінально-правового реагування на вчинення кримінального правопорушення.

Щодо можливого заперечення проти детального закріплення кримінальної відповідальності в самостійному розділі Загальної частини КК з міркувань, що кодекс не підручник і в ньому не слід деталізувати усі кримінально-правові положення, слід зазначити, що в оприлюднених варіантах проекту нового КК проглядається протилежна тенденція. У них знайшла своє відображення низка положень, що вважались виключно доктринальними, зокрема принципи Кримінального кодексу, склад кримінального правопорушення, його ознаки та елементи, кримінально-правова кваліфікація та інші.

З приводу кримінальної відповідальності робоча група з підготовки нового КК України зайняла наступну позицію: не присвячувати окремих статей Кодексу визначенню поняття кримінальної відповідальності та супутніх аспектів цього явища (форми кримінальної відповідальності; підстави та умови її настання; часові межі існування тощо), обмежившись лише визначенням її поняття у загальному тезаурусі (розділ 1.3. «Роз'яснення термінів Кримінального кодексу України») та оперуючи ним при визначенні інших кримінально-правових понять: суб'єкта кримінального правопорушення, фактичної помилки, необхідної оборони, крайньої необхідності тощо.

Навряд чи таке рішення є оптимальним. Воно свідчить про недооцінку кримінально-правового явища «кримінальна відповідальність» та відсутність бажання розвивати

законодавче відображення відповідного кримінально-правового інституту, що позитивно не вплине на поглиблення теорії кримінальної відповідальності. Однак, ще є час змінити зайняту позицію та дослухатись до викладених вище пропозицій.

УДК 340.113

КОНВЕРГЕНЦІЯ МОВИ ПРАВА ТА ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Лазарєв Віктор Вікторович,

доцент кафедри теорії та історії держави і права
факультету № 1

Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
judge2101@gmail.com

Мова права та юридична термінологія перебувають у невід'ємному взаємозв'язку. Мова права і юридична термінологія взаємозалежні, адже юридична термінологія є елементом мови права, її складовою частиною. Саме тому вони перебувають у органічному взаємозв'язку. Виходячи з цього, ми цілком закономірно можемо стверджувати, що відбувається наближення юридичної термінології до мови права, тобто юридична термінологія пристосовується до мови права, обслуговує її потреби. Мовні засоби необхідні для формулювання і тлумачення юридичних норм, закріплення в конкретних джерелах, поширення юридичної інформації [1].

Слід зважати на те, що, будучи різновидом літературної мови, мова права є елементом законодавчої техніки, що включає певний набір мовних засобів. Саме належний виклад юридичних норм у тексті нормативно-правового акту визначає його ясність, простоту, чіткість і доступність розуміння [2, с. 166]. На даному етапі суспільного розвитку, з огляду на актуальність та опосередковану наукову розробленість, проблема техніки юридичного письма не має належного науково-теоретичного і практичного обґрунтування. Недостатньо досліджено, зокрема, питання техніки юридичного письма та юридичних технологій як тісно взаємопов'язаних і практично значущих правових станів, що лежать в основі належної якості, ціннісних показників нормативно-правових актів та інших юридичних актів [3, с. 87]. До зазначених проблемних питань, слід віднести і використання юридичної термінології, оскільки питання використання спеціальної термінології, що застосовується у тексті нормативно-правового акту, це, в першу чергу, питання використання юридичної мови.

Мова правових норм орієнтована на впорядковане застосування термінів, їх визначення та пояснення. При цьому, між окремими термінами встановлюються прямі чи опосередковані логічні відносини та зв'язки, зумовлені системністю чинного законодавства та єдністю його понятійної структури, оскільки юридичні терміни передають основний сенс нормативного висловлювання [4, с. 35] і мають відповідати принципу правової (формальної) визначеності².

У результаті створення системи законодавства використовується специфічна система термінів, що зумовлює особливий характер мови закону. Забезпечення повноти, чіткості та ясності правового регулювання є метою професіоналізації законотворчої мови. Ця мета досягається шляхом використання під час підготовки нормативних правових актів системи спеціальних термінів, покликаних забезпечити точне та повне вираження законодавчої волі у тексті тієї чи іншої закону.

² Одним із основних принципів правової системи вважається принцип правової визначеності, який, зокрема, передбачає, що для ефективної реалізації особою своїх прав та виконання обов'язків важливою є можливість передбачення нею правових наслідків своїх дій. Цьому, у свою чергу, сприяє чіткість і зрозумілість законодавчого регулювання, однозначність і відносна стійкість значень понять, які використовуються в законодавстві [5, с. 9].

На сьогодні, термінологія, що використовується в законодавчих текстах, є далеко не бездоганною як з точки зору юридичної техніки, так і з точки зору правил мови, що дуже негативно впливає на ефективність правових норм. До недоліків термінології, що використовується в нормативних правових актах, можна віднести такі: позначення одним і тим самим терміном різних категорій; відсутність чітких дефініцій; наявність експресії; надмірне використання іноземної термінології; використання розмовних висловлювань і т. д.

Для усунення зазначених недоліків потрібен процес уніфікації термінології, що використовується у законодавчих актах, який має супроводжуватися застосуванням мовних правил. Це означає, що нормативно-правова термінологія має використовуватися відповідно до лексичних, граматичних та стилістичних норм сучасної мови і, водночас, з урахуванням стилістичних особливостей нормативного тексту [2, с. 166-167]. Таким чином, поняття обов'язково слід виражати матеріально або за допомогою терміна - словесної номінативної одиниці, або з допомогою дефініції - певним чином побудованої фрази. Погоджуючись з думкою філологів, відзначимо, що термін і дефініція однаково репрезентують поняття та передають його зміст, тому такі словосполучення, як «дефініція поняття» та «дефініція терміна» слід вважати синонімами. Проте важливо підкреслити, що термін називає поняття і конститується за допомогою дефініції. Однак, у нормативно-правовому акті правові дефініції мають адекватно розкривати зміст того чи іншого поняття (терміну), визначати його родові та (або) видові ознаки, включати характеристики, дані у концентрованій та узагальнюючій формі. За допомогою правових дефініцій конкретні терміни набувають словесне вираження у тексті нормативного правового акта [2, с. 167].

Підбиваючи висновок нашого дослідження, маємо зазначити, що значну роль у чіткості і однозначності реалізації нормативно-правового відіграють мовні правила викладення тексту цього документу за допомогою яких ці дефініції знаходять відображення і письмово закріплюються. Важливу роль у мові права відіграє і юридична термінологія, за допомогою якої можна реалізувати принцип нормотворчої економії. У переважній більшості випадків, без використання належної термінологічної бази неможливо точно висловити думку нормотворця і належним чином донести сутність нормативно-правового акту до суб'єктів реалізації норм права. Таким чином, ми можемо стверджувати, що застосування юридичної термінології є не лише показником високої юридичної культури у правотворчій, а й іншій юридичній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асеев А. Ю. Язык законодательства. URL: <http://conf.omua.ru/content/yazyk-zakonodatelstva> (дата звернення: 06.04.2022)
2. Мамедов Э. Ф. Язык закона: к вопросу о значении терминов и дефиниций в текстах нормативных правовых актов. *Вестник ИГЛУ*. 2014. № 1 (26). С. 163-168.
3. Онищук І. Техніка юридичного письма: понятійно-категоріальний апарат. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3 (74). С. 87-94.
4. Губаева Т. В. Язык и право. Искусство владения словом в профессиональной юридической деятельности. Москва : Норма, 2004. 160 с.
5. Хворостянкін А. В. Визначеність законодавчих дефініцій як умова ефективного дотримання духу та букви закону. *Наукові записки НаУКМА*. 2008. Т. 77. С. 8-12.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВА ПРОКУРОРІВ НА ПЕНСІЮ

Лапкін Андрій Васильович,
доцент кафедри кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, доцент
a.v.lapkin@nlu.edu.ua

Актуальність обраної теми зумовлена встановленням обмеження максимального розміру пенсії працівникам прокуратури десятьма прожитковими мінімумами, встановленими для осіб, які втратили працездатність (абз. 6 ч. 15 ст. 86 Закону «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-VII). Таке обмеження має бути проаналізоване з точки зору додержання права прокурорів на пенсію, оскільки на практиці часто виступає підставою для неоднomanітного застосування норм законодавства в частині визначення прокурорам конкретного розміру пенсії.

Питання соціального, і, зокрема, пенсійного забезпечення прокурорів були предметом наукових досліджень таких учених, як В. С. Бабкова, П. М. Каркач, М. І. Мичко, М. В. Руденко та ін. Разом з тим, у юридичній літературі бракує предметних досліджень з питань визначення розміру пенсій для прокурорів.

Метою наукового дослідження є встановлення відповідності обмеження розміру пенсії для прокурорів конституційним принципам верховенства права та правової визначеності.

В Україні визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй; норми Конституції України є нормами прямої дії; органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ст. 8, ч. 2 ст. 19 Основного Закону).

Принцип верховенства права є визначальним при формуванні всіх інститутів держави і суспільства у цілому та передбачає їх першочергову спрямованість на захист прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина.

Водночас, ідея верховенства права є доволі абстрактною. У практиці Європейського суду з прав людини вироблені зокрема такі складові верховенства права: правова визначеність, додержання прав людини, заборона зворотної дії закону, недискримінація і рівність перед законом тощо.

Аналізуючи положення першого речення абзацу шостого частини п'ятнадцятої статті 86 Закону України «Про прокуратуру», яким максимальний розмір пенсії працівникам прокуратури обмежено десятьма прожитковими мінімумами, встановленими для осіб, які втратили працездатність, в аспекті вказаних складових верховенства права, можна дійти висновку про їх часткову невідповідність, яка виявляється в наступному.

Передусім вказані норми порушують принцип правової визначеності. Конституційний Суд України неодноразово звертав увагу у своїх рішеннях на необхідність додержання принципу правової визначеності, який передбачає, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм (абз. 3 пп. 3.1 п. 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 29 червня 2010 р. № 17-рп/2010). Конституційний Суд України вважає, що принцип правової визначеності вимагає чіткості, зрозумілості й однозначності правових норм, зокрема їх передбачуваності (прогнозованості) та стабільності (абз. 6 пп. 2.1 п. 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2012 р. № 2-р/2017).

Аналіз ст. 86 Закону України «Про прокуратуру» дає підстави для висновку, що при визначенні розміру пенсії для прокурорів законодавець використовує два критерії. Перший з

них закріплений у ч. 2 цієї статті, згідно з якою «Пенсія призначається в розмірі 60 відсотків від суми їхньої місячної (чинної) заробітної плати, до якої включаються всі види оплати праці, з якої було сплачено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а до 1 січня 2011 року - страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, одержуваної перед місяцем звернення за призначенням пенсії». Другий критерій використано у абз. 6 ч. 15 цієї статті, згідно з яким «Максимальний розмір пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, встановлених для осіб, які втратили працездатність».

Отже, в першому випадку для визначення розміру пенсії прокурорів законодавець застосовує фіксований відсоток від суми їхньої місячної (чинної) заробітної плати; у другому випадку – визначає розмір пенсії відповідно до граничної кількості прожиткових мінімумів, встановлених для осіб, які втратили працездатність. І хоча у другому випадку йдеться про граничний розмір пенсії (допускаючи можливість визначення її у меншому розмірі відповідно до першого з цих критеріїв «за загальним правилом»), проте фактично на сьогодні складається ситуація, коли саме другий з цих критеріїв є єдино можливим на практиці, оскільки відповідно до ч. 3 ст. 81 Закону України «Про прокуратуру» з 1 січня 2021 року посадовий оклад прокурора окружної прокуратури становить 20 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року. Таким чином, мінімальний розмір пенсії для прокурорів з 1 січня 2021 року, обраховуючи його за правилами ч. 2 ст. 86 Закону України «Про прокуратуру», становить 12 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, а фактично він має бути значно вищим, враховуючи різноманітні надбавки до посадового окладу та премії. Водночас, обрахування цього розміру за правилами абз. 6 ч. 15 ст. 86 Закону України «Про прокуратуру» показує значно менший розмір пенсії для прокурорів.

Таким чином, при визначенні розміру пенсії для прокурорів наявні дві норми, які по-різному підходять до вирішення цього питання і, відповідно, застосування тієї чи іншої з них призводить до значних відмінностей у розмірі пенсії. В таких умовах доводиться констатувати порушення принципу правової визначеності як елементу верховенства права.

Крім того, у досліджуваних положеннях вбачається загроза порушення такої складової верховенства права, як недискримінація і рівність перед законом.

Так, за своїм призначенням ч. 2 ст. 86 Закону України «Про прокуратуру» передбачає пряму залежність розміру пенсії для прокурорів від їхньої місячної (чинної) заробітної плати, до якої включаються всі види оплати праці, з якої було сплачено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а до 1 січня 2011 року - страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, одержуваної перед місяцем звернення за призначенням пенсії. В свою чергу, заробітна плата прокурорів, відповідно до ст. 81 Закону України «Про прокуратуру», складається з посадового окладу, премій та надбавок за: 1) вислугу років; 2) виконання обов'язків на адміністративній посаді та інших виплат, передбачених законодавством. Розмір посадового окладу прокурора залежить від рівня прокуратури, в якій він працює. Преміювання прокурорів здійснюється в порядку, затвердженому Генеральним прокурором, за результатами оцінювання якості їх роботи за календарний рік. Таким чином, на розмір заробітної плати прокурора впливають низка факторів, до яких можна віднести його компетентність і досвід, якість роботи, наявність додаткових обов'язків тощо. Отже, положення ч. 2 ст. 86 Закону України «Про прокуратуру» передбачають диференціацію розміру пенсії прокурорів в залежності від цих факторів, стимулюючи їх до більш якісної та продуктивної праці і високих досягнень у роботі.

Водночас, норми першого речення абз. 6 ч. 15 ст. 86 Закону України «Про прокуратуру», обмежуючи граничний розмір пенсії прокурорів десятьма прожитковими мінімумами, встановленими для осіб, які втратили працездатність, фактично передбачають однаковий для всіх прокурорів розмір пенсії, незалежно від займаної ними посади, стажу роботи, якості та складності виконання обов'язків тощо. Таким чином, відбувається

дискримінація прокурорів, які під час перебування на посаді отримували більший обсяг заробітної плати, обумовлений цими факторами, оскільки фактично вони зазнають більших обмежень щодо недоотриманої пенсії, ніж інші прокурори.

Таким чином, встановлена невідповідність принципам правової визначеності та заборони дискримінації дозволяє дійти висновку про невідповідність першого речення абз. 6 ч. 15 ст. 86 Закону України «Про прокуратуру» конституційному принципу верховенства права.

УКД 340.14

ЕВТАНАЗІЯ, ЯК ОДИН ІЗ ПРОЯВІВ СВОБОДИ ЛЮДИНИ

Левін Олег Леонідович,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат історичних наук,
Рукіна Діана Олексіївна,
студентка 1 курсу
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Право людини на життя – це невід’ємне та основне соціальне благо, що є формою існування людини, як такої. Наша країна, взявши курс на формування демократичної, правової, соціальної держави, закріпила ряд невід’ємних прав, основоположним серед яких саме є право на життя (стаття 27 Конституції України) [1, с. 25]. Держава в свою чергу, надає широкий спектр заходів, які спрямовані на забезпечення цього права, панівним серед яких є злагоджене функціонування системи охорони здоров’я.

Рівень сучасної медицини більшості країн світу демонструють нам значні успіхи наукових досліджень, проте існують хвороби які є невиліковними і у таких випадках лікарі безсилі, або такі, що завдають нестерпного болю та страждань. У таких випадках для розв’язання такої проблеми використовується евтаназія.

Термін “евтаназія” тлумачиться, як припинення, або зменшення терміну життя за допомогою медичного втручання у разі невиліковної хвороби, відчуваючи нестерпні страждання, за ініціативою хворого за допомогою безболісних чи мінімально болісних дій лікаря з метою припинення страждань [2, с. 85].

Цей спосіб розв’язання проблем є набуває все більшого поширення серед світової спільноти. Наслідком цього є легалізація евтаназії та закріплення такого права на законодавчому рівні. До таких країн слід віднести Нідерланди, Португалію, Швейцарію, Німеччину, Канаду, Колумбію, частину Австралії, деякі штати США, Бельгію, Голландію. Таке рішення є демонстрацією права на свободу вибору: жити чи померти. Наприклад, у Бельгії правом на евтаназію можуть скористатися особи, які досягли 18-річного віку, тобто особа має повністю усвідомлювати та нести відповідальність за власні вчинки та рішення [3, с. 130]. На території Голландії діє Закон “Про припинення життя за бажанням чи допомогою в самогубстві”, у якому закріплюється право на асистований суїцид та евтаназію. Уряд країни Нідерланди у 2020 році дозволив проведення евтаназії дітям від 12 років, а також немовлятам, в обох випадках за згодою батьків [4]. Варто зазначити, що для виконання такого відповідального кроку варто виконати такі 3 умови: 1) евтаназія має бути добровільною, а не примусовою; 2) здійснення чи надання допомоги під час евтаназії дозволяється виключно лікарями; 3) за медичними показаннями стан хворого має бути критичним.

Проте, у такій ситуації першочерговим є вибір людини, а отже і свобода у прийнятті рішення, адже свобода – вільний вибір у всьому: поглядах, інтересах, бажаннях, меті тощо. А відсутність вибору пропорційне відсутності свободи.

Принагідно, зазначити, що виникають питання у випадках застосування евтаназії до новонароджених й осіб, що позбавлені можливості самостійно приймати рішення. У цьому випадку про свободу вибору мови не йдеться. Тому, на такому підґрунті виникають суперечки, як серед науковців, так і медиків.

Щодо України, то на рівні Національного законодавства в ньому не є визнаною будь-яка форма евтаназії, що закріплено п. 2 ст. 52 Основ законодавства про охорону здоров'я України, де заборонена, як активна та і пасивна евтаназія [3, с. 129]. Втім, я вважаю, це справою часу, адже відсутність фінансового забезпечення утримання державою тяжко хворих, ліками, безкоштовною медичною допомогою, а також напрям на Євроінтеграцію є пришвидшення цього процесу.

Таким чином, на основі вище зазначеного можна зробити висновок, що поняття “свобода” – це волевиявлення індивіда, саме йому належить право вчинити вибір відповідно до власних бажань, переконань, інтересів та цілей на основі усвідомлення об'єктивної дійсності, але з впевненістю можна стверджувати, що останніми роками такий перелік розширився (право на евтаназію) та буде розширюватись.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. : станом на 01 січ. 2006 р. Київ : Ін Юре, 2006. 144 с.
2. Юзбашян Л. Р. Право на евтаназію: цивілізований досвід // Вплив євроінтеграційних процесів на розвиток приватних відносин в Україні: матеріали регіонального круглого столу (м. Дніпро, 26 квітня 2019 р.). Дніпро, 2019. С. 83-85.
3. Гуцал І. Ю. Питання легалізації евтаназії в Україні : іноземний досвід. *Інформація і право*. 2017. № 4(23). С. 128-133.
4. Пресслі Л. Право на смерть - дітям? Дебати про евтаназію. BBC NEWS Україна. URL:https://www-bbc-com.cdn.ampproject.org/v/s/www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2014/01/140109_ru_s_euthanasia_vj_children.amp?amp_gsa=1&js_v=a9&usqp=mq331AQKKAFAQrABIIACAw%3D%3D#amp_tf=%D0%98%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%3A%20%251%24s&aoh=16537763947778&referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com&share=https%3A%2F%2Fwww.bbc.com%2Fukrainian%2Fukraine_in_russian%2F2014%2F01%2F140109_ru_s_euthanasia_vj_children (дата звернення: 29.05.2022)

АНАЛІЗ ЗАКОННОСТІ ЯК ОСНОВНОЇ ВИМОГИ ДО СУДОВИХ АКТІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Логінова Марина Вікторівна,
викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Костовят Ілля Євгенович,
курсант III курсу
ННІП ПФПНП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Відповідно до національного законодавства України суд – це той особливий суб'єкт судового провадження, який наділяється процесуальними правами, процесуальними обов'язками, а також згідно законодавства реалізує норми процесуального права шляхом їх застосування. Предметом розгляду цивільного судочинства є матеріально-правові відносини зацікавлених суб'єктів, з приводу яких відбувається судовий процес, розглядається та вирішується цивільна справа із застосуванням норм матеріального права. У зв'язку з цим з метою гарантування правильного застосування матеріальних норм права повинно відбуватися своєчасне та правильне застосування процесуальних норм права.

Цивільне судочинство до усіх судових актів пред'являє вимогу законності (ч. 1 ст. 263 Цивільного процесуального кодексу України) (далі – ЦПК України). Законність – це така вимога цивільного процесу, якої мають дотримуватися судові рішення – акти правосуддя. Згідно ч. 2 ст. 263 ЦПК України законне рішення – це таке, що ухвалене судом із дотриманням матеріальних та процесуальних норм права [1].

Проводячи аналіз доктринальних позицій, ми вважаємо доцільним думку такого науковця як С. Я. Фурси, який зазначає: «вимога законності включає в себе дотримання як матеріальних, так і процесуальних норм права». Норми ЦПК України визначають умови, за яких порушуються норми матеріального права: приймаючи певне рішення, суд зобов'язаний правильно застосовувати закон, який підлягає застосуванню до конкретних правовідносин, а також не застосовувати закон, що не підлягає застосуванню до конкретних правовідносин. Слід погодитись з нормами ЦПК, де йдеться тільки про правильне застосування закону, що свідчить про його однозначне сприйняття. Нормативно-правова база повинна бути викладена так, щоб вона точно сприймалася усіма учасниками її застосування, а також, щоб її не доводилося додатково тлумачити. У протилежному ж випадку кожне вирішення цивільної справи буде супроводжуватися зверненням до Конституційного Суду України [2, с. 132].

Слід зазначити, що здійснюючи певні дії, суд реалізує норми процесуального і матеріального права. У зв'язку з цим, із законності судового акту впливає ряд вимог, яким повинно відповідати будь-яке судове рішення. Наприклад, рішення, яке прийняте судом I інстанції визнається законним у разі, якщо дотримані вимоги правильного застосування матеріальних норм права, а також за умови, що був дотриманий передбачений ЦПК України порядок провадження під час вирішення цивільної справи в суді першої інстанції. Тож, у залежності від обставин конкретної справи, з'ясованих під час її судового розгляду, застосовуються норми матеріального права або відмовляється в їх застосуванні, але за будь-яких умов повинен бути з'ясований зміст правової норми, а також розтлумачений відповідно до предмету й підстав конкретної цивільної справи.

Отже, судовий акт – це таке судове рішення, яке має бути законним. Законність судового акту реалізується судом шляхом: 1) правильного застосування норм процесуального і матеріального права; 2) ухвалення рішення відповідно до правових положень, що мають вищу юридичну силу в разі протиріччя між правовими нормами; 3) застосування закону за

відсутності правових норм, що регулюють спірні правовідносини, що регулює подібні правовідносини, а у разі відсутності такого закону – базування на загальних принципах законодавства; 4) застосування норм, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, якщо наявна суперечність національного законодавства з міжнародними договорами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004. № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 07.06.2022).

2. Фурса С. Я. Процесуальні документи у цивільних справах (теорія, методика, практика): Науково-практичний посібник. 3-тє видання. К.: Алерта ; ЦУЛ, 2011. 896 с. (дата звернення: 07.06.2022).

3. Про судові рішення у цивільній справі: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0014700-09> (дата звернення: 07.06.2022).

УДК 351.74:342.7-054.73

ЗАХИСТ ПРАВ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Логінова Марина,

викладач кафедри цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
marinaloginova.dduvs@gmail.com

Настич Тетяна,

слухач магістратури
навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції,
навчальної групи М-ДР-121
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

З 24 лютого 2022 року почалася широкомасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, що призвело до введення по всій території України воєнного стану [1]. Дуже велика кількість мешканців України була змушена покинути свої домівки та стати внутрішньо переміщеними особами або біженцями в інших країнах світу.

Станом на кінець травня 2022 року за даними Управління верховного комісара (УВКБ) ООН у справах біженців, з початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну понад 6,5 млн українців стали біженцями і тимчасово виїхали в сусідні країни. При цьому 8 млн українців стали внутрішніми переселенцями [2]. Це лише офіційні цифри щодо осіб, які набули статус біженців, проте значна кількість людей, виїжджаючи до родичів чи знайомих, не отримували відповідний статус.

Внутрішньо переміщені особи, які переїхали з зон бойових дій у більш безпечні області, а також деякі категорії осіб мають право отримувати щомісячну матеріальну допомогу від українського уряду. Так, вимушено переміщені особи отримують допомогу у сумі 2 тис. грн; діти та люди з інвалідністю - 3 тис. грн; роботодавці - по 6,5 тис. грн за кожного працевлаштованого біженця. Кошти можна буде витратити на оплату праці; сім'ї, що надають житло переселенцям, - по 450 грн за особу (для компенсації комуналки). Вказані кошти можна було почати отримувати з 30 березня 2022 року після реєстрації на відповідному сайті [3].

За офіційними даними уряду нашої країни вищевказана програма діє під час воєнного стану та 1 місяць після його скасування. Виплати можуть отримувати не лише українці, що переїхали до іншого регіону, а й ті, хто залишився в межах області, змінивши фактичне місце проживання на безпечніше [4]. При цьому перелік куди можна витратити надані кошти є необмеженим.

На жаль, вказані суми є недостатніми, адже мінімальна заробітна плата з 1 січня 2022 року до 1 липня 2022 року за офіційними даними у місячному розмірі становить 6500 грн. Мінімальний прожитковий мінімум становить 2393 грн., а на дитину – 2100 та 2618 грн залежно від віку.

Якщо враховувати той факт, що не всі люди мають великі заощадження, тож не мають змогу повноцінно жити на 2 тис. грн. на особу, при цьому через воєнний стан та проблеми з економікою зменшилась кількість робочих місць, тож не всі переселенці мають змогу отримати офіційне чи неофіційне працевлаштування, щоб в подальшому отримувати більше коштів в розрахунку заробітної плати.

Механізм надання гуманітарної та іншої допомоги цивільному населенню в умовах воєнного стану в Україні регулюється Порядком Надання гуманітарної та іншої допомоги цивільному населенню в умовах воєнного стану в Україні, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 07.03.2022 р. за № 220 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 16.04.2022 р. № 457).

Разом з тим, в Україні діють дві програми фінансової допомоги від Організації Об'єднаних Націй. Також уряд України спільно з Дитячим фондом Організації Об'єднаних Націй розпочали ще одну програму цільової допомоги незахищеним сім'ям з дітьми, які постраждали через війну. Мова йде про вразливі категорії населення, такі як малозабезпечені пенсіонери, сім'ї з трьома і більше дітьми, хоча б одна з яких віком до двох років, сім'ї з двома дітьми, одна з яких дитина з інвалідністю. Вимушені переселенці, які потребують додаткового захисту отримуватимуть кошти від Всесвітньої продовольчої програми Організації Об'єднаних Націй протягом трьох місяців з дати звернення.

Однак існують ряд проблем, що в достатній мірі не врегульовані на нормативно-правовому рівні. Так, по Україні сформовано велику кількість місць для проживання переселенців, але не всі вони є комфортними для довготривалого проживання, тож люди змушені шукати собі інші місця для проживання, водночас ціни на оренду квартир, кімнат та гуртожитків зросли в два-три рази.

Також внутрішньо переміщені особи не брали з собою багато речей зі своїх домівок як через неспроможність вивезти з собою багато, так і через те, що речі не вціліли. Речі, які надаються волонтерами не завжди є нормальними для носіння.

Зазвичай у внутрішньо переміщених осіб існують проблеми з їжею. По всій території України є волонтерські пункти, де можуть безкоштовно харчуватися переселенці, проте не всі знають де це можна зробити, в деяких осіб є обмеження по харчуванню через проблеми з здоров'ям, можливо не на всіх вистачає. Більшість цих проблем стосується і допомоги дітям.

Отже, ми вважаємо, що допомогу внутрішньо переміщеним особам слід збільшити до рівня відчутності, а всім небайдужим українцям докласти якомога більше зусиль задля прискорення нашої перемоги. Роботодавцям необхідно надавати якомога більше можливих місць для працевлаштування особам, які цього потребують, адже держава в достатній мірі сприяє цьому. Водночас обов'язок зі сплати податків сприяє повноцінному функціонуванню економіки нашої країни та виступає профілактичною мірою від її занепаду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1332022-417372> (дата звернення 16.06.2022).

2. Стаття з офіційної сторінки Finbalance. URL: <https://finbalance.com.ua/news/oon-z-ukrani-pid-chas-viyni-vikhali-65-mln-osib-vnutrishnikh-pereselentsiv---8-mln> (дата звернення 16.06.2022).

3. Стаття «Допомога держави у воєнний час: хто отримає виплати та як це зробити». URL: <https://blog.portmone.com.ua/uk/blog-ua/dopomoga-derzhavy-u-voyennyj-chas-hto-otrymaye-vyplaty-ta-yak-tse-zrobyty> (дата звернення 16.06.2022).

4. КМУ "Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам" від 20.03.2022 р. № 332. URL: https://ips.ligazakon.net/document/kp220332?utm_source=buh.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_campaign=LZtest&utm_content=cons01&_gl=1*9kd7sq*_ga*ODIzMTIwMDI4LjE2MzM1NDY5ODM.*_ga_DTFQWX6QG5*MTY1NTM4OTI0MS4zLjAuMTY1NTM4OTI0MS4w&_ga=2.202622993.1001174435.1655389242-823120028.1633546983 (дата звернення 16.06.2022).

УДК 347(477)

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Логінова Марина Вікторівна,
викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Шурганов Микита Сергійович,
курсант 3 курсу ННІП ПФПНП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Відповідно до ст. 8 Конституції України (далі – Конституція України) в нашій державі функціонує принцип верховенства права. Верховенство права – це засада, яка передбачає домінування права в українському суспільстві, тобто його панування в правозастосовній і правотворчій діяльності. Таким чином держава втілює в сфері життєдіяльності ідеї антропоцентричного характеру, з якого складається принцип верховенства права: ідеї рівності, свободи, а також соціальної справедливості [1].

Слід вказати, що при визначенні поняття верховенства права велику роль відіграє той факт, що право не може обмежуватися тільки законодавством, а повинно регулюватися іншими соціальними показниками: нормами моралі, звичаями, традиціями тощо, що дозволені суспільством, а також встановлені історично-культурним розвитком суспільства. Дані обов'язкові частини права повинні відповідати ідеологіям права, справедливості, на яких ґрунтується положення КУ [2].

Більшість вчених-правників зазначає, що принцип верховенства права – це провідна засада функціонування правової системи країни в цілому. За умов трансформації цивільного процесуального права до європейських стандартів потрібно визначати фундаментальне значення даного принципу в цивільному судочинстві, що визначає порядок розгляду і вирішення цивільних справ [3].

Цивільний процес як системний механізм розгляду і вирішення цивільних спорів пройшов на своєму історичному шляху багато стадій, починаючи з найдавніших порядків захисту прав, неодноразових спроб врегулювання конкретних правил розгляду окремих категорій спірних справ, закінчуючи проведенням глобальних кодифікацій українського законодавства, яке визначає теперішні конструкції цивільного судочинства, а також трактування його основних елементів. Реформування сфери цивільного процесу слід поєднувати з обов'язковим закріпленням новітніх основоположних ідей, принципів, з яких в майбутньому формується та здійснюється правосуддя в цивільних справах [4].

Стратегією розвитку системи правосуддя й конституційного судочинства на 2021-2023 роки визначені пріоритетні вдосконалення норм законодавства у сфері статусу суддів,

судоустрою, судочинства, насамперед цивільного процесу, а також запропоновані невідкладні заходи, що забезпечують позитивні зрушення у функціонуванні конкретних правових інститутів [5].

Багато вчених у сфері цивільного процесу наголошують на тому, що проведення реформ у сфері правосуддя має відбуватися поступово, а не бути спонтанним, адже даному процесу передують грамотна праця по виявленню недоліків, що не дають змогу функціонувати цивільному судочинству й забезпечувати справедливий судовий розгляд. До таких причин слід віднести причини в економічній сфері, насамперед високе навантаження за змістом судової системи чи невідповідність рівня судових витрат суб'єктів цивільного процесу з сучасним економічним станом в Україні. Іншими причинами, які обумовлені існуванням цивільних процесуальних правовідносин, є складність окремих судових процедур і правил, тривалість судових розглядів, великий рівень навантаження на суд першої, а також касаційної інстанції у цивільному судочинстві [6].

Отже, можна зробити висновок, що вищевказані проблеми повинні бути вирішені проведенням відповідних заходів, що сприятимуть усуненню існуючих недоліків цивільного процесуального судочинства, а також підвищенню ефективності цивільного процесу. Таким чином, цивільне судочинство має реально забезпечуватися принципом верховенства права, а учасники такого процесу мають гарантувати його функціонування, що має призвести до збільшення рівня справедливості судового розгляду і вирішення справ у сфері цивільних правовідносин. На даний момент здійснення відповідних реформ вимагається не лише окремими учасниками цивільного судочинства, а й українським суспільством і державою в цілому, адже захист та забезпечення основоположними правами, свободами та законними інтересами фізичних осіб, а також правами та законними інтересами юридичних осіб – це одна з головних задач правосуддя в будь-якій демократичній та правовій державі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254к/96-вр> (дата звернення: 25.05.2022).

2. Чулінда Л. І. Навчально-методичний комплекс дисципліни "Верховенство права". URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/53892> (дата звернення: 25.05.2022).

3. Луспеник Д. Верховенство права - "новий" старий принцип цивільного судочинства: співвідношення із принципом законності. Національна правнича дискусія: "Цивільне процесуальне законодавство України: актуальні питання реформування" (дата звернення: 25.05.2022).

4. Пономаренко О. В. Роль принципів цивільного судочинства у регулюванні суспільних відносин. Цивільне право. Юридичний вісник 1(22)2012. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Npnau_2012_1_16.pdf (дата звернення: 25.05.2022).

5. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: Указ Президента України від 11.06.2021. № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/231/2021> (дата звернення: 25.05.2022).

6. Комаров В. Основоположні принципи цивільного судочинства. Принципи цивільного судочинства та доступ до суду. Право України. URL: <https://rd.ua/storage/attachments/4341.pdf>

ГЕНОЦИД УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОГО ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Максименко Наталія Володимирівна,
доцент кафедри права та правого регулювання
авіаційної діяльності
Льотної академії
Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук, доцент
ORCID ID: 0000-0002-1005-5115
Балацька Єлизавета Сергіївна,
студентка
факультету менеджменту
Льотної академії
Національного авіаційного університету

Останнім часом злочинність почала виходити за межі свободи однієї держави, набуваючи міжнародного характеру. Одними із найнебезпечніших і найжорстокіших злочинів є саме міжнародні злочини, адже вони ставлять під загрозу забезпечення миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Жертвами цих злочинів є групи людей, а іноді - цілі держави. До них, перш за все, відносять дії, пов'язані із прагненням однієї держави незаконно захопити територію іншої, розпочати та ввести війну, і, як наслідок, відбувається вчинення масових убивств [9, с. 163].

Протягом історії людства існували випадки масового знищення осіб через національну, етнічну чи расову приналежність або спільні релігійні переконання, які забирали життя мільйонів безвинних людей та мають назву «геноцид». У Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, яка набула чинності у 1958 році, а також у Статуті Міжнародного кримінального суду дано визначення геноциду (дії, вчинені з наміром знищити повністю або частково будь-яку національну, расову, етнічну або релігійну групу як таку, тобто: вбивство членів такої групи; спричинення серйозних тілесних ушкоджень або розумового розладу членам такої групи; навмисне створення для будь-якої групи таких життєвих умов, які розраховані на повне або часткове фізичне знищення її; заходи, розраховані на запобігання дітородіння в середовищі такої групи; насильницька передача дітей з однієї людської групи в діяння, іншу) [2].

У цей важкий період, коли боротьба українського народу посилюється проти збройної агресії з боку російської федерації, проявляється все більше жорстокості з боку ворога, яку необхідно належним чином оцінити. Сьогодні можна з упевненістю відзначити, що дії збройних сил рф є не просто злочином агресії, а спрямовані на систематичне та послідовне знищення Українського народу, його самобутності, права на самовизначення та саморозвитку. Така ситуація вимагає негайного визнання дій збройних сил рф під час останньої фази збройної агресії проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, геноцидом Українського народу.

Обставини, що передували і супроводжували розгортання та ведення загарбницької війни росії проти України свідчать про намір керівництва країни-агресора знищити Український народ. Напередодні повномасштабного вторгнення В. Путін заперечував існування України як окремої держави, заявляючи, що Україна є «невід'ємною частиною» росії та «історичним, культурним і духовним простором» росії. Цьому сприяли подальші заяви очільника рф про те, що Українці – не самостійний народ, а частина російського народу [8].

Твердження В. Путіна про те, що український і російський народи не різні, а один народ, не означає нічого іншого як заперечення самого факту існування Українського народу. З цього зрозуміло, що, за словами Путіна, повинен залишитися лише російський

народ. Про це він заявив під час виступу на засіданні Ради національної безпеки і оборони рф 21 лютого 2022 року, де зазначив, що сучасна Україна була повністю створена росією, та звинуватив українських комуністів і націоналістів у «розпаді історичної росії під назвою СРСР» [7].

Оголошеною метою військової агресії рф є «денацифікація» України. Цей термін був створений саме для того, щоб поєднати збройну агресію із знищенням «нацистів», які начебто заселяють Україну. Російські лідери називають тих Українців «нацистами», які заперечують існування єдиного народу і воюють за право Українського народу на самоідентифікацію. Таким чином, росія проводить політику щодо спотворене уявлення про ідентичність Українського народу та його прагнення до незалежності, яка реалізується через всевітнє поширення фальшивих ідеологій, заснованих на маніпулятивному прирівнянні українського патріотизму до «націонал-соціалізму» чи інших нелюдських ідеологій [11].

Ці та багато інших публічних заяв свідчать про те, що політика з боку російської федерації, послідовність і систематизація її виконання, спрямована на масове знищення Українського населення, порушення суверенітету та територіальної цілісності України. Метою керівництва РФ є знищення українських патріотів, української мови, української культури та всього, що становить ідентичність Українського народу.

Дії збройних сил російської федерації на території України проти мирного населення здійснюються з метою повного або часткового знищення Українського народу як окремої національної спільноти шляхом вбивства та заподіяння тяжких тілесних ушкоджень членам цієї групи, спричинення тілесних ушкоджень або психічних розладів Українцям, умисне створення таких умов життя для цивільного населення, які розраховані на повне або часткове фізичне знищення Українського народу.

Діяння російських збройних сил мають масовий характер на тимчасово окупованих територіях (особливо в містах Буча, Ірпінь, Маріуполь, селища міського типу Бородянці, Гостомелі та багатьох інших населених пунктів на території України), що проявляється численними випадками вбивств, викрадень, позбавлення волі, тортур, згвалтування, знущань над тілами вбитих і закатованих, розстріли людей, цілих сімей, в тому числі дітей, які намагалися евакуюватися з окупованих населених пунктів. Після звільнення територій, попередньо окупованих російською федерацією, стають відомі страшні, нелюдські та цинічні факти їх злочинів [6].

Особливу увагу слід звернути на багато фактів, які свідчать про створення умов життя, спрямованих на фізичне знищення Українського населення. Блокада населених пунктів, знищення на цих територіях інфраструктури (припинення постачання електроенергії, води, опалення тощо) у поєднанні з перешкодами доступу до гуманітарних вантажів та евакуації, які позбавляють населення доступу до основних потреб, необхідні для виживання, а саме води, їжі, лік та медичної допомоги. Такі дії є військовим злочином, включаючи використання голоду як зброї війни. Підтвердженням цього є блокада Маріуполя.

Є також численні випадки примусового переміщення тисяч громадян України, у тому числі дітей, на територію російської федерації або на тимчасово окуповані нею території. Примусове виселення та переселення Українців свідчить про намір знищити Український народ, покласти край його існуванню в певному регіоні.

Слід зазначити, що випадки геноциду носять не лише фізичний характер знищення певної захищеної групи, а й часто супроводжується нападами і знищення культурно-історичних об'єктів, релігійних об'єктів і будівель. У бібліотеках тимчасово окупованих територій Луганської, Донецької, Чернігівської та Сумської областей вилучають українську історичну та художню літературу, що не відповідає постулатам кремлівської пропаганди. До цього причетні російські підрозділи так званої «воєнної поліції». У них є цілий список заборонених до згадки імен, зокрема: Мазепа, Петлюра, Бандера, Шухевич, Чорновіл. Знайдені книги вилучають, масово знищують на місці або вивозять у невідомому напрямку.

Отже, у сукупності зазначені факти дають підстави вважати, що дії російської федерації під час збройної агресії спрямовані на знищення Українського народу та є геноцидом. Прийнятою Постановою Кабінету Міністрів України «Про вчинення російською федерацією геноциду в Україні» від 14.04.2022 № 2188-IX Верховна Рада України визнає та

звертається до міжнародної спільноти з проханням визнати вчинення російською федерацією геноциду Українського народу, а також злочинів проти людяності та воєнних злочинів в Україні. Викриття істинних намірів росіян допоможе ініціювати притягнення до відповідальності всіх винних осіб та зупинити геноцид Українців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>. (Дата звернення 05.05.2022)
2. Конвенція «Про запобігання злочину геноциду та покарання за нього» від 09.02.1948. URL: <http://www.preventgenocide.org/ua/konventsia.htm>. (Дата звернення 05.05.2022)
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. (Дата звернення 05.05.2022)
4. Проект постанови про Заяву Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні» від 11.04.2022 № 2188-IX. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/DI07267A.html. (Дата звернення 05.05.2022)
5. Антонович М. М. Обов'язок покарання за злочин геноциду: судова практика держав. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2013. Т. 144-145. 133-137 с.
6. Пояснювальна записка до Постанови Верховної Ради «Про Заяву Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні». *Голос України*. 2022. 16 квіт № 88 (7838). С. 2. URL: <http://www.golos.com.ua/documents/dod-p-2188-ix.pdf>. (Дата звернення 06.05.2022)
7. Путин назвал распад СССР трагедией и «распадом исторической России». *РБК-Россия*. URL: <https://www.rbc.ru/politics/12/12/2021/61b5e7b79a7947689a33f5fe> (Дата звернення 06.05.2022)
8. Путин В. Про історичне єднання росіян та українців. URL: <https://rg.ru/2021/07/12/statia-vladimira-putina-obistoricheskome-edininstve-russkih-i-ukraincev.html>. (Дата звернення 05.05.2022)
9. Філяніна Л.А. Геноцид як один із жорстокіших міжнародних злочинів. *Юридичний електронний журнал*. 2016. № 5. С. 163-165. URL: http://lsej.org.ua/5_2016/48.pdf. (Дата звернення 05.05.2022)
10. Філяніна Л.А., Тарантюк Ю.Р. Міжнародна кримінальна відповідальність індивідів за злочини геноциду. *Наук. вісн. Дніпроп. ун-ту внутр. справ*. 2012. № 1. 11-20 с.
11. Что Россия должна сделать с Украиной. *РИА Новости*. URL: <https://ria.ru/20220403/ukraina-1781469605.html>. (Дата звернення 05.05.2022)

СУЧАСНИЙ ГЕНОЦИД УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Максименко Наталія Володимирівна,
доцент кафедри права та правого регулювання
авіаційної діяльності
Льотної академії

Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук, доцент
ORCID ID: 0000-0002-1005-5115

Барбаренко Марина Анатоліївна,
студентка

факультету менеджменту
Льотної академії
Національного авіаційного університету

Сучасне міжнародне право має універсальну властивість впливати як на правосвідомість, так і на політичну та моральну свідомість людей у дусі своїх цілей та принципів. Міжнародне право і діяльність міжнародних та інших організацій, що спирається на нього, становить основу системи попередження геноциду як специфічного, одного з найбільш тяжких, виду злочину. Створення після Другої Світової війни Організації Об'єднаних Націй було продиктовано бажанням запобігти повторенню подібних військових конфліктів. Одним із основних напрямків діяльності ООН є захист прав людини. Прийнята 1948 року Загальна декларація прав людини питання прав людини віднесла до сфери міжнародного права [1]. З того часу Організація виконує місію захисту прав людини, спираючись на міжнародні угоди. У рамках цієї місії резолюцією 260 (III) Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1948 року прийнято «Конвенцію про попередження злочину геноциду та покарання за нього». Ця Конвенція визнає геноцид міжнародним злочином. Відповідно до ст. I Конвенції про запобігання геноциду та покарання за нього було встановлено, що «геноцид, незалежно від того, чи відбувається він у мирний або у воєнний час, є злочином, який порушує норми міжнародного права і проти якого сторони зобов'язуються вживати заходів попередження та карати за його вчинення» [2].

На жаль, високий рівень латентності, широкий діапазон поширеності геноциду у світі свідчать про недостатню ефективність звичайних профілактичних заходів на даному етапі боротьби з геноцидом та про недосконалість системи його попередження загалом. Наразі найбільш реальним засобом попередження геноциду залишається застосування кримінально-правових заходів, причому насамперед щодо керівників та організаторів геноциду, що підтверджується практикою судових процесів, як повоєнних, так і сучасних, що проводилися, в основному над лідерами злочинних режимів, рухів, формувань. Історично склалося, що сторона-організатор геноциду завжди заперечує факт геноциду. Вона оголошує недостовірними свідчення жертв геноциду, намагається знищити братські могили жертв і розпочинає контрпропаганду, звинувачуючи у страшних злочинах самих жертв геноциду. Організатори геноциду активно блокують розслідування цих злочинів.

Необхідно наголосити, що саме на Нюрнберзькому процесі вперше в юридичній практиці був використаний термін «геноцид». Нюрнберзький суд по праву можна вважати одним із символів ХХ ст., символів справедливості та невідворотної відплати, що підтвердили високу цінність гуманізму та загальнолюдських ідей; він відкрив нову сторінку історії міжнародного права, заклавши основу до створення сучасних постійно діючих міжнародних судів. Спадщина Нюрнберзького процесу у затвердженні принципів та норм сучасного міжнародного права неоціненна.

24 лютого о п'ятій ранку В. Путін оголосив війну Україні, у результаті чого розпочалися активні бойові дії. Як наслідок: під час війни з боку військових сил росії відбуваються порушення міжнародного права у тому числі відносно прав людини,

фіксуються факти знищення мирного населення, гвалтування українських жінок, примусового вивезення дітей та жінок до території росії.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Л. Денісова під час зустрічі з Верховним комісаром ООН з прав людини Мішель Бачелет розповіла «про порушення основоположного права на життя громадян України військами окупанта – масові вбивства цивільних у тимчасово окупованих та оточених ворогом містах України та знущання рашистських військових над мирними громадянами України, наслідки яких ми побачили після звільнення міст від окупанта. Росія вчиняє геноцид народу України вбиваючи населення з особливою жорстокістю» [3]. Омбудсман Л. Денісова наголосила: «Такі дії армії терористів РФ підпадають під визначення злочину «геноцид» відповідно до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього та статті 6 Римського статуту міжнародного кримінального суду» [4].

Слід додати, що Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій звернулася з заявою щодо фактів геноциду Українського народу, вчинених російськими військами у Київській області, у якій наголосила, що: «Вчинені в Україні військові злочини та злочини проти людяності є переконливим аргументом на користь всеосяжних і безвиключних санкцій проти російської економіки в усіх її секторах. Кожна держава в усьому світі не повинна промовчати! Кожна держава має визнати геноцид Українського народу під час російського вторгнення та засудити ідеологію «Русского міра» як таку, що виправдовує геноцид народів та знищення цілих держав» [5].

Отже, факти геноциду Українського народу вже реально існують, тому завдання системи попередження геноциду полягає у нейтралізації причин виникнення, у локалізації злочину та досягненні його повного припинення шляхом вжиття відповідних заходів правового та навіть силового впливу. Але поки що доводиться констатувати, що у світі ще дуже багато головних винуватців геноциду перебувають на волі з різних причин, а розгляд справ затриманих злочинців безпідставно затягується. Але кожна держава має визнати геноцид Українського народу та ініціювати притягнення росії до покарання як країни-агресора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (Дата звернення 11.05.2022)
2. Конвенція про запобігання геноциду та покарання за нього від 09.12.1948. Ратифікація від 18.03.1954. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text (Дата звернення 11.05.2022)
3. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини провела зустріч з Верховним комісаром ООН з прав людини. Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини 2013-2022: Веб сайт. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/upovnovazhenij-verhovnoyi-radi-ukrayini-z-prav-lyudini-provela-zustrich-z-verhovnim-komisarom-onn-z-prav-lyudini (Дата звернення 11.05.2022)
4. Уповноважений: геноцид українського народу РФ щодня отримує нові свідчення. Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини 2013-2022: Веб сайт. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/upovnovazhenij-genocid-ukrayinskogo-narodu-rf-shchodnya-otrimuye-novi-svidchennya (Дата звернення 11.05.2022)
5. Заява ВРЦіПО про геноцид Українського народу, вчинений російськими військами на Київщині. Українська Греко-Католицька Церква: веб-сайт. URL: http://ugcc.ua/articles/zayava_vrtsiro_pro_genotsid_ukrainskogo_narodu_vchineniy_rosiyskimi_viyuskami_na_kiivshchini_96400.html (Дата звернення 11.05.2022)

ДО ПИТАННЯ ПРО СТРУКТУРУ МЕТОДОЛОГІЇ НАУКИ ТРУДОВОГО ПРАВА

Максименко Наталія Володимирівна,
доцент кафедри права та правого регулювання
авіаційної діяльності
Льотної академії

Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук, доцент
ORCID ID: 0000-0002-1005-5115

Безкорвайна Катерина Сергіївна,
студентка

факультету менеджменту
Льотної академії

Національного авіаційного університету

Поняття «методологія» вживається у правознавстві в різних значеннях і контекстах. Але, як слушно зауважував А. Машков, якщо з розумінням і визначенням поняття методології все зрозуміло, то з точки зору визначення окремих складових, які формують методологію (прийоми, засоби, методи, методологічні принципи тощо), а також стосовно співвідношення між цими складовими, ви никає та існує велика кількість невирішених та/або гостро дискусійних питань, які потребують вирішення [1].

Так, наприклад, Н. О. Богданова, визначаючи методологію науки конституційного права як сферу знання даної науки, яка являє собою теоретичне пояснення підстав і принципів пізнання її предмета і пропонує логічні способи і прийоми дослідження з метою формування об'єктивного, всебічного, системного конституційно- правового знання, виділяє в її структурі два основні компоненти – світоглядний і методичний. Світоглядний компонент методології дозволяє відповісти на питання про те, чим визначається зміст наукових пошуків і висновків. Цей компонент методології, на думку автора, безпосередньо пов'язаний з ідеологічними переконаннями вченого, зокрема філософською основою, на яку він спирається у виборі шляху пізнання конституційно-правових явищ і процесів, а також соціально-політичною спрямованістю його поглядів. Методичний компонент методології пов'язується передусім з відповіддю на питання про те, як здійснюється пізнання предмета даної науки [2].

В. А. Шабалін, досліджуючи структуру методології правознавства, виділяв у ній дві складові частини: теоретико-понятійний апарат правознавства і відповідні спеціалізовані методи, принципи, прийоми дослідження [3].

Цілком поділяємо точку зору Д. А. Керімова про те, що методологія – явище інтегральне, яке об'єднує в собі ряд компонентів: світогляд і фундаментальні загальнотеоретичні концепції, загальні філософські закони і категорії, загальнонаукові і приватно- наукові методи. Тому методологію не можна зводити до одного з названих компонентів, зокрема до методу чи вчення про методи, оскільки за її межами залишаться інші компоненти [4].

На нашу думку, методологія науки трудового права складається з таких структурних компонентів, як: 1) теоретико-світоглядний компонент, який включає змістовно-теоретичний і світоглядний компоненти; 2) методичний компонент, який охоплює систему методів дослідження, методологічні підходи і принципи та методичку і техніку пізнавальної діяльності.

Щодо теоретико-світоглядного компонента слушно вважаємо точку зору В. П. Казимирчука про те, що складовою частиною методології є теоретичні форми, які становлять систему даної науки, тобто спеціальні наукові поняття, принципи, в яких розкривається предмет вивчення [1]. Світоглядно-методологічна основа, безумовно, відіграє

вирішальну роль, оскільки на ній будується вся система знань про предмет дослідження. Водночас методологічна спрямованість досліджень органічно злита з теорією предмета пізнання. Йдеться про єдність світоглядного і теоретико-пізнавального аспектів.

Методичний компонент у структурі методології науки охоплює систему методів дослідження, методологічні підходи і принципи та методика і техніку пізнавальної діяльності. Методологія наукового дослідження аналізує засоби, прийоми і методи пізнання, які застосовуються для отримання цього знання. Тому обґрунтованим є включення методики і техніки пізнавальної діяльності в структуру методології науки.

Юридична техніка є важливою структурною складовою методології науки трудового права, оскільки такі її елементи, як юридичні категорії, конструкції, презумпції і фікції виступають системоутворюючими факторами галузі трудового права. Вони визначають логіку побудови нормативного матеріалу галузі права, сприяють визначеності правового регулювання. А визначення шляхів підвищення ефективності правореалізації є першочерговим завданням юридичної науки.

Тому цілком виправдано виділяти юридичну техніку в структурі методології науки, оскільки всі структурні елементи юридичної техніки відображають об'єктивні закономірності пізнання і мають методологічне значення.

Також до структури методології науки трудового права органічно входить методика дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Машков А. Проблеми теорії держави і права. Основи : курс лекцій. К. : К.І.С., 2008. С. 158.
2. Богданова Н. А. Система науки конституционного права. М. : Юристъ, 2001. С. 35–38.
3. Шабалин В. А. Методологические вопросы правоведения (В связи с теорией и практикой социалистического управления). Саратов : Изд- во Саратов. ун-та, 1972. С. 25.
4. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права). 2-е изд. М. : Аванта+, 2001. С. 46.

УДК 347.962:341.31

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Максименко Наталія Володимирівна,
доцент кафедри права та правового регулювання
авіаційної діяльності
Льотної академії
Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук, доцент
ORCID ID: 0000-0002-1005-5115
Вихристюк Маргарита Сергіївна,
студентка
факультету менеджменту
Льотної академії
Національного авіаційного університету

Формально війна в країні не має впливати на процес здійснення судочинства чи перешкоджати захисту прав осіб та бізнесу. Чинне законодавство визначає, що правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства в умовах воєнного стану забороняється [5]. Відповідно, суди, де це можливо, мають працювати у штатному режимі.

Водночас забезпечити стабільну та безперебійну роботу всіх судів в умовах війни вкрай складно. Для прикладу, довоєнна статистика свідчить, що щодня до Єдиного державного реєстру судових рішень вносились близько 30 тис. судових рішень, тоді як зараз, за даними Голови Ради суддів України, цей показник складає близько 11 500 судових рішень на день [1].

З початку війни, яка розпочалася на території України 24 лютого 2022 року, десятки судів у різних областях, де ведуться бойові дії, були вимушені припинити роботу. Однак припинення роботи конкретного суду не свідчить про припинення розгляду справи. Замість таких судів правосуддя починають здійснювати інші найбільш територіально наближені суди.

Верховний Суд своїми розпорядженнями змінив територіальну підсудність більше 100 українських судів, які з тих чи інших причин не можуть працювати під час воєнного стану. Додатково 8 квітня Верховний Суд змінив підсудність окремих судів Донецької та Харківської областей. Щоб ознайомитись з судами, які працюють можна скористатись картою територій України, де у зв'язку з війною не здійснюється правосуддя судами загальної юрисдикції, яку Верховний Суд востаннє оновив 7 квітня [3].

Отже, незважаючи на те, що певний суд припинив роботу через військові дії, розгляд справи гарантовано буде здійснювати інший суд.

Більшість українських судів знаходяться в населених пунктах, де активні військові дії не ведуться, однак, наприклад, загроза ракетних ударів все ще залишається. Також велика кількість учасників судових процесів, працівників суду не можуть брати участь у розгляді справ через задіяння до функціонування критичної інфраструктури, вступ до лав Збройних Сил України й Територіальної оборони Збройних Сил України, або не можуть прибути до суду через небезпеку для їх життя й здоров'я.

Тому в умовах війни кожен суд на власний розсуд може вирішувати, в якому режимі працювати та чи зупиняти тимчасово роботу. Переважно суди відкладають розгляд справ (за винятком невідкладних судових розглядів). Наприклад, Господарський суд Києва повідомив, що доступ до приміщень суду тимчасово обмежено, а судові засідання будуть перенесені на інші дати. На противагу, Господарський суд Львівської області продовжує роботу у штатному режимі та лише рекомендує учасникам судових проваджень брати участь у розгляді справ в режимі відео-конференції [2].

З цього приводу 2 березня 2022 р. Рада суддів України видала Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану [6]. Звернемо увагу на основні особливості розгляду судових справ:

- суди по можливості мають відкладати розгляд справ (за винятком невідкладних судових розглядів);
- суди мають розглядати справи, які не є невідкладними, за наявності письмової згоди на це усіх учасників судового провадження;
- суди мають виважено підходити до питань, пов'язаних з поверненням процесуальних документів, залишенням їх без руху тощо;
- суди мають продовжувати процесуальні строки щонайменше до закінчення воєнного стану [6].

Варто враховувати, що запровадження воєнного стану на певній території є поважною причиною для поновлення процесуальних строків, про що зазначив Верховний Суд [4].

Радою суддів України також було визначено рекомендації, що стосуються безпосереднього розгляду кримінальних справ, а саме:

- суд (слідчий суддя) не має відкладати розгляд таких питань, як взяття під варту, обрання або продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Такі питання вважаються невідкладними;
- слідчий суддя може продовжити строк тримання під вартою, якщо підстави для застосування запобіжного заходу все ще існують, а також з'явилися нові ризики. До таких нових ризиків належить військова агресія проти України, яка суттєво обмежує діяльність органів влади на певних територіях та погіршує криміногенну обстановку;

- слідчий суддя (суд) з урахуванням обставин воєнного стану може ухвалити рішення про зміну запобіжного заходу у вигляді застави на особисте зобов'язання, якщо підозрюваний бажає перевести кошти, передані в заставу, на оборону України. Також доречно змінювати запобіжний захід у вигляді домашнього арешту на особисте зобов'язання, якщо підозрюваний перебуває у місцях ведення активних бойових дій;

- при обранні запобіжного заходу суди мають відходити від формалізованих підходів та не вимагати надання копій матеріалів провадження, які очевидно не можуть бути надані через військові дії;

- якщо за об'єктивних обставин учасник провадження не може прибути на судові засідання, суди мають допускати участь такого учасника в режимі відео-конференції з використанням у т.ч. власних технічних засобів;

- якщо справа розглядається колегіально, проте колегія суддів не може зібратись в одному приміщенні, допустимий розгляд справ з різних приміщень судів, у т.ч. з використанням власних технічних засобів;

- якщо суддя або колегія суддів не можуть вчасно розглянути клопотання про обрання або продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, таке клопотання може бути розглянуте іншим суддею, а при колегіальному розгляді справи — головуючим або, за його відсутності, іншим суддею зі складу колегії;

- інформація про реєстрацію кримінального правопорушення та початок досудового розслідування може підтверджуватись постановою органу досудового розслідування, якщо внесення відомостей до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань та формування витягу з нього неможливі [6].

Переважна більшість таких рекомендацій викладені також у листі Верховного Суду. Окремих листів або рекомендацій щодо розгляду інших категорій справ, як от цивільних чи господарських, наразі немає.

Щодо Верховного Суду в умовах воєнного стану, то встановлено особливий режим роботи — тимчасово зупинено розгляд справ у відкритих судових засіданнях за участі сторін судового процесу. Такий режим роботи встановлено до усунення обставин, які в умовах воєнної агресії проти України зумовлюють загрозу життю, здоров'ю та безпеці відвідувачів, суддів і працівників апарату суду. [6]

Зацікавлена особа має право подати позов під час війни, і суд формально має прийняти його до розгляду. Новий позов має бути поданий з дотриманням нових правил територіальної підсудності. Документи не обов'язково направляти суду поштою, якщо такої можливості немає. Достатньо буде направити їх електронною поштою з дотриманням вимог щодо підписання документів за допомогою ЕЦП або з використанням підсистеми «Електронний суд». [6] Треба розуміти, що строки розгляду справи в умовах війни є непередбачуваними. Зокрема, авторозподіл справи, поданої до суду, відкриття провадження у справі, призначення справи до розгляду та інше може тривати довше, ніж це передбачено процесуальним законодавством та зазвичай відбувалось на практиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богдан Моніч: Про здійснення правосуддя під час війни. Київський районний суд міста Одеси: Веб-сайт. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/news/bogdan-monic-pro-zdijsnenna-pravosudda-v-ukraini-pid-cas-vijni> (Дата звернення 12.05.2022)

2. Інформація щодо роботи Господарського суду Львівської області. Веб-сайт URL: <https://lv.arbitr.gov.ua/sud5015/pres-centr/news/1260340/> (Дата звернення 12.05.2022)

3. Карта територій України, де у зв'язку з війною не здійснюється правосуддя судами загальної юрисдикції. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1267101/> (Дата звернення 12.05.2022)

4. Особливості здійснення правосуддя, на території в якій введено воєнний стан. *Судебно-юридическая газета*. 2022. 4 березня. URL: <https://sud.ua/ru/news/sud-info/231320-osoblivosti-zdiysnennya-pravosuddya-na-teritoriyi-na-yakiy-vvedeno-voyennyi-stan> (Дата звернення 12.05.2022)

5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Оновлено 27.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (Дата звернення 12.05.2022)

6. Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану від 02.03.2022. Рада суддів України: Веб-сайт. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu> (Дата звернення 12.05.2022)

УДК 349.2

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Максименко Наталія Володимирівна,

доцент кафедри права та правового регулювання
авіаційної діяльності
Льотної академії

Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук, доцент
ORCID ID: 0000-0002-1005-5115

Довженко Дарина Олександрівна,

студентка
факультету менеджменту
Льотної академії

Національного авіаційного університету

Початок російської агресії проти України та введення воєнного стану вплинули на регулювання суспільних відносин українців, в тому числі і на трудові. Відповідною реакцією на сьогоднішнє стало прийняття у травні 2022 року Верховною Радою України Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 № 2136-IX. Зазначений Закон України визначає особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами, у період дії воєнного стану [1].

Варто зазначити, що у період дії воєнного стану не застосовуються норми законодавства про працю у частині відносин, врегульованих Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [1]. Крім цього, на період дії воєнного стану вводяться обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина відповідно до статей 43, 44 Конституції України [2].

Законом «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» передбачені наступні зміни:

1. Щодо укладення трудового договору:
 - форма трудового договору за згодою сторін;
 - випробування може встановлюватися для будь-якої категорії працівників.
2. Особливості переведення та зміни істотних умов праці – закон дозволяє переведення працівника без його згоди на іншу роботу та без попередження за 2 місяці про зміну істотних умов праці, оскільки воно скасоване.
3. Щодо умов розірвання трудового договору:
 - звільнення з ініціативи працівника - без двотижневого строку попередження та без необхідності двотижневого відпрацювання.
 - звільнення працівника з ініціативи роботодавця - дозволяється в період його тимчасової непрацездатності, а також у період перебування працівника у відпустці, крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною.
4. Щодо робочого часу та часу відпочинку:

- максимальна тривалість робочого часу може бути до 60 год. на тиждень (або 50 годин – скорочений робочий час);
- час початку і закінчення роботи визначається роботодавцем;
- на період дії воєнного стану не застосовуються норми КЗпП України щодо тривалості роботи напередодні святкових, неробочих і вихідних днів та стосовно святкових і неробочих днів;

5. Особливості організації кадрового діловодства та архівного зберігання кадрових документів у роботодавця – визначається роботодавцем.

6. Робота в нічний час – дозволена для всіх, окрім вагітних жінок і жінок, що мають дитину віком до одного року та осіб з інвалідністю, яким така робота протипоказана.

7. Особливості залучення до роботи деяких категорій працівників – праця жінок на роботах зі шкідливими або небезпечними умовами праці, важких роботах – лише за їхньою згодою.

8. Щодо оплати праці - роботодавець звільняється від відповідальності щодо порушення строків оплати праці, якщо саме він доведе, що таке порушення сталося внаслідок ведення бойових дій чи інших обставин.

9. Особливості щодо відпусток:

- тривалість щорічної оплачуваної відпустки залишається без змін - 24 календарних дні;

- протягом періоду воєнного стану роботодавець на прохання працівника може надавати відпустку без збереження заробітної плати без врахування норм частини першої статті 26 Закону України «Про відпустки».

10. Щодо призупинення дії трудового договору - трудовий договір може бути призупинено, коли робота працівникові не надається, не оплачується, але трудові відносини не припиняються.

11. Особливості діяльності профспілок – на період воєнного стану профспілкам не надаються кошти на оздоровчу та культурно-масову роботу [1].

Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» має багато суперечностей, оскільки деякі його положення частково порушують права особи.

Нові умови відносин між працівниками та роботодавцями під час війни, які прописані в цьому законі, мають сприяти оперативному залученню співробітників та подоланню кадрового дефіциту.

Отже, можна зробити висновок, що під час війни в Україні, трудові відносини необхідно було врегулювати, шляхом їх адаптації до нових умов під час військового стану задля чіткого розуміння роботодавцями та працівниками їх прав та обов'язків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-%D0%86%D0%A5#Text> (дата звернення 16.04.2022).

2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 16.04.2022).

ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ, ВЧИНЕНІ РОСІЄЮ ПРОТИ УКРАЇНИ: ВІЙНА 2022 РОКУ

Максименко Наталія Володимирівна,
доцент кафедри права та правого регулювання
авіаційної діяльності
Льотної академії
Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук, доцент
ORCID ID: 0000-0002-1005-5115
Кандейкіна Діана Валеріївна,
студентка
факультету менеджменту
Льотної академії
Національного авіаційного університету

На початку 2014 року відбувалися масові протести в Києві, так званий Євромайдан. Він завершився усуненням від президентської влади України Віктора Януковича, який мав проросійську позицію. Він тривалий час заявляв про намір підписати угоду про асоціацію з Європейським Союзом (ЄС), однак із-за своєї позитивної позиції в сторону Росії відмовився від цих намірів. Щоб змінити владу України на проросійську, Росія розпочала масову та широку пропаганду. Головною причиною, як аргументувала Росія, що в Україні начебто панує нацизм, підтримуваний Заходом, і відбувається геноцид росіян, яких Росія повинна врятувати [3].

Скориставшись політичною нестабільністю в Україні, Росія анексувала український півострів Крим і організувала сепаратистський заколот на сході України, посиляючи на Донбас свої війська та зброю [3].

Близько 4-ї години за київським часом 24 лютого російські війська почали повномасштабний контрнаступ в результаті якого через кілька хвилин почалися ракетні удари по всій території України. Російські війська вторглися до України поблизу Чернігова, Сум, Харкова, Херсона, увійшовши з Росії, Білорусі та тимчасово окупованого Росією Криму. Разом із Росією війну підтримала проти України і Білорусь: із прикордонних районів завдавали ракетних ударів по території України, здійснювали вильоти бойової авіації для завдання ракетно-бомбових ударів .

Верховна Рада визнала дії російських військ в Україні від 24 лютого геноцидом українського народу. Депутати ухвалили постанову, якою затвердила заяву щодо визнання геноциду. У заяві Ради вказується, що акти геноциду в діях Росії проявляються, зокрема, у вчиненні масових звірств в містах Бородянка, Буча, Гостомель, Ірпінь та інших.

На північному березі Азовського моря Маріуполь із 2 березня 2022 року ізольований від зовнішнього світу збройними силами Росії, які вдерлися до України 24 лютого. Відтоді місто систематично руйнується через безупинні бомбардування й обстріли з важкої артилерії і нині вже не придатне для життя.

Злочин геноциду визначено у ст. II Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 9 грудня 1948 року. Росія та Україна як держави-наступники СРСР, який вступив до ООН у 1954 році, зобов'язалися виконувати Конвенцію [1]. Злочин геноциду також унормовано статтею 6 Римського статуту Міжнародного кримінального суду від 17 червня 1998 року у тій же редакції [2], що і ст. II. Конвенції проти геноциду. Росія та Україна у 2000 році підписали Статут, але договір не ратифікували. Для цілей цього дослідження це значення не має, оскільки обидві держави приєдналися до Конвенції про злочин геноциду і цим визнали юридичну дійсність злочину геноциду.

Злочинне вторгнення в Україну є основою і, отже, причиною всіх подальших злочинів з міжнародного права, скоєних відтоді російськими збройними силами та їхнім політичним та

військовим керівництвом на всіх фронтах. У Маріуполі було скоєно як геноцид, так й інші серйозні злочини, перелічені у Римському статуті в ст. 5 п. 1, а саме злочини проти людяності (ст. 7) та військові злочини (ст. 8) [2]. Військові дії збройних сил Росії у Маріуполі жахливою мірою підпадають не лише під поняття геноциду, але й під визначення військових злочинів і злочинів проти людяності. Більша частина країн світу визнає війну Росії в Україні як геноцид та знищення української нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 9 грудня 1948 року. Ратифікація від 18.03.1954. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text (дата звернення 20.05.2022)

2. Римський статут міжнародного кримінального суду від 7.07.1998. Дата оновлення від 16.01.2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення 20.05.2022)

3. Російське вторгнення в Україну (2022). Вікіпедія: Вільна енциклопедія. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5_%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%83_\(2022\)#%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8_%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5_%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%83_(2022)#%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8_%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8) (дата звернення 20.05.2022)

4. Хроніка війни: повномасштабне вторгнення в Україну. *Ізбірком*. 2022. URL: <https://izbirkom.org.ua/publications/politika-8/2022/hronika-vtorgnennya-rosiya-zatverdila-vvedennya-vijsk-na-shid-ukrayini/> (дата звернення 20.05.2022)

УДК 341.485:342.9

ГЕНОЦИД УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ АБО ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦОПЕРАЦІЇ РОСІЙСЬКИМИ ВІЙСЬКАМИ

Максименко Наталія Володимирівна,

доцент кафедри права та правого регулювання
авіаційної діяльності

Льотної академії

Національного авіаційного університету,

кандидат юридичних наук, доцент

ORCID ID: 0000-0002-1005-5115

Лаврик Юлія Олександрівна,

студентка

факультету менеджменту

Льотної академії

Національного авіаційного університету

24 лютого 2022 року Російська Федерація розв'язала повномасштабну війну проти народу України. З того часу на території нашої Батьківщини було здійснено ряд жахливих військових злочинів, які у свою чергу порушують національне законодавство та міжнародно-правові норми щодо прав людини, правил ведення війни, а зокрема: поводження з мирними жителями під час воєнних дій.

Від початку проведення військових дій на території України над громадянами нашої держави було здійснено ряд жахливих злочинів, які, на жаль, продовжуються систематично здійснюватися зі сторони політиків та військовослужбовців Російської Федерації. Звичайно, такі злочини мають бути покарані найвищою мірою покарання відповідно до міжнародного законодавства. Відповідно до цього Міжнародний Суд Організації Об'єднаних Націй

16 березня 2022 року ухвалив рішення щодо тимчасових заходів у справі Україна. На найвищому юридичному рівні було підтверджено незаконні військові дії проти українського цивільного народу на території України. Але відповідь ворожої держави була жахливою, тому що вона не зупинила свої дії, аргументуючи це проведенням спецоперації по визволенню українців, хоча насправді відбувається геноцид над нашими громадянами.

Аргументувати наведені вище факти, можна нелюдськими вбивствами громадян України на околицях міст Київської області, а саме - Бучі та Ірпеня. У тому числі вбивства на Житомирській трасі, де було виявлено дуже багато закатованих тіл мирних жителів, які були скинуті у братські могили. Окрім цього було виявлено велику кількість згвалтувань жінок та дітей, пограбування, викрадення та страти осіб, які не становили жодної загрози. Тільки у Бучі російська армія розстріляла щонайменше 280 мирних жителів, серед яких частина вбитих є неповнолітніми особами. На багатьох знайдених тілах були білі пов'язки, які означають, що особа не становить загрози і є беззбройна [2]. Окрім жорстоких вбивств вони цинічно знищували інфраструктуру міст, завдаючи своїми злочинними діями величезні руйнування та збитки.

Відповідно до вчинення цих жахливих подій офіс Генпрокурора спільно із Збройними Силами України працюють над кримінальним провадженням за фактом вчинення політичним та військовим керівництвом Російської Федерації геноциду Українського народу. Адже основоположні статті Конституції України, а саме ст. 1, 2, 3, 5, 17, 18, 24, 27, 28, 30, 41, 65 говорять про те, що Україна є суверена, незалежна, демократична, соціальна і правова держава, де життя, здоров'я і безпека людини визначається як найвища соціальна цінність, а утвердження прав і свобод людини є головним обов'язком держави [5]. Це означає, що встановлення відповідальності за вчинені злочини є зобов'язанням України.

Але, окрім національного законодавства, ними було порушено і міжнародні норми. А саме: норми Конвенції про запобігання злочинів геноциду та покарання за нього від 9 грудня 1948 року. Ст. 2 цієї Конвенції встановлює, що геноцид – це масове або часткове знищення національної, етнічної, расової чи релігійної групи. У статті указано ознаки, за якими можна ідентифікувати геноцид і довести це фактично. Жахливим, але, на жаль, справжнім прикладом слугує місто Буча. Хоча складно виокремити лише це місто, адже злочини були скоєні майже на усіх окупованих територіях. Відповідальність за даний злочин визначається ст. 3 цієї Конвенції. За нею покарання має бути визначено компетентним судом держави, на території якої було скоєно злочин, а також міжнародним кримінальним судом, який має юрисдикцію над сторонами [3].

Також було порушено ряд статей Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. Відповідно до ст. 146 цієї Конвенції, говорить про те що до злочинців, які скоїли такі злочини на окупованих територіях над мирним населенням має бути застосовано ефективне кримінальне покарання. Кожна договірна держава має сприяти розшуку таких осіб незалежно від їх громадянства і віддавати їх до свого суду. Також ст. 147 цієї ж Конвенції, класифікує відповідно військові злочини та розповідає про необхідне покарання [4].

Додатковий протокол до Женевської Конвенції від 12 серпня 1949 року, що стосується жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол 1) від 12 серпня 1949 року, визначають покарання за вчинені злочини. А саме ст. 50 про цивільних осіб і цивільне населення, ст. 51 про захист цивільного населення, ст. 54 про захист цивільних об'єктів необхідних для цивільного населення, ст. 75 основні гарантії, ст. 76 захист жінок, ст. 438 фактично говорить про порушення правил ведення війни та ст. 442 про геноцид. За вчинення таких злочинів відповідно до цієї Конвенції їм загрожує позбавлення волі на визначений термін, або на довічне ув'язнення [1].

Отже, усі наведені вище міжнародні статті та злочини скоєні на території України говорять тільки про ознаки геноциду Українського народу, що залишає по собі знищену інфраструктуру, культурно-історичні надбання нашої нації та вбитих з особливою жорстокістю мирних жителів. І, на нашу думку, - це повністю нівелює твердження Російської Федерації про проведення спецоперації на території України.

Слава Україні !!!

ЛІТЕРАТУРА

1. Додатковий Протокол до женецьких Конвенцій від 12.08.1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол 1), від 08.06.1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (Дата звернення 21.04.2022 р.)

2. Заява комітету з питань правової політики з питань щодо фактів геноциду українського народу. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/221294.html> (Дата звернення 21.04.2022 р.)

3. Конвенція про запобігання злочинів геноциду та покарання за нього від 09.12.1948 р., ратифіковано – 18.03.1954 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text (Дата звернення 21.04.2022 р.)

4. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (Дата звернення 21.04.2022 р.)

5. Конституція України від 28.06.1998 р. Оновлено від 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/25> (Дата звернення 21.04.2022 р.)

УДК 37.011.33:343.982.6

ПРИНЦИПИ ТА ФАКТОРИ РЕЗУЛЬТАТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ КІНОЛОГІЧНИХ КОМАНД

Матвійчук Валентин Петрович,

доцент кафедри кінології

Територіально відокремленого відділення

«Хмельницька філія Академії

Державної пенітенціарної служби»,

кандидат педагогічних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5890-8383>

mvp020173@ukr.net

Бартенєва Людмила Сергіївна,

старший викладач

кафедри кінології

Територіально відокремленого відділення

«Хмельницька філія Академії

Державної пенітенціарної служби»,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2579-9384>

bartez91@ukr.net

Використання молодших інспекторів-кінологів із закріпленими за ними службовими собаками (далі – кінологічних команд) слідчих ізоляторів та установ виконання покарань (далі – СІЗО (УВП)) Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України) організовується та проводиться з урахуванням складності визначених завдань, ступеню підготовленості кінологів та рівня володіння спеціальними навиками закріплених за ними службових собак. Результативне застосування службових собак в ході виконання завдань службової діяльності забезпечує організована, відповідно до вимог керівних документів, фахова підготовка кінологічних команд під час первинної професійної підготовки, підвищення кваліфікації та безпосередньо в СІЗО (УВП) ДКВС України під час виконання посадових обов'язків. Результативним використання кінологічних команд під час виконання завдань за призначенням буде лише у разі дотримання і врахування відповідних принципів і факторів.

Застосування службового собаки у ході виконання завдань за призначенням вважаємо результативним у разі, якщо він:

переслідував по запаховому сліду та сприяв виявленню та затриманню правопорушників, які вчинили втечу з місць позбавлення волі;

здійснював пошук та виявив на ділянці місцевості, у будівлі, споруді, транспортному засобі, вантажі й інших місцях правопорушника;

за результатами проведеної одорологічної ідентифікації запахових слідів та речей осіб виявив правопорушника та речі, які йому належать;

активно та зацікавлено здійснював пошук, виявив та вірно позначив знайдені предмети та матеріали, до пошуку яких він підготовлений;

сприяв переміщенню засуджених під вартою на обмінні пункти та у зворотному напрямку;

здійснював активний огляд забороненої зони та патрулювання на місцевості, що прилягає до СІЗО (УВП);

сприяв запобіганню і припиненню дій, що дезорганізують роботу на об'єктах ДКВС України;

активно та зацікавлено приймав участь у заходах щодо запобігання та припинення злочинів терористичної спрямованості на об'єктах ДКВС України;

сприяв здійсненню переміщення засуджених (ув'язнених) на території СІЗО (УВП) та за її межами.

Основними принципами застосування кінологічних команд під час виконання завдань за призначенням пропонуємо вважати наступні:

застосування службових собак з урахуванням їх фізіологічних особливостей та фізичних можливостей;

висока результативність використання кінологічних команд;

активність і своєчасність дій кінологічних команд під час виконання завдань за призначенням;

застосування кінологічних команд у комплексі з технічними засобами;

безперервне удосконалення методів дресирування та тактики дій кінологів зі службовими собаками [1].

Фактори, дотримання яких забезпечить безвідмовну роботу кінологічних команд:

утримання, годівля і збереження службових собак згідно вимог чинних нормативно-правових актів;

додержання правил і послідовності тренувань службових собак;

забезпечення індивідуального підходу при навчанні кінологів і підготовці закріплених за ними службових собак;

уміле застосування під час підготовки службових собак примусу, заборони і заохочення;

систематична, цілеспрямована підготовка кінологів і тренування закріплених за ними службових собак з урахуванням особливостей їх можливого використання;

правильний вибір способів і прийомів застосування кінологів зі службовими собаками під час виконання визначених завдань з урахуванням конкретної обстановки і фізичних можливостей службового собаки;

знання посадовими особами СІЗО (УВП) тактики дій кінологічної команди під час виконання завдань за призначенням в різних умовах;

урахування результатів можливого впливу на службового собаку подразників зовнішнього і внутрішнього середовища;

уміле збереження і відновлення працездатності собаки в різноманітних обставинах;

дотриманням правил особистої гігієни та заходів безпеки під час утримання, підготовки та використання службових собак.

Фактори, які впливають на працездатність службового собаки:

загальний стан організму службового собаки;

ступінь підготовленості (натренованості) службового собаки;

знання, навички і досвід кінолога, уміння керувати поведінкою службового собаки під час його застосування в конкретних обставинах;

запахова обстановка в районі (місці) використання службового собаки;

особливості запахового сліду (давність, вітер, опади, атмосферний тиск);
пора року, час доби;
місцевість (рельєф, рослинність та ін.);
відволікаючі подразники навколишнього середовища [1].

ЛІТЕРАТУРА

1. Матвійчук В.П. Принципи та фактори застосування службових собак. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сил безпеки і оборони України* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. м. Хмельницький, 2 листопада 2017 р. / Нац. акад. ДПСУ. Хмельницький, 2017. С. 86-87.

УДК 338.2:351.863

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИНИКНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕДУРНИХ ВІДНОСИН ТА ЇХ ВИДОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Машиніченко Олександр Анатолійович,
директор ТОВ "ЕКСПЕРТ-КОНТРОЛІНГ",

судовий експерт,

аспірант

Державний університет
інфраструктури та технологій

a.mashinichenko@gmail.com

Значення якості надання адміністративних процедур для суб'єктів господарювання в складних умовах воєнних дій набуває широких масштабів. Стикаючись із цілим рядом загроз і ризиків, підприємці сподіваються на, принаймні, стабільні та сервісні відносини із державою. Тому наскільки зручним і продуманим буде механізм надання адміністративних послуг в державі, настільки сильно зможе національних бізнес підтримувати життєдіяльність самої держави та в подальшому забезпечить її швидке повоєнне відновлення.

В адміністративно-правовій науці адміністративну процедуру розуміють як встановлені законодавством правила, порядок і умови (зразок) вчинення процесуальних дій щодо розгляду, розв'язання і вирішення конкретної адміністративної справи в сфері публічного управління. [1]

Ініціативна (заявна) процедура – це процедура, що починається за зверненнями фізичних та юридичних осіб до органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, які відповідно до Закону України «Про звернення громадян» поділяються за змістом на три групи: 1) звернення з заявами (за адміністративними послугами); 2) звернення з пропозиціями, зауваженнями; 3) звернення зі скаргами на дії чи бездіяльність адміністративного органу [2]. Особливість цієї процедури полягає в тому, що суб'єктом ініціативи виступає приватна особа, під якою розуміють та узагальнено називають: громадян України, іноземців, осіб без громадянства або підприємства, установи та організації, тобто юридичні особи.

В якості прикладу ініціативних адміністративних процедур можна навести звернення суб'єкта господарювання (юридичні особи приватного права) за адміністративними послугами - отриманням ліцензії, торгового патенту, дозволу, здійсненням державної реєстрації самого суб'єкта, змін до його установчих документів та ін. В науці адміністративного права при розгляді ініціативних адміністративних процедур в якості суб'єкта звернення виділяють також судові органи. [3, с. 53].

Таким чином, ініціативні адміністративні процедури можуть бути визначені як адміністративні процедури, що виникають за ініціативою заінтересованої особи чи іншого органу, який не є безпосереднім учасником (суб'єктом) такої процедури.

Під «втручальними» процедурами розуміють провадження, що здійснюються за ініціативою адміністративного органу, за наявності потреби у захисті державних та суспільних інтересів, забезпечення прав і свобод громадян, припинення адміністративних правопорушень тощо. Ініціатива може бути зумовлена виконанням обов'язків, що покладені на відповідні органи законом, або бути наслідком доручень інших органів чи посадових осіб, але в рамках правової визначеності [4, с. 28]. Водночас для початку процедури повинна бути належна підстава, яка може породжувати правові наслідки, а саме: рішення адміністративного органу або певні події.

До «втручальних» процедур відноситься також здійснення органами публічної адміністрації контрольних повноважень, але виконання їх регулюється переважно з одностороннім вираженням інтересів органів влади. Прикладом такої процедури може слугувати проведення позапланової перевірки фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання на підставі поданої до Державної податкової інспекції заяви особи, чії права та законні інтереси були порушені (наприклад, не був пробитий касовий чек при здійсненні операції роздрібною торгівлі). В цьому випадку, Державна податкова служба України (ДПС), виконуючи покладені на неї функції щодо забезпечення повної сплати податків (захисту державних інтересів) [5], повинна здійснити за своєю ініціативою перевірку викладених у заяві фактів. При цьому при здійсненні такої перевірки представники ДПС (адміністративного органу) повинні дотримуватися встановленого статтею 78 Податкового кодексу України порядку дій.

Таким чином, «втручальні» адміністративні процедури можуть бути визначені як адміністративні процедури, що порушуються за ініціативою органу, який безпосередньо здійснює процедуру.

Відповідно до Стратегії реформування державного управління України на 2022-2025 роки [6] принциповою новацією адміністративно-процедурного законодавства має бути врегулювання «втручальних проваджень». Зокрема щодо адміністративної процедури Стратегія ставить перед реформаторами такі завдання:

- впровадження адміністративної процедури та приведення нормативно-правових актів у відповідність із законом про адміністративну процедуру;
- проведення навчання державних службовців, підвищення рівня обізнаності громадян з питань загальної адміністративної процедури;
- щодо якості та доступності послуг:
 - сприяння розвитку мережі центрів надання адміністративних послуг з урахуванням інклюзивності, доступності та зручності для суб'єктів звернень;
 - забезпечення подальшої інтеграції послуг до центрів надання адміністративних послуг;
 - забезпечення подальшої децентралізації повноважень щодо надання адміністративних послуг шляхом їх делегування органам місцевого самоврядування (включаючи реєстрацію актів цивільного стану, адміністративні послуги соціального характеру, державну реєстрацію земельних ділянок, транспортних засобів);
 - запровадження системи моніторингу та оцінки якості надання адміністративних послуг відповідно до єдиних стандартів з метою їх подальшого удосконалення;
 - проведення реінжинірингу адміністративних послуг за принципами клієнтоорієнтованості та запровадження їх надання в електронній формі, зокрема послуг, пов'язаних із започаткуванням та провадженням підприємницької діяльності, комплексної послуги, пов'язаної із настанням смерті особи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адміністративне процесуальне право: Навч. посібник / кол. авт.; за заг. ред. Т. П. Мінки. – Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 320 с.
2. Закон України «Про звернення громадян» від від 02.10.1996 № 393/96-ВР // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. – К. : Юрінком Інтер, 2014. – С 13-14]

4. Лагода О. С. Адміністративна процедура: теорія і практика застосування : дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Олександр Сергійович Лагода. – Ірпінь, 2007. – 187 с.

5. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#top>

6. Деякі питання реформування державного управління України : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 № 831-р // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text>

УДК 342.

ГАРАНТІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

Мінакова Євгенія Валеріївна,

доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,

Акімова Агеліна Дмитрівна,

студентка
навчально-наукового інститут
права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

На сьогоднішній день до одних із найважливіших питань державного та в цілому суспільного життя України відноситься питання гарантій конституційного ладу. Конституційний лад будь-якої держави належним чином розвивається, функціонує та зберігає стабільність, у тому випадку, коли він має надійні гарантії. Конституційний лад України являє собою систему суспільних відносин, передбачених і гарантованих Конституцією України та законами, прийнятими на її основі і відповідно до неї та опосередковує насамперед суспільний та державний лад. Під гарантіями конституційного ладу України слід вважати певну систему нормативні і організаційно-правових засобів та умов забезпечення існування та дієвості основних інститутів суспільства і держави. Гарантіям властива системність, під якою слід розуміти єдність правових, процедурних та інституційних засобів забезпечення конституційних норм і принципів загалом. Щодо правових гарантій, то вони охоплюють дію принципів верховенства права та справедливості, а також вони охоплюють і механізм реалізації установчої влади. Інституційним гарантіям властива організаційна та правова форми, вони реалізуються насамперед в демократичних засадах життєдіяльності суспільства, в свободі політичної діяльності та належному функціонуванні публічної влади. Процесуальні гарантії також властивими їм функціями становлять цілий комплекс процесуальних процедур забезпечення конституційного ладу України [1].

В 1996 році Конституція України в Розділі I «Загальні засади» та в інших своїх положеннях визначила основи конституційного ладу України. Він характеризується такими істотними ознаками, зокрема: демократизмом, суверенністю, реальністю, гуманізмом, системністю, науковою обґрунтованістю, історизмом, наступністю, програмним характером та гарантованістю конституційного ладу.

Загальновідомим є те, що, в юридичній науці під гарантіями прийнято розуміти систему загальних, спеціальних і власне юридичних, способів та засобів забезпечення буття того чи іншого конституційно-правового явища чи дієвості відповідного конституційного

режиму. Як вважають більшість вчених, гарантії включають комплексний і системний характер. Так, вітчизняний правник М. І. Козюбра пропонує таку систему гарантій конституційного ладу: український народ, Конституція і закони України, Українська держава в цілому і в особі її спеціалізованих інститутів, Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України та інші органи виконавчої влади України, Конституційний Суд України, суди загальної юрисдикції і прокуратури, політичні партії і громадські організації [2].

Найважливішою у забезпеченні гарантій конституційного ладу є держава. Підтвердженням цього є ст. 17 Конституції відповідно до якої, захист суверенітету і територіальної цілісності України, гарантування її економічної та інформаційної безпеки покладається насамперед на державу [3].

Норми конституції також займають одне із основних місць серед гарантій конституційного ладу. Гарантування конституційного ладу безпосередньо Конституцією полягає насамперед у встановленні власного статусу і відповідно статусу тих інститутів, які вона закріплює.

Ключове призначення відноситься і Верховній Раді. Саме її ключова законодавча функція виконує значну роль у гарантуванні.

Також важливими у справі гарантування конституційного ладу є функції і повноваження які властиво Конституційному Суду України. Він, за Конституцією України (ст. 147), вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції і дає офіційне тлумачення Конституції, законів та інших правових актів Верховної Ради України в частині, що стосується конституційного ладу України [4].

Важлива роль як безпосереднім гарантам державного і суспільного ладу належить Кабінету Міністрів, міністерствам та іншим центральним органам державної виконавчої влади України. (ст. 116 КУ) [5]. Компетенції Конституційного суду мають велику вагу у забезпеченні конституційного ладу України, він вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції і дає офіційне тлумачення Конституції та законів України. Також важливу позицію відіграє прокуратура, адвокатура та органи правосуддя під час розгляду кримінальних справ про злочини проти конституційного ладу.

Найособливішу роль відіграє Президент, який є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції, прав і свобод людини і громадянина (ст. 102 КУ) [6]. Саме повноваження Президента мають вирішальне значення у гарантуванні конституційного ладу.

Логіка наших міркувань підводить до наступного висновку: гарантами конституційного ладу виступають всі суб'єкти конституційно-правових відносин. Вищевказані гарантії є загальними для всього конституційного ладу. Поряд із ними Конституція України передбачає також гарантії для окремих інститутів конституційного ладу, насамперед державного і суспільного ладу, прав і свобод людини і громадянина. Щоб забезпечити реальність конституційного ладу України він має бути гарантований усіма органами державної влади та Конституцією України. Тому, щоб в цілому забезпечити конституційний лад України необхідно дотримуватись Основного Закону України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гарантії конституційного ладу України URL: <http://www.spilnota.net.ua/ru/article/id-1122/#>
2. Погорілко В. Ф. Загальні засади конституційного ладу України та його гарантії. Київ., 2000. С. 122.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96. (зі змінами і допов.) *Відомості Верховної Ради України*. 2019, № 38, ст.160.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ ТА ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Мошняга Любов Володимирівна,
доцент кафедри права та правового регулювання
авіаційної діяльності
Льотної академії
Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук
moshnayga_lv@ukr.net
Канюк Олександр,
студент групи 1091П
Льотної академії
Національного авіаційного університету
sashkakaniuk63@gmail.com

У статті 1 Загальної декларації прав людини зазначено: «Усі люди народжуються вільними і рівними в своїй гідності і правах».

На думку Немченка О., показники злочинності в країні. Значне загострення соціально-економічної ситуації призвело до поширення злочинності взагалі, у тому числі й неповнолітніх. У цих складних умовах держава постійно вживає заходів для покращення становища із злочинністю неповнолітніх загально-соціальними засобами, спрямованими на забезпечення прав дітей.

Якщо опиратись на державний рівень системи права, можна зробити висновок, що всередині нашої країни було прийнято понад 300 законодавчих актів, які захищають інтереси неповнолітніх. На місцевому рівні правовим захистом неповнолітніх займаються установи, відомства, а також добровільні об'єднання громадян, котрі мають на меті займатись вихованням та опікати неповнолітніх, до даної категорії можна віднести: служби у справах дітей, органи опіки та піклування, судові та правоохоронні органи.

У Національній поліції України діє підрозділ ювенальної превенції на підставі наказу № 1044 Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України», основними завданнями якого являється профілактична діяльність, спрямована на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення; ведення профілактичного обліку дітей, схильних до вчинення правопорушень та проведення із ними заходів індивідуальної профілактики; провадження діяльності, пов'язаної із захистом права дитини на здобуття загальної середньої освіти; участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення.

Щодо заходів з профілактики адміністративних і кримінальних правопорушень вони поділяються на загальні та індивідуальні. До заходів загальної профілактики відносять: виявлення причин й умов, що призводять до вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень дітьми, та впровадження організаційних і практичних заходів для їх усунення; проведення зустрічей з адміністрацією закладів освіти та представниками батьківської громадськості; проведення у закладах освіти/ за місце проживання дітей лекцій та практичних занять, спрямованих на формування в дітей правосвідомої поведінки, навичок до здорового способу життя тощо.

До заходів індивідуальної профілактики відносять: бесіди як з дитиною так і з батьками за місцем проживання, навчання, роботи; складання плану заходів з індивідуальної профілактики на основі вивчення матеріалів характеристик, індивідуально-психологічних особливостей дитини; відвідання за місцем проживання дитину для з'ясування умов

проживання, а також чинників, які можуть негативно впливати на неї та спонукати до вчинення адміністративних і кримінальних правопорушень;

На думку Людмили Могілевської метод переконання, який виникає під час здійснення вищезазначених заходів профілактичної роботи зі сторони поліції є більш ефективним, так як за умови переконання у правильності вибору того чи іншого напряму політики можливо створити правову державу, яка є найвищою сходиною організації суспільства. Переконання як метод – це моральний, психологічний, матеріальний вплив суб'єкта адміністративної діяльності на об'єкт, на його волю, свідомість та поведінку з метою досягнення свідомого виконання ним вимог правових норм.

Щодо діяльності прокуратури у сфері забезпечення прав неповнолітніх, потрібно зазначити, одною із функцій прокуратури виступає загальний нагляд за дотриманням законів щодо захисту прав і свобод дітей, який гарантований Конституцією та законами України. У ході організації та проведення наглядових перевірок органи прокуратури основну увагу звертають на: захист прав і свобод дітей; додержання законів у діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та правоохоронних органів, на які покладено обов'язки щодо захисту прав дітей, а також у спеціальних установах для дітей; профілактику правопорушень і бездоглядності, координацію діяльності по боротьбі зі злочинністю у підлітковому середовищі; додержання законів при провадженні дізнання та досудового слідства у кримінальних справах про злочини, а також суспільно небезпечні діяння, вчинені підлітками та дітьми, проти них, а також при розгляді цієї категорії справ у судах; представництві інтересів дітей у судах.

На території України вважається загальновизнаною та впровадженою міжнародна Конвенція про права осіб з інвалідністю, стаття 1 тлумачить мету даної Конвенції, вона полягає в заохоченні, захисті й забезпеченні повного і рівного здійснення всіма особами з інвалідністю всіх прав людини й основоположних свобод, а також у заохоченні поважання притаманного їм достоїнства. Права осіб з інвалідністю визнані в Конвенції є рівність перед законом без дискримінації; право на життя, свободу і безпеку особи; рівноправ'я перед законом і правових можливостей; свобода від тортур; свобода від експлуатації, насильства і наруги; право на фізичну і психічну недоторканість; право на участь в політичному і суспільному житті; право на участь в культурному житті.

Роль державної політики щодо осіб з інвалідністю є досить важливою, оскільки вона здійснюється на основі норм Конституції України, Конвенції про права осіб з інвалідністю, законів України «Про основи соціальної захищеності інвалідів України», «Про реабілітацію інвалідів в Україні» та «Про соціальні послуги», Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 року. Велику роль в забезпеченні прав осіб з інвалідністю відіграє Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» особи з інвалідністю володіють усією повнотою соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод, закріплених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Тобто, не існує якихось особливих чи окремих прав для осіб з обмеженими можливостями. Права людини в кожного однакові, питання лише в перешкодах на шляху до їхньої реалізації. Соціальний захист осіб з інвалідністю є складовою діяльності держави, що полягає у наданні пенсії, державної допомоги, компенсаційних та інших виплат, пільг, соціальних послуг, здійсненні реабілітаційних заходів, встановленні опіки (піклування) або забезпеченні стороннього догляду.

Правоохоронні органи, в свою чергу, спираються на підтримку суспільства, тому в більшості країнах Євросоюзу запроваджуються так звані тренінги для поліцейських, які дають змогу все більш детально розуміти потреби осіб з інвалідністю. За допомогою правоохоронних органів, населення має можливість відчувати відповідальність та підтримувати осіб з обмеженими можливостями, поліцейські в даній ситуації виступають як наставники, які можуть забезпечувати права осіб з інвалідністю.

На думку Філіпської О. Н. саме через отримання фахових знань і навичок працівниками правоохоронних органів буде створюватися реальне уявлення щодо осіб з обмеженими

можливостями різних підкатегорій, незважаючи на наявні в сучасному українському суспільстві стереотипи й упередження. Крім того, залучення до навчального процесу безпосередньо представників цієї категорії сприятиме, на наш погляд, формуванню поваги та розуміння різноманіття людської спільноти й цінності кожної особи, її прав і свобод [8].

Л. Байда та О. Красюкова вважають, що права людини, яка має інвалідність, не варто ототожнювати лише з її елементарними потребами, які пов'язані зі станом здоров'я. Держава та правоохоронні органи (в деяких випадках) не можуть гарантувати забезпечення всіх важливих потреб, соціальні цінності відіграють важливу роль в житті будь-якої людини, включаючи і осіб з обмеженими можливостями, тому дотриманням прав певної категорії осіб полягає у забороні втручання в певну сфері їх життів. Повинна бути свобода приватного та сімейного життя, але втручання може бути допустимим у випадку, коли виникає загроза для життя і здоров'я членів родини і тд.

Висновки. Забезпечення прав неповнолітніх та осіб з інвалідністю здійснюється нормативно-правовими актами, які діють на території України, також сюди відносять ратифіковані міжнародні документи, які являють собою чинне законодавство нашої держави. Забезпечення прав даних категорій здійснюється правоохоронними органами за допомогою певних заходів, які зазначаються в інструкціях відповідних органів, а також в даній ситуації головну роль відіграє профілактика, яка має на меті виховання, а також у формі бесіди доносити особі правильну правову інформацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. Електронний ресурс. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

2. Інструкція з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19.12.2017 р. № 1044. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18>

3. Могілевська Л. До характеристики методів діяльності національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини, - №12 – 2019. С. 192-196.

4. Немченко О.І. Запобігання злочинам, що вчиняються неповнолітніми з психічними відхиленнями: 2011.—212 с.

5. Кононенко О.Я. Захист прав дітей – пріоритетний напрям діяльності правоохоронних органів.

6. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) ООН; Конвенція від 13.12.2006. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.

7. Начальний посібник. Забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ / Дніпро. «Ліра ЛТД». 2018.

8. Філіпська Н. О. Роль правоохоронних органів у розбудові інклюзивного суспільства: Зарубіжний досвід. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер: Юриспруденція. 2020. № 45 – С. 161-165.

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В ЕЛЕКТРОННИХ МЕДИЧНИХ РЕЄСТРАХ В УКРАЇНІ

Мусієнко Анатолій Володимирович,
завідувач кафедри кримінального права,
Державний університет
інфраструктури та технологій, м. Київ.,
кандидат юридичних наук, доцент,
anatol.musienko@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6667-9034>

Мусієнко Володимир Володимирович,
завідувач кафедри цивільного права,
Державний університет
інфраструктури та технологій, м. Київ.,
кандидат юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0001-8529-8181>

З моменту появи Загальної декларації прав людини, прийнятої та проголошеної резолюцією 217 А(III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року, розпочався новий етап розвитку цивілізованого соціуму. Це зумовлено не тільки появою самого міжнародного документа, приєднанням до нього країн-членів ООН, прогресивного людства, а й тим, що він став відправною точкою подальшого розвитку прав людини, вдосконалення їх захисту, розвитку суспільства, в умовах ускладнення суспільних відносин, поява нових правил появи нових правами людини у нових галузях суспільної діяльності.

Комп'ютерні технології міцно увійшли до всіх сфер суспільного життя, принесли неймовірні зміни суспільних відносин. Такий прогрес дозволив удосконалити всі сфери суспільного життя, у тому числі покращити надання медичної допомоги, впроваджувати якісно нові методи лікування. Але закономірно, що водночас із запровадженням комп'ютерних технологій виникли й нові проблеми.

Поглиблення цифрової трансформації суспільства, на кшталт «країна в смартфоні», разом із перевагами збільшує вразливість суспільства перед кіберзагрозами. З метою мінімізації подібних загроз необхідно вживати заходів для поліпшення посилення кібербезпеки, як в окремо взятій країні, такі в глобальному вимірі, оскільки мережеві системи поширюється на весь світ. Надважливою частиною системи кібербезпеки є її нормативно-правове забезпечення, без якого неможливо ефективно протидіяти кіберзлочинам та кіберзлочинності. Проблема ефективної кібербезпеки набула актуальності з початком російсько-української війни.

Такі проблеми не оминули і медичної сфери діяльності. Йдеться про захист персональних даних, насамперед пацієнта, а й медичних працівників. Права пацієнта на сьогодні становлять перелік і серед них право на таємницю про стан свого здоров'я.

Право на приватність та конфіденційність має застосовуватися з урахуванням різних культур, соціальних та релігійних традицій [1].

Для певних, вразливих верств населення дотримання конфіденційності є важливим аспектом отримання медичної допомоги. Наприклад, приватність та конфіденційність особливо важливі у сфері реалізації сексуальних та репродуктивних прав жінок та підлітків [2].

Конфіденційність є важливими елементами для пацієнтів, які отримують лікування від захворювань, пов'язаних зі стигмою, а саме ВІЛ/СНІД та психічні розлади. Залежно від типу лікування, у деяких медичних закладах лише окремі медичні працівники мають доступ до конкретної медичної інформації про пацієнта.

Право на таємницю про стан свого здоров'я завжди було актуальним і, зрозуміло, забезпечити це право завжди було дуже не просто. У доцифрову епоху, коли вся медична документація була на паперових носіях, вона була доступнішою для сторонніх осіб.

Але сучасні цифрові технології змінили такий стан речей. Електронні реєстри не дають можливості так легко отримати інформацію, але особи, які мають спеціальні знання та навички роботи в комп'ютерних системах, здатні на це.

Треба сказати, що цифрові технології сфери медичного документообігу в Україні поки запроваджено не на всіх рівнях медичної допомоги (інститут сімейної медицини), а там де вони є потребують серйозного вдосконалення. Інші рівні медична допомога ще не підключені до системи e-health, і лікувальні заклади у кращому разі користуються власною локальною комп'ютерною мережею з програмним забезпеченням, яке, на думку авторів, не може гарантувати необхідних стандартів захисту персональної інформації. Зрештою, багато лікувальних закладів досі продовжують користуватися переважно паперовими носіями.

Основним документом, що регламентує співробітництво правоохоронних органів у боротьбі з транснаціональною кіберзлочинністю безумовно є Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність від 21.11.2001 р. [3]. Існують і інші міжнародно-правові документи про боротьбу з транснаціональною кіберзлочинністю. Міжнародна спільнота намагається сформувати додаткові правові і організаційні передумови для підвищення ефективності протидії транснаціональній кіберзлочинності [4].

Висновки. Проведене дослідження дозволило авторам дійти наступних висновків:

1. проблема захисту персональних даних взагалі, а у медичній сфері зокрема, набула особливої актуальності і не лише в Україні, але й у глобальному масштабі;
2. впровадження електронних систем обліку медичної інформації потребує якісно нових підходів щодо захисту персональних даних пацієнтів та медичних працівників;
3. забезпечення вільного доступу кожного суб'єкта цивільних правовідносин до інформаційного простору у сфері охорони здоров'я суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гостін. «Сфери впливу в сфері охорони здоров'я –аналіз прав людини». – Всесвітня організація здоров'я та дослідження прав людини № 2, 2003. URL: www.who.int/hhr/information/en/Series_2%20Domains%20of%20health%20responsiveness.pdf;
2. Міжамериканська комісія з прав людини (IACHR). Доступу до інформації з репродуктивного здоров'я та прав людини (11 листопада 2011 р.). URL: www.oas.org/en/iachr/women/docs/pdf/womenaccessinformationreproductivehealth.pdf;
3. Конвенція про кіберзлочинність URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#top
4. Марущак А. І. Міжнародне співробітництво у боротьбі з транснаціональною кіберзлочинністю. «Інформація і право». № 3(26)/2018. 104-110 с.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ У ПЕРІОД ВОЄННОГО ЧАСУ

Нагорна Олена Олександрівна,
старший викладач
кафедри цивільного права
та процесу факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Антипова Аліна Костянтинівна,
курсант
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
alinaantipova545@gmail.com

Реалії сучасності відіграють важливе значення для кожного, оскільки воєнний стан введений в Україні впливає на всі сфери суспільного життя. Саме тому ми хочемо більш детально розглянути питання стосовно забезпечення трудових прав у сучасних умовах.

Для початку на наш погляд доцільно зауважити, що право на працю виступає одним із основоположних прав людини і знайшло своє відображення у статті 43 Конституції України [1]. Саме факт закріплення даного права у найвищому законодавчому акті нашої держави свідчить про те, що даний аспект суспільного життя посідає важливу роль. Особливе значення вони набувають в умовах воєнного стану, оскільки Указ президента про ведення воєнного стану стало певною рушійною силою для зміни законодавчої бази пов'язаної з даним питанням [2].

Трудові права населення відіграють дуже важливе значення для суспільства, оскільки лише задоволені умовами праці, правовими гарантіями особи можуть якісно та ефективно виконувати покладені на них обов'язки. Відтак реалії сучасного часу не можуть не торкнутися зазначеної сфери, проте ми повинні розуміти, що законодавець попри все повинен підтримувати права населення у даній сфері. Підтримка законодавцем трудових прав громадян необхідна насамперед для того, щоб вони у свою чергу могли підтримувати економіку нашої держави. Відчуваючи свою незахищеність у даній сфері наші громадяни можуть емігрувати в пошуках більш сприятливих умов праці, а в умовах сучасності це матиме негативний вплив на економіку нашої країни.

У період воєнного стану на території нашої держави норми ч. 3 ст. 32 Кодексу законів про працю України (далі КЗпП України) не застосовується [3]. В даній статті мова йде по попередження працівника про зміну істотних умов праці за два місяці. Хочеться зазначити, що даний аспект скасовано вимушено, але на наш погляд доцільно було б не скасовувати його взагалі, а зменшити період часу в який особа повинна бути проінформована. Ми вважаємо доцільним змінити дану норму на «попередити працівника у найкоротший строк після прийняття рішення». Дана норма захистила б права працівників, оскільки роботодавці керуючись скасуванням даного положення можуть навмисне не повідомляти зазначену інформацію.

Також ми хочемо звернути свою увагу на статтю 9 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», котра прямо приторочить ст. 55 КЗпП, при цьому не зазначаючи, що вносить певні корективи до неї у зв'язку з воєнним станом. До того ж дана стаття суперечить положенням ст. 11 ЗУ «Про охорону праці» [4]. У даній статті мова йде про звуження категорії працівників, котрі не повинні працювати у нічний час. Для

початку ми наполягаємо, щоб стаття 9 зазначеного вище закону мала посилання на зміни у статті 55 КЗпП на період дії воєнного часу.

До того ж при більш детальному розгляді даної статті ми можемо спостерігати, доволі суттєві зміни, котрі значно звужують права осіб. Саме тому ми пропонуємо замінити статтю 9 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» на норму статті 55 КЗпП, додавши при цьому, що даний категоріям осіб дозволено працювати у нічний час за власною згодою [5]. Таким чином, законодавець більш якісно захистив права зазначених категорій при цьому надавши роботодавцю можливість застосовувати їх до праці у нічний час.

До того ж звернемо увагу на статтю 12 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». У зазначеній статті законодавцем вказано на те, що роботодавець у період воєнного часу може відмовити працівнику у наданні будь-якого виду відпусток (крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку), якщо такий працівник залучений до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури. На нашу думку, це виступає позитивним, аспектом попри певні обмеження прав працівника у даному аспекті. Даний аспект має позитивний вплив, оскільки саме працюючи ми підтримуємо економіку нашої держави, а виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури відіграє важливе значення для нашої держави. Хочемо звернути увагу на той факт, що дане положення, не знайшло відображення в ЗУ «Про відпустки», що безперечно виступає негативним фактором [6].

До того ж позитивних змін на наш погляд зазнала ст. 48 ЗУ «Про зайнятість населення», оскільки масове звільнення в умовах воєнного стану це негативне явище, завчасне попередження відіграє важливе значення [7].

Відтак ми хочемо дійти висновку, що в умовах воєнного стану законодавство України у даній сфері зазнало ряду змін. У даній роботі ми розглянули як позитивні зміни, котрі необхідно було запровадити так і деякі з яких доцільно було б реформувати. Живучи в реаліях воєнного стану ми повинні адаптуватися, саме тому законодавча база з даного питання також повинна удосконалюватися з метою захисту прав населення. Лиши позитивні зміни у даному питанні можуть гарантувати продуктивність праці, оскільки лише захищена в сфері трудових прав особа може якісно виконувати покладені на неї обов'язки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, поточна редакція 01.01.2020 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4303> (дата звернення 06.06.2022)

2. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні : Указ Президента від 17.05.2022 № 341/2022, поточна редакція 23.05.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2022#Text>(дата звернення 06.06.2022)

3. Кодекс законів про працю України : Закон України від 23.07.1996, № 322-08, поточна редакція 27.05.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#top> (дата звернення 06.06.2022)

4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022, № 2136-IX URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#n58> (дата звернення 06.06.2022)

5. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII, поточна редакція 14.08.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#top> (дата звернення 06.06.2022)

6. Про Відпустки : Закон України від 15.11.1996, № 504/96-ВР, поточна редакція 02.04.2022 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#top> (дата звернення 06.06.2022)

7. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012, № 5067-VI, поточна редакція 27.05.2022 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#top> (дата звернення 06.06.2022)

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ГРОМАДЯН В ЕПОХУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Нагорна Олена Олександрівна,
старший викладач
кафедри цивільного права
та процесу факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Ахтирський Віталій Миколайович
курсант
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
vitali3615@ukr.net

Важливим аспектом нормального життя у соціумі є робота, оскільки саме вона надає можливість особі забезпечувати себе та бути повноцінним членом суспільства. Саме тому трудове законодавство відіграє дуже важливу роль у житті кожного. Живучи в епоху новітніх технологій, в епоху розвитку все нових професій дане питання відіграє надважливе значення.

Сьогодні ми повинні розуміти, що світ дедалі більше переходить в інформаційний простір, зростає попит на нові та неочікувані професії. Ще кілька буквально десяти років тому блогерство не сприймалося всерйоз, а зараз це прибуткова професія. Сьогодні дедалі більша кількість людей обирають онлайн професії, котрі пов'язані з соціальними мережами, саме тому ми повинні розуміти, що майбутнє безперервно пов'язане з такими видами професій [1].

Перше на, що нам би хотілося звернути увагу вивчаючи дану тематику це на статтю 43 Конституції України у якій мова йде про право кожного на працю [2]. З даного аспекту ми розуміємо, що право людини на працю має надважливе значення для держави саме тому вона захищається на вищому законодавчому рівні. Праця необхідна складова суспільного життя, саме тому ми повинні розуміти, що в сучасному світі, не можливо бути повноцінним членом соціуму не реалізуючись у трудовій сфері [3, с. 7].

До того ж необхідно наголосити на тому, що праця відіграє важливе значення для кожної держави, оскільки саме вона виступає тим фундаментом на якому тримається економіка кожної країни. Тому ми повинні розуміти, що захист прав людини у сфері праці виступає одним з головних завдань законодавства кожної сучасної держави.

Нам хочеться звернути увагу на той факт, що як така професія блогера на сьогодні набуває все більшої актуальності, що в свою чергу несе низку проблемних питань пов'язаних з даним аспектом. Звернемо увагу на ст. 15 Податкового кодексу у якій мова йде про те, що платником податків виступає фізична або юридична особа [4]. Тож ми розуміємо, що кожен має сплачувати податки, але існує питання як їх нарахувати у разі відсутності доходів. Саме тому необхідно звернути особливу увагу на оподаткування осіб, котрі отримують заробіток в онлайн і не мають ніякого документального підтвердження про це.

Перше на, що ми хочемо звернути увагу, це оподаткування. Напевно це виступає одним із найбільш актуальних питань для нашої держави, оскільки як такої методики стягнення податків з даної категорії осіб не встановлено. Відтак у листопаді 2021 року була створена петиція стосовно оподаткування даної категорії населення, але на жаль вона залишилася без уваги, оскільки не набрала достатню кількість осіб котрі її підтримали [5]. Проте ми вважаємо, що

введення спеціальних норм для оподаткування блогерів виступає цілком логічним аспектом, оскільки працюючи на території нашої держави вони повинні сплачувати податки.

Сплата податку блогерів у якості ФОП була б гарним вирішенням проблеми стосовно їх оподаткування та фіксації їх праці відповідно до законодавства нашої держави [6]. Ми вважаємо дану ідею цілком логічною та ефективною, до того ж ми розуміємо, що в даній категорії осіб зазвичай є свій штат осіб які допомагають їм виконувати ті чи інші дії. Тож дана думка на наш погляд повинна бути законодавчо закріплена з метою не лише оподаткування даних осіб, але й захисту їх прав.

До того ж важливим на нашу думку є аспект офіційного їх працевлаштування. Відтак важливим аспектом є офіційне підтвердження про працевлаштування, що для громадян України фіксується у трудовій книжці. На нашу думку, дуже важливим аспектом виступає саме визначення процедури такої фіксації. Оскільки трудовий стаж у подальшому буде впливати на життя людини. До того ж не відображаючи дану категорію осіб, як певних суб'єктів праці держава не забезпечує їх права.

Вивчаючи дане питання ми хочемо звернути увагу на Закон України «Про охорону праці», що безперечно відіграє важливу роль у житті кожного [7]. Відтак однією з проблем діяльності блогерів на нашу думку є відсутність у них певного законодавчого захисту їхніх прав. Звісно коли людина працює у даній сфері сама, то можливо регулювання положеннями даного нормативно правового акту її не дуже то й турбує, проте говорячи про блогерів, котрі мають цілу команду ми розуміємо, що не фіксуючи документально свої відносини вони у першу чергу не захищають свої права, оскільки у разі порушення певних умов праці вони не в змозі будуть захистити їх за допомогою закону. Саме тому ми розуміємо, що документальне засвідчення їх діяльності відіграє важливе значення для кожного суб'єкта цих відносин.

Відтак ми можемо дійти висновку, що на сучасному етапі нашої державі необхідно запровадити ряд змін, щоб легалізувати онлайн професії. При цьому слід зауважити, що таке законодавче їх визнання не лише змусить дану категорію осіб сплачувати податки, але й захистить їх права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Професії майбутнього. Яким має бути навчання зараз, щоб забезпечити роботу дітям завтра : стаття, від 08.12.2021, Ігор Ситник, URL : <https://biz.nv.ua/ukr/experts/profesiji-maybutnogo-chomu-navchatisya-dityam-i-kim-voni-stanut-cherez-10-rokiv-ostanni-novini-50200772.html> (дата звернення 07.06.2022)

2. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, поточна редакція 01.01.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4303> (дата звернення 07.06.2022)

3. Кметюк Ю. В. "Самореалізація особистості у подружніх стосунках: кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 053 «Психологія»." (2022).

4. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010, № 2755-VI, поточна редакція 17.06.2022 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#top> (дата звернення 07.06.2022)

5. Електронні петиції : Офіційне інтернет-представництво Президента України від 22.11.2021 № №22/127394-еп URL : <https://petition.president.gov.ua/petition/127394> (дата звернення 07.06.2022)

6. Як ФОП-відеоблогеру платити податки з доходів від YouTube в Україні? : стаття 28.06.2021 URL : <https://ain.ua/ru/2021/06/28/nalog-youtube-fop/> (дата звернення 07.06.2022)

7. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992, № 2694-XII, поточна редакція 16.06.2022 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#top> (дата звернення 07.06.2022)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ В АСПЕКТІ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Нагорна Олена Олександрівна,
старший викладач
кафедри цивільного права
та процесу факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Серафимчук Ірина Олегівна,
курсант
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
irtnaserafumchyk@gmail.com

Важливим аспектом для кожної провідної держави світу виступає захист прав населення. І одним з найбільш важливих питань у даному аспекті виступає захист трудових прав. Насамперед даний аспект необхідно пов'язати з тим фактом, що саме на праці населення базується економіка кожної держави.

Звернути увагу на ст. 24 Конституції України у якій мова йде про рівні права та свободи кожного не залежно від статті, релігійної приналежності чи інших ознак [1]. Виходячи з того, що дана норма знайшла своє відображення в найвищому законодавчому акті нашої держави ми розуміємо, що наявність будь-яких обмежень у даному, а аспекті прямо порушують вимоги Конституції.

Відтак вивчаючи дане питання необхідно приділити особливу увагу гендерним аспектам трудового законодавства. Задля більш якісного розуміння поняття гендерної рівності ми пропонуємо звернути увагу на визначення запропоноване законодавцем у статті 1 Закону України «забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [2]. Відтак дане поняття необхідно трактувати, як рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

До того ж на наш погляд необхідно звернути увагу на статтю 2-1 Кодексу законів про працю України (далі КЗпП України) в якій законодавцем зазначено про недопущення дискримінації, проте також вказано, що нею не вважається обмеження прав працівників, що залежать від властивих певному виду робіт вимог чи обумовлені необхідністю посиленого соціального та правового захисту деяких категорій осіб [3]. На нашу думку, зазначений аспект вважається вже недопустимим, оскільки наявність законодавчого закріплення даних фактів не може мати позитивний вплив на розвиток рівних прав.

Вивчаючи дане питання ми хочемо звернути увагу на той факт, що КЗпП України містить у собі главу «Праця жінок», хоча глави котра б регламентувала працю чоловіків не має [3]. На нашу думку, взагалі не доцільно виокремлювати такі розділи, оскільки сама їх наявність наводить нас на думку, що права жінок та чоловіків різні, а це і є ознаками гендерної дискримінації.

Також доцільно зауважити, що подібна норма є й у Законі України «Про охорону праці», відтак законодавцем виокремлено статтю 10 даного нормативно правового акту у якій мова йде про охорону праці жінок, проте не має статті стосовно охорони праці чоловіків, що є недопустимим [4].

Звернемо увагу на статтю 55 КЗпП України, у якій мова йде про заборону роботи у нічний час. Відтак у п. 1 вказано, що у нічний час заборонено вагітним жінкам та жінкам, які мають дітей до 3-х років. Для аналогії звернемо увагу на статтю 18 Закону України «Про Відпустки» в якій мова про те, що за бажанням батько або матір можуть взяти відпустку за доглядом за дитиною до досягнення нею 3-х років [5]. Саме тому на наш погляд, зміна ст. 55 КЗпП України є необхідність, ми пропонуємо змінити її наступним чином «вагітним жінками та жінкам або чоловікам які мають дітей до 3-х років».

До того ж на нашу думку треба звернути увагу на статті 174 КЗпП України в якій зазначена пряма заборона залучати жінок до певних видів робіт [3]. На наш погляд дана пряма заборона є алогічною, оскільки кожна людина має право на працю та має право самостійно обирати свою професію. Саме тому на нашу думку наявність такої норми є прямим порушенням прав людини.

Ми повинні розуміти, що пряма заборона праці жінок у певних сферах обмежує їх права. До того ж негативним фактором виступає, так би мовити, захист окремої категорії населення, залишаючи права чоловіків без уваги. Наявність даної норми має негативний вплив та підтримує в суспільстві стереотипи стосовно так званих «чоловічих» або «жіночих» професій, що є недопустимим на сучасному етапі розвитку суспільства та протирічить тим цінностям, котрі захищаються у нашій державі [6]. Також ми хочемо звернути увагу на Директиву Ради ЄС про реалізацію принципу рівних можливостей і рівноправного ставлення до чоловіків і жінок в питаннях працевлаштування і зайнятості, в котрій наголошується на наданні рівних прав в сфері праці як жінкам так і чоловікам [7].

Також на нашу думку необхідно звернути увагу на статтю 177 КЗпП України котра забороняє залучати вагітних жінок та жінок, які мають дітей до 3-х років до нічних, надурочних робіт, робіт у вихідні дні і направлення їх у відрядження [3]. На нашу думку, це стаття також потребує доповнення, оскільки не лише мати піклується про дитину, але чомусь законодавець захищає виключно права матері в такій ситуації. Тому ми наполягаємо на тому, що б дана норма стосувалася не лише матері, але й батька, оскільки не можна захищати право одного нехтуючи правами іншого. Законодавцю необхідно змінити своє ставлення, до прав чоловіків, оскільки на сьогодні спостерігається їх незахищеність у межах трудового законодавства.

Отже, ми хочемо дійти висновку, що на сучасному етапі трудове законодавство нашої держави не досконале. Сьогодні необхідно вносити ряд змін до законодавства з метою забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків. На сучасному етапі ми можемо дійти висновку, що законодавець значною мірою допускає порушення гендерних прав осіб у сфері трудових відносин, що необхідно якнайшвидше змінювати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, поточна редакція 01.01.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#n4303> (дата звернення 08.06.2022)
2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV, поточна редакція 07.01.2018 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#top> (дата звернення 08.06.2022)
3. Кодекс законів про працю України : Закон України від 23.07.1996, № 322-08, поточна редакція 27.05.2022 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#top> (дата звернення 08.06.2022)
4. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII, поточна редакція 14.08.2021 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#top> (дата звернення 08.06.2022)
5. Про Відпустки : Закон України від 15.11.1996, № 504/96-ВР, поточна редакція 02.04.2022 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#top> (дата звернення 08.06.2022)
6. «Суто чоловічі» та «жіночі» професії: як боротися зі стереотипами?: стаття від 01.05.2022 URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/suto-cholovichi-ta-zhinochiprofesii/29914535.html> (дата звернення 08.06.2022)

7. Про реалізацію принципів рівних можливостей і рівноправного поводження щодо чоловіків та жінок у питаннях працевлаштування і зайнятості : Директива 2006/54/ЄС від 05.07.2006 URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=68315 (дата звернення 08.06.2022)

УДК 342.98

ЩОДО ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО – ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Олійник Олег Олександрович,
доцент кафедри права
Миколаївського інституту розвитку людини
ЗВО «Університет «Україна»,
кандидат юридичних наук, доцент
kaf.pravo.ukr@ukr.net

Відповідно до ст. 3 Конституції України, людина, її життя й здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. судово-експертна діяльність повинна ефективно проводитися, без порушень прав і свобод людини. Хотілося б акцентувати, що дослідження особливостей адміністративно – правового регулювання судово-експертної діяльності за видами судових експертиз в цьому аспекті має досить важливе значення, дана тематика є досить нагальною.

Наукові й технічні досягнення істотно впливають на всі сфери діяльності людини. фундаментальні відкриття все ширше втілюються в практику, створюючи додаткові передумови удосконалення прикладних досліджень [2, с. 31]. це, звичайно, стосується і судових експертиз, методики проведення яких з часом удосконалюються.

Для того, щоб надати нашим думкам послідовний характер, необхідно відтворити логіку включення основних гносеологічних категорій, що беруть участь в організації пізнавального процесу [3, с. 31].

В Україні ст. 1 закону України «Про судову експертизу» визначено, судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового та судового слідства [4].

Об'єктом адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності є право фізичних та юридичних осіб на проведення законної, незалежної, об'єктивної і повної судової експертизи на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини юридичної справи, а також діяльність публічної адміністрації стосовно: особливостей проведення адміністративно-деліктної експертизи, адміністративно-процедурної експертизи та експертизи у справах адміністративного судочинства; забезпечення умов праці судового експерта за місцезнаходженням об'єктів дослідження; створення судово-експертних спеціалізованих установ; забезпечення науково-методичної та організаційно-управлінської діяльності судово-експертних установ; забезпечення організаційно-правових засад діяльності координаційної ради з проблем судової експертизи; ведення державного реєстру атестованих судових експертів; організаційно-правових засад атестації судових експертів; присвоєння кваліфікації судовим експертам з правом проведення певного виду експертизи; організаційно-правових засад діяльності експертно-кваліфікаційної комісії; організаційно-правових засад здійснення навчання фахівців для спеціалізованих установ, що проводять судові експертизи;

забезпечення спеціальної дисциплінарної та адміністративної відповідальності у зазначеній сфері [5, с. 240].

Судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, а також у випадках і на умовах, визначених цим, судові експерти, які не є працівниками зазначених установ [4].

До державних спеціалізованих установ належать: науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України; науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України; експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, служби безпеки України та державної прикордонної служби України [4]. Виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз [4].

Для проведення деяких видів експертиз, які не здійснюються виключно державними спеціалізованими установами, за рішенням особи або органу, що призначили судову експертизу, можуть залучатися крім судових експертів також інші фахівці з відповідних галузей знань [4].

Як ми бачимо з діючого законодавства криміналістична експертиза здійснюється виключно державними спеціалізованими установами.

Після повномасштабного вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022 року, Міністерство юстиції України надало роз'яснення деяких питань забезпечення судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану.

Згідно з документом [6] для належного експертного забезпечення правосуддя в умовах воєнного стану в Україні здійснюються наступні заходи:

Зупиняється проведення планових перевірок діяльності атестованих судових експертів, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах, позапланових контрольних перевірок діяльності судових експертів та перевірок відповідності робочого місця, розпочатих відповідно до Інструкції про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах, на період до останнього календарного дня (включно) місяця, в якому буде припинено чи скасовано воєнний стан.

Таке зупинення перериває термін проведення перевірок та не потребує прийняття будь-яких додаткових рішень з боку Мін'юсту як державного органу, що здійснює контроль за організацією діяльності судових експертів, і його міжрегіональних територіальних органів.

Також переноситься проведення планових перевірок діяльності атестованих судових експертів, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах, які мали розпочатися у період з 24 лютого 2022 року, відповідно до скоригованого графіка перевірок.

Відповідно Наказу Міністерство юстиції України [6] зупиняється з дня введення в Україні воєнного стану перебіг строків розгляду заяв та документів, поданих до Центральної експертно-кваліфікаційної комісії при Міністерстві юстиції відповідно до Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів.

На період воєнного стану продовжується строк дії свідоцтв про присвоєння кваліфікації судового експерта фахівцям, які до введення воєнного стану в Україні подали заяви та документи для проходження атестації в Центральній експертно-кваліфікаційній комісії при Міністерстві юстиції з метою продовження строку дії свідоцтв, а також свідоцтв про присвоєння кваліфікації судового експерта, строк дії яких закінчується у період дії воєнного стану, або протягом одного місяця після припинення чи скасування воєнного стану.

Наказом зобов'язано фахівців протягом трьох місяців після припинення чи скасування воєнного стану вжити заходів щодо продовження строку дії свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта у порядку, визначеному Положенням про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів.

У разі невжиття фахівцями заходів щодо продовження строку дії свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта протягом трьох місяців з дня припинення чи скасування воєнного стану в Україні, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта вважається недійсним згідно з вимогами Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів [7].

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Криміналістика. Академічний курс : підручник [Гончаренко В. Г., Бояров В. І., Гончаренко С. В. та ін.]; за ред. С. В. Гончаренко. – Вид. стереотип. – К. : Юрінком Інтер, 2015. – 504 с.
3. Коваль К. П. Об'єкт, предмет, категорії, поняття, дефініції, парадигми як основоположні епістемологічні категоріальні цінності онтогносеологічних моделей права / К. П. Коваль // Адвокат (125), рубрика: наука і практика. – 2014. – № 2. – С. 31–33.
4. Закон України від 25 лютого 1994 № 4038-ХІІ «Про судову експертизу»: за станом на 1 серпня 2013 р. // Відомості Верховної Ради України – 1994. – № 28. – Ст. 232.
5. Олійник О. О. Судово-експертна діяльність, як об'єкт адміністративно-правового регулювання / О. О. Олійник // Митна справа. – 2012. – № 4 (82). – С. 237–241.
6. Наказ Міністерства Юстиції України № 1138/5 було прийнято 14 березня 2022 року. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0326-22#Text>
7. Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів, затвердженого наказом Міністерства юстиції від 3 березня 2015 року № 301/5.

UDC: 343.982:343.522

ASPECTS IN THE CRIMINAL EXAMINATION OF SIGNATURE AND COUNTERFEIT WRITING

Olga Cataraga,

Director of the National Centre
of Judicial Expertise Ministry of Justice,
city Chisinau, Republic of Moldova,
judicial expert,
doctor of legal sciences

olga.cataraga@justice.gov.md

Piotr Petcovici,

Deputy Director of the National Centre
of Judicial Expertise Ministry of Justice,
city Chisinau, Republic of Moldova,
judicial expert

piotr.petcovici@justice.gov.md

ABSTRACT.

Examination of forged handwriting/signatures is always a headache for practising forensic graphoscopists. Indeed, such examinations are some of the most complicated, as the traditional approach does not always provide the solutions expected by the beneficiaries of forensic services. In these cases, forensic experts need new, modern methodologies that take all aspects into account and at the same time have a solid scientific basis on which to base their conclusions. In this paper we intend to provide practitioners with a specific, well-argued algorithm that will serve the possibility of identifying the perpetrator of the forged writing/signature.

Keywords: *counterfeit handwriting/signatures, complexity of examinations, 'retained', 'altered' indices, identification possibilities.*

Topicality of the theme.

We appreciate that the problems of forensic examination of counterfeit handwriting/signatures are being studied by many scholars and practitioners. These studies are of great help in the practical work of examining counterfeit handwriting/signatures. At the same time, we note, that there are still many problems in this chapter, to which practitioners need to pay attention in order to increase the quality of forensic examinations of this kind and the validity of the conclusions, as well as to avoid related risks.

Objectives of the work.

Apart from honest - "natural" - handwriting/signatures, in expert practice we are confronted in particular with objects that show intentional changes in handwriting/signature. Forensic experts specialising in graphoscopy often encounter difficulties when examining such objects. Altered handwriting and signatures are indeed difficult objects for forensic examination purposes, especially when the aim is to identify the perpetrator.

They can be disguised or forged in two ways. Disguise is a conscious, deliberate change of handwriting, a deliberate departure from the writer's usual handwriting in order to conceal his identity. Counterfeiting is the reproduction of another person's handwriting, either by copying or by imitation, the author seeking to leave the impression that the handwriting thus obtained would actually emanate from the owner. Counterfeiting is a much more treacherous form than disguise, as it may involve a known person, namely one whose writing has been forged and who, until proven otherwise, is considered to be the author of the writing, may be unfairly exposed to administrative, civil or criminal sanctions. So the task of handwriting examination is firstly to rebut this presumption and secondly to identify the author of the forgery, obviously only if the handwriting elements allow it [1].

In the present paper, disregarding the multitude of problems the graphic expert encounters in the forensic examination of "unnatural" handwriting/signatures, we will focus only on the methodical peculiarities (of the search algorithm) of expert identification of the perpetrator of the counterfeit handwriting/signatures.

Research material and methods.

A set of general and special scientific methods of knowledge was used to achieve the desired objectives. Initially, the dialectical method was used, according to which all the issues dealt with in this article are presented in terms of the unity of their content and legal form. To deepen the conceptual apparatus, the following methods were used: logical-semantic, sociological (by studying official, scientific and bibliographical sources) - in the process of collecting and accumulating scientific information about the object of study; comparative - to identify peculiarities in the methodical provisions of graphic expertise related to the object of study; legal logic - when presenting reasoning and elaborating proposals, in the context of the object of research. The research was carried out on the basis of scientific works covering the field, the practice of forensic graphic expertise of the National Centre of Forensic Expertise of the Ministry of Justice of the Republic of Moldova, international and personal.

Results, discussions.

To begin with, we will point out some general issues with reference to counterfeit writing/signatures. This process aims at rendering the authentic graphic object as faithfully as possible [2, p. 53-72]. There are several ways of counterfeiting signatures/writing, it is to be understood, that our work does not refer to the processes carried out with the multiplication-copying technique. The study is dedicated only to those graphical objects, which are made with writing instrument on paper support in the sense of the possibilities of identification of the executor by graphoscopic methods.

It is necessary to mention that in such graphic objects we find three categories of indices in the sense of their generation [3, ch. II 297]:

1. Foreign indices - reproduced from the genuine object of the holder (from whose name it is considered, or is intended to be considered)
2. Executioner's (plastographer's) own indices - also called "native" indices;

3. Denatured indices proper to the executor (plastographer) - also called "modified" indices.

The amount of each group of indices present in the counterfeit handwriting/signature depends on several factors: - the counterfeiting process; - the degree of similarity between the handwriting of the counterfeiter and the holder; - the level of development of the counterfeiter's writing skills, etc. The complexity of examinations of counterfeit handwriting/signatures is conditioned by the low amount of valuable indices for identification ("native" and "modified"), including the fact that traditional approaches based on the relative stability of indices, variability and selective variability of the handwriting do not "work" with regard to these objects, because in the graphic material there may simply be no repeating graphic signs, etc.

The method offered by forensic science on the identification of the handwriting of the signature [3, ch. II, p.281-294] or of the handwriting [3, ch. I, p.191-233] requires strict observance of the consecutive stages of preliminary, separate, comparative examination, assessment of the results obtained and formulation of expert conclusions.

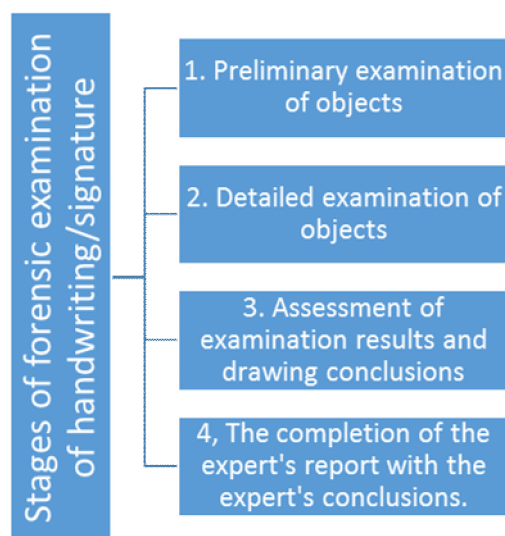

Figure 1. Handwriting/signature forensic examination scheme

It should be noted that these stages are perfectly in line with the forensic method of expert examination of evidence (written/signatures), which includes the following stages (Figure 1):

1. Preliminary examination of graphic objects,
2. Detailed examination of the objects submitted for forensic examination;
3. Assessment of the results of the search and formulation of expert conclusions; Perfectarea raportului de expertiză și expunerea rezultatelor cercetărilor.

Respectively, the detailed examination of the signatures includes in turn steps, which are intended to ensure the successful resolution of the expert task. Generally speaking, this stage is no more than the phases of forensic identification, or the actual examination of the objects submitted for expert examination: - separate examination; - comparative examination and assessment of the results of the comparative examination with the formulation of preliminary conclusions. If we refer to the subject matter, we see that a new spirit is needed in the examination process, so that it corresponds to scientific and socio-economic progress, as well as to the expectations of the beneficiaries. An example of this is the requirement for the examination of signatures to identify at the preliminary stage the manner of execution, i.e. the exclusion of possible technical forgery, which is currently also applied to handwritten texts, given the current state of technology.

In the practice of forensic examination of handwriting/signatures, situations are often encountered when, as a result of such an examination from the technical point of view of the documents, it is found that the handwriting/signature is executed with a writing instrument, but by means of forgery, in which case traditional methods recommend finishing the examination and drawing conclusions about the manner of execution of these objects, or drawing a conclusion of impossibility [3, Chapter II, p. 281, 4, p.28-30], some researchers rightly recommend to make some attempts to identify the executor of such written/signed objects, although they mention that in practice, especially in the case of copied signatures, such cases are quite rare [2, p.90]. From our

own practice, we see this truth for all forms of counterfeiting, counterfeit written objects can often provide valuable data for solving the task of expertise, namely, identification of the executor. The important thing is to be methodologically correct in our approach, and we would like to draw this to the attention of practitioners.

The method of identifying the executor of the handwriting/signature executed under counterfeit conditions is based on the provisions of the general methodology of forensic examination of handwriting [5], while having the specificity that manifests itself at individual levels in cycles (Figure 2).

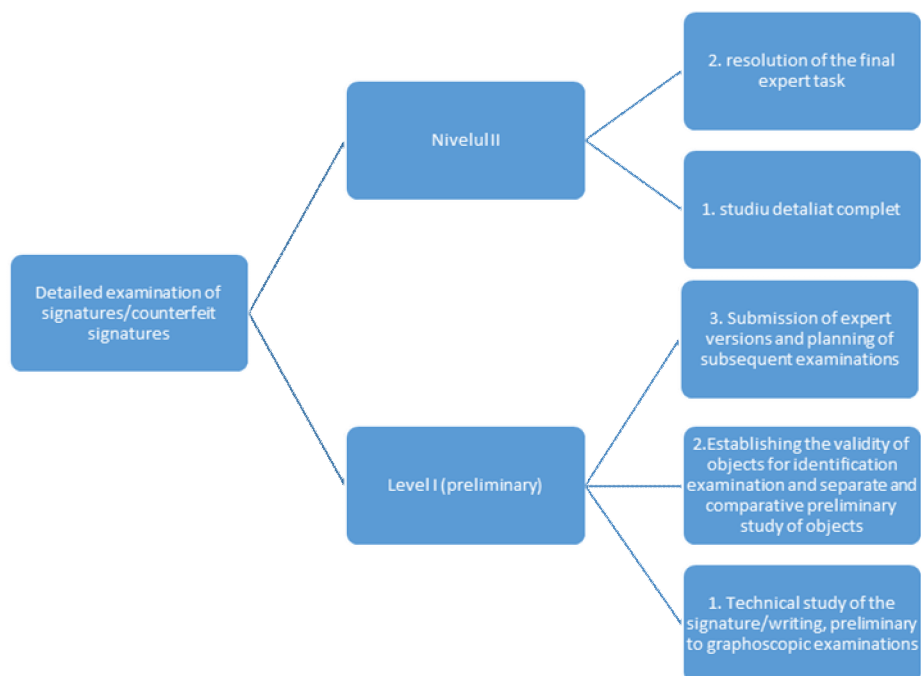

Figure 2. Graphical presentation of the tiered research methodology.

Research should be carried out not only in stages (classical), but also cyclically (modern), i.e. with varying degrees of depth and approximation of results at different levels.

Conditionally, two levels of research can be distinguished: the first includes a preliminary study, which ends with the submission of general and specific expert versions and the planning of further research, the second - representing a fully detailed study of the objects of examination, including the final resolution of the expert task.

The technical study is the first level of this methodology, consisting of 2 stages (conditional). In the first stage, as part of the general research, a preliminary analysis of the manuscript/signature under study takes place, which includes:

- determination of the method of execution of the manuscript/signature and the destination of the document in which they are placed;
- analysed to determine the conditions of execution (usual or unusual);
- analysis for self-degreeing.

If at this stage, the presence of such signs is established, the expert version of unusual conditions (to which the forged handwriting/signature refers) of execution of the object under study can be submitted.

The examination in the second stage is done with the aim of revealing the most obvious informative features of the handwriting and to determine the validity of the manuscript/signature for identification, as this is not always possible in the case of a forged handwriting/signature.

This stage also involves the evaluation of the specimens presented as comparative material, with reference to: availability, quality, reliability and sufficiency, as well as the study of the most obvious and informative characteristics.

The free and experimental pieces of writing/signatures of the alleged perpetrator serve as comparative material. The experimental samples should be presented in the form of: - "native" handwriting/signatures of the supposed writer, executed under normal writing conditions;

- pieces of handwriting/signatures in conditions as close as possible to those in which the disputed handwriting objects are supposed to have been executed.

Samples must be taken in accordance with all methodological recommendations, meet the requirement of indisputability of their origin from the contractor concerned. The reliability of the evidence shall be established by comparing it with each other. At this stage the sufficiency of the comparative material is assessed and additional samples may need to be requested.

First, in samples made under normal conditions, the most obvious diagnostic features are studied to exclude the fact, that the potential performer would have his own or inferior handwriting/signature evolution. The analysis of the comparative material is concluded by determining the presence or absence of obvious identifying features similar to those previously highlighted in the handwriting/signature in dispute.

The preliminary comparative study at this stage is conducted by comparing the most informative and compelling features previously identified in the material in dispute and the samples.

Initially, diagnostic features are compared, the comparison takes place sequentially - according to classical features, which point to unusual or usual conditions of execution of the disputed objects, and then according to specific ones, which are the result of the influence of certain categories of confounding factors - of old age. The preliminary comparison of identifying features refers to the most obvious general and particular characteristics that were revealed in the previous steps.

Next, in the third stage, a preliminary evaluation of the results of the study is carried out, and expert versions are submitted: classic diagnostic signs are evaluated with the presentation of a private version of the conditions and the way of counterfeiting the handwriting/signature; specific diagnostic clues are evaluated with the promotion of a private version of the most probable way of counterfeiting the execution of the graphic object - or the concrete process is identified - e.g. copying. At the same stage, depending on the results obtained, the general version of the real possibility of further examination is put forward in order to identify the concrete executor of the disputed writing/signature.

The first level concludes with the planning of further research. At this stage the expert makes a decision about the consecutiveness of the application of qualitative-descriptive methods, the appropriateness of using quantitative methods of handwriting expertise.

The detailed study in the second level is carried out in the traditional way: separate and comparative examination, assessment of the results of this research and formulation of the expert's conclusions. In the first stage separate study of diagnostic and identification clues in the object in dispute and samples takes place, within which it is necessary to differentiate:

- from the diagnostic category - specific clues related to the individual peculiarities of the writer of the disputed object, which can be considered as conditionally identifying;
- from the identifying category - those characterising the "native" handwriting/signature of the alleged executor. These are the most stable individual indicia, which are transferred from the native handwriting/signature to the counterfeit handwriting/signature.

In the process of consecutive separate examination all diagnostic clues (classical and specific), which testify about unusual conditions, generated as a result of the counterfeiting process, are established. In order to avoid loss of information when determining diagnostic indices, it is recommended to fix in processing tables their presence, degree of pronunciation and location. The analysis of these indices makes it possible to distinguish the specific indices of the reproduction process (counterfeiting) from the 'native' ones transferred to the counterfeited object.

Regarding the algorithm for examining the handwriting identification clues in the subject matter and samples, there are two views in the literature. According to one - the detection and assessment of the clues should be started in the disputed object, and already at this stage, on the basis of the results previously obtained from the expert versions has their differentiation of diagnostic and identification clues of the altered handwriting/signature. According to the other point of view - the examination should be started with the samples of the supposed executor, i.e. those executed with native handwriting, in order to obtain the complete picture about the usual handwriting and the limits of the modification under the influence of the age-related time factor. The first approach is considered to be more advisable [6], considering the modern trend towards

multilevel expert examination with cyclic repeatability of the study of handwriting objects. This multistage and cyclic algorithm allows differentiation, at least at version level, of native and modified indices without comparing graph objects.

Regardless of the chosen algorithm, the separate analysis of general identification indices in the disputed handwriting/signature starts with the examination of indices characterizing the spatial orientation and location of movements; then - of indices reflecting the degree and character of the formation of writing skills, then - those of the structure of movements on their trajectories. The results of the separate examination, as usual, are entered in the processing table. Separate examination of individual indices is carried out on the basis of the processing table, made up with taking into account the modified handwriting, differentiating in the disputed and sample handwriting the modified and unmodified (preserved) indices, their diagnostic and identification value is established.

The diagnostic (classical and specific) and identification (general and individual: unmodified or "preserved"; individual modified or "conditionally-identifying") clues are then compared and their coincidence or difference is established by the expert, taking into account their presence, location and expressiveness.

The general indices are compared in terms of the limits of variability of the ordinary and modified writing. Comparative research of individual indexes - is the most voluminous and responsible process of work and is a separate stage. At this stage the total separation of the writing indices takes place; all the variants of the graphic signs in the object in dispute and in the samples are taken into consideration, as well as the stability and value of the "preserved" and conditionally-identifying indices. The results of the comparison of diagnostic and identifying indices are fixed in the respective processing tables.

The next step of the expert examination is to assess the results of the comparison of diagnostic and identification indices, formulate intermediate and final conclusions. At this stage each coincidence and difference is assessed, as well as the totality of the coincidences and differences revealed. Even though the assessment activity is carried out throughout the entire examination process, it acquires a special value only after the comparison of the indicators in accordance with the criteria of stability, essentiality and sufficiency for the formulation of a final concrete conclusion. On the basis of the assessment of the diagnostic indicators (classical and specific), an intermediate conclusion is formulated about the unusual conditions (if possible - e.g. repeat the copied route) of the execution of the handwriting/signature. If it is not possible to determine the specific process (e.g. copying), it is determined whether it belongs to a specific group of counterfeiting processes. By consecutively assessing the coincidences and differences according to the general clues "reproduced" and "preserved", the expert reaches an intermediate conclusion about the group to which the compared handwriting/signatures belong.

As a result of the assessment of the particular indices, the executor of the disputed handwriting/signature is identified, which was made by forgery. The most valuable for identification are the characteristics in the "kept" category of the handwriting/signature. If these are not sufficient for the constitution of the individual totality, "conditionally-identifying" clues are used. The conclusions of the expert in the case of forensic research of the modified writing / signature have the traditional forms.

Conclusions:

It should be noted, that such "non-natural" objects constitute a rather important part of handwriting/signatures submitted for examination in handwriting forensics. Such an examination algorithm (stepwise methodical and cyclic examinations) is successfully used in forensic examination of altered handwriting, regardless of the "confounding" factors at work, and can also be successfully used in the case of counterfeit signatures/scissors.

The development and implementation of multi-level methodologies will lead to a reduction in expert error when examining such items. Further development of handwriting forensic methodologies in the above direction may contribute to the improvement and improvement of the methodical assurance of the process of forensic examination of handwriting objects, as well as to the process of initial and further training of forensic examiners in the specialty "forensic handwriting examination".

The improvement of the didactic material and methodological support for the training of handwriting examiners ultimately leads to an increase in the professional level of the specialists, the quality of the expert opinions, the validity of the conclusions and a reduction in the number of errors of the experts.

BIBLIOGRAPHY

1. <https://www.rasfoiesc.com/legal/criminalistica/MODIFICAREA-INTENTIONATA-A-SCR26.php>.
2. Adrian Frățilă, Gheorghe Pășescu, Expertiza criminalistică a semnăturii. Editura "Național", 1996.
3. Forensic Graphoscopic Expertise, Part II, Methodical Guidance for Graphologists and Investigation Workers, ed. A.I. Mantvetova, V.F. Orlova, E.E. Dobroslavsciaia, MJ USSR, Moscow, 1971, p. 269-324..
4. А. Ю. Комиссаров, Т. Н. Zhuravleva, Л. В. Makarova COLLECTION OF EXPERTS' CONCLUSIONS (Textbook) MOSCOW, 1997.
5. Т.А. Chepulchenko, "Differentiation of age dimensions of handwriting (old and mature age, young and middle age) and imitation of "mature" handwriting. Problem of Complex Forensic Investigation of Signatures. Moscow, 1986. pp. 68-73.
6. O.A. Harlamova, On the question of modification of the methodical bases of expert research, CZU 343.983, 2018.

УДК 341.3

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

Остапчук Людмила Григорівна,
заступник начальника кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної служби,
кандидат юридичних наук, доцент
brizolka2008@ukr.net

Конституційне право виокремлює декілька видів правових статусів, особливе місце серед яких займає так званий спеціальний (родовий) правовий статус, яким наділені представники тієї чи іншої соціальної групи, відокремленої за певним юридикозначущим характером та відповідно до діючих нормативно-правових актів являються носіями спеціальних, додаткових прав та обов'язків, наявність яких обумовлена їх особливим правовим становищем.

Спеціальний правовий статус притаманний військовополоненим та врегульований Женевською конвенцією 1949 року, Законом України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 року № 1932-ХІІ, Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку тримання військовополонених» від 05 квітня 2022 року № 413 та іншими нормативно-правовими актами.

Дослідження правового статусу військовополонених є актуальним особливо на даний час, оскільки Україна перебуває у стані війни і кількість військовополонених збільшується з кожним днем. Не дивлячись на те, що табори для військовополонених вже діють в Україні виникає ряд питань, що потребують дослідження, зокрема таким є вивчення історії становлення та розвитку інституту правового статусу військовополонених задля вироблення дієвого механізму забезпечення прав військовослужбовців, які перебувають у полоні на території України.

Проблематика та особливості захисту прав людини у період збройних конфліктів стали предметом наукового пошуку вітчизняних та зарубіжних вчених, з поміж яких можна

виокремити: С. А. Єгорова, П. Н. Бірюкова, І. П. Бліщенко, О. В. Зайчук, І. М. Кравченка, Є. В. Мартиненка, М. В. Остроухова, В. Х. Ярмакі, та ін., однак залишаються неповністю дослідженими питання історії становлення та розвитку правового статусу військовополонених, механізму забезпечення прав та свобод військовополонених, порядку утримання військовополонених у полоні, що можуть стати предметом майбутніх досліджень у цій сфері.

Історія показує нам, що як правило взяття військовослужбовців, які воюють на боці ворога в полон відбувалося у кожній з війн. За часів середньовіччя брали в полон для отримання викупу або для того, щоб не дати ворогові повернутися на лінію бойових дій та зменшити його супротив. До військовополонених навіть застосовувались і певні види заохочень, одним із яких було умовно-дострокове звільнення (відправлення військовополонених до своїх домівок після підписання документа, який зобов'язував їх не носити зброю, допоки їх офіційно не обмінюють).

Найдавнішим табором для військовополонених більшість істориків вважають табір Норманд Крос побудований у 1797 році у Королівстві Великобританії для осіб, які потрапили до полону під час Наполеонівських війн. Не менш відомим є табір Самтер (Андерсонвілл), який був створений у лютому 1864 року і проіснував до квітня 1865 року у США та став втіленням страждань, оскільки був заповнений у чотири рази більше, ніж його нормальна місткість. За недосить тривалий час існування цього табору через неналежне водопостачання, недостатнє харчування та антисанітарію з 45000 в'язнів, які утримувались у таборі загинуло приблизно 13 000 осіб.

Саме ці страшні факти спонукали Президента Лінкольна звернутися до професора Френсіса Лібера з Колумбійського коледжу за допомогою у розробці збірника єдиних правил поведження з військовополоненими. Так, саме у 1863 році було видано «Ліберський кодекс», який визначав правила поведження з військовополоненими та їх основні права під час перебування у полоні. Саме цей документ став так званим поштовхом для світової спільноти до прийняття цілої низки міжнародних нормативно-правових актів, зокрема: Женевської конвенції, міжнародних правил війни і універсальних стандартів поведження з військовополоненими, що прийняті у Гаазі (1899, 1907, 1914) і т.д.

Своїм нелюдським поведженням з військовополоненими відомі світові і табори, що були створені за часів Другої світової війни. Поняття «табору для військовополонених» того часу, мало ще одну назву - «табори-знищення». Таким був і табір Майданек побудований у 1941 році поблизу Любліна на Холмському шосе, в якому утримувалися радянські полонені, поляки та євреї. Більшість полонених гинули від голоду, туберкульозу, непосильної праці та іншого нелюдського поведження.

Аналізуючи події тих часів, варто зазначити, що на умови поведження з військовополоненими впливали ряд факторів, зокрема: клімат і географія, національна концепція збройних сил, погляди на репресії як на «законну» діяльність війни, прийняття або відхилення міжнародних конвенцій про права людини тощо.

Одним із перших документів ХХ ст., дія якого була спрямована на захист прав військовополонених стала Женевська конвенція 1929 року (далі – Конвенція), яка передбачала, що з ув'язненими повинні поводитися гуманно, а країни, які утримують полонених, повинні надавати інформацію про ув'язнених та дозволяти відвідувати тюремні табори представникам нейтральних держав.

У свою чергу Конвенція 1949 року, підписана 57 країнами, значно розширила і деталізувала правила поведження з полоненими. Основним постулатом, який доносить до всього світу цей документ є те, що гуманне та гідне ставлення до військовополонених та полонених взагалі, повинне бути правилом, а не забаганкою країни, яка утримує людей в полоні. Саме у цьому документі зазначено, що взяття у полон – це не покарання, а інструмент запобігання подальшій участі у конфлікті. З поміж визначених Конвенцією прав, варто виокремити – право на життя, харчування, житло, медичну допомогу військовополоненим, а також положення, що містять імперативний характер – заборона на експлуатацію праці полонених, заборона катувань, «невідкладна репатріація» після закінчення бойових дій.

При цьому варто зазначити, що поняття «військовополонений» не обмежується військовими, що приймали участь у воєнному конфлікті на боці ворога. Відповідно до умов Конвенції виділяють інші категорії людей, які потрапляють під цей статус: правоохоронці та цивільні, що не беруть участі у бойових діях у лавах збройних сил та потрапили у полон. У той же час на думку деяких вітчизняних вчених, практиків військовополонений – це особа, яка на момент її затримання або добровільної здачі у полон під час воєнного стану здійснює професійну військову діяльність, тобто є мобілізованим або військовим [4].

Своє нелюдське обличчя, щодо поводження з військовополоненими під час Другої світової війни показали такі країни як Японія та Росія, що відображалося у їх зневажливому та принизливому ставленні до ти осіб, які здалися в полон за власним бажанням. Так, незважаючи на розроблені стандарти військовослужбовці, перебуваючи у полоні пережили багато труднощів. Багато ув'язнених жили місяцями і роками з нищівним почуттям приреченості, бачачи, як їхні товариші вмирають від хвороб, голоду, нелюдського поводження, помилкових бомбардувань, відсутності медичної допомоги і вбивств. Тисячі людей постраждали від примусових маршів за екстремальних погодних умов. Військовополонені ставали жертвами таких воєнних злочинів, як тортури і каліцтва, побиття і примусова праця в нелюдських умовах. Полонені були об'єктами інтенсивних допитів і політичної індоктринації.

Насьогодні в Україні створено Табір для військовополонених країни-агресора, що розпочала війну проти українського народу 24.02.2022 року. Оскільки ми себе ідентифікуємо як волелюбний народ, народ який поважає як власні традиції так і культурну спадщину інших держав світу, наразі постає питання у виробленні дієвого механізму забезпечення прав військовополонених під час їх перебування у полоні на території України та формування у майбутнього покоління поваги до міжнародних нормативно-правових актів. Однак дуже багато питань потребують врегулювання, зокрема правовий статус жінок-військовополонених, оскільки загально прийнято, що поранені і військовополонені жінки-військовослужбовці користуються нарівні з чоловіками загальним правовим захистом. У той же час ст. 12 Конвенції 1949 року вказує на «ставлення з усією належною їх статі особливою повагою», при цьому не даючи роз'яснення цьому поняттю. Не менш важливим є питання закріплення на законодавчому рівні поняття «війна», чіткого розмежування понять «воєнне» та «військове» кримінальне правопорушення і т.д.

У більш широкому розумінні досліджуваного питання, варто зазначити, що питання національної безпеки тісно пов'язані з міжнародною безпекою, особливо якщо звернути увагу на підписані у 1648 році Мюнстерський та Оснабрюцький договори, об'єднані пізніше в історії під спільною назвою «Вестфальський мир». Основними принципами цих документів були взаємне визнання суб'єктами міжнародних відносин суверенного статусу один одного, рівноправність суб'єктів та непорушність їхніх кордонів. Також, не менш значущим було положення про визнання самостійності та незалежності певної держави, та належного ставлення до територіальної цілісності та релігійної самостійності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими: ООН; Міжнародний документ від 12 серп. 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 27.05.2022).

2. IV Гагська Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі; Міжнародний документ від 18 жовтня 1907 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text (дата звернення: 27.05.2022).

3. Про захист цивільного населення під час війни: Конвенція ООН. *Офіційний вісник України*. 2013. № 27.

4. Владислав Бомбела. Можуть утримуватися роками: хто такі військовополонені та як їх обмінюють. URL: fakty.com.ua (дата звернення: 27.05.2022).

ЩОДО ДЕЯКИХ ПИТАНЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Паламарчук Іван Васильович,

доцент кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат юридичних наук
i.palamarchuk@kubg.edu.ua

Трудові відносини всіх працівників регулює Кодекс законів про працю України (далі – КЗпП України) [1]. При цьому КЗпП України врегульовує питання здійснення трудових правовідносин в умовах мирного часу, тобто в умовах, зокрема, нормальної виробничо-промислової, радіаційної, хімічної, техногенної та пожежної обстановки.

Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [2], в Україні введено воєнний стан.

Особливості трудових відносини працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами, у період дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3], визначено Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (далі – Закон № 2136-IX) [4].

При цьому деякі питання трудової діяльності працівників в умовах воєнної надзвичайної ситуації державного рівня, тобто, в умовах воєнного стану є нерегульованими.

Доречно зазначити, що відповідно до частини першої статті 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» (далі – Закон № 1207-VII) тимчасово окупована територія України (далі – тимчасово окупована територія) є невід’ємною частиною території України, на яку поширюється дія Конституції та законів України та міжнародних договорів, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України [5].

Для цілей Закону № 1207-VII тимчасово окупованою територією визначається, зокрема, інша сухопутна територія України, внутрішні морські води і територіальне море України, визнані в умовах воєнного стану тимчасово окупованими рішенням Ради національної безпеки і оборони України, введеним у дію указом Президента України (пункт 3 частини першої статті 3 Закону № 1207-VII) [5].

Дата початку тимчасової окупації територій, визначається рішенням Ради національної безпеки і оборони України, введеним у дію указом Президента України (частина третя статті 1 Закону № 1207-VII) [5].

При цьому інформація щодо визначення у встановленому порядку тимчасово окупованих територій в умовах воєнного стану, відсутня. Однак, Законом № 2136-IX вживається термін «місцевість, на території якої тривають активні бойові дії» [4].

Щодо можливості переведення працівників підприємств, установ та організацій яких було переміщено із місцевості, на території якої тривають активні бойові дії

Відповідно до частини першої статті 32 КЗпП України, зокрема, переведення на роботу на інше підприємство, в установу, організацію або в іншу місцевість, хоча б разом з підприємством, установою, організацією, допускається тільки за згодою працівника, за винятком випадків, передбачених у статті 33 КЗпП України та в інших випадках, передбачених законодавством [1].

Згідно з частиною першою статті 3 Закону № 2136-IX у період дії воєнного стану роботодавець має право перевести працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим

договором, без його згоди (крім переведення на роботу в іншу місцевість, на території якої тривають активні бойові дії), якщо така робота не протипоказана працівникові за станом здоров'я, лише для відвернення або ліквідації наслідків бойових дій, а також інших обставин, що ставлять або можуть становити загрозу життю чи нормальним життєвим умовам людей, з оплатою праці за виконану роботу не нижче середньої заробітної плати за попередньою роботою [4].

З огляду на викладене, законодавцем визначено можливість переведення таких працівників на вакантні посади в інші підприємства, установи та організації незалежно від їх форми власності, які знаходяться в місцевості, на території якої не тривають активні бойові дії, з урахуванням зазначених норм законодавства.

Щодо підтвердження відомостей пов'язаних із трудовою діяльністю персоналу, який прибуває із місцевості, на території якої ведуться активні бойові дії

Встановлення фактів, що мають юридичне значення, у тому числі підтвердження відомостей пов'язаних із трудовою діяльністю може здійснюватися в судовому або позасудовому (досудовому) порядку.

У судовому порядку встановлення таких фактів може здійснюватися у відповідності до статті 315 Цивільного процесуального кодексу України [6].

Позасудовий (досудовий) порядок встановлення зазначених фактів визначено, зокрема, Порядком підтвердження наявного трудового стажу для призначення пенсії за відсутності трудової книжки або відповідних записів у ній, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12.08.1993 № 637 (далі – Порядок № 637) [7].

Пунктом 1 Порядку № 637, визначено, що за відсутності трудової книжки або відповідних записів у ній трудовий стаж встановлюється на підставі інших документів, виданих за місцем роботи, служби, навчання, а також архівними установами [7].

Таким чином, способи підтвердження відомостей трудової книжки по суті врегульовано.

Щодо визначення місця роботи працівників установ виконання покарань яких було переміщено із місцевості, на території якої тривають активні бойові дії

КЗпП України допускається можливість здійснення змін в організації виробництва і праці на будь-якому підприємстві, установі або організації незалежно від форми власності, які використовують найману працю, причино-наслідковим зв'язком таких змін може бути виникнення воєнної надзвичайної ситуації державного рівня (повномасштабної війни), що по суті спонукає до корегування або перегляду роботодавцем організації виробництва і праці працівників.

Частиною третьою статті 32 КЗпП України визначається, що зміна в організації виробництва і праці допускає зміну істотних умов праці при продовженні роботи за тією ж спеціальністю, кваліфікацією чи посадою [1].

Під зміною істотних умов праці розуміється зміна системи та розміру оплати праці, пільг, режиму роботи, встановлення або скасування неповного робочого часу, суміщення професій, зміну розрядів і найменування посад та інших (частина третя статті 32 КЗпП України) [1], у тому числі зміна місця роботи працівників зумовлена переїздом в іншу місцевість.

Зміна істотних умов праці працівників у вигляді переїзду на роботу в іншу місцевість як привило оформлюється відповідним розпорядчим актом із змістом якого в установленому порядку ознайомлюються працівники.

У свою чергу, слід зазначити, що питання ознайомлення працівників, які працюють за трудовими договорами, з наказами, повідомленнями, іншими документами було врегульовано частиною третьою статті 29 КЗпП України [1].

При цьому, слід зазначити, що у період дії воєнного стану норми частини третьої статті 32 КЗпП України (про зміну істотних умов праці працівник повинен бути повідомлений не пізніше ніж за два місяці) та інших законів України щодо повідомлення працівника про зміну істотних умов праці не застосовуються (частина друга статті 3 Закону № 2136-IX) [4].

Одночасно, доречно звернути увагу, що при переїзді працівників на роботу в іншу місцевість необхідно дотримуватися вимог статті 120 КЗпП України [1].

Відмова працівника від переведення на роботу в іншу місцевість разом з підприємством, установою, організацією, а також відмова від продовження роботи у зв'язку із зміною істотних умов праці є підставою для розірвання трудового договору відповідно до пункту 6 частини першої статті 36 КЗпП України [1].

Таким чином, усвідомлення та розуміння правового механізму організації трудових відносин в умовах воєнного стану працівників, які працюють за трудовими договорами, є важливим елементом у загальному механізмі функціонування вітчизняної економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. 17 груд. (№ 50).
2. Указом Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». *Урядовий кур'єр*. 2022. 11 бер. (№ 54).
3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. 10 лип. (№ 28). С. 1509.
4. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2136-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. 22 квіт. (№ 31). С. 40.
5. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 р. № 1207-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. 27 черв. (№ 26). С. 2172.
6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. 08 жовт. (№ 40). С. 1530.
7. Порядок підтвердження наявного трудового стажу для призначення пенсії за відсутності трудової книжки або відповідних записів у ній, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 12.08.1993 № 637.

УДК 347.471

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО СУБ'ЄКТНИЙ СКЛАД КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН

Парнета Оксана Йосипівна,

викладач-методист,
викладач ВСП «Фаховий коледж економіки,
права та інформаційних технологій»
Західноукраїнського національного університету,
кандидат історичних наук,
bbnata2017@gmail.com

Бутрин Святослав Михайлович,
студент першого курсу

ВСП «Фаховий коледж економіки,
права та інформаційних технологій»
Західноукраїнський національний університет
bbnata2017@gmail.com

Актуальність теми. Корпоративне право тісно пов'язане як з господарським правом, так і з цивільним. Це пояснюється тим, що суб'єкти господарської діяльності користуються корпоративними правами і вступають у майнові відносини. І всі ці види правовідносин варто розмежовувати, аби не ототожнювати різні поняття.

Мета дослідження – дослідити особливості суб'єктів корпоративних відносин.

Завдання дослідження – визначити основні риси, які є особливостями суб'єктного складу корпоративних правовідносин.

Виклад основного матеріалу. Суб'єктивним складом корпоративних правовідносин є коло осіб, які беруть участь у корпоративних правовідносинах. До такого кола осіб варто віднести фізичних, юридичних осіб та державу тією мірою, якою вони (можуть бути) мають право бути засновниками (учасниками) господарських організацій [4].

Посилаючись на різні джерела, можна виділити таке коло осіб, що бере участь у корпоративних відносинах:

- фізичні, юридичні особи та держава, право участі яких у діяльності товариства як учасників підтверджене відповідним документом: акцією в АТ, рішенням зборів учасників або статутом ТОВ, установчим договором повного товариства. Ці суб'єкти у корпоративних відносинах поділяються на дві категорії:

- 1) засновники (учасники) господарського товариства;
- 2) акціонери в акціонерних товариствах.

- господарське товариство (виробничий кооператив) та його органи управління по відношенню до таких засновників (учасників), яке набуло статусу юридичної особи з дня його державної реєстрації [4].

Таким чином, існує три категорії учасників корпоративних правовідносин:

- господарське товариство є основним суб'єктом корпоративних правовідносин;
- учасники господарського товариства;
- органи управління господарських товариств [2, с.14].

Це коло осіб наділене певними правами та обов'язками. Почнімо з прав. Суб'єкти корпоративних відносин можуть:

- брати участь в управлінні товариством у порядку, визначеному в установчому документі, крім випадків, встановлених законом;
- брати участь у розподілі прибутку товариства і одержувати його частину (дивіденди);
- вийти у встановленому порядку з товариства;
- здійснити відчуження часток у статутному (складеному) капіталі товариства, цінних паперів, що засвідчують участь у товаристві, у порядку, встановленому законом;
- одержувати інформацію про діяльність товариства у порядку, встановленому установчим документом;
- учасники господарського товариства можуть також мати інші права, встановлені установчим документом товариства та законом [2, с.14].

Дані права характеризуються певними особливостями:

- вони виникають в результаті створення юридичної особи;
- виражають відносини між засновником та юридичною особою;
- мають організаційно-майновий характер, тобто передбачають право на управління, право на доходи;
- пов'язані з впливом засновника на формування волі юридичної особи;
- пов'язані з опосередкованим правом на майно юридичної особи при її ліквідації [4].

Обов'язки цього кола осіб в свою чергу такі:

- додержуватися установчого документа товариства та виконувати рішення загальних зборів;
- виконувати свої зобов'язання перед товариством, у тому числі ті, що пов'язані з майновою участю, а також робити вклади (оплачувати акції) у розмірі, в порядку та засобами, що передбачені установчим документом;
- не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність товариства;
- учасники господарського товариства можуть також мати інші обов'язки, встановлені установчим документом товариства та законом [2, С.14-15].

При цьому корпоративні відносини можуть виникати як між самими засновниками (учасниками) чи акціонерами між собою без участі господарського товариства, так і за участю останнього, але не всі, а лише з приводу корпоративних прав. І саме за допомогою цього приводу можна ідентифікувати такі правовідносини як корпоративні [4].

Суб'єкти корпоративних прав, крім цього, наділяються такими характерними рисами:

- ці особи вступають у відносини з корпоративного управління та здійснення корпоративних прав, що складають об'єкт корпоративних правовідносин;
- формалізація суб'єктів: факт, що особа є учасником корпоративних відносин, має бути відповідна вказівка в певному нормативному акті;
- виключність: інколи суб'єкти корпоративних відносин можуть вступати виключно в корпоративні відносини та не мати правомочностей на вступ до інших господарських відносин;
- наявність суб'єктів із спеціальним статусом: акціонери, учасники, члени кооперативу, органи корпоративного управління тощо;
- підпорядкованість учасників: у відносинах між суб'єктами корпоративних відносин існує певна ієрархія;
- конфлікт інтересів суб'єктів корпоративних правовідносин: у разі виникнення між суб'єктами корпоративних відносин конфлікту це може тривати досить довгий проміжок часу і залучати все більше коло суб'єктів;
- ними стають ті суб'єкти господарювання, у статутному фонді (майні) яких є частки осіб як учасників того чи іншого об'єднання. [4; 1, С.61-62].

Існує не менш важливий момент, який стосується договірних відносин між суб'єктами корпоративного права. Дане коло осіб, укладаючи корпоративний договір, роблять це стосовно вже наявних корпоративних прав учасників господарського товариства в той же час, як укладання, наприклад, цивільно-правового договору, навпаки – породжує виникнення певних прав та обов'язків [3, с. 13].

Висновки. З вищевказаного, можна підсумувати, що коло суб'єктів корпоративних правовідносин є досить вузьким. Набуття даного статусу нерозривно пов'язане з виникненням та діяльністю певного господарського товариства, без якого неможливе не набуття статусу суб'єкта корпоративних правовідносин, ні вступ у такі відносини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лукач І. В. Поняття та види суб'єктів корпоративних правовідносин. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. 2013. Вип. 6-1(2). С. 61-64. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2013_6-1\(2\)_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2013_6-1(2)_17).
2. Корпоративне право: навчальний посібник / О. В. Пушкіна, С. В. Несинова, Т. М. Лежнева, І. Б. Пробко, Т. А. Тодорошко; за заг. ред. С. В. Несиної. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 276 с.
3. Пожоджук Т. Б. Суб'єктний склад корпоративного договору. Право і суспільство. 2020. № 2 . С. 11-18.
4. Тіщенко М. Корпоративні правовідносини. URL: <https://www.businesslaw.org.ua/korporatyvni-pravovidnosyny/>.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ ВІД ПРОЯВІВ БУЛІНГУ

Полат Ірина Володимирівна,
аспірантка другого курсу
кафедри приватного та публічного права
Навчально-наукового інституту
права та сучасних технологій
Київського національного
університету технологій та дизайну
irinapolatt@gmail.com

Нормативно-правовими актами нашої держави, європейськими та міжнародними актами визначено, що повноцінний та дієвий захист прав дитини є обов'язком держави.

Разом з тим, тривожна тенденція, яка простежується у сучасному дитячому середовищі, щодо проблеми булінгу (цькування) учасників освітнього процесу все ще залишається актуальною в українських закладах освіти. Про це свідчать численні новини та повідомлення засобів масової інформації, статистичні дані різних досліджень та аналіз судової практики.

При цьому варто відмітити, що в Україні підвищилась увага з боку державних органів до соціальних проблем дитинства та захисту прав дітей як на політичному, так і законодавчому рівнях.

Зокрема, серйозність проблематики цькування учасників освітнього процесу була визначена законодавцем, який закріпив поняття булінгу і встановив адміністративну відповідальність за цькування Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» [1]. Значимим є те, що, цей закон звернув увагу суспільства на важливість проблеми булінгу, і підкреслив необхідність у запобіганні та протидії булінгу. Також важливо те, що наказом Міністерства освіти України від 28 грудня 2019 року № 1646 [2] був затверджений Порядок реагування на випадки булінгу (цькування) (надалі - Порядок), який визначає дії учасників освітнього процесу. Так, зокрема, згідно п. 5 розділу I цього Порядку суб'єктами реагування у разі настання випадку булінгу (цькування) в закладах освіти є: служба освітнього омбудсмена; служби у справах дітей; центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; органи місцевого самоврядування; керівники та інші працівники закладів освіти; засновник (засновники) закладів освіти або уповноважений ним (ними) орган; територіальні органи (підрозділи) Національної поліції України, які діють в межах повноважень, передбачених законодавством та цим Порядком. Відповідно до п. 1 розділу II цього Порядку учасники освітнього процесу можуть повідомити про випадок булінгу (цькування) керівника закладу освіти або інших суб'єктів реагування на випадки булінгу (цькування) в закладах освіти.

А отже з цього слідує, що законодавчо визначено право учасників освітнього процесу, самостійно обирати суб'єкта реагування на випадки булінгу (цькування) в закладах освіти.

Варто зауважити, що також статтею 55 Закону України «Про освіту» [3] закріплено рівність прав та обов'язків батьків щодо освіти і розвитку дитини та їх правомочність захищати відповідно до законодавства права та законні інтереси дитини як здобувача освіти.

Поруч з цим, мають місце ситуації, коли батьки, захищаючи інтереси своєї неповнолітньої дитини, звертаються до органів поліції з повідомленням про вчинення відносно їх дитини булінгу. У відповідь на їх звернення батьки або не отримують жодного результату розгляду вищевказаного повідомлення, або ж отримують рішення про відсутність ознак булінгу.

У зв'язку з цим, більшість батьків, діти яких ставали жертвами булінгу, є наполегливими стосовно відстоювання своїх прав та прав своїх дітей і, тому звертаються до

суду щодо визнання протиправною бездіяльність органів поліції під час розгляду повідомлень (заяв) про булінг.

Так, вивчення судової практики показує, що в адміністративному судочинстві зустрічаються ухвали та постанови у справах за позовами батьків дітей на дії працівників поліції щодо нескладання адміністративних протоколів про вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 173-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення [4], тобто, булінгу (цькування) учасника освітнього процесу. При цьому, майже у кожній справі містяться ухвали про направлення справи до належного суду за встановленою юрисдикцією. В одних випадках окружний адміністративний суд направляє справи до місцевого суду як суду адміністративної юрисдикції, а в інших випадках місцеві суди направляють справи до окружного адміністративного суду, або ж взагалі суд закриває провадження у справі.

Так, наприклад, в судовому реєстрі міститься рішення, в якому Позивач звернувся до Полтавського окружного адміністративного суду з адміністративним позовом у зв'язку із невчиненням дій (бездіяльністю) відповідача, які полягають у неналежному реагуванні на повідомлення від 10 травня 2019 року про вчинення адміністративного правопорушення - булінгу по відношенню до його неповнолітньої дочки, порушено його права щодо реального розгляду та законного вирішення його звернення.

Рішенням Полтавського окружного адміністративного суду від 08 травня 2020 року позов задоволено. При цьому, розглядаючи вказані позовні вимоги, суд першої інстанції виходив з того, що даний спір є публічно-правовим, а тому підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства. Водночас, Постановою Другого апеляційного адміністративного суду від 13 жовтня 2020 року апеляційну скаргу відповідача задоволено частково, рішення суду першої інстанції скасовано, а провадження у справі за позовом позивача закрито та роз'яснено останньому, що розгляд цієї справи віднесено до юрисдикції місцевого загального суду за правилами Кримінального процесуального кодексу України.

В свою чергу, Верховний Суд по даній справі в своїй Постанові від 07.04.2021 № 440/1348/20 [5] констатував, що спір у цій справі виник з приводу бездіяльності відповідача, як суб'єкта владних повноважень, при здійсненні ним управлінських функцій (бездіяльність у сфері притягнення до адміністративної відповідальності та ненадання належної відповіді на повідомлення про вчинення адміністративного правопорушення, яке було подане у порядку, визначеному Законом № 393/96-ВР), а тому ця справа підлягає розгляду за правилами адміністративного судочинства.

Отже з викладеного слідує, що у правозастосовній діяльності судів виникали ускладнення при визначенні юрисдикції адміністративних судів щодо поширення їх компетенції на спори про оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень.

А тому, на нашу думку, відмовляючи у відкритті або закриваючи провадження з підстав юрисдикційної належності спору іншому суду, адміністративним судам слід враховувати імперативні норми статті 55 Конституції України [6], згідно з якими права і свободи людини і громадянина захищаються судом, і кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Враховуючи вищезазначене, можемо зробити висновки, що законодавство у сфері регулювання публічно-правових відносин щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, зокрема, бездіяльності органів поліції у сфері притягнення порушника до адміністративної відповідальності яку урегульовано положеннями Кодексу про адміністративні правопорушення, потребує наукового обговорення і перегляду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18.12.2018 № 2657-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text> (дата звернення 16.06.2022).

2. Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти: наказ Міністерства освіти України від 28 грудня 2019 року № 1646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0111-20#Text> (дата звернення 16.06.2022).

3. Про освіту: Закон України № 2145-VIII від 05.09.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 16.06.2022).

4. Кодекс про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 16.06.2022).

5. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 07.04.2021 у справі № 440/1348/20. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/96080871?q=%22%D0%B1%D1%83%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B3%22> (дата звернення 13.06.2022).

6. Конституція України від 28.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

УДК 351:332.2/3

КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В ГАЛУЗІ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Попов Володимир Станіславович,
радник директора
державного підприємства
«Інформаційні судові системи»
Державної судової адміністрації,
судовий експерт,
аспірант
Державного університету
інфраструктури та технологій
v.popov@ex.ics.gov.ua

Останніми роками в Україні проблема корупційних правопорушень набула особливого значення, оскільки корупція створює суттєву небезпеку для держави, пронизуючи усі галузі суспільних відносин, зокрема й галузь землекористування, що свідчить про негативні тенденції для демократичного розвитку держави.

Дослідження цієї проблеми слід розпочати з визначення терміна “корупційні правопорушення у галузі землекористування”. Так, у довідковій літературі цей термін розкривається в основному у контексті змісту поняття “корупція”. Зокрема, Популярна юридична енциклопедія тлумачить термін “корупція” як підкуп державних, політичних, громадських діячів, посадових осіб державного апарату, вчинений особою в певних вузькокорпоративних інтересах [1, с. 76]. Тлумачний словник юридичних термінів визначає корупцію як зловживання з боку службових осіб владою з метою особистої наживи [2, с. 138].

У науковій літературі це поняття тлумачиться по-різному:

1) підкуп в комерційних інтересах посадових осіб і працівників суб’єктів господарювання приватного сектору, а так само підкуп державних службовців чи осіб, що надають публічні послуги, або зловживання повноваженнями службовими особами юридичної особи приватного права та особами, які надають публічні послуги з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи третіх осіб. [3, с. 165];

2) незаконне отримання майнових і немайнових послуг, благ і переваг особами, уповноваженими виконувати державні функції, або особами, що відповідно до закону прирівнюються до них, з використанням свого правового статусу та пов’язаних із ним можливостей, а також підкуп зазначених осіб шляхом незаконного надання їм фізичними та уповноваженими представниками юридичних осіб цих благ, послуг та переваг з метою отримання від осіб, уповноважених на виконання державних функцій, або осіб, що прирівнюються до них, певних привілеїв [4, с. 159];

3) корупція – умисні порушення дисциплінарного, цивільного, адміністративного, кримінального характеру, що проявилися у протизаконному використанні особою, зазначеною в частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей. [5, с. 184].

На наше переконання, найбільш вдале визначення корупції можна визначити так: корупція в діяльності органів виконавчої влади – це складне комплексне явище (соціального, морального, економічного, політичного та правового характеру), сутність якого полягає у скоєнні особами, які працюють в органах виконавчої влади і наділені державно-владними або організаційно-розпорядчими повноваженнями, протиправних діянь, унаслідок яких через процедуру надання переваг завдається шкода установленому законом порядку здійснення певної діяльності або розвитку певних суспільних відносин з метою збагачення або задоволення інших власних чи корпоративних потреб [6, с. 171-172].

Аналіз наведених дефініцій свідчить, що науковці визначають корупцію, перш за все, як негативне явище в органах публічної влади, яке є об'єктом впливу правоохоронної системи і являє собою сукупність правопорушень, суб'єктом яких є посадові особи.

Законодавче визначення термінів “корупція” та “корупційні правопорушення” міститься у Законі України “Про запобігання корупції”. Зокрема, корупція – це використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. У свою чергу, корупційне правопорушення – діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [7].

Аналіз наведених дефініцій поняття “корупція” дає підстави авторові зробити висновок, що корупційні діяння посадових осіб, уповноважених здійснювати свою діяльність у галузі землекористування, полягають у системному протиправному використанні власних повноважень, пов'язаних із володінням, користуванням і розпорядженням землею в особистих інтересах.

Таким чином, корупція в галузі землекористування – це складне негативне соціальне явище, що полягає в системному протиправному використанні посадовими особами своїх повноважень, пов'язаних із володінням, користуванням та розпорядженням землею з метою особистого збагачення, забезпечення власних інтересів чи інтересів третіх осіб, а також інших діяннях, що вчиняються разом із ними. У свою чергу, корупційні правопорушення в галузі землекористування – це умисне діяння, передбачене чинним законодавством, щодо володіння, користування та розпорядження землею, яке містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у ст. 3 Закону України “Про запобігання корупції”, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність.

Окрім того, вважаємо за доцільне, внести зміни до ст. 3 ЗК України, а саме: змінити назву на “Основні терміни в галузі землекористування”, а також визначити такі терміни: “землекористування”, “галузь землекористування”, “корупція в галузі землекористування”, “корупційні правопорушення в галузі землекористування”.

Останнім часом в Україні на всіх рівнях влади здійснюються комплексні заходи, спрямовані на подолання не лише окремих проявів корупції, а й на докорінну зміну підходів до її подолання, зокрема й у галузі землекористування. Так, ч. 2 ст. 38 Конституції проголошує право громадян на участь в управлінні державними справами та право на рівний доступ до державної служби та до служби в органах місцевого самоврядування. Окрім того, передбачається відповідальність будь-якої посадової особи за порушення ст. 21 Конституції України, яка визначає, що всі люди є вільними й рівними

у своїй гідності та правах. Застосування певних заборон, явних чи прихованих, зокрема й у галузі землекористування, посадовими особами, є прямим порушенням норм ст. 13 Конституції України, згідно з якою земля є об'єктом права власності українського народу.

Отже, істотного значення набуває необхідність на законодавчому рівні закріпити цілісний механізм протидії корупції та створити систему органів, діяльність яких буде спрямована на здійснення антикорупційних заходів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Популярна юридична енциклопедія / кол. авт. : В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський (кер) та ін. — К. : Юрінком Інтер, 2002. — 528 с.
2. Юридичні терміни. Тлумачний словник / Ю 70 В. Г. Гончаренко, П.П. Андрушко, Т. П. Базова та ін.; за ред. В. Г. Гончаренка. — 2-ге вид., стереотипне. — К. : Либідь, 2004. — 320 с.
3. Запобігання корупції у приватному секторі: монографія / [Б. М. Головкін, В. С. Батиргарєєва, О. В. Новіков та ін.] ; за заг. ред. Б. М. Головкіна. — Харків : Право, 2020. — 286 с
4. Рогульський С. С. Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Рогульський Сергій Степанович. — К., 2005. — 187 с.
5. Бондаренко О. С. Концепція кримінально-правової протидії корупції : монографія / О. С. Бондаренко. — Суми : Сумський державний університет, 2021. — 472 с.
6. Кекуа А. М. Деякі питання адміністративно-правового регулювання протидії корупції в діяльності органів виконавчої влади / А. М. Кекуа // Напрями удосконалення протидії правопорушенням у сфері господарської діяльності: збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції, 26-27 листопада 2010 року. — Національний університет ДПС України, НДІ фінансового права. — К. : Алерта, 2010. — С. 170-173.
7. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#top>

УДК 343:355.541

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ У ЗВО ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПРОФІЛЮ ЯК ПРОТИДІЯ КРИМІНОГЕННОМУ ЕЛЕМЕНТУ В УМОВАХ НИНІШНЬОГО ДНЯ

Потопальський Станіслав Віталійович,
провідний фахівець факультету № 5,
Харківський національний
університет внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук
araxis9222@gmail.com

Нещодавно в Харківському національному університеті внутрішніх справ відбулася широкомасштабна конференція присвячена проблемам підготовки правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану. У збірнику конференції опубліковано понад 150 тез наукових доповідей, лівова частка з яких присвячена актуальній проблемі вогневої підготовки [1]. Нами на даному заході було наголошено, що велике значення для обороноздатності держави в сьогоденних умовах має підготовка снайперів з високим ступенем володіння зброєю. Йдеться про найрізноманітніші спеціальності, особливо поліцейську сферу, де вогнева підготовка курсантам викладається з першого курсу. Власне, такі пріоритетні завдання повинні ставити перед собою спеціалізовані кафедри, особливо ця рекомендація актуальна в умовах нинішньої російсько-української війни з метою високого

ступеня мотивації викладацького складу. Важливо готувати першокласних стрільків, умілих стратегів, тактиків і практиків, пам'ятаючи, що без теорії немає практики [2, с. 214]. Проблема вдосконалення вогневої підготовки поліцейських не є новою для вітчизняної науки, однак як і колись так і зараз вона не втрачає своєї актуальності. В даний час кримінальна ситуація в країні дедалі більше загострюється, і відповідно зростає потреба у поліпшенні якості вогневої підготовки. На сьогоднішній день злочинний світ найчастіше озброєний набагато краще за поліцейського, при цьому зброя знаходиться в руках у досить умілих людей (злочинців), що тягне за собою неухильне зростання загибелі працівників при виконанні своїх службових обов'язків. Завдяки цьому співробітникам дедалі частіше доводиться застосовувати та використовувати зброю для протидії злочинності. Внаслідок цього необхідно звертати особливу увагу на організацію вогневої підготовки курсантів та слухачів освітніх закладів системи МВС. При такій виникає низка проблем, які вимагають ефективного підходу до вирішення даного питання. Йдеться, насамперед, про психологічний характер – страх виконання пострілу. У процесі навчально-тренувальних занять часто доводиться спостерігати, як підлеглі впевнено діють з навчальною зброєю і як швидко пропадає ця сміливість, коли вони виходять на вогневий рубіж з бойовою зброєю. Стрільки забувають все, чому їх навчали раніше. Стрільба з пістолета – це не звичайне і нечасте явище, вона асоціюється з почуттям страху, тривоги, які часом домінують у роботі центральної нервової системи та загальмовують її функціональну діяльність [3, с. 87–88].

Що стосується підготовки кадрів для Національної поліції України, то вона передбачає професійну підготовку поліцейських у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання та установах (зкладах) Національної поліції, що діють для забезпечення організації відповідної спеціальної підготовки поліцейських, з метою набуття ними спеціальних навичок, необхідних для виконання повноважень поліції, в тому числі відповідну спеціальну підготовку щодо зберігання, носіння, застосування і використання вогнепальної зброї [4; 5]. Складні умови праці впливають на працездатність поліцейських, у тому числі негативно позначаються на їхньому фізичному, психічному та моральному стані. До основних факторів негативного впливу на психоемоційний стан працівників правоохоронного органу слід віднести перенавантаження фізичного і психічного характеру, стресові ситуації, поранення і втрата людей, застосування вогнепальної зброї, спецзасобів, результатом чого є ознаки перевтоми, зміни поведінки, неадекватної реакції на обставини, шкідливі звички. Світова статистика свідчить, що підрозділи поліції, які брали участь в інцидентах з масовими жертвами, через 3–5 років втрачають до 20% особового складу у зв'язку з порушенням психологічної адаптації, а при застосуванні зброї на враження – до 70%. Лише близько 4% працівників поліції можуть ефективно виконувати свої професійні обов'язки в обстановці появи масових жертв і руйнувань [6, с. 50-51].

Під час виконання службових обов'язків працівники поліції часто перебувають в екстремальних ситуаціях, постійно спілкуються з особами схильними до протиправної поведінки, злочинцями, особами в нестабільному емоційному стані, постраждалими воєнних дій, хворими на психічні розлади. Психоемоційна напруга професійної діяльності правоохоронців обумовлена такими стресовими факторами, як дефіцит часу для аналізу обставин та прийняття рішення, застосування вогнепальної зброї, психологічне та фізичне навантаження, конфліктні ситуації, що виникають у процесі службової діяльності [7, с. 86]. С. М. Толкачов, Ю. Ю. Пустовий, С. Д. Хара зазначають, що впродовж останній подій військового стану правоохоронці констатують значне зростання кількості зразків не зареєстрованої вогнепальної зброї у населення. Відповідно, зростає і кількість насильницьких злочинів, які здійснюються із застосуванням такої зброї. З огляду на це, працівники поліції під час несення служби, піддаються значно більшій небезпеці, ніж у більшості Європейських країн, що викликає необхідність звертати особливу увагу на якість вогневої підготовки працівників, сталість навичок безпечного поводження зі зброєю та боеприпасами. Підвищений ризик зустрітися з озброєним правопорушником чи злочинцем зумовлює нагальну потребу досконало володіти вогнепальною зброєю. Разом із тим, працівники поліції мають не лише набуті зазначені навички, а ще й постійно тренуватися та напрацьовувати їх до автоматизму.

Табельна зброя в руках професіонала – дієвий засіб у боротьбі з кримінальними структурами, тому опанування стрільби, зокрема з пістолета, виступає важливим елементом у системі професійної підготовки поліцейських уже на перших етапах навчання. Враховуючи те, що вогнева підготовка є однією з основних дисциплін професійної службової підготовки поліцейських, відповідно вона спрямована на формування стійких навичок у поводженні з вогнепальною зброєю, навчання поліцейських діяти в умовах, пов'язаних із ефективним і правомірним її застосуванням. Професійне володіння поліцейськими вогнепальною зброєю в подальшому дозволить їм не тільки професійно виконувати свої обов'язки, але й в екстремальних випадках зберегти своє життя та життя інших людей від протиправних посягань злочинців [8, с. 261].

К. Л. Бугайчук досліджуючи підготовку поліцейських у Латвійській Республіці називає відповідні специфічні цілі їхньої освітньої програми: - забезпечення громадського порядку; - знання вимог законодавства та відомчих нормативних актів; - застосовування тактичних прийомів роботи поліції; - здійснення затримання злочинців; - володіння навичками самооборони та затримання злочинців, - надання першої медичної допомоги; - застосовування вогнепальної зброї та спеціальних засобів; - використання засобів спеціального зв'язку та технічних засобів [9, с. 291]. Сьогодні, інноваційні стрілецькі тири та тренажери виконують такі функції: 1) освітню - удосконалюють процес формування знань та навички самостійного прийняття рішень; 2) виховну - формують нормальний морально-психологічний стан під час стрільби; 3) розвивальну - розвивають творче мислення; дозволяють удосконалити інтелектуальні й фізичні здібності; 4) психологічну - допомагають у формуванні стійкої психіки й готують до швидкого прийняття рішень у обстановці різного ступеня складності та рівня небезпеки; 5) прогностичну - дозволяють змінювати методику вогневої підготовки й виробити необхідні рекомендації з удосконалення освітнього процесу [10, с. 368].

Таким чином, для психологічної підготовки стрілка доцільно використовувати такі засоби: - стрільба за завданням (стрілку пропонується виконати певну кількість пострілів на результат); - стрільба на фоні фізичного навантаження; - мотивація, заохочення в ході навчально-тренувальних занять; - контрольна стрільба; - моделювання екстремальних ситуацій, притаманних діяльності стрілка [11, с. 129].

Українським важливим у сучасних умовах є використання інноваційних форм, методик навчання і новітніх науково-технічних засобів. С. Гаврік та А. Черніков, наголошуючи на важливості стрілецької підготовленості майбутніх працівників Національної поліції, вказують, що гарантом життя та здоров'я поліцейського у разі вогневого контакту зі злочинцем є швидкі дії, пов'язані із застосуванням вогнепальної зброї. На думку дослідників, в навчальний процес майбутніх правоохоронців необхідно запроваджувати елементи імітаційного моделювання [12].

ЛІТЕРАТУРА

1. Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану : зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. тактич. та спец. фіз. підготовки ф-ту № 3, Наук. парк «Наука та безпека». Харків : ХНУВС, 2022. 440 с.

2. Потопальський С. В. Вироблення передових методик стрільби поліцейського в екстремальних умовах. Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану : зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. тактич. та спец. фіз. підготовки ф-ту № 3, Наук. парк «Наука та безпека». Харків : ХНУВС, 2022. С. 213–214.

3. Архипов Е. В., Никифоров П. В. Некоторые проблемные вопросы огневой подготовки курсантов и слушателей образовательных учреждений МВД России Актуальные проблемы борьбы с преступлениями и иными правонарушениями. 2013. № 13-2. С. 87–88.

4. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

5. Про затвердження Положення про організацію первинної підготовки поліцейських, яких вперше прийнято на службу в поліції : Наказ МВС України від 16.02.2016 № 105 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0576-16>.

6. Забезпечення охорони праці та особистої безпеки в Національній поліції України: навч. посібник / кол. авт. ; за заг. ред. д.б.н., проф. Грибана В.Г., к.ю.н. Глуховері В.А. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 212 с.

7. Андросюк В. Т., Козміренко Л. І. та ін. Проф. псих. підг. в органах внутрішніх справ. К: УАВС, 1995. 354 с.

8. Толкачов С. М., Пустовий Ю. Ю., Хара С. Д., Вогнева підготовка – складова професійної підготовки майбутніх офіцерів поліції. Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану : зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. тактич. та спец. фіз. підготовки ф-ту № 3, Наук. парк «Наука та безпека». Харків : ХНУВС, 2022. С. 261–262.

9. Бугайчук К. Л. Зміст підготовки поліцейських у Латвійській Республіці. Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану : зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. тактич. та спец. фіз. підготовки ф-ту № 3, Наук. парк «Наука та безпека». Харків : ХНУВС, 2022. С. 291–293.

10. Голобородько Л. В., Поливанюк В. Д., Особливості використання інноваційних технологій під час вогневої підготовки поліцейських. Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану : зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. тактич. та спец. фіз. підготовки ф-ту № 3, Наук. парк «Наука та безпека». Харків: ХНУВС, 2022. 367-369.

11. Торопов В.А. Учись владеть пистолетом в реальных условиях: учебное пособие / под ред. В.А. Щеголева. М.: Объединенная редакция МВД России, 2003.

12. Гаврик С. Ю., Черников А.И. Совершенствование огневой подготовки полицейских. Особливості підготовки поліцейських в умовах реформування системи МВС України: зб. матеріалів I міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 трав. 2016 р.). МВС України, Департамент патрульної поліції України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. спец. фіз. підготовки. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2016. С. 111–116.

УДК 342.

ЗАБЕЗПЕЧУВАЛЬНИЙ НАКАЗ У ПРАКТИЦІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Примаков Каміль Юрійович,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук
Арделян Данило Русланович,
студент
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Після реформування судочинства у 2016 році Конституційний Суд України отримав більш ширші повноваження з метою посилення авторитетності цієї інституції як і серед громадян, так і серед всієї судової гілки. Суд отримав більш широкі права в конституційній юрисдикції, а також механізм покарання посадових осіб за порушення. Ми ж розглянемо один із модерних аспектів реформи інституції, конституційної скарги, а точніше його елемент забезпечувальний наказ.

Згідно з ч. 2 ст. 147 Конституції України діяльність Конституційного Суду України ґрунтується на ухвалених ним рішеннях і висновках [1]. Закон України «Про Конституційний Суд України», ст. 83 вказує, що згідно ухвалює рішення, надає висновки, постановляє ухвали, видає забезпечувальні накази, а акти з питань, не пов'язаних із конституційним провадженням, Суд ухвалює у формі постанови [2].

Венеційська комісія щодо впровадження конституційної скарги в Україні висловила чимало застережень та, проаналізувавши визначені на законодавчому рівні повноваження Суду видавати забезпечувальний наказ і вказувати на неконституційний спосіб застосування закону (його окремих положень) судам, дійшла висновку, що українська «нормативна» модель конституційної скарги не може задовольнити вимоги щодо ефективності засобів правового захисту відповідно до ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція). Проте така модель конституційної скарги може бути ефективною у випадках, коли порушення конституційних прав і свобод особи спричинив неконституційний закон. Так, із цього можна вивести два дискусійних напрями: забезпечувальний наказ у практиці Суду та нормативна конституційна скарга, яка нині запроваджена в Україні [3, с. 9].

Особливу увагу слід звернути на особливість охоронного наказу (виконавчого документа), який вперше введено в практику конституційного судочинства в контексті функціонування Органу конституційної скарги. Тому особи, які вважають, що українське право, яке підлягає застосуванню в остаточному судовому рішенні їх справи, суперечить Конституції України, мають право подати конституційну скаргу до конституційної юрисдикції. Запровадження та діяльність українського органу конституційної скарги має свої особливості та проблемні аспекти. Слід зазначити, що підставою для отримання конституційної скарги є необхідність попередження незворотних наслідків, пов'язаних із виконанням остаточного судового рішення. Спосіб забезпечення конституційної скарги – тимчасова заборона певних дій.

Наказ забезпечення, передбачений і став сучасним у вітчизняному законодавчому процесі Відповідно до ч. 1 ст. 78 Закону України «Про Конституційний Суд України», що при розгляді конституційної скарги Велика палата, у виняткових випадках, з власної ініціативи може вжити заходів щодо забезпечення конституційної скарги, видавши забезпечувальний наказ, який є виконавчим документом [2]. Сенати Конституційного трибуналу, навпаки, забезпечують розгляд конституційних скарг, але не мають повноважень видавати превентивне розпорядження. Як наслідок, видача наказу про заморожування має складну процедуру. Охоронний наказ припиняє дію з дня прийняття рішення або розпорядження про припинення конституційного провадження у справі. У той же час Велика палата не може призупинити або скасувати тимчасовий наказ до завершення процедури конституційної скарги. Видання наказу про безпеку є абсолютним винятком і водночас ефективною гарантією забезпечення конституційної скарги, відповідним додатковим, а в деяких випадках життєво важливим способом захисту прав особи.

На жаль, механізм, за допомогою якого порядок заморожування застосовується в національному законодавстві, чітко не визначений. По-перше, повноваження Великої палати визначати винятковість справи, як вона вважає за потрібне. При цьому ч. 1 ст. 46 Регламенту Конституційного Суду України не вказує на «власну ініціативу» Великої Палати при винесенні наказу про призупинення. Це, ймовірно, пов'язано з тим, що основним предметом розгляду конституційних скарг є сенати, а рішення про відкриття відповідні процедури затверджуються правлінням. Тому ініціатива повинна бути ретельно визначена будівельними підрозділами, які мають усі матеріали справи. По-друге, навіть приблизний перелік можливих випадків чи їх характерних ознак, характер яких вимагає тимчасової заборони певної діяльності, не є показовим. Враховуючи майбутню практику застосування ордеру на збереження, видається доцільним передбачити в чинному законодавстві орієнтовний перелік таких випадків або їх основні ознаки.

По-третє, чинні положення не надають суб'єкту права на подання конституційної скарги, хоча, як слушно зазначають деякі дослідники, відсутність прямої заборони не позбавляє заявника необхідності вживати запобіжних заходів. Враховуючи викладене, можна

констатувати, що подання конституційної скарги не призводить автоматично до зупинення виконання законного рішення суду [4, с.183].

16 квітня 2019 року Велика палата КСУ вперше скористалася своїм правом на забезпечення конституційної скарги та заборонила виконання остаточного рішення суду на шкоду скаржнику.

Це процедура розгляду конституційної скарги Андрія Дермензи щодо конституційності положень частин 1 і 2 ст. 23 Закону України «Про іпотеку».

Слід зазначити, що норми, конституційність яких порушує заявник, а саме положення ч. 1 та 2 ст. 23 Закону України «Про іпотеку» визначено наслідки переходу права власності на іпотеку третій особі. Таким чином, у разі переходу права власності (права господарського відання) на предмет іпотеки від іпотеки до іншої особи, у тому числі у порядку спадкування чи спадкування, іпотека є дійсною для покупця нерухомого майна, навіть якщо відомості про обтяження нерухомість з іпотекою не була доведена до його відома. Особа, яка передала право власності на іпотеку, набуває статусу іпотеки і має всі свої права та обов'язки за договором іпотеки в обсязі та на умовах, які існували до набуття іпотеки у власність.

Відповідно, дослідивши всі обставини, КСУ розпорядився вжити заходів для забезпечення конституційної скарги Дерменжи: враховуючи, Конституційний Суд України вважає за необхідне вжити заходів для забезпечення конституційної скарги Дерменжи А.В. шляхом видання наказу про заморожування».

Запобіжним розпорядженням заборонено накладати арешт на іпотеку - квартиру, яка належить заявнику. Виконання охоронного наказу КСУ покладесться на Міністерство юстиції України в особі Міністра юстиції України.

У КСУ також зазначили, що це рішення втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення по суті або рішення про закриття конституційного провадження у цій справі.

Тож, можемо зазначити, що забезпечувальний наказ з ініціативи Великої палати не забороняє заявникам просити про таке забезпечення, аби привернути увагу до своєї справи. З другого ж боку є ризик не затвердження через складність самої процедури та регулярності її використання. Найчастіше, коли є ризик значного порушення базових прав людини, що якраз і захищає КСУ.

Отже, механізм конституційної скарги потребує подальшого удосконалення. Це стосується і забезпечувального наказу. Проте їх модернізація лише питання часу, бо окрім нормативно-законодавчого удосконалення, важливим є аспект практичного застосування, бо суд

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96. (зі змінами і допов.) *Відомості Верховної Ради України*. 2019, № 38, ст.160.

2. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>

3. Наливайко Л. Р., Чепік-Трегубенко О. С. Теорія та історія держави і права, філософія права. Конституційне та міжнародне право. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020 р. С. 7-14.

4. Мілова, Т. М. Забезпечувальний наказ у практиці конституційного суду України.. 2019. С.182-183.

5. Гончар І. В. В наказному порядку. *Судовий вісник* № 4. 26 квітня 2019 р. URL: <https://pravo.ua/articles/u-nakaznomu-porjadku/>

ПРОБЛЕМА ЗОВНІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ

Примаков Каміль Юрійович,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук,
Бахчева Анастасія Костянтинівна,
студентка
навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Внутрішньодержавні та міждержавні потоки трудових міграцій можна вважати як наслідком міжнародних зіткнень, стихійних лих та інших несприятливих умов проживання, так і однією з ознак інтернаціоналізації та глобалізації суспільства. Дійсно, міграційні потоки складаються як з біженців, що залишають місце проживання під тиском обставин, так і добровільні мігранти, що бажаються скористатись можливостями глобалізованого суспільства. При цьому на склад та розподіл міграційної маси суттєво впливає демографічна ситуація в країні, з якої вона прибуває.

За останні декілька десятиліть головним проявом глобалізації було збільшення міжнародної міграції робітників. Це було зумовлено розпадом СРСР та відбувалось залучення міжнародних міграційних потоків робітників з незалежних країн, які довгий час через історичні обставини не брали участі в процесі міжнародної міграції робітників та робочої сили. Для таких країн, зокрема й для України, відбулося входження в глобальну систему міжнародних потоків робочої сили є відносно новим і недостатньо регульованим на державному рівні явищем [1;2;7].

Однією з передумов трудової міграції є фундаментальне економічне явище — міжнародний поділ праці [3]. Міжнародний поділ праці часто називають вищою ланкою розвитку територіального поділу праці між країнами. Такий поділ передбачає стійку концентрацію виробництва певної продукції в окремих країнах, відповідно до розміру трудових ресурсів, різного обсягу їх кваліфікаційного складу. Наступним етапом кооперації вважають заснований на міжнародному поділі праці стійкий поділ та обмін між країнами продуктами, що виробляються ними з найбільшою економічною ефективністю. Така кооперація відбувається у двох формах: міжнародний обмін товарами, виробленими на основі поділу праці або на основі міждержавного переміщення самої праці — міжнародній трудовій міграції.

Масова міграція населення стала одним із характерних явищ для суспільства другої половини ХХ століття. Міжнародна, або зовнішня, міграція існує в багатьох формах: трудова, сімейна, рекреаційна, туристична[4].

Причинами міграції робочої сили можуть бути фактори економічного та неекономічного походження. До неекономічних належать: політичні, національні, релігійні, расові, сімейні та ін. Причини економічного характеру ґрунтуються на різному економічному рівні розвитку окремих країн. Робоча сила прагне переміститися з країн з низьким рівнем життя в країні з більш високим рівнем. Тому об'єктивною передумовою міграції є національні відмінності в обсязі заробітної плати.

Однією з причин економічної міграції є колись особливо актуальна міграція заради освоєння нових земель, а також більш сучасний її прояв — міграція заради (чи наслідок) урбанізації [5]. Мається на увазі еміграція, яку спонукають державні органи чи великі економічні суб'єкти зазвичай заради екстенсивного економічного розвитку міста чи країни.

До економічних біженців відносимо категорію емігрантів, яких до еміграції спонукали погані економічні умови на Батьківщині (інфляція, масове безробіття, непропорційно високий рівень цін, невиплата зарплатні тощо), що призвели до масового зубожіння. Таку міграцію А. Адеподжу називає "міграція як стратегія виживання сім'ї". Сьогодні така мотивація притаманна насамперед емігрантам із слаборозвинених країн Африки, Азії та Південної Америки. А метою цього виду міграції є звичайне фізичне виживання членів сім'ї або у країні імміграції, або на Батьківщині за рахунок грошових переказів мігранта .

Окремо хотіла б виділити причини, які спонукають інтелектуальну еміграцію. Тут, звичайно, першою скрипкою є економічні фактори: незадовільний рівень заробітної платні, слабка матеріально-технічна база для теоретичних та прикладних досліджень, недостатній доступ до напрацювань зарубіжних колег та контактів з ними, спричинені обмеженим фінансуванням наукової та технічної діяльності .

Політичні причини переважно мають місце, коли йдеться про вимушену еміграцію, що спричиняє потоки біженців різних видів. Одним з видів політичних причин еміграції є етнічні внутрішньодержавні конфлікти та громадянські війни, замішані на класових, регіональних, ідеологічних суперечностях чи боротьбі за владу .

До освітніх причин належать бажання вчитися за кордоном, отримати освіту, яка є недоступною на батьківщині, підвищувати свій професійно-кваліфікаційний рівень, вивчити іноземну мову, щоб потім використовувати свою освіту у роботі вдома чи за кордоном.

А також, причиною еміграції може бути також здійснення туристичної поїздки з метою розширити світогляд або просто відпочити за кордоном, хоча останні можна певною мірою вважати і причинами імміграції.

Окремо хочу виділити, особисті причини, які можна віднести до "прагнення до оптимального розміщення унікальних інтересів індивіда" , що проявляються у цікавій роботі, сприятливому кліматі, зручному побуті, що імпонують індивіду. Це стосується можливостей самореалізації, які недоступні без еміграції. Тут часто наводять приклад "відтоку умів", коли люди керуються не в останню чергу пошуком умов для власного професійного та інтелектуального росту і розвитку, яких немає вдома .

Ще, варто виділити сімейні причини: пошук партнера для сімейного життя, пошук можливостей для реалізації дітей, а також втечу від різного роду сімейних проблем, особливо у випадку еміграції з дев'янтних сімей (вербальне та фізичне насильство, несумісність характерів подружжя тощо), а також після втрати близьких людей.

Звичайно, приймаючи рішення про міграцію людина керується найперше бажанням змінити умови життя або ж саме життя загалом на краще. У цей час вона знаходиться у пошуку, за словами О. Ахієзера, "повноти буття" , тобто у пошуку того, чого їй не вистачає на даний момент, аби задовольнити всі свої потреби і бажання, — чи то особисті, чи культурні, чи соціально-економічні.

Отже, міжнародна міграція — явище, що існувало на всіх етапах розвитку суспільства. Проте точну кількісну оцінку міграційних процесів не вдається зробити навіть сьогодні, за наявності широких технічних можливостей та аналітичного апарату. За умов відсутності ведення будь-якої статистики та прикордонної системи міжнародні мігранти узагалі ніяк не фіксувалися державними органами.

Таким чином, проведені дослідження надає змогу зосередити увагу на пошуку наукових підходів щодо регулювання міграційних процесів з метою збереження рівноваги між усіма учасниками зазначеного процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мойсей В. І. Зовнішні економічні ефекти міжнародної міграції робочої сили: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. к. е. н., спеціальність 08.00.02 Львів, 2015.
2. Конвенція Міжнародної організації праці "Про трудящих мігрантів" (переглянута 1949 року) від 1 липня 1949 року № 97.
3. Дахно І. Міжнародна економіка: навч. посіб.. Міжнар. акад. управл. персонал. Київ: МАУП, 2002. 120 с.
4. Липов В. Міжнародна економіка: навчальний. Харків: ВД "ІНЖЕК", 2005. 30 с.

УДК 342.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В СФЕРІ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ

Примаков Каміль Юрійович,

доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,

Гасимова Роза Юсиф кизи,

студентка
навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

В особистісному аспекті корупція є використанням особами, уповноваженими на виконання державних функцій або прирівняними до них, свого статусу та пов'язаних з ним можливостей для непередбаченого законами отримання матеріальних та інших благ та переваг, а також протиправне надання їм цих благ.

Вагомий внесок у дослідження проблем протидії корупції, зробили такі вчені: Д. Гудков, В. Іванюк, О. Клок, О. Панфілов, О. Світличний, Д. Сіренко, І. Сопілко та ін.

Першочергового значення набуває необхідність на законодавчому рівні закріпити цілісний механізм протидії корупції та створити систему діяльності органів публічного управління, які будуть безпосередньо реалізовувати антикорупційні заходи [1, с. 95]

Внаслідок вчинення корупційних діянь відбувається порушення законодавчо-встановлених процедур та процесів функціонування державних органів, форм реалізації державної влади, а також порядку несення державної служби. Іншими словами, корупція є об'єктивним станом руйнування або порушення інститутів влади, причини якого можуть полягати у організаційних чи правових прогалин самих цих інститутів. Ефективне попередження та припинення корупції передбачає існування відповідної політичної волі в країні та запровадження дієвих нормативно-правових засобів, які б регулювали механізм протидії корупції та забезпечували б посилення відповідальності посадових осіб державних органів за вчинення корупційних дій.

Крім того, актуальним сьогодні залишається також механізм впровадження в систему державних органів етичних стандартів службової поведінки державних службовців, закріплених законом. Таке положення обумовлюється необхідністю забезпечення відповідності вживаних заходів щодо боротьби з корупцією відповідним міжнародним та європейським стандартам.

Під державною антикорупційною політикою Д. Заброта розуміє передбачений законами й підзаконними нормативно-правовими актами комплекс правових, економічних, освітніх, виховних, організаційних та інших заходів, що формуються й реалізуються органами державної влади, місцевого самоврядування та громадськістю з метою виявлення, припинення фактів корупції, усунення детермінант, що її опосередковують, відновлення порушених прав і законних інтересів фізичних, юридичних осіб і держави [2, с. 103].

За останні роки в Україні у сфері протидії корупції зроблено певні кроки: прийнято спеціальний антикорупційний закон та ряд інших законодавчих актів антикорупційного спрямування, схвалено концепцію боротьби з корупцією та спеціальну антикорупційну програму, запроваджено систематичне проведення організаційних заходів із питань протидії корупції тощо. Для протидії корупції в Україні прийнято: постанова Кабінету Міністрів

України від 16 жовтня 2014 року № 563 «Деякі питання реалізації закону України «Про очищення влади», розпорядження кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 року № 1025-р «Про затвердження плану проведення перевірок відповідно до Закону України «Про очищення влади», Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки», ЗУ «Про запобігання корупції», ЗУ «Про національне антикорупційне бюро», постанова Кабінету Міністрів України від 18 березня 2015 року № 118 «Про утворення національного агентства з питань запобігання корупції», Указ Президента України від 16 квітня 2015 року № 217/2015 «Про утворення національного антикорупційного бюро України», Указ Президента України від 14 жовтня 2014 року № 808/2014 «Про національну раду з питань антикорупційної політики», наказ Міністерства фінансів України і Міністерства юстиції України від 20.05.2014 року № 586/784/5 «Про затвердження Порядку здійснення логічного та арифметичного контролю декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру» [3, с. 88].

Тільки при з'ясуванні причин корупції та умов, які їй сприяють, можна намітити шляхи вдосконалення законодавства та призупинити зростання корупційних діянь. Назвемо лише деякі:

- низький рівень життя громадян України загалом і, зокрема, службовців;
- недосконалість системи функціонування органів місцевого самоврядування;
- відсутність ефективної системи підбору та розміщення кадрів, а також системи контролю за діяльністю всіх гілок влади, судових, правоохоронних органів та інших державних службовців;

Органам місцевого самоврядування необхідно посилити роль громадянського суспільства у виявленні та запобіганні корупції. Одним із стратегічних напрямків боротьби з корупцією мають стати не заклики до викорінення корупції як явища, не репресивні заходи до конкретних осіб, а системні, комплексні профілактичні заходи, що впливають із завдань запобігання корупційним діям.

Отже, корупція негативно впливає на всі сторони життя суспільства, поступово перетворюючись з аномалії на норму поведінки. Проблема корупції обумовлена соціально-економічними та політичними процесами, що відбуваються в суспільстві, дефектами правової системи, слабким сприйняттям у суспільній свідомості традиційних моральних принципів, неефективністю контролю з боку суб'єкта управління. Коли суспільство бачить, що держава готова до боротьби з корупцією, у ньому підвищується інтерес до організацій, які не від імені держави, а від імені суспільства розпочинають цю боротьбу, публікують компрометуючі матеріали у засобах масової інформації, не боячись якихось протидій чи переслідувань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Новак А. М. Формування основ національної антикорупційної стратегії в умовах суспільно-політичних трансформацій в Україні, С. 92–98.
2. Заброда Д. Г. Поняття державної антикорупційної політики. *Право і безпека*. 2012. № 2 (44). С. 98–104.
3. Галуцько В. М. Державна політика України у сфері боротьби з корупцією. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Серія ПРАВО. Випуск 35. Частина II. Том 2. С. 86 - 88.

ПОНЯТТЯ ТА КОНСТИТУЦІЙНІ ПРИНЦИПИ ТЕЗА ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ (ТА КРАЇН СНД)

Примаков Каміль Юрійович,

доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,

Бebesшко Данило Сергійович,

студент
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Конституційні принципи – це не тільки основні засади для демократичного суспільства, а також цикл людської діяльності, котре змінюється залежно від людських вподобань, якщо не порушуються права та свободи громадянина. У більшості країн СНД (Співдружність Незалежних Держав) є проблема щодо конституційних принципів прав людини.

Вивченню питання поняття, принципів сучасного правового стану в країнах СНД та України займалися такі науковці: Полховська І. К.; Матузов М. І.; Лукашева О. О.; Вітрук М. В.; Тодик Ю. М.; Воєводін Л. В; Погребняк С. П.; Явич Л. С. Конституційні принципи правового статусу людини та громадянина є фундаментом для створення суверенної та демократичної держави.

Вченні чітко визначили: розкриття термінології правового статусу людини та громадянина; вивченню конституційних принципів та правового статусу в Україні; вивченню конституційних принципів та правового статусу в країнах СНД; порушення конституційних принципів в Україні, країнах СНД.

Згідно з Конституції України її принципами є: «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1]. Через Конституцію України можна встановити термін.

Конституційний принцип правового статусу людини та громадянина – це фундаментальні положення, засадничі ідеї, що надають права, свободи та обов'язки для людини та захищати громадян, як справа честі для держави. При демократичному суспільстві такої свого роду «симбіоз» дає гарантії щодо розвитку держави у всіх сферах життєдіяльності: політичному; економічному; соціального; особистому житті. Для держави – це «відтік» старих кадрів з органів державної новими, професійними особами. Через таке розуміння терміну конституційних принципів правового статусу людини та громадянина можна дійти висновку, якщо держава порушує правосуб'єктність людей, то буде деградація правосвідомості населення, поступовий занепад державної влади.

Фундаментальні ідеї прав людини зазначені у Загальній декларації прав людини: усі люди народжуються вільними; рівні у гідності та свободі;

рівність незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, національного або соціального походження; право на життя;

не зазнавати безпричинного втручання у сімейне та особисте життя [2].

У Конституції України фундаментальні права прописані та захищаються державою. Не дивлячись на те, що Україна у багатьох питаннях є провідною країною пов'язаних з прав людини, якщо порівнювати з Румунією, Угорщиною, Казахстаном, а особливо з Білорусією та на Росії.

Однак на момент 2021 року Україна зайняла третє місце, з якими судяться в Європейському суді з прав людини[3].

Порівняно з 2019-2020рр. кількість звернень до Європейського суду з прав людини зменшилось, що свідчить кращу політичну та правову ситуацію порівнюючи на момент 2021 року. За 2019-21 рр. звернення до Європейського суду з прав людини пов'язані з такими провадженнями: право на свободу та і особисту недоторканість; право на ефективний засіб правового захисту; право на справедливий суд, що пов'язано з надмірною тривалістю судового засідання; право на справедливий суд [4]. Головною проблемою для української нації залишається втручанням держави до особистого простору особи, неефективний правовий захист, втручання у судді, що унеможливує незалежність судової діяльності. Якщо зіставляти Україну та країни СНД у правосуб'єктності. Українська нація пішла шляхом демократії, цивілізаційного підходу до прав та свобод людини та громадянина. Більшість країн СНД пішли шляхом авторитаризму за радянським зразком. Український шлях визначається такими характерними ознаками: народовладдя нації; цивілізаційний підхід до прав та свобод людини (дотримання та захист приватної власності, слова, прозорості). Шлях СНД визначається такими характерними ознаками: влада держави над усіма сферами життєдіяльності людини (неможливість правосуб'єктності громадян, відсутність прав та свобод людини за цивілізаційним зразком, прибирання політичних опонентів). Одними з вищезазначених ознак володіють такі країни СНД: Казахстан; Туркменістан.

Казахстаном з 1991-2019 рр. країною фактично «управляв», а не виконував свої функції згідно за демократичними та цивілізаційними стандартами Нурсултан Назарбаєв. Фактично порушив Конституції Республіки Казахстан пов'язане з терміном перебування на посту Президента, що дало змогу бути у владі довгий період часу [5]. Зараз перспектива покращення забезпечення прав людини є туманною. Аналогічна ситуація є в Туркменістані, що вказано міжнародною організацією Amnesty International. Зокрема у Туркменістані порушуються такі права людини:

право на свободу слова (критику політичної влади); право на віросповідання (пригнічується право на сповідання релігії, окрім ісламу); право на справедливий суд;

право, що захищають осіб від дискримінаційного діяння; право на пересування; право на захист від тортур.

Отже, в Україні є проблема з дотриманням фундаментальних засад прав людини, що прописані Конституцією, ратифікованих нормативно-правових актах, але прозоро можна відстежити кількість заяв, що подаються до Європейського суду з прав людини, їх виконання державою та погіршення або покращення динаміки. У країнах СНД є проблема з дотриманням прав людини, що пов'язані у більшості на критику державної влади або на методи режиму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: офіц. текст. Київ: КМ, 2020. 3 с.
2. Загальна декларація прав людини: офіц. текст. Нью-Йорк: Ген. Асам, 1948. 1 с.
3. Рейтинг країн, з якими найчастіше судяться з ЄСПЛ. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/european-court>
4. Надія Константінова. 95% скарг до ЄСПЛ від українців стосуються невиконання судових рішень.
5. Dalton N. W. Kazakhstan's long term president to run in snap election – again.

СИСТЕМА СПЕЦІАЛЬНО УПОВНОВАЖЕНИХ СУБ'ЄКТІВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Припутень Дмитро Сергійович,
професор кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор
Парадзинська Сімона Сергіївна,
студент
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вважаю доцільним почати з того, що на мою думку тема протидії такому явищу є досить важливим аспектом у теперішньому соціальному житті суспільства. Адже, у розвиненому суспільстві люди намагаються обрати для себе найбільш вигідне становище, проте вони не завжди замислюються щодо наслідків даного вибору, саме тому у цей момент на допомогу приходять суб'єкти, які є керівними у даній ситуації. Основним документом у системі протидії корупції є Закон “Про запобігання корупції” від 14.10.2014. Цей Закон визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень. Виходячи з зазначеного мною закону можна відстежити, що під час складання даної норми було взято в увагу досвід зарубіжних країн у даному питанні, та у дію прийшло питання, щодо створення певних стратегічних структур. Взагалі у даному аспекті можна виділити однозначне визначення державних структур, які мають відповідні завдання у цій сфері.

Одну з цих структур хочу розглянути наразі, а саме систему спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції. Спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції (Спеціалізована антикорупційна прокуратура України, Національне антикорупційне бюро України, Служба безпеки України, Національне агентство з питань запобігання корупції) Генеральний прокурор України та підпорядковані йому прокурори. Також для початку маю намір зазначити поняття корупції взагалі. Корупція (від лат. corrumpere — псувати) — це використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. Зазначивши основні поняття, хочу перейти до роз'яснення повноважень та дії кожного з них.

Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Закон України «Про запобігання корупції»[1]. Стаття 4. Статус Національного агентства з питань запобігання корупції Національне агентство з питань запобігання корупції є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику. Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України»[2]. Стаття 1. Статус Національного антикорупційного бюро України Національне антикорупційне бюро України є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових. Завданням Національного бюро є протидія

кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці. Вживає заходів щодо розшуку та арешту коштів та майна, які можуть бути предметом конфіскації. Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) Закон України «Про прокуратуру»[3]. Стаття 8 Офіс Генерального прокурора. В Офісі Генерального прокурора утворюється (на правах самостійного структурного підрозділу) Спеціалізована антикорупційна прокуратура, на яку покладаються такі функції: здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України, підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях, представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених цим Законом і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями, а також представництво у межах своєї компетенції інтересів держави у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави. Національна поліція України (НПУ) Закон України «Про національну поліцію». Стаття 1. Національна поліція України. Національна поліція України (далі - поліція) - це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Діяльність поліції спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України згідно із законом. Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877 «Про затвердження Положення про Національну поліцію». Національна поліція з метою організації своєї діяльності забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, здійснення заходів щодо запобігання корупції, порушень законності, службової дисципліни і контроль за їх реалізацією в центральному органі управління Національної поліції, територіальних органах, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління.

Роблячи висновок з даної теми, можу сказати, що діяльність такої системи є необхідною та невід'ємною для сучасного суспільства. Адже, така система є стримуючою для багатьох посадових осіб і не тільки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Новак А. М. Формування основ національної антикорупційної стратегії в умовах суспільно-політичних трансформацій в Україні, С. 92–98.
2. Заброда Д. Г. Поняття державної антикорупційної політики. *Право і безпека*. 2012. № 2 (44). С. 98–104.
3. Галуцько В. М. Державна політика України у сфері боротьби з корупцією. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Серія ПРАВО. Випуск 35. Частина II. Том 2. С. 86 - 88.

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ПИТАННІ ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ

Пчеліна Оксана Василівна,
доцент кафедри кримінального процесу та
організації досудового слідства
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор
pchelinaov@icloud.com

Остапенко Богдан Юрійович,
курсант
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
ostapenkobogdan25@gmail.com

На сьогоднішній день питання щодо правомірності проведення окремих процесуальних дій є актуальним, тому що в кримінальному процесуальному законодавстві досі відсутня покрокова регламентація їх проведення. Інформація рекомендаційного характеру, зокрема у вигляді порад, зустрічається в прикладних посібниках, що, звісно, не гарантує стовідсоткового правильного результату при її використанні, адже іноді зміст викладених у них положень різняться між собою. Саме цей аспект є одним із ключових при висвітленні та вирішенні проблематики, пов'язаної з регулюванням кримінальним процесуальним законодавством України порядку проведення тимчасового доступу до речей і документів.

Слід звернути увагу, що під час проведення заходів забезпечення кримінального провадження чи проведення слідчих (розшукових) дій обмежуються основні права, які визначені в Конституції України. Разом із тим Основний Закон вказує на випадки, коли ці права можуть бути обмежені, зокрема у випадку протидії скоєнню злочину, за вмотивованим рішенням суду і т. д. Чіткий же порядок обмеження конституційних прав вказані в інших нормативно-правових актах, які у свою чергу підпорядковані Конституції. З цього випливає, що обмеження певних прав, хоча й виправдане, можуть з легкістю вийти за межі Основного Закону, тим самим порушуючи їх. Тому розповсюдженими є випадки порушення, а не обмеження прав і свобод особи в кримінальному провадженні, та подання скарг на дії правоохоронних органів.

Доводиться констатувати, що у судовій практиці поширеним є винесення судових рішень на користь особи, яка оскаржує рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування, через наявні прогалини у законодавстві. Останні полягають у тому, що законодавець не визначив окремі положення щодо тих чи інших дій уповноважених осіб або неоднаково регламентував у різних нормативно-правових актах. А через те, відповідно до Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996 № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя», якщо виникає колізія при вирішенні питання підпорядкованості, перевагу слід надати саме Основному Закону України [1]. Виходячи з наведеного, скарги задовольняють через нечітке визначення в законодавстві.

У контексті обраного предмета дослідження в представленій доповіді будуть проаналізовані окремі положення Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), що регламентують підстави та процесуальний порядок тимчасового доступу до речей і документів.

Так, згідно з кримінальним процесуальним законодавством України тимчасовий доступ до речей і документів – захід забезпечення кримінального провадження, який проводиться за ухвалою слідчого судді. Проте, незважаючи на те, що ухвала слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів є такою, що в теорії повинна відповідати законодавству, адже обов'язок слідчого судді – контроль за додержанням законодавства, зафіксована велика

кількість випадків звернення учасників кримінального провадження зі скаргами на дії уповноважених органів, які застосовують ці заходи. У зв'язку з чим зупинимось детальніше на окремих труднощах, з якими стикаються учасники кримінального провадження при тимчасовому доступі до речей і документів.

Перші складнощі пов'язані з відмовою надання доступу до вказаних в ухвалі слідчого судді речі та документи. При цьому серед причин, на які посилаються особи, що володіють відповідними правами на збереження важливих для досудового розслідування речей та документів, називають те, що зазначені речі та документи є охоронюваною законом таємницею, а тому надавати до них доступ вони відмовляються. У зв'язку з цим слідчий пізніше подає клопотання про проведення обшуку в зазначеній особі. Утім, з одного боку рішення особи, яка володіє вищезазначеними об'єктами, є відносно правильним, а з іншого – довести в інший спосіб певні обставини, що мають важливе значення для кримінального провадження, неможливо чи складно. Тому питання щодо того, де саме та межа, при якій, наприклад, можна вилучати медичну картку, а при якій – ні, законодавець не визначає. Тобто є певний перелік речей та документів, які є таємницею (ст. 162 КПК України). При цьому доведення, що відомості, що містяться в певному документі не є таємницею, або не містять її, а також ці дані важливі для слідства або дізнання покладається на сторону обвинувачення. Більше того, вже після того як факт відсутності таємниці у речах та документах доведено, додатково треба переконати слідчого суддю у тому, що: саме ці відомості важливі для досудового розслідування; в інший спосіб підтвердити ці обставини неможливо. Наведене вказує на відсутність у кримінальному процесуальному законодавстві чіткого порядку перевірки відомостей та критеріїв їх віднесення до державної таємниці. Це призводить до того, що слідчий суддя, керуючись власним переконанням, може вплинути на обсяг інформації, до якої надається тимчасовий доступ.

Інша проблема полягає в тому, що законодавець визначає порядок дій при згоді або відмові особи у наданні важливих речей та документів, але залишає поза увагою питання документального підтвердження того, що особа відмовилась надавати доступ до них. Тобто мова йде про те, що прямо у главі 15 КПК України не вказані вимоги до процесуального оформлення відмови від надання тимчасового доступу до речей і документів, а зазначений тільки порядок дій, а саме – проведення обшуку. Проте в такому разі особа, які здійснює тимчасовий доступ до речей і документів, керується положеннями глави 5 КПК України. Зокрема, в ч. 6 ст. 104 КПК України вказано, що у випадку відмови особи, з якою проводились процесуальні дії підписувати протокол про її проведення факт діяння може бути підтверджений підписом захисника або понятих [2]. Іншими словами, спосіб фіксації відмови від надання тимчасового доступу до речей і документів у главі 15 КПК України не визначений. У положеннях КПК України, що закріплюють підстави та процесуальний порядок тимчасового доступу до речей і документів зазначається лише, що на підставі ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів можна отримати ухвалу на проведення обшуку, а згадок про відповідний протокол, який повинен бути вказаний як підтвердження того, що особа не надала цей доступ, немає. Є тільки вказівка на оформлення протоколу, який був би використаний для того, щоб зафіксувати факт позитивного результату (згоди на надання особою, яка є володільцем). З чого й випливає, що слідчий повинен керуватися лише главою 5 КПК України у питанні щодо фіксації негативного результату: або технічні засоби, або протокол. Очевидно, що стаття 104 КПК України вказує на можливість фіксування цієї процесуальної дії різними варіантами, але того, що саме повинен містити протокол при відмові не вказується.

Отже, підсумовуючи все вищезазначене, можна зробити висновок, що КПК України, незважаючи на відносну новизну, вже має більше ста виправлень. Маючи таку кількість доповнень, він досі залишається таким, що потребує перероблень. При розгляді питання щодо такого заходу забезпечення кримінального провадження як тимчасовий доступ до речей та документів, доведено, що деякі аспекти отримання такого доступу та фіксації його результатів, зокрема відмови надавати тимчасовий доступ до речей і документів, є нечіткими та потребують уточнень, адже відсутність конкретики призводить до порушень прав і свобод людини та спростування отриманих доказів у кримінальному провадженні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: постанова Верховного Суду України від 01.11.1996 № 9. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v0009700-96>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651–VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10. Стор. 474. Ст. 88.

УДК 347.961

ВИКОНАВЧИЙ НАПИС НОТАРІУСА ЯК ВИД ВИКОНАВЧОГО ДОКУМЕНТА У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

Ратушна Богдана Петрівна,
в.о. професора кафедри права
Львівського національного
університету природокористування,
кандидат юридичних наук, доцент
bogdana.ratyshna@gmail.com

Відповідно до ст. 1 Закону України „Про виконавче провадження” завершальною стадією судового провадження є виконавче провадження як примусове виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) [1].

Виконавче провадження здійснюється на підставі виконавчих документів. *Виконавчий документ* — це документ встановленої форми та змісту, який є основною підставою для вирішення питання про відкриття виконавчого провадження з виконання припису юрисдикційного акта, визначеного Законом України "Про виконавче провадження" [2, с. 38].

У ст. 3 Закону України „Про виконавче провадження» зазначено перелік виконавчих документів, які підлягають примусовому виконанню органами державної виконавчої служби та у визначених Законом України "Про виконавче провадження" випадках - приватними виконавцями. Відповідно до цієї правової норми одним з видів виконавчих документів є *виконавчі написи нотаріусів*.

Видається, що такий вид виконавчого документа як виконавчий напис нотаріуса заслуговує окремої уваги, адже наукові дослідження з цього приводу можна зустріти нечасто.

Метою цього дослідження є з'ясування правових особливостей виконавчого напису нотаріуса, виявлення специфіки у правовому регулюванні цього виду виконавчого документа та формулювання пропозицій щодо його законодавчого вдосконалення.

Захист цивільних прав здійснюється нотаріусом шляхом вчинення виконавчого напису (глава 12 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджений наказом Міністерства юстиції України 22 лютого 2012 року № 296/5 та зареєстрований у Міністерстві юстиції України 22 лютого 2012 року за № 282/20595) [3].

Відповідно до ст. 87 Закону України «Про нотаріат» для стягнення грошових сум або витребування від боржника майна нотаріуси вчиняють виконавчі написи на документах, що встановлюють заборгованість [4].

Як зазначається в науковій літературі «виконавчий напис нотаріуса – це підтвердження нотаріальним органом наявності заборгованості між боржником і стягувачем та розпорядження про примусове стягнення з боржника цієї заборгованості, вчинене на документах, які підтверджують безспірні зобов'язання останнього» [5, с. 157-160].

Нотаріус може вчиняти виконавчий напис не на будь-яких документах, а лише на тих, які вказані у Переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів, затвердженому Кабінетом Міністрів України [6].

Нотаріус вчиняє виконавчі написи за умови, якщо подані документи підтверджують безспірність заборгованості або іншої відповідальності боржника перед стягувачем та за умови, що з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років.

Якщо для вимоги, за якою видається виконавчий напис, законом встановлено інший строк давності, виконавчий напис видається у межах цього строку (ст. 88 ЗУ «Про нотаріат»).

Зміст виконавчого напису визначено ст. 89 ЗУ «Про нотаріат». Разом з тим у ст. 4 ЗУ «Про виконавче провадження» визначено вимоги до виконавчих документів. Таким чином, у цих двох статтях передбачені вимоги до виконавчого напису нотаріуса як виду виконавчого документа.

Поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого напису здійснюється відповідно до Закону України "Про виконавче провадження".

Висновки. Таким чином, виконавчий напис нотаріуса є видом виконавчого документа, на підставі якого державний чи приватний виконавець здійснює примусове виконання шляхом стягнення заборгованості з боржника на користь стягувача.

За допомогою виконавчого напису нотаріуса здійснюється захист цивільних прав спрощеним позасудовим способом.

Виконавчий напис нотаріуса може бути вчинений лише на тих документах, перелік яких затверджено постановою Кабінету Міністрів України.

Умовами вчинення виконавчого напису нотаріуса є безспірність заборгованості чи іншої відповідальності боржника та дотримання строку, який не має перевищувати три роки з дня виникнення права вимоги, або інший строк, якщо законом встановлено інший строк давності.

Вимоги до змісту виконавчого напису нотаріуса як виконавчого документа передбачено статтею 89 ЗУ «Про нотаріат» та статтею 4 ЗУ «Про виконавче провадження».

З метою уникнення колізій в правовому регулюванні вимог до цього виду виконавчого документа пропонується уніфікувати зміст цих правових норм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про виконавче провадження : Закон України від 02. 06. 2016 р. № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19> (дата звернення: 14.05.2022).
2. Білоусов Ю. В. Виконавче провадження : навч. посіб. К.: Прецедент, 2005.
3. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : затв. наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12> (дата звернення: 18.05.2022).
4. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12> (дата звернення: 18.05.2022).
5. Желіховська Ю. Виконавчий напис як засіб захисту цивільних прав нотаріусом. Мала енциклопедія нотаріуса. 2011. № 5 (59). С. 157-160.
6. Перелік документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 червня 1999 р. № 1172. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1172-99> (дата звернення: 14.05.2022).

ПРАВОВИЙ ВПЛИВ: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ**Рибалкін Андрій Олексійович,**доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент**Мельник Клим Олексійович,**

студент

Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Право є невід'ємною частиною соціального впливу на поведінку людей, яке не обмежується тільки зовнішньо словесно-документальним оформленням вираження волі суспільства щодо правомірної поведінки. Право – це діюча система, яка здатна активно впливати на свідомість людини. Право стало унікальною за властивостями (загальності, формальної рівності, детальної визначеності, забезпеченості) відповіддю на потребу у встановленні планованого стану суспільного життя, найбільш значущих інтересів і потреб. Суспільство потребувало не тільки організованості та впорядкованості відносин, а й того, щоб організованість, впорядкованість відповідали законам функціонування соціуму.

Правовий вплив нині виступає частиною системи соціального регулювання суспільних відносин. Він виокремився з останнього на певному етапі розвитку людського співжиття в результаті еволюції типів соціальних зв'язків між людьми та засобів і способів їхнього оформлення. Правовий вплив і правове регулювання – не рівнозначні категорії. Термін «правове регулювання» означає впорядкування поведінки учасників суспільних відносин за допомогою спеціальних юридичних засобів і способів. Термін «правовий вплив» означає вплив на будь-що за допомогою системи дій.

Поняття «вплив» за об'ємом ширше за поняття «регулювання», оскільки охоплює як регулювання за допомогою визначеної правової норми, так і інші правові засоби і форми впливу на поведінку людей. Отже, «правовий вплив» – це результативний, нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини як спеціальної системи правових засобів (норми права, правовідносини, акти реалізації і застосування), так і інших правових явищ (праворозуміння, правосвідомість, правова культура, правові принципи, правотворчий процес). Правовому впливу в системі управління суспільством належить особливе місце, він спрямований на забезпечення ефективності практичної діяльності людей [1].

Сфера правового впливу, так як і сфера правового регулювання не може увесь час залишатись сталою. Зміна сфери правового регулювання є складним процесом, в якому збігаються протилежні тенденції – розширення та звуження юридичної регламентації. Сфера правового регулювання може розширюватись завдяки появі нових, раніше не регламентованих правом відносин соціальної дійсності. Звуження сфери відбувається за рахунок відмови суспільства від використання права, заміни правової регламентації іншими засобами соціального регулювання.

Така тенденція зумовлена соціальною природою правових норм, їх взаємозв'язком із нормами соціального регулювання. «сфера регулятивного впливу права обмежується нормативно встановленими варіантами поведінки особи у кожній типовій ситуації» і «чим ширший діапазон цих варіантів, тим змістовніша правова свобода особистості, тим більше розширюються рамки сфери правореґулюючого впливу».

Сферу правового регулювання можна визначити як соціальний простір, урегульований правом, або такий, який може бути врегульований правом. Але такий соціальний простір завжди обмежений. В Україні сфера правового впливу перебуває у постійному і досить

суперечливому русі та зміні: швидкими темпами формується та вдосконалюється законодавство, проте багато правових норм не знаходять свого послідовного застосування та реалізації; продовжує залишатися на низькому рівні правосвідомість українських громадян; діяльність державних органів найчастіше не відповідає стандартам правової держави. Важливі зміни у праві, на жаль, нерідко мають хаотичний характер, тому залишаються невідповідними та позбавленими системного зв'язку [2].

Вплив права не має меж, тобто воно поширюється навіть на ті відносини, які не є і не можуть бути предметом правової регламентації. Він обґрунтовує тезу про те, що об'єктивно ці межі визначаються природою права, а суб'єктивно – психофізіологічними можливостями особистості як об'єкта правового впливу. Тому, як продовжує науковець, ця проблема в її спеціально-юридичному значенні аналізується з погляду дій, які:

- 1) не регулюються державними приписами;
- 2) пов'язані з державно-юридичною регламентацією (державним регулюванням).

Методологічною основою такої диференціації є збіг меж дії права і державного регулювання, що виходить із самої природи загальнодозвільного принципу правової регуляції і, відповідно, із соціальної зумовленості права, яка завжди є більш динамічною за правотворчу діяльність держави. З точки зору А найближчим родовим поняттям для меж правового впливу є слово «межа». У процесі формування визначення через найближчий рід і виду відмінність воно розпадається на два відносно самостійних пізнання:

- 1) визначення змісту самого поняття «межа»;
- 2) встановлення найбільш істотних відмінних рис меж правового впливу від усіх інших підвидів меж. Слід визнати, що слово «межа» вживається до таких сутностей (явищ), які можливо уявити у чітких чи нечітких, але завжди конкретних одиницях, параметрах чи характеристиках [3].

Отже, на основі проведеного аналізу співвідношення права й інших соціальних регуляторів можна визначити безпосередньо місце і роль правового впливу в системі соціального впливу. Правовий вплив є дією права на людину за допомогою засобів і явищ. Правовий вплив ґрунтується на правових приписах. Інформаційний, ціннісно-мотиваційний вплив права, з певною долею умовності, можна розуміти, як донесення по інформаційному каналу створеної правової інформації від автора цієї інформації до адресата впливу, яка має на меті схилити останнього до правомірної моделі поведінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бошицький Ю. Л. Державно-правове регулювання в умовах трансформації суспільних відносин. Київ: Видавництво «Юридична думка», 2019. 536 с.
2. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. 4-те вид. Київ : Алерта, 2016. 528 с.
3. Цвік М. В. Загальна теорія держави і права. Харків: Право, 2019. 584 с.

«CUSTODY RECORDS» В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Рижкова Світлана Анатоліївна,
старший викладач
кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Бакай Валерія Геннадіївна,
здобувач вищої освіти 1 курсу
підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Забезпечення прав і свобод людини та громадянина, практична реалізація основоположних принципів є одним з основних аспектів демократичного розвитку держави і суспільства. Важливим в цьому контексті є дотримання прав людини в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України.

Час від часу в Україні вивчаються резонансні дії за участю поліцейських. Як показує статистика, 60% осіб мали негативний досвід та є постраждалими від незаконних дій поліцейських. Одним з негативних прикладів – згвалтування та катування в Кагарлицькому відділку поліції, де двоє співробітників поліції побили і декілька разів згвалтували жінку, яку викликали до відділку як свідка по справі крадіжки у магазині [1].

Для забезпечення основних прав затриманих та недопущення безпідставних нарікань у діяльності Національної поліції України впроваджується електронний облік та відеоспостереження «Custody Records». Custody Records – система попередження порушень поліцейськими прав людини в ізоляторах тимчасового перебування та відділках поліції шляхом електронної реєстрації дій, що здійснюються із затриманими особами.

«Custody Records» як пілотний проект з 2016 року вдало працює в СІЗО у таких містах Дніпрі, Кропивницькому, Сарнах, Херсоні, Харкові та Северодонецьку. Як відзначають в Управлінні дотримання прав людини Національної поліції України, завдяки відеомоніторингу в ІТТ, вдалося врятувати сімох людей, які намагалися вчинити самогубство [2].

Наразі система «Custody Records» поступово впроваджується в кожному відділі поліції. Вперше в діяльності відділення поліції систему було апробовано у відділі № 1 Харківської районної адміністрації № 1 ГУНП в Харківській області.

Основним призначенням відеоспостереження в ІТТ із запровадженням Custody Records є: безперервна фіксація та спостереження; оперативне реагування на протиправні дії та надзвичайні ситуації; попередження катувань та інших подій фізичного примусу щодо заарештованого; відвертання самогубства; забезпечення захисту працівників поліції від неправдивих скарг щодо неналежного поводження із затриманими; фіксація, та надання належних доказів під час судових розглядів щодо неприпустимого поводження із затриманими [3].

У 80-х роках попереднього століття мешканці Сполученого Королівства зустрілися з ситуацією поліцейського свавілля. Поліцейські виявляли вплив на підозрюваних, було не мало сповіщень про корупцію, порушення прав затриманих осіб, згвалтування, побиття тощо. Тоді у Британії разом із законодавчим регулюванням була впроваджена система відеоспостереження «Custody Records» [4], спрямована на мінімізацію порушень прав та свобод людини. Стосовно досвіду системи «Custody Records» в інших країнах можна визначити як позитивну практику.

Слід зазначити, важливим щодо впровадження зазначеної системи є створення на базі Національної академії внутрішніх справ (НАВС) навчально-тренувального полігону – приміщення обладнаного для навчання курсантів, практичних працівників поліцейських особливостям застосування нової системи обліку затриманих [5]. На нашу думку, це важливий крок для формування правильної філософії в діяльності поліції, відповідно до міжнародно-правових стандартів дотримання прав та свобод людини та громадянина.

В цілому можна відзначити, що, впровадження системи «Custody Records» мінімізує потенційні ризики порушення прав затриманих, завдяки моніторингу дій поліцейських шляхом фіксації всіх даних, що відбуваються з особами з моменту фактичного затримання.

Отже на підставі вищезазначеного, впровадження системи «Custody Records» в органах та підрозділах Національної поліції відповідає основним принципам діяльності поліції, а саме: верховенство права, дотримання прав і свобод людини, законності, відкритості та прозорості. Вищезазначена система повинна бути запроваджена у всіх територіальних відділах поліції для належного забезпечення дотримання дисципліни та законності в органах та підрозділах Національної поліції, а також охорони прав і свобод людини та громадян під час здійснення поліцейської діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Каткування і згвалтування у поліцейському відділку: що із «кагарлицькою справою»? Радіо Свобода, 2022. Київ 2020. URL: <https://www.google.com.ua/amp/s/www.radiosvoboda.org/amp/kagarkyk-katuvannya-policiya-zgvaltuvannya/31000398.html>
2. «Custody Records» вперше запрацює у відділку поліції: звіт/за ред. Кульчицький О.: Міжнародний фонд «Відродження», 2000-2022. Київ. URL: <https://www.irf.ua/custody-records-vpershe-zpraczuuye-u-viddilku-policiyi-prezentacziya-projde-v-harkovi/>
3. Що таке система Custody Records у ІТТ?:звіт/за ред. Головата Н. Громадський простір. Київ. 2020.URL: <https://antidot.info/analytics/scho-take-systema-custody-records-u-itt/>
4. Система Custody Records: баланс між правом на безпеку та повагу до приватного життя. 2021 Експертний центр з Прав Людини. 12-10-2017. URL: <https://ecpl.com.ua/news/systema-custody-records-balans-mizh-pravom-na-bezpeku-ta-povahu-do-prywatnoho-zhyttya/>
5. Система «Custody Records» – захист прав затриманих і поліцейських. URL: <https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/video/custody-records-a-system-to-protect-the-rights-of-both-detainees-and-police-officers-2/>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ

Рижкова Світлана Анатоліївна,
старший викладач
кафедри адміністративного права, процесу та
адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Граховський Олег Миколайович,
здобувач вищої освіти 1 курсу
підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

У сучасному світі проблематика домашнього насильства виражена досить яскраво. Україна не є винятком в цьому.

Гендерний характер домашнього насильства симетричний або близький до симетрії, але, все ж різний за значимістю заподіяної шкоди. У більшості випадків під домашнім насильством слід розуміти жорстоке ставлення з боку чоловіка або партнера, що складаються в інтимних відносинах, і які скоюють насильницькі дії проти волі другого з подружжя або партнера [1, с. 145].

Як показує практика, в більшості випадків жертви домашнього насильства не звертаються в правоохоронні органи для захисту своїх порушених прав. Медичні працівники з більшою ймовірністю також можуть залишити без уваги і факти протиправних дій щодо осіб, які звертаються до органів охорони здоров'я по медичну допомогу. Домашнє насильство часто відбувається через того, що кривдник покладається на мовчання потерпілого, розуміючи, що постраждала особа не буде повідомляти про протиправні дії стороннім особам, в основному, через вселяє страху і психологічного тиску на жертву. Така поведінка може привести до повторного циклу насильства. Також є практика, коли деякі правопорушники не визнають себе агресорами і жертвами, розглядаючи подібні акти як сімейні конфлікти, які «трохи» вийшли з-під контролю.

У подібних циклах насильства завжди настає такий період, який з повною впевненістю буде носити характер тимчасового примирення, коли агресор дає як би можливість своєї жертві прийти в себе і має в своєму розпорядженні тимчасово її до собі, примушуючи повірити в те, що все в їх відносинах ще може бути добре. Однак, ці дії служать одній меті - відновити коло насильства і більше «прив'язати до себе його жертву». В результаті жорстокого поводження у жертви можуть розвиватися психологічні і фізіологічні відхилення, невмотивована агресія, яка не регулюється самою жертвою і інші проблеми, пов'язані з її соціалізацією. Набагато гірше в парах, де практикується сімейне насильство, йдуть справи у дітей, які змалку не можуть «знайти спільну мову» зі своїми однолітками і дорослими, їх соціалізація протікає в страху і внутрішньої агресії до навколишнього світу.

Клінічна практика показує, що більш ніж в 80% випадків дітям потрібна професійна допомога психологів та психіатрів, у 20% - розвиваються психопатії та психічні відхилення [2, с. 89].

Притягнення винних осіб до відповідальності носить складно-варіативний характер в середовищі правоохоронних органів, в основному, через його складнощів, проблем в оформленні, тривалості провадження і практичної невизначеності. З метою можливого рішення зазначених питань спробуємо звернутися до досвіду інших країн.

На прикладі Сполучених Штатів Америки спробуємо проаналізувати особливості протистояння протиправним діям агресорів і розглянути можливість їх застосування для

вітчизняного законодавства. Так, в 2017 році, після втрати двох співробітників від актів домашнього насильства в мережевому маркеті Sephora, його північноамериканський філіал самостійно вжив заходів щодо профілактики домашнього насильства. Програма, що отримала назву Sephor CARES, активно поширилася на всій території США. Вона була запущена ще з 2018 року по всій країні з тим, щоб допомогти в першу чергу працівникам, які зіткнулися з домашнім насильством, а також привернути увагу суспільства до цієї проблеми, і діє до сих пір. Зазначена програма підключила багато суспільних інститутів до зазначеної проблеми, від правоохоронних до соціально-психологічних, при цьому, в більшій мірі базуючись лише на добровільних засадах [3, с. 157].

Іншим цікавим аспектом в боротьбі з домашнім насильством в США, безумовно, виступає активна роль в цьому сил правопорядку. На будь-яке звернення в службу порятунку «911», незалежно від характеру викладається інформації (навіть при її відсутності з боку жертви - іноді досить криків в телефонну трубку), поліція реагує негайно. Ставлення офіцерів поліції до подібних дзвінків завжди дуже серйозне, а виїзди на місця події - максимально концентровані з позиції можливого застосування примусових заходів до правопорушника: від фізичної сили і спеціальних засобів до вогнепальної зброї.

У США законодавство про домашнє насильство - це, перш за все, комплексний підхід до даної проблеми. У ньому беруть участь поліція, система судів, психологи, соціальні працівники, співробітники притулків для жертв насильства і багато інші. Вважаємо, що зазначена практика повинна бути розглянута в рамках вдосконалення сучасного законодавства України, що передбачає відповідальність за будь-які акти домашнього насильства [4, с. 288].

На закінчення хотілося б відзначити, що проблема домашнього насильства продовжує залишатися однією з найактуальніших для сучасної України. Її вирішення можливе, в тому числі і з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду. Домашнє насильство не знає кордонів. Позитивні тенденції зарубіжних країн в боротьбі з зазначеним явищем допоможуть сформулювати правильні заходи, які дозволять в найближчому майбутньому істотно знизити прояви сімейного насильства в нашій країні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Максимова Н. Ю. Соціально-психологічні аспекти проблеми насильства / Н. Ю. Максимова, К. Л. Мілютіна. – К. : Комітет сприяння захисту прав дітей, 2003. – С. 203.
2. Насильству немає виправдання : добірка матеріалів на допомогу протидії насиллю / Сумська обл. універс. наук. б-ка ; уклад. Т. І. Касьяненко, Ж. П. Швачко – Суми, 2017. – 33 с.
3. Лесько Н. В. Загальна характеристика статусу суб'єктів попередження насильства в сім'ї. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2016. № 837. С. 87–91.
4. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України). Київ : Ваіте, 2019. 288 с.

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ - ЖЕРТВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЛЬСТВА

Рижкова Світлана Анатоліївна,
старший викладач
кафедри адміністративного права, процесу та
адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Сорокін Роман Олександрович,
здобувач вищої освіти 1 курсу
підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Попри війну, проблема домашнього насильства не стає менш важливою. Всі відповідальні органи уповноважені щодо запобігання та протидії домашньому насильству в сім'ї продовжують роботу, щоб попередити і захистити постраждалих.

24 лютого 2022 року Російська Федерація розпочала повномасштабне вторгнення на територію України. Під особливим ударом опинилося цивільне населення, яке страждає від цілеспрямованих та особливо жорстоких дій країни-агресора

Особливо небезпечною є ситуація, коли жертвами агресивних дій з боку близьких людей стають діти. Через неможливість протистояти силі дорослих, вони виявляються найбільш вразливими. Діти, які зазнають жорстокого поводження, переживають психічну травму, внаслідок чого виникають деформації в емоційній і поведінковій сферах. Пережите у дитинстві насильство спричиняє особистісні розлади.

І. Трубавіна виділяє такі актуальні напрями профілактичної роботи щодо жорстокого поводження з дітьми: «1) навчання толерантності, зміна ставлення до жорстокого поводження з дітьми, неприйняття та відмова від таких моделей поведінки; 2) навчання правам, життєвим умінням і навичкам їх реалізації у реальному житті, поводження в кризі та захисту від насильства; 3) забезпечення соціальної підтримки й уведення громадської опіки сімей; 4) батьківська просвіта (права дітей, особливості їхнього розвитку, родинне виховання, відповідальність батьків)» [1, с. 152-157]. Формами соціально-профілактичної роботи можуть бути: лекторії, батьківські університети, батьківські збори, тренінги, соціальне інспектування сім'ї, школи батьківських почуттів, молодих батьків.

Узагальнення європейського досвіду профілактики домашнього насильства щодо дітей на локальному рівні дозволило виділити такі напрями роботи: створення міської системи раннього виявлення сімей з дітьми та жінок, що знаходяться у складній життєвій ситуації; надання екстреної психологічної, педагогічної та медико-психологічної допомоги; створення спеціалізованих служб.

Способами реалізації виділених напрямів роботи є: налагодження системи міжвідомчої взаємодії медичної, психологічної і соціальної служб, які працюють з сім'ями і дітьми; створення міжвідомчої методичної бази; розробка сигнальних карток і забезпечення ними закладів системи профілактики; надання екстреної психологічної, педагогічної та медико-психологічної допомоги оптимізація функцій та практичної діяльності закладів всіх відомств; залучення у роботу громадських організацій соціальної спрямованості; організація виїзної мобільної бригади для роботи у сільських районах; своєчасне отримання інформації про сімейне неблагополуччя від комісії у справах неповнолітніх при сільських адміністраціях, спеціалістів соціальних служб, родичі, сусіди, знайомі [2].

Важливим в контексті захисту прав дітей на підставі вищезазначеного в Україні є запровадження цілодобових гарячих ліній, як Національна «гаряча лінія» з попередження

домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації на базі Міжнародного правозахисного центру «Ла Страда Україна».

Слід зазначити, що основними суб'єктами щодо профілактики насильства дітей залучені: Центри соціальних служб, органи опіки та піклування, навчальні заклади та установи системи освіти, органи та підрозділи Національної поліції (ювенальна превенція). З метою підвищення ефективності дій з профілактики домашнього насильства щодо дітей виникає необхідність налагодження співпраці між суб'єктами.

На основі узагальнення досвіду профілактики домашнього насильства щодо дітей у сучасних умовах виділено такі напрями профілактичної роботи: 1) зміна ставлення до жорстокого поводження з дітьми, неприйняття та відмова від таких моделей поведінки; 2) навчання правам, життєвим умінням і навичкам їх реалізації у реальному житті, поводження в кризі та захисту від насильства; 3) забезпечення соціальної підтримки й уведення громадської опіки сімей; 4) батьківська просвіта (права дітей, особливості їхнього розвитку, родинне виховання, відповідальність батьків) [3].

Отже, на підставі вищезазначеного, захист прав дітей, які стали жертвами домашнього насильства потребує належної профілактичної, інформаційно-роз'яснювальної діяльності всіх суб'єктів дотичних до вирішення даної проблематики, в тому числі в умовах воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Запобігання та протидія насильству в сім'ї : методичні рекомендації для соціальних працівників. К.: ДЦССМ, 2014. 192 с
2. Система захисту дітей від жорстокого поводження: навчально-методичний посібник /за ред. К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної. К.: Держсоцслужба, 2005. 396 с.
3. Маркова Н. В. Соціальна робота з жертвами насильства на ґрунті гендеру. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : Педагогічні науки. 2014. № 4. С. 115–125.

УДК 347.77

ЗАХИСТ ПРАВ І ІНТЕРЕСІВ ОСІБ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Симонян Юлія Юріївна,
доцент кафедри права інтелектуальної
власності і патентної юстиції
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент
uliasimonan6@gmail.com

В широкому розумінні об'єктом права інтелектуальної власності є результат творчої, інтелектуальної діяльності людини. На сьогодні наука розвивається настільки бурхливо і швидко, що перелічити всі об'єкти інтелектуальної власності навряд чи вдасться. Проте законодавець надає орієнтовний перелік. Так, у ст. 420 Цивільного кодексу України міститься невичерпний список об'єктів права інтелектуальної власності [1].

Цивільним законодавством України з метою гарантування здійснення суб'єктивних цивільних прав суб'єктів цивільних правовідносин введено поняття строків здійснення й захисту цивільних прав, в тому числі прав інтелектуальної власності. Строки щодо права інтелектуальної власності є ключовою категорією, оскільки з їх дотриманням обумовлено набуття прав, їх чинність, та можливість понести значні фінансові втрати.

Ст. 425 визначає строк чинності прав інтелектуальної власності, зокрема, особисті немайнові права інтелектуальної власності є чинними безстроково, якщо інше не

встановлено законом, а майнові права інтелектуальної власності є чинними протягом строків, встановлених законодавством чи договором [1].

Отже, строк чинності прав на об'єкти інтелектуальної власності є різним для різних об'єктів. Особисті немайнові права є необмеженими у часі. В той час майнові права інтелектуальної власності чинні протягом спеціально встановленого часу, після закінчення строку чинності таких прав будь-яка особа має право використовувати чи відтворювати об'єкт права інтелектуальної власності.

Як слушно зазначає В. І. Микитин, однією із ознак прав інтелектуальної власності є те, що фактично їх майновий сегмент має обмежений строк дії. Так, майнові права авторів діють протягом життя автора літературного, художнього чи музичного твору, а також протягом 70 років з 1 січня року, наступного за роком смерті автора чи останнього зі співавторів, який пережив інших співавторів. Для майнових прав інтелектуальної власності на інші об'єкти також встановлені визначені строки дії (для винаходів - 20 років, корисних моделей – 10 років тощо) [2].

За Законом України «Про охорону прав на промислові зразки» на сьогодні строк чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на промисловий зразок становить 5 років від дати подання заявки на промисловий зразок в установленому законом порядку і продовжується за клопотанням власника промислового зразка на один або більше п'ятирічних строків. Загальний строк чинності зазначених прав не може перевищувати двадцяти п'яти років від дати подання заявки [3].

Також строки чинності майнових прав інтелектуальної власності існують за сучасним українським законодавством й для інших об'єктів, які зазначені у спеціальних законах у сфері інтелектуальної власності.

Але з початком війни РФ проти України багато осіб - власників майнових прав інтелектуальної власності почали задумуватися щодо втрати цих прав внаслідок негативних факторів і наслідків у період воєнних дій.

У зв'язку з введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, а також вводяться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану. Проте, надзвичайно важливо створити правові механізми захисту інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності, не допустити втрати прав інтелектуальної власності у період дії воєнного стану. [4].

13 квітня 2022 року набув чинності Закон України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» (далі – Закон).

Законом передбачено, що з дня введення в Україні воєнного стану, тобто з 24 лютого 2022 року, зупиняється перебіг строків для вчинення дій, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності, а також строків щодо процедур набуття цих прав, визначених законами України про «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про правову охорону географічних зазначень», «Про авторське право і суміжні права» та «Про охорону прав на сорти рослин». Перебіг цих строків продовжується з дня, наступного за днем припинення чи скасування воєнного стану, з урахуванням часу, що минув до їх зупинення [5].

Також, відповідна дія щодо продовження чи підтримання чинності майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт інтелектуальної власності вважається вчиненою особою вчасно, якщо вона вчинена не пізніше 90 днів з дня, наступного за днем припинення чи скасування воєнного стану.

Щодо майнових прав інтелектуальної власності, строк чинності яких спливає на день введення в Україні воєнного стану або під час дії воєнного стану, то такі права залишаються чинними до дня, наступного за днем припинення чи скасування воєнного стану;

Варто зазначити, що правила зупинення перебігу строків не тягнуть за собою зупинення дії свідоцтв, патентів, якими засвідчується виникнення прав інтелектуальної

власності, а також відповідних прав інтелектуальної власності, які продовжують діяти і реалізуються суб'єктами права інтелектуальної власності у повному обсязі

Крім цього, фізичні та юридичні особи можуть подати документи (заяви, клопотання, заперечення, відповіді тощо), подання яких вимагається спеціальними законами та іншими підзаконними актами у сфері інтелектуальної власності не пізніше 90 днів з дня, наступного за днем припинення чи скасування воєнного стану, без сплати зборів за поновлення, подовження або продовження відповідних строків.

Разом з тим, слід враховувати, що строки для вчинення дій, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності, а також строки щодо процедур набуття цих прав визначаються не лише переліченими вище законами України, але й міжнародними угодами та договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Підбиваючи вищезазначене, можна сказати, що держава гарантує під час воєнних дій для суб'єктів інтелектуальної власності захист їх прав і законних інтересів, але слід зазначити, що таке послаблення строків внаслідок форс-мажорних обставин не звільняє від виконання самого обов'язку після припинення або скасування воєнного стану в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ru/ed20131011#Text>
2. Микитин В. І. До питання про строки чинності прав інтелектуальної власності// В. І. Микитин URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/10541/1/6%D0%9A%D0%98%D0%87%D0%922013.pdf>
3. Про охорону прав на промислові зразки: Закон України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12#Text>
4. Андрощук Г. Захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності у період дії воєнного стану: прийнято закон / Г. Андрощук // Юридична Газета online URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/zahist-interesiv-osib-u-sferi-iv-u-period-diyi-voennogo-stanu-priynyato-zakon.html>
5. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 01.04.2022 р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20#Text>

РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ СУДОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Слинько Дмитро Вікторович,
професор кафедри теорії та історії держави і права
факультету № 1

Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор
dimasdv1974@gmail.com

Каленіченко Лідія Іванівна,
інспектор відділу запобігання корупції
ГУНП в Харківській області,
доктор юридичних наук, професор
kalenichenkolida@gmail.com

Юридичний механізм захисту прав людини – це можливість здійснення громадянами певних вчинків щодо захисту власних прав та свобод.

Слід наголосити, що у більшості демократичних держав основними механізмами захисту прав людини є суд (США, Канада), конституційна скарга (ФРН, Австрія, Іспанія), омбудсман (Швеція, Норвегія, Фінляндія) тощо [1]. Основною ефективною формою захисту прав і свобод є судовий захист. На думку Т. І. Француз, поняттям "захист" охоплюється не лише убезпечення прав людини від посягань з боку тих чи інших фізичних осіб, а й з боку державної влади [2, с. 181]. Функціонування механізму захисту прав і свобод людини в Україні передбачає, що безумовному судовому оскарженню в судах загальної юрисдикції підлягають колегіальні та одноособові дії (бездіяльність) та рішення органів державної влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових осіб, в результаті яких порушені права і свободи громадянина чи створені перешкоди для їх реалізації. При цьому, як зазначається у ст. 16 Закону України «Про звернення громадян», скарга на дії чи рішення органу державної влади, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, об'єднання громадян, засобів масової інформації, посадової особи подається у порядку підлеглості вищому органу або посадовій особі, але це не позбавляє громадянина права звернутися до суду відповідно до чинного законодавства. У разі ж відсутності такого органу або незгоди громадянина з прийнятим за скаргою рішенням, йому гарантується право безпосереднього звернення до суду [3]. Крім того, потреба у судовому захисті закономірно впливає з ускладнення характеру структури економічних відносин, зростанні конфліктності і соціальних протиріч у суспільному житті.

Право громадян на судовий захист закріплено у статті 10 Загальної декларації права людини [4], згідно якої воно знайшло своє відображення у частині першій статті 55 Конституції України [5]. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових та службових осіб. Відповідно до статті 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються [5].

Вступ України до Ради Європи, з одного боку, став суттєвим кроком нашої держави в процесі європейської інтеграції, а з другого - засвідчив прийняття Україною на себе цілої низки міжнародно-правових зобов'язань, насамперед, щодо поваги та захисту прав людини [1]. Основу механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина становлять правові принципи, норми (юридичні гарантії) значне місце серед яких посідають міжнародно-правові гарантії. Вони встановлені в чинних міжнародних договорах, обов'язкових для України. У свою чергу, вони є матеріальними (скажімо, можливість звернення до Європейського Суду з прав людини, встановлена Конвенцією про захист прав і основних свобод людини),

процесуальними (наприклад, доступний для кожного порядок такого звернення), організаційними (система і організація діяльності Європейського Суду з прав людини).

З огляду на зазначене, доцільно розглянути місце рішень Європейського Суду з прав людини у національній правовій системі України та у його значення у судовій практиці. З одного боку, у зв'язку з тим що Україна належить до романо-германської правової системи судові рішення (судовий прецедент) не є обов'язковим джерелом права в її системі національного права. Однак, з іншого боку, оскільки Україна приєдналася до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, у нашій країні визнано обов'язковість юрисдикції Європейського суду з прав людини щодо застосування цієї Конвенції. Тобто рішення Європейського суду з прав людини, згідно з положеннями Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від [6], є обов'язковими для вирішення аналогічних справ, а отже, є окремим самостійним джерелом права національної правової системи.

Адаптація національного законодавства до законодавства Європейського Союзу – це процес приведення законів і підзаконних нормативно-правових актів у відповідність до нормативно-правових актів Європейського Союзу. Співвідношення права Європейського Союзу та національного права відбувається на основі двох підходів. Перший підхід репрезентується як пріоритет норм права Європейського Союзу, що, як правило, закріплюється в конституціях держав-учасників. Сутність другого підходу полягає у прямій дії норм права Європейського Союзу на території держав-учасників. У доктрині права існують такі концепції співвідношення міжнародного й національного права: а) концепція верховенства (примату) міжнародного права; б) концепція верховенства (примату) національного права; в) дуалістична концепція. Стаття X Декларації про державний суверенітет України визнає пріоритет загальнозвизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права. Тобто в законодавстві України закріплено примат міжнародного права. Приєднання України до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод вплинуло на систему джерел права. Рішення Європейського Суду з прав людини, згідно з положеннями Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [6], є обов'язковими для вирішення аналогічних справ, а отже, є окремим самостійним джерелом права національної правової системи і таким чином відіграє значну роль у діяльності українських судів.

Значення рішень Європейського суду полягає в тому, що вони змушують по-іншому подивитися на ефективність існуючих у державі правозахисних механізмів, організацію судової влади, а також вказують на прогалини у правовій системі держави, через які порушене право особи не знаходить належного захисту в рамках національного правосуддя [7].

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакірова І. О. Державно-правовий механізм забезпечення конституційного права людини і громадянина на судовий захист та місце органів юстиції України у здійсненні правосуддя / Міністерство юстиції. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_9254 (дата звернення: 11.06.2022).

2. Француз Т. І. Роль і місце судової влади в процесі захисту прав людини і громадянина. *Держава і право: зб. наук. праць*. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. Вип. 9. С. 179–185.

3. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.06.2022).

4. Загальна декларація прав людини: від 10.12.1948 р. Дата оновлення: 10.12.1948 // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 11.06.2022).

5. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.06.2022).

6. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. Дата оновлення: 02.12.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Tex> (дата звернення: 11.06.2022).

7. Хотинська-Нор О. З. Право на «суд, встановлений законом» як структурний елемент права на справедливий суд: український контекст. *Адвокат*. 2015. № 1. URL: <https://iadvocate.com.ua/pravo-na-sud-vstanovlenyj-zakonom-yak-strukturnyj-element-prava-na-spravedlyvyj-sud-ukrayinskyj-kontekst/> (дата звернення: 11.06.2022).

УДК 32.019.51:323.28:323.2(477)(045)

THE PHENOMENON OF INFORMATION TERRORISM AS ONE OF THE THREATS TO THE NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

Sopilko Iryna Mykolayivna,

Dean of the Faculty of Law
of the National Aviation University,
Doctor of Law, Professor,
sopilko_i@ukr.net

Lykhova Sofiia Yakivna,

Head of the Department of Criminal Law and Procedure,
Faculty of Law,
National Aviation University,
Doctor of Law, Professor,
k_kpipp@ukr.net

The rapid development of information technology, the scale of global telecommunications networks and the process of building an information society have led to new threats in the information sphere, one of which is the use of emerging opportunities in terrorist activities that harm vital interests of people, society and the state. In such conditions, the level of threat of information terrorism in the information space is growing rapidly. It is indisputable that today the Internet has complicated the protection of information resources. Terrorist groups and individual terrorists around the world enjoy its features and benefits, trying to influence both domestic and foreign policy of states, using a variety of information technologies to achieve their criminal goals. The legal literature indicates that the availability of information technology significantly increases the risks of information terrorism, and the development of society's information infrastructure contributes to additional risks of information terrorism, which in today's globalization and internationalization world is extremely destructive. The problem of combating information terrorism requires an analysis of various crisis phenomena and the structure of terrorism itself as a phenomenon that has come a long way from suicide bombers to terrorist organizations that commit terrorist attacks that kill large numbers of people and use information to intimidate large numbers people. Therefore, the study of the phenomenon of information terrorism in the context of information security is an important issue of national security. Information terrorism gives rise to new phenomena that are being studied by modern scientists.

Law enforcement agencies, within their competence, are obliged to counter the threat of information terrorism. The main threats in the field of information terrorism are mainly foreign states, international terrorist and other criminal groups and organizations that take advantage of the underdevelopment and weakness of the relevant state structures. It is no coincidence, therefore, that modern information terrorism is characterized as a multitude of information wars and special operations involving national or transnational criminal structures and foreign intelligence services.

The legislation of Ukraine does not contain a definition of information terrorism. The Law of Ukraine «On Combating Terrorism» contains the concept of «technological terrorism», which does not coincide with the definition of «information terrorism», and the Law of Ukraine «On Basic

Principles of Cyber Security of Ukraine» contains a definition of «cyberterrorism», terrorism, as described below.

Note that the definition of information terrorism does not include international legal acts, including the Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism (2005), the Convention on Cybercrime (2001).

The generalization of information obtained from various scientific sources gives grounds to conclude that information terrorism is a doctrinal concept of information security theory, which means: 1) a socially dangerous act that is a demonstration of terrorism; 2) the form of destructive information and psychological influence on the individual, society and the state; 3) dangerous acts of informational influence on social groups of persons, state authorities and administration related to the dissemination of information containing threats of persecution, massacre, murder, as well as distortion of objective information that causes crises in the state, instilling fear and tension in society; 4) a certain violent propaganda effect on the human psyche, which does not allow him to critically evaluate the information received; 5) a new type of terrorist activity focused on the use of various forms and methods of temporary or irreversible decommissioning of the information infrastructure of the state or its elements, as well as through the illegal use of information structures for creating conditions that entail severe consequences for various aspects of life of the individual, society and the state; 6) multiplicity of information wars and information special operations related to national or transnational criminal structures and special services of foreign states; 7) confluence of physical violence with criminal use of information systems, as well as intentional misuse of digital information systems, networks or their components in order to facilitate terrorist operations or actions; 8) ideologically justified practice of influence aimed at intimidation of the population, decision-making or action (inaction) by a government body, local government, international organization, social group, legal entity or individual within the information space related to the use of information, information technology and (or) information resource. Such characteristics of modern terrorism have been considered by domestic scientists [1, c. 172].

Traditionally, depending on the direction, we can conditionally distinguish two types of information terrorism: 1) "psychological" (propaganda of terrorism, creating an atmosphere of fear and panic in society, etc.); 2) "technical" (control or blocking of media transmission channels, disruption of information infrastructure, etc.).

Depending on the criminal purpose and the use of tools (means) to achieve it, information terrorism can also be divided into two types: media terrorism and cyberterrorism.

Media terrorism – the misuse of information systems, networks and their components to carry out terrorist activities (propaganda and dissemination of the ideology of terrorism, facilitating the commission of a terrorist attack). The means of committing media terrorism are the print media, terrestrial and cable media networks, the Internet, e-mail, spam, and so on.

Cyberterrorism is a deliberate, politically motivated attack on information space that endangers the life and/or health of people or the occurrence of other serious consequences, if such actions were committed in order to violate state or public security, intimidate the population, provoke the military conflict or the threat of such actions. Politically motivated attacks that cause serious damage, such as serious economic difficulties or prolonged shutdowns of energy and water supplies, can also be described as cyberterrorism.

We believe that one of the main threats to information security in the Information Security Strategy of Ukraine [2] should be defined as information terrorism as a form of destructive influence aimed at manipulating or intimidating the population or causing harm to society, state or individuals in order to force public authorities, authorities, an international organization, a legal entity or an individual (group of persons) to take an action (or refrain from doing so).

LITERATURE

1. Лихова С. Я., Леонов Б. Д. Інформаційний тероризм як загроза національній безпеці України. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*, 2021, Вип. 2 (59). С. 170-176.

2. Стратегія інформаційної безпеки України URL: <https://mkip.gov.ua/files/pdf/45698712365.pdf>

СИСТЕМА СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Стародубов Ігор Вадимович,
провідний науковий співробітник
Відділення-Бюро у місті Києві
Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз
імені Засл. проф. М. С. Бокаріуса»,
кандидат юридичних наук
i.v.starodubov@ics.gov.ua

Поняття «суб'єкт» розглядається з погляду різних галузей науки: філософії – як істота здатна до пізнання навколишнього світу, об'єктивної дійсності й цілеспрямованої діяльності; соціології – особа, група осіб, організація тощо, які відіграють активну роль у певному процесі; медицини – людина як носій певних фізичних і психологічних якостей; юриспруденції – особа чи організація як носій певних прав і обов'язків [1, с.1408]. Отже, узагальнено суб'єкт можна визначити як особу (групу осіб) чи організацію, що наділені певними правами та виконують покладені на них обов'язки, підтверджуючи своє домінуюче становище у певному процесі соціального життя за допомогою активної та цілеспрямованої діяльності.

Конкретного логічного змісту це поняття набуває у межах цілісних управлінських систем, де «...керуючу підсистему прийнято визначати як суб'єкт управління, тобто як те, що управляє, а керовану – як його об'єкт, тобто те, чим управляють» [2, с.7]. В. Я. Малиновський, доповнюючи останнє твердження, пропонує розглядати суб'єкт управління як систему державного управління, наділену певною компетенцією і державно-владними повноваженнями, що дозволяють їй втілювати свою волю у форму керівних команд чи рішень, обов'язкових для виконання [3, с.201].

Водночас, наприклад, В.Б. Авер'янов та Є.Б. Кубко [4] визначають суб'єкт управління у більш широкому сенсі, вважаючи, що ним є одноособово держава, яка через свої органи здійснює владний вплив на суспільство.

Цілком погоджуючись із цією думкою, В. К. Колпаков та О. В. Кузьменко додають, що ці органи як безпосередні суб'єкти державного управління мають дотримуватися таких умов: а) формуються з волі держави, тобто остання для реалізації своєї управлінської функції формує систему виконавчих органів у різних галузях економічних відносин із забезпеченням достатнього кількісного та якісного їх виразу; б) наділені владно-розпорядчими повноваженнями – виконавчо-розпорядчий характер державного управління охоплює два взаємопов'язані напрями – виконавчу і розпорядчу діяльність, які функціонують для оперативного й безпосереднього управління господарським, соціально-культурним та іншим будівництвом, реалізуючи (виконуючи) рішення законодавчої влади. Однак здійснення цієї функції не можливе без прийняття конкретних управлінських рішень і контролю за їх виконанням. Розпорядча діяльність управлінських структур виявляється, по-перше, у прийнятті загальнообов'язкових приписів, по-друге, в організації виконання таких приписів, і, по-третє, у здійсненні контролю за цим процесом; здійснюють управлінські функції від імені держави [2, с.16-17].

Слушною є також думка Д. М. Лук'янця, що й самі суб'єкти управління певною мірою є об'єктами, відносно яких здійснюється владний вплив, що пов'язано з можливістю виокремлення у діяльності всіх органів державної влади двох основних компонентів: внутрішньо-організаційної і профілюючої функціональної діяльності, причому реалізація останньої неможлива без реалізації першої [5, с.20-21]. Викладене дає підстави розуміти суб'єкт управління як виконавчо-розпорядчу діяльність державних органів влади, котрі, реалізуючи законодавчу волю держави, здійснюють владний вплив на суспільство.

Отже, у цілому суб'єкт регулювання слід сприймати у формі певного державного органу влади. Державні органи – особливий вид організації людей, які характеризуються такими загальними ознаками: «є організованими колективами; є автономними частинами державного апарату; здійснюють державні функції, реалізують публічний інтерес; діють від імені держави й водночас від свого імені; мають власну компетенцію; несуть відповідальність за свою діяльність перед державою; засновуються державою; їх положення, структура і діяльність регламентується нормами права» [6, с.125].

Відразу зауважимо, що питання організації та проведення судових і позасудових форм експертиз поширюються фактично на всі економічні, суспільні, політичні та інші процеси у державі, тому визначимо лише систему і повноваження основних, на нашу думку, суб'єктів адміністративно-правового регулювання у сфері експертної діяльності в Україні. Так, аналіз ст.ст. 7, 8 Закону України «Про судову експертизу» дозволив зробити висновок, що до них слід віднести Міністерство юстиції України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство оборони України, Службу безпеки України та Державну прикордонну службу України.

Державне управління є одним із визначальних факторів в експертній діяльності. Водночас П. І. Репешко пропонує таку систему спеціальних принципів державного управління в організації експертної діяльності: галузевий принцип – експертну діяльність здійснюють спеціалізовані експертні установи, організації, служби різного відомчого підпорядкування; міжгалузевий принцип – міжвідомчу експертну діяльність здійснюють спеціальні державні органи у структурі Міністерства юстиції України; територіальний принцип – кожний відомчий суб'єкт управління має власну розгалужену мережу спеціалізованих експертних установ, організацій та служб; принцип поєднання централізації та децентралізації – залежно від відомчої належності спеціалізованих експертних установ, організацій та служб, ступінь централізованої управлінської складової має різний прояв; принцип єдиноначальності та колегіальності – проявляється у ступені самостійності реалізації керівниками спеціалізованих експертних установ, організацій та служб управлінських прав і обов'язків щодо підлеглих осіб [7, с. 1-6].

Отже, аналіз нормативно-правових актів, а також наукових джерел дозволив запропонувати таку систему суб'єктів адміністративно-правового регулювання у сфері експертної діяльності в Україні, виходячи з їх ієрархічного становища:

- 1) керівна ланка – Кабінет Міністрів України;
- 2) центральна ланка – Міністерство юстиції України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство оборони України, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба України;
- 3) додаткова ланка – інші центральні органи виконавчої влади, на які згідно з чинним законодавством покладаються обов'язки з організації та здійснення експертної діяльності;
- 4) місцева ланка – місцеві державні адміністрації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. — К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.
2. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підруч. / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. — К. : Юрінком Інтер, 2003. — 544 с.
3. Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління. — К. : Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. — 254 с.
4. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. у двох томах: Том 1. Загальна частина / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). — К. : Видавництво «Юридична думка», 2004. — 584 с.
5. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. — К. : Факт, 2003. — 384 с.
6. Адміністративне право України : підруч. / за заг. ред. О. М. Бандурки. — Харків: Вид-во Над. ун-ту внутр. справ, 2004. — 480 с.

7. Репешко П. І. Реалізація спеціальних принципів державного управління в організації судово-експертної діяльності / П. І. Репешко // Теорія та практика державного управління. — 2011. — № 1 (32). — С. 1-7.

УДК 340

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ПРАВОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Татарінов Віктор Іванович,

старший викладач

кафедри права

Вищого навчального приватного закладу

"Дніпровський гуманітарний університет"

infoviktor23@gmail.com

У своєму виступі на Генеральній Асамблеї Організації Об'єднаних акцій 23 вересня 2003 року на тему: «Справедлива глобалізація: створення можливостей для всіх» Генеральний секретар ООН Кофі Аннан лаконічно попередив всесвітній орган про те, що він, тобто світ, «підійшов до роздоріжжя дороги» [1]. Після сказаного, минуло майже два десятиліття, а глобалізація, що відбувається у політиці, економіці, праві викликає суперечливу реакцію, як на національному, так і на міжнародному рівні.

З аналізу наукових статей, літератури вітчизняних та зарубіжних авторів з питань: державно-політичного будівництва, економіки, соціології, права можна сказати, що *глобалізація* – це взаємопов'язане та взаємозалежне, різномірне злиття та об'єднання різних існуючих у світі державних, економічних, фінансових та правових інститутів, зв'язків, а також матеріальних, політичних, моральних та інших цінностей, які притаманні тому чи іншому державному утворенню. Незважаючи на часте і широке вживання слова «глобалізація» в юридичній літературі цьому явищу не приділяється достатньо належної уваги. Тому повністю погоджуємося з думкою М. І. Козюбри, який зазначив, що недостатньо дослідженими лишаються співвідношення і взаємозв'язок правової системи з економічною і політичною системами суспільства в умовах глобалізації, нові поняття й концепти: масовий позов, юридична експансія, правова ідентичність, загальне й локальне в праві, медіація тощо [2].

У вітчизняній науці питанням глобалізації були присвячені праці Н. Онищенко, В. Костицького, О. Данильяна, Ю. Калиновського, О. Сидоренко, Л. Удовик, В. Погорілої, П. Рабіновича, Р. Войтович, Ю. Таджики, О. Білорус, І. Яковюка, М. Козюбри та ін. Авторами в наукових працях, з проблем глобалізації, однозначно проводиться одна думка про те, що роль права у світі зростає. Але слід підкреслити, що єдиної точки зору щодо визначення сутності, ознак та глибини глобалізації в сфері права серед науковців не існує. Спробою комплексного аналізу трансформацій національної правової системи в умовах глобалізації на рівні підсистем і елементів стала монографія Л. Удовик «Правова система України: глобалізаційні трансформації». У ній доводиться, що результатом впливу глобалізації на вітчизняну правову систему є суперечливе, стрімке й нерівномірне посилення взаємодії та взаємозалежності структурних елементів правової системи між собою, ускладнення її системно-структурних і функціональних зв'язків, що має пульсуючий характер і поєднує амбівалентні процеси та явища: правової інтеграції, уніфікації, стандартизації, з одного боку, та глокалізації, регіоналізації, локалізації, з іншого боку [3].

Войтович Р. В. також характеризує цей процес так: «Глобалізація як новий тип суспільного розвитку сьогодні ставить більше питань, ніж дає на них відповіді» [4].

Треба погодитися з тим, що процес глобалізації права це процес об'єктивний. Але як свідчить цей процес, особливо протягом останніх десятиліть, він стає настільки реальним та всеохоплюючим, наскільки й суперечливим. Ми можемо спостерігати у світі загострення протиріч за такими напрямками: збільшення розриву між рівнями добробуту країн, що веде до

нерівномірності світового розвитку; боротьбою за ресурси у зв'язку з їх нестачею; боротьбою за ринки збуту продукції та сировини; захоплення та контроль за фінансовими, газо-нафтовими та іншими транспортними артеріями; утвердження і, в ряді випадків, нав'язування цінностей і моделей суспільно-політичного розвитку та ін.

Ми зараз спостерігаємо зростаючу тенденцію інтеграції правових інститутів у єдину систему, тому можна сказати, що внутрішньодержавне регулювання у країнах інтернаціоналізується. Міжнародні договори, Конвенції у сфері політичного устрою, економіки дедалі частіше набувають прямої дії у національних правових системах [5].

На нашу думку правова глобалізація проходить у процесі правотворчості та прийняття законодавчих актів, а в деяких випадках має вплив, як на джерела, так і на форми права, та має наступні характерні наслідки і особливості: виникають нові юридичні інститути та галузі права; правова сфера держави стає менш залежною від національного права; відбувається трансформація прийнятих, встановлених та закріплених сучасних правових шкіл та систем; відбувається процес зближення та досягнення компромісу між різними суверенними правовими системами; вплив інтеграційних процесів на такі інститути, як «громадянство», «місце перебування», «місце реєстрації», «територія»; зростання впливу зовнішніх регуляторів суспільних відносин шляхом доповнення, зміни, заміщення норм національного права; збільшується, так звана, регіональна правова глобалізація; значне місце у правовій глобалізації займають транснаціональні корпорації та різні міждержавні об'єднання, а не держави.

Ми вважаємо, що правові процеси глобалізації здійснюються тому, що в суспільстві завжди існує потреба до певних умов та стандартів у житті, що невблаганно призводить до необхідності одноманітної правової регламентації, а також ті цілі, які ставлять політики, держави, а умовою для досягнення поставленої мети є необхідність в глобалізації або інтернаціоналізації права. Ми вважаємо, що поступово буде створюватися світовий правовий простір, у якому національні правові системи, як суверенні утворення, поступово будуть втрачати своє значення.

Викладене дозволяє нам сказати, що правова глобалізація переважно вирішує завдання обслуговування економічних та політичних напрямків світових глобалізаційних процесів. При цьому добре відомо, що світові глобалізаційні процеси в економічних та політичних сферах зазвичай містять значний конфліктний потенціал. Тому основним завданням правової глобалізації у сьогоdnішньому світі є зменшити та знизити негативні наслідки цього потенціалу до мінімуму. На це і мають бути спрямовані розробки міжнародних механізмів міждержавного вирішення глобальних проблем сучасності та регулювання міждержавних економічних та політичних процесів. В рамках політичної та економічної глобалізації правову глобалізацію можна розглядати, по-перше, як процес, який має забезпечити правове оформлення та правомочність інститутам глобальної політичної влади та транснаціональним об'єднанням і, по-друге, забезпечити міждержавну взаємодію у справі вирішення глобальних проблем сучасності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Publications du BIT, Bureau international du Travail, CH-1211 Genève 22, Suisse. <https://www.ilo.org/public/english/wcsdg/docs/reportr.pdf>
2. Козюбра М. І. Загальнотеоретичне правознавство в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. Наукові записки НаУКМА. 2017. Т. 193. С. 3–11. (Серія «Юридичні науки»). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun_2017_193_3
3. Удовика Л. Г. Теоретико-правові засади трансформацій правової системи України в умовах глобалізації: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2014. 40 с. file:///C:/Users/Viktor/Desktop/249-Article%20Text-479-1-10-20200608.pdf
4. Войтович Р. В. Вплив глобалізації на систему державного управління (теоретико-методологічний аналіз): Монографія / За заг. ред. д-ра філос. наук, проф. В. М.Князева. - К.: Вид-во НАДУ, 2007. - 680 с. URL: <http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/Vojtovich.pdf>
5. Сучасне суспільство: філософсько-правове дослідження актуальних проблем: монографія / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. Б. Жданенко та ін. ; за ред. О. Г. Данильяна. –

УДК 342

ФУНКЦІЇ ТА ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОФІЛЬНОГО КОМІТЕТУ ПАРЛАМЕНТУ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Теник Антон Володимирович,
аспірант
відділу конституційного права
та місцевого самоврядування
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького
НАН України
2565002752@mail.gov.ua

Проблема вивчення функцій та форм діяльності профільного комітету парламенту України у сфері забезпечення екологічної безпеки є малодослідженою, що зумовлює її актуальність.

З огляду на це, метою дослідження є з'ясування суті функцій та форм діяльності колегіального органу парламенту у вказаній сфері.

Питання забезпечення екологічної безпеки перебуває в центрі уваги профільного комітету парламенту — Комітету з питань екологічної політики та природокористування (далі — Комітет) — органу Верховної Ради України, конституційний статус якого визначено ч. 1 ст. 89 Конституції України, утвореного з числа народних депутатів України для здійснення за відповідними напрямками законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень парламенту, виконання контрольних функцій.

Організація, повноваження та порядок діяльності Комітету визначено Конституцією України, законами України «Про комітети Верховної Ради України» від 04.04.1995 № 116/95-ВР, «Про статус народного депутата України» від 17.11.1992 № 2790-ХІІ, іншими законами України, Регламентом Верховної Ради України та постановами Верховної Ради України.

Відповідно до положень ст.ст. 11 – 14 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» від 04.04.1995 № 116/95-ВР діяльність Комітету у сфері забезпечення екологічної безпеки відбувається шляхом реалізації таких функцій:

1) законопроектної (розробка проектів законів, інших актів Верховної Ради України; попередній розгляд та підготовка висновків і пропозицій щодо законопроектів, внесених суб'єктами законодавчої ініціативи на розгляд Верховної Ради України; доопрацювання за дорученням парламенту окремих законопроектів за наслідками розгляду їх у першому та наступних читаннях (за винятком прийнятих Верховною Радою України актів у цілому); попередній розгляд та підготовка висновків і пропозицій щодо проектів загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля, а також наданні згоди на обов'язковість чи денонсацію міжнародних договорів України; узагальнення зауважень і пропозицій, що надійшли до законопроектів; внесення пропозицій щодо перспективного планування законопроектної роботи);

2) організаційної (зокрема, планування своєї роботи; проведення збору та аналізу інформації з питань, що належать до повноважень комітетів, організації слухань із цих питань, у т.ч. на засіданнях Верховної Ради України; попереднє обговорення відповідно до предметів їх відання кандидатур посадових осіб, яких згідно з Конституцією України обирає, призначає, затверджує парламент або надає згоду на їхнє призначення; підготовка питань на розгляд парламенту відповідно до предметів відання Комітету; участь у формуванні порядку денного пленарних засідань Верховної Ради України; прийняття рішень, надання висновків,

рекомендацій, роз'яснень; розгляд звернень, що надійшли до комітету в установленому порядку; участь відповідно до предметів відання Комітету в міжпарламентській діяльності, взаємодії з міжнародними організаціями; підготовка письмових звітів про підсумки своєї діяльності);

3) контрольної (зокрема, аналіз практики застосування законодавчих актів у діяльності державних органів, їх посадових осіб з питань, віднесених до предметів відання комітетів, підготовці та поданні відповідних висновків та рекомендацій на розгляд Верховної Ради України; контроль за виконанням Державного бюджету України в частині, що віднесена до предметів їх відання, для забезпечення доцільності, економності та ефективності використання державних коштів у порядку, встановленому законом; організація та підготовка за дорученням Верховної Ради України парламентських слухань; організація та підготовка слухань у комітетах; взаємодія з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини; направлення матеріалів для відповідного реагування в межах, установлених законом, органам Верховної Ради України, державним органам, їх посадовим особам; розгляд на своїх засіданнях або під час слухань у комітеті звітів, доповідей та інформації державних органів та посадових осіб, які у передбачених законом випадках подаються до парламенту, здійснення попередньої підготовки питань щодо розгляду на пленарному засіданні Верховної Ради України таких звітів, доповідей та інформації).

Згідно з постановою Верховної Ради України «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання» від 29.08.2019 № 19-IX предметом відання Комітету, зокрема, є: охорона, збереження, використання та відновлення (відтворення) природних ресурсів, у т.ч. надр, лісів, водних ресурсів, атмосферного повітря, тваринного та рослинного світу, природних ландшафтів; збереження та збалансоване використання природних ресурсів виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу; екологічна безпека; радіаційна безпека; правовий режим зони надзвичайної екологічної ситуації; державна політика у сфері поводження з відходами (крім побутових); державний моніторинг навколишнього природного середовища; адміністративно-господарські санкції за забруднення навколишнього природного середовища; створення, охорона та розвиток об'єктів природно-заповідного фонду України; ліквідація наслідків Чорнобильської катастрофи; запобігання негативним антропогенним змінам клімату; екологічний аудит.

Діяльність Комітету у сфері забезпечення екологічної безпеки має, зокрема, такі форми:

- попередній розгляд проектів законів (наприклад, 13.10.2021 Комітетом було розглянуто проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму регулювання викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря (реєстр № 5339 від 06.04.2021) та рекомендовано Верховній Раді України за результатами розгляду цього проекту в другому читанні в остаточній редакції, прийняти його в другому читанні та в цілому [1]);

- обговорення (наприклад, заслуховування та обговорення Комітетом інформації про результати діяльності Державного агентства лісових ресурсів України за 2021 рік та план роботи на 2022 рік [2]);

- комунікація з іншими комітетами парламенту (наприклад, рішення про звернення до Комітету з питань економічного розвитку з пропозицією прискорити розгляд законопроекту № 2764 про внесення змін до Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» щодо відновлення перевірок додержання вимог природоохоронного законодавства суб'єктами господарювання на території проведення антитерористичної операції [2]);

- участь народних депутатів України у робочих групах щодо підготовки проектів законів. До прикладу, на засіданні Комітету, що відбулося 28.04.2022, було запропоновано долучити народного депутата України Мандзія С. В. до робочої групи з підготовки комплексних законодавчих змін щодо вшанування пам'яті осіб, які втратили своє життя під час виконання посадових обов'язків та удосконалення механізму соціального захисту членів їхніх сімей [2].

Висновок. Таким чином, у сфері забезпечення екологічної безпеки профільний комітет парламенту України здійснює законопроектну, організаційну та контрольну функції. Формами його діяльності у зазначеній сфері, зокрема, є: попередній розгляд проектів законів, обговорення, комунікація з іншими комітетами парламенту, участь народних депутатів України у робочих групах щодо підготовки проектів законів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Висновок на проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму регулювання викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря (реєстр. № 5339) / Комітет з питань екологічної політики та природокористування Верховної Ради України. 17 листопада 2021 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=71594 (дата звернення: 07.05.2022).

2. 28 квітня 2022 р. відбулося засідання Комітету з питань екологічної політики та природокористування / Комітет Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування. 28 квітня 2022 р. URL: https://komekolog.rada.gov.ua/news/main_news/75863.html (дата звернення: 07.05.2022).

УДК 343.4

НЕЗАКОННЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ КВАЛІФІКАЦІЇ

Триньова Яна Олегівна,
професор кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології
Академії державної пенітенціарної служби,
доктор юридичних наук, доцент

Стаття 146 Кримінального кодексу (КК) України містить склад злочину «Незаконне позбавлення волі або викрадення людини», частина 1 якого (простий склад) відноситься до категорії нетяжких: карається обмеженням волі на строк до 3 років або позбавленням волі на той же строк. Частина 2 цього злочину передбачає кримінальну відповідальність за «діяння, вчинені щодо малолітнього або з корисливих мотивів, щодо двох або більше осіб або за попередньою змовою групою осіб, або способом, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або таке, що супроводжувалося заподіянням йому фізичних страждань, або із застосуванням зброї, або здійснюване протягом тривалого часу». За ці діяння передбачається вже відповідальність у виді обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на той же строк.

В цій публікації проаналізуємо ситуацію, коли сурогатна мати (далі - СМ), яка перебуваючи у програмі сурогатного материнства (далі - Програма) на підставі оформленого цивільно-правового договору (далі - Договір), вирішила з будь-яких причин не віддавати новонароджену дитину біологічним батькам.

СМ народила дитину, отримала Медичне свідоцтво про народження дитини; при цьому в Актовому записі про народження дитини її зазначено як біологічну матір; на підставі нього отримала Свідоцтво про народження дитини. Звісно, що у всіх названих документах СМ була вписана (з її слів) як біологічна матір дитини.

Ці документи надали СМ квазіправо розпоряджатися цією дитиною як власною, зокрема визначати її місце проживання, перебування, навіть визначати в подальшому громадянство дитини тощо. Відповідно до ст. 121 СК України права та обов'язки матері, батька і дитини ґрунтуються на походженні дитини від них, засвідченому органом державної реєстрації актів цивільного стану в порядку, встановленому статтями 122 та 125 цього кодексу. Якщо на цьому поставити крапку, і формально розтлумачити закон, то може здатися, що СМ має законне право на утримання цієї дитини, адже за наведеними статтями

СК – вона є матір'ю цієї дитини (у всіх первинних документах вона зазначена як біологічна матір, а не СМ). Отже може здатись, що в її діях формально не буде порушення закону щодо протиправного утримання людини (в нашому випадку – малолітньої особи).

Проте, якщо більш глибоко проаналізувати чинне законодавство України та міжнародне - висновок зміниться на протилежний. На наш випадок буде поширюватись частина 2 ст. 146 КК – кваліфікований склад. Відповідно кваліфікуючими ознаками будуть предмет злочину – малолітня особа (дитина), також може бути наявним мотив злочину – корисливий (адже не виключений шантаж біологічних батьків з метою отримання більшої грошової компенсації, ніж передбачена в Договорі); також не виключена ознака співучасті – тобто вчинення дій СМ за попередньою змовою (наприклад з родичами СМ, друзями які допомагають їй в догляді за дитиною, переміщенням тощо).

З об'єктивної сторони цей злочин може бути вчинений у двох формах: 1) незаконне позбавлення волі людини; 2) викрадення людини. Перша форма вчинення цього злочину нам не підходить, адже її визначає небажання потерпілої особи (предмет злочину – новонароджена дитина) перебувати в тому чи іншому місці. Навряд чи новонароджена людина може виявляти свідоме ставлення до місця свого перебування. Відтак говорити про ігнорування її волі навряд чи можна.

Однак друга форма вчинення цього злочину – викрадення, є належною в цій ситуації. Дитина є фактично предметом незаконного заволодіння. В нашому випадку, СМ, утаївши від медичного персоналу клініки, в якій відбувались пологи, інших осіб, які могли бачити переміщення СМ із новонародженою дитиною, факт, що вона є СМ, а не біологічною матір'ю,- СМ вчинила таємне заволодіння дитиною, адже інші особи, які її бачили, не розуміли значення вчинюваних СМ незаконних дій у відношенні дитини. Однак в даному випадку не слід додатково акцентувати увагу на такій ознаці викрадення як не розуміння дитиною дій СМ щодо неї через малолітство, адже це і так зрозуміло.

Момент закінчення цього злочину відбувся в час, коли СМ вписала себе в Актівий запис про народження дитини як біологічну матір, тим самим фактично вчинивши інтелектуальний підлог і отримавши у використанні підроблений документ (ч. 4 ст. 358 КК України), в такий спосіб надавши собі квазіправо розпоряджатися цією дитиною і встановила фактично контроль над дитиною. Доказ умислу СМ на заволодіння дитиною документально виразився в отриманні СМ Свідоцтва про народження дитини, в якому вона записана в якості матері дитини і тим самим закріплено походження дитини від неї. Зазначу, що всі ці документи сьогодні можливо отримати відносно швидко ще в пологовому будинку, не виходячи за його межі, і виписатись з пологового будинку вже з квазізаконними документами на дитину, що надає квазізаконні підстави розпоряджатися такою дитиною.

Окремо зазначу, що дії СМ щодо використання підробленого Свідоцтва про народження (за інтелектуальною ознакою – внесення неправдивих відомостей) слід кваліфікувати як вчинення кримінального проступку, передбаченого ч.4 ст. 358 КК України. При цьому дії працівників РАГСу, інших службових осіб, які оформлювали для СМ ці документи і не знали та не могли знати про хибність даних, наданих СМ, не слід розцінювати як співучасть у цьому кримінальному проступку. Ці особи були використані в якості знаряддя злочину і тому їх дії не мають тягнути кримінальну відповідальність.

Слід звернути увагу, що викрадення людини є триваючим злочином, тобто СМ перебуває у «злочинному» стані з моменту заволодіння дитиною і можливістю нею розпоряджатись (тобто вважаю – з моменту отримання Свідоцтва про народження дитини) до моменту виявлення цього злочину чи до моменту звернення СМ до правоохоронних органів із зізнанням про вчинення такого злочину. Це в свою чергу означає, що особи, які приєднались до СМ в описаний проміжок часу є співвиконавцями цього злочину. Участь особи – співучасника у якості співвиконавця буде впливати на призначення йому покарання в бік збільшення його міри чи розміру, на відміну від співучасті у злочині у ролі пособника чи підбурювача. Таким чином, близькі особи СМ, її друзі, які допомагали їй під час незаконного утримання дитини у себе, – автоматично збільшують міру своєї кримінальної відповідальності.

Також хочу звернути увагу, що корисливий мотив (отримання грошової винагороди або іншої майнової вигоди), який є кваліфікуючою ознакою злочину, передбаченого ч.2 ст. 146 КК може з легкістю перерости в інший мотив – розголошення відомостей про біологічних батьків дитини, які вони бажають утримувати у таємниці, що також є нерідкістю. Однак в цьому випадку вже змінюється і кваліфікація дій СМ. Вважаю, що в такому випадку до ч. 2 ст. 146 КК слід додавати ст. 189 («Вимагання») КК України.

Разом з тим, самим цікавим є суб'єктивні ознаки злочину, передбаченого ст. 146 КК, в контексті нашого випадку. Суб'єкт цього злочину – загальний, тобто фізична, осудна особа, яка на момент вчинення цього злочину досягла віку кримінальної відповідальності за цей злочин, встановлений в ст. 22 КК України, тобто 16 років. Згідно Порядку, СМ відповідає цій ознаці, адже нижча межа її віку може бути 18 років. Шляхом тлумачення закону доходимо висновку, що суб'єктами цього злочину не можуть бути особи, які на законних підставах можуть утримувати осіб в певному місці: батьки, опікуни, усиновителі, інші особи, яким надано законне право визначати місцезнаходження та перебування дитини. Саме в тлумаченні останньої ознаки суб'єкта потрібно розібратись детально. Як було зазначено, СМ в нашому випадку формально має документи на дитину (Свідоцтво про народження, в якому вона записана матір'ю). Також встановлено, що СМ отримала ці документи внаслідок інтелектуального підлогу. Однак якщо взяти до уваги реальні правовідносини між СМ та біологічними батьками, які підтверджуються відповідним договором, та наведеними на початку тез положеннями СК України, то СМ і не набувала своїх прав на дитину. У разі проведення законної програми сурогатного материнства, довести відсутність генетичної спорідненості між СМ та новонародженою дитиною не важко. Для цього в клініці, яка проводила лікування цим методом, видається медична довідка встановленого зразка про наявність генетичної спорідненості із одним із батьків дитини, а також довідка про використання донорського біологічного матеріалу (замість генетичного матеріалу другого з батьків). Рекомендується в справах такої категорії зробити ще і генетичну експертизу СМ та новонародженої дитини, яка буде прямо свідчити про відсутність такої генетичної спорідненості. Названих документів, підтверджуючих її статус як СМ, враховуючи наведену аргументацію, є достатнім для порушення кримінального провадження за фактом вчинення злочину передбаченого ч. 2 ст. 146 КК України.

Щодо суб'єктивної сторони цього злочину, то він вчиняється з прямим умислом – щодо діяння (викрадення дитини). СМ усвідомлює, що за законом (СК України, Договір) вона не має права викрадати дитину, СМ передбачає суспільно небезпечні наслідки свого діяння, але бажає зробити саме це. Мотиви можуть бути різними, про що вже зазначалось. Ставлення до наслідків у СМ - необережне. Так в разі заподіяння СМ дитині смерті, тілесних ушкоджень, страждань тощо вважається, що СМ не передбачала настання цих наслідків, хоча повинна і могла їх передбачити (кримінальна протиправна недбалість), або вона передбачала настання суспільно небезпечних наслідків, проте розраховувала на їх відвернення (кримінальна протиправна самовпевненість). Якщо слідством буде встановлено умисне ставлення до наслідків (прямий чи непрямий умисел), то дії СМ мають бути додатково кваліфіковані як злочин проти життя та здоров'я особи. Оскільки, як зазначалось, ст. 146 КК України відноситься до триваючих злочинів, то дії СМ або інших осіб, які стали співвиконавцями цього злочину, які призвели до тяжких наслідків, можуть вчинятись в будь-який момент до завершення злочину.

Отже кваліфікація діяння щодо викрадення людини має враховувати обставини кожної конкретної справи та бути звільненою від формалізму.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ГРОМАДЯН В ОБОРОНІ УКРАЇНИ

Троянський Олександр Анатолійович,
доцент кафедри права та правового регулювання
авіаційної діяльності
Льотної академії
Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук, доцент,
alekstr2015@ukr.net

Збройна агресія Російської Федерації 24 лютого 2022 року проти України, що супроводжується повномасштабним застосуванням воєнної сили, а також блокадою її портів, узбережжя, повітряного простору, змусила Україну перейти до всеохоплюючої оборони, яка передбачає підтримання певного балансу та синергії воєнних і невоєнних засобів для забезпечення безпеки України.

Такими засобами є не лише координація спроможностей Збройних Сил України (далі – ЗСУ), інших складових сил оборони з можливостями інших складових сектору безпеки і оборони України, використання новітніх високотехнологічних і високоефективних засобів ведення збройної боротьби, політико-дипломатичні заходи, а також гармонійний розвиток всіх складових військового резерву людських ресурсів з поєднанням можливостей оперативного і мобілізаційного резерву, розвитку спроможностей сил територіальної оборони ЗСУ та руху опору за підтримки громадянського суспільства, застосування нових форм участі цивільного населення в обороні нашої держави в умовах воєнного конфлікту.

Стаття 65 Конституції України встановлює, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України. Громадяни відбувають військову службу відповідно до закону [1].

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України (за винятком випадків, визначених законом), іноземців та осіб без громадянства, пов'язаній із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності [2].

Складовими національного спротиву є територіальна оборона, рух опору та підготовка громадян України до національного спротиву. Згідно ст. 4 Закону України «Про основи національного спротиву» територіальна оборона складається з військової, цивільної та військово-цивільної складових [3].

У ст. 1 зазначеного вище закону визначено дві категорії добровольців, які можуть брати участь у територіальній обороні:

- *доброволець Сил територіальної оборони ЗСУ* – громадянин України або іноземець чи особа без громадянства, яка перебуває в Україні на законних підставах впродовж останніх п'яти років та на добровільній основі зарахований до проходження служби у складі добровольчого формування Сил територіальної оборони ЗСУ;

- *доброволець добровольчого формування територіальної громади* – громадянин України зарахований до воєнізованого підрозділу, сформованого на добровільній основі з громадян України, які проживають у межах території відповідної територіальної громади, який призначений для участі у підготовці та виконанні завдань територіальної оборони в межах території відповідної територіальної громади.

Комплектування органів військового управління, військових частин Сил територіальної оборони ЗСУ здійснюється:

1) *у мирний час* – військовослужбовцями за контрактом та за призовом особами офіцерського складу;

2) *в особливий період* – військовослужбовцями за контрактом, за призовом особами офіцерського складу та територіальним резервом.

До складу добровольчих формувань територіальних громад зараховуються громадяни України, які відповідають вимогам, встановленим Положенням про добровольчі формування територіальних громад [4], пройшли медичний, професійний та психологічний відбір і підписали контракт добровольця територіальної оборони.

Основу добровольчих формувань територіальних громад складають громадяни України, які пройшли військову службу у ЗСУ або службу в інших військових формуваннях та правоохоронних органах.

У березні поточного року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» [5], відповідно до ст. 1 якого, у період дії воєнного стану громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, можуть брати участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та інших держав, у тому числі отримати вогнепальну зброю і боєприпаси до неї відповідно до порядку та вимог, встановлених МВС України.

Категорії таких цивільних осіб законодавством не визначені. Однак можемо їх виділити проаналізувавши Порядок видачі вогнепальної зброї і боєприпасів до неї цивільним особам, які беруть участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав [6].

Громадяни як члени громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону можуть брати участь у посиленні охорони та захисті державного кордону у порядку, визначеному Законом України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» [7].

Згідно зі ст. 1 та 7 Закону України «Про волонтерську діяльність» [8] громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах та є дієздатними, можуть здійснювати волонтерську діяльність, яка є добровільною, соціально спрямованою, неприбутковою діяльністю, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги.

Таким чином реалізувати свій конституційний обов'язок щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності нашої держави громадяни України можуть у наступних формах:

- проходження військової служби у підрозділах Сил спеціальних операцій, Сил територіальної оборони, Сил логістики, Сил підтримки, Медичних сил;
- участь у русі опору;
- участь у добровольчих формувань територіальних громад;
- участь у громадських формуваннях з охорони громадського порядку і державного кордону;
- самостійний спротив з метою захисту як свого життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки, так і інших людей;
- здійснення волонтерської діяльності;
- виконання громадянами своїх функціональних обов'язків на підприємствах, установах та організаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.05.2022).

2. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 бер. 1992 р. № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 10.05.2022).

3. Про основи національного спротиву: Закон України від 16 лип. 2021 р. № 1702-IX. Дата оновлення 19.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 10.05.2022).

4. Положення про добровольчі формування територіальних громад : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 груд. 2021 р. № 1449. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1449-2021-%D0%BF#n11> (дата звернення: 10.05.2022).

5. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України : Закон України від 3 бер. 2022 р. № 2114-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text> (дата звернення: 10.05.2022).

6. Порядок видачі вогнепальної зброї і боєприпасів до неї цивільним особам, які беруть участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07 бер. 2022 № 175. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0295-22#Text> (дата звернення: 10.05.2022).

7. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22 черв. 2000 р. № 1835-III. Дата оновлення 15.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text> (дата звернення: 10.05.2022).

8. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19 квіт. 2011 р. № 3236-VI. Дата оновлення 03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 10.05.2022).

УДК 34 (477)

ВОЄННИЙ СТАН ЯК ПЕРЕДУМОВА ДЛЯ НЕОБХІДНИХ ЗМІН У ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Федосенко Наталія Анатоліївна,
доцент кафедри права
гуманітарно-правового факультету,
Національного аерокосмічного університету
імені М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»,
кандидат юридичних наук, доцент
n.fedosenko@khai.edu

З 24 лютого 2022 року, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», в Україні введено режим воєнного стану [1]. Зазначені обставини стали передумовами внесення відповідних змін до цивільного законодавства, зокрема до Цивільного кодексу України (далі - ЦК).

Під час війни в Україні багато людей втратили джерело доходу, були змушені покинути свій дім, або ж переїхати до іншої країни, що значним чином ускладнило виконання взятих на себе грошових зобов'язань.

З метою полегшення ситуації для позичальників України на час війни та післявоєнного відновлення економіки було прийнято Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 № 2120-IX, який набрав чинності 17.03.2022 року, яким внесено зміни до ЦК (далі Закон №2120) [2].

Актуальним є дослідження цього питання виходячи з потреби врахувати ці зміни при регулюванні цивільних правовідносин під час дії воєнного стану.

Щодо особливостей визначення строків та термінів і позовної давності, які зазнали змін, то відповідно до пункту 19 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану строки, визначені статтями 257-259, 362, 559, 681, 728, 786, 1293 ЦК, продовжуються на строк його дії.

Так, відповідно до положень ст. 259 ЦК позовна давність, встановлена законом, може бути збільшена за домовленістю сторін. Договір про збільшення позовної давності укладається в письмовій формі. Позовна давність, встановлена законом, не може бути скорочена за домовленістю сторін. Таким чином, якщо умовами договору строк позовної давності збільшено з 3 років загальної позовної давності, наприклад, до 5 років, то перебіг 5-річного строку на час воєнного стану зупиняється.

Щодо особливостей відповідальності позичальника, внесено зміни до пункту 18 Розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Цивільного кодексу України». Так, відповідно до чинної редакції пункту 18 у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування у разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитором (позикодавцем), позичальник звільняється від відповідальності, визначеної статтею 625 ЦК, а також від обов'язку сплати на користь кредитора (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення. Неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена відповідними договорами, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за такими договорами, підлягають списанню кредитором (позикодавцем).

Однак, звертаємо увагу, що Закон № 2120 не звільняє від відповідальності позичальників у разі прострочення виконання негрошового зобов'язання. Тож якщо позичальник позичив інші речі, визначені родовими ознаками, то в разі прострочення повернення позикодавцю такої самої кількості речей того ж роду та такої ж якості штрафні санкції (неустойка, пеня, штраф) підлягають стягненню без послаблень. До того ж, позичальник звільняється від відповідальності, а не від виконання основного зобов'язання. Отже, основну суму боргу (кредиту, позики) та відсотки необхідно повертати. Таким чином, законодавство не передбачає списання боргів, які виникли протягом дії воєнного стану.

Певних змін зазнала сфера регулювання майнових прав інтелектуальної власності. Згідно абзацу 3 частини 1 статті 1 Закону України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України». Так, майнові права інтелектуальної власності, строк чинності яких спливає на день введення в Україні воєнного стану або під час дії воєнного стану, залишаються чинними до дня, наступного за днем припинення чи скасування воєнного стану.

Отже, створено правові механізми захисту інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності, аби не допустити втрати прав інтелектуальної власності у період дії воєнного стану, адже на державу покладено обов'язок мінімізувати вплив негативних факторів та наслідків дії воєнного стану на громадян України. З дня, наступного за днем припинення чи скасування воєнного стану, чинність майнових прав інтелектуальної власності може бути продовжена у встановленому порядку з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом.

Окрему увагу звертаємо на зміни, які стосуються виконавчого провадження, зокрема щодо рішень у цивільних справах. Так, внесено зміни до пункту 10-2 Розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження». До набрання чинності законом щодо врегулювання відносин за участю осіб, пов'язаних з державою-агресором, зупиняється вчинення виконавчих дій, забороняється заміна стягувачів у виконавчих діях, стягувачами за якими є Російська Федерація або такі особи: громадяни Російської Федерації; юридичні особи, створені та зареєстровані відповідно до законодавства Російської Федерації.

До того ж, тимчасово, на період до припинення або скасування воєнного стану на території України фізичні особи можуть здійснювати видаткові операції з рахунків, на кошти яких накладено арешт органами державної виконавчої служби, приватними виконавцями, без урахування такого арешту за умови, якщо сума стягнення за виконавчим документом не перевищує 100 тисяч гривень; юридичні особи - боржники можуть здійснювати видаткові операції з рахунків, на кошти яких накладено арешт органами державної виконавчої служби, приватними виконавцями, виключно для виплати заробітної плати в розмірі не більше п'яти мінімальних розмірів заробітної плати в місяць на одного працівника такої юридичної особи, а також сплати податків, зборів та єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Однак, зважаючи на виклики сьогодення та стрімкість подій, що відбуваються, вважаємо, що сьогодні потребує додаткових змін правове регулювання інших цивільних правовідносин, зокрема, зобов'язальні, деліктні у своїх конкретних правових проявах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. No 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 20.05.2022).
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX. *Голос України* від 17.03.2022 № 58. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення 20.05.2022).

UDC 347.77:342.7

CORRELATION BETWEEN HUMAN RIGHTS AND INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS

Filinovych Valeriia,

associate professor of the Civil Law and Trial Department,
National aviation university,
candidate of legal sciences (Ph.D. (Law))

valeriia.filinovych@npp.nau.edu.ua

Ensuring the protection of intellectual property rights, as you know, not only helps a person to protect the results of his creative activity from encroachment but significantly contributes to economic growth and stimulates the development of innovation. But this is only possible if fundamental human rights are respected. These, according to the Universal Declaration of Human Rights, include, among other things, the right to life, freedom of thought, freedom to seek, receive and disseminate information and ideas, as well as participation in the cultural life of society and access to art, and the like [1].

As A. M. Levkovets marks, in the 80–the 90s of the 20th century, mass patenting of inventions in medicine and pharmaceuticals began, at the same time, the priority of the interests of society through the principle of conformity to the interests of society and morality came to the fore as one of the requirements for patentability. But, as the scientist notes, the situation was indeed far from ideal, which was significantly influenced by globalization processes. This has led to a contradiction between the observance of human rights and intellectual property rights in such areas as freedom of speech, creativity, access to information, and the like [2, p. 28-29].

In the context of human rights, two main approaches to understanding copyright as an institution of intellectual property law should be pointed out. So, at this stage in the development of mankind, most people identify the concept of copyright law with what we call copyright in the understanding of the continental legal family. This concept has German philosophical roots and was based on the fact that the originator (creator) has the right to protect the result of his creativity under natural justice because his corresponding creativity is an integral element of his personality. It was this approach that in the 19th century became the basis for the formation of the so-called doctrine of the moral rights of authors (fr. “*Droit moral*”). Then this concept contributed to the consolidation of the personal non-property rights of authors in local and international legal acts. The Anglo-American system (model), the foundation for which was the Charter of Queen Anne, was aimed at the commercial use of the results of the intellectual and creative activity of human creativity.

The above significantly influenced the formation of different approaches to the division of objects and subjects of copyright, the scope of their capabilities, and the moment when the rights in question originated. This means that in common law countries "copyright" protection covers literary and artistic works, as well as phonograms, television programs, and the like. An interesting feature in this context is that for the first group of these objects there is a requirement to be original, but for the second such a requirement is not presented. Also in the countries of the corresponding family, there is a requirement to fix the object of creativity on a material carrier, or legal protection will not be provided to it. It is also important that the author, in this case, can be not only an individual (i.e. a person), but also a legal entity, and personal non-property copyrights will be protected in the order

of application of common law. At the same time, property rights provide the creator with an exclusive monopoly on certain types of actions with his object.

The continental system of law, on the contrary, necessarily requires the originality of the creative result of human activity as an object of copyright. As for the obligatory nature of "material" fixation, this is not always required. Only a person, that is, an individual, in the course of his creative intellectual activity, can complete an object of intellectual property, and therefore only he can be called the author, but not a legal entity. Also concerning personal non-property rights, that is, inalienable from the personality of the author, the list of property rights should not be considered exhaustive. According to the continental model, the moment of creation of copyright should be considered the moment of creation of the corresponding work. An important nuance, in this case, is that the preliminary fulfillment of any formalities is not required [3, p. 26].

Accordingly, the Anglo-American model in the context of copyright protects the published or unpublished original outcome and the creator's material rights. The continental model focuses on the protection of inalienable personal rights, considering copyright as inseparable from the personality of the originator. It can be said that it is the latter approach that is used in most countries of the world, nevertheless, the United States, although they are party to the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, the so-called "Bible" of copyright, they remain inclined to the concept of copyright.

Consequently, taking into account the consideration of intellectual property rights as natural, the protection of the relevant objects should be provided by law in the same way as tangible assets, because a person, each of us, has a natural right to the products of his intellectual labor.

If we return to the general system of intellectual property law, then by the end of the 20th century its possibilities became more and more limited due to the emergence of new industries and new creative objects, as well as changes in the terms of protection of patents and copyrights. New troubles have arisen – the increase in the cost factor against the background of the complexity of technologies in the creation of intellectual products, as well as the change in the methods of profit-making by companies. But what is much more important in the international legal aspect, conflicts of interests between the most developed countries and other states began to arise more and more often [2, p. 29-30].

So, because of the foregoing, we can conclude that intellectual property should be considered as a kind of property and, accordingly, it should be protected by nature, under fact.

The previously mentioned continental legal model became the basis for Ukraine as well. Our modern legislation in the field of intellectual property is developing in two main directions: 1) improving the legal mechanisms for its protection and 2) harmonizing it with human rights. And the second paradigm sets itself, among other things, such goals as ensuring the implementation of the principle of the supremacy of natural human rights over intellectual property rights, as well as the development, implementation, and search for the most optimal legal and economic means for harmonizing the interests of all players in the process of creating intellectual and innovative work [4].

Hence, in the context of globalization, the realization of economic, social, and cultural human rights often comes into conflict with the system of intellectual property rights. Therefore, the system of basic human rights must be in balance and coherence with the system of intellectual property rights, which is possible due to the establishment of boundaries for the exercise of such intellectual property rights. It is important to observe the equality of all subjects of the relevant sphere, especially at the interstate level, so that developed countries do not use sanctions and other restrictions to coerce less developed countries for their benefit, which, for example, can result in limiting state sovereignty.

As a result, we note that modern European legislation is based on the principles of respect for the rule of law and fundamental human rights and freedoms. The EU, however, is very concerned about the increasing number of malicious acts of theft of intellectual property and other illegal use of it in the cybernetic domain. Therefore, member countries call for a confident and persistent struggle against such malicious acts and the development of international cooperation in the field of intellectual property protection in every possible way.

REFERENCES

1. Бондаренко С. Авторське право та суміжні права. Київ : Ін-т інтелект. власності і права, 2008. 288 с.
2. Загальна декларація прав людини (рос/укр) : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 17.06.2022).
3. Левковець О. М. Інтелектуальна власність і права людини: прояви дисонансу. *Економічна теорія та право*. 2015. Т. 4, № 23. С. 28–41.
4. Центр гармонізації прав людини та прав інтелектуальної власності. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. URL: <http://www.inprojournal.org/uk/partneri/centre-harmon/> (дата звернення: 17.06.2022).

УДК340.115

ЗАХИСТ ПРАВ ЖІНОК: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Цебенко Соломія Богданівна,
доцент кафедри теорії права та конституціоналізму
Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка»,
кандидат юридичних наук, доцент,
solomiya.b.tsebenko@lpnu.ua

Василенко Сніжана Романівна,
студентка
Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
snizhana.vasylenko.pv.2021@lpnu.ua

У світі рівень насильства щодо жінок, яке виявляється у сексуальних домаганнях, торгівлі жінками, схиланні до проституції, примусових шлюбах тощо, залишається неприпустимо високим. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, об'єктом сексуальної наруги стає кожна п'ята дівчина, а кожна третя жінка хоч раз за життя стає жертвою сексуального насильства з боку свого інтимного партнера.

Виділяють шість основних етапів становлення гендерної рівності:

Першим етапом слід вважати становлення розуміння принципу рівності людей як загального міжнародного стандарту. Право на рівність та недискримінацію було не просто прийняти міжнародним співтовариством [5, с. 206].

Другим етапом формування політики протидії дискримінації є утвердження на міжнародному та конституційному рівні цивілізованих держав принципу расової рівності. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації останню розуміє як будь-яке розрізнення, виняток, обмеження чи перевагу, засновані на ознаках раси, кольору шкіри і т. п. [6].

Третім етапом, на нашу думку, є розвиток спеціалізованих антидискримінаційних законів в окремих сферах та за окремими ознаками дискримінації, зокрема у сфері гендерної рівності. Онову формування гендерної політики рівності та недискримінації становить прийнята ще у 1978 році Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [4].

Четвертим етапом щодо розвитку доктрини антидискримінації була увага міжнародної громадськості до проблем нетерпимості на основі релігії, переконання, етнічного походження та мови.

П'ятим етапом є розвиток міжнародного правового регулювання забезпечення інклюзивного середовища для людей з інвалідністю. Конвенція про права людей з інвалідністю [3] та Факультативний протокол до неї були прийняті 13 грудня 2006 року та відкриті для підписання 30 березня 2007 року. Це перша всеосяжна угода з прав людини 21 століття і перша конвенція з прав людини, відкрита для підписання регіональними організаціями. Конвенція набрала чинності 3 травня 2008 року.

Шостим етапом є постановка питання щодо комплексного правового регулювання новітніх ознак дискримінації, які пов'язані з розвитком біотехнологій та медицини. Відповідно до Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину 1997 року закріплює необхідність «поважати людину як окрему особистість та як члена людської спільноти та визнаючи важливість забезпечення її гідності» у зв'язку з тим, що «біологія та медицина розвиваються прискореними темпами» [7].

Гендерна рівність може існувати тільки в суспільстві, де втілюються у повсякденних діях і поведінці людей відповідні правові, моральні та етичні норми. Проте реалізація законодавства, що об'єктивує принцип гендерної рівності, має підкріплюватись гарантіями з боку держави через покладення відповідних обов'язків на її інституції. Закріплений в нормативно-правових актах принцип гендерної рівності не буде реальним без його систематичного впровадження в суспільне життя через діяльність державних та громадських організацій.

Ю. Тодика зазначає, що недостатньо мати матеріальні норми, розвинену систему законодавства, а потрібні чіткі механізми їх втілення в життя. Міжнародний досвід доводить, що створення механізмів забезпечення принципу гендерної рівності свідчить, наскільки ефективно держава може побудувати об'єднане, розвинуте та поступальне суспільство. Адже рівень захищеності прав жінок показує рівень розвитку суспільства, тому нехтування проблемами гендерної рівності ставить під сумнів всю систему державного управління [1, с. 116]. Механізм забезпечення принципу гендерної рівності є неодмінною складовою комплексного механізму забезпечення прав і свобод людини.

Проте важливо зазначити, що у своєму сучасному значенні принцип гендерної рівності вперше знайшов відображення тільки у Статуті ООН. Хоча Статут містить лише загальні принципи, що стосуються прав людини, однак вже з їх загального аналізу випливає, що основні свободи і права людини розповсюджуються однаковою мірою і в повному обсязі як на чоловіків, так і на жінок, і що принцип рівноправ'я чоловіків та жінок є частиною загального питання про основні свободи і права людини [2].

Подолання очевидної та прихованої гендерної нерівності потребує застосування низки інституціональних механізмів, а також активної просвітницької роботи. Насамперед слід звернути увагу на гендерний мейнстримінг, тобто масштабно прийняту стратегію для просування гендерної рівності, яка дає змогу гендерним перспективам і гендерній рівності бути в центрі політики, досліджень, адвокатування/діалогу, законодавства, розподілу ресурсів тощо. Ця стратегія передбачає оцінку впливу будь-якої запланованої дії на жінок і чоловіків, зокрема законодавства, стратегій або програм, в усіх галузях і на всіх рівнях.

Отже, світова спільнота розглядає проблему гендерної рівності у контексті прав людини, пропонує низку інтегральних показників для вимірювання гендерної нерівності та пропонує стратегії гендерної інтеграції та інклюзії. В Україні, попри наявність спеціального законодавства, яке покликане забезпечити рівність можливостей чоловіків та жінок, та ухвалення низки нормативно-правових актів щодо впровадження зобов'язань у контексті європейської інтеграції, рівень гендерної нерівності та гендерної асиметрії залишається відносно високим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гонюкова Л. В., Педченко Н. С. Сучасний механізм упровадження гендерної політики в Україні. Вісник НАДУ при Президентіві України. 2016. № 2. С. 114-120.
2. Зайцева О. Захист прав жінок: чому міжнародні конвенції погано працюють. URL <https://genderindetail.org.ua/season-topic/genderne-nasilstvo/zahist-prav-zhinok-chomu-mizhnarodni-konventsii-pogano-pratsyuyut-134063.html>.
3. Іовчева А. М. Гендерна рівність в сучасних політичних процесах Республіки Сербія та України: дис. ... канд. політ. наук. Одеса, 2013. 238 с.
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 груд. 1979 р. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_207.
5. Львова О. Л. Гендерна рівність: перспективи та загрози. Альманах права. 2013. Вип. 4. с. 206-211.
6. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 04 лют. 1994 р. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text
7. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. United Nations Department of Economic and Social Affairs. URL <https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf>.

УДК 342.9

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КВАЛІФІКАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Чалик Вадим Романович,

викладач
кафедри загальноправових дисциплін
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Кваліфікація правопорушень є найскладнішим завданням у правозастосуванні. Ніяка інша правозастосовна діяльність та судова практика не вимагає врахування такої кількості конкретних обставин вчинення діяння, такого досконального знання законодавства, що передбачає відповідальність за його вчинення. Саме в цій діяльності припускається й найбільша кількість помилок. Більшість рішень судів змінюється і скасовується через неправильну кваліфікацію правопорушень. Причому до помилки в кваліфікації правопорушень часто призводить неврахування чи неправильна оцінка якоїсь однієї, іноді незначної, обставини чи ознаки адміністративного делікту. У зв'язку з вищенаведеним актуальним питанням є глибоке наукове дослідження проблеми кваліфікації усіх проступків, зокрема тих, які передбачають у подальшому процедуру притягнення до дисциплінарної відповідальності.

Термін «кваліфікація» є полісемічним і застосовується в різних галузях знання для позначення тих чи інших категорій дійсності. Поняття «кваліфікація» має три значення: ступінь придатності до будь-якого виду праці, ступінь підготовленості; професія, фах; визначення якості будь-чого, оцінка будь-чого. У цьому останньому значенні термін «кваліфікація» використовують в юридичних науках, коли виникає потреба оцінити конкретне діяння людини [1, с. 201].

Кваліфікація адміністративних правопорушень посідає важливе місце в провадженні у справах про адміністративні проступки, оскільки замало здійснити перевірку дотримання вимог адміністративного законодавства та виявити правопорушення, важливо правильно встановити, чи є така дія або бездіяльність особи протиправною, тобто визначити, чи охоплюється вчинене складом законодавчо встановленого проступку. Правильна

кваліфікація того чи іншого діяння – це запорука дотримання прав особи, уникнення неправомірного притягнення її до адміністративної відповідальності [1, с. 201]. Головна мета кваліфікації – дати правову оцінку конкретному фактичному діянню, тобто визначити його відповідність ознакам правопорушення, передбаченим адміністративно-деліктною нормою.

Зміст терміна «кваліфікація» зводиться до встановлення якісної характеристики явища або предмета, які визначаються. Термін «кваліфікація правопорушень» застосовується в юридичній науці у двоякому значенні: як логічний процес пізнання юридичної суті вчиненого в реальному житті протиправного діяння і як кінцеве судження, що отримане в результаті процесу пізнання, й дає юридичну оцінку вчиненого правопорушення. Кваліфікація за своєю суттю є не лише процесом пізнання, під час якого використовуються логічні форми мислення. Кваліфікація як висновок має форму умовиводу, за допомогою якого формується законодавча модель протиправних дій суб'єкта [2, с. 299].

Вітчизняні адміністративісти визначають поняття кваліфікації адміністративних проступків по-різному. Спираючись на здобутки науки кримінального права, І. Голосінченко, М. Стахурський та Н. Золотарьова розуміють під нею «встановлення відповідності конкретного діяння ознакам того чи іншого складу адміністративного проступку, передбаченого в Кодексі України про адміністративні правопорушення» [3, с. 27].

У свою чергу, П. С. Гагай розглядає кваліфікацію адміністративних деліктів як оцінку юридичного факту, що містить формальні ознаки адміністративного делікту, котра полягає у співвіднесенні такого діяння з відповідною нормою законодавства про адміністративні правопорушення та у необхідному юридичному реагуванні, встановленому вищезазначеним законодавством [4, с. 100]. А. В. Гуржій визначає кваліфікацію адміністративних правопорушень як встановлення відповідності ознак фактичного діяння ознакам складу правопорушення, передбаченого адміністративно-деліктним законодавством України [5].

Отже, кваліфікація адміністративних проступків – це встановлення ознак вчиненого діяння й зіставлення їх з ознаками того чи іншого складу правопорушення з метою визначення відповідності, збігу цих ознак і формулювання висновку про наявність або відсутність складу конкретного адміністративного правопорушення [6, с. 220; 7]. Кваліфікацію слід розглядати також як найважливіший етап правозастосовчої діяльності [8, с. 130]. Відповідне визначення досить повно характеризує явище кваліфікації адміністративного проступку як складову правозастосовного процесу та специфічний різновид адміністративно-правової кваліфікації.

Кваліфікація адміністративних проступків є досить складним процесом, який має свої етапи та передумови. Останніми, зокрема, визнаються: 1) всебічне, повне і об'єктивне встановлення всіх фактичних обставин справи: з'ясовується, чи мала місце протиправна дія, у вчиненні якої звинувачується винна особа; встановлюється наявність у діях порушника складу проступку і відповідність його адміністративно-правовій нормі, яка передбачає відповідальність за вчинені протиправні дії; з'ясовуються мотиви вчинення протиправних дій та винність особи, а також обставини, які впливають на характер і ступінь адміністративної відповідальності; вивчаються дані, що характеризують особу порушника, характер і розмір заподіяної шкоди; 2) точне і достовірне визначення юридичного значення всіх фактичних обставин вчинених протиправних дій і особи порушника; 3) правильний вибір адміністративно-правової норми та з'ясування її змісту й значення [2, с. 299]. Слід додати, що до зазначених передумов слід віднести попереднє з'ясування всіх законодавчих ознак того чи іншого адміністративного проступку, тобто кожен працівник міліції, який причетний до адміністративно-юрисдикційної практики, має чітко уявляти, які діяння визнаються правопорушеннями, які властивості вони мають, чим відрізняються від інших подібних діянь тощо. Отже, основною передумовою належної кваліфікації адміністративного проступку є точне визначення всіх ознак діяння, які характеризують його як проступок.

До актуальних проблем кваліфікації адміністративних правопорушень варто віднести такі:

- доволі низький рівень знань чинного законодавства суб'єктами правозастосування (наприклад, співробітники Національної поліції мають нетривалу практику застосування

адміністративно-деліктного законодавства і часто поверхові знання юридичних норм, що призводить до помилок у кваліфікації адміністративних правопорушень або непритягнення до відповідальності винуватих осіб);

- відсутність єдиної правової позиції щодо тлумачення окремих складів адміністративних правопорушень (на відміну від практики судового розгляду кримінальних справ, яка напрацьовується Верховним Судом України, практика судового розгляду справ про адміністративні правопорушення судами першої інстанції не набуває сталого характеру і не може отримати єдиної правової позиції (правового висновку) найвищої судової інстанції);

- помилки щодо суб'єкта чи об'єкта адміністративного правопорушення (наприклад, за ст. 164 КУпАП до адміністративної відповідальності притягується не власник, а продавець, реалізатор чи інший найманий працівник);

- недостатній рівень доктринальної бази для створення якісних науково-практичних коментарів, методичних матеріалів, які використовуються в процесі кваліфікації адміністративних правопорушень (більшість коментарів дуже швидко втрачають свою актуальність через численні та постійні зміни до адміністративно-деліктного законодавства).

Виходячи з вищеведеного, із метою подолання названих проблем, у першу чергу, необхідно прийняти новий Кодекс України про адміністративні проступки, в якому всі адміністративні правопорушення будуть чітко систематизовані, їх склади виписані з урахуванням сучасних реалій, буде чітко регламентована процедура адміністративного розслідування [9, с. 103].

Таким чином, кваліфікацію адміністративних правопорушень можна визначити як встановлення відповідності ознак фактичного діяння ознакам складу правопорушення, передбаченого адміністративно-деліктним законодавством України.

Кваліфікація адміністративного правопорушення передбачає встановлення та процесуальне закріплення відповідності фактичних ознак посягання ознакам адміністративного правопорушення (проступку), визначеним законодавством. Своєчасна та безпомилкова кваліфікація адміністративних проступків гарантує невідворотність, співмірність та обґрунтованість реагування держави на порушення адміністративно-деліктного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Серета В. В. Щодо питання кваліфікації правопорушень, за які передбачено дисциплінарну відповідальність. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична*. 2014. Вип. 1. С. 201-210.

2. Остапенко О. І. Адміністративна деліктологія. Львів, 1995. 308 с.

3. Голосніченко І. Попереднє адміністративне розслідування як стадія провадження в справах про адміністративні проступки. *Право України*. 2002. №2. С. 26-30.

4. Гагай П. С. Адміністративно-правова кваліфікація та її зв'язок з адміністративним процесом. *Форум права*. 2009. №1. С. 99-104.

5. Гуржій А. В. Сутність і значення адміністративно-правової кваліфікації. *Право і суспільство. Адміністративне право та адміністративна діяльність*. 2012. № 1. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2012/1_2012/43.pdf.

6. Гуржій Т. О. Логіко-методологічні засади визначення поняття адміністративно-правової кваліфікації. *Вісник Академії державного управління при Президенті України*. 2002. № 4. С. 218–223.

7. Андрущенко А. А. Поняття кваліфікації адміністративних правопорушень у сфері використання та охорони земель. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pvnauc_pravo/2011_165_2/11aaa.pdf

8. Нефедова А. В. Адміністративно-правова кваліфікація та кваліфікація адміністративних проступків: визначення і співвідношення понять. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 3. С. 129-134

9. Давиденко О. О. Теоретико-правові засади кваліфікації адміністративних правопорушень. *Науковий вісник УжНУ. Серія "Право"*. № 47. Т. 2. 2017. С. 102-105.

ВИБІР МІСЦЯ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ДИТИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Червінко Мар'яна Василівна,

ад'юнкнт

кафедри кримінального процесу та
криміналістики факультету №1
ПФПНП Львівського державного
університету внутрішніх справ
marianachervinko89@gmail.com

Одним із елементів підготовки до допиту неповнолітнього є вибір місця його проведення. Загальна атмосфера та вигляд приміщення по-різному впливають на дитину та можливість встановлення з нею контакту. Від місця допиту неповнолітнього залежить чи буде здійснена повторна травматизація дитини, чи зможе дитина відкритись та надати усі необхідні показання за один допит. Тому правильний вибір місця допиту має важливе значення на досудовому розслідуванні.

На думку К. О. Чаплинського, плануючи місце проведення допиту слід виходити зі слідчої ситуації, яка склалася, інформації, яка отримана у кримінальному провадженні, та тактичних міркувань [1, с. 220].

Одні науковці звертають увагу на те, що допит неповнолітнього слід проводити у неофіційній обстановці. Так, Н. В. Павлюк зазначає, що допит неповнолітніх молодших вікових груп найдоцільніше проводити в обстановці, добре знайомій і звичній для допитуваного – дитячому садку, школі чи за місцем проживання неповнолітнього або близьких йому осіб [2, с. 189]. А. І. Кунтій теж підтримує таку думку, але відмічає, що обстановку, подібну до тієї, яка вдома, у школі, можна створити і в іншому місці [3, с. 390]. Т. П. Матюшкова зазначає, що тактично правильно проводити допит неповнолітнього потерпілого від звалтування удома, однак якщо місце проживання неповнолітнього є місцем скоєння злочину – у такому випадку допит доцільно проводити за місцем проживання родичів неповнолітнього [4, с. 148]. Цієї ж думки притримуються І. В. Басиста та С. О. Пришляк, які також зазначають, що при виборі місця допиту неповнолітнього потерпілого слід дотримуватись вимог конфіденційності, оскільки ні сам факт допиту ні місце його проведення не повинні стати предметом обговорення знайомих, однокласників, сусідів допитуваного чи інших сторонніх осіб [5, с. 4].

Такі науковці, як А. В. Гриненко, Н. І. Гуковська, А. І. Долгова, Г. В. Каткова, В. Е. Коновалова, Г. К. Кожевников, Г. М. Міньковський, О. М. Процюк, О. О. Сольонова, В. Ю. Шепітько зазначають про необхідність проведення допиту неповнолітнього у кабінеті слідчого [6, с. 61-62; 7, с. 261; 8, с. 91; 9, с. 448-449]. Мова йде про підозрюваного чи обвинуваченого, який відноситься до старшої вікової групи.

На нашу думку, допит неповнолітнього, незалежно від його процесуального статусу у кримінальному провадженні, повинен проводитись за методикою «Зелена кімната» у спеціально облаштованому приміщенні. Така кімната складається з двох суміжних приміщень – терапевтичного та технічного, між якими встановлено скло позавізуального спостереження. Ця кімната повинна бути облаштована з урахуванням вікових вимог дітей (у ній повинні знаходитись меблі, іграшки, папір, олівці тощо) та створювати у неповнолітнього відчуття затишку, спокою та дому. Усі інші учасники допиту, а саме законний представник, захисник, прокурор перебувають у робочому приміщенні, поза склом візуального спостереження, та не можуть зможуть жестами, поглядом чи іншим чином впливати на показання дитини. Таким чином, «Зелена кімната» сприяє наданню правдивих показань.

Н. Е. Мілорадова та Н. О. Пашко звертають увагу на те, що для того щоб допомогти неповнолітньому впоратися з переживаннями, послабити дію захисних механізмів психіки, які блокують спогади про подію, важливо дотримуватись «формули ефективної взаємодії з дитиною»: «безпечне місце + безпечний дорослий = дитина в безпеці» [10, с. 22]. Таким чином, допит у «Зеленій кімнаті» захищає дитину від повторної психологічної травматизації.

Водночас головною метою, а також специфікою указаних спеціальних приміщень є можливість здійснення аудіо- та відеозапису процесу допиту дітей, та можливість подальшого використання здійсненого запису в ході досудового розслідування без проведення повторних допитів і, відповідно, без повторного травмування психіки дитини [11, с. 46].

Задля спрощення процедури і зменшення часу на бронювання «Зеленої кімнати» доцільно запровадити електронну реєстрацію через мережу Інтернет. Наприклад, бронювати кімнату можна за допомогою онлайн-журналу. Такий журнал дасть можливість побачити вільні години кімнати, узгодити цей час з іншими учасниками слідчої (розшукової) дії, розрахувати час на дорогу та інші організаційні моменти. Важливо, щоб бронювати «Зелену кімнату» міг лише учасник кримінального провадження, який бере участь у допиті неповнолітнього – дізнавач, слідчий, прокурор, захисник, слідчий суддя, суддя, який би зазначав свої відповідні дані – номер службового посвідчення, номер свідоцтва на право зайняття адвокатською діяльністю тощо. На підтвердження бронювання, система могла б відправляти sms-повідомлення з датою, часом бронювання та адресою кімнати усім учасникам, які були зазначені під час реєстрації [12, с. 64].

Отже, проводити допит неповнолітнього під час досудового розслідування доцільно з використанням методики «Зелена кімната» у спеціально облаштованому приміщенні. Таке приміщення надає дитині відчуття безпеки та захищеності; сприяє встановленню психологічного контакту; дає можливість подальшого використання відеозапису ходу проведення слідчої (розшукової) дії у кримінальному провадженні для недопущення повторного допиту і травмування дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій: монографія. Дніпропетровськ : ДДУВС, 2006. 308 с.
2. Павлюк Н. В. Проблеми підготовки до допиту неповнолітніх. *Проблеми законності*. 2008. № 93. С. 175–178.
3. Кунтій А. І. Тактика допиту неповнолітнього свідка під час розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія юридична)*. 2013. № 3. С. 386–393.
4. Матюшкова Т. П. Допит неповнолітньої потерпілої від сексуальних злочинів: деякі питання підготовки та проведення. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2004. № 1. С. 143–150.
5. Басиста І. В., Пришляк С. О. Особливості допиту неповнолітніх потерпілих від злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 2. С. 1–8.
6. Процюк О. М. Кримінальна процесуальна регламентація й тактика допиту неповнолітнього підозрюваного : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 243 с.
7. Сольонова О. О. Особливості підготовки до проведення допиту потерпілого. *Право і суспільство*. 2017. № 1. Ч. 2. С. 260–264.
8. Гуковська Н. И., Долгова А. И., Миньковский Г. М. Расследование и судебное разбирательство дел о преступлениях несовершеннолетних. М. : Юрид. лит. 1974. 208 с.
9. Гриненко А. В., Каткова Т. В., Кожевников Г. К., Коновалова В. Е., Шепитько В. Ю. Руководство по расследованию преступлений. Уголовная процедура. Криминалистическая техника. Тактика производства следственных действий. Экспертиза: Науч.-практ. Пособие. Х.: СПКПФ «Консум». 2001. 608 с.
10. Мілорадова Н. Е., Пашко Н. О. Особливості проведення допиту неповнолітніх, які постраждали від насильства. *Право і безпека*. 2020. № 2. Т. 77. С. 19–26.

11. Багаденко І. П., Левківська О. П. Удосконалення нормативно-правових актів у сфері використання «зелених кімнат» під час допиту дітей. *Наука і правоохоронна*. 2013. № 4(22). С. 42–47.

12. Червінко М. В. Стандарти облаштування та технічне забезпечення «Зелених кімнат». *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2021. № 5. Том 32 (71). С. 62

УДК 349.22

АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ З РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО НАДАННЯ ЗГОДИ НА РОБОТУ У НОВИХ УМОВАХ ПРАЦІ

Черевко Наталія Олександрівна,

асистент

кафедри публічного управління та права

Херсонського державного

аграрно-економічного університету

advokat.ncherevko@gmail.com

Незважаючи на те, що трудові правовідносини перебувають у безперервному русі, зміна трудового договору є явищем доволі непоширеним, через те, що саме законодавство є недосконалим, через що на практиці виникає чимало непорозумінь між працівниками та роботодавцями. Діючий Кодекс законів про працю України було прийнято ще в радянські часи, незважаючи на численні зміни, він об'єктивно не може врегулювати всі проблеми сучасних трудових відносин.

Особливо гострою є проблема гнучкості та варіативності трудових договорів. З огляду на це, питання законодавчого врегулювання самої процедури надання згоди працівника на продовження роботи у нових умовах праці є актуальним і перспективним для наукових досліджень.

Питання зміни правового статусу роботодавця досліджуються науковцями, зокрема, обґрунтування надавали І. В. Колосов [1], О. Г. Серета [2] та ін. Однак, достатньої уваги саме наданню згоди на роботу, на жаль, не приділяється.

Метою даної роботи є розробка пропозицій щодо вдосконалення процедури погодження працівника на роботу в нових умовах праці для забезпечення продуктивної зайнятості та досягнення балансу між інтересами працівника та роботодавця.

Статтею 32 Кодексу законів про працю України встановлено процедуру зміни істотних умов праці для працівників у разі зміни умов організації виробництва і праці. Кодексом передбачено, що такі зміни можуть відбуватися лише за наявності згоди працівника. Однак, форма та порядок надання самої згоди на продовження роботи не встановлені. На практиці ж, деякі працівники відверто зловживають цим та вигадують різні способи заплутати роботодавця: надати згоду в неповному обсязі, або неоднозначну, або на власних умовах.

Суди різних інстанцій тлумачать істотні умови праці більш розширено і відносять до них ті чи інші елементи обставин виробництва. При цьому перш за все враховуються особисті інтереси конкретного працівника.

Відтак, істотні умови праці є оціночною нормою у трудовому законодавстві. Питання належності тієї чи іншої умови до істотних постає тоді, коли з'являється необхідність її змінити. «Про зміну істотних умов праці – систем та розмірів оплати праці, пільг, режиму роботи, встановлення або скасування неповного робочого часу, суміщення професій, зміну розрядів і найменування посад та інших – працівник повинен бути повідомлений не пізніше ніж за два місяці», - передбачено статтею 32 КЗпП України .

Для впровадження зміни істотних умов праці законом встановлено слідуєча процедура:

- 1) прийняття наказу про зміни в організації виробництва і праці;

2) повідомлення працівникам мінімум за 2 місяці до впровадження змін, та пропозиції прийняти рішення про згоду або відмову від роботи;

3) отримання згоди або відмова працівника продовжувати трудові відносини після впровадження зміни істотних умов праці. Детальніше цей пункт розглянемо нижче;

4) видання наказу про запровадження нових умов праці або звільнення працівника у разі його відмови.

Розглянемо процедуру погодження працівників більш детально крізь призму судової практики.

Пропоную розділити варіанти дій працівників після повідомлення їм про подальші зміни в умовах праці на п'ять категорій.

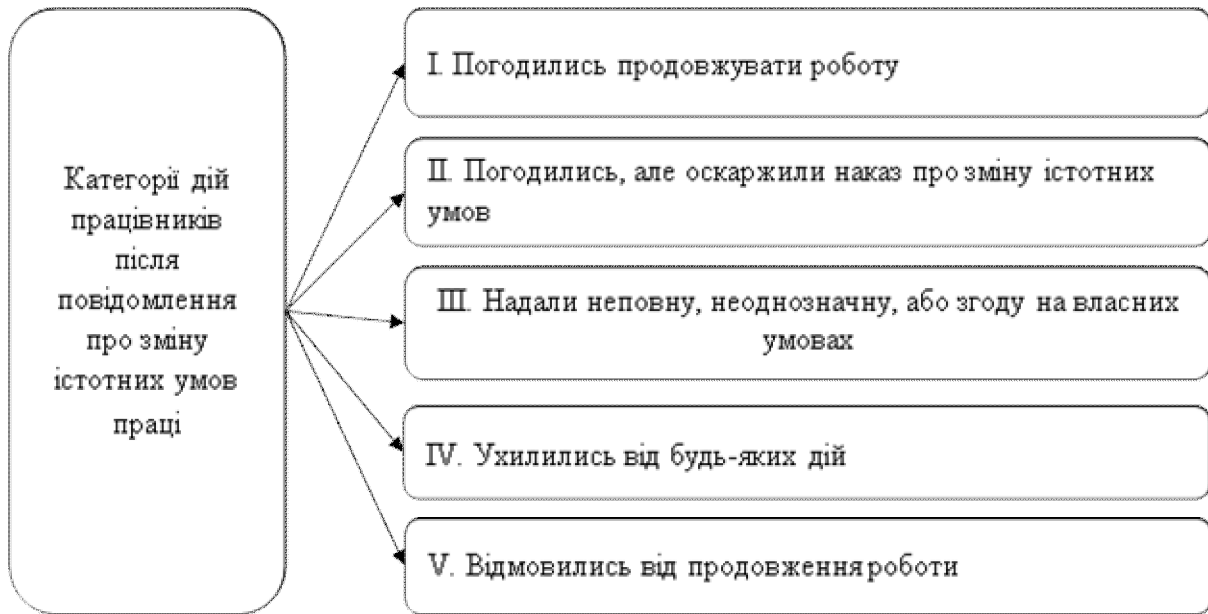

Рис 1. Категорії дій працівників після повідомлення про зміну істотних умов праці.

З першою та останньою категоріями найпростіше, адже працівник або погоджується, і продовжує працювати в нових умовах праці, або відмовляється, і звільняється у встановленому законодавством порядку.

Друга категорія стосується тих ситуацій, коли працівник, не надавши жодних ознак свого волевиявлення, оскаржив сам наказ про зміну істотних умов праці до суду. Роботодавець логічно трактує такі дії як відмову від роботи, та, відповідно, звільняє. У такій ситуації суди стають на бік працівника, визнаючи звільнення незаконним та зазначають, що для законного звільнення має бути саме письмова відмова працівника.

До третьої категорії слід віднести варіант надання неповної, або неоднозначної, або згоди на власних умовах. Наприклад, у справі № 766/12480/17 працівники надали згоду з наступним формулюванням: «наказ про зміну істотних умов праці вважаю незаконним, тому його оскаржую, але не маю наміру звільнитись». Такими своїми словами фактично засвідчили згоду працювати, але не у змінених умовах праці. Суди усіх інстанцій зайняли позиції працівників та також поновили їх на роботі.

Четверта категорія – повна бездіяльність та ухилення працівника від прийняття будь-яких рішень. Зважаючи на формулювання КЗпП «а працівник не згоден на продовження роботи в нових умовах», роботодавці також розцінюють неоднозначно.

Відтак, за відсутності законодавчого врегулювання, виникають такі ситуації. А роботодавець, намагаючись балансувати між виробничими та інтересами працівника, потім несе подекуди чималі збитки.

Для врегулювання спірних ситуацій пропонується застосовувати норми Цивільного кодексу України: «Відповідь особи, якій адресована пропозиція укласти договір, про її прийняття (акцепт) повинна бути повною і безумовною. Якщо особа, яка одержала пропозицію укласти договір, у межах строку для відповіді вчинила дію відповідно до

вказаних у пропозиції умов договору (відвантажила товари, надала послуги, виконала роботи, сплатила відповідну суму грошей тощо), яка засвідчує її бажання укласти договір, ця дія є прийняттям пропозиції, якщо інше не вказане в пропозиції укласти договір або не встановлено законом. Особа, яка прийняла пропозицію, може відкликати свою відповідь про її прийняття, повідомивши про це особу, яка зробила пропозицію укласти договір, до моменту або в момент одержання нею відповіді про прийняття пропозиції» (стаття 642 ЦК України).

ЛІТЕРАТУРА

1. Колосов І. В. Трудові процесуальні правовідносини в Україні: сучасний стан та проблематика. Національне та міжнародно-правове забезпечення стабільного розвитку: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф.: у 3-х частинах. (Львів, 2 – 3 березня 2012 р.). Львів: Західноукраїнська організація "Центр правничих ініціатив", 2012. Ч. 3. С.17-20.
2. Собакарь А. О. Гарантії прав працівників на безпечні умови праці: Науковий вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ. 2015.
3. Кодекс законів про працю: Закон України від 23 липня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 02.06.2022).
4. Науково-практичний коментар до законодавства України про працю / Ротань В. Г., Зуб І. В., Сличинський Б. С. Київ: А.С.К. 2005. 976 с.
5. Єдиний державний реєстр судових рішень: URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/53042819> (дата звернення: 21.12.2021).
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2001 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 04.06)

УДК 342.9

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Шопіна Ірина Миколаївна,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
Львівського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
<https://orcid.org/0000-0003-2471-5230>
uaftp@ukr.net

Вважається, що одне із перших визначень поняття інформаційної безпеки було сформульовано у 1980 році Л. Дж. Хоффманом. Автор вважав, що інформаційна безпека – це стан інформації, у якому забезпечується збереження визначених політикою безпеки властивостей інформації [1, с. 34]. Вказана дефініція, сформульована ще у доцифрову епоху, виявилася надзвичайно стійкою – не зважаючи на активний розвиток інформаційного права та його термінологічної бази, сприйняття інформаційної безпеки як стану інформації або стану захищеності цієї інформації є найбільш поширеним з-поміж інших підходів до сутності досліджуваного феномену. Так, на думку Б. А. Кормича, інформаційна безпека – це стан захищеності встановлених законодавством норм та параметрів інформаційних процесів та відносин, що забезпечує необхідні умови існування держави, людини та суспільства як суб'єктів цих процесів та відносин [2, с. 109]. Поняття інформаційної безпеки як стану знайшло своє відображення й у чинній Стратегії інформаційної безпеки. Отже, як перше за часом виникнення, так і легальне визначення поняття інформаційної безпеки базуються на статусному підході, за якого досліджуваний феномен розуміється як актуальний стан інформації (відомостей, ресурсів) або актуальний стан захищеності останніх.

Близьким до статусного підходу є концептуальний підхід, за якого інформаційна безпека сприймається як рівень захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави в інформаційній сфері від зовнішніх та внутрішніх загроз [3, с. 223]. Якщо статусний підхід обмежується констатацією певного становища інформаційної безпеки, то сприйняття її як рівня передбачає певне оцінювання, диференціацію. Це дає змогу виокремити диференційний підхід до визначення інформаційної безпеки, сутність якого полягає у визначенні її рівнів у певних суб'єктів та у певні проміжки часу.

Досить поширеним у теоретичних джерелах є підхід, за якого досліджуване явище розуміється як суспільні (соціальні) відносини. Так, Р. Калюжний та В. Цимбалюк вважають, що інформаційна безпека – це вид суспільних інформаційних правовідносин щодо створення, підтримки, охорони та захисту бажаних для людини, суспільства і держави безпечних умов життєдіяльності; суспільних правовідносин, пов'язаних із створенням, розповсюдженням, зберіганням та використанням інформації [4, с. 110].

Досить цікавим є інструментальний підхід, за якого інформаційна безпека сприймається як сукупність засобів забезпечення інформаційного суверенітету України, захисту інформаційної сфери від зовнішніх і внутрішніх інформаційних загроз. Ця безпека має включати ефективну протидію сукупності інформаційних загроз [5, с. 63]. Додамо, що він також знайшов відображення у правових актах, так, у Положенні про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах інформаційна безпека розуміється як комплекс організаційних, програмних і техніко-технологічних засобів, що функціонують на всіх організаційних рівнях банку та забезпечують захист інформації від випадкових та/або навмисних загроз, наслідком реалізації яких може стати порушення доступності, цілісності, конфіденційності інформації щодо діяльності банку або його клієнтів [6].

На підставі викладеного вище можна констатувати, що перше за часом виникнення визначення поняття інформаційної безпеки базуються на статусному підході, за якого досліджуваний феномен розуміється як актуальний стан інформації (відомостей, ресурсів) або актуальний стан захищеності останніх. Диференційний підхід до визначення інформаційної безпеки дає змогу визначити рівні її розвитку у певних суб'єктів та у певні проміжки часу. Реляціоналістський підхід (від англ. *relationalism* – юридичний реалізм) обумовлює сприйняття інформаційної безпеки як виду суспільних правовідносин, що виникають в інформаційній сфері на основі актів інформаційного законодавства з метою приведення об'єктів інформаційної безпеки у бажаний для держави і суспільства стан. У межах інструментального підходу інформаційна безпека сприймається як сукупність засобів, застосування яких дозволяє досягти поставлених у системі публічного управління інформаційною сферою цілей. Протекціоністський підхід до сутності інформаційної безпеки обумовлює сприйняття останньої як захисту інформації (інформаційних ресурсів, систем, засобів забезпечення) та захисту людини та суспільства від деструктивних інформаційних впливів. Збережувально-забезпечувальний підхід формує уявлення про інформаційну безпеку як про збереження і забезпечення істотних властивостей інформації, зокрема, її цілісності, доступності, автентичності, конфіденційності. Процесуальний підхід представляє інформаційну безпеку як процес або сукупність процесів, які виникають і протікають в інформаційних та соціальних системах і призначені для досягнення цілей публічного управління в інформаційній сфері. У межах концептуального підходу, за якого інформаційна безпека ототожнюється зі спроможностями, акцент робиться на можливості соціальних та інформаційних систем ефективно функціонувати за умов активізації зовнішніх та внутрішніх загроз. У межах діяльнісного підходу інформаційна безпека ототожнюється з діяльністю або комплексом дій з інформаційними ресурсами або системами. Екзистенційний підхід зосереджує увагу на внутрішньому суб'єктивному сприйнятті інформаційної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хоффман Л. Дж. Современные методы защиты информации / пер. с англ. Москва: Советское радио, 1980. 57 с.

2. Кормич Б. А. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07. Одеса, 2004. 427 с.
3. Форос А. В. Інформаційна безпека як складова національної безпеки України. *Правова держава*. 2019. № 2. С. 222-226.
4. Калюжний Р. А., Цимбалюк В. С. Координація діяльності органів влади у боротьбі з організованою кіберзлочинністю. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2002. № 6. С. 105–111.
5. Наливайко Л. Р. Інформаційна безпека та інформаційна політика в Україні: конституційно-правовий аспект. *Вісник Запорізького державного університету*. 2003. № 1. С. 60–65.
6. Про затвердження Положення про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах: Постанова Національного банку України; Положення, Перелік від 02.07.2019 № 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0088500-19/ed20190702#n25>.

УДК 343.122 (477)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ, СВОБОД І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Юхно Олександр Олександрович,
професор кафедри криміналістики,
судової експертології та домедичної підготовки,
Харківський національний
університет внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор
<https://orcid.org/0000-0002-4771-0531>

Модернізація сучасного національного кримінального процесуального законодавства є продовженням судово-правової реформи і триває протягом всього існування нашої незалежної держави, при цьому питання захисту, охорони, забезпечення та реалізації прав, свобод і законних інтересів людини залишається одним із гострих та дискусійних питань, не зважаючи на прийнятий у 2022 році чинний КПК України. Питання гуманізації кримінального процесу та приведення законодавчої бази України у відповідність до міжнародних правових стандартів досліджували у своїх роботах такі вчені, як: С. Є. Абламський, Ю. П. Аленін, С. П. Банах, В. Д. Бринцев, І. Ю. Гловацький, В. Г. Гончаренко, С. В. Гончаренко, І. В. Іваненко, О. О. Кочура, В. Т. Маляренко, О. В. Мартовицька, В. Т. Нор, В. В. Романюк, В. В. Руденко, А. В. Піддубна, Ю. В. Скрипіна, А. Р. Туманянц, Т. Г. Фоміна, М. О. Юхно, Ю. П. Яновський та інші. За визначенням А. В. Піддубної така зацікавленість з боку вчених є доволі зрозумілою, оскільки відповідно до Конституції України забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини є головним обов'язком держави, який гарантується і забезпечується через створення відповідних правових, законодавчих, політичних, економічних, організаційних та інших умов з метою їх охорони, захисту та реалізації на національному та міжнародному рівнях, при тому коли мова йде про тимчасове обмеження прав учасників кримінального процесу [1, с. 311-315], що ми підтримуємо. Прийняття чинного КПК України, запровадження відповідних новел щодо алгоритму і процесуального механізму з питань проведення окремих слідчих (розшукових) дій, а також прийняття понад 100 змін і доповнень до нього, призвело до виникнення ряду дискусійних і проблемних питань щодо додержання, забезпечення і реалізації прав, свобод і законних інтересів особи при цьому, зокрема з боку слідчого судді та захисника, про що слід обговорити на цій науково-практичній конференції.

Так, в чинному КПК України є новела якою введено такого учасника кримінального процесу, як «слідчий суддя», який відповідно до своїх процесуальних обов'язків і сутності повинен здійснювати судовий контроль за дотриманням прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження відповідно до положень ст. 3 КПК України. Однак, як встановлено в ході дослідження проведеного групою вчених: Є. Белоусовим, В. Венгер, А. Орлеан, Є. Крапивіним, С. Шепутько, В. Яворською положення ч. 1 ст. 206 не визначають чіткого переліку прав, які мають бути об'єктом контролю з боку слідчого судді. Водночас, системний аналіз інших положень цієї статті дає змогу виділити низку «конвенційних» прав та свобод, що належать до сфери відповідальності слідчого судді. Вказані вчені при цьому спираються на результати досліджень науковців та правників, що свідчать про наявність в регіонах різної практики оформлення слідчими суддями своїх рішень щодо застосування положень ст. 206 КПК України. Зокрема, у більшості випадків, що були об'єктом їх дослідження, слідчі судді виносили окремі ухвали в порядку ст. 206 КПК України; поширеними є й випадки, коли слідчі судді висвітлюють питання, пов'язані із застосуванням ст. 206 КПК України в ухвалях інших видів; у деяких випадках ці питання висвітлювалися в ухвалях про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою і не так часто, в ухвалях щодо продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, а у зовсім невеликої частки ухвал - інших видів (про заміну запобіжного заходу, про застосування заходів безпеки та ін.) [2, 59-63]. Серед інших проблемних питань можна визначити й напрям реалізації у правозастосовній діяльності інституту тимчасового доступу до речей і документів відповідно до глави 15 КПК України. За визначенням В. Я. Тація, О. В. Капліної, О. Г. Шило, А. Р. Туманянца одним із проблемних питань в цьому є невизначеність строку, протягом якого на підставі ухвали слідчого судді (суду) вилучені речі та документи можуть знаходитися у посадових осіб досудового розслідування, які виконали таку ухвалу. Так, відповідно до пункту 7 ч. 1 ст. 164 КПК України в ухвалі про тимчасовий доступ до речей і документів не може перевищувати місячний строк з дня її постановлення, що є чітко встановленим терміном для реалізації. Таким чином, працівники досудового розслідування вважають, що це термін, протягом якого вони можуть тримати вилучені речі та документи з метою виконання певного завдання, зокрема й для проведення та тактики слідчих (розшукових) дій, призначення і проведення судових експертиз та ін. У той же час, на нашу думку, така позиція практиків визвана насамперед відсутністю чіткого законодавчого положення з піднятого питання. На їх думку, також при цьому вбачається й наявна прогалина щодо неврегульованості процесуального механізму повернення тимчасово вилучених речей і документів, а також їх процесуальне становище до вирішення кримінального провадження по суті. Було б доцільним також визначити й процесуальні права і обов'язки володільця таких речей і документів, вказаного в ухвалі про тимчасовий доступ до речей і документів [3, с. 93-98]. Вказане має суттєве значення для забезпечення прав учасників кримінального провадження.

Досліджуючи наукові і прикладні позиції вчених та практиків встановлено про наявне нечітке законодавче врегулювання прав та обов'язків тих учасників кримінального провадження, які мають безпосереднє відношення до забезпечення їх прав, свобод та законних інтересів. У свою чергу, закріплений в положеннях КПК України процесуальний механізм щодо реалізації в кримінальному процесі повноважень захисником, захисником-представником, законним представником, які здійснюють захист у кримінальному провадженні є нечітким та в деякій мірі складним. Так, досліджуючи процесуальний статус захисника у кримінальному провадженні Р. Сабірін і С. Гап'як встановили про деяку невизначеність процесуальних прав і обов'язків, реалізацію яких здійснюють безпосередньо підозрюваний, обвинувачений без доручення захиснику. Залучення захисника у будь-якій формі (за договором чи за призначенням, зокрема й безкоштовно), відповідає конституційним гарантіям охорони прав, свобод і законних інтересів особи та сприяє здійсненню справедливого правосуддя. Тому, більш чітке визначення та законодавче закріплення відповідних прав та обов'язків захисника стане запорукою забезпечення ним більш ефективного захисту прав, свобод та законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, засудженого [4, с. 207-215], що ми

підтримуємо, оскільки це продовжує буди дискусійним, не зважаючи на ці нагальні проблеми правозастосовної діяльності.

Отже, досліджуючи наукові позиції вчених та правозастосовну практику, можна зробити загальний висновок, що національне кримінально процесуальне законодавство має низку прогалин і неузгодженностей у вказаному напрямі, що потребує свого дослідження, удосконалення в законодавчому порядку. Також важливим є питання більш чіткого законодавчого уточнення та закріплення правового статусу слідчого судді, оскільки він є основною фігурою процесуального контролю за дотриманням прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження та законності в ході його провадження, а також уточнення процесуального статусу захисника, що позитивно сприятиме подальшому провадженню судово-правової реформи та укріпленню в цілому правової системи країни. Втім, підняті питання не є остаточними і підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню. Пропоную учасникам науково-практичної конференції взяти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Піддубна А. В. Проблемні питання забезпечення процесуальних гарантій прав учасників кримінального провадження. *Наукові інновації та передові технології. Серія: «Право»*. № 1(3) 2022. С. 311-322. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-1\(3\)](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-1(3)). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/download/907/907> (дата звернення: 20.05.2022).

2. Белоусов Ю., Венгер В., Орлеан А., Крапивін Є., Шапутько С., Яворська В. Роль слідчого судді у кримінальному провадженні : звіт за результатами дослідження 2019-2020. *Міжнародний фонд відродження*. Київ. 2020. С. 59-63. URL: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2020/05/rol_slsuddya_web-2.pdf?fbclid=iwar3r1_t9ii_8mumqkumorawbvarcrmyhihvf3xrnnmoxfittz4ooyv7eli (дата звернення: 20.05.2022).

3. Кримінальний процес: підручник. Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.. За заг. ред. В. Я. Тація, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків. Право. 2014. 824 с. URL: <http://kizman-tehn.com.ua/wp-content/uploads/2017/09/Krim-protse-Tatsiy.pdf> (дата звернення: 20.05.2022).

4. Сибірна Р., Гап'як С. Процесуальний статус захисника у кримінальному провадженні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». № 2(30), 2021. С. 207-215 DOI: <http://doi.org/10.23939/law2021.30.207> URL: http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4199/1/%E2%84%962_2021-211-219.pdf (дата звернення: 20.05.2022).

НАУКОВА ПАНЕЛЬ

**ЦІННОСТІ ПРАВА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ
ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД
ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ**

ПРО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАКТИКИ ЄСПЛ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА УПРАВЛІННЯ НЕЮ

Апанасенко Катерина Іванівна,
доцент кафедри публічного та приватного права
Національного університету
«Чернігівська політехніка»,
доктор юридичних наук, доцент
podsnzhnik2015@ukr.net

Огляд наукової літератури, присвяченої практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суду), яка стосується захисту цивільних прав у розумінні Суду, свідчить про зосередженість дослідників насамперед на різних аспектах захисту права власності, сімейних прав, свободи вираження поглядів. Практика ЄСПЛ, яка зачіпає різні аспекти провадження господарської діяльності, її державного регулювання, обмежень, фактично не аналізується. Однак це питання є достатньо актуальним і важливим задля визначення орієнтирів по вдосконаленню господарського законодавства, зокрема, в умовах післявоєнної відбудови української економіки. Тому зупинимось на цій проблемі детальніше.

Серед досліджуваних авторами тем, що найбільш наближені до порушеного нами питання, - тема захисту права власності в Суді, при розгляді якої можуть виявлятися проблеми державного регулювання господарювання і захисту прав у сфері економіки. На практиці суб'єкти господарювання та постраждали від наслідків ведення господарської діяльності найчастіше звертаються до Суду за захистом прав, використовуючи положення статті 1 Першого протоколу до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенції) про право на мирне володіння майном. Рідше потерпілі в таких випадках послугуються статтею 2 Конвенції; це має місце у ситуаціях загрози життю й здоров'ю фізичних осіб або їх втрати від порушення правил ведення господарської діяльності. У відповідних рішеннях Суду піднімаються питання застосування державами певних обмежень господарської діяльності (ліцензування, державного нагляду й контролю тощо) у контексті їх позитивних зобов'язань за статтею 2 Конвенції (наприклад, рішення у справах *Öneriyıldız v. Turkey*, *Mučibabić v. Serbia*).

В останні роки в публікаціях з проблематики захисту права власності в ЄСПЛ, крім загальних питань використання даного механізму захисту прав [1], автори досліджували відповідну практику ЄСПЛ у розрізі проблем обмежень права власності [2, с. 176-226; 3], захисту права власності на окупованих територіях [4, с. 293-317], права власності на гудвіл і клієнтуру, корпоративних прав [2, с. 329-349, 372-386; 5] тощо.

У дисертаційному дослідженні статусу юридичної особи як суб'єкта захисту прав в ЄСПЛ Данелія О.С. дослідив групи прав, які юридичні особи найчастіше захищають. Окремо автор розглянув захист права власності юридичних осіб та захист прав платників податків [6]. Питання віддзеркалення проблематики ведення господарської діяльності не отримали уваги в цьому комплексному науковому дослідженні, як і в дисертаційних роботах про захист майнових прав та права власності юридичної особи в ЄСПЛ [2; 7].

У дослідженнях рівня наукових статей, присвячених захисту прав суб'єктів господарювання, подібно до згаданих вище досліджень, розглядаються також певні загальні питання захисту прав господарюючих суб'єктів в ЄСПЛ. Дається співвідношення термінів «суб'єкт господарювання» та «юридична особа», «неурядова організація» у розумінні Конвенції, визначаються права суб'єктів господарювання, які можуть бути захищені в Суді [8]. Також пропонується загальний огляд основних правових позицій ЄСПЛ за окремими статтями Конвенції, які стосуються захисту прав господарюючих суб'єктів у відносинах з державою [9].

У навчально-методичних виданнях автори також окремо не зупиняються на порушеній нами проблематиці. Питання захисту права власності в Суді розкриваються за такими

ключовими напрямками: поняття майна, критерії правомірного втручання в право власності, регламентація й контроль за власністю, позбавлення власності [10].

При дослідженні практики ЄСПЛ, яка стосується цивільно-правового аспекту статті 2 Конвенції, найчастіше досліджуються проблеми початку й закінчення життя, евтаназії й абортів [11]. Вплив на відповідні права людини господарської діяльності та її наслідків практично перебуває поза увагою авторів. Виокремлюється робота Ільківа Н.В. про захист у Суді права на безпечні умови праці [12]. Однак і в ній позиції ЄСПЛ щодо обмежень господарської діяльності, спрямованих на забезпечення безпечних і здорових умов праці, в контексті статті 2 Конвенції розглянуті достатньо оглядово.

Загалом господарська діяльність та її види й галузі, управління нею достатньо нечасто постають предметом дослідження в наукових розвідках, присвячених практиці ЄСПЛ [13, с. 266-275]. Відповідну роботу слід проводити в подальшому, зосереджуючись на практиці ЄСПЛ, яка стосується проблем управління секторами економіки, визначеними Урядом України як пріоритетні для розвитку в умовах воєнного стану й післявоєнного відновлення. Знаючи основні позиції ЄСПЛ у таких спорах, можна уникнути помилок при формуванні законодавчої бази, спрямованої на їх підтримку й трансформацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Новіков Д. В. Гарантії захисту права власності у практиці Європейського суду з прав людини. *Європейські перспективи*. 2016. № 2. С. 92 — 98; Ільченко І. Ю. Звернення до Європейського суду з прав людини як спосіб захисту права власності. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 6. С. 14–18; Розгон О. В. Тлумачення права власності з позиції Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 10. С. 168–171; Карнаух Б. Захист власності Європейським судом з прав людини і горизонтальний ефект. *Право України*. 2021. № 5. С. 149-166.

2. Блажівська Н. Є. Теоретико-методологічні та прикладні засади застосування практики ЄСПЛ при захисті майнових прав. Дис... д-ра юрид. наук: 12.00.03; Ін-т законодавства Верховної Ради України; Тернопіл. нац. екон. ун-т. Тернопіль, 2020. 498 с.

3. Гончаренко О. Особливості обмеження права власності за ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 1. С. 46 – 50.

4. Право власності: європейський досвід та українські реалії: Збірник доповідей і матеріалів Міжнародної конференції (м. Київ, 22–23 жовтня 2015 року). К.: ВАІТЕ, 2015. 324с.

5. Белкін М. Л. Проблеми судового захисту майнових прав акціонерів в світлі рішень Європейського суду з прав людини. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. № 17. С. 1 – 12.

6. Данелія О. С. Правосуб'єктність юридичної особи як суб'єкта Європейського суду з прав людини: автореф. дис...к.ю.н.: 12.00.11; Ін-т законодавства Верховної Ради України. Київ, 2017. 22 с.

7. Іваницький А. М. Захист права власності юридичних осіб в практиці Європейського суду з прав людини. Дис...д-ра ф-фії за спец. 081 Право; Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова Хмельницької обласної ради. Хмельницький, 2021. 274 с.

8. Червякова О. В. Міжнародний рівень захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності України: діяльність Європейського суду з прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Серія Право. Вип. 41. Т. 3 С. 276-280; Снісаренко Л. Ю. Захист прав юридичних осіб в контексті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 5. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1241> (дата звернення: 20.06.2022).

9. Апанасенко К. І. Про практику Європейського Суду з прав людини у сфері захисту прав суб'єктів господарювання. *Вісник господарського судочинства*. 2014. № 3. С. 80 — 90.

10. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. К.,

2015. 208 с.; Застосування Європейської конвенції з прав людини при розгляді в судах господарських справ: Посібник для суддів / Автори І. Ліщина, Т. Фулей, Х. Хембах. К.: Істина, 2011. 208 с.; Особливості застосування рішень Європейського суду з прав людини при розгляді цивільних справ: навч. посібник / У. Б. Андрусів, О. Б. Верба-Сидор, Ю. В. Верхола та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 404 с.

11. Бойчук Д. С., Водолаженко Є. І., Мацакова Г. В. Особливі випадки застосування статті другої Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. Т. 31 (70). Ч. 3. № 2. С. 149 – 154; Островська Б. В. Право на життя в контексті Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та науково-технічного прогресу в біомедицині. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 1. С. 170–173; Триньова Я. О. Аналіз практики Європейського суду з прав людини щодо закінчення життя. *Право.іа*. 2015. № 4. С. 163-168; Шафі О. О., Ляшенко К. В. Аналіз правових позицій Європейського суду з прав людини щодо застосування процедури евтаназії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2021. Вип. 63. С. 107 – 112.

12. Ільків Н. В. Імплементация практики Європейського суду з прав людини в національному механізмі захисту права на безпечні умови праці. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 3. С. 73-78.

13. Апанасенко К. І. Дозвільні правовідносини у сфері господарювання: проблеми теорії і практики. К.: ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова Національної академії наук України», 2020. 430 с.

УДК 341.1 : 352.1

ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ХАРТІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ НА РОЗВИТОК МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Бондарчук Юрій Павлович,
доцент кафедри економічної теорії,
маркетингу та економічної кібернетики
Центральноукраїнського національного
технічного університету,
кандидат історичних наук, доцент
Yurabon@bigmir.net

Україна уже восьмий рік намагається відстояти своє право на існування, протистоїть військовій агресії сусідньої Росії. Мета російського наступу - завадити інтеграції Української держави в європейський політичний, правовий та соціально-культурний простір. До базових європейських цінностей, безумовно, відноситься розвинуте місцеве самоврядування, визнане та гарантоване державною владою. Незважаючи на існування багатьох міжнародно-правових документів, що регулюють сферу місцевого самоврядування, основним європейським стандартом, вимоги якого зобов'язалась визнавати та виконувати Україна, протягом останніх десятиліть залишається Європейська хартія місцевого самоврядування[1].

Після ратифікації Україною Хартії зроблено чимало у напрямку її імплементації та реалізації, зокрема започатковано масштабну розбудову місцевого самоврядування, яка триває донині. Сьогодні децентралізація, реформа адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування є одним із ключових напрямів системних суспільних трансформацій в Україні, здійснення яких є неможливим без залучення відповідних наукових досліджень.

Насамперед слід відзначити, що після підписання від імені України Європейської хартії місцевого самоврядування був прийнятий конституційний Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР [2], який започаткував реформування цього інституту з урахуванням принципів, викладених у Хартії. Цей Закон

відповідно до Конституції України визначив систему та гарантії місцевого самоврядування в Україні, засади організації та діяльності, правового статусу і відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Не менш важливим виявилось встановлення цим Законом гарантій місцевого самоврядування, його органів та посадових осіб, що корелюється зі ст.ст. 4, 7, 8 Європейської хартії місцевого самоврядування. Відповідно до ст. 71 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» територіальні громади, органи та посадові особи місцевого самоврядування самостійно реалізують надані їм повноваження.

Важливим кроком у напрямку подальшого розвитку місцевого самоврядування в Україні після ратифікації Хартії стала інституціоналізація служби в органах місцевого самоврядування як самостійного виду публічної служби внаслідок прийняття 7 червня 2001 року Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» [3]. Цей Закон врегулював правові, організаційні, матеріальні та соціальні умови реалізації громадянами України права на службу в органах місцевого самоврядування, визначив загальні засади діяльності посадових осіб місцевого самоврядування, їх правовий статус, порядок та правові гарантії перебування на службі в органах місцевого самоврядування. Як слушно зазначає К. Солянник, розвиток місцевого самоврядування нашої держави безпосередньо залежить від ресурсного забезпечення його складників. Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» встановив загальнообов'язкові правила поведінки органів територіальної громади по реалізації ними організаційного методу роботи з кадрами. [4, с. 80, 81].

Важливою віхою у реформуванні інституту місцевого самоврядування в Україні стало прийняття Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» від 11 липня 2002 року [5], який визначив правовий статус депутата сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради як представника інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу та рівноправного члена місцевої ради. На виконання ст. 7 Хартії цим Законом закріплено також несумісність статусу депутата місцевої ради з деякими посадами та видами діяльності, його права та обов'язки, сесійні та поза сесійні форми роботи депутата місцевої ради у раді та її органах, а також забезпечення умов для здійснення повноважень депутата, охорона трудових та інших його прав.

Повноцінне місцеве самоврядування як управлінська система не може ефективно вирішувати питання місцевого значення без належного забезпечення фінансовими ресурсами, які гарантують самостійність місцевих бюджетів. У зв'язку з цим, Верховною Радою України 21 червня 2001 року була прийнята перша редакція Бюджетного кодексу України [6], який визначив засади бюджетної системи України, її структуру, принципи, правові засади функціонування, основи бюджетного процесу і міжбюджетних відносин та відповідальність за порушення бюджетного законодавства. Не можна оминати увагою і прийняття такого важливого для ресурсного забезпечення місцевого самоврядування нормативно-правового акта як Податковий кодекс України [7], який регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, в тому числі місцевих, які устанавлюються та скасовуються рішеннями сільських, селищних, міських рад та рад об'єднаних територіальних громад.

Реформування адміністративно-територіального устрою України, процес децентралізації влади на місцях, формування спроможних та самодостатніх громад як висхідного пункту організації системи управління територіями започаткував прийнятий 5 лютого 2015 року Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [8], який регулює відносини, що виникають у процесі добровільного об'єднання територіальних громад, а також добровільного приєднання до об'єднаних територіальних громад.

На виконання вищезазначених законодавчих актів прийнято чималу кількість підзаконних нормативних актів, які також виступають важливими джерелами сучасного муніципального права.

За своєю юридичною формою, Європейська хартія виступає багатостороннім політичним міжнародним договором Європейського регіону укладеним Українською державою, який в свою чергу є частиною національного законодавства України. Визнання Україною примату міжнародного права над внутрішньодержавним, зобов'язує її привести

своє національне законодавство у відповідність до стандартів, викладених у Хартії. Однак вжиті заходи не є цілком достатніми, оскільки на сьогодні залишаються недостатньо врегульованими багато важливих питань муніципальної діяльності, які не в повній мірі відповідають принципам Європейської хартії. Серед них: запровадження власних виконавчих органів районних та обласних рад та визначення їх повноважень, внесення змін до земельного законодавства щодо розширення компетенції сільських та селищних рад з питань розпорядження земельними ресурсами за межами населених пунктів та затвердження грошової оцінки відповідних земельних ділянок, прийняття нової редакції Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», прийняття законодавства про місцеві референдуми, здійснення організаційних заходів по підвищенню кваліфікації службовців та депутатів місцевих рад щодо знання принципів європейських стандартів місцевої демократії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Європейська Хартія місцевого URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036
2. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
3. Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14>
4. Соляник К. Є. Служба в органах місцевого самоврядування: проблеми правового регулювання [Текст] / К. Є. Соляник // Проблеми законності: Респ. міжвідом. Наук. зб. / Відп. ред. В. Я. Тацій. - Х.: Нац. юрид. акад. України, 2006. - Вип. 83. - С. 80 - 86.
5. Закон України «Про статус депутатів місцевих рад» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15>
6. Бюджетний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2542-14>
7. Податковий кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
8. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>

УДК 341.217

ПРІОРИТЕТИ ТА ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Головко Світлана Григорівна,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права,
Юридичного факультету
Національного авіаційного університету,
кандидат історичних наук, доцент
svitlana.holovko@npp.nau.edu.ua
Темченко Яна Олександрівна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня
Юридичного факультету
Національного авіаційного університету
temchenko442@gmail.com

Людина, її життя, права і свободи проголошені найвищою цінністю у світі. Захист прав і свобод людини і громадянина є дуже важливим аспектом життя суспільства на сучасному етапі. Кожна держава має власні механізми забезпечення та захисту прав громадян. З метою обміну досвідом, виявлення недоліків та співпраці у справі захисту прав людини і громадянина країни активно взаємодіють між собою. Одним із досягнень такої плідної співпраці держав у зазначеній сфері є створення і діяльність Європейського суду з прав людини.

Європейський суд з прав людини був створений у рамках Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, яка набрала чинності 3 вересня 1953 року. Також були розроблені Протоколи, що є важливими додатками до Конвенції.

Конвенція є одним із основоположних документів у сфері захисту прав і свобод людини. Варто зазначити, що вона змінюється, у ній можуть з'являтися нові статті. Європейський суд з прав людини зараз опікується близько 800 мільйонами громадян країн-учасниць Конвенції, тобто 47 держав [1, 2].

Сама Конвенція складається з 3 розділів. Варто зосередитись на 1 та 2 розділах, адже 1 розділ закріплює права і свободи, зокрема це право на життя, заборона катування, заборона рабства і примусової праці та багато інших досить важливих прав, заборон та принципів. Кожна держава, яка ратифікувала Конвенцію, зобов'язана дотримуватись усіх положень та розвивати на цій основі власне національне законодавство.

Розділ 2 повністю присвячений створенню та організації діяльності Європейського суду з прав людини. Європейський суд з прав людини – це міжнародний судовий орган, який розглядає звернення щодо порушення Європейської конвенції з прав людини. Дана установа функціонує на постійній основі, а всі витрати із забезпечення діяльності покладені на Раду Європи. Важливо зазначити, що юрисдикція Суду поширюється на всі питання Конвенції та її Протоколів. Суд складається з комітетів, які мають свою спеціалізацію, Палати та Великої Палати. Секретаріат Суду забезпечує правову й адміністративну підтримку роботи Суду. До складу цього органу входять не судді, а юристи, перекладачі та технічні перекладачі. Кількість суддів відповідає кількості держав-учасниць Конвенції. Звертатись із скаргами можна одноосібно, тобто приватно, а також можна подавати заяви від неурядових організацій чи від держави стосовно іншої держави. Важливо, що розглядаються лише справи щодо тих громадян чи самих держав, які ратифікували Конвенцію [1, 3].

Європейський суд з прав людини має особливості в частині своєї діяльності. Уся процедура судового процесу є безкоштовною для заявника, а також проходить за закритими дверима.

Скарга подається в електронному форматі, тому звернутись може абсолютно кожен без згоди держави заявника. Основними мовами Суду є англійська та французька, але можна звертатись будь-якою з державних мов 47 країн-учасниць. Також скарга повинна відповідати всім вимогам, адже в іншому випадку її не будуть розглядати. Першим етапом є визначення заявки про порушення прав на прийнятність. Якщо скарга є прийнятною за висновком комітету суддів, то потім вона передається до Палати. Палата має повідомити уряд держави, потім можуть відбутись усні слухання щодо справи. Якщо заявник чи уряд подають клопотання на рішення Палати, то справа передається до Високої Палати. Рішення даного органу є остаточним. Показово, що в розгляді справи на певних етапах може брати участь третя сторона, якщо вона виявила таке бажання.

У діяльності Суду є попередні заперечення. Це означає, що уряд-відповідач може подати аргументи щодо того, що справу не слід розглядати по суті. На противагу цьому є практика «дружнього врегулювання», тобто договір між сторонами про припинення провадження.

У роботі Суду є також механізм, який нагадує прецедент. Іноді трапляються справи, через які виникають певні проблеми, адже не завжди національне законодавство країни відповідає Конвенції. У таких випадках розглядається декілька подібних справ та виноситься вирок, який обов'язково містить прохання змінити законодавство у відповідності до Конвенції. Потім всі інші подібні справи розглядаються за прикладом попередніх [1,3].

Щодо вироків суду, то вони є обов'язковими. Комітет Міністрів Ради Європи здійснює нагляд за виконанням вироків. Також є механізм апеляції. Варто виділити принцип «справедливої компенсації», який в Україні ми можемо порівняти з моральною компенсацією. Якщо Суд доходить до висновку, що позивач зазнав певної шкоди, то порушнику можуть присудити виплату для компенсації шкоди [3].

Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод ще 1997 року, тому громадяни України відповідно можуть звертатись до Європейського суду з прав людини для захисту своїх прав. Департамент виконання рішення Суду провів

дослідження щодо найпопулярніших тем скарг українців. Виявилося Що найчастіше це неналежна робота правоохоронних органів, порушення права на мирні зібрання, неналежний правовий захист біженців, проблеми судочинства, неправомірне вилучення майна тощо. Також були звернення щодо булінгу та домашнього насилля, які Європейський Суд розглянув [2].

Отже, Європейський суд з прав людини є важливим елементом у світовій системі захисту прав і свобод людини. Зі змісту Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод можна визначити, що організація роботи Суду є чіткою та продуманою, діяльність установи є результативною, про що свідчать щорічні звіти. Дієвість Суду прослідковується на прикладі справ громадян України, які звертаються до ЄСПЛ і захищають свої права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n265.

2. ЄСПЛ: що це таке. Його структура та повноваження. URL: <https://mitrax.com.ua/uk/blog/%D1%94spl-shho-cze-take-jogo-struktura-ta-povnovazheniya/#sklad-ta-yurisdiksiya-yespl-2>.

3. Європейський Суд з прав людини у 50-ти питаннях. URL: https://www.echr.coe.int/documents/50questions_ukr.pdf.

УДК 341.6

ФУНКЦІ ТА РОЛЬ ОКРЕМОЇ ДУМКИ СУДДІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Завгородній Віталій Анатолійович,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент
dnepr-2001@i.ua

Досліджуючи юридичну природу рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Страсбурзький суд, Суд Ради Європи) не можна залишити поза увагою і таке явище правової дійсності, як окрема думка судді, можливість висловлення якої з боку кожного з суддів Страсбурзького суду, які брали участь в розгляді справи, вказує на дотримання в діяльності Суду Ради Європи таких важливих принципів, як об'єктивність, незалежність та всебічність. Інститут окремої думки судді ЄСПЛ унормовано ст. 45 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, в якій зазначається, що якщо рішення у справі повністю або частково не виражає одностайної думки суддів, кожний суддя має право викласти окрему думку [1]. Це право набуло свого нормативного закріплення і в ч. 2 правила 74 Регламенту ЄСПЛ.

А отже, судді Страсбурзького суду, керуючись внутрішнім переконанням, наділені можливістю висловлення власної правової позиції щодо ухваленого колегіальним способом рішення. Однак функції окремих думок суддів Суду Ради Європи залишаються юридично невизначеними, а їх висловлення зумовлює наукову дискусію щодо їх ролі в практиці ЄСПЛ.

На переконання О. А. Крапивкіна, слід виділяти ряд функцій окремої думки, які дозволяють говорити про її самостійність в жанровому просторі судового дискурсу. З погляду вченого, дискурс особливої думки служить: 1) простором альтернативного тлумачення конституційних норм; 2) засобом захисту вищих цінностей, які можуть зневажатися в незвільнених від помилок рішеннях судів; 3) засобом демократизації судової

системи; 4) формою політичного протесту; 5) інструментом дії на рішення нижчестоящих судів; 6) базою для формування нової правової позиції, яка в подальшому може стати думкою більшості [3].

Осмислення наведеного дозволяє сформуванню такі власні судження щодо обраного предмета дослідження: а) розгляд окремої думки як форми політичного протесту є виправданим лише в рамках висвітлення юридичної природи окремих думок суддів Конституційного Суду України, враховуючи те, що більшість питань, які вирішуються таким судом, мають політико-юридичний характер; б) окремі думки суддів інших судів, в тому числі й ЄСПЛ, є скоріше формою громадянського протесту, особливо тоді, коли рішення суду викликає суспільний резонанс, а окремих суддя йде проти офіційної позиції органу судової влади, так би мовити бунтує проти неї. Як слушно з цього приводу зазначає О. Хотинська-Нор, лаконічно висловлена окрема думка судді є виявом інакомислення в суді, яке індивідуалізує персону судді, авторизує його особисту позицію та дозволяє висловити свою незалежну від інших суб'єктивну точку зору. Спроможність окремого судді не просто словесно дискутувати, а публічно виразити свою незгоду з більшістю, наражаючись на можливі несприятливі для себе наслідки, дозволяє судді позиціонувати себе як суверенного суб'єкта, носія судової влади. А саме це є першоосновою її інституціональної незалежності [4, с. 35]; в) окремі думки суддів ЄСПЛ є передусім інструментом впливу на сам Страсбурзький суд (внутрішній вплив) в аспекті його подальшої юридичної практики, особливо тоді, коли таку думку чи декілька думок висловлюють судді Великої палати Суду Ради Європи. Водночас такий вплив має і зовнішнє вираження, тобто здійснюється на учасників процесу та інших право-дієздатних суб'єктів, які перебувають під юрисдикцією ЄСПЛ.

У свою чергу, Г. М. Санагурська та А. М. Куп'янська виокремлюють дещо інші функції окремої думки судді, а саме: захисну, наукову, інформаційну, доповнюючу, підвищення професіоналізму, взаємодії [5, с.87-88].

Аналіз зазначеного умовиводу правників дає підстави для таких висновків:

1) не можна повною мірою погодитися з тим, що окрема думка судді як документ виконує захисну функцію, що, на переконання дослідників, зводиться до захисту репутації судді, гарантії його свободи і незалежності як від своїх колег, так і інших гілок влади. Вважаємо, що захисну функцію здійснює безпосередньо сам суд, який через ухвалені ним рішення захищає порушене право людини та сприяє його відновленню настільки, наскільки це можливо. А власне роль окремої думки судді ЄСПЛ полягає в тому, що вона виступає своєрідним правовим засобом, за допомогою якого суддя Страсбурзького суду має можливість висловити власну правову позицію з приводу аргументованості та справедливості ухваленого Судом Ради Європи рішення;

2) погоджуємося з думкою про те, що окремі думки суддів становлять науковий інтерес для вчених і практиків, оскільки досліджуються разом з рішеннями суду в наукових працях. Однак не поділяємо твердження про те, що окрема думка виконує наукову функції. На наше переконання таку функцію здійснює суддя, що висловлює науково обґрунтовану позицію, а остання лиш здійснює функцію впливу на свідомість і поведінку осіб, що здійснюють як наукову, так і освітню діяльність, яка до неї дотична;

3) заперечної оцінки заслугове і виокремлена правниками доповнююча функція, зважаючи на те, що умовиводи окремого судді, які ґрунтуються на власних аргументах, жодним чином не доповнюють сформовану офіційну позицію суду, а лише виступають особистою правовою позицією судді стосовно ухваленого судом рішення.

Щоправда, слід зауважити, що у затвердженому в 2018 році Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень окрему думку визначено як сформований суддею письмовий документ, який є формою визначення власної позиції судді в разі незгоди з прийнятим (наданим) рішенням (висновком) або викладенням обставин, що доповнюють мотивувальну частину рішення (висновку). Окрема думка відображає правову позицію судді у конкретній справі, яка розглядалася судом, та спрямована на заперечення, уточнення або обґрунтування висновків у рішенні суду [6]. А отже, з погляду Вищої ради правосуддя, окрема думка не тільки доповнює мотивувальну частину рішення суду, але й уточнює її та

обґрунтовує, що, на наше переконання, взагалі протирічить існуючій юридичній природі цього феномену.

Зважаючи на викладене, вважаємо, що значення окремої думки судді Страсбурзького суду виявляється у таких її функціях: 1) впливу на правосвідомість учасників суспільного життя, перед усім тих суб'єктів, які на професійній основі здійснюють освітньо-наукову, правотворчу, правоінтерпретаційну, правоохоронну та правозахисну діяльність; 2) опанування до колегіальної правової позиції, що обґрунтована та сформульована більшістю складу Суду Ради Європи або посилення аргументації такої позиції; 3) сигналізування зацікавленим у вирішенні справи сторонам, а також іншим суб'єктам про можливу юридичну помилку, що її допустив ЄСПЛ; 4) відображення результатів альтернативного професійно-наукового тлумачення конвенційних норм; 5) розвитку юридичної науки та практики. Роль окремої думки судді ЄСПЛ полягає в тому, що вона виступає своєрідним правовим засобом, за допомогою якого суддя Страсбурзького суду має можливість висловити власну правову позицію з приводу аргументованості та справедливості ухваленого Судом Ради Європи рішення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 (зі змінами, відповідно до положень Протоколу № 14). URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf.

2. Крапивкина О. А. Особое мнение судьи в жанровом пространстве судебного дискурса. *Юрислингвистика: судебная лингвистическая экспертиза, лингво-конфликтология, юридико-лингвистическая герменевтика*. URL: http://konference.siberia-expert.com/publ/konferencija_2010/doklad_s_obsuzhdeniem_na_sajte/osoboe_mnenie_sudi_v_zhanrovom_prostranstve_sudebnogo_diskursa/2-1-0-38.

3. Хотинська-Нор О. Перспективи розвитку інституту окремої думки судді у цивільному судочинстві України. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8. С. 32-36.

4. Санагурська Г. М., Куп'янська А. М. Поняття, ознаки та функції окремої думки судді Конституційної юстиції : теоретичний аналіз. *Вісник Львівського торговельно економічного університету. Юридичні науки*. 2019. Випуск 8. С. 83-93.

5. Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень : Рішення Вищої ради правосуддя від 19.04.2018 № 1200/0/15-18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1200910-18>.

УДК 351.746.2

ЩОДО ВІДПОВІДНОСТІ СТАНУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ І ВИКОРИСТАННЯ ЛІСОВОГО ФОНДУ В УКРАЇНІ ДО СТАНДРТІВ ЄС В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ

Казанчук Ірина Дмитрівна,
доцент кафедри адміністративного права та процесу
факультету №1
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
kazanchuk76@outlook.com

3 24 лютого 2022 року життя нашої країни та всього світу змінилося назавжди. Українське суспільство почало жити у стані війни, що значною мірою вплинуло на кожну сферу життєдіяльності країни, зокрема і на природоохоронну сферу. Внаслідок бойових дій сучасний стан правової охорони природних ресурсів в Україні є критичним. Серед основних

наслідків та потенційних ризиків для довкілля, які хвилюють сьогодні українців, визнані: 1) мінування сільськогосподарських земель та лісових насаджень; 2) викиди небезпечних речовин від обстрілів нафтобаз; 3) забруднення водойм.

За даними Європейської інформаційної системи про лісові пожежі EFFIS, станом на травень місяць 2022 року вже пошкоджено майже 102 тис. га усіх типів ландшафтів України. На жаль, через активні бойові дії на окупованих територіях України служби з охорони лісів та інших ландшафтів від пожеж не завжди можуть вчасно відслідкувати та ліквідувати загоряння [1].

Втім, Україна отримавши статус кандидата в члени в ЄС, не може собі дозволити порушення вимог законодавства Європейського союзу, не виконати взяті нею зобов'язання в сфері охорони навколишнього природного середовища.

Слід визнати, що сучасний стан нормативно-правових актів, які регулюють відносини у сфері охорони та використання природних ресурсів, і насамперед ресурсів лісового фонду, часто обмежується декларативними нормами, у зв'язку з чим виникає потреба у належній правовій регламентації діяльності суб'єктів природоохорони й лісових господарств, побудові концептуально нової правової системи, адаптованої до реалій життя та норм європейського законодавства.

В Законі України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28.02.2019 р. № 2697-VIII передбачено пріоритетність забезпечення всебічної охорони природних ресурсів, переосмислення змісту та значення лісового фонду у досягненні збалансованого (сталого) розвитку важливих галузей господарства та промисловості, необхідність приведення українського адміністративного законодавства у відповідність до європейських норм і стандартів [2].

Ефективність функціонування органів виконавчої влади у сфері охорони і використання природних ресурсів, у тому числі забезпечення прав та свобод людини і громадянина у сфері охорони і використання лісових ресурсів, неможливе без створення дієвого механізму їх правового регулювання. Тому проблема правового регулювання сфери охорони природних ресурсів привертає до себе ще більший міжнародний суспільний і державний інтерес.

Зауважимо, що діюча правова база, яка регулює сферу охорони і використання лісових ресурсів на загальнодержавному і регіональному рівнях включає в себе чималу кількість нормативно-правових актів в Україні різної юридичної сили. При цьому суб'єктний склад відносин, які регулюються чинним законодавством в природоохоронній сфері, у тому числі і лісовій сфері, достатньо великий. Враховуючи це, потребою часу є системний перегляд та внесення змін до адміністративного законодавства, удосконалення системи управління лісовим фондом, перегляд правового статусу органів лісового господарства та інших суб'єктів охорони природних ресурсів. На нашу думку пріоритетними напрямками щодо удосконалення стану нормативно-правового регулювання охорони навколишнього природного середовища в умовах розвитку процесу євроінтеграції України є:

1) внесення змін та доповнень до КУпАП в частині встановлення жорсткіших санкцій за порушення вимог лісового законодавства, а також щодо встановлення адміністративної і кримінальної відповідальності за неподання, несвоєчасне подання, або за подання завідомо недостовірної інформації до єдиної державної системи електронного обліку деревини. Крім того, з аналізу норм КУпАП, слід вказати, що в ньому відсутні склади правопорушень, які спрямовані на захист відносини приватної власності на ліси, натомість КУпАП містить склади правопорушень, які пов'язані з захистом і охороною державної власності (ст. 49). Це обумовлено тим, що частка лісів, які знаходяться у державній формі власності складає 73% [2]. У цьому аспекті є необхідність законодавчого гарантування реалізації принципу рівності форм власності на природні ресурси [3, с. 14]. Тому доцільно доповнити зміст КУпАП окремою статтею щодо врегулювання питання захисту усіх форм власності;

2) розвиток системи електронного обліку деревини та лісопродукції в межах Єдиної державної системи електронного обліку деревини (система ЕОД). До речі, Система ЕОД допомагає керівникам державних лісогосподарських підприємств своєчасно в поточному часі володіти абсолютно усіма даними щодо руху лісопродукції та залишків лісопродукції,

забезпечує якісний контроль за діями матеріально-відповідальних осіб, попереджує випадки нестачі і крадіжки деревини; надає можливість приймати правильні управлінські рішення щодо напрямків переміщення, вивезення та реалізації лісопродукції покупцям; робить діяльність деревообробників прозорою, зменшує обіг незаконно витраченої лісопродукції, є засобом протидії незаконній вирубці лісів. Звісно, система електронного обліку деревини потребує постійного оновлення програмного забезпечення [4]. Також для повноцінного функціонування цієї системи велике значення має підвищення рівня професіоналізму фахівців, котрі безпосередньо проводять прийомку лісопродукції від лісозаготівель, та її відпуск;

3) внесення доповнень до Закону України «Про доступ до публічної інформації» щодо чіткого визначення переліку суб'єктів, уповноважених надавати екологічну інформацію на державному і регіональному рівнях з питань охорони природних ресурсів, і насамперед лісів, окреслення видів їх відповідальності за ненадання або перешкоджання отриманню інформації про незаконні порубки лісів, проведені заходи щодо захисту і відновлення лісів;

4) розвиток електронного урядування на рівні регіонів з метою підвищення якості надання адміністративних послуг (створення державних екологічних реєстрів та забезпечення доступу до публічної їх частини), системи безоплатної допомоги з одночасним забезпеченням системи моніторингу стану охорони навколишнього природного середовища [5, с. 3];

5) розробка в новій редакції Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», приведення його положень у відповідність з європейським законодавством;

6) всебічне впровадження загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля» – для надання громадянам вільного доступу до інформації про стан довкілля та екологічні ризики/загрози для безпечної життєдіяльності; модернізації механізму державного контролю та управління, а також цифровізації процесу надання адміністративних послуг та видачі документів дозвільного характеру у природоохоронній сфері; комплексного впровадження механізмів електронного урядування та інформатизації органів державної влади і органів місцевого самоврядування у сфері раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів. Нажаль, виконання її положень як і виконання вимог розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 № 649 «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» [6] на практиці йде досить повільно, адже відповідними уповноваженими органами виконавчої влади та місцевого самоврядування не до кінця розуміється важливість розвитку системи електронних послуг в Україні;

7) внесення змін до закону України «Про оцінку впливу на довкілля» в контексті визначення процедури на отримання спецдозволів на надра (природні ресурси) для спрощення діяльності бізнесу під час війни, але не скасовуючи всю процедуру для всіх видів діяльності, або проводити її у спосіб, що суперечить взятим на себе зобов'язанням перед ЄС.

Отже, не зважаючи на те, що на відновлення природоохоронного комплексу України знадобиться чимало часу та фінансових коштів, втім, важливо проаналізувати екологічні виміри війни та розробити підходи та правові механізми щодо оцінки масштабів, впливу та вартості завданої шкоди навколишньому середовищу для вимоги відшкодування та забезпечення ефективного відновлення природних ресурсів, і насамперед лісового фонду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Внаслідок російського вторгнення в Україні згоріло 39 тис. га лісів. URL: <https://zahid.espreso.tv/vnaslidok-rosiyskogo-vtorgnennya-v-ukraini-zgorilo-39-tis-ga-lisiv> (дата звернення 07.05.2021).

2. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 16. ст.70.

3. Артеменко О. В. Державна політика щодо природокористування у контексті забезпечення національної безпеки України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління: 25.00.01. Київ, 2018. 20 с.

4. Автоматизація обліку лісового господарства. *Офіційний веб-сайт Спілки автоматизаторів бізнесу*. URL: <https://firma-modul.com.ua/services/vprovadzennya-ta-suprovid-program-1c/avtomatizatsiya-obliku-lisovogo-gospodarstva/?gclid=EAIaIQobChMImpIVxeeaCh0> (дата звернення 17.05.2022).

5. Бесчастний В. Окремі питання вдосконалення адміністративного законодавства України у напрямі гармонізації зі стандартами та вихідними засадами права Європейського Союзу. *Віче*. 2011. № 10. С. 2-5.

6. Про схвалення Концепції створення загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.11.2018 № 825-р. *Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-stvorennya-zagalnoderzhavnoyi-avtomatizovanoyi-sistemi-vidkrite-dovkillya> (дата звернення 07.05.2022).

УДК 342.7

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Копилов Едуард Володимирович,
викладач кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
edvard@ua.fm

Сучасні виклики, з якими стикається людство доводять, що основні права та свободи людини не можуть сприйматись як належне, а вимагають постійного удосконалення існуючого інструментарію їх захисту. Так, серед основоположних захищених прав що потрапили в сучасному світі до зони ризику, є право на повагу до приватного життя передбачене Загальною декларацією прав людини Організації Об'єднаних Націй 1948 року [1] та підтверджене Європейською конвенцією з прав людини 1950 року м[2].

На рівні європейського законодавства існує нормативна база захисту основоположних прав людини з урахуванням використання цифрових технологій. Її підґрунтям є Хартія основних прав Європейського Союзу [4].

З метою удосконалення механізму реалізації основних положень Хартії в світлі останніх світових подій, в 2020 році Європейською комісією розроблено Стратегію посилення застосування Хартії основних прав ЄС, яка розрахована на 10 років та базується на наступних основних положеннях: визначення важливості та підвищенні ефективності застосування її положень; визнання її вектором в подальшій діяльності всіх держав членів ЄС; розширення можливостей громадянського суспільства та повній незалежності його інституцій у питаннях реалізації положень Хартії; розробка механізмів підвищення обізнаності людей, особливо молоді, щодо можливостей захисту основоположних прав [5].

Право на повагу до приватного життя та право на захист персональних даних як базових тісно пов'язані між собою. Вони різняться в формулюванні, обсязі та складаються із загальної заборони втручання за винятком окремих випадків наявності суспільних інтересів, які можуть виправдати втручання. Захист персональних даних розглядається як сучасне та активне право, яке забезпечує систему стримань та протипаг для захисту фізичної особи, якщо її персональні дані обробляються [3].

Стаття 8 Хартії основних прав ЄС проголошує право на захист персональних даних та передбачає, що обробка персональних даних має бути чесною, переслідувати визначені цілі та здійснюватися або на підставі згоди суб'єкта персональних даних, або на правомірній підставі, передбаченій законом. Право на захист персональних даних застосовується, коли

персональні дані обробляються; відповідно, воно ширше, ніж право на повагу до приватного життя. Будь яка обробка персональних даних підлягає належному захисту. Захист даних стосується всіх видів персональних даних та обробки даних незалежно від зв'язку з приватністю або впливом на неї [4].

Шляхом для удосконалення європейського законодавства у сфері захисту конфіденційності персональних даних є розробка та прийняття Регламенту Європейського Парламенту та Ради щодо поваги до приватного життя та захисту персональних даних в електронних комунікаціях, яким гарантується, що інформація, якою обмінюються сторони, і зовнішні елементи такого зв'язку не буде розкрита нікому, крім сторін, які беруть участь у спілкуванні. Принцип конфіденційності має застосовуватися до вже існуючих та майбутніх засобів комунікації, включаючи дзвінки, доступ до Інтернету, програми для обміну миттєвими повідомленнями, електронну пошту, Інтернет телефонні дзвінки та особисті повідомлення, які надаються через соціальні мережі. Окрім того, законопроект створений з метою захисту користувачів Інтернет сервісів від спаму та має мету посилити контроль споживачів над власними персональними даними.

Окрему увагу приділено файлам cookies, які використовуються веб серверами для ідентифікації користувачів та зберігання їх даних та визначено, що зберігання інформації, яку отримано з їх допомогою можна зберігати виключно до завершення роботи з самим сервісом. Регламентом визначаються обмеження які застосовуються в процесі проведення маркетингових компаній, стосуються розсилки незапрошених маркетингових повідомлень та встановлюється обов'язок для рекламодавців щодо відкритості інформації. При цьому встановлюється заборона на спам, у випадку, якщо користувач не бажає отримувати маркетингові повідомлення. Важливим є також принцип екстериторіальності, оскільки Регламент передбачає зобов'язання для рекламодавців незалежно від їх місцезнаходження у випадку, коли вони обробляють дані резидентів країн ЄС [6].

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальна декларація прав людини. Міжнародний документ від 10.12.1948р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_015. (дата звернення 10.06.2022).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Міжнародний документ від 04.11.1950р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 10.06.2022).
3. Посібник з європейського права у сфері захисту персональних даних URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-coe-edps-2018-handbook-data-protection_ukr.pdf (дата звернення 12.06.2022).
4. Хартія основних прав Європейського Союзу. Міжнародний документ від 07.12.2020р. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT> (дата звернення 13.06.2022).
5. Стратегія посилення застосування Хартії основних прав ЄС. Міжнародний документ від 04.11.1950р. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_2249 (дата звернення 13.06.2022).
6. Регламент про конфіденційність та електронні комунікації - ePrivacy Regulation URL: [Europensis Scientiahttps://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52017PC0010](https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52017PC0010) (дата звернення 14.06.2022).

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Косяченко Ксенія Едуардівна,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук
kosiachenko5@ukr.net

Іванова Марія Андріївна,
студентка
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Актуальність теми дослідження зумовлена, передусім, тим, що на сьогоднішній день Україна стрімко крокує до лав країн-учасниць Європейського Союзу. У зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації була пришвидшена процедура отримання статусу кандидата на членство в Європейському Союзі Україною. Саме тому доцільно було б вивчати досвід європейських країн, щоб в подальшому впроваджувати певні зміни до нашого національного законодавства.

Виконавче провадження як стадія судового процесу є одним з найважливіших етапів, адже спрямовується на досягнення відновлення порушених прав та свобод людини і громадянина. У кожній країні дана стадія судового процесу має свої особливості, що зумовлена, по-перше, належністю до певної правової системи, а, по-друге, специфічними властивостями національного законодавства. Враховуючи дані фактори, було б доцільно дослідити особливості виконання судових рішень у Європейському Союзі на прикладі провідних країн даної спільноти.

Неабияку зацікавленість у дослідженні даного питання приділяють такі науковці та практикуючі юристи як А. Авторгов, Ю. Баулін, В. Кузнецов, Р. Миронюк, М. Рудкевич, С. Серьогін, Г. Ткачова, С. Щербак тощо.

Перед тим як почати розгляд здійснення виконавчого провадження провідних країн Європейського Союзу необхідно зауважити, що, по-перше, загальною особливістю, тобто притаманною ознакою процедури виконання судових рішень для всіх країн ЄС, насамперед, є дія інституту приватних виконавців, який діє значно ефективніше ніж форма державного виконання судових рішень, адже таким чином певною мірою усувається проблема корупції в країнах. По-друге, у європейських країнах відсутнє поняття «приватний виконавець», замість цього використовується термін «судовий пристав» або «присяжні виконавці». Ці особи підпорядковуються Міністерству юстиції конкретної країни, а також діють на підставі закону або відповідних інструкцій, а праця таких осіб оплачується за тарифом, затвердженим державою.

Починаючи розгляд процедури примусового виконання рішень з Франції, необхідно зазначити, що у цій країні примусовий виконавець є посадовою особою, яка, з одного боку, є особою вільної професії (ліберальною), а з іншого – особою, яка пов'язана зі здійсненням правосуддя. Тобто на виконавця покладена функція виконання рішень у цивільних справах, винесених різними судами. Крім цього, на виконавця покладається виконання певних юридичних дій:

- виконання судових рішень;
- складання актів, що мають важливе значення для встановлення доказів у справі;

- вручення повісток та повідомлень [1].

З-поміж цього примусовий виконавець може:

- представляти сторони під час судових засідань;

- брати участь в судових засіданнях, забезпечуючи внутрішній порядок в залі судового засідання [2].

Ще однією, найбільш знаковою ознакою французького виконавчого провадження є те, що виконавці не отримують заробітної плати від держави, а вони отримують дохід безпосередньо за здійснення відповідних повноважень, що делеговані їм державою за попередньо встановленими тарифами. Ці тарифи встановлюються урядом держави і регулюються державою.

Виконавче провадження, наприклад, у Німеччині, має свої характерні і специфічні особливості. Перш за все, порядок виконання примусового виконання рішень регулюється Цивільним процесуальним кодексом країни. Саме виконання рішень реалізовується у суді, на території якого необхідно провести відповідні виконавчі дії.

Особа, яка здійснює виконання рішень у Німеччині, зветься «реєстратором», яка працює у відповідному суді на підставі спеціального сертифіката, яким надається право на виконання судових рішень.

Для примусового виконання реєстратором рішення необхідно:

- по-перше, сторона обов'язково повинна мати остаточне рішення у своїй справі;

- по-друге, судове рішення у собі має містити спеціальну відмітку у якій буде вказаний пункт про необхідність його виконання;

- по-третє, рішення з відміткою про виконання повинно бути вручено стороні щодо якої вноситься дане рішення [3].

Однією з особливостей виконавчого провадження у Німеччині є те, що судовий виконавець має право відкласти реалізацію арештованого ним майна за клопотанням боржника у випадку, якщо останній зобов'язуватиметься виплатити весь борг протягом зазначеного строку. Тобто виконавець може сам надавати відстрочку боржнику, якщо є підстави вважати, що останній обов'язково виплатить суму боргу у визначений виконавцем термін.

Крім того, законодавством Німеччини передбачена можливість взагалі не стягувати майно з боржника у випадку, якщо не має підстав вважати, що сума від реалізації предметів, звернених до стягнення, перевищить витрати від примусового виконання [4].

Підводячи підсумок з даного питання необхідно зауважити, що, розглядаючи процес виконавчого провадження на прикладі Франції та Німеччини можна дійти висновку, що загалом в Європейському Союзі діє інститут приватних виконавців, що значно ефективніше реалізовується, ніж, наприклад, інститут державних виконавців судових рішень. Загалом, як можна побачити, що у Європейському Союзі діє ефективна система виконання судових рішень, яку, у свою чергу, необхідно було б впроваджувати і в Україні задля покращення реалізації виконання примусових судових рішень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ярков В. Основні світові системи примусового виконання. Університетські наукові записки. 2006. № 2. С. 84-106.

2. Авакян А. Загальна характеристика виконавчого провадження у зарубіжних країнах. URL: <http://www.concourt.am/hr/ccl/vestnik/4.22-2003/contents.htm>.

3. Сівернін Д. Зарубіжний досвід діяльності органів, що здійснюють повноваження, пов'язані із виконанням судових рішень, та його адаптація до вітчизняної правової системи. Європейські перспективи. 2014. № 3. С. 81-97.

4. Миронюк Р. Зарубіжний досвід примусового виконання рішень судів та інших органів публічної адміністрації та його впровадження в Україні. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2019. № 2.

REMOTE WORK: MAIN ESSENCE

Lagutina Iryna Victorovna,
Professor of Labour Law and Social Security Law Department,
National University "Odessa Law Academy",
Doctor of Legal Sciences, Professor
lagutina@onua.edu.ua

Modern world trends in the transformation of employment and the emergence of its remote forms require theoretical justification. The scientific community of different countries uses different terms, which are synonymous in nature, but in content can reflect different aspects of the manifestation of remote employment.

The main essence of remote work is that employees can perform their duties at a distance from the office, at a convenient time for them, using advanced computer and telecommunications technology, and then electronically transmit the results of their work to the office. Remote work is another step taken by organizations to achieve the flexibility needed to comply with human resource management rules. When employers reorganize their business in an effort to increase productivity and reduce costs, they also try to address the issues facing the modern worker and related to the performance of work and family responsibilities, promotion, and numerous stresses. The last decade has seen the rapid development of telecommunications, with many consequences. This gave employers the opportunity to hire employees outside the office in an environment that is more conducive to tasks that require continuous and sustained concentration.

Significantly, remote work loses the characteristic features of labour relations: the employee is not under the direct control of the employer, so the issues of labour discipline and labor protection (the ability of the employer to provide it) and mutual responsibility of the parties are in question.

Remote work increased over the last decade and tremendously in response to the COVID-19 pandemic.

This type of employment has exploded in 2020, with estimates suggesting that almost 40% of people employed in the EU started teleworking fulltime as a result of the pandemic. However, there are regional disparities. In 2019, remote working was more common in northern European countries such as Sweden, Finland and Denmark – and these countries have also seen the biggest proportion of workers begin to telework during the pandemic. It's partly because there are more jobs in sectors conducive to remote work [1].

In Japan IT giant Fujitsu, for one, launched a “Work Life Shift” program last year that transformed the office into a “collaboration hub” for hybrid work. It also created more clearly defined job roles, making it easier for its 80,000 employees in Japan to work remotely [2]. Car maker Honda, mobile carrier SoftBank and telecom company NTT Communications have all made similar allowances for remote work. Although not every country may be as keen on remote work as the US or UK, hybrid and remote trends are here to stay. although not every country may be as keen on remote work as the US or UK, hybrid and remote trends are here to stay .

However, remote work has both beneficial and adverse effects for worker health and well-being. Remote work outcomes seem to be regulated by working context and job characteristics, including autonomy and support. The extent of remote work also plays a primary role in predicting the job satisfaction and overall health of employees. They experienced lower levels of social support when working remotely full-time, versus hybrid or in-office workers, and subsequently lower levels of vigor than workers who had a hybrid or face-to-face work arrangement. That said, employees working eight hours or less may be at a decreased risk of experiencing depression, while those working extended work hours may experience depressive symptoms at the hand of social isolation and reduced social support.

As one might expect, the effects of pandemic-related mobility restrictions are largely driven by knowledge-intensive occupations where teleworking is more feasible. These include occupations

such as software development and marketing. By contrast, in occupations such as food preparation or driving, which typically require physical presence at the workplace, the share of advertised telework in online job ads increased very little, confirming evidence from other sources [3].

Here's what's even more remarkable that enterprises are calling employees back to the workplace – but not all of them. This is stoking resentment among employees and employers. By selecting which employees have to return to the office, and which can have flexible working, employers are inadvertently creating off-kilter workplace dynamics. It's leading some employees to challenge such decision making at a corporate level. Enterprises incapable of flexibility will haemorrhage the quality employees [4].

However, high levels of remote work adoption might also be counterproductive: some workers start feeling isolated, and communication and knowledge flows within the company could become more difficult. Lack of social interactions and the fusing of private and professional life as the major downsides of teleworking.

Digitisation and automation technologies also have an impact on ethical principles not necessarily enshrined in legislation but commonly addressed under ethical guidelines and codes of conduct. For example, ethical concerns are raised in relation to the trustworthiness of technologies, the transparency and explainability of the actions of artificial intelligence systems, the “human in control” principle and fairness of artificial intelligence-based decisions, bringing into focus issues around accountability, responsibility and liabilities [5, p. 23].

Finally, governments, employers and employees all have a role in protecting and promoting health and safety while remote working, including ergonomics, mental health and well-being, as defined by the ILO Convention on Occupational Safety and Health, 1981 and the Promotional Framework for Occupational Safety and Health Convention, 2006.

Enterprises, institutions, organisations will have to rethink cybersecurity too. During the pandemic, many employees were using external video conferencing platforms to communicate and some were found to be prone to hacking [1].

COVID-19 has brought with it the compulsory enforcement, in most cases, of teleworking, revealing the agility and adaptability of companies to the change, with the added complication of its unexpected arrival [12]. Whether through preference or requirement, remote working presents new challenges for companies, above all regarding cybersecurity: 1) protecting data from attacks outside of the company; 2) protecting data from within the company; 3) developing the applicable regulatory framework within the organisation; 4) implementing collaborative tools; 5) providing employees with corporate devices.

LITERATURE

1. Ceurstemont S. Teleworking is here to stay – here's what it means for the future of work. URL: <https://ec.europa.eu/research-and-innovation/en/horizon-magazine/teleworking-here-stay-heres-what-it-means-future-work>

2. The countries resisting remote work. URL: <https://www.bbc.com/worklife/article/20220511-the-countries-resisting-remote-work>

3. Strengthening Economic Resilience Following the COVID-19 Crisis: A Firm and Industry Perspective, OECD Publishing, 2021.

4. Christian A. The simmering tension between remote and in-office employees. URL: <https://www.bbc.com/worklife/article/20220408-the-simmering-tension-between-remote-and-in-office-workers>

5. Eurofound (2022). Ethics in the digital workplace. Publications Office of the European Union, Luxembourg. URL: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef22038en.pdf

6. Challenges of cyber-security when teleworking. URL: <https://www.izertis.com/en/-/news/challenges-of-cyber-security-when-teleworking>

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Левін Олег Леонідович,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат історичних наук, доцент,
docentagro55@gmail.com

Стоєва Тетяна Іванівна,
студентка I курсу
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
tanyastoevaaaaa@gmail.com

В умовах сучасних глобалізаційних викликів завдання держави щодо забезпечення прав та свобод людини і громадянина набуває особливого значення. Адже в наш час людина виступає найголовнішою соціальною цінністю, саме тому охорона прав та свобод людини і громадянина є першочерговим завданням держави. На захист прав людини спрямовані зусилля численних міжнародних організацій. Така значна увага обумовлена тим, що велика кількість демократичних держав визнає права людей найважливішою і абсолютною цінністю світової цивілізації. Зокрема, права людини і громадянина гарантуються і забезпечуються державою, проте права можуть обмежуватися внутрішнім законодавством, тому існують міжнародні стандарти прав людини, засоби, методи і способи міжнародного контролю за їх дотриманням. Саме тому існування наднаціональних механізмів захисту прав людини, таких як Європейський суд з прав людини, може вирішувати дану проблему й впливати на розвиток й функціонування судової системи України. Тож звернення до Європейського суду з прав людини гарантує правовий захист прав та свобод людини і громадянина на міжнародному рівні. Європейський суд з прав людини у системі міжнародно-правових гарантій захисту прав і свобод громадян України має значне місце і відіграє особливу роль у правовій системі державі. Саме тому метою і завданням цієї роботи є висвітлення значення Європейського суду з прав людини у ракурсі міжнародно-правової гарантії захисту прав і свобод громадян України.

Тож держава, як національний лідер, закріплює права людини у законі та забезпечує їх реалізацію. Зокрема, стаття 55 Конституції України передбачає право кожного будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [1]. Тобто, для забезпечення реалізації і захисту прав та свобод людини і громадянина, як Конституція, так і законодавство України передбачають створення певної правової системи і утворення системи органів держави, призначенням якої є допомога людям і громадянам у реалізації захисту їх прав.

Досить ґрунтовними та різноманітними є юридичні наукові думки щодо бачення механізму захисту прав та свобод людини. Цікавою є думка А. Огородника, котрий під поняттям механізму захисту прав і свобод людини пропонує розуміти систему засобів і факторів, що створюють необхідні умови поваги до прав і свобод людини, реалізації принципу законності. На підставі аналізу чинного законодавства до такого механізму можна зарахувати досить розгалужену систему державних органів, громадських організацій, правові й нормативні акти, які в комплексному поєднанні здатні забезпечити реалізацію та захист прав людини [2, с. 14]. Так ефективний захист прав людини є основною ознакою будь-якої правової і демократичної держави. А вже ефективність систем захисту прав людини багато в чому залежить від того, наскільки ефективними є

методи і засоби щодо здійснення і контролю за виконанням зобов'язань та їх реалізацією на національному рівні.

Отже, у разі порушення державою своїх зобов'язань щодо прав та свобод людини і громадянина, на національному рівні кожен має право звернутися до Європейського суду з прав людини за захистом своїх прав і свобод. Європейський суд з прав людини є основним правозахисним органом, тобто контрольний механізм, що забезпечує дотримання прав та свобод людини і громадянина, що закріплені в Європейській конвенції. Зокрема, Європейський суд з прав людини приймає до розгляду таку заяву лише у тому випадку, коли вона відповідає умовам прийнятності – критеріям, за якими визначається прийнятність заяв, встановленим у статті 35 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Право подання індивідуальних петицій до Європейського суду з прав людини стало принципово новим, що відрізняє компетенцію цього органу від інших постійних міжнародних судових органів, які розглядали спори тільки між державами. Тобто європейська нормативно інституціональна правозахисна система, створена згідно з названою Конвенцією, стала унікальним соціальним винаходом, а механізм забезпечення прав людини – одним із найдієвіших у світі. [3, с. 34]

Найпоширенішими причинами скарг є порушення права на справедливий судовий розгляд, адекватне та своєчасне виконання судових рішень (стаття 6 Конвенції), незаконне затримання або позбавлення волі (стаття 5 Конвенції), спори про право власності, невиплата заробітної плати, жорстоке поводження (стаття 3 Конвенції) та інші [4, с. 69].

Засновуючись на всьому вищевикладеному, треба наголосити, що суспільство є головною цінністю України і тому її права та свободи не повинні обмежуватися та не може бути утисків з боку держави. Тобто існує багато інститутів і механізмів, спрямованих на захист прав та свобод людини і громадянина, але права особистості часто порушуються, а способи їх захисту не завжди є досить дієвими і ефективними. Саме тому існують національні та міжнародні юридичні гарантії щодо захисту прав та свобод людини і громадянина. Зокрема, такі гарантії є ключовим елементом механізму захисту прав і свобод громадян України. Дотримання прав та свобод людини і громадянина в умовах глобалізації є дуже важливим і актуальним питанням. Треба зазначити, що вкрай важливо, щоб європейські стандарти ширше застосовувалися судами, які здійснюють захист прав людини. У сучасних умовах дотримання і захист прав та свобод людини і громадянина неможливо уявити без міжнародно-правових гарантій, які є різновидом юридичних гарантій і правової системи, яка становить загальноновизнані норми, що регулюють сферу забезпечення прав і свобод. І тому Європейський суд з прав людини є ефективним механізмом щодо правової системи України і дієвим механізмом захисту прав та свобод людини і громадянина.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4247>
2. Огородник А. П. Механізм забезпечення прав і свобод людини та принципи законності в Україні. Право України. 2008. № 6. С. 14–18
3. Рабінович П. Ефективність впливу Конвенції про захист прав та основних свобод людини на держави-члени Ради Європи. Право України. 2000. № 11. С. 34–36.
4. Європейська Конвенція з прав людини. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) від 01 січня 1990 року. Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ДЕРЖАВНИХ ТЕРИТОРІЙ ТА ЇХ РОЛЬ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Паламарчук Вікторія Андріївна,
головний спеціаліст
Управління персоналу
Міністерства юстиції України,
кандидат юридичних наук
i.palamarchuk@kubg.edu.ua

На сьогоднішній день ми можемо спостерігати зближення правових систем Європейських країн. Це насамперед пов'язано з спільними точками зору на демократичні цінності та стандарти правової держави. Зважаючи на те, що Україна йде шляхом євроінтеграції, створюється пряма необхідність у гармонійному узгодженні норм вітчизняного законодавства з існуючими міжнародними та європейськими правовими стандартами.

Аналіз наукових джерел, присвячених ролі міжнародних стандартів у системі національного законодавства, засвідчує, що на зміст, обсяг права та галузеве законодавство країни впливають загальновизнані принципи, норми, стандарти міжнародної спільноти.

Так, в частині другій статті 10 Декларації про державний суверенітет України зазначено, що «Українська РСР виступає рівноправним учасником міжнародного спілкування, активно сприяє зміцненню загального миру і міжнародної безпеки, безпосередньо бере участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах» [1].

Законом України від 16.09.2014 було ратифіковано Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, – з іншої сторони [12]. Тим самим Україна показала свою повну рішучість слідувати проєвропейським шляхом та дотримуватися нормативних стандартів держав-членів Європейського Союзу.

Однак передумовою набуття країною членства в Європейському Союзі доцільно вважати масштабне впровадження європейських загальновизнаних засад у систему державної політики, сутністю яких є утвердження загальнодемократичних принципів та інститутів демократії в механізмі державної влади [2].

Для того щоб ґрунтовніше розглянути питання міжнародних та європейських стандартів правового режиму державної території, перш за все необхідно визначити родове поняття «стандарт» (англ. standard – норма, зразок, модель), що означає документ, який приймають в установленому порядку шляхом консенсусу задля встановлення загальних принципів, правил або характеристик, які стосуються діяльності чи її результатів, з метою оптимізації та впорядкованості у певній галузі [3, с. 361].

Європейські стандарти передбачають міжнародно-правові принципи й норми, що закріплюють типові правила поведінки суб'єктів міжнародного права у певних сферах міждержавного співробітництва.

Отже, наведені визначення дають змогу дійти висновку, що європейські стандарти закріплено в джерелах міжнародного, європейського права, таких як договори, статuti, декларації, конвенції, пакти, положення, угоди, директиви, регламенти, інструкції тощо. При цьому самі стандарти відображаються на рівні принципів, норм, рекомендацій, характеристик.

Таким чином, виходячи з ряду теоретичних понять та ознак європейських стандартів, в контексті розгляду нашої проблематики, ми виділяємо основні міжнародні документи, які містять стандарти правового режиму державної території, серед яких: Договір про Європейський Союз [4], Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [5], Концепція ОБСЄ у сфері безпеки кордонів і прикордонного режиму [6], Статут ООН і Статут Міжнародного Суду [7], Паризька хартія для нової Європи [8], Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі [9] та багато інших.

В результаті опрацювання низки міжнародних нормативних документів, в яких держава розглядається як самостійний суб'єкт правовідносин, ми пропонуємо виділити наступні міжнародні стандарти правового режиму території держави, а саме:

- територіальна цілісність державної території – полягає у зобов'язанні не допускати найбільш грубих порушень: анексії, окупації, розчленування території держави чи народу, тобто внутрішня єдність всіх територій, що входять до складу певної держави;

- територіальна недоторканість держави – полягає у зобов'язанні держави утримуватися від будь-яких дій, у тому числі й непрямих посягань на територію і кордони інших держав, тобто гарантованість від зовнішніх зазіхань [11, с. 20];

- непорушність державних кордонів – утримання від будь-яких посягань на кордони держави, вимог чи дій, спрямованих на захоплення і узурпацію території будь-якої держави [10, с. 31];

- недоторканість державних кордонів – означає повагу і не порушення конкретної лінії кордону будь-якої держави, прокладеної на місцевості. Неприпустимо в односторонньому порядку переносити прикордонні стовпи і знаки, що позначають лінію державного кордону, перетинати її поза встановлених місць і з порушенням наявних правил;

- незастосування силових методів або їх погрози – встановлює заборону силового тиску чи агресії, або їх погроз відносно території будь-якої держави, незалежно від її політичного чи соціального стану. Цей принцип зумовлений не допускати збройних конфліктів чи їх провокації, пов'язаних з незаконним привласненням території однієї держави іншою, навіть якщо між державами склалися напружені політичні стосунки;

- мирне вирішення міжнародних спорів – передбачає використання переговорного процесу у разі виникнення спору між державами. Це дає змогу дійти консенсусу без використання зброї, що могло б спричинити соціальну та економічну напругу в суспільствах країн, між якими виникло спірне питання;

- повага до внутрішнього законодавства держави – передбачає регулювання відносин як міжнародного так і внутрішньодержавного характеру відповідно до законів конкретної держави. Хоча даний принцип не знайшов свого нормативного закріплення в основоположних актах, що закріплюють принципи міжнародного та європейського права загалом, проте його присутність очевидна. Це насамперед виходить із самого сприйняття держави як повноцінної учасниці правовідносин на міжнародній арені.

Всі ці стандарти знайшли своє відображення в Конституції України та в підзаконних нормативно-правових актах, так як слугують підґрунтям самого розуміння території держави, державних кордонів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Декларація про державний суверенітет України: Декларація УРСР від 16.07.1990 № 55-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12> (дата звернення: 26.05.2022).

2. Юридична енциклопедія: у 6 т. / редкол. Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – Київ: Укр. енцикл., 2002. – Т. 5: П–С. – 736 с.

3. Коршунова Н. В. Міжнародні та європейські стандарти державної політики // Н. В. Коршунова / Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – К.: 2017 (№ 1 (13)) – 370 с. – С. 361.

4. Договір о Європейском Союзе: Договір Європейського Союзу от 07.02.1992 № 994_029. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029 (дата звернення: 26.05.2022).

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Концепція Ради Європи від 04.11.1950 № 995_004. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 26.05.2022).

6. Концепция в области безопасности границ и пограничного режима: Концепция Организации по сотрудничеству и безопасности в Европе от 06.12.2005. URL: <https://www.osce.org/ru/mc/70205> (дата звернення: 26.05.2022).

7. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду: Статут ООН від 26.06.1945 № 995_010. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення: 26.05.2022).

8. Паризька хартія для нової Європи: Хартія Організації по безпеці та співробітництву у Європі від 21.11.1990 № 995_058. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_058 (дата звернення: 26.05.2022).

9. Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі: Акт ООН від 01.08.1975 № 994_055. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_055 (дата звернення: 26.05.2022).

10. Волова Л.И. Принцип територіальної цілостности и неприкосновенности в современном международном праве / Л.И. Волова; отв. ред. В.К. Собакин. – Ростов н/Д.: Изд-во Ростов. ун-та, 1981. – 192 с.

11. Проблеми забезпечення непорушності державних кордонів України / В. Березенко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. - 2016. - № 855. - С. 18-25. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5625/vnulpurn20168555.pdf> (дата звернення: 26.05.2022).

12. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 № 1678-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1678-18> (дата звернення: 26.05.2022).

УДК 347.7

СТАН РИНКУ КНИГОВИДАВНИЦТВА У ПОСТКОВІДНІ ТА ВОЄННІ ЧАСИ

Пилученко Дар'я Вавилівна,
науковий співробітник
відділу авторського права і суміжних прав
Науково-дослідного інституту
інтелектуальної власності
Національної академії правових наук
dariapyluichenko@gmail.com

Повага до прав людини, включно з правами меншин, є одним з базових стовпів, на яких ґрунтуються європейські цінності, які відкрили Україні шлях до інтеграції в Європейський союз. Це визнання того, що всі люди народжуються вільними та рівними у своїх правах, не обмежених якоюсь конкретною сферою. Серед них і свобода бути творцем.

Ця свобода безумовно резонує з тим, що у грудні 2019 року ООН прийняла резолюцію, проголосивши 2021 рік «Міжнародним роком креативної економіки для сталого розвитку» [1; 2]. Своєю чергою, Кабінет Міністрів України, вловивши хвилю європейських тенденцій, у квітні того ж року затвердив перелік видів економічної діяльності, які належать до креативних індустрій [3], серед яких: видання книг/газет/журналів і періодичних видань, інші види видавничої діяльності. Не втрачаючи обертів, креативні індустрії, зокрема, книговидавництво, продовжують розвиватися. Попри цифровізацію інформації, що набуває масового характеру у XXI столітті та прагнення до збереження ресурсів планети, це впливає лише на обсяги друку примірників, або ж пошук альтернативної сировини для виробництва паперу та інших складових для видавничої діяльності. Але це ніяк не заважає людям долучатися до креативної індустрії. Будь-яку книгу, статтю, наукову працю тощо, все це можна видати у цифровому варіанті.

Згідно з опитуванням, проведеним FEP (Federation of European Publishers, Федерація європейських видавців), загальний річний дохід від продажів книжкових видавництв ЄС та Європейської економічної зони (ЄЕЗ) у 2019 році становив приблизно €22,4 мільярда. Це було значним збільшенням у порівнянні з 2018 роком (€22 млрд), при цьому більшість ринків продовжували тенденцію відновлення, розпочату кількома роками раніше. Найбільшими ринками за оборотом видавців були Німеччина, Великобританія, Франція, Іспанія та Італія. Загальна ринкова вартість оцінюється в €36-38 млрд [4].

У 2020 році загальний річний дохід книжкових видавництв ЄС та ЄЗ склав приблизно €22,2 мільярда. Це було незначним зниженням у порівнянні з 2019 роком (€22,4 млрд), тим більше, що 2020 рік характеризувався початком пандемії COVID-19 [5]. 2020-й рік продемонстрував, що навіть найбільші ринки за оборотом видавців де, як і у 2019, лідерами залишалися Німеччина, Великобританія, Франція, Іспанія та Італія, страждають від пов'язаних з пандемією чинників. Державна підтримка сектору книговидавництва значно впливає всю галузь та пов'язані з нею. В нашій же країні картина в рази гірша. Якщо на 1991 рік співвідношення кількості книг і брошур на одного жителя в Україні становило приблизно 2,5 на кожного українця, а зазвичай цей показник балансував десь на відмітці у 1,25-1,4, то у 2020 (станом на 01.01.2021), ще у довоєнному стані, це співвідношення становило усього лише 0,48 [6].

На думку президентки Міжнародної асоціації видавців (International Publishers Association, IPA) Будур аль-Касімі, доповідь IPA «From Response to Recovery» («Від реагування до відновлення») щодо стану видавничого бізнесу у постковідному світі переконливо демонструє, що ринки з наявною інфраструктурою електронної комерції та розвиненою культурою читання витримали шторм набагато краще, ніж ті ринки, де вони відсутні. Пандемія виявила великий розрив, який необхідно подолати для забезпечення майбутнього зростання галузі. У глобальній видавничій екосистемі існує очевидна єдність думок щодо того, що робота в якості злагодженої загальної системи робить нас сильніше. Ті ринки, де автори, видавці, продавці книг та уряди об'єдналися під час пандемії, щоб стабілізувати та зміцнити видавничу екосистему, демонструють ознаки швидкого відновлення. Підтримка механізмів співпраці, створених в несприятливі часи, відіграє ключову роль у безперервному відновленні галузі та забезпеченні її стійкості в майбутньому [7].

Свого часу книжковий сектор постраждав від повільної адаптації до цифрового зрушення та постійного зниження літературного читання. Криза COVID-19 ще більше посилила ці тенденції та необхідність підтримки відновлення та конкурентоспроможності книжкового сектору [8].

Карантинні обмеження, спричинені пандемією COVID-19, а також відкрита агресія РФ щодо України та її громадян, наносять руйнівних економічних наслідків для галузі книгодрукування. Попри це, видавничий сектор є однією з найбільших галузей культури в Європі, а загальні доходи складають близько 45,5% від загальної вартості європейського видавничого ринку [9].

Як вірно зауважив генеральний директор видавництва «Ранок» Віктор Круглов, без книговидання неможливий розвиток креативної економіки та людського капіталу. Відсутність книжок зупинить розвиток освіти, науки та технологій, економічне становище країни ніколи не покращиться. Тому, уряди більшості розвинених країн, впроваджують спеціальні програми підтримки галузі. В результаті, за 2020 рік кількість людей, що читають, зросла в країнах ЄС, Великій Британії, США та Японії. В Україні ж, згідно з торішнім опитуванням компанії Research & Branding Group 57% українців взагалі не читають книжок. За відсутності спеціальних державних програм, направлених на підтримку, розвиток галузі, популяризації читання у суспільстві українське книговидання загине [10].

Європейський Союз підтримує книжковий сектор за допомогою поєднання інструментів і політики з фінансування, діалогу та правил, низки соціальних програм, зокрема — підтримка художнього перекладу.

Програма «Креативна Європа» надає співфінансування видавцям для заохочення перекладу та публікації книг, зокрема, з менш представлених мов. Фінансова підтримка покриває 50% витрат на переклад, а також розповсюдження та просування для більшої аудиторії. З моменту початку програми було відібрано понад 320 проект європейських видавництв для перекладу та просування понад 2700 книг 41 різними мовами по всій Європі. Різноманітність мов і жанрів повністю відбивати мовне та культурне розмаїття літератури Європи [8].

24 лютого для України та української економіки змінилося багато. Авіаудари та артилерійські обстріли систематично знищують український бізнес. Харків — центр

видавничої та книжково-поліграфічної галузі України. Станом на 2010 рік тут було зосереджено близько 70% всіх українських потужностей книжкової поліграфії. Понад 50% всіх українських книг видавалося в Харкові [11]. З того часу галузь суттєво розвинулась і розрослася географічно.

У травні 2022 року громадська спілка «Українська асоціація видавців і книгорозповсюджувачів» звернулася з листом до Прем'єр-міністра України, звернувши увагу уряду, що основні видавничо-поліграфічні потужності та склади готової книжкової продукції розташовані в Києві, Київській області, Харкові та Харківській області, які опинилися в зоні бойових дій.

У результаті ракетно-бомбових ударів, які наносилися і продовжують наноситися на сході України, близько 2/3 технологічного парку поліграфічних підприємств, видавництв і книгарень знищено або серйозно пошкоджено. І сьогодні книжкова ділянка інформаційного фронту проти російської агресії виявилася роззброєною, позаяк фактично не має ні фінансової, ні ресурсної бази для відновлення своєї активної та ефективної діяльності.

Станом на середину травня обсяги відновлених виробничих процесів та реалізації книжок становлять близько 10-15% від довоєнного часу. Нарощування цих обсягів фактично неможливе через брак у суб'єктів книговидавання коштів не тільки для відновлення знищеної або пошкодженої матеріально-технічної бази, а навіть для підтримки членів трудового колективу. І такий стан галузі становить дуже серйозну загрозу для нації, адже в разі невжиття заходів із її підтримки наслідком може стати своєрідне культурно-освітнє, професійне та інтелектуальне «провалля», в якому опиниться українська нація [12].

Висновок. Під час карантинних обмежень COVID-19 Україна разом з усім світом встала на «паузу». Хоча книгарні були закриті, продаж книг не припинявся. Люди не припиняли читати більше книг / слухали більше аудіо книг / купували електронні версії книжок, перебуваючи вдома; дехто — більше писав. Зараз Україна переживає цю «паузу» знов. У час війни книги — як засіб заспокоїтися, як можливість зануритись у вигадані світи або ж зайнятися самовдосконаленням. Не кажучи вже про той факт, що окупанти систематично намагаються знищувати усе українське, в першу чергу книжки, надруковані нашою мовою. Це свідчить про важливість та значну небезпеку, що вбачають у нашому книговидавництві вороги, що, як і століття тому, намагаються викоренити українську мову з нашого життя. У своїх щоденних зверненнях президент не одноразово закликав і закликає підтримувати малий та середній бізнес. Це безумовний сигнал для авторів, видавців та інших учасників видавничого процесу об'єднатися заради зміцнення економіки України, підтримки галузі книговидавання та подолання кризи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Resolution adopted by the General Assembly on 19 December 2019. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N19/433/84/PDF/N1943384.pdf>.
2. Стан сучасної креативної економіки і креативних індустрій. Ukrainian Startup Fund. URL: <https://usf.com.ua/stan-suchasnoi-kreativnoi-ekonomiki-i-kreativnih-industrij/>.
3. Про затвердження видів економічної діяльності, які належать до креативних індустрій : Розпорядження Кабінету міністрів України від 24 квітня 2019 р. № 265-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265-2019-p#Text>.
4. European Book Publishing Statistics 2019. Federation of European Publishers. URL: <https://fep-fee.eu/European-Book-Publishing-1268>.
5. European Book Publishing Statistics 2020. Federation of European Publishers. URL: <https://fep-fee.eu/European-Book-Publishing-1400>.
6. Книговидавнича діяльність сучасної України: стан, тенденції та перспективи розвитку. Ukrainian publishers and booksalers association. URL: <http://www.upba.org.ua/index.php/uk/zakonodavstvo/knyzhkova-palata/item/279-knyhovydavnycha-diialnist-suchasnoi-ukrainy-stan-tendentsii-ta-perspektyvy-rozytku>
7. Издательский бизнес в постковидном мире: интервью с Будур аль-Касими. Журнал ВОИС. 2021. № 2. С. 2-7. URL: https://www.wipo.int/wipo_magazine/ru/2021/02/article_0001.html.

8. Books and Publishing. Culture and Creativity. URL: <https://culture.ec.europa.eu/sectors/books-and-publishing>.

9. Publishing in Europe. MarketLine. 9/30/2020. 43 p ID: MTLN16444330. URL: <https://www.marketresearch.com/MarketLine-v3883/Publishing-Europe-13900652/>.

10. Круглов В. Книговидання — інтелектуальний базис креативних індустрій. Інформаційне агентство «Інтерфакс-Україна».

URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/752154.html>.

11. Харків — центр видавничої та книжково-поліграфічної галузі України. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/news/49784>.

12. Лист Прем'єр-міністрові України про віднесення книговидання до категорії об'єктів критичної інфраструктури. Ukrainian publishers and booksalers association. URL: <http://upba.org.ua/index.php/uk/vydavnytstva/item/426-lyst-premierministrovu-ukrainy-pro-vidnesennia-knyhovydannia-do-katehorii-obiektiv-krytychnoi-infrastruktury>.

УДК 341.6

ЗНАЧЕННЯ RES JUDICATA РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У НАЦІОНАЛЬНИХ СУДОВИХ ПРОЦЕСАХ

Пільков Костянтин Миколайович,

старший науковий співробітник
відділу міжнародного приватного права
та правових проблем євроінтеграції

Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака

НАПрН України,

кандидат юридичних наук, старший дослідник

k.pilkov@gmail.com

Рішення Європейського суду з прав людини перетинаються з принципом *res judicata* у багатьох аспектах: (1) сам Суд підкреслює значення цього принципу у внутрішніх судових провадженнях, як правило, у тих справах, де йдеться про порушення права на справедливий суд внаслідок необґрунтованого перегляду остаточного судового рішення (§52 у справі *Ryabykh v. Russia* та § 91 у справі *Svetlana Naumenko v. Ukraine*) [3; 4]; (2) рішення Суду іноді становлять підставу для екстраординарного втручання у судові рішення, які набули значення *res judicata*, з метою їх перегляду, якщо ЄСПЛ встановив порушення норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, найбільш ефективним способом виправлення якого і досягнення для жертви порушення *restitutio in integrum* є саме перегляд рішення, якщо відповідний внутрішній процесуальний закон допускає такий перегляд; (3) констатація ЄСПЛ порушення конвенційних прав може дати поштовх до ініціювання нового судового процесу у національному суді, спрямованого на ефективне усунення цього порушення або одержання компенсації. В цьому останньому випадку може постати проблема значення рішення ЄСПЛ як *res judicata*, тобто такого, яким спір про захист конвенційного права і, відповідно, усунення наслідків його порушення або відшкодування було вичерпано, а також питання преюдиціального значення висновків про обставини порушення, яких дійшов ЄСПЛ. В межах цього дослідження зупинимось саме на цьому третьому аспекті, тобто на актуальному питанні значення *res judicata* рішення ЄСПЛ для можливих нових внутрішніх судових процесів.

Національні суди у країнах-учасницях Конвенції, звичайно, визнають *res judicata* значення рішень ЄСПЛ, ухвалених стосовно їхньої країни, однак, як правило, в контексті обов'язковості виконання цього рішення, тобто позитивної дії принципу *res judicata*, який втілюється в остаточності і зобов'язуючому характері відповідного рішення для сторін, а не

в контексті його преюдиційного значення для майбутніх можливих внутрішніх судових проваджень, які жертва порушення конвенційних прав може ініціювати. Саме у такому контексті на значення *res judicata* рішення ЄСПЛ вказував Федеральний Конституційний Суд Німеччини у рішенні від 14 жовтня 2004 року у справі *Görgülü* [2].

Очевидно, що при вирішенні питання стосовно того, чи має рішення, яке набуло значення остаточного, значення *res judicata* з преюдиційною дією у національних судових процесах, необхідно враховувати не тільки резолютивну частину рішення а й мотиви ЄСПЛ [1]. Мова не йде про те, мотивувальна частина рішення набуває значення *res judicata*. Йдеться скоріше про те, що з мотивувальної частини рішення можна зрозуміти, чи вважає ЄСПЛ вичерпаним питання про наслідки порушення конвенційного права внаслідок свого рішення, точніше якщо це рішення буде виконане.

Зобов'язання країни-учасниці Європейської конвенції виконати рішення Суду у справі, у якій вона є стороною (стаття 46 Конвенції), як відомо, покладають на державу обов'язок вжити заходи загального характеру для недопущення схожих порушень конвенційних прав у майбутньому, а також вжити заходи індивідуального характеру і виплатити справедливую сатисфакцію, якщо Суд таку визначив у своєму рішенні. Як раз стосовно двох останніх обов'язків може постати питання значення рішення Суду як *res judicata* для можливого майбутнього процесу заявника у національному суді: якщо Суд визначив справедливую сатисфакцію, то чи вичерпано цим вирішення питання про відновлення порушеного права або відшкодування державою шкоди внаслідок порушення конвенційного права заявника? Саме з аналізу мотивів Суду та висновків про порушення конвенційних прав і значення справедливої сатисфакції можна висувати про те, які саме вимоги охоплені справедливою сатисфакцією і, відповідно, стосовно наслідків порушення яких прав спір слід вважати вичерпаним. Дійсно, цілком може мати місце ситуація, у якій ефективно відновлення порушеного конвенційного права не є можливим, а визначена судом справедлива сатисфакція охоплює повністю відшкодування наслідків порушення, як у справі *Yukos* [1]. Тому цілком можливо, що у випадку ініціювання подальших внутрішніх судових процесів, спрямованих на відновлення порушеного конвенційного права або одержання відшкодування, у таких процесах можливе покликання на преюдиційне значення відповідного рішення ЄСПЛ.

Для декларативних рішень ЄСПЛ, у яких Суд обмежується констатацією порушеного права, постає проблема іншого характеру – визнання преюдиційного значення обставин, з яких ЄСПЛ виходив у своєму рішенні, для можливих наступних судових процесів в самій країні-учасниці, тобто значення *res judicata* рішення ЄСПЛ в широкому сенсі, яке виходить за межі преюдиційного значення для майбутніх ідентичних за складом учасників, предметом і підставою вимог судових процесів. Це питання, звичайно, потребує окремого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Polakiewicz J. Between 'Res Judicata' and 'Orientierungswirkung – ECHR Judgments Before National Courts. Brno, 19-21 June 2017. URL: <https://www.coe.int/en/web/dlapil/-/between-res-judicata-and-orientierungswirkung-> (дата звернення: 18.06. 2022).

2. Bundesverfassungsgericht, Order of the Second Senate of 14 October 2004 (*Görgülü*) - 2 BvR 1481/04 -, paras. 1-72. URL: http://www.bverfg.de/e/rs20041014_2bvr148104en.html (дата звернення: 18.06. 2022).

3. *Ryabykh v. Russia* App no. 52854/99 (ECtHR, 24 July 2003). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61261> (дата звернення: 18.06. 2022).

4. *Svetlana Naumenko v. Ukraine* App no. 41984/98 (ECtHR, 9 November 2004). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67357> (дата звернення: 18.06. 2022).

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ КОЛА ОСІБ, ЯКІ МОЖУТЬ БРАТИ УЧАСТЬ У СПРАВАХ ПРО ВИЗНАННЯ ПРАВОЧИНІВ НЕДІЙСНИМИ

Погребняк Оксана Сергіївна,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Харківський національний
університет внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
pogrebnyakoksana2@ukr.net

Із розширенням комерційного обороту, збільшенням кола його учасників збільшуються зловживання учасників цивільного обороту, внаслідок чого оспорується та визнається недійсними значна кількість правочинів, що призводить до нестабільності цивільного обороту.

Актуальним на сьогодні є дослідження питання щодо кола осіб, які можуть брати участь у справах про визнання правочинів недійсними.

Згідно з ч. 3 ст. 215 Цивільного кодексу України, якщо недійсність правочину прямо не встановлена законом, але одна із сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність на підставах, встановлених законом, такий правочин може бути визнаний судом недійсним (оспорюваний правочин).

Відповідно до ч. 5 ст. 216 ЦК України вимога про застосування наслідків недійсності нікчемного правочину може бути пред'явлена будь-якою заінтересованою особою.

За відсутності у ЦК України визначення поняття «заінтересована особа» важливого значення при вирішенні судових спорів набуває необхідність конкретизації вимог, яким має відповідати вказана особа. У судовій практиці виникає питання, чи будь-яка заінтересована особа вправі пред'являти позов про визнання недійсним правочину, укладеного іншими сторонами [1].

Згідно з Аналізу окремих питань судової практики, що виникають при застосуванні судами рекомендаційних роз'яснень виділяють декілька критеріїв визначення заінтересованості позивача в оспорюваному договорі: 1) права і законні інтереси заінтересованої особи безпосередньо порушені договором; 2) у результаті визнання договору недійсним майнові інтереси заінтересованої особи будуть відновлені; 3) заінтересована особа отримує що-небудь в результаті проведення реституції (права, майно) [1].

Деякі норми ЦК України визначають коло зацікавлених осіб, прямо зазначаючи їх у диспозиції статті. Так, в ч. 4 ст. 369 ЦК України правочин щодо розпорядження спільним майном, вчинений одним із співвласників, може бути визнаний судом недійсним за позовом іншого співвласника у разі відсутності у співвласника, який вчинив правочин, необхідних повноважень.

Однак, в деяких випадках лише з аналізу декількох норм можна визначити «зацікавленість» позивача. Так, у правочинах купівлі-продажу нерухомості, отриманої продавцем у спадщину, можливим є оскарження дійсності даного договору спадкоємцем, який прийняв спадщину після спливу строку для прийняття спадщини у разі недобросовісності продавця, який знав про права третіх осіб на об'єкт спадщини. В даному випадку заінтересована особа має конкретний майновий інтерес в оспорюваному договорі.

Вказівка в ч. 3 ст. 215 ЦК на те, що правочин може бути визнаний судом недійсним не лише за позовом однієї із сторін договору, а й за позовом заінтересованої особи, стосується тих випадків, коли заінтересована особа домагається відновлення порушеного договором її права, не вимагаючи повернення їй переданого на виконання цього договору майна, а вимагаючи повернути сторони договору до первісного стану [2].

Об'єднана палата Верховного Суду у складі суддів Касаційного господарського суду зазначила, що особа, яка звертається до суду з позовом про визнання недійсним договору (чи його окремих положень), повинна довести конкретні факти порушення її майнових прав та

інтересів, а саме підтвердити, що її права та законні інтереси як заінтересованої особи порушені оспорюваним договором і в результаті визнання його (чи його окремих положень) недійсним майнові права заінтересованої особи буде захищено та відновлено.

Позивач, реалізуючи право на судовий захист і звертаючись до суду з позовом про визнання недійсним правочину, стороною якого він не є, зобов'язаний довести (підтвердити) в установленому законом порядку, яким чином оспорюваний ним договір порушує (зачіпає) його права та законні інтереси, а суд має – перевірити доводи та докази, якими позивач обґрунтовує свої вимоги, і вирішити питання про наявність чи відсутність підстав для правового захисту позивача.

Відсутність порушеного або оспорюваного права позивача є підставою для ухвалення рішення про відмову в задоволенні позову незалежно від інших встановлених судом обставин [3].

Таким чином, поняття «заінтересована особа» у позовах про визнання правочину недійсним важливим має з'ясована в кожному випадку окремо й відповідати вказаним критеріям.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналіз окремих питань судової практики, що виникають при застосуванні судами рекомендаційних роз'яснень, викладених у постанові Пленуму Верховного Суду України від 06 листопада 2009 року N 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» [Електронний ресурс] // "Закон і Бізнес", 2017, 02, 04, № 05. – 101. – URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VRR00220>.

2. Кальова А. Особа не є стороною договору, але бажає оскаржити його в суді: ВС розповів, як діяти [Електронний ресурс] / Альона Кальова // Судебно-юридическая газета. – 2021. URL: <https://sud.ua/ru/news/sudebnaya-praktika/193978-osoba-ne-ye-storonoyu-dogovoru-ale-bazhaye-oskarzhiti-yogo-v-sudi-vs-rozpoviv-yak-diyati>.

3. Ухвала Об'єднаної палати Верховного Суду у складі суддів Касаційного господарського суду від 03.09.2020 року у справі № 910/12787/17. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/91320001>

УДК 347.78

ПРАВО АВТОРА НА ДОСТУП ДО ТВОРУ: ПОРІВНЯННЯ НОРМ ЗАКОНОДАВСТВА КРАЇН ЄС ТА УКРАЇНИ

Троцька Валентина Миколаївна,
завідувачка сектору розпорядження
авторськими та суміжними правами
відділу авторського права і суміжних прав
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України,
кандидат юридичних наук

Авторське право на твір і право власності на матеріальний носій, на якому зафіксовано твір, не залежать одне від одного. Особливо це проявляється, коли має місце передача автором твору образотворчого мистецтва як матеріального об'єкта у власність іншій особі. По-перше, особливість полягає в тому, що при відчуженні (продажі), оригінал твору образотворчого мистецтва як матеріальна річ переходить у власність до покупця, але авторські права залишаються у автора, якщо в договорі не передбачено інше. На цей аспект сторони не завжди звертають увагу, що призводить до виникнення спірних питань. По-друге, в автора, який з моменту продажу не володіє твором як матеріальною річчю, може виникати потреба у доступі до нього з метою відтворення, створення копій, чи публічного показу на власній виставці. У зв'язку з цим, у законах про авторське право багатьох країн світу, в тому числі й у Законі України “Про авторське право і суміжні права” (далі - Закон України),

передбачені положення, що надають автору право доступу до твору й визначають при цьому обов'язки особи не створювати перешкоди. Право доступу до твору не згадується у міжнародних договорах у сфері авторського права. Тому, кожна країна вправі вирішувати, чи буде вона надавати таке право автору, чи ні.

Метою цієї роботи є дослідження права доступу до твору шляхом вивчення законодавства країн ЄС, а також надання пропозицій щодо його врахування при удосконаленні законодавства України у сфері авторського права.

Правовий аналіз відповідних норм законів країн ЄС та України свідчить про існування неоднорідних підходів щодо визначення місця цього права у загальній системі відповідних правовідносин у сфері авторського права. Право доступу до твору відносять до:

1) особистих немайнових прав (наприклад, ст. 14 Закону Іспанії про інтелектуальну власність, ст. 4 Закону Греції “Про авторське право, суміжні права і питання культури”) [1], чи

2) “інших прав”, відмінних від особистих немайнових, чи майнових, оскільки право доступу не згадується в їх переліку (наприклад, ст. 25 Закону Німеччини “Про авторське право і суміжні права” [2]; закони країн Балтії: § 16 Закону Естонії “Про авторське право” [3], ст. 17 Закону Латвії “Про авторське право і суміжні права” [4], ст. 18 одноименого Закону Литви [5]).

Згідно зі ст. 26 Закону України це право належить до “інших прав” (не включено ні до переліку особистих немайнових прав автора (ст. 14), ані до переліку майнових прав автора (ст. 15)). Тому, дослідження норм законів Німеччини та країн Балтії, представляє теоретичний і практичний інтерес.

Об'єктом доступу є твори образотворчого мистецтва, в Законі Литви – також й твори архітектури, а згідно з Законом Німеччини – це може бути будь-який твір, що перебуває у власності чи законному володінні іншої особи. В Україні об'єктом доступу є лише твори образотворчого мистецтва (скульптура, картина, малюнок, гравюра, літографія, твір художнього (у тому числі сценічного) дизайну тощо).

Суб'єкти цього права – автор та особа, у власності чи законному володінні якої перебуває твір як матеріальна річ (далі – власник твору).

Мета права доступу: для виготовлення копії твору, щоб покращити, доповнити чи іншим чином переробити твір (Закон Естонії); виготовлення копій або створення адаптацій твору (Закон Німеччини); відтворення, чи інше використання для власної виставки (Закони Литви і Латвії). Тобто, існують три підстави для доступу до твору: 1) для виготовлення копії твору; 2) з метою переробки твору; 3) використання для власної виставки. У Законі України передбачені дві перші підстави (“виготовлення примірників, слайдів, карток, переробок тощо”). Положення про можливість доступу до твору автором для публічного показу на власній виставці, відсутнє. Втім, це не обмежує прав автора та власника твору врегулювати такі питання в договірному порядку.

Умови, за яких право доступу до твору може бути реалізовано: 1) дії автора не порушують законні інтереси власника твору; 2) автор, отримавши доступ до твору, має повернути його власнику в збереженому вигляді; 3) власник, перш ніж знищити твір, повинен попередньо запропонувати повернути його автору. В Законі України передбачена лише перша умова.

У законах країн ЄС та України визначено механізм забезпечення реалізації права доступу до твору. Проте, існують відмінності в формулюванні відповідних положень.

“Для виготовлення копії автор має право запитати доступ до оригіналу твору образотворчого мистецтва, що перебуває у власності чи законному володінні іншої особи. Автор може звернутися за згодою до цієї особи, щоб покращити, доповнити чи іншим чином переробити твір” (§ 16 (2, 3) Закону Естонії). При цьому не уточнено, чи має бути надана згода у письмовій, або усній формі, чи повинен автор отримувати згоду, якщо майнові права на твір залишилися у нього? Варто враховувати, що між автором та власником твору може бути: 1) укладено договір, згідно з яким останньому передані (відчужені) майнові права, зокрема й виключне право на переробку твору; 2) договір не укладено, чи укладено договір, згідно з яким майнові права належать автору. Про те, що

автор не повинен отримувати згоду на відтворення твору, майнові права на який йому належать, зазначено в Законі Литви. “Власник оригіналу твору образотворчого мистецтва повинен дозволити автору відтворити твір чи використати його для власної виставки, якщо авторські права на відтворення твору чи його публічного показу (експонування) не передані власнику оригінала твору, за умови, що це не порушує законні інтереси власника твору та забезпечено збереження твору” (ст. 18 (1)). Отже, якщо майнові права належать автору, то власник зобов’язаний надати доступ до твору. А якщо, навпаки, ці права належать власнику? Зрозуміло, якщо власник не надасть доступу до оригіналу, то автор не матиме можливість його відтворити. Тому сторони мають шукати взаємоприйнятні рішення. Повертаючись до законодавства України, варто враховувати також особливості набуття майнових прав на службові твори і твори, створені за замовленням. Згідно зі ст. 440 ЦК України “майнові права на службовий твір належать автору-працівнику та роботодавцю спільно, якщо в договорі не визначено інше”. “Оригінал твору образотворчого мистецтва, створеного за замовленням, переходить у власність замовника. При цьому майнові права інтелектуальної власності на цей твір залишаються за його автором, якщо інше не встановлено договором” (ч. 3 ст. 1112 ЦК України). Як бачимо, на практиці може виникати багато варіантів відносин між сторонами. У будь-якому випадку залишається право їх врегулювати в договірному порядку. Автор, який бажає залишити за собою право на відповідне використання твору, повинен це передбачити, укладаючи договір з майбутнім правовласником та власником твору.

У ст. 25 (2) Закону Німеччини передбачено, що власник не зобов’язаний передавати оригінал або копію твору автору, у ст. 26 Закону України – від власника твору не можна вимагати доставки твору авторові. Відповідно до цієї статті Закону України відтворення допускається за однієї умови: це не порушуватиме законні права та інтереси власника твору. Власник твору не може відмовити автору в доступі без достатніх підстав. Автор може «вимагати», в той час як відповідно до ст. 18 Закону Литви автор «має право» отримати доступ до твору, а його власник зобов’язаний дозволити автору відтворити твір.

Ще один аспект – це врегулювання відносин, пов’язаних зі збереженням твору в будь-якій формі. Відповідні положення в Законі України не передбачені, але визначені в досліджуваних законах країн ЄС. “Власник твору не може знищити твір, попередньо не запропонувавши повернути його автору. У випадку, якщо така можливість відсутня, для автора повинні бути створені умови для створення копії твору” (ст. 18 (2) Закону Литви). “Автор зобов’язаний самостійно забезпечити збереження (безпеку) твору при доставці твору на місце відтворення чи проведення виставки та при його поверненні, якщо договором не визначено інше” (ст. 17 (7) Закону Латвії). “Автору архітектурного твору мають бути створені умови для того, щоб сфотографувати будівлю чи будову та отримати копію його проекту” (ст. 18 (5) Закону Литви).

Висновки. Проведений порівняльний аналіз, свідчить про багатоваріантність відносин, що можуть виникати на практиці. При доопрацюванні ст. 26 Закону України доцільно врахувати норми, визначені в проаналізованих законах країн ЄС, що стосуються розширення підстав для доступу до твору, зокрема й для його публічного показу автором на власних виставках, а також зобов’язань власника надавати доступ до твору та зобов’язань автора забезпечити збереження твору при його відтворенні, доставці на місце виставки та поверненні власнику.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мисенко О. Право автора на доступ до свого твору (“droit d'accès a l'oeuvre”) URL: <https://blog.liga.net/user/amyisenko/article/37466>
2. Act on Copyright and Related Rights (Urheberrechtsgesetz – UrhG) URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_urhg/englisch_urhg.html
3. Estonia Copyright Act WIPO Lex Search URL: <https://wipolex.wipo.int/en/legislation/results?countryOrgs=EE&subjectMatter=11&last=true>

4. Latvia Copyright and Related Rights WIPO Lex Search URL: <https://wipolex.wipo.int/en/legislation/results?countryOrgs=LV&subjectMatter=11&last=true>

5. Lithuania. Copyright and Related Rights WIPO Lex Search URL: <https://wipolex.wipo.int/en/legislation/results?countryOrgs=LT&subjectMatter=11&last=true>

УДК 341.215.4

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ЗАХИСТУ ПРАВ МІГРАНТІВ, БІЖЕНЦІВ, ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА ТА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ДЛЯ УКРАЇНИ

Троянський Олександр Анатолійович,
доцент кафедри права та
правового регулювання авіаційної діяльності

Льотної академії
Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук, доцент,
alekstr2015@ukr.net

Вихристюк Маргарита Сергіївна,
студентка 2-го курсу
Льотної академії
Національного авіаційного університету,
232725@ukr.net

Перед міжнародним співтовариством постало монументальне завдання забезпечити захист для осіб, які всупереч власним бажанням змушені залишати домівки через жорстокі конфлікти, масові порушення прав людини або інші непередбачувані та трагічні події, але які лишилися в межах кордонів своєї країни. Збройні конфлікти ХХ-ХХІ століття по всьому світу змусили майже 38 мільйонів людей переміститися в межах своїх країн.

Варто підкреслити, що регулювання внутрішніх переміщень – проблема над якою постійно працює міжнародна спільнота. З 1998 року ООН було схвалено основні Керівні принципи з питання внутрішнього переміщення, які спрямовані на забезпечення особливих потреб внутрішньо переміщених осіб у всьому світі. У них визначено права та гарантії, необхідні для захисту осіб від примусового переміщення, а також надання їм захисту та допомоги під час переміщення, а також під час повернення чи переселення та реінтеграції. Визначені принципи не є обов'язковим правовим документом, проте засновані на нормах міжнародного права та передбачають захист від недобровільного переміщення, допомогу при переміщенні, гарантії безпечного повернення, переселення та реінтеграції, а також визначають гарантії, що мають надаватися на всіх фазах процесу, або специфічні для кожної з них. Основні положення даного документу покликані захистити внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) від дискримінації, пов'язаної з їхнім становищем, забезпечити їм права і свободи, визначені міжнародним та національним законодавством [1].

Основне найбільш повне та чітке визначення для ВПО, надане Європейською радою у справах біженців та вигнанців (ECRE) – це люди, які не перетинають міжнародних кордонів, а переселяються через стихійну неgodу, бойові дії, різного штибу катастрофи з одного регіону країни до іншого [2].

Для вирішення проблем та напрацювання певних теорій Україна тісно співпрацює з питань про права внутрішніх переселенців з рядом міжнародних організацій, серед яких є Рада Європи, ОБСЄ, а також консультанти Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (далі – УВКБ ООН) [3].

Процес демократичної трансформації, соціальні, політичні та економічні зміни, які переживає наразі українське суспільство, а також обов'язки, які ми взяли на себе перед європейською спільнотою поставили нашу державу перед багатьма викликами, які необхідно було подолати ще з часів здобуття Україною незалежності. Одним з таких викликів є якісне,

всебічне та беззаперечне забезпечення прав і свобод людини та громадянина, зазначених зокрема в Європейській Конвенції «Про захист прав людини і основоположних свобод», прийнятій у 1950 році та ратифікованій Українською державою 17 липня 1997 року [4]. Україна стала однією з перших європейських країн, яка ще в 1998 році ввела кримінальну відповідальність за торгівлю людьми.

У 2007 році Україна підписала Угоду про реадмісію осіб, яка запроваджує процедури ідентифікації та безпечного й організованого повернення осіб, які не виконують умов, передбачених для в'їзду і перебування на території України або однієї з держав-членів Європейського Союзу. Сутність Угоди полягає в тому, що Україна та її сусіди-члени ЄС зобов'язуються приймати власних громадян, які порушили режим перебування на території іншої договірної сторони, а також громадян третіх країн за умови доведення їх походження з території України. А, починаючи з 2010 року, Україна почала виконувати вимоги Угоди про реадмісію осіб між Україною та ЄС. Угода передбачає, що країна-підписант бере на себе зобов'язання щодо виконання даної Угоди щодо реадмісії власних громадян, реадмісії громадян третіх країн, які не ратифікували дану Угоду, та осіб без громадянства. Угода регулює процедуру реадмісії, вимоги до складання та подачі запиту про реадмісію, регулює порядок доведення громадянства, встановлює способи передачі осіб та види транспортування, процедуру транзитного проїзду, захист особистих даних осіб, до яких застосовується процедура реадмісії [5].

Укладаючи міжнародні договори з ЄС, а також розробляючи внутрішні нормативно-правові акти, на основі яких має відбуватися імплементація їхніх положень, Україна долучається до процесу виконання шенгенських угод Євросоюзу, що, в свою чергу, створює передумови для забезпечення свободи руху її громадян територіями держав – членів організації та поступову інтеграцію нашої держави в європейське співтовариство [6, с. 12].

Важливою передумовою на шляху євроінтеграції України є долучення до загальноєвропейського процесу захисту прав біженців, контролю за кордонами, порядку надання притулку та міжкордонного співробітництва з сусідніми країнами. Неабияким кроком у даному напрямі стало приєднання України до так званого Седеркопінгського процесу.

На початку 2001 року УВКБ ООН та Шведська міграційна служба здійснили спільну ініціативу з метою сприяння діалогу з проблем притулку та нерегулярної міграції серед країн, що знаходяться вздовж східного кордону ЄС. Ініціатива отримала назву «Седеркопінгський процес» на честь міста Седеркопінг у Швеції, де відбулася перша зустріч. Тоді у зустрічі взяли участь високі посадові особи з Білорусії, Литви, Польщі та України, а також представники Уряду Швеції, УВКБ ООН, Європейської Комісії та Міжнародної організації з питань міграції.

Масштаби міграційних процесів на початку XXI століття спонукали керівні структури ЄС визнати міграцію новим «глобальним феноменом» та кардинально переглянути свій підхід до її регулювання. В законодавчій сфері це позначилося на прийнятті в таких суттєвих орієнтирів, як зміцнення співробітництва та взаємодії між державами-членами з питань міграції та активізація взаємодії з країнами походження мігрантів та транзитними країнами, насамперед у межах Європейської політики сусідства.

Головною перешкодою для запровадження повністю інтегрованої, «спільної» моделі міграційної політики в межах ЄС залишаються відмінні соціально-економічні умови, рівні життя та стандарти соціальної політики, які застосовуються в різних країнах-членах союзу [7].

Україна стала на шлях трансформації свого внутрішнього законодавства відповідно до норм та стандартів європейської міграційної політики. Спільна політика у сфері контролю за державними кордонами, співпраця в галузі навчання працівників міграційних служб та правоохоронних органів, покликана забезпечити реальне дотримання прав і свобод біженців, мігрантів та осіб без громадянства, співробітництво з питань екстрадиції та реадмісії осіб, підданих кримінальному переслідуванню поза межами країни свого громадянства, спрощення візового режиму між Україною та країнами-членами ЄС – перші кроки на шляху становлення України як вільного та повноправного члена європейського співтовариства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IDPersons/GPUkrainian.pdf> (дата доступу 17.06.2022).
2. Балуська О. В., Аракелова І. О. Шляхи вирішення проблем внутрішньо-переміщених осіб: міжнародний досвід. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 12. URL : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=929> (дата доступу 17.06.2022).
3. Вдосконалення національного законодавства України стосовно захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб: *Проект Ради Європи «Посилення захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб в Україні», червень 2016*. URL: <https://rm.coe.int/1680697cbb> (дата доступу 17.06.2022).
4. Про захист прав людини і основоположних свобод : Європейська конвенція від 04 лист. 1950 р. Дата оновлення 01.08.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата доступу 17.06.2022).
5. Про реадмісію осіб : Угода між Україною та Європейським Співтовариством від 18 червня 2007 року. Дата оновлення 15.01.2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_851#Text (дата доступу 17.06.2022).
6. Мушак Н. Україна на шляху до безвізового режиму з Європейським Союзом: роль та значення угод про місцевий прикордонний рух. *Віче*. 2014. № 23. URL : <http://surl.li/cftfg> (дата доступу 17.06.2022).
7. Оврамець М. А. Діяльність керівних органів ЄС у сфері контролю міграції. *Проблеми міжнародних відносин*. 2013. №7. URL : <http://surl.li/cftfy> (дата доступу 17.06.2022).

УДК 340.1

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ, ЦІННОСТІ ПРАВА ЄС І DCFR

Харитонов Євген Олегович,
завідувач кафедри цивільного права
НУ «Одеська юридична академія»
член-кор. НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор
Zharuton@gmail.com

Харитонova Олена Іванівна
завідувачка кафедри права інтелектуальної власності
та патентної юстиції
НУ «Одеська юридична академія»,
член-кор. НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор
Lh2512@gmail.com

Останнім часом терміно-поняття «цінності» є одним з найбільш уживаних у різних контекстах («вибір цінностей», «захист цінностей», «конфлікт цінностей» тощо) та у різних сполученнях («цивілізаційні цінності», «культурні цінності», «політичні цінності», «правові цінності», «сімейні цінності» та ін.). Ця категорія використовується як для характеристики самодостатніх феноменів, так і для позначення кінцевої мети, котрої прагнуть учасники суспільних відносин.

У нашому дослідженні ми виходимо з розуміння «цінностей» як основ духовного та матеріального життя людини, що визначають мету, сенс, значення, наміри, нормативність і формальні межі її самореалізації. Їх можна визначити також як загальноприйняті уявлення людей про цілі й норми поведінки, які втілюють історичний досвід і концентровано виражають смисл культури певного етносу і навіть людства загалом [1, с. 9].

Врахування такої основи означає, що концепт права в цілому і концепт приватного права, зокрема, мають відображати правові цінності суспільства. Відтак у концепт

приватного права додається характеристика аксіологічних елементів останнього, що дозволяє не лише дати більш точне визначення права, але й дає змогу коригувати його навіть у межах позитивістського підходу. Особливо важливим є такий методологічний імператив стосовно права приватного, котре, за своєю сутністю є залагодженням конфлікту приватного та публічного інтересів приватних та публічних (суспільних) цінностей.

Власне, на цьому ґрунтується сучасне бачення концепту та засад європейського права, європейських цінностей, інституцій, відображене у DCFR.

Зауважимо, що концепт «європейське право» може розглядатися у широкому та вузькому сенсі. У широкому сенсі під європейським правом розуміється правове регулювання усієї сукупності економічних, соціальних, політичних, наукових та культурних відносин, що стосуються організації та діяльності європейських міжнародних організацій [2, с. 29]. У вузькому сенсі Європейське право, ототожнюється з правом Європейських співтовариств, доповненим певною мірою нормами та принципами, що регулюють діяльність всього Євросоюзу [3, с. 22].

Характеризуючи право ЄС, зауважимо, що тут йдеться не просто про як систему юридичних норм, що сформувалися у зв'язку з утворенням і функціонуванням Європейських Співтовариств і Європейського Союзу, а про необхідність застосування їх у відповідності із установчими договорами і «загальними принципами права» - ст. F (н. н. ст. 6) Договору 1992 р. В основу цих загальних принципів права ЄС покладений пріоритет прав особистості, який закріплений у Європейській конвенції, і до того ж впливає з конституційних традицій європейських держав. Фактично йдеться про ті цінності, що складають мету і основу права ЄС.

Розуміння «Європейського права» як концепту, означає, що його слід розглядати не лише як сукупність певних юридичних норм, але, як систему визначальних гуманітарних цінностей, що ґрунтуються на правосвідомості учасників відносин у приватній сфері і забезпечуються, передусім, нею.

Вирішенню цього завдання призначені сприяти Draft Common Frame of Reference (DCFR) [4] - «Принципи, Дефініції і Модельні Правила Європейського приватного права» - науковий «Проект загальної довідкової схеми».

Головним в ідеї DCFR є відмова від законодавчого регулювання відносин у приватноправовій сфері. Тому йдеться не про проект Кодексу чи іншого акту законодавства, а про доведення факту існування європейського приватного права з метою підвищення взаєморозуміння і сприяння обговоренню проблем приватного права у Європі [5, с. 17-18].

При такій концепції DCFR у тріаді «Принципи, дефініції, модельні правила приватного права ЄС» чільне місце посідають «принципи приватного права ЄС», котрі у цьому контексті використовується як синонім виразу «норми, що не мають юридичної сили закону». Разом із тим, терміном «принципи» можна описати ті норми, що мають більш загальну юридичну природу, такі як свобода договору чи добросовісність. З цієї точки зору модельні норми DCFR включають у себе принципи [5, с. 19, 21].

Аналіз «принципів приватного права ЄС», названих у DCFR, дає підстави для висновку, що фактично має місце визначення переліку цінностей права ЄС. Так поміж «базових» названі такі принципи, що мають забезпечити досягнення найбільш загальних цілей DCFR, як: свобода, безпека, справедливість та ефективність (з охопленням ними також принципів договірної лояльності, співробітництва тощо). Тобто, фактично йдеться про базові цінності приватного права.

Ще більш помітним це є при визначенні кола «пріоритетних принципів найбільшого політичного значення», до яких у DCFR віднесені: захист прав людини, підтримка солідарності й соціальної відповідальності, збереження культурної та мовної різноманітності, захист і поліпшення добробуту, розвиток внутрішнього ринку [5, с. 21].

Оцінюючи сутність і призначення Принципів, що викладені у Draft Common Frame of Reference (DCFR) - Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, можна зробити висновок, що їхнє завдання полягає у забезпеченні підґрунтя вдосконалення концепту приватного права відповідно до базових цінностей європейської цивілізації. Що

має враховуватися усіма європейськими країнами при визначенні мети та завдань розвитку в них сучасного приватного права.

Це дає підстави і для практично важливого висновку, що у контексті прагнення України інтегруватися до Євросоюзу та необхідності відповідної адаптації українського законодавства, положення DCFR мають враховуватися при доопрацюванні концепту цивільного права, зокрема, при вдосконаленні вітчизняної концепції цивільного права відповідно до цінностей права ЄС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Суспільні цінності населення України в теоретичних і практичних вимірах / Авт. колектив : М. І. Михальченко (керівник) та ін. К., 2013. 336 с.

2. Маланчук П. Вступ до міжнародного права за Ейкхерстом / Пер.з англ. Харків, 2000.

3. Опришко Ф., Омельченко А. В., Фастовець А. С. Право Європейського Союзу: Загальна частина. Підручник для вищих навч. закладів. К., 2002.

4. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of reference (DCFR). Full Edition. Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group) / Ed. by Christian von Bar and Eric Clive. Vol. I - VI. Munich, 2009.

5. Кристиан фон Бар, Эрик Клив, Паул Варул. Предисловие к российскому изданию //Модельные правила европейского частного права / Пер. с англ.; Науч. ред. Н. Ю. Рассказова. М., 2013. – 989 с.

НАУКОВА ПАНЕЛЬ

**СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ
ТА ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ
РОЗВИТКУ ГРОМАДСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА**

ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРНО – КОМУНІКАТИВНОЇ СИНЕРГІЇ ОСВІТИ НА ШЛЯХУ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Аксьонова Віра Ігорівна,
доцент кафедри професійної педагогіки та
соціально-гуманітарних наук
Льотної академії
Національного авіаційного університету,
доктор філософських наук, доцент
veraaksonova02@gmail.com

Актуальність дослідження проблеми культурно - комунікативної синергії обумовлена тим, що вивчення особливостей соціокультурних змін в процесі формування сучасного патріотизму цивілізованої особистості в Україні вимагає нового методологічного підходу, який враховує характер соціальної трансформації, пов'язаної з переходом від постіндустріального суспільства до епохи постмодернізму, трансформації та глобалізації. На цьому етапі суспільного розвитку ставлення людини до культури визначається символами та значеннями, що відображають, у тому числі, й професійні аспекти культурно – комунікативної синергії усвідомлення людиною призначення власного життя.

Культурно – комунікативна синергія зумовлює аксіологізацію освітньої політики, якщо вона потрапляє у поле концептуального визначення питань теорії та практики людського буття, оскільки впливає на рівні соціалізації особистості. Аргументи на користь необхідної модернізації соціокультурної спільноти з'являються в процесі формування переконань, поглядів, орієнтацій майбутніх фахівців. В інформаційно – комунікативному полі існує нелінійна сукупність, життя, долі і творчості всіх носіїв внутрішніх і зовнішніх визначень нової моделі української ідеї, що складає історичний дух європейського націогенезу. Соціокультурні цінності в різних країнах Європи не завжди втілюються паралельно, оскільки в постіндустріальну епоху, одночасно демонструють своє гуманітарне значення в освітніх системах, заснованих на підґрунті демократичних свобод, існування різних варіантів «запуску» їх реформування. На цивілізаційному зламі гуманітарне переформатування освітніх парадигм кризового соціуму нескореної України неуклінно йде у демократично - патріотичному напрямку. Цінності, визначають мотивацію, особливо коли справа стосується корпоративної культури, міжособистісної солідарності: молода людина хоче робити те, що потрібно, і повинна робити тільки те, на що має бажання. Конфлікт аксіологізації, що поступово формується, можна вирішити на підґрунті колективної думки, якщо у спільноті є стійке усвідомлення ціннісного значення професійної культури та вирішення проблеми, зокрема, розробки нової гуманістичної інтерпретації значення сенсу та мети молодої людини. Тоді будь-який суб'єкт освітньої діяльності має людський вимір, якщо щось пов'язане зі значенням, воно перестає існувати для світу як ніщо. Молода людина має відчувати власну перспективу, розуміти і усвідомлювати своє «Я», індивідуальне та колективне. Сучасні курсанти і студенти - чудові, талановиті та духовно багаті молоді люди. Більшість з них свідомо обрали професію авіаційного фахівця, тому керівництво академії, науково-педагогічний склад зобов'язані посилити цей вибір шляхом належної організації ефективного навчального процесу. Головне, в активному діалозі долучитися до студентів та налагодити партнерські відносини, тобто створити соціокультурну інфраструктуру, що формуватиме та відтворюватиме гуманітарну ауру поваги до особистості, української національної культури, та державності. Соціокультурна трансформація аналізується як процес внутрішніх змін у суспільстві за допомогою вищого рівня впорядкованості, взаємодії всіх сфер діяльності, як результат подолання втраченої рівноваги й соціального напруження. Нова синергетична парадигма, що зможе протистояти хаосу дезорганізації, спочатку контрольованому, а потім, скоріш за все – ні, має бути пов'язана з кризовими соціокультурними реаліями, зокрема промислово - воєнного стану країни. Концепти

соціокультурної реальності, як системні характеристики успіху модернізації та постмодернізаційних змін, відображають зростаючу роль та значущість корпоративної та професійної культури молоді.

У професійно - комунікативному контексті гуманітаризації студент, як суб'єкт навчання, бере на себе особливу роль головної цінності процесу реформування освіти, оскільки призначений розкрити семіотичний зміст соціокультурної інформації, включаючи сенси буття. Під час навчання у воєнний час синергія відбувається через здатність людини опанувати метафізичним та діалектичним значенням нового інтелект-продукту, що символізує інноваційне розуміння громадського сенсу гостроти суперечок буття. Але далеко не завжди їх можна виразити раціонально: більшість аксіологічних почуттів розкривають суть свідомих і несвідомих глибин людської душі (князь Ярослав Мудрий, митрополит Іларіон Київський, Петро Могила, Григорій Сковорода, Памфіл Юркевич. Аспекти професіоналізму можуть стати універсальними цінностями Господа як Вищого розуму, який поєднує єдину мету багатьох носіїв національних культурних значень студентів сучасних університетів і виступають гуманітарною основою їхніх думок та почуттів (Папа Бенедикт XVI) [2]. Семіотика формує інформаційне поле культури загалом, впливає на статус національних цінностей ноосфери (В. Вернадський). В історії людства багато великих мислителів здійснювали пошук сенсу буття в синтезі ціннісного випробування філософсько – гуманітарного аспекту професійної гідності, поряд із діями, що ведуть до розуміння найвищої соціокультурної істини, яка вважається першопричиною відтворення універсалій буття та пов'язана із культурним геномом (Платон, Арістотель, Декарт, Спіноза, Монтень, Кант, Гегель, Ортега-і-Гасет тощо) [1;5].

Феномен синергії громадянського суспільства обумовлює аналіз духу патріотизму як складного соціального і культурного контексту, що відображує цілісну розумну сукупність відносин постнекласичної філософії та софократії політичного життя держави. Таким чином, аналіз теоретико - методологічних основ політичного розвитку цивілізованої особистості потребує тісної взаємодії і переплетіння зв'язків між суспільством, елітою і різновидами етносоціального та планетарного соціуму, що викликане необхідністю систематизації принципів, критеріїв, підходів соціокультурного дискурсу на засадах ноосфери. Соціокультурний феномен сучасного патріотизму особистості теж пов'язаний з адекватним реформуванням політичної дійсності за принципами, розробленими вітчизняними і зарубіжними дослідниками, що відобразилось в таких основних поняттях: «культура», «цивілізація», «синергетика», «аксіологія», «дух ноосфери», «філософія патріотизму», «футурологія», «політична дійсність», «інтелектуальна еліта», «софократія», «гуманітарне виховання», «семіотика», «соціокультурна комунікація», «культурний геном», «аксіологізація», «інформаційне суспільство», «культурал».

ЛІТЕРАТУРА

1. Арістотель Метафізика / Пер. с древнегр. Соч. Т.1.Ред. В.Ф.Асмус. М.: Мысль,1975. 550 с.
2. Бенедикт XVI Римський папа. Роль університетів у Європі третього тисячоліття. Католицький вісник. Всеукраїнський двотижневик. 2011. № 3. С.11.
3. Григоренко П. Спогади / Пер. з англ. Детройт: Укрвісті, 1984. 747 с.
4. Зеленько-Розумівський І. - З. І., Скловський І. З. Проблеми оновлення політикуму в руслі софократії (з досвіду відтворення цивілізованого патріотизму в Україні). Концепти соціокультурної трансформації сучасного суспільства. Матеріали наукової конференції. Одеса: ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського», 2019 С. 23-24.
5. Платон. Діалоги / Пер. с. древнегреч. Сост., авт. вступит. статті А. Ф. Лосев. Авт. примеч. А. А. Тахо - Годи. М.: Мысль, 1986. 607с. (Филос. наследие).
6. Франко І. Я. Одвертий лист до галицької молоді. Націоналізм. Антологія. Київ: Простір, Смолоскип, 2000. С. 178-179.
7. Чорновіл В. М. Твори: у 10-ти т. Упор. і комент. Валентини Чорновіл. Ред. кол.:А. Пашко та ін. Київ: Смолоскип, 2003. Т.2. 903с.

ПРАВО ГОЛОСУ ДЛЯ КОЖНОГО: ЕФЕКТИВНІСТЬ ЧИ СТАГНАЦІЯ ДЕМОКРАТІЇ?

Беліченко Олександра Валентинівна,
асистентка кафедри теорії права
та конституціоналізму
Інституту права, психології та
інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка»,
доктор філософії з галузі знань 08 «Право»
beli.alexandra14@gmail.com

Козлов Владислав Віталійович,
студент
Інституту права, психології та
інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка»
vladyslav.kozlov.2021@gmail.com

Демократія у ХХІ столітті своєю суттю вийшла за межі однослівного «народовладдя» і відображає цілу систему цінностей, принципів та інститутів. Однак варто зауважити, що у демократії як політичного режиму немає чіткої цілі, а є лише характерні для неї ознаки: поділ влади, свобода виборів та слова, інститути громадянського суспільства тощо. Так як свобода слова та критика політичного режиму є невід’ємними складовими демократії, то варто спробувати поставити під сумнів цей політичний режим зі сторони його ефективності, де ціллю буде максимальне благополуччя суспільства, яке можливо виміряти економічними, соціальними, культурними та іншими благами.

Для цього ми повернемося до початкового (поверхневого) тлумачення демократії, яка є синтезом влади (від грец. *cratos* - влада) та народу (від грец. *demos* - населення) [1]. Одразу ж постає питання: який народ повинен володіти владою? Сучасне бачення демократії прирівнює таке населення до кожного дієздатного громадянина, який досяг вікового цензу, відповідно до чого має право голосу для реалізації прямої чи представницької демократії. Проте чи дійсно *кожен* повинен володіти правом прийняття рішення, якщо ціллю політичного режиму є ефективність?

Історія показала багато прикладів концентрації влади в руках меншості: при монархічних та авторитарних режимах, що призводило до зловживання нею з метою отримання особистої вигоди за рахунок інших. І навпаки — при демократії, де правом голосу володіє майже кожен *більшість* вирішує долю країни, а голос окремої людини перестає мати значення, що фактично знецінює можливість управління державою, перетворивши її на буденне суб’єктивне право, у якісній реалізації якого виборці не зацікавлені (особливо у багатопартійних системах, де відсутнє різке розмежування або протиставлення поглядів чи ідеологій). Як наслідок громадяни, що володіють правом голосу, не є достатньо поінформованими та зацікавленими у процесі виборів, щоб реалізувати своє право голосу якісно.

Для подолання цих недоліків сучасна правова теорія активно використовує вже існуюче рішення — суб’єктивне право з умовою. Яскравими прикладами цього є право керування транспортним засобом або ліцензія на здійснення певної діяльності. Кожне подібне право передбачає виконання умови для його реалізації та відповідальність за подальшу діяльність. Проте, якщо ми спроектуємо цей принцип на виборчу систему, то він вважатиметься відверто недемократичним. Можна апелювати до того, що обрана влада приймає обов’язкові для виконання рішення, а виходячи з цього — правом на голос повинен

володіти кожен, оскільки прийняті рішення стосуватимуться його безпосередньо. Керування транспортом своїми можливими наслідками теж не стосується винятково водія, а навпаки охоплює велике коло інших учасників дорожнього руху.

Запровадження принципу обмеженого виборчого права збільшить його ефективність, тому що як водій, що пройшов відповідний курс і успішно склав іспити, буде вміло та майстерно керувати авто, так і особа, яка склала іспити з політичних знань, зможе свідомо, зважено і головне ефективно реалізувати своє виборче право.

Ідея не в тому, що добре обізнані люди заслуговують мати владу — звичайно ні! — але в тому, що решта нас мають право не піддаватися некомпетентно виробленим політичним рішенням. Політичні рішення - це висока відповідальність, а прихильники безумовного права голосу для кожної особи довіряють ці рішення загалом. Основою сучасного популізму є ухвалення законів й визначення напрямів політики, що є привабливими для пересічного виборця, хоча той міг би провалити навіть початковий рівень іспитів з економіки, історії, соціології та політології. Емпіричні дослідження, зазвичай, показують, що виборці підтримали б інші політичні рішення, якби були краще поінформовані [2].

Більше того, у багатьох сучасних демократичних країнах відсоток участі у виборах коливається у межах 30-50%, що робить навіть теперішній режим не владою більшості, а владою меншості, яка зацікавлена у виборах. Якщо ж зараз долю 100% населення вирішує меншість або половина, то право голосу з умовою де-факто не похитне усталеного порядку.

Ці зміни звичайно не відображають радикального погляду щодо демократичних виборів на кшталт афоризму: «Якби не вибори, демократія була б ідеальною формою суспільного устрою». Навпаки, обмеження права участі у голосуванні — це певне вдосконалення вже наявної системи виборів [3, с. 200].

Нововведення у вигляді обмеженого права голосу майже не змінить звичного порядку речей, оскільки зберігатимуться ті ж політичні інститути, які були до цього: накладання конституційних обмежень на владу та систему стримувань і противаг, але особи будуть наділені правом голосу відповідно до їх рівня знань або компетенції.

Під цією призмою демократія або будь-який інший політичний режим виступатиме лише інструментом досягнення спільного блага, а якщо представлений інструмент виявиться ефективнішим, то демократичні цінності будуть досягнуті недемократичним шляхом.

Звичайно, введення обмеженого права голосу передбачає і те, що право бути обраним повинно зазнати обмежень. Одне із подібних — встановити вимоги компетенції та кваліфікації до парламентарів та інших виборних посад. Ще один спосіб відобразити обмежене право голосу — дозволити голосувати не за конкретних осіб, а за ідеї, які вони пропонують чи політику, яку планують проводити [4].

Реалізація вказаних вище положень буде значно ефективнішою, якщо поєднуюватиметься з рівним доступом до освіти, верховенством права і високим рівнем якості життя. Проте будь-яка система може зазнати зловживань. Легко уявити, що багато чого може піти не так, як належить. Але це також повною мірою стосується демократії. Більш цікавим є питання, котра з систем з усіма її недоліками працюватиме краще.

Таким чином, демократія фактично є владою, що заснована на числах, де кількість голосів важливіша за їх якість. У політичній філософії цей підхід полягає у тому, що демократія необхідна для вираження ідеї, що всі є рівні, але, на жаль, цей принцип не розрізняє рівну можливість набути право голосу і надання цього права майже кожному безумовно. Структура політичної влади, що буде заснована на обмеженні права обирати і бути обраним без змін інститутів демократичного режиму, є довірою більш обізнаним або краще освіченим громадянам у відповідальних політичних рішеннях, що повинно призвести до компетентності як осіб, що голосуватимуть, так і тих, хто висуватиме себе як кандидата на виборну посаду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демократія - Енциклопедія Сучасної України URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=21478 (дата звернення: 19.06.2022)

2. Джейсон Бреннан. Правом голосу мають бути наділені тільки знаючі / пер. М. Бистрицького. URL: <http://litopys.org.ua/london/epistocracy.htm> (дата звернення: 18.06.2022)

3. Українська афористика Х-XX ст./ під загальною редакцією І. Драча та В. Черняка. Київ: Видавничий центр «Просвіта», 2001. 320 с.

4. Bryan Caplan. A Cheap, Inoffensive Way to Make Democracy Work Better. URL: https://www.econlib.org/archives/2013/10/a_cheap_inoffen.html (дата звернення: 18.06.2022)

УДК 34; 339.138

ПРАВОВІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ У ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ: РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Борисова Тетяна Михайлівна,
завідувач кафедри маркетингу

Західноукраїнського національного університету,
доктор економічних наук, професор,
borisova.tanushka@gmail.com,

Завадовська Марія Любомирівна,
адвокат

Національної Асоціації Адвокатів України
advokatavodovska@gmail.com

Постановою КМУ [1] у 2018 році було затверджено Державну соціальну програму забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків на період до 2021 року, яка містила низку завдань та рекомендованих заходів, спрямованих на покращення гендерної політики на рівні регіонів. Такі заходи стосувались інформаційно-просвітницької, аналітичної та організаційної роботи органів місцевої влади (ОДА, РДА, ОТГ), залучення громадських організацій та бізнес-структур у напрямку покращення гендерної рівності у суспільстві. Дослідити чи виконувались заходи вищезазначеного державного документу органами місцевої влади у регіонах (на прикладі Тернопільської області) стало завданням дослідження.

У ході дослідження були використані такі методи: аналіз вторинної інформації; анкетування за допомогою поштової розсилки (запити про доступ до публічної інформації); спостереження (аналіз інформації, розміщеної на веб-сайтах та офіційних сторінках у соціальних мережах досліджуваних суб'єктів); особисті інтерв'ю; метод компаративного аналізу; графічний метод; синтез; узагальнення; групування. У дослідженні використані дані, отримані авторами у ході виконання проекту «Громадська оцінка стану виконання державних документів з гендерної рівності», котрий впроваджувався Київським інститутом гендерних досліджень в партнерстві з організаціями Жіночого консорціуму України та Асоціації міст України з липня 2021 р. по січень 2022 року, в рамках проекту ПРООН «Громадянське суспільство задля розвитку демократії та прав людини в Україні», що реалізовується за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Данії.

З метою отримання достатнього обсягу інформації, яка б охарактеризувала ситуацію в Тернопільській області, було надіслано інформаційні запити відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» [2] до чотирьох органів виконавчої влади: до Тернопільської обласної державної адміністрації (далі – ТОДА), Тернопільської районної державної адміністрації (далі – ТРДА), Чортківської районної державної адміністрації (далі – ЧРДА) та Кременецької районної державної адміністрації (далі – КРДА). На запити отримано відповіді [3-8], ТРДА і ЧРДА не надіслали окремих відповідей на запитання, які містились у таблицях додатків, проте повторно було отримано лист-відповідь від ТОДА з узагальненою інформацією по районах і області з заповненими таблицями.

У ході маркетингового дослідження стану виконання державних документів із гендерної рівності у Тернопільській області, а саме Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків на період до 2021 року, виявлено наступне:

1. На рівні області виконано 69% всіх передбачених Держпрограмою завдань, на рівні Кременецькому районі не було виконано жодного завдання, з інших РДА відповідей на це питання не надійшло;

2. Окремої обласної програми чи іншого окремого документу на виконання Держпрограми в Тернопільській області немає, заходи інтегровані в інші, загальніші обласні програми чи обласні документи з негендерної тематики;

3. Невиконані завдання Держпрограми стосувались удосконалення нормативно-правової бази з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства; удосконалення механізму проведення гендерно-правової експертизи; розширення переліку статистичних показників за ознакою статі з розбивкою за іншими основними ознаками (вік, місце проживання, інвалідність, соціально-економічний статус тощо); організації виконання договірних та інших міжнародних зобов'язань України;

4. Обсяги фінансування на виконання завдань Держпрограми з обласного бюджету, витрачені на завдання Держпрограми, склали 92,5 тис. грн. Інших джерел фінансування не вказано;

5. На рівні області було виконано 44% всіх передбачених листом-запитом заходів Держпрограми. На рівні районів ситуація інша, в Кременецькому районі не проведено жодного заходу, з інших РДА відповідей на це питання не надійшло. Не для всіх заходів вказані назва й вихідні дані нормативного документа ТОДА, котрий стосувався таких заходів; заходи проводились у партнерстві;

6. Багато заходів спрямувались на посилення кадрового потенціалу ТОДА, котрі дотичні до проблем гендерної рівності; навчання галузевих спеціалістів; розвиток лідерських навичок жінок; велась інформаційно-просвітницька діяльність; проводився конкурс у рамках програми розвитку громадянського суспільства у Тернопільській області на 2021-2023 роки; проводились заходи з надання дівчатам та жінкам з ВІЛ-інфекцією/ СНІДом; сприяння самозайнятості жінок. Впровадження вище перелічених заходів на рівні області заслуговує на високу оцінку, однак їх відсутність на рівні районів та представлення лише в окремих кейсах свідчить про фактичне не виконання цих завдань на рівні районів;

7. Найбільшу кількість невиконаних завдань склали ті, що не обов'язково потребували фінансового ресурсу, проте потребували аналітичної, організаційної, інформаційно-просвітницької роботи, а також ті, що містили освітній компонент, особливо, щодо жителяток із сільської місцевості. Серед перелічених заходів більшість могли б бути реалізованими за умов наявності достатнього кадрового потенціалу ТОДА, без значних фінансових витрат;

8. Обсяги фінансування з обласного бюджету, витрачені на виконання завдань Державної соціальної програми, склали 278,5 тис. грн. Інших джерел фінансування не вказано.

З метою посилення впровадження національних документів стосовно гендерної політики на місцевому рівні подальші дослідження будуть присвячені дослідженню стану виконання органами місцевої влади Національного плану дій з виконання рекомендацій, викладених у заключних зауваженнях Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до восьмої періодичної доповіді України про виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 2018 - 2021 років.

ЛІТЕРАТУРА

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2018 р. № 273 «Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273-2018-%D0%BF?lang=en#Text> (дата звернення: 26.01.2022)

2. Закон України «Про доступ до публічної інформації» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 32, ст. 314). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 26.01.2022)

3. Лист-відповідь на запит від Чортківської районної державної адміністрації № 01-36/1872 від 22.10.2021.

4. Лист-відповідь на запит від Тернопільської районної державної адміністрації № 01-1735/01-15 від 21.10.2021.

5. Лист-відповідь на запит від Тернопільської обласної державної адміністрації № 04-8487/42 від 20.10.2021.

6. Лист-відповідь на запит від Тернопільської обласної державної адміністрації № 04-8942/42 від 04.11.2021.

7. Лист ТОДА «Щодо підготовки 9-ої періодичної доповіді України про виконання Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» № 04-2670/32 від 16.04.2020.

8. Лист-відповідь на запит від Кременецької районної державної адміністрації № 01-1375/05-15 від 22.10.2021.

УДК 342.9:630*432

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ХАРАКТЕРУ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ У ЛІСОВОМУ КОМПЛЕКСІ

Гулак Олена Василівна,
професор кафедри адміністративного та
фінансового права
Національного університету біоресурсів і
природокористування України,
доктор юридичних наук, доцент
lenagulac8118@ukr.net

Застосування методології дослідження адміністративно-правового забезпечення пожежної безпеки в лісах України насамперед опосередковане міжгалузевим комплексним характером наукової роботи. Відтак, структура методології дослідження пізнання проблематики адміністративно-правового забезпечення пожежної безпеки в лісах України має враховувати такі аспекти як: а) дослідження закономірностей функціонування правових явищ, що перебувають на перетині наук (філософії, права, лісівничої науки, пірології, державного управління, економіки, адміністрування, безпеки життєдіяльності) та б) аналіз тих закономірностей, які формують, подеколи крихкі, межі між внутрішньо правовими галузями у межах означеної проблематики (зокрема, адміністративного, екологічного, лісового, міжнародного, кримінального, господарського права) [1, с. 85-86].

Відтак, логічним є твердження, що методологія аналізу адміністративно-правового забезпечення пожежної безпеки в лісах України є вченням, яке включає у собі систему наукових принципів та методів дослідницької роботи з метою аналізу відомих ідей у досліджуваній сфері та формуванні власних концептуальних позицій та новітніх підходів [2, с. 11].

Комплексний підхід до вивчення проблем безпеки забезпечується системою знань з різних галузей сучасної науки [3, с. 15]. Зокрема, при дослідженні проблематики забезпечення суспільної безпеки, Д. Безубов приходиться до висновку, що: «Основною методологією категорії «суспільна безпека» є загальні методи (притаманні всім дослідженням у галузі права) і спеціальні (використовують для отримання найбільш достовірного результату при дослідженні суспільної безпеки як невід'ємної частини адміністративного права України)» [4, с. 109]. Разом з тим, науковець виходить із фундаментальних позицій,

розглядаючи суспільну безпеку як частину національної, та у побудові ланцюжку «Моделі забезпечення суспільної безпеки» навколишнє середовище та відсутність ризиків та загроз відображає першочерговими складовими [4, с. 478–488].

Основою методології, яка застосовується при дослідженні адміністративно-правових засад забезпечення пожежної безпеки в лісах України та механізму забезпечення пожежної безпеки в лісах України, є відповідний аналіз за законами діалектики, що дозволило розглянути категорії «безпека», «національна безпека», «екологічна безпека», «пожежна безпека», «пожежна безпека в лісах», «забезпечення пожежної безпеки в лісах» та низку інших, а також дослідити їх взаємозв'язок між собою.

Під час першочергового етапу застосування методики дослідження адміністративно-правових засад забезпечення пожежної безпеки в лісах України доцільним є використання таких загально-наукових методів як: аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення, за допомогою яких з'ясується сутність та значення досліджуваних категорій.

Послугуючись напрацюваннями Р. Ципеліуса [5, с. 24] та Д. Беззубова [4, с. 21–22] щодо поділу методів пізнання на емпіричні, теоретичні та змішані групи, зауважимо, що: 1) перша група методів, зокрема, вимірювання та спостереження, дозволила встановити те, що «безпека» є базовою категорією життєдіяльності суспільства; 2) група змішаних методів дослідження, а саме – узагальнення, індукція, дедукція, аналіз, синтез та абстрагування, дозволили сформулювати ланцюжок понятійно-категоріального апарату «адміністративно-правового забезпечення пожежної безпеки в лісах України» та окреслити їх взаємозв'язок; 3) група ж теоретичних методів, до яких варто віднести методи формалізації, класифікації, систематизації – дозволили визначити передумови дослідження означеної проблематики у межах науки адміністративного права.

Метод спостереження, за М. В. Костицьким, може застосовуватися в більшості наук, незважаючи на те, що він, на погляд вченого, найбільше пов'язаний з позитивістською методологією, емпіризмом. Тобто, як слушно зазначає вчений, щоб спостерігати за природою, соціумом, процесами і явищами у них не обов'язково себе позиціонувати як позитивіста чи емпіриста [7].

Нами вбачається чи не найбільш важливим та ваговим застосування системно-структурного підходу для формування власних фундаментальних висновків та рекомендацій. Окрім того, комплексність тематики наукового дослідження вимагає глибокого наукового аналізу окремих дефініцій та системного бачення структури механізму адміністративно-правового забезпечення пожежної безпеки в лісах України.

Застосування системно-структурного методу дозволило дослідити складові механізму забезпечення пожежної безпеки в лісах України та розкрити їх зміст.

Системний аналіз – це методологічні засоби, що використовуються для визначення небезпек, які виникають у системі «людина – життєве середовище», її підсистемах, або на рівні окремих елементів цих систем та їхнього впливу на людину [8, с. 8].

За допомогою системного аналізу пожежну безпеку в лісах розглянуто на мега, макро, мезо, мікро та нанорівнях.

Зазначимо, що поняття «система забезпечення національної безпеки» вперше офіційно визначено в Концепції (основи державної політики) національної безпеки України, схваленої ВР України 16 січня 1997 року. Під системою забезпечення національної безпеки пропонувалося розуміти організовану державою сукупність суб'єктів: державних органів, громадських організацій, посадових осіб та окремих громадян, об'єднаних цілями та завданнями щодо захисту національних інтересів, що здійснюють узгоджену діяльність у межах законодавства України [1, с. 130].

Таким чином, законодавцем у означеному нормативно-правовому акті під системою забезпечення національної безпеки пропонується лише одна, а саме, інституційна компонента. Разом з тим, поняття «система забезпечення національної безпеки» є значно ширшим та багатокомпонентним явищем, що включає у собі не лише інституційну складову. А вище наведене визначення варто було б закріпити за терміном «система суб'єктів забезпечення національної безпеки» як таким, що більш чітко та об'єктивно відображає саму суть його трактування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гулак О. В. Теоретико-методологічні засади адміністративно-правового забезпечення пожежної безпеки в лісах України: Дисертація ... д.ю.н.: 12.00.07. К.: НУБіП України, Київ. 2020. 586 с. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u145/dis_gulak.pdf
2. Гулак О. В. Теоретико-методологічні засади адміністративно-правового забезпечення пожежної безпеки в лісах України: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук: 12.00.07. К.: НУБіП України, Київ. 2020. 46 с. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u145/aref_gulak.pdf
3. Мягченко О. П. Безпека життєдіяльності людини та суспільства. Навч. пос. К.: Центр учбової літератури, 2010. 384 с.
4. Беззубов Д. О. Організаційно-правові засади забезпечення суспільної безпеки: дис. ... доктора юридичних наук: 12.00.07. МАУП. Київ. 2016. 451 с.
5. Циппеліус Р. Юридична методологія. К. Реферат, 2004. 176 с.
6. Гусарев С. Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти: дис... доктора юрид. наук: 12.00.01. К. 2007. 432 с.
7. Костицький М. В. Деякі питання методології юридичної науки. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 3–11.
8. Арламов О. Ю. Безпека життєдіяльності та цивільний захист : Конспект лекцій. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». 2018. URL: <http://opcb.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/09/BZDCZkonspekt.pdf>.

УДК 340.13

ВІТАЛЬНІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА

Жаровська Ірина Мирославівна,
професор кафедри теорії права і конституціоналізму
Національного університету «Львівська політехніка»,
доктор юридичних наук, професор
irazhar@ukr.net

Екологічні права – це права вітального значення. Зміна навколишнього природного середовища критично впливає на життя людини, спричиняючи катастрофи, що загрожують існуванню людства. Право на життя загально визнано як основне або фундаментальне право людини, здійснення якого є «необхідною умовою здійснення всіх інших прав людини». Порушення екологічних прав спричиняє різке порушення здоров'я людини. Наприклад, доведено, що кліматична мінливість впливає на багато основних факторів недоїдання дітей, включаючи доступність їжі. Науковці оцінили вплив аномалій температури й опадів на вагу та стан виснаження дітей у віці від 0 до 59 місяців у 18 країнах Африки на південь від Сахари. Лінійні регресійні моделі показують, що високі температури та низька кількість опадів пов'язані зі зниженням ваги дитини, а високі температури також призводять до підвищеного ризику виснаження на 43% [1].

«Для уникнення екологічної катастрофи, що може знищити людину як біологічний вид, слід докласти чимало зусиль. Тому нині, як ніколи, перед нами стоїть найважливіше завдання, що не терпить зволікання, – ліквідація будь-яких екологічних загроз. Одним із основних важелів подолання екологічних проблем є вдосконалення національного законодавства у цій сфері, розроблення державних та міжнародних програм з метою збереження безпечного для життя та здоров'я людини довкілля, пошуки шляхів відновлення втрачених ресурсів та зупинення негативних природних процесів» [2, с. 161].

Захист екологічних прав має пріоритетне значення для суспільства, держави і людини. Питання в тому, що захист природи часто входить в дисонанс з інтересами певних кланів, олігархічних груп та конгломерацій. Право на безпечне для життя та здоров'я довкілля є ключовою основою екологічних прав громадян, на реалізацію якого спрямовані інші

екологічні права. Захисники довкілля – це окремі особи та колективи, які захищають навколишнє середовище та протестують проти несправедливого та нестабільного використання ресурсів через соціальні та екологічні причини. Серед них можуть бути корінні народи, селяни чи рибалки, чиє життя та засоби до існування можуть бути під загрозою через зміну навколишнього середовища або позбавлення майна, а також екологічні активісти, громадські рухи, журналісти чи будь-які інші, хто активно захищає навколишнє середовище, оскільки порушення екологічних прав досягли на їх думку неприйняттого рівня. Рада з прав людини ООН (ООН) одногослоно визнала життєво важливу роль захисників довкілля для захисту та сталого розвитку [3].

Такі рухи на захист природи та справедливого використання ресурсів є багатообіцяючою силою для глобальної стійкості та справедливого екологічного майбутнього. Проте їхня активність коштує великою ціною як життя, так і здоров'я. Global Witness повідомляє, що в 2018 році було вбито 164 захисника навколишнього середовища. За останні п'ятнадцять років тенденція щорічно реєстрованих вбивств загалом зросла [4].

Інші показники ще більш вражають. Захисники довкілля часто є членами вразливих груп, які використовують переважно ненасильницькі форми протесту. У 11% випадків у всьому світі вони сприяли зупинці екологічно руйнівних та соціально конфліктних проєктів, захищаючи навколишнє середовище та засоби для існування. Поєднання стратегій превентивної мобілізації, диверсифікації протестів та судового розгляду може значно збільшити цей показник успіху до 27%. Однак у всьому світі захисники також стикаються з високими показниками криміналізації (20% випадків), фізичного насильства (18%) та вбивств (13%), які значно збільшуються, коли задіяні корінні народи [5].

Вирішення проблеми захисту довкілля знаходиться в контексті екологічної глобальної освіти та досягнення Цілей сталого розвитку. Стратегія зростання ЄС і європейське бачення «зеленої економіки» відповідно до Дорожньої карти ЄС 2050 [10] приділяють особливу увагу участі та залученню громадян, а отже, поширення так званого екологічного громадянства. Місія проєкту «Дорожня карта 2050» полягає в тому, щоб забезпечити практичний, незалежний та об'єктивний аналіз шляхів досягнення низьковуглецевої економіки в Європі відповідно до енергетичної безпеки, екологічних та економічних цілей Європейського Союзу. Екологічне громадянство визнається важливим аспектом у вирішенні глобальних екологічних проблем, таких як зміна клімату, надаючи підтримку екологічним організаціям та окремим особам, сприяючи також громадському тиску на політичні дії (підписання петицій, звернення, функціонування ЗМІ). Суть екологічного громадянства в тому, щоб досягти «проєкологічної поведінки в громадських місцях» [6], таким чином сприяючи захисту екологічних прав людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Thiede B., Strube J. (2020) Climate variability and child nutrition: Findings from sub-Saharan Africa *Global Environmental Change*. V. 65.
2. Бабич А. Практика Європейського суду з прав людини у сфері забезпечення екологічних прав громадян. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 11. С. 161-165
3. UN. (2019). Human Rights Council resolution 40/L.22. Recognizing the contribution of environmental human rights defenders to the enjoyment of human rights, environmental protection and sustainable development
4. Global Witness, (2019). *Enemies of the state? How government and business silence land and environmental defenders*. London.
5. Scheide A. (2020) Environmental conflicts and defenders: A global overview *Global Environmental Change*. V. 63. 102104
6. Andreas Ch. and al. (2020) *Conceptualizing Environmental Citizenship for 21st Century Education*. Springer Nature. Switzerland AG.

ПРОБЛЕМИ ГУМАНІЗАЦІЇ ОСВІТИ ТА СУСПІЛЬСТВА

Замрозевич-Шадріна Світлана Романівна,
доцент кафедри фахових методик і технологій
початкової освіти
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника,
доктор педагогічних наук, доцент
sveta19sveta80@gmail.com

Наше суспільство досить часто освіту розглядає спрощено, як соціальний інститут (на соціетальному рівні) та вид діяльності (на рівні індивіда) досить однобічно і редуковано – а саме, як засіб підготовки людини до професії. Завдання освіти полягає не тільки професійно підготувати чи підготувати до різних життєвих ситуацій людину в цілому, а в тому, щоб допомогти їй покращити навколишній світ, і себе в ньому, а також необхідність переосмислення освіти як соціального явища, соціального інституту і соціальної системи. Важливою умовою усунення негативних явищ і тенденцій у сфері освіти, так і в суспільстві є відповідне сприйняття та усвідомлення вимог сьогодення.

Важливою проблемою освіти є її зміст, велике значення має не пасивне оволодіння знаннями, а вміння їх правильно, творчо та евристично в різних ситуаціях застосовувати. Тому значну роль відіграє розвиток самостійного, критичного, рефлексійного мислення, проблемний метод, метод екстраполяцій і аналогій. Розвиток здібностей для розвитку особистості має більше значення, ніж отримання знань.

Ще однією проблемою навчання є як вчити? Найвищою цінністю є менталітет – визначний етап освітнього процесу, який включає грамотність, освіченість, професійну компетентність, культуру. Грамотність передбачає наявність системи знань, вмінь, навичок, уявлення про світ, духовних основ пізнання, існування у світі. Освіченість є якісною характеристикою розвитку особистості, яка здатна орієнтуватися в навколишньому середовищі, адаптуватися до нього, охороняти, примножувати його, отримувати про нього нові знання та самовдосконалюватися.

Розвиток гуманістичної освіти передбачає примноження, культивування гуманістичних традицій, ідеалів, що сприятиме розв'язанню світоглядної кризи та сприятиме всебічному розвитку суспільства. Великого значення надають креативності – творчій індивідуальній якості, яка характеризується створенням нових ідей, що суттєво відрізняються від традиційного мислення, а також здатністю нестандартно розв'язувати різноманітні складні проблеми, приймати нестандартні рішення. Особливими характеристиками креативного мислення є: швидкість, гнучкість, прогностичність, точність [2; 3].

Безпосередній зв'язок суспільства зі світом здійснює комунікація, яка допомагає вчасно реагувати зміни, які відбуваються в ньому. У період комп'ютеризації відбувається дегуманітаризація, коли людина виключена з наукової картини світу. У країнах, де потужно налагоджена комп'ютеризація, особлива увага звернена до гуманітаризації освіти, науки та техніки [1].

Гуманізація освіти передбачає створення умов, за яких відбуватиметься особистісне самовизначення та самореалізація в сучасному суспільстві, створення духовної атмосфери в навчальних закладах, яка б формувала особистісний світогляд, ціннісні орієнтації, стимулювала креативність, допомагала б морально-психологічно самовдосконалюватись, формувала власну гідність відповідальність за майбутнє покоління.

Отже, гуманістична особливість освіти об'єктивно спрямована на поширення демократизму на всіх ланках і щаблях розвитку освіти. Людина, отримуючи освіту, не просто здобуває знання, у неї проявляються всі якості, закладені природою від народження, вона відчуває себе особистістю, розуміє своє місце в суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: досвід соціально-філософського аналізу. Київ: ТОВ «Атлант» ЮЕМСі, 2005. 498 с.
2. Буяльська Т. Гуманізація освіти – вичерпане гасло чи (не) виконане завдання? Освіта. 2006. № 26–27. С. 3–11.
3. Зуєва В. І. Аксиологічний аспект гуманістичної спрямованості інформаційних освітніх технологій. Мультиверсум. Філософський альманах. Київ: Центр духовної культури, 2005. № 49. С. 34–41.

УДК 340:12

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PROBLEMS OF THE STUDY OF CIVIL SOCIETY

Zlenko Nataliia Mukolaivna,

Associate Professor of the Department of Fine Arts,
Musicology and Cultural Studies,
Educational and Scientific Institute of Culture and Arts,
Sumy State Pedagogical University
named after A.S. Makarenko,
PhD in Philosophy
zlenkonat1981@gmail.com

The idea of civil society has particular relevance in the modern conditions of the development of society, accompanied by the globalization of the world, the anthropological crisis, the search for a sustainable model for the development of mankind, a threatening imbalance in the "nature-society-man" system. Changes at the turn of the century led to an active search for a worthy response to the next historical challenge, as well as to the development of value guidelines that reflect the continuity of historical development.

Every researcher of civil society first of all faces the problem of its definition. Interpretations of civil society are ambiguous, and the choice depends on the field of activity of the author, on the discipline, on the views and orientations of the researcher.

History of the development of ideas of civil society resemble from the Antiquity. _ Ideas of civil society find his reflected in the works of Plato, Aristotle and Cicero as community vision _ citizens of one polis. Such vision identified state and civil society.

Further to this topic N. Machiavelli addresses, in his treatise "The Monarch" he emphasizes that the head of state must not abuse their rights and violate property rights of their subjects. From a different angle T. Hobbes and J. Locke looked at this problem. They suggested absolutely new type of human coexistence, which based not on war all against all, but on the basis of a cultural society. J.-J. Rousseau approached the problem civil society from a position the sovereignty of the will of the people. G. Hegel considered civil society in relationship with legal state and made the conclusion that such society can exist, act exclusively in legal state. At other methodological positions K. Marx and F. Engels were, who under civil society understood organization families, estates, classes.

Considering world development formation concepts civil society, you cannot downplay the contribution of Ukrainian thinkers such as: M. Dragomanov, I. Franko, M. Grushevsky, B. Kistyakovsky, M. Shapoval and others.

On modern stage research of this problems special interest present the works of V. Andrushchenko, who expanded the boundaries of such a society, including political institutions, but only those who are not in power; S. Proleeva (demonstrates consolidating force of civil society in overcoming economic and political crises), Yu. Krasin and A. Galkin (consider civil society how stable horizontal system of social connections) [3, p. 27] .

At the same time, Yu. M. Reznik understands civil society as a non-state social reality that is opposed to the state, the private sphere of people's lives, their associations, different from the state and public spheres and as a public sphere that mediates the relationship between the private sphere and the state [1, C. 155].

Noteworthy works of A. Kolodiy, in which he defines civil society as “a sphere of communication, interaction and self-government of free individuals based on voluntarily formed associations, which is protected by relevant laws from direct interference and regulation by the state and in which civic values prevail” [2, p. 70].

Civil society cannot be viewed one-sidedly, without taking into account its three interrelated components, its three foundations: the personality and the system of its interconnections and relations; civil society institutions; social order, the ideal form of development of society.

The most common interpretations of the concept of civil society can be grouped into several approaches: - an *ideological approach* that considers civil society as a social ideal. This approach is the main goal of reforming and modernizing politics, the goal declared in the programs of parties and various organizations; - a *projective approach* that involves the formation of a society that is distinguished by a special form of relations with the state, and the presence of citizens of a high level of social, as well as a high level of mental and moral development, and implies the introduction of fundamental universal democratic values; - a *communicative approach* that considers civil society as "a set of non-state and non-political relations", based on such forms of social relations and relationships between individuals as equality, equity, justice, protection of interests, responsibility of the individual for society, associations of citizens; - *institutional approach*, which involves the identification of civil society with its individual elements (structures, institutions, local government, media, religious organizations, trade unions, business organizations, parties and public associations; - *anthropocentric approach*, based on declaring the value of each individual, which is the center of civil society, and involving an attitude to every citizen as a free and full-fledged individual, who has the strict priority of rights and freedoms - both civil and political; - *cultural and civilizational*, interprets civil society as a product of Western civilization, a special stage in the development of society [5, p. 67-72].

It is known, that civil society is made up of two components - "material", in the basis how to lie in the market relationship that "non-material", in the basis like - mental, spiritual, legal officials. These two components connect middle class. Developed civil society can be balanced. Absolutization or ignoring such basic elements, like a market and freedom, can have negative outcomes.

It is obvious, that the concept of "civil society" is multifaceted. At the current stage of the development, it loses the national and territorial borders. It becomes more and more global and cross-cultural. Some researchers define it in general as a society, a community and an association formed to protect and express interests, for others it is identified with the rule of law, for others, it is important to consider its relationship with the state.

Thus, civil society is a system of relations between citizens fixed in relations _ certain communities of people who have different dimension: socio-demographic, political, economic, confessional, etc. Civil society reflects qualitatively historical characteristics of society acquired only on a certain stage his development. Translational development society leads to it differentiation, selection spheres management how separate industries public activities. State gradually transmits, while institutions civil society in accordance take over powers to control the human-creative spheres of social vital activity [4, p. 129-130].

Civil society is not only an analytical, but also a normative concept, a model of society, which is formed by such civic values as mutual respect, solidarity and responsibility, as well as organizations and institutions that support this citizenship, providing an opportunity for participation, involvement and solidary self-determination.

So, based on three principles that form civil society - collective, individual, state power - determine what condition development civil societies is them mutual equality, equality of rights, freedoms and duties. Essential advantage of one destroys these beginnings civil society. In civil society all conflicts between state and society, or individual governed not by violence, but by legal and political means, power state, which limited by the law.

In the structural relation civil society can be represented as dialectical aggregates of four main areas: political is relationships arising from satisfaction of political interests and freedoms through ensure participation citizens in different kind of parties, movements, state and public affairs, associations; economic is economic relationships with property; social is statement middle class; spiritual is reflection of processes functioning and development of civil society in the public and individual consciousness in the form scientific theories, concepts and forms of the ordinary consciousness, life experience and traditions .

SOURCES

1. Kalashnikov S. Functional theory of the social state. – M.: Economics, 2002. – 190 p.
2. Kolodiy A. F. On the way to civil society. Theoretical basis and social and cultural background of democratic transformations in Ukraine: [monography] / A. F. Kolodiy. – Lviv: Publishing House "Chervona Kalina", 2002. – 276 p.
3. Pasko Y. Civil society: The Eastern Europe and perspectives of Ukraine / Yaroslav Pasko // East . – Donetsk . – № 3/10/. – 1997. – P. 26-29.
4. Prolyeyev S. Publicity and power in the post-traditional society / S. Prolyeyev, V. Shamrai // Civil society in Ukraine in globalization time: value-normative and institutional support of its development. – K., 2007. – P. 121-140.
5. Sirazhudinova S.V. Civil Society, Traditionalism and Islam in the North Caucasus: Monograph. Rostov-on/D: Publishing House of AzovPechat LLC, 2012. – 200 p.

УДК 378:37.3.:808.5

ГРОМАДЯНСЬКА АКТИВНІСТЬ МОЛОДІ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК РОЗБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Калініченко Людмила Володимирівна,
старший викладач
кафедри професійної педагогіки та
соціально-гуманітарних наук
Льотної академії
Національного авіаційного університету
ludmila.kalinichenko2@gmail.com

Питання залучення молоді до розвитку громадянського суспільства є актуальним для будь-якої демократичної держави, оскільки молодь – важливий суб'єкт соціальних змін, величезна інноваційна сила суспільства. Обов'язковою умовою формування демократичного суспільства є сформованість у політичній та громадянській свідомості молодого покоління демократичних цінностей, переконань щодо необхідності існування потужного громадянського суспільства, виховання громадянської активності й ініціативності в системі суспільних державних відносин.

Молодь повинна стати і суб'єктом вироблення політики, і її об'єктом. Створення реальних ефективних програм, стратегій молодіжної політики як на державному, так і на регіональному рівнях виступає основою формування активного молодого громадянина.

Серед науковців, що опікуються питаннями національної стратегії розвитку громадянського суспільства в Україні, побутує точка зору, що «ідея залучення до публічного життя не є повністю актуалізованою у свідомості молодих українців» [1]. Для української молоді вважається характерним: загальна аполітичність, пасивність у політичній діяльності, недостатній рівень ініціативності та громадянської освіти, низька поінформованість щодо способів взаємодії з органами влади.

Убачається важливим урахування досвіду європейських держав щодо молодіжних ініціатив. Так, Європейська хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті, декларує постулат: «ефективна участь молоді має важливе значення для здорового,

демократичного суспільства», визначає, що молодіжна політика має ґрунтуватися на партнерських відносинах між владою та молоддю [2].

Зокрема експертка Міністерства юстиції України О. Семеркіна наголошує на необхідності приділення уваги таким формам взаємодії молоді з органами державної влади: участь у нормотворчій діяльності, яка може бути втілена через участь молоді в діяльності інститутів громадянського суспільства з метою розробки й обговорення проєктів нормативних актів; участь молоді через інституції громадянського суспільства в правозастосовній діяльності держави через повну або часткову передачу повноважень органів державної влади громадським організаціям або іншим інституціям громадянського суспільства в правоохоронній діяльності держави [3].

В якості першочергових завдань системної роботи з молоддю з метою забезпечення її ефективного включення в процеси державотворення та формування громадянського суспільства слід виокремити такі завдання:

- повноцінне та своєчасне інформування молоді про різні види співпраці;
- створення умов для залучення молоді до активної участі в житті сіл, міст, громад, країни в цілому;
- підтримка молодіжних ініціатив щодо розвитку молодіжної інфраструктури, створення громадських організацій молоді, отримання молодими людьми відповідних компетентностей у системах формальної та неформальної освіти;
- моральна та матеріальна підтримка інновацій та громадянської активності молодого покоління.

Враховуючи ту обставину, що сьогодні Україна переживає непростий період своєї історії, варто згадати думку Д. Донцова, який зауважував, що в переломні для суспільства моменти до громадської діяльності активно долучається молодь як та частина суспільства, яка прагне якнайшвидших позитивних змін. Осмислюючи питання щодо ролі молоді в кризових ситуаціях, він приходить до висновку, що «важливішим є друге питання: не яку роль має відіграти молодь, а якою повинна бути сама молодь, яка хоче відіграти ту роль? Яким духом надхнута?» [4, с.19]. Зважаючи на величезну актуальність цього питання в наші дні, можемо визначити як один із найважливіших складників громадянської активності молоді виховання особистості патріота – людини, яка сповідує високі моральні цінності, виявляє гідний рівень національної свідомості, характеризується стійкою громадянською позицією, є носієм національної культури, володіє і за будь-яких обставин публічного спілкування використовує рідну мову як ознаку національної ідентичності.

В рамках вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу в ЗВО особливо актуальним убачається формування у студентській молоді поваги до держави, її національних символів, прав та обов'язків громадянина, законів та нормативних вимог, що забезпечує виховання таких якостей, як соціальна активність і відповідальність, чесність і принциповість, чітка громадянська позиція. Задля чого слід залучати молодь до участі:

- у молодіжних організаціях;
- в органах студентського самоврядування;
- в різноманітних соціальних проєктах на громадських засадах;
- у волонтерській роботі.

Необхідно виховувати в молоді почуття громадянськості, що є основою громадянської активності і включає в себе такі складники: громадянську свідомість, громадянську гідність, почуття громадянського обов'язку, почуття громадянської відповідальності, громадянську совість, громадянську мужність [5, с.8]. І не можна не погодитись, що зараз, як ніколи, «почуття громадянськості української молоді посідає важливе місце в державотворенні і має стратегічний вплив на майбутнє країни» [5, с.15]. Саме зараз, у протистоянні нашої країни сильному зовнішньому агресору, коли на захист суверенітету держави поряд із досвідченими вояками стали молоді захисники й захисниці, відбувається формування міцної української нації і громадянського суспільства на чолі з новою молоддю елітою, що бореться за демократичні цінності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Молодь в Україні: чи маємо можливості бути громадсько та політично активними? [Електронний ресурс] // /Громадський простір. 2015. URL: <https://www.prostir.ua/?focus=molod-v-ukrajini-chy-majemo-mozlyvosyi-buty-hromadsko-ta-politichno-aktivniymy>.
2. Переглянута Європейська хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті // Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи. URL: <https://rm.coc.int/16801b58f>.
3. Семеркіна О. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства / Міністерство юстиції. URL: https://minijust.gov.ua/str_33679.
4. Донцов Д. Московська отрута / Д.Донцов. Торонто-Монреаль: Спілка визволення України. Торонто. 1955. 296 с.
5. Ївженко Ю. Теоретичні аспекти формування почуття громадянськості студентської молоді // Соціально-педагогічні засади формування громадянської відповідальності у студентів. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (24-25 квітня 2018 року). Конотоп. 2018. С.8-16.

УДК 340:316

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА І СОЦІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ

Кельман Михайло Степанович,
професор кафедри теорії права та конституціоналізму
ІППІОНУ «Львівська політехніка»,
доктор юридичних наук, професор
ORCID: 0000-0002-4393-4626
muchaylo_lviv@ukr.net

За загальнотеоретичним трактуванням понятійної змістовності такого унікального за суспільною значущістю яким визнано право, його прийнято у сучасній юридичній науці використовувати у чотирьох різноаспектних значеннях. У нашому контексті, коли йдеться про встановлення співвідношення права і соціальних цінностей, видається цілком слушним зосередити увагу насамперед на тому значенні, коли під правом розуміється система юридичних норм. За своєю природою право складається із чітко визначених законом норм, що становлять обов'язкові правила поведінки для членів суспільства. Ці правові норми тісно пов'язані із різними соціальними цінностями, будучи або безпосереднім їх вираженням, або просто чинячи вплив на них. Крім того, ступінь сприйняття суспільством різних правових норм значною мірою залежить від того наскільки вони відображають загальноприйняті суспільні цінності або узгодження із ними. Слід зазначити, що на досягнення такого позитивного сприйняття істотно впливають також додаткові фактори, зокрема, такий як відносна суворість і справедливість санкцій, до осіб - порушників правової норми.

А між тим до вивчення взаємозв'язків між цінностями та правом очевидно доцільно підходити з кількох різних позицій, залежно від поставленої мети. Як відомо, філософському дискурсі право можна розглядати як особливу частину моральної філософії, яка переважно перекладає абстрактні цінності та імперативи у більш конкретні стандарти дії. У межах юрисдикції існує школа, яка розглядає право як закриту систему норм, що стикається з іншими нормативними системами лише на найвищому рівні «вищої норми», тоді як є інша школа, яка розглядає право як цілковито відірваний від моралі та інших систем цінностей інститут, що виражає лише волю суверена.

Набуває визнання ще одна школа, представники якої розглядають право як сукупність норм, котрі дозволяють передбачати поведінку суддів, що значною мірою позначається на позиціях судів. Щоправда пошуковий дискурс цим не обмежується, доводиться

констатувати, що науковці, які представляють низку інших шкіл розглядають право як вираз боротьби суспільних сил, як засіб забезпечення збереження класової структури суспільства, як прояв народного духу або національної історії, як низку правил, розроблених Богом для регулювання поведінки людей, тощо [1, с. 108-129].

Загалом же у соціальних науках, прийнято розглядати право як частину культури, як соціальне явище, що виявляється у регуляторних моделях поведінки та загальноприйнятих системах переконань. Таким чином зв'язок між цінностями та правом піддається дослідженню в рамках будь-якого з цих дискурсів з використанням специфічних концептуальних інструментів і методологічного підходу, якому надано перевагу у цій статті [1, с. 106-108].

Отже проблема полягає в тому, щоб обрати підхід, який найбільше сприятиме з'ясуванню зв'язку цінностей та права як соціального інституту. Для цього слід опиратися на юридичний аналіз природи права, тому спочатку дослідимо нормативний характер права та способи вираження цінностей у ньому, а згодом перейдемо до розрізнення ціннісних ознак, втілених у праві та інших системах цінностей, а саме етики, релігії та естетики, досліджуючи як юридичні так і соціологічні відмінності між ними. Нарешті, ми розглянемо функціональні відносини між правом і правовими цінностями з одного боку, та іншими системами цінностей - з іншого, використовуючи переважно підхід суспільної науки. При цьому доцільно поглянути на проблему співвідношення цінностей і закону і позиції статистики або динаміки. Розглядаючи право та цінності як статичні явища, з'ясовано, яким чином різні частини права пов'язані з різними системами цінностей, що діють у кожному суспільстві. Розглядаючи право та цінності як динамічні явища, спробуємо встановити, як зміни соціальних цінностей призводять до змін права і навпаки. Таким чином, синтезуючи різні підходи до права та цінностей, будемо намагатися показати різні аспекти взаємовідносин між ними, не обговорюючи вичерпно жодної теми.

Тож спочатку детальніше про вступне твердження, право складається з норм і цінностей. Йдеться про праворозуміння, яке, мабуть, найкраще підходить для того, щоб служити містком між нормативною формою більшості частин закону та їх ціннісним змістом. Це поняття «мета», яким користується видатний теоретик філософії права Лон Л. Фуллер професор Гарвардського університету. Йдеться про те, що неможливо надати значення будь-якій частині закону та застосувати його до конкретних випадків без урахування мети (або цілей), для яких конкретна частина закону призначена [2, с. 232]. Ця мета становить цінність (або цінності), відображену в законі. У деяких випадках дуже легко розпізнати мету, якій служить конкретний закон або судові рішення (наприклад, заборона вбивства чітко спрямована на захист людського життя, тут головною цінністю, вираженою в законі, є святість людського життя. Аналогічно заборона крадіжки має однією з цілей захист приватної власності).

Але переважно у суспільних відносинах виникають в ситуації виняткових складнощів. Тому для доказової бази документи мають бути у письмовій формі, нормативно-правові акти вимагають від приватних компаній, які випускають акції для публічного продажу, публікувати інформацію про своє фінансове становище, існують технічні правила щодо того, як індосувати оборотний інструмент – усе це служить низці цілей, наприклад, сприянню торгівлі, запобіганню шахрайства, захисту приватної власності, у якій виражаються різноманітні цінності. Але як би важко не було досягти згоди щодо цілей, яким служить будь-яка частина закону і щодо цінностей, виражених у ньому, сама природа права передбачає цілі та цінності, які виражені в абсолютно усіх законах. У будь-якому випадку право та суспільство тісно взаємопов'язані. Хоча деякі суперечності між різними статутами та рішеннями зустрічаються, право не може діяти, якщо воно не володіє внутрішньою єдністю і не служить певній основній меті, спільній для всіх його компонентів. Таким чином, теоретично можливо скласти перелік основних цінностей, втілених у певній правовій системі, які можна розбити на різні підцінності та підцілі, втілені в різних частинах закону [3, с. 14].

Іноді деякі з цих базових цінностей виражаються та перераховуються в окремому документі (наприклад, у конституції, декларації незалежності чи біллі про права), в інших випадках основні цінності повинні бути виявлені шляхом індуктивного вивчення різних статутів і судових рішень. У зв'язку з цим цікаво зазначити, що ряд суспільствознавців намагалися скласти перелік основних цінностей або «культурних тем» учені докладали чимало зусиль, особливо Неновски Н., щоб емпірично дослідити співвідношення між такими базовими цінностями, прийнятими у певному суспільстві, та основними цінностями, викладеними у правових актах. Через труднощі, які викликають такі дослідження в розвинених суспільствах, до цього часу дослідження стосувалися примітивних і нескладних племінних суспільств. Оскільки в таких суспільствах досить важко розрізнити правові, етичні та релігійні цінності та норми, висновки цих досліджень поки що не можуть допомогти в нашому дослідженні щодо зв'язку між правом і цінностями, однією з основних проблем якого є розрізнення правових цінностей і цінностей, що належать до галузей етики, естетики та релігії [4]. Це, до речі, причина, чому ми не можемо в цій статті представити багато цікавих досліджень цінностей і права в первісних суспільствах. У цій статті ми маємо справу з проблемою в її більш складній формі, яка зустрічається у високорозвинутих і диференційованих суспільствах (більшість держав світу).

Хоча більшість норм, втілених у праві, міцно вкорінені в етиці та релігії суспільства, існують деякі суттєві відмінності між правовими нормами та іншими нормами, навіть якщо, зрештою, вони стосуються тих самих основних цінностей. Крім того, лише деякі з етичних і релігійних цінностей прийняті законом і виражаються в ньому. Порівнюючи право загалом з етикою, естетикою та релігією, слід враховувати, що існують як якісні так і кількісні відмінності, що відрізняють право, з одного боку, та всі інші системи цінностей - з іншого. Одна з таких якісних відмінностей стосується діяльності, на яку спрямовані різні норми: правові норми майже завжди спрямовані лише на явну поведінку та відкриту поведінку, тоді як усі інші основні системи цінностей стосуються як відкритої поведінки, так і внутрішнього мислення. Право взагалі не цікавить, що людина думає чи відчуває, доки вона не вчиняє явної дії. Навіть намір вчинити злочинне діяння (наприклад, убивство), ніколи не карається як таке, якщо воно не спричиняє замах на нього. Однак це твердження потребує певного уточнення [5, с. 14]. Вислів Брайана, головного судді Британії за правління короля Едуарда IV: «Думка людини не піддається випробуванню, бо сам диявол не знає думки людини», містить лише половину правди. Навіть якщо стане технічно можливим за допомогою наркотиків або гіпнозу надійно досліджувати думки, будь-яка спроба спрямувати юридичні норми на внутрішні психічні процеси як такі означала б радикальну зміну самої природи права, як воно було розроблено в усіх демократичних країнах та тоталітарних суспільствах. Однак, коли відбувається явна дія, закон може зацікавитися внутрішніми психічними процесами, пов'язаними із дією. Таким чином, той самий відкритий акт може становити випадкове вбивство або вбивство першого ступеня, залежно від намірів і думок людини [6, с. 24, 28].

З іншого боку, норми етики, естетики та релігії стосуються насамперед думок і почуттів людини, вважаючи відкриту поведінку важливою головним чином тому, що вона відображає ці думки і почуття. Типова етична норма стосується почуттів і думок «Люби ближнього свого, як самого себе», «Не заздри» тощо, тоді як типова правова норма стосується відкритої поведінки, (наприклад, «Забороняється їздити по лівій стороні дороги», «В крадіжці винний той, хто забирає та виносить без згоди власника та без добросовісного витребування будь-яке рухоме майно») тощо.

Інша якісна відмінність правових норм від інших систем цінностей полягає у характері санкцій, що застосовуються до порушників і до органів, які їх застосовують. У всіх сучасних державах санкції за недотримання правових норм застосовуються офіційними органами держави (судами, поліцією), тоді як санкції за порушення етичних, естетичних та релігійних норм застосовуються неформальними органами, такими як

групи дружби або різними асоціаціями, до яких належить порушник, такими як церкви, клуби тощо. Щодо самих санкцій, то лише державі дозволяється застосовувати фізичний примус, то такі санкції як кара я смерті, позбавлення волі, примусові дії тощо, законно застосовуються лише до порушників правових норм. Тоді як санкції, які можуть бути застосовані до порушників етичних норм та релігійні норми включають різного роду соціальний остракізм. Отже, розглядаючи відмінність якісних характеристик правових норм на відміну від етичних, естетичних та релігійних норм, слід вказати на кількісну різницю у ступені напруженості між цими різними системами норм і фактичною соціальною поведінкою. Правові норми ніколи не бувають повністю тотожними фактичній поведінці. Ніколи не було держави, в якій всі правові норми досконало реалізовувалися б в реальній поведінці; відхилення відбуваються завжди. І хоча основна маса населення здебільшого поводить відповідно до важливих правових норм, завжди існує певна невідповідність між фактичною соціальною поведінкою та поведінкою, що вимагається правовими нормами [7, с. 91].

Аналіз взаємозв'язку права і цінностей дозволяє зробити певні висновки як щодо природи правових цінностей, так і щодо їх зв'язків з іншими системами цінностей, а також щодо можливостей та обмежень використання законотворчості як частини політичних досліджень, які прагнуть брати участь у вирішенні соціальних проблем шляхом систематичного міждисциплінарного впливу. У цій сфері основний висновок, який слід зробити, полягає в тому, що дія права залежить від наявності позаправових цінностей, які підтримують матеріальний зміст правових норм. Ця передумова ефективного функціонування права ставить суворе обмеження на використання законотворчості як інструменту для зміни прийнятих цінностей.

Звісно, немає нічого, що існує завжди, все має початок і кінець. І, ця російсько-українська війна рано чи пізно закінчиться. Але існують вічні цінності, які визначають буття нашої цивілізації, яким ми маємо служити, попри будь-які обставини. Вони залишаються вічними символами, споконвічними дороговказами на нашому шляху в майбуття. Саме їх ми маємо берегти заради нашого спільного майбутнього. Хай би як пафосно це не виглядало, але пафос і банальності є безперечно кращими і набагато гуманнішими за цинізм і нігілізм, які так притаманні кризовому радикалізму...

ЛІТЕРАТУРА

1. Кельман М. С. Загальна теорія права : підручник / М. С. Кельман, В. М. Стратонов. – Вид. 6-те, доп. – Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. – 742 с.
2. Finding Aid for Lon L. Fuller, Papers, 1926—1977 from Harvard University Library. P. 232.
3. Берман Г. Дж. Вера и закон: примирение права и закона. М. Моск.шк.полит. исслед., 1999.С.6.
4. Неновски Н. Право и ценности / пер. с болгар. М.: Прогрес, 1987. С. 26.
5. Бурлай Є. В. Право як тип соціального регулювання: естетичний аспект. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. Т. 26. К., 2014.С. 14.
6. Бойко В. Ф., Євдокимова В. О., Юлдашева О. Х. Право людини на правосуддя (Судове право України): навчальний посібник.К.: Варта. МАУП, 2003.256 с.
7. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред.. М. І. Козюбри. – К.: Ваіте, 2016. – 392с.

ДО ПИТАННЯ ВИНИКНЕННЯ ПРАВОВИХ ЗАБОРОН У ПЕРІОД ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВИ

Кельман Ростислав Михайлович,

аспірант

кафедри теорії права та конституціоналізму,
Інституту права, психології та інноваційної освіти

Національного університету

«Львівська політехніка»

<https://orcid.org/0000-0001-7704-2055>

rtrtr777r@gmail.com

Людина у додержавному суспільстві здатна на розпоряджання своєю власністю та свободою лише у межах, які встановлені відповідними заборонами, основним з яких, заборона на порушення прав та свобод інших індивідів. Саме це на думку відомого та прогресивного у свій час англійського мислителя Дж. Локка, і є «законом природи», який здійснює управління над всіма суб'єктами відносин та є обов'язковим для всіх [1, с. 11]. Дж. Локк розглядав природній закон, як основу міцного порядку у людських відносинах, оскільки суспільство в якому індивіди живуть у підпорядкуванні до природного закону, знаходяться у стані добра, волі та взаємодопомоги. Концепція «природного права» Дж. Локка стоїть у повному протиріччю до стану «війни всіх проти усіх», про який зазначав англійський філософ. Дж. Локк зробив висновок про те, що при розгляді додержавного стану людського суспільства, як періоду «правового свавілля», при якому права індивідів не обмежувалися якимись заборонами, вели до постійного порушенню прав індивіда. Порушення прав відбувалося із причини того, що не знаючи чітких кордонів того чи іншого права, неможливо було визначити де закінчується право одного та починається право іншого [1, с. 72].

Дж. Локк стверджував, що заборони встановлені природнім правом є зрозумілі та прості всім індивідам, але їх недолік у тому, що у деяких випадках вони необ'єктивні (або суб'єктивні) для індивіда, та стають такими, там де зачіпаються його особисті інтереси [1, с. 76]. Також він, стверджував, що у зв'язку із тим, що природній закон не є вродженим, а від індивіда вимагає певної активної розумової діяльності (досвіду або практики), то виходить так, що індивіди не дотримуються заборон у зв'язку із тим, що вони не знають закону, не вчили його та не визнають його в якості закону, якому вони зобов'язанні підпорядковуватися у конкретних випадках. Дж. Локк сформулював висновок, про те, що у вищезазначеному випадку, люди виступають судьями у власних же справах. Самозакоханість, а точніше самозбереження робить людей упередженими, як до себе, так і для свої друзів, а пристрасть та мстивість можуть занадто далеко завести при покаранні інших. У природному стані людина, хоча і є абсолютним господарем своєї особистості та володінь, але все ж таки використання власних прав є ненадійним, так як їх правам весь час загрожує постійне посягання зі сторони інших індивідів. Позбавлення людини його цінностей, у тому числі вроджених (життя, здоров'я, свободи) чи навіть замах на них всупереч закону природи й людського розуму, є злочином проти людства [2, с. 67].

Найбільш правильною формою та рішенням, для позбавлення можливостей посягання та порушення прав людини, на думку Дж. Локка, є формування держави, завданням якої є у першу чергу правове регламентування (регулювання) соціально - політичних відносин з метою їх захисту. Цей процес здійснюється, з однієї сторони, шляхом надання природнім правам, обов'язкам та свободам юридичної сили, а з іншої сторони, завдяки правотворчій діяльності самої держави. У даному випадку держава виступить, як гарант забезпечення захисту та реалізації прав, свобод людей. Закріплення людини за конкретною територією держави та наданням їй специфічного правового статусу - громадянства (підданства) означає, що з цього часу він знаходиться у юрисдикції держави, та відповідно має

дотримуватися виконання загально - обов'язкових норм поведінки, що розповсюджується на всіх людей без виключення. Незнання закону людини, тобто вже підданого, не може розглядатися як обставина, яка може виключати його вину.

Дану обставину обумовлює становлення заборони як юридичного засобу (методу), завдяки якому здійснюється механізм правового регулювання. Саме ця обумовленість заборони існуючим правовим нормам, тобто його юридичне роз'яснення, корінним образом відрізняє правові заборони від заборони соціальної, який використовувався для регулювання загальнолюдських відносин у період додержавного існування [3, с. 67].

Підсумовуючи зазначимо, що створені перші держави, використовували заборони, але лише у тій мірі, яка була покликана забезпечити утвердження державної влади. Даним фактом пояснюється, з однієї сторони, жорсткість покарання, яке обумовлене (передбачене та встановлене) державою, у випадках порушення чинних правил поведінки, а, з іншої сторони, прагнення до максимального одержавлення суспільства, підпорядкування загальносуспільних інтересів інтересам держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Локк Дж. Опытты о чеоовеческом разумении // Локк Дж. Соч. в 3 –х томах. – М.: Мысль, 1985. – 622 с.
2. Козловський А. А. Гносеологічні принципи права // Проблеми філософії права. – 2006. – Т. 3.- № 1-2. – С. 32-44.
3. Кельман М. С., Ярмол Л. В., Коваль І. М. Загальна теорія держави та права: навчально-методичний посібник (Імітаційно-схематична форма науково-пізнавальної діяльності / М. С. Кельман, Л. В. Ярмол, І. М. Коваль – Тернопіль: ТОВ «Терно-граф», 2021. – 212 с.

УДК 378.018.8:33-051

ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Кірдан Олександр Петрович,
завідувач кафедри економіки та соціально-поведінкових наук
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини,
доктор педагогічних наук,
кандидат економічних наук, доцент
kirdan_alex@ukr.net

Професійну підготовку майбутніх економістів у сучасних закладах вищої освіти (ЗВО) України регламентовано низкою законодавчих та програмних урядових документів, чинними нормативно-правовими актами та ін. До основних законодавчих актів, які регулюють процес професійної підготовки майбутніх економістів у закладах вищої освіти України зараховуємо Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту»; постанови Кабінету Міністрів України, накази Міністерства освіти і науки України та ін. Схарактеризуємо їх детальніше.

Закон «Про освіту» окреслює державну політику у сфері освіти та принципи освітньої діяльності (ст. 6) [3], які спрямовані на суспільство, державу та систему освіти.

У сучасних ЗВО України професійна підготовка майбутніх економістів здійснюється на багаторівневій основі. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про освіту» до рівнів освіти з професійної підготовки майбутніх економістів зараховано такі: «фахова передвища освіта; початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти; перший (бакалаврський) рівень вищої освіти; другий (магістерський) рівень вищої освіти; третій (освітньо-науковий / освітньо-творчий) рівень вищої освіти; науковий рівень вищої освіти» [3].

Стратегічні перетворення у сфері вищої економічної освіти пов'язані із загальним вектором трансформаційних перетворень, визначених низкою документів, а саме: Стратегією розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 рр. (2022 р.), Стратегією людського розвитку (2021 р.), Національною економічною стратегією на період до 2030 року (2021 р.), та ін. Так, очікуваним результатом реалізації Стратегії розвитку вищої освіти в Україні є «створення сучасної ефективної системи вищої освіти, яка задовольняє потреби громадян, економіки та суспільства, має гідну репутацію та є конкурентоспроможною на внутрішньому та світовому ринку освітніх послуг» [5].

Постановою КМУ затверджено перелік спеціальностей за якими з 2015 р. здійснюється професійна підготовка майбутніх економістів у закладах вищої освіти [3].

У попередніх дослідженнях [1; 2] нами проаналізовано рівневу та галузеву структуру професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти.

Починаючи з 2018 р. уведено в дію стандарти вищої освіти з економічних спеціальностей різних освітніх ступенів та спеціальностей. У сучасних ЗВО України підготовку економістів здійснюють за різними освітньо-професійними та освітньо-науковими програмами, базованими на урахуванні вимог галузевих стандартів вищої економічної освіти за спеціальностями таких галузей знань: 05 Соціальні та поведінкові науки (спеціальність «Економіка»), 07 Управління та адміністрування (Спеціальності «Облік і оподаткування», «Фінанси, банківська справа та страхування», «Менеджмент», «Маркетинг», «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»), 28 Публічне управління та адміністрування та 29 Міжнародні відносини.

Зауважимо, що нині, у межах чинного нормативно-правового забезпечення, заклади вищої освіти України упроваджують дуальну форму навчання, розширюють спектр міждисциплінарних програм, практикують програми подвійного диплому та створюють консорціуми університетів. Звісно, ці та інші зміни пов'язані із напрацюванням на інституційному рівні локальних нормативних документів, які регулюватимуть інноваційні зміни. На наш погляд, подальшого дослідження потребує компаративний аналіз нормативного забезпечення професійної підготовки майбутніх економістів в Україні та країнах ЄС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кірдан О. П. Нормативно-правове забезпечення професійної підготовки *майбутніх економістів у системі неперервної освіти*. Педагогічний часопис Волині. № 2(13). 2019. С. 67–73. DOI: <https://doi.org/10.29038/2415-8143-2019-02-67-73> URL: <https://pedchas.eunu.edu.ua/index.php/pedchas/article/view/428>

2. Кірдан О. П. Рівнева та галузева структуризація професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти України. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 13, т. 1. С. 71–74. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-13-1-15>: URL: <http://www.innovpedagogy.od.ua/13-1-ukr>

3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145–VIII / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 10.06.2022).

4. Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 266: наказ МОН України від 06.11.2015 № 1151. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1460-15> (дата звернення: 10.06.2022).

5. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2031 рр. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#n2> (дата звернення: 10.06.2022).

ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Кравчук Оксана Іванівна,
бібліотекар

Жашківського закладу
загальної середньої освіти I-III ступенів № 2
i.palamarchuk@kubg.edu.ua

Відомо, що система загальної середньої освіти функціонує з метою [1]: забезпечення всебічного розвитку, навчання, виховання, виявлення обдарувань, соціалізації особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і здобуття освіти упродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності, дбайливого ставлення до родини, своєї країни, довкілля, спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству; формування в учнів компетентностей, визначених Законом України «Про освіту» [2] та державними стандартами.

Тому система загальної середньої освіти має включати ті базові компетентності, які потребують впровадженню в освітній процес з метою їх максимального засвоєння на теоретичному та практичному рівні безпосередніми здобувачами такої освіти, тобто учнями.

Одним із основних пріоритетів у вихованні та навчанні майбутнього дорослого покоління, яке перебуває в статусі учнів загальноосвітніх закладів середньої освіти, є підготовка їх як повноцінних членів українського суспільства до участі у різного роду суспільних відносин, які існують за наявності різних умов.

Так, здебільшого система загальної середньої освіти передбачала питання підготовки майбутнього покоління на стадії загальної середньої освіти в умовах мирного часу, тобто в умовах, зокрема, нормальної виробничо-промислової, радіаційної, хімічної, техногенної та пожежної обстановки.

Однак, відомо, що Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», в Україні введено воєнний стан [3].

Особливості підготовки майбутнього покоління до участі у суспільному житті в умовах воєнного стану по суті постала перед необхідністю внесення відповідних коректив, перегляду та змін, із урахуванням реалій сьогодення.

Очевидно, що реалії сьогодення потребують максимального розповсюдження та прикріплення до кожного члена українського суспільства знань та навичок з цивільного захисту.

Слід зазначити, що цивільний захист – це комплекс заходів, які реалізуються на території України в мирний час та в особливий період і спрямовані на захист населення, територій, навколишнього природного середовища, майна, матеріальних і культурних цінностей від надзвичайних ситуацій та інших небезпечних подій, запобігання виникненню таких ситуацій та подій, ліквідацію їх наслідків, надання допомоги постраждалим, здійснення державного нагляду (контролю) у сфері пожежної та техногенної безпеки (стаття 4 Кодексу цивільного захисту України) [5].

Тому очевидно, що за результатами, на жаль, набутої практики з упущень та прогалин в загальному розумінні населенням основ цивільного захисту, державою на законодавчому рівні було передбачено питання щодо обов'язкового багаторівневого навчання здобувачів будь-якого ступеня та рівня освіти основ цивільного захисту [4].

Так, відповідно до частини першої статті 41 Кодексу цивільного захисту України (далі – Кодекс) навчання здобувачів освіти діям у надзвичайних ситуаціях та правилам пожежної безпеки є обов'язковим і здійснюється під час освітнього процесу:

дітей старшого дошкільного віку за навчальними планами і програмами розвитку дітей; учнів – за навчальними планами і програмами з навчальних предметів; студентів на кожному рівні вищої освіти – за програмами навчальних дисциплін та планами об'єктових тренувань з питань цивільного захисту за рахунок коштів, передбачених на фінансування закладів освіти, що забезпечують здобуття освіти відповідного рівня [4; 5].

По суті законодавче утвердження необхідності в обов'язковому порядку навчання здобувачів освіти діям у надзвичайних ситуаціях є результатом, цілком можливо припустити, досліджень причин та умов трагічних наслідків при настанні надзвичайних ситуацій. Тобто по суті зазначені норми «писані кров'ю» задля не допущення подібних наслідків у майбутньому – шляхом мінімізації ризиків їх настання.

Також, зазначеними змінами [4; 5] було визначено наступне:

для підвищення якості освітнього процесу з дітьми та учнями з питань захисту життя, формування культури безпеки і норм поведінки у надзвичайних ситуаціях у закладах дошкільної освіти щороку проводяться Тижні безпеки дитини, у закладах загальної середньої та професійно-технічної освіти - Дні цивільного захисту;

популяризація серед здобувачів освіти знань у сфері цивільного захисту, у тому числі щодо дій у надзвичайних ситуаціях та правил пожежної безпеки, організовується і здійснюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти і науки, разом із іншими центральними органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування за участю громадських об'єднань шляхом підготовки та реалізації комплексу заходів відповідного спрямування.

Викладені диспозитивні норми є слухними, однак не достатніми із урахуванням реалій сьогодення.

Тому, нагальної необхідності, з огляду на викладене, потребують доопрацювання зазначені норми законодавства [4; 5] з метою уточнення конкретного переліку заходів та методів викладання задля унеможливлення виконання цих норм на формальному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 р. № 463-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. 31 лип. (№ 31). С. 5.

2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. 29 верес. (№ 38-39). С. 5.

3. Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». *Урядовий кур'єр*. 2022. 11 бер. (№ 54).

4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розмежування повноважень між центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері цивільного захисту, та центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту» від 21.04.2022 № 2228-IX. *Урядовий кур'єр*. 2022. 17 черв. (№ 133).

5. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.1912 р. № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. 30 серп. (№ 34-35). С. 1802.

СТРУКТУРА МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ЮРИДИЧНОГО ОБОВ'ЯЗКУ ПОВНОЛІТНІХ ДІТЕЙ ПІКЛУВАТИСЯ ПРО СВОЇХ НЕПРАЦЕЗДАТНИХ БАТЬКІВ

Малишко Сергій Іванович,

аспірант

кафедри теорії та історії держави і права

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

malushko_s@ukr.net

Юридичні обов'язки, як необхідний елемент упорядкування всієї системи суспільних відносин, виступають найважливішим чинником побудови демократичної, правової та соціальної держави. Без їх належного внутрішньо національного й міжнародного закріплення, а також забезпечення і реалізації неможливо уявити встановлення та підтримання законності, зміцнення правопорядку, стійкості та стабільності соціального розвитку. Одним з таких юридичних обов'язків є конституційне зобов'язання повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків, структура механізму реалізації якого до поки не з'ясована в правничій науці.

Термін «структура», як зазначається у філософському енциклопедичному словнику, трактується наступним чином: це спосіб закономірного зв'язку між складовими предметів і явищ природи та суспільства, мислення та пізнання, сукупність істотних зв'язків між виділеними частинами цілого, що забезпечує його єдність; внутрішня будова чого-небудь [1, с. 611].

Із вказаного слідує, що термін «структура» у контексті предмета нашого дослідження слід розуміти як внутрішню побудову механізму реалізації юридичного обов'язку повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків, яка являє собою єдність стійких елементів, що взаємодіють між собою.

А. М. Колодій та А. Ю. Олійник до елементів механізму реалізації конституційних прав, свобод і обов'язків людини та громадянина, в широкому розумінні, відносять: а) конституційні норми, що закріплюють суб'єктивні права; б) самі конституційні права та свободи, їх зміст, структуру та гарантії здійснення; в) юридичні обов'язки; г) юридичну діяльність, що є сутністю реалізації конституційного права; д) законність і правосвідомість людини та громадянина, що забезпечують правильне розуміння ними своїх конституційних прав, свобод та обов'язків і кожного права окремо, шляхів їх реалізації; е) стадії реалізації кожного конституційного права [2, с. 219].

Слід погодитися з позицією правників про те, що механізм реалізації прав та обов'язків являє собою сукупність елементів, що перебуваючи у взаємозв'язку сприяють втіленню міри можливої чи належної (необхідної) поведінки людини у житті. Разом з тим виокремлення деяких елементів згаданого механізму є дискусійним. Так, наприклад, самі права, свободи і обов'язки, а також гарантії та принципи, зокрема, законності є скоріше елементами правового статусу людини, а не механізму реалізації конкретної можливості чи зобов'язання особи. Водночас із зазначеного випливає, що досліджуваний нами механізм реалізації обов'язку особи беззаперечно включає нормативну, функціональну та ідеологічну підсистему.

Л. І. Летнянчин пропонує розглядати механізм реалізації основних обов'язків у вузькому розумінні як систему їх гарантій, яка включає: а) правову основу; б) інституційний елемент; і в широкому значенні: 1) як систему гарантій, 2) як процес практичного здійснення обов'язків, 3) як умови і фактори, що впливають на їх практичну реалізацію. Вчений наголошує, що соціально-психологічний та соціологічний механізми слід розглядати як чинники (фактори), реальні умови, соціальне середовище, які мають суттєвий вплив на реалізацію прав, свобод і обов'язків, а тому їх не слід відносити до окремого механізму [3, с. 159-160].

Аналіз вказаної позиції дослідника дає підстави стверджувати про необґрунтованість одночасного включення до структури механізму системи гарантій, а також умов і факторів, що впливають на практичну реалізацію обов'язків, адже категорія гарантій в доктрині права тлумачиться як умови. Однак варто відзначити виокремлення вченим інституційної підсистеми механізму реалізації обов'язків.

Зважаючи на те, що механізм реалізації юридичного обов'язку повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків не може функціонувати хаотично, тобто без участі у цьому процесі правових норм, невід'ємною його складовою є нормативна підсистема, що включає нормативно-правові акти конституційного, законодавчого та підзаконного рівня правового регулювання, а також акти вищих судових органів України щодо їх офіційного тлумачення (рішення Верховного Суду та Конституційного суду України).

Так, зокрема, в ч. 2 ст. 51 Конституції України зазначається, що повнолітні діти зобов'язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків. Відповідно в ч. 1 ст. 202 Сімейного кодексу України передбачається, що повнолітні дочка, син зобов'язані утримувати батьків, які є непрацездатними і потребують матеріальної допомоги, а в ч. 1 ст. 203 цього ж кодексу йдеться мова про те, що дочка, син крім сплати аліментів зобов'язані брати участь у додаткових витратах на батьків, викликаних тяжкою хворобою, інвалідністю або немічністю. Щодо рішень вищих судових інстанцій України, то з цього приводу варто виокремити Рішення КСУ від 03 червня 1999 року № 5рп/99 (розуміння поняття «утриманство») та Постанову ВС від 05.09.2019 у справі № 212/1055/18-ц (щодо матеріальної допомоги батькам).

Інституційну підсистему механізму реалізації юридичного обов'язку повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків складають суб'єкти, передусім органи державної влади, їх службові і посадові особи, які, використовуючи необхідні правові засоби і способи, уповноважені впливати на зобов'язального суб'єкта. Як зазначає з цього приводу О. П. Черновол в Україні існує система органів державної влади і місцевого самоврядування, які забезпечують реалізацію основних обов'язків людини і громадянина. До цих органів належать: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, інші органи виконавчої влади, Конституційний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, правоохоронні органи, органи місцевого самоврядування тощо [4, с. 59].

Наступним невід'ємним елементом досліджуваного механізму є функціональна підсистема, з приводу значення та внутрішньої побудови якої в доктрині права існує полеміка. З цього приводу найбільш слушною вважаємо позицію В. А. Завгороднього, який зауважує, що під функціональною підсистемою слід розуміти динамічну (діяльнісну) складову будь-якого механізму, елементи якої не є статичними та перебувають у русі. До динамічних (рухомих) елементів механізму, з погляду вченого, слід віднести: а) правовідносини, як врегульовані нормами права суспільні відносини, учасники яких є носіями прав і обов'язків; б) акти безпосередньої реалізації норм права як процесу фактичного втілення вжиття приписів правових норм через поведінку суб'єктів [5, с. 246-247].

Окремою підсистемою досліджуваного механізму вважаємо ідеологічну, структурними елементами якої є правосвідомість (уявлення, ставлення та емоції стосовно обов'язку) та правова культура (система правових цінностей, розумінь і настанов) суб'єктів, які реалізують юридичний обов'язок.

Узагальнення всього вищевикладеного дає підстави стверджувати, що внутрішня будова механізму реалізації юридичного обов'язку повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків охоплює собою такі обов'язкові складові (підсистеми): нормативну, інституційну, функціональну та ідеологічну, кожна з яких має своє призначення та особливості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук та ін. Київ : Абрис, 2002. 751 с.
2. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 332 с.
3. Летнянчин Л. І. Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні : проблеми теорії і практики : монографія. Харків : СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2006. 267 с.
4. Черновол О. П. Механізм забезпечення та реалізації основних обов'язків людини і громадянина : окремі аспекти. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 1. С. 57-60.
5. Завгородній В. А. Вплив практики Європейського суду з прав людини на юридичну діяльність в Україні: теоретичний, методологічний і прикладний аспекти: монограф. Дніпро: ДДУВС, 2020. 536 с.

УДК 378:343.83

ОКРЕМІ АСПЕКТИ МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ

Матвійчук Валентин Петрович,
доцент кафедри кінології

Територіально відокремленого відділення
«Хмельницька філія Академії
Державної пенітенціарної служби», Україна,
кандидат педагогічних наук, доцент,

Ковальська Поліна Григорівна,
старший викладач

центру спеціальної підготовки
Територіально відокремленого відділення
«Хмельницька філія Академії
Державної пенітенціарної служби», Україна

Проголошення в Конституції України правовою державою стало каталізатором вдосконалення законодавства, функціонування системи органів виконавчої влади та правосуддя з метою забезпечення прав людини. Важливою складовою цього процесу є реформування кримінально-виконавчої системи. Так, одним з першочергових напрямів державної політики у цій сфері є поліпшення роботи з кадрами кримінально-виконавчої служби, вдосконалення їхньої професійної підготовки [1].

Зазначене змушує керівний склад Державної кримінально-виконавчої служби України (далі - ДКВС України) до пошуку нових, адекватних реаліям часу, науково обґрунтованих форм і методів підготовки персоналу до професійної діяльності з урахуванням завдань визначених у програмі реформування пенітенціарної системи на 2022-2026 роки.

У зазначеній програмі наголошено, що у визначений період необхідно забезпечити, в тому числі, формування ефективної моделі підготовки та діяльності персоналу пенітенціарної системи [2]. Адаптація нової моделі підготовки персоналу в відомчих навчальних закладах, згідно з вимогами якої висока кваліфікація, правова та моральна культура персоналу відомства має на меті забезпечити відомству високий авторитет і повагу в суспільстві.

Особливості професійної діяльності персоналу ДКВС України в умовах подальшої демократизації суспільства ставлять жорсткі вимоги до особистих рис персоналу відомства, передбачають певну ієрархію цінностей, у якій державні цінності та цінності пенітенціарної системи мають незаперечний пріоритет перед особистими. Суттєвий вплив на формування морально-етичних рис у персоналу ДКВС України мають державотворчі процеси,

спрямовані на подальший розвиток у державі демократичних процесів і входження України в європейське співтовариство.

Проблема професійної готовності осіб рядового і начальницького складу ДКСВ України до виконання поставлених завдань, викликаних сучасними умовами функціонування установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, є однією з пріоритетних у справі забезпечення безпеки місць позбавлення волі, встановленого режиму відбування кримінальних покарань. Для набуття такої готовності, що передбачає наявність вміння впевнено діяти за будь-яких обставин, персонал відомства повинен не тільки володіти значним обсягом професійних знань, умінь та навичок, але й за моральними якостями відповідати займаним посадам.

Виконання кримінальних покарань, поведження із засудженими та ув'язненими потребують дотримання вимог безпеки й правопорядку з одночасним забезпеченням таких умов, що не порушують гідності людини та надають можливість займатися змістовною діяльністю з упровадження програм реінтеграції засуджених у суспільство. Усе це висуває високі вимоги до моральних якостей персоналу ДКСВ України [3].

На сучасному етапі створення ефективної моделі підготовки та діяльності персоналу пенітенціарної системи важливе значення має формування у персоналу відомства такої компетенції, як правова культура, яка лежить в основі моральної поведінки. Правова культура, так само як духовність, формується соціальним середовищем, суспільством, його ціннісними орієнтаціями, настановами, принципами та нормами. Вона є показником розвитку громадянського суспільства, його сутнісною характеристикою, що визначається закріпленими в Конституції правами та свободами громадян, законністю, рівнем правопорядку, станом правосуддя, дотримання прав людини. Відтак, розвивається правова культура разом із мораллю. Втрата моральних цінностей призводить до втрати правової культури і навпаки.

Отже, правова культура, як і моральна поведінка персоналу відомства має набути системних рис і сприйматися крізь призму загальнолюдських цінностей та інтересів держави. Вона має стати невід'ємною від таких характеристик, як професіоналізм, моральна вірцевість, відповідальне ставлення до виконання професійних обов'язків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шляхи реформування Державної кримінально - виконавчої служби України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_21953 (дата звернення 11.04.2022).
2. Основні стратегічні цілі реформи Державної кримінально - виконавчої служби України на 2022-2026 роки. URL: <https://kvs.gov.ua/about-service/reform/> (дата звернення 11.04.2022).
3. Кодекс професійної етики персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України: наказ Міністерства юстиції України від 14.04.2017 р. № 1272/5. Дата оновлення: 05.03.2020 URL: <http://govua.in.ua/index.php/struktura/istoriya-2?layout=edit&id=898> (дата звернення 11.04.2022).

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Протопопова Наталія Андріївна,

старший викладач кафедри
аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ.
n.protopopova03@gmail.com

Іванчук Юлія Гнатівна,

викладач кафедри
аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
y.h.ivanchuk@dasu.gov.ua

Жахливі та серйозні наслідки військового конфлікту в Україні загострили та поглибили існуючу соціально-економічну кризу. Через військову агресію здійснити точну оцінку завданої шкоди для економіки країни наразі важко, бо бойові дії ще тривають. За оцінками [1] втрати, які зазнала Україна складають більше за 564,9 мільярдів доларів, структура збитків включає втрати інфраструктури, втрати цивільного населення, втрати ВВП у 2022 році, втрати підприємств та організацій, втрати прямих інвестицій в українську економіку та втрати державного бюджету, за оцінками Міжнародної організації праці втрачено близько 5 мільйонів робочих місць. Дослідження щодо методологічного та практичного аспектів відбудови економіки, формування стратегій сталого розвитку країни та системи ідентифікації та протидії загрозам економіки є актуальним [2].

Отже, розвиток підприємств, але й бізнесу (який, як свідчить досвід, може розвиватися й на тлі занепаду останнього), наразі не належить до пріоритетів. В найближчому майбутньому очікуватиметься, що економічна активність буде поновлюватися автоматично з проведенням реформ та адаптації до європейських стандартів. Це буде переважно за рахунок створення цікавих умов для прямих інвестицій іноземного бізнесу в Україну. Проте досвід повоєнного відновлення тих же європейських держав свідчить, що ключовим елементом відбудови має стати саме програмування та просування логіки економічного розвитку та удосконалення законодавства. Лише тоді відбувається успішне формування стійкої національної економіки і фінансової спроможності соціально-економічної системи країни. Тимчасом навіть найщедріша зовнішня допомога, спрямована на невиробничі цілі, сама по собі не лише не допомагає досягти згаданої мети, але навіть може ускладнювати її досягнення, підсаджуючи державу на голку донорських вливань [3]. І потреба приведення законодавства України до Європейських стандартів залишається відкритою.

За нашими [4] оцінками, загальні потреби в фінансуванні відновлення економіки України становитимуть близько 1 трильйона доларів США.

Таблиця 1

Орієнтовна структура джерел фінансування економічної відбудови України [4]

Орієнтовна структура джерел фінансування економічної відбудови України	Обсяг, млрд дол. США
Кредити та гранти міжнародних організацій (МВФ, Світовий банк, ЄБРР та ін.)	200
Офіційне двостороннє фінансування, кошти структурних фондів ЄС	200
Репарації з боку РФ (включаючи доходи від реалізації конфіскованих активів, відрахування з експорту енергоносіїв)	400
Фінансова допомога міжнародного бізнесу, громадських організацій	100
Боргове фінансування, у тому числі під гарантії провідних країн	100
Всього (орієнтовно)	1000

Відновлення ВВП соціально-економічних систем до докризового рівня вимагатиме залучення міжнародного фінансування фондів з відбудови економіки України та активізації фіскального й монетарного інструментарію з метою відновлення інвестиційних процесів в державі [4].

ЛІТЕРАТУРА

1. Україна зазнала 564,9 мільярдів доларів втрат від російського вторгнення. URL : <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=f951df0a-e65c-4b0e-871f-9bf1a857fe57&title=UkrainaZaznala564-9-MiliardivDolarivVtratVidRosiiskogoVtorgnennia> (дата звернення 18.06.2022).
2. Rybalchenko L., Ryzhkov Ed., Ohrimenco S. Modeling economic component of national security. *Philosophy, economics and law review*. 2021. Вип. 1 (1). С. 25-36. URL : https://phelr.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2021/12/1r/Pherl%20Review_2_1-22.12.2021-6-25-36-n.pdf (дата звернення 12.06.2022).
3. Чому у розмовах про майбутнє не можна забувати про національного виробника. URL : <https://tyzhden.ua/Economics/254920> (дата звернення 12.06.2022).
4. Ресурси України для фінансової стабільності під час війни та відбудови URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/22/686099/> (дата звернення 12.06.2022).

УДК 378:340

РОЗВИТОК ДЕМОКРАТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Романько Ірина Іванівна,
доцент кафедри професійної педагогіки та
соціально-гуманітарних наук
Льотної академії
Національного авіаційного університету,
кандидат історичних наук, доцент
irina.romanko20@gmail.com

Актуальність дослідження. Заклад вищої освіти (далі – ЗВО) покликаний не лише забезпечити студентів знаннями, необхідними для майбутньої професійної діяльності, а й сприяти становленню конкурентоспроможної, творчої особистості майбутнього фахівця, що відповідає вимогам, які висуває громадянське суспільство. У вирішенні цього завдання важливу роль відіграє сформований досвід демократичної поведінки, заснований на оволодінні демократичною культурою, тобто сукупністю демократичних цінностей.

Особливої актуальності набуває проблема розвитку демократичної культури майбутніх юристів. Навчання у ЗВО – це етап професійного, соціального та особистісного становлення молодих людей, і демократичні цінності мають стати необхідним компонентом професійної свідомості юристів. Студенти юридичних закладів освіти є численною соціальною групою, якій належить професійно забезпечувати найважливіші державні функції: підтримання та зміцнення законності, а також захист та реалізацію прав людини. Від рівня демократичної культури залежить розвиток та підтримка демократії у суспільстві.

Юридична освіта має особливе значення у державі, що претендує на статус правової. Недостатня впровадженість відповідних педагогічних технологій, що забезпечують розвиток демократичної культури здобувачів освіти, брак досліджень розвитку демократичної культури студентів у ЗВО роблять очевидною необхідність пошуку інноваційних підходів до організації процесу розвитку демократичної культури студентів-юристів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням розвитку демократичної культури як навчання демократії та демократичним цінностям присвячені роботи таких авторів, як Головка О. С., Матвієнко О. В., Ордіна Л. Л. [1; 2; 3].

Розгляд проблеми розвитку демократичної культури вимагає розуміння суті складових її явищ – демократії, демократичної культури та демократичних цінностей. Історична, філософська, політологічна, правова література містить різноманітні дослідження з теорії та практики демократії. Демократія та демократичні цінності як принципи міжнародного права закріплені в документах на міжнародному рівні, в українському законодавстві визнаються складовою внутрішньодержавної правової системи.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що розвиток демократичної культури студентів-юристів буде успішним, якщо: в освітній процес будуть включені технології особистісно-орієнтованої освіти; буде найповніше реалізовано культурно-освітній потенціал загальнопрофесійних та спеціальних навчальних дисциплін в освітньому процесі.

З метою перевірки гіпотези були сформульовані такі *завдання дослідження*: визначити зміст та умови розвитку демократичної культури студентів юридичного профілю; розробити інструментарій вивчення динаміки розвитку демократичної культури студентів-юристів.

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні погляду на вирішення проблеми розвитку демократичної культури студентів: уточнено поняття «демократична культура», що розглядається нами в якості сукупності демократичних цінностей як культурних універсалій, які регулюють життєдіяльність людей у суспільстві; виявлено структуру та динаміку демократичних цінностей студентів-юристів.

Основний зміст. У дослідженні проблеми розвитку демократичної культури особливе значення має розуміння суті її явищ – «демократія», «культура», «демократична культура» і «демократичні цінності». Як показав аналіз історичної, філософської, педагогічної, політологічної літератури, демократична культура сприймається як вид культури політичної. Проте такий підхід нам видається надто обмеженим рамками політичного життя суспільства. Демократична культура має розглядатися ширше. Вона не може бути зведена лише до політики, бо зачіпає багато інших сфер життєдіяльності суспільства.

Нерозробленість питань, пов'язаних з розвитком демократичної культури студентів у теорії та практиці професійної освіти, обумовлена існуючою орієнтацією педагогів на вузькокогнітивний підхід. Узагальнивши різні підходи до розуміння демократичної культури, ми визначили її у такий спосіб. Демократична культура – це інтегративна характеристика демократичного процесу, що включає єдність діяльності людей з передачі накопиченого соціального досвіду, заснованої на демократичних принципах (цінностях), і результат цієї діяльності, що підтримує та забезпечує перебіг демократичного процесу.

Можна виділити такі демократичні цінності в освіті: самоцінність людини, істина, свобода та відповідальність, співпраця, світова культура та національні цінності, соціальна компетентність.

Цінності та ціннісні орієнтації виступають спонукальниками діяльності, тобто мотивами поведінки, і є джерелами мотивації. «Привласнення» цінностей відбувається у ході соціалізації, тобто навчання та виховання, і навіть стихійних впливів середовища. Освіта як умова та засіб соціалізації покликана допомагати студентам опановувати соціальні норми та цінності. Важливо, щоб ці ідеї стали власними переконаннями здобувачів освіти, частиною їхньої мотиваційної сфери.

Цінності демократії є джерелом мотивації поведінки майбутнього юриста, якому у демократичній правовій державі відводиться найважливіша роль у зміцненні правопорядку. Здобувачеві освіти необхідні навички демократичної поведінки, що набуваються внаслідок цілеспрямованої навчальної та педагогічної діяльності, в основі якої лежать відповідні механізми формування мотивації діяльності: «згори донизу» та «знизу догори».

Ці два механізми виявляються у певних готових знаннях про права людини, принципи демократії та у певних методах навчання і виховання.

Для навчання демократичним цінностям доцільно використовувати технології особистісно орієнтованої освіти, метою яких (на всіх етапах навчання) є не лише накопичення знань та умінь, а й постійне збагачення досвіду творчості; формування механізму самоорганізації та самореалізації особистості кожної людини.

Процес розвитку демократичної культури студентів стає можливим за певних педагогічних умов:

- націленість професійної освіти на розвиток демократичної культури упродовж усього періоду професійної підготовки майбутнього фахівця за максимальної реалізації культурно-освітнього потенціалу загальнопрофесійних та спеціальних навчальних дисциплін в освітньому процесі;

- застосування технологій особистісно орієнтованої освіти.

При введенні окремих або інтегрованих курсів, що знайомлять із закономірностями суспільного процесу, нормами та правилами, за якими живе демократичне суспільство, студенти отримують лише необхідну інформацію, але не набувають реального досвіду. Успіх у розвитку демократичної культури залежить від того, наскільки демократичними по суті будуть освітній процес, взаємини між студентами та викладачами, вирішення різноманітних конфліктів та увесь спосіб функціонування освітньої установи.

Включення до навчальних програм тем, пов'язаних з демократією та демократичними цінностями, не означає, що ці цінності стають частиною мотиваційної сфери студентів. Досягненню поставленої мети сприяє демократизація діяльності студентів та викладачів на заняттях, що стає можливою, за умови застосовування методів особистісно орієнтованої освіти.

Щоб спрямувати студентів на творче осмислення навчального матеріалу, на збагачення їх соціального досвіду, на прагнення реалізувати себе, потрібно надати їм відповідний навчальний матеріал. З цією метою використовується інформаційно-репродуктивний метод. Студенти отримують інформацію, яка перетворюється на знання.

На наступному етапі студенти повинні осмислити отриману інформацію, знання перетворюються на переконання та погляди.

Навчально-виховний процес приносить потрібний результат у тому випадку, якщо організована діяльність навчання та її предметний зміст самі відповідають потребам, інтересам, мотивам здобувачів освіти або ця діяльність супроводжується факторами, що опосередковано впливають на народження та закріплення необхідного ставлення до діяльності.

Потрібно підібрати такі методи навчання (організувати діяльність відповідним чином або знайти потрібні фактори), які б впливали на виникнення та закріплення необхідного ставлення до діяльності. Виходячи з цього, були обрані дискусії як методи, що спонукають до критичного мислення, застосування отриманих знань, прояву ініціативи, самостійності, колективізму, співпраці.

Розвиток критичного мислення – це одне із завдань освіти, яка у соціально-педагогічному плані може бути пов'язана з уявленням про опору демократичного суспільства на збалансоване критичне мислення громадян та на обумовлену ним здатність приймати виважені рішення.

Пропоновані технології особистісно орієнтованої освіти – це різні форми навчальних дискусій, такі як «круглий стіл», «засідання експертної групи», «форум», «симпозіум», «дебати», «судове засідання» тощо. Розвиток демократичної культури відбувається ефективніше, якщо, отримуючи інформацію, пов'язану з демократією, студенти переживають її як особистісно значущу і у результаті її творчого осмислення включають у власний досвід.

Застосування поєднання традиційного інформаційно-репродуктивного методу та технологій особистісно орієнтованої освіти сприяє розвитку демократичної культури студентів.

Висновки. Умовами розвитку демократичної культури здобувачів вищої освіти є: націленість процесу професійної освіти на розвиток демократичної культури упродовж усього періоду підготовки майбутнього фахівця юридичного профілю за найповнішої реалізації культурно-освітнього потенціалу загальнопрофесійних та спеціальних навчальних дисциплін в освітньому процесі; застосування технологій особистісно орієнтованої освіти.

Розглянута нами проблема вимагає подальшого дослідження як у практичному, так і теоретичному плані.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головка О. С. Тренінгові методи розвитку демократичної культури майбутніх менеджерів освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2021. випуск 1 (48). С.88–92.
2. Матвієнко О. В., Цихмейструк О. М. Особливості організації навчання «через» демократію в освітньому середовищі закладів освіти. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2020. № 1 (19). С. 73–81.
3. Ордіна Л. Л. Демократичні цінності як фактор мотиваційного забезпечення культуротворчого середовища ВНЗ. *Вісник НТУУ«КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка: збірник наукових праць*. 2009. № 3(27). Ч.2. С. 142–146.

УДК 378.147: [009:340]

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ЮРИДИЧНОГО ПРОФІЛЮ

Романько Ірина Іванівна,
доцент кафедри професійної педагогіки та
соціально-гуманітарних наук
Льотної академії
Національного авіаційного університету,
кандидат історичних наук, доцент
irina.romanko20@gmail.com

Актуальність дослідження. В сучасних умовах суспільство висуває якісно нові вимоги до підготовки юридичних фахівців. Гостро постає питання формування соціально-гуманітарної компетентності майбутніх юристів як необхідної умови ефективності їхньої професійної діяльності.

Аналіз загальних підходів щодо ролі соціально-гуманітарних дисциплін у сучасній системі підготовки юристів здійснено в роботах Головіної О. В. [1], Кочубей А. В. [2], Наріжного Ю. О. [3] та інших науковців.

Мета дослідження: визначити місце соціально-гуманітарного компонента в системі підготовки студентів юридичного профілю.

Основні результати дослідження. Формування соціально-гуманітарної компетентності забезпечує основу майбутньої професійної діяльності юриста та безпосередньо впливає на якість його професійної підготовки, накопичення соціального досвіду та розвиток індивідуальних здібностей, що акумулюються упродовж усього періоду навчання.

Підготовка фахівця у закладі вищої освіти (далі – ЗВО) має забезпечити високий рівень професійної компетентності, соціального захисту та мобільності, створити сприятливі умови для його формування як особистості.

У вітчизняній та зарубіжній літературі професійна компетентність розглядається як якісна характеристика суб'єкта діяльності, що відображає рівень професійної підготовки особистості до її реалізації; необхідний компонент прилучення до культури. Під цим розуміється: шанобливе ставлення до спадщини минулого; здатність до творчого сприйняття та перетворення дійсності; процес встановлення взаємовідносин у соціумі; єдність теоретичної та практичної готовності до здійснення конкретної соціальної діяльності, що характеризує його професіоналізм як фахівця; підготовленість та здатність суб'єкта праці до виконання завдань та обов'язків у повсякденній діяльності.

Соціально-гуманітарна компетентність юриста сприяє у реалізації будь-якої соціальної діяльності: передачі досвіду та інформації іншим поколінням; розвитку індивідуальності людини, суб'єктивної та особистісної характеристик людини; вихованню та освіті з опорою на загальнолюдські цінності та особливості конкретного регіону; розвитку самосвідомості та самоосвіти фахівця.

Найважливішими складовими соціально-гуманітарної компетентності майбутніх юристів у процес навчання в ЗВО є: формування високого рівня правової свідомості; розвиток навичок та умінь у сфері роботи з різними категоріями людей, що дозволяють вільно функціонувати у соціальному середовищі; набуття та вдосконалення професійно важливих якостей особистості; формування готовності до професійної діяльності з урахуванням її соціально-гуманітарної обґрунтованості та доцільності.

Зміст соціально-гуманітарної компетентності майбутніх юристів є взаємозв'язком загального гуманітарного та соціально-економічного блоку з загальнопрофесійним та індивідуальним (доповнення з урахуванням специфіки та профілю діяльності майбутнього фахівця).

Модель соціально-гуманітарної підготовки студентів юридичного профілю заснована на концепції, що розглядає професійну діяльність майбутніх юристів значно ширше, ніж «захист прав» у юридичному контексті.

Ми її розуміємо як соціально-правову роботу щодо створення дієвого механізму реалізації прав людини (групи) у суспільстві, що потребує спільних зусиль усіх соціальних інститутів, використання всього комплексу правових норм, спрямованих на захист прав та інтересів дітей, підлітків, молоді, дорослих; активного сприяння можливому застосуванню заходів державного примусу та реалізації юридичної відповідальності щодо осіб, які допускають прямі чи опосередковані протиправні дії, а також як діяльність зі створення цілісного правового простору, що передбачає особистість не лише об'єктом, а й активним суб'єктом правової діяльності та правових відносин у соціумі.

Виходячи з того, що юрист – особлива професія, яка неодмінно містить у своєму призначенні активний вплив на відносини (систему відносин) у процесі своєї діяльності із захисту прав людей, у моделі підготовки фахівців юридичного профілю передбачено: взаємозв'язок та відкритість у діяльності професійно-освітніх структур різного рівня, їх залученість у загальну систему ширшого соціального порядку; наявність соціально-педагогічного компонента у змісті освіти студента юридичного профілю.

Для професій юридичного профілю характерна соціально-гуманітарна освіта, що здійснюється, насамперед, за допомогою участі у практичній діяльності, у тому числі у навчальній студентській практиці, яка виступає засобом формування не лише професійних, а й соціально-педагогічних навичок та умінь.

Висновки. Значущість соціально-гуманітарного компонента у змісті освіти студентів юридичного профілю посилюється у зв'язку з визнанням пріоритету заходів комплексної соціальної підтримки, що надається суспільством, профілактичними та правоохоронними інститутами над заходами адміністративного та кримінального покарання.

Формування соціально-гуманітарної компетентності майбутнього юриста підвищує рівень адаптації фахівця до соціально-економічних умов, що змінюються, готовності своєчасно та доцільно реагувати на ці зміни, позитивно позначається на формуванні цілісного погляду на світ, систему ціннісних установок, на інтерес до своєї професії та якість реалізації своїх професійних функцій, і навіть на мотивацію самоосвіти.

Процес соціально-гуманітарної підготовки майбутніх юристів здійснюється у безперервно організованій системі діяльності освітніх структур, що діють на засадах відкритості до соціуму, єдності освітньої, соціально-виховної та практичної діяльності студентів, що дозволяє не подовжувати освітній процес за рахунок додаткових соціально-гуманітарних дисциплін, а «пронизувати» соціально-гуманітарним компонентом всю освітню та практичну діяльність у ЗВО за основним профілем базової підготовки фахівця.

Співвіднесеність професійної та соціально-гуманітарної діяльності із завданнями сьогодення та вимогами сучасності, відповідність особистісних та загальнолюдських цінностей, що формуються у здобувачів вищої освіти, з вимогами суспільства, є специфікою такої професійної підготовки.

Проведене дослідження не вичерпує різноманітності питань, пов'язаних із вивченням проблем соціально-гуманітарної освіти фахівців юридичного профілю. Вимагають подальшого аналізу такі аспекти:

розробка змістових основ та організаційно-методичного забезпечення вдосконалення соціально-педагогічних знань юриста в системі підвищення кваліфікації;
дослідження реалізації міждисциплінарних зв'язків у структурі процесу соціально-гуманітарної підготовки фахівця юридичного профілю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головіна О. В. Формування освітніх компетенцій при вивченні соціально-гуманітарних дисциплін у сучасній системі підготовки юристів. *Мова і право*: матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Дніпро, 26 жовтня 2018 р.). Дніпро: ДДУВС, 2018. С. 15–17.
2. Кочубей А. В. Гуманітарна підготовка майбутніх юристів у процесі формування професійної комунікації. *Молодий вчений*. 2017. № 5.1 (45.1). С. 58–61.
3. Наріжний Ю. О. Особливості формування світоглядної та правової культури майбутніх українських юристів. *Професійна компетентність юриста: перспективні напрями та тенденції формування*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 28 березня 2018 р.). Дніпро: ДДУВС, 2018. С. 120–124.

УДК 340.1

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, СТРУКТУРА

Рябовол Лілія Тарасівна,
професор кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного
педагогічного університету
імені Володимира Винниченка,
доктор педагогічних наук, професор

Відповідно до Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки (далі – Стратегія), становлення демократичної, правової та соціальної держави тісно пов'язане з розвитком громадянського суспільства. Враховуючи роль останнього у різних сферах суспільного життя, створення сприятливих умов для його розвитку та налагодження взаємодії з його інститутами, як зазначено у згаданому документі, є важливим завданням органів державної влади й місцевого самоврядування [3].

У зв'язку зі своєю актуальністю проблематика громадянського суспільства залишається у колі уваги фахівців з різних галузей знань – філософії, політології, соціології, історії, юридичної науки й науки державного управління. Це зумовлено тим, що ця категорія є багатоаспектною. На основі наукових напрацювань – [4, с. 74] можемо виокремити зокрема такі її аспекти, як: соціологічний (громадянське суспільство – сукупність неполітичних відносин); ідеологічний (в ідеалі громадянське суспільство – це суспільство таких особистостей, які наділені широкими особистими й політичними правами, активно беруть участь в управлінні державою, задовольняють різні потреби, створюють громадські організації, рухи і партії); економічний (громадянське суспільство передбачає багатоманітність форм власності, ринкову економіку тощо); соціальний; політичний (громадянське суспільство тісно взаємодіє з державою, бере участь в організації та здійсненні державної влади); правовий (громадянське суспільство функціонує на підставі та в межах чинного законодавства, його засади закладені в Основному законі держави); моральний; національний тощо.

У теорії держави і права виокремлюють асоціативний, структурний та функціональний аспекти розуміння громадянського суспільства і наводять відповідне багатоаспектне визначення, згідно з яким, громадянське суспільство – це історичний тип у розвитку людського суспільства, його конкретна якісна характеристика; сфера самовиявлення і реалізації потреб та інтересів вільних індивідів через систему відносин (економічних,

соціальних, релігійних, національних, духовних, культурних); сукупність структурних елементів (організацій (політичних партій, асоціацій) та різних об'єднань (професійних, творчих, спортивних, конфесійних тощо)), які охоплюють всі сфери суспільного життя і є своєрідним регулятором свободи людини. Увагу наразі акцентують на те, що насамперед громадянське суспільство – це суспільство, в якому пріоритетне значення мають інтереси людини [7, с. 119].

Проведемо аналіз підходів до визначення самого поняття «громадянське суспільство». Виходячи зі змісту Стратегії [3], це – сфера суспільної діяльності громадян, які об'єднуються для прийняття спільних рішень, а також захисту прав та інтересів, досягнення спільного блага, у тому числі у взаємодії з органами державної влади та місцевого самоврядування, політичними інститутами і бізнесом.

Наукові визначення практично суголосні з наведеним вище. Наведемо декілька з них, так, громадянське суспільство – це:

- система взаємодії в межах права вільних і рівноправних громадян держави та їх об'єднань, що добровільно сформувалися і перебувають у відносинах конкуренції та солідарності, поза безпосереднім втручанням держави, яка має створювати умови для їх вільного розвитку; позначається розвиненими економічними, культурними, правовими і політичними відносинами між його членами; є незалежним від держави, але взаємодіє з нею (О. Ф. Скакун) [6, с. 60];

- система відносно автономних щодо держави інститутів, які забезпечують конкретні способи соціального існування людей на підставі їх особистої свободи, обумовленої правом демократичної держави; його складниками є відносини (моральних, правових, політичних, економічних, у тому числі, власність, праця, підприємництво, організація і діяльність громадських об'єднань), сфери виховання, освіти, науки і культури, система засобів масової інформації, сім'я тощо (О. Ф. Фрицький) [8, с. 104, 117];

- система самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів і відносин, що забезпечують умови для реалізації приватних інтересів і потреб індивідів і колективів, для життєдіяльності соціальної і духовних сфер, їх відтворення й передачі від покоління до покоління; його структура охоплює такі елементи, як: добровільно сформовані первинні самоврядні угруповання людей (сім'я, різні асоціації, господарські корпорації, клуби за інтересами, тощо), недержавні суспільні відносини, господарська і приватна частина життєдіяльності людей, їх звичаї, традиції, сфера самоврядних організацій та індивідів (Ю. М. Тодика, В. С. Журавський) [2, с. 188];

- якісно новий тип суспільства з більш високим рівнем розвитку та зрілості соціальної спільноти, розумності і справедливості; комплексне явище, що ґрунтується на засадах соціальної свободи, рівності, права і демократії, та включає два компоненти: 1) система соціальних інститутів, елементами якої є: сім'я, громадські, релігійні організації, професійні спілки, політичні партії, ЗМІ, підприємницькі структури, місцеве самоврядування; 2) сукупність відносин (економічних, моральних, правових, політичних, культурних, релігійних, міжнаціональних, інших) щодо справедливої та раціональної організації життя людей, спільну реалізацію їх прав та свобод, вільний та всебічний розвиток кожної особистості (Ф. В. Веніславський) [1, с. 132].

На основі аналізу наукових напрацювань з проблематики громадянського суспільства у нашій попередній праці – [5, с. 7] ми визначили наступні суттєві ознаки цього феномену. Так, громадянське суспільство – це: суспільство, члени якого добровільно об'єднуються в групи на основі спільних специфічних інтересів та потреб з метою їх задоволення; таке суспільство та його інститути до певної міри є незалежними від держави, водночас тісно співпрацюють з нею для більш ефективного вирішення актуальних питань життєдіяльності суспільства і держави; функціонує на підставі та в межах чинного законодавства; має певну структуру, рівень різноманітності і складності якої зумовлює рівень розвитку такого суспільства; найвищою цінністю громадянського суспільства є людина, її права, свободи, інтереси, а метою – створення необхідних і достатніх умов для їх реалізації; суспільство, яке ґрунтується на засадах рівноправності й захищеності усіх форм власності, свободи у виборі форм здійснення й видів підприємницької діяльності, на ефективній системі соціального

захисту, політичному й ідеологічному плюралізмі. Нами виокремлено наступні аспекти громадянського суспільства як складного поняття та явища суспільного життя: економічний (громадянське суспільство – сукупність особистостей, які є вільними у виборі форм та засобів виробництва, професійної діяльності); культурний/ духовний (освіта, здійснення інтелектуальної діяльності, вираження своїх поглядів і переконань); політичний (волевиявленні під час виборів і референдумів).

Отже, громадянське суспільство – складна категорія, сутність якої виявляється в економічному, соціальному, соціологічному, політичному, правовому, моральному, національному та інших аспектах. Суттєвими ознаками цього феномена є: його структурованість за видами відносин та громадськими інститутами; незалежність і водночас тісний взаємозв'язок з державою на основі розмежування компетенцій; визнання як найвищої цінності людини, її прав, свобод та законних інтересів тощо. Соціальне призначення громадянського суспільства розкривається через його функції, зміст та обсяг яких на сучасному етапі розширюється.

ЛІТЕРАТУРА

1. Веніславський Ф. В. Конституційне право України в схемах і таблицях : навч. посіб. Харків : Право, 2014. 376 с.
2. Конституційне право України : підручник/ За заг. ред. Ю. М. Тодики, В. С. Журавського. К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. 544 с.
3. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки : Указ Президента України від 27.09.2021. № 487/2021. URL: <http://surl.li/cdidf> (дата звернення: 04.06.2022)
4. Розвиток громадянського суспільства в Україні: минуле, сучасність, перспективи : колективна монографія / за заг. ред. О. М. Руденко. Острого : ІГСУ, Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2014. 328 с.
5. Рябовол Л. Т. Громадянське суспільство як наукова категорія та предмет правових досліджень. *Наукові записки [КДПУ імені Володимира Винниченка]. Серія : Право.* 2020. Вип. 9. С. 4-8.
6. Скаун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків, 2009. 676 с.
7. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. К. : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
8. Фрицький О. Ф. Конституційне право України : підручник. 3-є вид., перероб. і доп. К. : Юрінком Інтер, 2006. 512 с.

ПРАВОРОЗУМІННЯ В СИСТЕМІ ЮРИДИЧНОГО ЗНАННЯ

Сивуля Тетяна Миколаївна,
аспірант 1-першого курсу
кафедри права
Закладу Вищої освіти
«Університет Короля Данила
ORCID: 0000-0001-7704-2055
syvulia_@ukr.net

У сучасній теорії права проблема праворозуміння стоїть особливо гостро через відсутність чітких ідеологічних уподобань правлячої еліти: Реформи постперебудовної епохи вплинули і на юридичну науку, позбавивши її усталених і десятиліттями перевірених визначень і понятійних форм. Якщо ж врахувати, що ще з часів І. Канта, який іронічно висміював спроби юристів відповісти на питання про те, що є право, а також ті наслідки, які породжує процес глобалізації, що докорінно змінює звичні уявлення про національну державу, національну правову культуру, то стане зрозумілим: питання праворозуміння вимагають нових досліджень, які враховуватимуть зміни, що відбулися у філософії, політології, суспільній ідеології. Як зазначає відомий американський вчений-правознавець Л. Фрідмен, дати точне визначення праву – досить складне завдання; право – це слово для щоденного вживання, частина нашого розмовного словника. Воно має безліч значень, тендітних, як скло, нестійких, як мильна бульбашка, і невловимих, як час! [1, с. 8].

Проте проблема праворозуміння і нині залишається центральною для юриспруденції. Знаний вітчизняний теоретик права, методолог і соціолог Б. О. Кістяківський писав: «У жодній науці немає стільки суперечливих теорій, як в науці про право. При першому знайомстві з нею виникає таке враження, ніби вона тільки й складається з теорій, що взаємно виключають одна одну. Найбільш суттєві питання про сутність і невід’ємні властивості права вирішуються різними представниками науки про право зовсім по-різному. Суперечка між теоретиками права виникає вже на початку наукового пізнання права, навіть більшою мірою, саме з приводу вихідного питання – до якої сфери явищ належить право – починається непримириме розділення напрямків і шкіл у цій науці» [2, с. 371].

Слід пам'ятати, що починаючи з античних часів, серед представників філософсько-правової думки, так і в суспільній свідомості загальноновизнаним вважалося положення про те, що існує єдине, універсальне поняття права, незалежно від часу, народів, політичних систем, в яких воно функціонує, тощо. Цілком логічним, відповідно до цього положення першочерговим завданням було з'ясувати сутність права та його істотних рис.

«Мало хто сумнівався в універсальності поняття права навіть в часи формування науки загальної теорії права, яке відбувалося протягом XIX століття» наголошує професор Козюбра М.І [3, с. 24].

Ми не сприймає позицію М. І. Байтіна, який зазначає таке: «Питання про поняття права - вихідне, ключове... у теорії права. У прямій залежності від його вирішення розуміються і трактуються всі інші правові явища ... Тільки на основі правильного, чіткого уявлення про те, що є право, можна визначити перспективи розвитку та шляхи підвищення ефективності не тільки юридичної науки, але і практики нормотворення, застосування та тлумачення права, забезпечення законності та правопорядку, створення цивілізованого громадянського суспільства та правової держави» [4, с. 55-56].

М. І. Байтін виступив на сторінках своєї об'ємної монографії з протестом проти так званого широкого розуміння права. Однак його позиція нормативного праворозуміння повертається проти нього самого Адже, на його думку, справжнє право - визнане державою і забезпечене примусом.

Тому ми цілком поділяємо думку тих науковців, які визнають позицію того, що право – це явище, яке нерозривно пов'язане з простором і часом, тобто з конкретним людським

буттям. Воно функціонує в глибинах життя, рухається в часі й змінюється разом з ним під впливом безлічі суспільних і природних чинників. Тому знайти якесь єдине, універсальне визначення поняття права просто неможливо.

Таке усвідомлення не припинило однак спроб дати, якщо й не універсальне, придатне для всіх часів і народів, то принаймі загальнонавчальне для певного часу визначення права, яке акцентувало б увагу на його специфічних ознаках, що відрізняють право від інших нормативних регуляторів сучасного суспільства. Такі спроби не припиняються донині. Особливо продовжує захоплюватися ними пострадянське, у тому числі вітчизняне, загальнотеоретичне правознавство [3, с. 25].

В різноманітних джерелах існують сотні, якщо не тисячі, визначень права. Проте серед них немає жодного, яке було б визнане, якщо не всіма, то принаймі більшістю. З огляду на це дедалі переконливіше лунають думки про те, що для того, щоб з'ясувати багатомірну природу права, потрібно взагалі відмовитись від дефініцій, віддавши перевагу характеристиці права як феномену. Можна по-різному ставитись до такого роду думок, проте варто відзначити, що вони набувають все більшої підтримки в сучасному загальнотеоретичному правознавстві, особливо зарубіжному [5, с. 519-526].

І чи не найяскравіше підтверджує їх обґрунтованість плюралізм підходів до праворозуміння.

Головним питанням філософії права є, як відомо, питання про праворозуміння. У літературних джерелах справедливо зазначається, що проблема розуміння права належить до "вічних". Його рішення лежить в основі будь-якої теорії права, на його рішенні базуються концепції юридичної науки та державно-правова доктрина, з метою його осмислення створюються окремі парадигми. Воно являє собою систему ціннісно-світоглядних ідеалів правового життя суспільства, пов'язаних між собою загальною логікою у пошуку сенсу права. Відсутність хоча б приблизної єдності серед учених у питанні про те, що вважати правом, призводить до відсутності продуманої та виваженої правової політики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фридмен Л. Введение в американское право. М., 1992. С. 8.
2. Кістяківський Б. О. Вибране. Бібліотека часопису «Філософські і соціологічна думка» Серія «Українські мислителі». – К.: Абрис, 1996. С. 371.
3. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М. І. Козюбри, - К.: Ваіте, 2015. 392 с.
4. Байтин М. И. Сущность права (Современное нормативное правопонимание на границах двух веков). Саратов, 2001. С. 55-56.
5. Шауер Ф. Существует ли понятие права. Пер. с англ. М. В. Антонов //Российский ежегодник теории права. 2008. № 1. С.519-526.

УДК 32 (477) "1917/1921"

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ДЕРЖАВНИХ ФОРМАЦІЯХ (1917-1921 рр.)

Терлюк Іван Ярославович,
доцент кафедри теорії права та конституціоналізму
НУ «Львівська політехніка»,
доктор юридичних наук, доцент
ivan.y.terlyuk@lpnu.ua

Українські національні державні формації - Українська Народна республіка («Перша УНР») доби Української Центральної Ради, «Українська держава» (Гетьманат) гетьмана П. Скоропадського, Директорія УНР («Друга УНР») та ЗУНР - в ході національно-демократичної революції (1917-1921 рр.), реалізуючи право українського

народу на самовизначення, репрезентували себе як демократичні. А це тоді - сто років тому - як, власне, й сьогодні, означало: верховенство права, розподіл влади у державі на законодавчу, виконавчу і судову і, звісно, забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Елементи саме такого напрямку розвитку існували у тогочасному реальному державотворенні, хоча в силу низки тодішніх обставин, передбачалися передусім у концептуальному плані керівників, а відтак - відобразилися у законодавстві, передовсім, - конституційному.

Одне з центральних місць у Конституції УНР - «Статуті про державний устрій, права і вольності УНР» (29 квітня 1918 р.) - посідали права людини [1].

Основний закон УНР гарантував усім громадянам УНР рівні громадянські й політичні права: соціальне походження, віросповідання, національність, освітній рівень чи майнове становище не давали ніяких привілеїв для них. Проголошувалися також рівність прав та обов'язків для чоловіків і жінок. Звернемо увагу на те, що Конституція окреслювала широкий спектр гарантій прав особистості. Зокрема, вона передбачала заборону затримання громадянина, за винятком випадків затримання на місці злочину, та й тоді затриманого мали звільнити через 24 години, якщо суд не виявить підстав для подальшого затримання. Для проведення обшуку також була потрібна санкція суду. Заборонялося застосування конфіскації як покарання, було скасовано смертну кару, тілесні покарання та інші акти, що принижують людську гідність. Заборонялося влаштовувати обшуки у житлових приміщеннях або розпечатувати листи без судового наказу. В окремих випадках, означених законом, це дозволялось, але рішення суду на такі дії мало доводитись до громадянина не далі, як протягом 48 годин. Проголошувалися (щоправда, із застереженнями, *«оскільки при цьому не переступаються норми кримінального права»*) свобода слова, друку, сумління, права на об'єднання в організації, страйки, зміну місця перебування, участь у державному і місцевому управлінні через активне і пасивне виборче право починаючи, з 20 років, за виключенням божевільних. Разом з тим, у Конституції УНР нічого не говорилося про майнові права громадян. Приватна власність на засоби виробництва, землю в принципі не заперечувалася, але й не гарантувалася [2, с. 68-70].

В *Українській Державі* основи конституційного права в передовсім відобразилися в *«Законах про тимчасовий державний устрій України»* (29 квітня 1918 р.), де окреслювалися й урегульовувалися основні аспекти суспільного життя - владу, повноваження уряду, права й обов'язки громадян, основні засади законодавчої діяльності, основи фінансової політики і судоустрою [3, с. 30-42].

З точки зору сьогодення цікавим видається розділ *«Права і обов'язки українських козаків»*. У ньому йшлося про те, що захист Вітчизни є священним обов'язком кожного козака і громадянина *Української Держави*. Зазначалось, що нікого не можна притягнути до відповідальності за злочини інакше як у порядку, встановленому законом. Утримання під вартою було можливе лише у випадках, передбачених законом. Засудження судом і призначення покарання застосовувалися лише за злочинні вчинки, передбачені законами, що діяли на час їх учинення.

У законі підкреслювалось, що житло громадян є недоторканим. Робити обшуки і вилучення без згоди на це господаря житла можна було лише у випадках і порядку, вказаних у законі. Недоторканною визнавалася і приватна власність. Кожен український козак і громадянин мав право вільно обирати місце проживання, місце праці, набувати і відчувати майно і без заборони вийжджати за кордон *Української Держави*. Примусове відчуження нерухомого майна, необхідного в інтересах держави, допускалося лише відповідно до справедливої компенсації.

Директорія УНР відновила чинність багатьох конституційних законів Центральної Ради, які загалом спрямовувалися на захист прав громадян: про національно-персональну автономію, громадянство, мову тощо [2, с. 184-187]. Треба визнати, що ці закони Директорії мали, здебільшого, декларативний характер: у тодішніх умовах громадянської війни їх норми не мали шансу бути реалізованими. Те саме стосується й вельми показового, з погляду намірів, закону *«Про відновлення гарантій недоторканності особи на території УНР»* (28 лютого 1919 р.) та декількох інших.

Усупереч логічному продовженню розвитку державотворчого процесу Директорія не впровадила в життя Конституцію УНР 1918 р., а намагалася виробити власну. За часів Директорії було розроблено і обговорено декілька ґрунтовних проектів Основного закону, з-поміж яких якісно вирізняються два: проект Конституції УНР проф. Отто Ейхельмана та власне проект урядової конституційної комісії (жовтень 1920 р.). Перший вважають таким, що відображав досягнутий на той час світовим співтовариством рівень цивілізованості та повністю ґрунтувався на правах людини і загальнолюдських вартостях [4, с. 376-377]. Натомість у другому було докладно виписано комплекс прав громадян (заборонялися принизливі покарання, позбавлення політичних і громадянських прав припускалося тільки на певний термін). Характерною рисою урядового проекту стала декларація необхідності прийняття низки законів, які юридично забезпечили б реалізацію тих прав. Спеціально зазначена в ньому була й норма про відповідальність держави перед громадянином (тобто йшлося про створення одного з важливих елементів правової держави) тощо.

У ЗУНР при розробці конституційних актів було продовжено традицію «першої» УНР у питанні розбудови правової держави, яка мала створити однакові умови щодо економічного та культурного розвитку як українців, так й представників національних меншин. Головним орієнтиром у законодавчій діяльності ЗУНР, і, зокрема, у розвитку її конституційного законодавства, визначалися загальнолюдські цінності. Проте головна заслуга ЗУНР та інших перших у новітню добу національних державних формацій, на нашу думку, полягає, насамперед, у плеканні самої ідеї національної держави. Найважливіше, що їм у складних умовах вдалося зробити, - визнати, у т. ч. й на конституційно-правовому рівні, природні права українського народу: мати свою державу, плекати рідну культуру та мову.

У підсумок, зазначимо, що конституційно-правове забезпечення прав і свобод людини і громадянина стало важливою складовою законодавства, що супроводжувало спроби реалізації сто років тому української національної державності. Вважаємо, що поява у тогочасному законодавстві таких положень було наслідком як використання українських демократичних традицій минулого, так і державотворчих пошуків під час національно-демократичної революції. У законодавчих актах українських національних державних формацій, попри окремі вади, закріплювалися демократичні норми, що забезпечували права людини і громадянина на рівні сучасного розуміння проблеми. Адже чи не усі вони передбачені сучасним українським законодавством.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція Української Народньої Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР). URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18>
2. Терлюк І. Я. Національне українське державотворення 1917–1921 рр.: історико-правовий нарис. Львів: Вид-во Тараса Сороки, 2007. 260 с.
3. Українська Держава (квітень – грудень 1918 року). Документи і матеріали. У 2 т. / Ред. кол.: В. Верстюк (відп. ред.). Т. 2. К.: Темпора, 2015. 412 с.
4. Турчин Я. Б. Отто Ейхельман: постать на зламі століть. Політологічний дискурс: монографія. Львів: Вид-во «Львівської політехніки», 2010. 52

СВІТОГЛЯДНІ АСПЕКТИ МЕДІАЦІЙНОЇ ПРАКТИКИ В УКРАЇНІ В ВІЙСЬКОВИЙ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС

Ткаченко Наталія Іллівна,

доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат економічних наук, доцент

dduvs.nt@gmail.com

Розповсюдження медіації в Україні може статися, оскільки в листопаді 2021 року було прийнято Закон України «Про медіацію» [1]. В довоєнний час відщбувалися дискусії фахівців щодо доцільності, необхідності та перспективності введення практики медіації щодо позасудової та добровільної, конфіденційної та структурованої процедури запобігання виникненню або врегулювання конфліктів (спір) шляхом переговорів [2, 3, 4, 5]. Законом визначено правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою.

Однак, поза увагою фахівців залишаються питання розгляду світоглядної парадигми медіації та медіаційної практики в Україні в військовий та післявоєнний часи.

Законодавчо визначені основні терміни та поняття [1]:

1) договір про проведення медіації - угода про надання послуг з проведення медіації з метою запобігання виникненню або врегулювання конфлікту (спору), укладена сторонами можливого або наявного конфлікту (спору) та медіатором (медіаторами) у погодженій ними усній чи письмовій формі, яка відповідає вимогам закону;

2) медіатор - спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію;

3) медіаційна угода - письмова угода учасників правовідносин про спосіб врегулювання всіх або певних конфліктів (спорів), які виникли або можуть виникнути між ними, шляхом проведення медіації. Медіаційна угода може укладатися у формі медіаційного застереження в договорі або у формі окремої угоди;

4) медіація - позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів;

5) об'єднання медіаторів - добровільне об'єднання, утворене відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання» [6] для здійснення та захисту прав і свобод членів такого об'єднання та/або розвитку медіації, та/або сприяння впровадженню культури мирного вирішення конфліктів (спорів), та/або здійснення професійного самоврядування медіаторів, та/або для забезпечення надання послуги з медіації;

6) правила проведення медіації - порядок та методика проведення медіації, права та обов'язки учасників медіації, визначені договором про проведення медіації або затверджені суб'єктом, що забезпечує проведення медіації, відповідно до вимог цього Закону;

7) сторони медіації - фізичні, юридичні особи або групи осіб, які звернулися до медіатора (медіаторів) чи суб'єкта, що забезпечує проведення медіації, з метою запобігання виникненню або врегулювання конфлікту (спору) між ними шляхом проведення медіації та уклали договір про проведення медіації;

8) суб'єкт, що забезпечує проведення медіації, - юридична особа будь-якої організаційно-правової форми, що забезпечує надання послуги з медіації та веде реєстр медіаторів;

9) угода за результатами медіації - угода, що фіксує результат домовленості сторін медіації у погодженій між ними усній чи письмовій формі з урахуванням вимог закону;

10) учасники медіації - медіатор (медіатори), сторони медіації, їхні представники, законні представники, захисники, перекладач, експерт та інші особи, визначені за домовленістю сторін медіації.

Наразі світоглядні аспекти медіаційної практики в Україні лише формуються, а прийнятий Закон України «Про медіацію» [1] потребує певного вдосконалення. Доцільно звернути увагу, що термін «медіатор» та «медіація» надаються без врахування визначення цих термінів у статті 3 Директиви 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради. В прийнятому законі відсутня структура процедури медіації, не виділено основні етапи та цілі етапів медіації, не визначено специфіку медіаційного супроводження у воєнний час.

Виглядає небезпечною спроба регулювання процедури медіації нормативно-правовими актами без уточнення предмету регулювання нормативно-правових актів чи зазначення сфери, якої вони стосуються. Особливо небезпечним це є під час запровадженого Указом Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні».

Відсутній опис особливостей проведення медіації в окремих категоріях конфліктів (спорів) з урахування специфіки спорів у кримінальних, цивільних, митних, податкових та адміністративних спорах. Оскільки кожен із цих спорів має певну специфіку, то законотворець мав би це врахувати та прописати у Законі.

У законі відсутній опис стадій медіації та прав медіатора.

Відсутнім є також аспекти розголошення отриманої конфіденційної інформації в процедурі медіації, що є особливо небезпечним під час воєнного стану.

Фактично не преділена увага щодо використання портативних аудіотехнічних пристроїв, а також здійснення фото- і кіно-, відео-та звукозаписів, а також зберігання отриманої доказової бази у відповідних справах медіаційного врегулювання та супроводження. Відсутні положення, які стосуються варіантів фіксування результатів медіації та згоди сторін конфлікту, положення щодо виконання угоди за результатами медіації та строків такого виконання.

Не визначено принципи та положення кодексу професійної етики медіатора, неузгоджені положення законопроекту, що стосуються ведення реєстрів медіатора із нормами Закону України «Про інформацію», «Про захист персональних даних» та «Про доступ до публічної інформації», а найголовнішим, на нашу думку, є певні протиріччя із положеннями Закону України «Про нотаріат».

Невизначеність положень закону щодо ведення реєстрів медіаторів із нормами Закону України «Про інформацію», «Про захист персональних даних» та «Про доступ до публічної інформації», а також принципи визначення базових навиків медіатора та проведення сесій медіаторів викликає певну занепокоєність.

Отже ми бачимо, що медіація в Україні з'явилася, створене законодавче підґрунтя для медіаційної діяльності щодо вирішення конфліктних ситуацій, але ми не можемо констатувати що створене законодавче поле є бездоганим та не містить суперечливих, дискусійних положень. Саме ця недосконалість законотворців та прийнятого закону може призвести до зловживань при час вирішення конфліктів та суперечок, можливості отримання корупційного доходу, вчинення шахрайських дій тощо.

Альтернатив медіації, як конфіденційної форми вирішення спорів за участі нейтральної третьої сторони (медіатора) при дотриманні визначених принципів медіації, а саме [1]: добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації, фактично не існує.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про медіацію» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
2. Любченко Я. П. Альтернативні способи вирішення правових спорів: теоретико-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2018.
3. Мазаракі Н. А. Теоретико-правові засади запровадження медіації в Україні : автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2019. 42 с.
4. Притика Ю.Д. Зміст та класифікація принципів медіації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 10. С. 86–92.

5. Кармаза О. О. Інститут медіації: основні концепції розвитку. *Підприємство, господарство і право*. 2017. № 2. С. 24-28.

6. Закон України «Про громадські об'єднання» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>

7. Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

UDC 33

STRENGTHENING THE INTENSIFICATION OF THE PRODUCTION PROCESS AND INCREASING THE EFFICIENCY OF THE NATIONAL ECONOMY

Tkachenko Serhii Anatoliiovych,

Rector of the International Technological University

«Mykolayiv Polytechnics»,

Doctor of Economic Sciences, Professor,

Academician of the Academy of Technical Sciences of Ukraine,

Academician of the Academy of Economic Sciences of Ukraine,

Mykolayiv, Mykolaiv region, Ukraine,

rector.npi@gmail.com

Tkachenko Serhii Anatoliiovych,

Professor of the Department of Organization of Production,

Business and Management, State Biotechnology University,

Doctor of Economic Sciences, Professor,

Kharkov, Kharkov region, Ukraine,

potyshnj3709z@gmail.com

Poliakova Yevheniia,

Vice-rector for scientific-pedagogical work (educational process)

of the International Technological University

«Mykolayiv Polytechnics»,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,

Mykolayiv, Mykolaiv region, Ukraine,

riske2074@gmail.com

Tkachenko V'yacheslav Anatoliiovych,

Lecturer of the International Technological University

«Mykolayiv Polytechnics»,

Mykolayiv, Mykolaiv region, Ukraine,

grandlist1986@gmail.com

The economic efficiency of the modern production process is the final economic result of the development of the national economic system of the country. In the most general form, it is characterized by the ratio of the obtained economic effect and the costs incurred (costs). The growth of the economic efficiency of the production process means, first, an increase in the productivity of personal labor. The essence of increasing the economic efficiency of an individual production process is to achieve a significant increase in the volume of the production process and gross national income for each unit of expenditure (expenses) - labor, material and financial. This means an increase in the productivity of personal labor, a reduction in material consumption, an increase in capital productivity, and the profitability of the fabrication (production) process.

The steady growth of the economic efficiency of the revolutionary production process is an objective necessity and an integral feature of the political system [1-4]. The economic laws of the formation of progressive forces predetermine the necessity and possibility of the functioning of a market-oriented economy with the greatest economic effect at the lowest cost of resources and in

the interests of the most complete satisfaction of the material, cultural needs of the company (society).

An all-round increase in the economic efficiency of the collegial production process is a fundamental issue of the economic policy of the conglomerate, the key problem on the solution of which depends the successful implementation of the grandiose socio-economic program, ensuring the further economic and social progress of the partnership (society).

The past cycle of economic development has pointed to the need to persistently increase the economic efficiency of the overall production process based on its comprehensive intensification, to improve the quality of finished products, goods, works and services in all sectors. Most of the opinions of leading experts noted that ensuring the economically efficient use of natural, material and labor resources is the decisive and most effective way to increase the country's gross national wealth, the rapid growth of the savings of mass organizations and consumption resources. Life itself has determined and comprehensively substantiated the most important directions for the development of further increasing the efficiency of the industrial production process, improving the quality of work in all parts of the national economic system of the country.

The importance of maximum mobilization of reserves to further improve the efficiency of the production process and product quality is becoming increasingly important at the present stage of development. This is due, first, to the fact that our country has a powerful economic, scientific and technical potential, which can and should be used to the fullest and most rationally. At the same time, the level of employment in the country is already quite high. In subsequent years, population growth will be limited due to the demographic situation. Therefore, the main way to increase the production process can only be a significant increase in labor productivity using intensive factors of influence, the acceleration of scientific and technological progress. One of the topical issues is the rational use of material and raw materials. The country's growing demand for energy, raw materials and materials requires the development of new deposits, often located in remote areas, which is associated with an increase in the cost of extracting and transporting these resources. In order not to excessively increase capital investments (investments) and expenses (expenses) of the production process, the objective reduction of material consumption, the efficient use of raw materials, material and fuel and energy resources, is of paramount importance. It is impossible not to note the influence of such an impact factor as an increase in the costs (costs) of the state for the implementation of measures to protect nature and the environment. The source of obtaining funds for these purposes can only be a further increase in the efficiency of the production process. Increasingly large funds and resources are also required by the accelerated development of the transport system, communications, road construction, storage facilities, and so on. Therefore, the full achievement of the resulting general and intermediate goals has set the key task of ensuring the rational use of material, raw materials, labor and financial resources and considers this as the most important condition for improving the balance of the directions of development of the national economic system of the country, creating the necessary resources (reserves) and achieving high final results.

The struggle for economic efficiency and quality system is the strategic slogan of the association. All labor collectives, without exception, as the marked foundation of the basic accepted directions of development, must perceive the course towards ensuring the growth of economic efficiency as a breed (their) business, as an indispensable condition for successful progress.

In making policy decisions, a necessary condition is to draw the attention of power structures, organizations, labor collectives to the need to direct all their extra efforts towards the implementation of the task focused on strengthening the intensification of the solidarity business of production, increasing the efficiency of the national economic method (system) of the country.

LITERATURE

1. **Tkachenko, S.**; Britchenko, I.; Bezpartochnyi, M. Leading methods for promoting finished product quality // Proceedings of the 3rd International Conference on Social, Economic, and Academic Leadership (ICSEAL 2019) (ISBN 978-94-6252-729-4; ISSN 2352-5398). May 2019. pp. 99-106. URL: <https://doi.org/10.2991/icseal-19.2019.18> (date of appeal: 19.06.2022) (**Web of Science Core Collection**).

2. **Tkachenko, S.**; Shatskaya, Z.; Dashchenko, N.; Mu, J.; Malakhovskiy, Y. [Organizational Maintenance of Internal Control of Electronic Money at the Enterprise](#) // Academy of Accounting and Financial Studies Journal (Print ISSN: 1096-3685; Online ISSN: 1528-2635). August 2019. Volume 23. Special Issue 2. pp. 1-5. URL: <https://www.abacademies.org/articles/organizational-maintenance-of-internal-control-of-electronic-money-at-the-enterprise-8408.html> (**1528-2635-23-SI-2-432**) (date of appeal: 19.06.2022) (**SCOPUS, Google Scholar, SCIMAGO, Cengage Gale, LexisNexis, ProQuest, ABDC, UGC, CiteFactor, SIS, Open J-Gate, CNKI, WorldCat**).

3. **Tkachenko, S.**; Berezovska, L.; Protas, O.; Paraschenko, L.; Durmanov, A. [Social Partnership of Services Sector Professionals in the Entrepreneurship Education](#) // Journal of Entrepreneurship Education (Print ISSN: 1098-8394; Online ISSN: 1528-2651). August 2019. Volume 22. Issue 4. pp. 1-6. URL: <https://www.abacademies.org/articles/social-partnership-of-services-sector-professionals-in-the-entrepreneurship-education-8503.html> (**1528-2651-22-4-410**) (date of appeal: 19.06.2022) (**SCIMAGO, ProQuest, LexisNexis, Cengage Gale, UGC, SCOPUS, Google Scholar, CiteFactor, SIS, DRJI, CNKI, Open J-Gate, Questia**).

4. **Tkachenko, S.**; Bliumska-Danko, K.; Potyshniak, O.; Poliakova, Y.; Prokhorchuk, S. Planning, Accounting, Analysis, Evaluation, Management and Administration of Costs on Promoting Finished Product Quality Provision // TEST Engineering & Management (ISSN: 0193-4120). January-February 2020. Vol 82. pp. 15168-15174. URL: <http://www.testmagazine.biz/index.php/testmagazine/article/view/3230/2853> (date of appeal: 19.06.2022) (**SCOPUS, Aerospace Database, Civil Engineering Abstracts, Compendex, Metadex, Communication Abstracts**).

УДК 343.98

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Філіпенко Наталія Євгенівна,
професор кафедри права
гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету
імені М. С. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»,
доктор юридичних наук, доцент
ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-9469-3650>
filipenko_natalia@ukr.net
Оболенцева-Красивська Олена Сергіївна,
старший науковий співробітник
сектору товарознавчих досліджень та
досліджень об'єктів інтелектуальної власності
лабораторії економічних, товарознавчих,
психологічних досліджень та досліджень об'єктів
інтелектуальної власності
Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз
імені Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4306-3725>

Пріоритетність наукової діяльності як джерела економічного зростання і невід'ємної складової національної культури та освіти і створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян законодавчо забезпечено. Відповідно до базового закону рівень розвитку науки і техніки є визначальним чинником прогресу суспільства, підвищення добробуту громадян, їх духовного та інтелектуального зростання [1].

Наука – це сфера людської діяльності, спрямована на вироблення нових знань про природу, суспільство і мислення. Необхідність наукового підходу до всіх видів людської діяльності змушує науку розвиватися швидшими темпами, ніж будь-яку іншу галузь діяльності. Кожен фахівець повинен мати уявлення про науку та організацію науково-дослідної діяльності. Наука є формою духовної діяльності людей, мета якої – розроблення об'єктивних знань про природу, суспільство, людину і її діяльність, що має своєю безпосередньою метою розуміння об'єктивної істини, а також відкриття об'єктивних законів на основі узагальнення реальних фактів. Наука є творчою діяльністю, в результаті якої відбувається отримання нового знання. Результатом такої діяльності є сукупність знань, приведених у цілісну систему на основі певних принципів [2, с. 8].

Досвід проведення успішних модернізацій в європейських країнах та сучасна демократична практика засвідчують важливість залучення до процесу формування державної політики науково-експертного середовища, що надає можливість ґрунтовного й незаангажованого аналізу всіх підходів і пропозицій щодо змісту, напрямів формування програм розвитку країни та отримання потужного наукового ресурсу на різних рівнях їх розроблення, публічного обговорення і здійснення [3, с. 202-203].

У такому разі наука виступає високоточним інструментом, за допомогою якого виявляються внутрішні й зовнішні фактори і загрози суспільству та державі, надійним засобом сприяння та підтримки дій правоохоронних органів щодо вироблення стратегії і тактики гарантованого дотримання законності, забезпечення прав і свобод людини, підтримання порядку та ухвалення відповідних управлінських рішень. Наука повинна мати не відомчий характер, а має бути невід'ємною, цілком інтегрованою частиною загальної науки, яка реалізується через відповідну систему закладів освіти вищого рівня акредитації та науково-дослідних установ [4, с. 26-27]. Повною мірою це стосується і судово-експертних установ України як суб'єктів експертного забезпечення правосуддя в державі.

Науково-методичне забезпечення судово-експертної діяльності законодавчо врегульовано, перш за все, Законом України «Про судову експертизу», Положенням про Координаційну раду з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України, Положенням про науково-консультативну та методичну раду з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України та низкою інших нормативно-правових актів, в яких закладено основи, базис функціонування цих установ. Серед іншого ними врегульовано питання щодо організації та проведення наукових досліджень у галузі судової експертології, визначено основні форми впровадження та особливості перевірки достовірності отриманих результатів нових методик. Так, Законом України «Про судову експертизу» визначено правові, організаційні й фінансові основи судово-експертної діяльності з метою забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою та об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки. При цьому вказано, що судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [5]. Тобто вже зі змісту основних положень розглядуваного закону чітко простежується виключна роль науки в діяльності судово-експертних установ України. Очевидно, що саме наукове забезпечення є підґрунтям успішної роботи в цьому напрямку, а використання накопичених знань у комплексі з іншими елементами системи забезпечення судово-експертної діяльності в Україні є основою оптимізації її ефективності. Судово-експертні установи та окремо взяті експерти є суб'єктами наукового забезпечення кримінального судочинства, адже проведення експертом дослідження повинно спиратись на міцну наукову основу, бути науково обґрунтованим і достовірним. Це положення знаходить відображення і в кримінальному процесуальному законодавстві. Так, відповідно до статті 69 КПК України до учасників кримінального

провадження кримінально-процесуальний закон відносить експерта як особу, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями. Участь експерта у кримінальному провадженні досить суттєво впливає на можливості сторін кримінального провадження під час збирання, перевірки та оцінювання доказів з метою забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду. Висновок експерта, наданий особою, яка є не зацікавленою у результатах кримінального провадження, з посиланням на фундаментальні наукові положення та апробовані методики проведення дослідження, який в разі необхідності можна перевірити, а також показання експерта є процесуальними джерелами доказів [6, с. 282].

Водночас судова експертиза як процес пізнання серед загальнонаукових методів містить у собі такі основні функції, як гносеологічна, процесуальна, організаційна й етимологічна. Процес пізнання науки про судову експертизу віддзеркалюється у наукових принципах, поняттях і закономірностях свого об'єкта – судово-експертної діяльності, що визначає одну з організаційно-складових форм – науково-методичне забезпечення, яке, у свою чергу, сприяє збільшенню обсягу експертної роботи, значній активізації наукових досліджень з метою подальшого розроблення методологічних засад для поглиблення пізнання предмету судової експертології і підготовки кадрів вищої кваліфікації та створення наукової школи однодумців. Тобто науково-методичне забезпечення проведення судових експертиз в Україні є одним з основних чинників, який регулює, інформаційно забезпечує та регламентує процес вирішення конкретного експертного завдання в межах проведення судової експертизи, що створює об'єктивні засади для отримання достовірних та обґрунтованих висновків за результатами дослідження за умови дотримання чіткої регламентації застосування принципів науково-методичного забезпечення [6, с. 283].

Наукове забезпечення полягає у формуванні фундаменту для функціонування всього правового інституту, забезпечення безперервного зв'язку з практикою, пошуку шляхів оптимізації діяльності органів поліції, прокуратури, суду й експертних служб з метою забезпечення виконання завдань кримінального провадження, аналіз та узагальнення судово-слідчої практики задля виявлення прогалин, недоліків і невідповідності новим викликам, які постають перед правоохоронними органами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 13.12.1991 р. № 1977-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

2. Литвинов О. М., Назимко Є. С. Настільна книга ад'юнкта та здобувача наукового ступеня (зі спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право): науково-практичний посібник/за заг. ред. д.ю.н., проф. О. М. Литвинова. Донецьк: Кальміус, 2014. 260 с.

3. Логунова М., Пшеничнюк О. Наукове забезпечення процесу формування й реалізації державної політики в умовах модернізації українського суспільства. *Вісник Національної академії державного управління*. 2012. № 4. С. 201–210.

4. Плугатар Т. А., Скоробагатько О. В. Наукове забезпечення функціонування системи Міністерства внутрішніх справ України: адміністративно – правове регулювання: монографія/ДНДІ МВС України. Вінниця: Нілан ЛТД, 2016. 200 с.

5. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>

6. Філіпенко Н.Є. Кримінологічна діяльність судово-експертних установ України : монографія. Харків : *Коллегіум*, 2020. 392 с.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ СТАНДАРТИЗАЦІЇ, ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ, У ГАЛУЗІ МЕТРОЛОГІЇ ТА У СФЕРІ ТЕХНІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Шестак Лілія Володимирівна,

доцент кафедри публічного та приватного права

Національний університет

«Ченігівська політехніка»,

кандидат юридичних наук, доцент

Пальона Алеся В'ячеславівна,

студентка

Національний університет

«Ченігівська політехніка»

24 лютого 2022 року розпочалось повномасштабне вторгнення Росії в Україну. Внаслідок такого вторгнення в нашій державі було запроваджено правовий режим воєнного стану, що спричинило перехід майже усіх сфер економіки на новий ритм функціонування. Не стало винятком і подальша діяльність органів публічної влади. Особливо ускладнилась робота пов'язана із стандартизацією та сертифікацією продукції. Однак, і до введення воєнного стану в означеній сфері була низка проблем, які протягом тривалого часу не вдавалося вирішити.

Важливо зазначити, що безпосередньо питання збереження та розвитку стандартизації та сертифікації є досить важливим для України, тому що одним зі стратегічних курсів для нашої держави є інтеграція до європейських структур шляхом набуття асоційованого, а згодом і повного членства в Європейському Союзі. В зв'язку з цим, необхідно удосконалити внутрішнє законодавство таким чином, щоб воно відповідало європейським нормам. Тому варто проаналізувати основні проблемні питання адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері стандартизації.

Аналіз діючого законодавства дозволяє зробити висновок про те, що однією з ключових проблем адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері сертифікації і забезпечення якості продукції є неоднорідність складів адміністративних правопорушень.

На нашу думку, це призводить до проблем в притягненні винних осіб у вчиненні відповідного кола адміністративних правопорушень до адміністративної відповідальності.

Інакше кажучи, види адміністративних правопорушень у вищезазначених галузях розміщуються в Главі 13 КУпАП «Адміністративні правопорушення в галузі стандартизації, якості продукції, метрології та технічного регулювання».

Тобто, розміщення усіх аналізованих нами видів адміністративних правопорушень знаходиться в одній главі. На нашу думку, було б доцільніше розмежувати склади адміністративних правопорушень в галузях стандартизації, метрології, сертифікації і забезпечення якості продукції по окремих Главах КУпАП. Наприклад, це було б можливо зробити таким чином:

- Глава 13-1 «Адміністративна відповідальність за порушення у сфері стандартизації»;
- Глава 13-2 «Адміністративна відповідальність за порушення у сфері забезпечення якості продукції»;
- Глава 13-3 «Адміністративна відповідальність за порушення у галузі метрології»;
- Глава 13-4 «Адміністративна відповідальність за порушення у сфері технічного регулювання» [1].

На нашу думку, такі зміни до КУпАП України будуть дійсно важливими з огляду на адміністративні правопорушення, які вчиняються в кожній окремо визначеній сфері управління. Тобто, як ми бачимо, фактично в межах окремої глави було б доцільно розмежувати відповідні адміністративні правопорушення. Це важливо з огляду на точність

кваліфікації адміністративного правопорушення, оскільки всі вищезазначені сфери хоча і споріднені між собою, але, все ж таки відрізняються насамперед об'єктом правопорушення.

Одним із найбільш важливих питань є внесення змін до КУпАП в санкції вказаних норм. Так, на сьогодні у цьому нормативно-правовому акті визначено, що єдиним адміністративним стягненням до правопорушень у Главі 13 КУпАП є штраф. Визначення штрафу вимагає переглянути мінімальний його розмір, який на даний момент становить один неоподаткований мінімум доходів громадян. Відповідно така сума навіть не спонукає виявляти відповідні правопорушення органами влади, внаслідок чого особа взагалі не притягається до відповідальності, що призводить до безкарності та стимулює вчиняти нові правопорушення. Тому, ми вважаємо, що мінімальний розмір штрафу є досить застарілим і вимагає суттєвого збільшення до семи неоподаткованих мінімумів доходів громадян. Внесення таких змін до санкцій статей аналізованої нами Глави дозволить викликати у правопорушника більшу відповідальність та сумніви щодо вчинення аналізованих адміністративних правопорушень [2, с. 357].

Слід зауважити, що, на нашу думку, слід говорити також і про інші види санкцій. Наприклад, альтернативою може слугувати попередження, якщо дії правопорушника не завдали і не могли завдати охоронюваним законом правам та інтересам. Звичайно, вид цієї санкції не матиме такого виховного впливу на правопорушника як штраф, але зможе створити умови для відмови займатись такою діяльністю у деяких правопорушників.

Важливо говорити і про більш жорсткіші покарання за порушення норм у сфері стандартизації, забезпечення якості продукції, у галузі метрології та у сфері технічного регулювання. Одним із таких є заборона займатись певним видом діяльності. Дане стягнення варто застосовувати до правопорушників, які вчинили діяння, що спровокувало значні наслідки для охоронюваних законом суб'єктів або об'єктів. Наприклад, таку санкцію варто застосувати до ч. 2 ст. 171-2 КУпАП, яка передбачає: «Виготовлення або перероблення з метою використання чи збуту, а також збут фальсифікованих вимірювальних приладів чи інструментів особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за таке саме правопорушення» [2, с. 357].

Також однією із санкцій до ст. 167, ст. 168-2 КУпАП, де передбачаються випадки введення в обіг неналежної продукції, слід запровадити вилучення цієї продукції із подальшим знищенням або утилізацією, що виключить можливість у власника згодом використати таку продукцію для продажу або подальшої переробки.

Застосування інших адміністративних стягнень, які регламентовані в статті 24 КУпАП є неможливим априорі. Наприклад, застосування виправних та громадських робіт не матиме також виховного впливу на порушників, оскільки як правило такими порушниками виступають суб'єкти господарювання.

Як ми вже зауважили вище, адаптація правових норм українського законодавства до законодавства ЄС у галузі стандартизації, забезпечення якості продукції, метрології та технічного регулювання дозволяє дійти висновку, що вона виступає важливою основою та рушійною силою завершення правової реформи в Україні. А тому, приведення системи технічного регулювання України, в тому числі і норм законодавства про адміністративну відповідальність за порушення у сфері сертифікації і забезпечення якості продукції до норм та стандартів, чинних у ЄС, забезпечується шляхом поетапного вирішення трьох стратегічних завдань: адаптації законодавства України до вимог законодавства ЄС; гармонізації нормативно-правової бази з міжнародними і європейськими; модернізації інфраструктури якості [2, с. 357].

Таким чином, можемо зробити висновок, що для вирішення сучасних проблем адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері сертифікації і забезпечення якості продукції необхідно вдосконалити національне законодавство шляхом адаптації законодавства України до вимог законодавства ЄС; внесення змін до КУпАП у частині, яка стосується санкцій Глави 13, а також гармонізації нормативно-правової бази з міжнародними і європейськими; модернізації інфраструктури якості. Для цього першочергово необхідно внести зміни до КУпАП і розмежувати між собою склади адміністративних правопорушень в означених сферах. Тому вирішення вищезазначеної проблеми можливе тільки шляхом

внесення змін до КУпАП і відокремлення сфер стандартизації, забезпечення якості продукції, метрології та технічного регулювання в окремих ГЛАВАХ КУпАП, де будуть чітко окреслені склади адміністративних правопорушень за вищезазначеними сферами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)*. 1984, додаток до № 51, ст.1122.

2. Починок К. Б. Стандартизація та сертифікація в контексті адміністративної реформи України. *Держава і право: збірник наукових праць*. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2011. Випуск 53. С. 357-359.

УДК 349.2(477)(075)

ПРАВО НА ПРАЦЮ ЯК СУЧАСНА КОНСТИТУЦІЙНА ЦІННІСТЬ

Щербина Віктор Іванович,
професор кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук, професор
viktorknu@gmail.com

Дідук Алла Григорівна,
професор кафедри цивільного права і процесу
Юридичного факультету
Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук, доцент
alisa-d@ukr.net

Протягом останніх років стає все більше поширеною доктрина «живої конституції». Так, зокрема, В. М. Кампо зазначає: «Суд має здійснити остаточний перехід до доктрини «живої конституції», яка гарантує більш високий рівень вирішення правових питань» [1]. Ця доктрина передбачає можливість нового бачення положень Конституції з огляду на політичні, соціально-економічні та інші зміни, що відбуваються у суспільстві і державі.

М. І. Козюбра запропонував розширити загальну проблематику розуміння права, його ролі, значущості та можливостей шляхом виокремлення поряд із теоретичним (науковим) праворозумінням, яке складало пріоритетну тематику досліджень, таких специфічних його рівнів, як буденно-емпіричне та професійне праворозуміння. Останні більш тісно пов'язані з певним досвідом сприйняття та застосування права, особливостями правового менталітету та відображають належність до певного культурно-історичного типу суспільства [2, с. 30-34].

Уявляється, що саме зміна акцентів у поглядах на праворозуміння дозволить по-новому бачити зміст права на працю, розглядати його як конституційну цінність для сучасного розвитку держави і суспільства.

Для обґрунтованого визначення змісту права на працю, перш за все, необхідно виявити його місце серед конституційних прав.

Аналіз природи конституційних прав на працю та права на соціальний захист, проведений С. П. Головатим, дає підстави стверджувати, що ці конституційні права – це частина самостійного виду конституційних прав громадян України – соціально-економічних прав. Щодо неточностей у формулюваннях права на працю, то С. П. Головатий обґрунтовано вказує на те, що на національному органі конституційної юрисдикції лежить головна відповідальність за те, що він і досі не виправив тієї методологічної помилки, якої допустився вітчизняний конституцієтворець, коли у ч. 1 ст. 43 Конституції України він відніс «право на працю» до категорії прав, що належать «кожному», а у ч. 2 цієї ж статті –

можливість здійснення цього права передбачена лише для громадян України [3, с. 55]. Поділяємо думку вченого, що ні «право на працю» (ст. 43 Конституції України), ні «право на соціальний захист» (ст. 46 Конституції України), ні «право на житло» (ст. 47 Конституції України) не є тими правами, що належать до категорії природних прав людини.

Ключовими ідеями у тлумаченнях права на працю, здійснених Конституційним Судом України, є такі:

- 1) право на працю закладено у самій людській природі;
- 2) право на працю є невідчужуваним правом кожної людини;
- 3) право на працю є можливістю заробляти собі на життя, і це право є не від'ємним від самого права на життя;
- 4) право на працю пов'язане зі свободою особи працювати чи не працювати, а якщо вона обирає працю, то зі свободою вибору роду діяльності чи занять;
- 5) право на працю реалізується в умовах гарантування державою рівних можливостей у виявленні людиною своїх здібностей до праці, а не гарантування працевлаштування людини;
- 6) право на працю може бути реалізоване через різні форми залучення людини до суспільно-корисної діяльності, які тим чи іншим чином урегульовані нормами різних галузей права України.

Для вірного розуміння права на працю, як конституційної цінності, маємо виявити історичну роль і місце праці в сучасному житті людини й суспільства.

Праця, у сучасному суспільстві, розглядається як соціокультурна й моральна цінність. Бачення праці як блага, без якого втрачають сенс інші цінності, підвищує її значущість в аксіологічній ієрархії. Крім того, визначення її як можливості для себе і своїх близьких забезпечувати засоби для існування, ставить працю та її похідні на один рівень із такою цінністю, як людське життя. Цю наукову позицію закріпив і Конституційний Суд України у своїх рішеннях.

Отже, праця – це соціокультурна і моральна цінність, яка однаковою мірою має значення для суспільства, колективу і особи, виступає об'єктом нормативного закріплення в джерелах міжнародного і національного права у вигляді системи правових цінностей, частина яких (свобода праці, заборона примусової праці, право вільно розпоряджатися своїми здібностями до праці та ін.) належать до найвищих конституційних цінностей, які визначають систему галузевого правового регулювання тих суспільних відносин, на впорядкування яких вони направлені.

Конституційна цінність є складною правовою категорією, навколо змісту якої точаться наукові дискусії. Уявляється, що конституційні цінності – це розраховані на позитивний вплив через свою практичну реалізацію у життя явно чи не явно виражені у Конституції України ідеї, ідеали, принципи, стандарти і цілі, на які повинні орієнтуватися чи яких повинні дотримуватися чи досягати у своїй діяльності громадяни, їх об'єднання, суспільство в цілому чи влада.

Праця та її похідні (свобода праці, право на працю тощо), будучи фундаментальною та універсальною цінністю, є об'єктом не тільки конституційного, але й міжнародно-правового регулювання. Однак, акценти зроблені Конституційним Судом України на свободі праці, свободі вибору видів діяльності, невідчужуваності цього права людини, «затьмарили» іншу частину змісту права на працю, яке міститься як у ч. 2 ст. 43 Конституції України, так і у декількох міжнародних актах. На наш погляд, подібний підхід суттєво звужує зміст права на працю, яке первинно було закріплено у Загальній декларації прав людини 1948 р.

Таким чином, можна стверджувати, що права у сфері праці, закріплені у ст.ст. 1, 3, 8, 13, 38, 41,42, 43, 44, 45, 54 Конституції України, в різних варіаціях складають зміст конституційного права на працю, який, в свою чергу, обумовлюється правовою формою його реалізації. Отже право на працю можна розглядати у контексті єдності аксіологічного та формально-юридичного підходів, яке виступає як забезпечені державою можливості реалізації цінностей вищого порядку у сфері праці за допомогою визначених правових інструментів та інститутів.

Таким чином, розглядаючи право на працю, як конституційну цінність, необхідно виокремлювати такі його особливості:

1) конституційне право на працю є вищою цінністю, яка є похідною від вищого блага – праці;

2) конституційне право на працю – це складна за будовою цінність, його зміст складається з відносно самостійних конституційних цінностей вищого порядку та обумовлюються обраною формою реалізації конституційного права на працю (трудові відносини, державна служба, підприємницька діяльність тощо);

3) реалізація конституційного права на працю ґрунтується на прийнятті забезпечувальних заходів з боку інших суб'єктів права, з особливо важливою роллю держави у цьому процесі.

Саме останній аспект фактично не фігурує у рішеннях Конституційного Суду України щодо тлумачення права на працю і саме цей аспект потребує подальшого глибокого і всебічного дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кампо В. Стан і перспективи запровадження європейських спільних демократичних цінностей в Україні: практика Конституційного Суду України. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3994> (дата звернення 16.06.2022).

2. Козюбра Н. Правопонимание: понятие, типы, уровни. *Право України*. 2011. № 1. С. 30-34.

3. Головатий С. Тріада європейських цінностей – верховенство права, демократія, права людини – як основа українського конституційного ладу. *Право України*. 2015. № 1. С. 13-91.

НАУКОВА ПАНЕЛЬ

**ОБЛКОВО-АНАЛІТИЧНЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
УПРАВЛІННЯ СУБ'ЄКТАМИ
ГОСПОДАРЮВАННЯ**

AGRICULTURAL INSURANCE AS AN INSTRUMENT FOR RISK REDUCTION IN AGRICULTURAL PRODUCTION

Bohun Maksym,

Senior Lecturer

Department of Economics, Enterprise and Marketing

Cherkasy State Business College

Agriculture is one of the vital branches of social production, directly related to meeting the priority material needs of people. Agricultural production has its own peculiarities, which are that in this area the economic process of reproduction is intertwined with the natural process of reproduction. In this regard, production is highly dependent on meteorological, soil and other natural conditions. In our country, agriculture is conducted in very difficult and vulnerable natural and climatic conditions. Vast areas of Ukraine are located in the zone of risky agriculture, so every year agricultural producers suffer enormous losses from natural disasters: hail, hurricane winds, abnormal temperature fluctuations, heavy rains, spring floods and other natural disasters, which according to approved criteria are classified as emergencies. At the same time, agriculture has its own characteristics, which causes a high risk of activity. This risk may be covered by insurance, which also has its own specifics [1].

Insurance (transfer of risk to another party for a fee) is only one of the possible risk management strategies and should be resorted to when the agricultural enterprise has identified all possible risks for itself and identified the risks that it is desirable to insure. Usually, insurance risks include adverse weather conditions and, less frequently, the risk of not receiving or reducing the planned income. When assessing the effectiveness of the risk management system in agriculture should take into account the following:

- the frequency and extent of risks in agriculture differs from other sectors of the economy;
- economic reproductions in the agricultural sector more than in other sectors of the economy;
- economic effect of state interventions.

Although in many countries agricultural insurance systems exist and are developed with state support, there is a view that assistance is more effective only in the event of catastrophic weather events. Both agricultural producers themselves and the government can manage risks through a variety of tools and strategies. These tools can be classified according to the areas where they are applicable and most effective:

- economic environment - stable macroeconomic parameters (inflation rate, GDP growth, government policy in international trade) and well-functioning markets for material and technical resources and agricultural products (eg, loans, stock trading, etc.),
- antitrust policy;
- regulatory environment - land, tax, labor and environmental legislation, protection of business activities, food safety;
- social and fiscal policy - income stabilization systems, tax rules and benefits,
- solving the problem of employment, etc .;
- agricultural policy - the level and composition of state support measures, types of tools and mechanisms used for risk management. The state can provide assistance directly to both producers and insurance companies. The purpose of such assistance is the development of insurance infrastructure, standardization of insurance conditions, improving the quality of insurance services and reducing the cost of insurance products for various users - agricultural producers. The amount of this assistance depends on the policy of the state, on the promotion of a particular sector of agriculture or the development of a particular form of management [2].

The development of insurance should take place in two directions: on the one hand, there should be a demand for insurance products, in insurers - producers of agricultural products should have an insurance interest. On the other hand - the proposal, in insurance companies with the participation of the state must offer different options for insurance programs and services. However,

in modern economic conditions, the development of insurance in Ukraine in this area of agricultural production is mainly in quantitative terms, due to the expansion of insurance areas and the list of objects of insurance, changes in budget allocations to subsidize insurance premiums, etc. In fact, the development of agricultural insurance has a number of other problems. Among them, first of all, we can highlight the form and share of state participation in the insurance process [3].

Virtually all countries in the world support their agricultural producers, performing one of the main functions - ensuring food security. In addition, to increase the competitiveness of such products on world markets, the practice of providing government subsidies. In this regard, the international experience in this field of insurance is of great interest. There is no country where there is currently a system of state support for insurance and risk management in agriculture, which would fully satisfy all participants in the process.

REFERENCES

1. Aralina, MV, & Shibaeva, NV (2018). Risk insurance for agricultural producers as one of the ways to increase their competitiveness.

2. VIZNYUK, V. (2021). PECULIARITIES OF RISK INSURANCE OF AGRICULTURAL ENTERPRISES. IN CURRENT PROBLEMS OF THEORY AND PRACTICE OF ACCOUNTING, ANALYSIS, CONTROL AND TAXATION IN UKRAINE: CURRENT SITUATION, TRENDS.

3. Sharshukova, L., Rossokha, VV, Sabluk, PT, & Chepurko, VV RISK MANAGEMENT AT THE AGRICULTURAL ENTERPRISE. Recommended by the Academic Council of Petro Vasylenko Kharkiv National Technical University of Agriculture. Minutes № 3 dated 30.11. 2017, 41.

UDC 336.71

DEVELOPMENT OF INNOVATIVE MECHANISMS OF CREDITING OF AGRICULTURAL PRODUCTION OF UKRAINE

Hmyria Viktoriia,

Ph.D. in Economics, Associated Professor
Department of Economics, Enterprise and Marketing
Cherkasy State Business College
viktoryagmirya@ukr.net

Pylypenko Anna,

Student of the Department of Entrepreneurship
ISMA, Graduate School of Information Systems Management
city of Riga, Latvia

In the modern economy, which develops in a highly dynamic innovation process, the problem of creating economic mechanisms that would easily adapt to ever-changing environmental conditions and provide a synergistic effect of interaction of all participants in the innovation process becomes particularly relevant.

The development of the economy of the country and each region in particular depends on the effective interaction of the banking sector and business entities. Economic growth stimulates credit institutions to expand the scope and range of services, the introduction of advanced technologies to improve the quality of banking services. The banking system is the most important institution that ensures the overall stability and security of the region's economy.

The existing differentiation of the loan portfolio of banks in the region by economic activities is due to objective reasons: weak production and technical base of agricultural producers, high level of moral and physical wear and tear of machinery and equipment, shortage of skilled labor, underdeveloped rural infrastructure, unemployment. These problems are directly correlated with the solution of complex economic problems of the region, such as: underdeveloped banking sector;

forced monopoly on the market of lending to agricultural production, unadapted and unfounded legal framework, unfinished system of interest rate subsidies on loans, etc. [1].

Thus, a vicious circle emerged: for agricultural producers. loans remain unresponsive, and banks, given the risks and growing amounts of overdue debt, often refused to lend to them.

Considering the terms of lending to individuals and legal entities engaged in agricultural production, we can say that the conditions for legal entities are more stringent than for individuals. All this is due to the financial condition of the borrower and areas of credit. In addition, the issue of collateral is being considered. Yes, the loan bank accepts liquid assets as collateral, but the peculiarity of this process will be the value of the collateral and its volume compared to the declared amount.

State support for agricultural production is one of the priority areas of economic policy in many countries around the world, which is considered a necessary tool for agricultural policy in the market. To this end, they use guaranteed purchase of surplus products at reduced prices, purchasing and commodity investments in the food market, specific forms of soft loans, customs regulation (economic and administrative) [2].

The need to create an effective mechanism of state support for agricultural production stems from the importance of this sector for the development of the economy and social sphere of the country. The importance of ensuring the livelihood of the population and the specifics of agricultural production do not allow him to compete on an equal footing with other sectors of the economy.

Innovative lending processes in agricultural production have their own specifics. They differ in a variety of regional, sectoral, functional, technological and organizational features.

An innovation in the financial sphere can be considered the emergence of new banking products that are created for the needs of agricultural production and which would ensure stable and uninterrupted operation of agricultural production [3].

The system of credit incentives should help solve the dual task of the state in agricultural production: the general intensification of innovation, ensuring structural adjustment and increasing the competitiveness of the agricultural sector. With the help of a flexible system of credit incentives it is possible to achieve the optimal ratio between budget funding of science and self-financing of scientific and technological progress. Creating a comprehensive mechanism for credit incentives for innovation in agricultural production - an area characterized by high risk and uncertainty, will intensify scientific and technological progress throughout the chain, from basic research to implementation of developments in production, given the limited resources of enterprises and state (public) industry development priorities, and ensure sustainable development of the industry in the future [4].

In the conditions of modernization of agricultural production and deficit of own means for these purposes, it is necessary to develop various forms of public - private partnership. For example, various contracts that the state provides to private companies: for the performance of works and the provision of public services, for research and implementation work, for management, for the supply of products for public needs, etc. The system of short-term contracts, along with other forms of public-private partnership, can become the most important institutional and organizational mechanism for intensifying the innovative activity of agricultural enterprises.

The transition to an innovative mechanism for lending to agricultural production in combination with an effective state policy will increase production and ensure revenues to state and local budgets.

REFERENCES

1. Корнійчук Г. В. Фінансові ресурси як елемент фінансового потенціалу агроформувань. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 8. С. 44-45.

2. Непочатенко О. О., Бечко П. К., Корнега А. О. Кредитні ризики в системі банківського кредитування аграріїв. Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. 2016. № 88 (2). С. 7-20.

3. Халатур С.М., Гармаш М.Є. Фінансово-кредитне забезпечення сільськогосподарської галузі на основі оптимізації банківських активів. Економіка та держава. 2017. № 9. С. 78-81.

4. Показники банківської системи. Національний банк України. 2020. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593 (дата звернення: 15.05.2022).

5. Дем'яненко М. Я., Саблук П. Т., Скупий В. М. Державна політика фінансової підтримки розвитку аграрного сектору АПК: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2011. 372 с.

УДК 658.15

АНАЛІЗ ДОСТАТНОСТІ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ ПІДПРИЄМСТВА В КОНТЕКСТІ УПРАВЛІННЯ НИМИ

Кубецька Ольга Миколаївна,
доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент
ostapenko13@ukr.net

Волощук Владислава Вікторівна,
ЗВО, спеціальності 051 «Економіка»
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

У сучасних умовах господарювання, коли, з одного боку, існує обмеженість фінансових ресурсів та, з іншого, потреба господарюючих суб'єктів в них особливо актуальною постає проблема ефективного управління фінансовими ресурсами на підприємстві, зокрема управління грошовими потоками.

Здійснення практично всіх видів діяльності на підприємстві породжує рух грошових коштів у формі надходжень і витрат. Цей рух являє собою безперервний процес і визначається як грошовий потік.

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 4 «Звіт про рух грошових коштів» визначає, що грошовий потік являє собою надходження і вибуття грошових коштів та їх еквівалентів. Грошовими коштами визнаються готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання. Еквіваленти грошових коштів – короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і які характеризуються незначним ризиком зміни їх вартості [1].

Аналіз грошових потоків за видами діяльності, з точки зору забезпечення ефективності управління грошовими потоками підприємства, є одним з найбільш важливих, оскільки керована зміна грошового потоку по операційній, інвестиційній чи фінансовій діяльності підприємства в найбільшій мірі може вплинути на значення загального чистого грошового потоку підприємства, а як наслідок – на фінансовий стан [2].

Управління грошовими потоками слід розглядати як послідовний процес постановки завдань та їх виконання, котрий включає реалізацію таких етапів: планування та прогнозування грошових потоків і складання відповідних внутрішніх фінансових документів (бюджет грошових потоків, а також плановий звіт про рух грошових коштів, платіжний календар та ін.); складання бюджету грошових потоків, що є невід'ємною складовою системи бюджетів на підприємстві та його дотримання при здійсненні операційної, фінансової та інвестиційної діяльності; контролінг виконання бюджету грошових потоків та планових показників звіту про рух грошових коштів; корегування планових величин відповідно до зміни зовнішніх і внутрішніх умов реалізації бюджету грошових потоків [2].

Управління грошовими потоками – це процес прийняття ефективних управлінських рішень, що поєднують у собі досвід професіоналів та певні умови, що складаються в конкретний момент часу і потребують вирішення оперативних і стратегічних завдань.

Даний процес переслідує ряд цілей, а саме забезпечення достатнього рівня ліквідності та платоспроможності на підприємстві, оптимізацію інвестиційних грошових коштів, забезпечення ефективності використання обмежених грошових ресурсів, скорочення витрат підприємства, пов'язаних з управлінням грошовими потоками на підприємстві, забезпечення потреби підприємства у капіталі для фінансування операційної, фінансової та інвестиційної діяльності тощо.

Однією з передумов ефективного управління грошовими потоками є аналіз грошових потоків, на основі результатів якого робиться висновок про достатність, оборотність, ефективність грошових потоків на підприємстві.

Аналіз достатності грошових потоків включає розрахунок певних показників, зокрема розраховують коефіцієнт Бівера, коефіцієнт ліквідності грошового потоку, коефіцієнт достатності чистого грошового потоку, термін повернення боргів, коефіцієнт покриття відсотків за кредит, коефіцієнт реінвестування чистого грошового потоку.

Аналізуючи дані показники, можна дійти висновку про здатність підприємства погашати свої зобов'язання перед зовнішніми кредиторами, по сплаті боргу, відсотків за кредит, здатність формувати приріст запасів, виплачувати необхідний розмір дивідендів, термін, що необхідний підприємству для повернення боргів тощо. Результати аналізу є основою для прийняття відповідних заходів щодо регулювання достатності грошових потоків на підприємстві.

У процесі аналізу достатності та управління грошовими потоками на підприємстві необхідно виявити фактори, які справляють позитивний або негативний вплив на результати діяльності підприємства та на формування грошових потоків.

Управління грошовими потоками на підприємстві передбачає виявлення причин дефіциту грошових коштів на підприємстві, тобто факторів, що спричиняють недоотримання необхідної суми вхідних грошових потоків та факторів, які впливають на збільшення вихідних грошових потоків з метою нейтралізувати їх вплив.

У сучасних умовах господарювання особливо актуальним для підприємств стає питання управління грошовими потоками на підприємстві, які є фактично матеріальною основою фінансового менеджменту.

При здійсненні управління грошовими потоками на підприємстві важливим є розробка заходів по стимулюванню збільшення чистого грошового потоку на підприємстві від кожного з видів діяльності. До таких заходів належать: раціоналізація асортименту продукції; продаж або здача в оренду необоротних активів; оптимізація джерел формування капіталу підприємства; залучення зовнішніх джерел короткострокового фінансування та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загородна О. М., Серединська В. М. Оперативне управління грошовими потоками. *Економічний аналіз: зб. наук. праць*. Тернопільський національний економічний університет; редкол.: С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. Т. : Економічна думка, 2012. Вип. 10. Ч. 4. С. 100–105.
2. Майборода О. М., Майборода О. В., Реплюх О. В. Напрями управління грошовими потоками підприємства. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 10. С. 305–309.

ПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ АКТИВАМИ ПІДПРИЄМСТ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

Кубецька Ольга Миколаївна,
доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент
ostapenko13@ukr.net

Коцюруба Лілія Сергіївна,
ЗВО, спеціальності 073 «Менеджмент»
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

У ринкових умовах господарювання особливої актуальності набуває об'єктивна оцінка управління активами підприємства.

У сучасних умовах для більшості підприємств типовим наслідком кризових явищ їхнього економічного розвитку стала гостра нестача необхідного обсягу оборотних активів, що істотно позначається на ефективності їхнього господарювання. Разом із цим низька забезпеченість виробничих підприємств оборотними активами супроводжується низьким рівнем їх використання.

Тому сьогодні одним з найактуальніших завдань у забезпеченні підвищення ефективності виробничої діяльності підприємств є суттєве вдосконалення управління їхніми оборотними активами.

Активи являють собою ресурси, які перебувають у розпорядженні підприємства і використання яких веде до збільшення економічних вигод у майбутньому [1]. До них відносять усі існуючі матеріальні цінності, нематеріальні активи та кошти, що належать підприємству на певну дату.

Характеризуючи активи як об'єкт управління, необхідно відзначити особливості їх окремих складових. Зокрема, необоротні активи є найменш мобільною частиною майна підприємства, основна відмінність якої полягає вбагаторазовому використанні в процесі господарської діяльності і частковій амортизації протягом кожного операційного циклу. У процесі формування й управління необоротними активами необхідно враховувати їх переваги та недоліки порівняно з оборотними активами. Основними перевагами необоротних активів порівняно з оборотними є: менший ризик впливу інфляційного процесу та можливе збільшення ринкових цін на нерухомість вищими темпами, ніж темпи інфляції; тривалий період використання у виробничому процесі, здатність приносити стабільний прибуток у разі несприятливої господарської діяльності.

До їх недоліків слід віднести низький рівень маневреності, неможливість швидко змінити структуру вкладених коштів, низький рівень ліквідності і неспроможність забезпечити потік платежів за погіршення платоспроможності підприємства.

Водночас у процесі управління оборотними активами слід враховувати переваги та недоліки їх порівняно з необоротними активами. До основних переваг можна віднести таке: можливість швидкого перетворення оборотних активів у грошові кошти, вища ліквідність, перебування частини оборотних активів у вигляді готових засобів платежу, можливість підвищити швидкість обігу раціональним управлінням. Недоліками можна вважати: можливе інфляційне знецінення грошових коштів, додаткові витрати на утримання зайвих оборотних активів, вищий рівень фінансових ризиків.

Для виживання в ринковому середовищі кожне підприємство зобов'язане забезпечувати ефективне використання і прискорення оборотності активів, підтримувати на достатньому рівні свою платоспроможність і ліквідність балансу.

За цих умов підприємству необхідно розробляти політику комплексного оперативного управління оборотними активами, що полягає у виборі оптимального рівня і раціональної структури оборотних активів з урахуванням специфіки діяльності підприємства та призначенні величини і структури джерел фінансування оборотних активів.

Розрізняють три типи політики комплексного оперативного управління оборотними активами: агресивну, консервативну і помірковану [2].

Агресивна політика має такі ознаки:

– підприємство здійснює фінансово-господарську діяльність без обмежень збільшення обсягу оборотних активів;

– підприємство накопичує запаси сировини, матеріалів і готової продукції в обсязі, збільшує дебіторську заборгованість і вільні залишки коштів на рахунках у банку.

Така діяльність підприємства передбачає збільшення частки оборотних активів у загальному обсязі майна до 50% і більше, при цьому період їх оборотності сягає 90 днів. Агресивна політика не забезпечує, як правило, високої рентабельності активів і сприяє зниженню ризику технічної неплатоспроможності. Несприятливі зовнішні умови на товарному ринку можуть викликати зниження фінансової стійкості і втрати платоспроможності. Агресивний підхід до формування оборотних активів полягає в мінімізації всіх форм страхових резервів по окремих видах їх активів. При відсутності збоїв в процесі операційної діяльності такий підхід до формування оборотних активів забезпечує найбільш високий рівень ефективності їх використання.

При проведенні консервативної політики управління оборотними активами характерними ознаками є те, що підприємство стримує зростання поточних активів і прагне їх мінімізувати. У цій ситуації питома вага оборотних активів у загальному обсязі майна складає не більше 40%, скорочується і період їх оборотності. Така політика проводиться підприємством в умовах достатньої визначеності. Тобто заздалегідь відомі умови й обсяги продажів, терміни надходження коштів і платежів, є необхідні товарно-матеріальні запаси, а терміни їх постачання заздалегідь визначено.

Консервативна політика управління оборотними активами будується в умовах стабільної фінансово-господарської діяльності підприємства, при цьому спостерігається висока рентабельність активів. Проте через непередбачені тенденції зміни кон'юнктури на товарному і фінансовому ринках можливі ризики високої технічної неплатоспроможності.

Поміркована політика управління оборотними активами підприємства займає проміжне положення, вона характеризується середнім рівнем рентабельності й оборотності активів. Помірний підхід до формування оборотних активів направлений на забезпечення повного задоволення наявних потреб всіх видів і створення нормальних страхових їх розмірів на випадок найбільш типових збоїв в ході операційної діяльності підприємства. При такому підході забезпечується середнє для реальних господарських умов співвідношення між рівнем ризику і рівнем ефективності використання оборотних активів.

Однак будь-які збої в здійсненні нормального ходу операційної діяльності, викликане дією внутрішніх або зовнішніх факторів, призводять до відчутних фінансових втрат через скорочення об'єму виробництва і реалізації продукції.

Розробка шляхів поліпшення управління оборотними активами включає:

- аналіз оборотних активів за попередній період;
- оптимізацію складу оборотних активів;
- прискорення оборотності оборотних активів;
- забезпечення підвищення рентабельності оборотних активів;
- забезпечення мінімізації втрат оборотних активів в процесі їх використання;
- формування принципів фінансування окремих видів оборотних активів.

Чим менша тривалість обороту оборотних засобів тим більше число здійснених ними кругообігів при тому ж обсязі реалізованої продукції тим менше потрібно оборотних коштів і тим швидше оборотні кошти роблять кругообіг, тим ефективніше вони використовуються.

Основними завданнями управління оборотними активами є: забезпечення безперервності процесу виробництва, прискорення оборотності оборотних активів,

підвищення рентабельності оборотних активів, мінімізація ризиків і витрат, пов'язаних з формуванням і використанням оборотних активів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Власова Н. О. та ін. Управління оборотними активами в підприємствах роздрібною торгівлі: монографія. Харків : ХДУХТ, 2014. 258 с.

2. Спіфанова І. Ю., Джеджула В. В. Фінансовий аналіз та звітність: практикум. Вінниця: ВНТУ, 2017. 143 с.

УДК 330.65

ОЦІНКА ВАРТОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

Кубецька Ольга Миколаївна,
доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент
ostapenko13@ukr.net

Манейло Катерина Андріївна,
ЗВО, спеціальності 051 «Економіка»
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Необхідність оцінки вартості компанії з кожним днем набуває все більшого значення, що в свою чергу пов'язано із розвитком економічних відносин у нашій країні. Сфера застосування знань щодо оцінки бізнесу доволі значна, що породжує попит на даний вид послуг. Проте проблематика визначення вартості підприємства залишається тією ж - як оцінити бізнес, особливо якщо його акції не котируються на фондовому ринку. Саме це і визначає актуальність завдання щодо розробки особливого підходу щодо визначення ринкової вартості підприємств.

На сьогоднішній день існує три підходи, щодо оцінки бізнесу: ринковий, дохідний, майновий.

Ринковий підхід в основному полягає у тому, що для оцінки вартості компанії використовується вартість компанії-аналога (підприємства, за ключовими параметрами максимально наближеного до оцінюваного), акції якого котируються на фондовому ринку. В процесі аналізу розраховуються відповідні мультиплікатори та коригуючі коефіцієнти, за допомогою яких проводиться визначення вартості підприємства.

Алгоритм розрахунку ринкової вартості підприємства за цим методом [1]:

$$ВП_M = По \cdot M, \quad (1)$$

де $ВП_M$ – вартість підприємства, розрахована на основі зіставлення мультиплікаторів;

$По$ – значення показника, що порівнюється (чиста виручка, прибуток, CF тощо), на оцінюваному підприємстві;

M – мультиплікатор (розраховується з використанням даних підприємства-аналога).

Як мультиплікатори здебільшого використовують такі показники:

1) відношення ціни (корпоративних прав чи підприємства) до чистої виручки від реалізації;

2) відношення ціни підприємства до операційного Cash-flow;

3) відношення ціни до чистого прибутку;

4) відношення ринкового курсу корпоративних прав до балансового.

При доборі підприємств-аналогів враховують:

- тотожність виробленої продукції;
- ідентичність досліджуваних періодів;
- тотожність стадій розвитку підприємств (наприклад, стадії росту чи упадка) і розмірів виробничої потужності;
- схожість кліматичних і територіальних особливостей;
- порівнянність фінансових характеристик підприємств.

Дохідний підхід в основному полягає у прогнозуванні та дисконтуванні чистого грошового потоку за 5-10 років. Вважається, що саме таку вартість має підприємство сьогодні.

Алгоритм розрахунку вартості підприємства (нетто) методом DCF можна уявити в такому вигляді [2]:

$$ВП_H = \sum_{t=1}^n \frac{FCF_t}{(1+r)^t} + \frac{ЗВП}{(1+r)^t} + НА - З \quad (2)$$

де $ВП_H$ – чиста (нетто) вартість підприємства на дату оцінки;

FCF_t – сумарна величина операційного та інвестиційного Cash-flow в періоді t ;

$ЗВП$ – залишкова вартість підприємства в періоді n ;

$НА$ – надлишкові активи;

$З$ – зобов'язання підприємства;

r – коефіцієнт, який характеризує ставку дисконтування.

Недоліком даного методу є складність прогнозування та визначення ставок дисконту, тому підхід має високу вірогідність помилки.

Майновий підхід полягає в основному у визначенні чистої ринкової вартості активів підприємства.

Чиста балансова вартість підприємства розраховується по формулі [1]:

$$ЧБС = А - О, \quad (3)$$

де ЧБС - чиста балансова вартість підприємства;

A - активи;

O - зобов'язання підприємства (кредити, позики, розрахунки).

Це найбільш простий та точний метод, але він значно занижує реальну вартість компанії. Необхідно приймати до уваги рівень інфляції (переоцінка активів), ліквідність активів, враховувати моральний та фізичний знос. Метод не враховує здатність підприємства генерувати прибуток. За його допомогою визначають мінімальну вартість бізнесу.

Як бачимо, жоден з методів не є досконалим, тому необхідно проводити їх певне поєднання. На нашу думку, в сучасних економічних умовах найбільшу точність щодо визначення вартості компанії можна отримати поєднанням доходного та майнового підходу. Ми вважаємо, що дохідний метод сам по собі не дає реальної оцінки бізнесу – покупець платить за майбутні доходи, враховуючи норму дохідності, інфляцію, ризики, але ні копійки не платить за активи, які створюють ці доходи. Тому ринкова вартість повинна визначатись за формулою:

$$MV = B_0 + \sum \frac{FCF}{(1+d)^n} \quad (4)$$

де MV – ринкова вартість;

B_0 - вартість чистих активів;

FCF – чистий грошовий потік;

d – ставка дисконтування;

n – кількість років.

Ми вважаємо, що вартість отримана при розрахунку у такий спосіб, найбільш точно відображає фундаментальну ціну компанії, до якої необхідно застосовувати при умові

продажу/покупки підприємства певні поправочні коефіцієнти: дисконт за «виключення» підприємства із системи «фінансової оптимізації»; надбавки за контрольний пакет та монопольне становище і т.д.

Таким чином існуючі підходи щодо оцінки вартості підприємства мають їх позитивні та негативні сторони. Запропоновано власний підхід вирішення проблеми, який полягає у поєднанні майнового та дохідного методів. Внесені пропозиції усувають головні недоліки кожного з методів, дозволяють розрахувати фундаментальну ціну підприємства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Брезицька О. В. Сучасні методичні підходи до оцінки вартості підприємства. *Економіка, фінанси, право*. 2013. № 1. С. 3-8.
2. Мамонтова Н. А. Управління вартістю компанії: теоретико-методологічні аспекти. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 8 (110). С. 135-139.

УДК 338.24:330.3

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Кубецька Ольга Миколаївна,
доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент
ostapenko13@ukr.net

Медлярська Анастасія Сергіївна,
ЗВО, спеціальності 051 «Економіка»
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Усі суб'єкти господарювання, які мають відношення до будь-якого бізнесу, використовують методи фінансового аналізу, який в сучасних ринкових умовах є однією із найголовніших функцій управління. Ефективність управлінських рішень, прийнятих суб'єктами ринку, значною мірою залежить від об'єктивного, своєчасного та всебічного оцінювання фінансового стану підприємства загалом і ділової активності зокрема.

У вітчизняній економічній літературі термін «ділова активність» почав використовуватися водночас із застосуванням для аналізу фінансового стану підприємств України закордонних методів. Відтоді поняття ділової активності не залишається поза увагою українських науковців, але, зауважимо, що питанням, які стосуються сутності ділової активності, показників та методів їх аналізу досі приділялося недостатньо уваги і вони потребують подальшого вивчення. Дослідження розробок науковців щодо трактування змісту поняття «ділова активність» підприємства свідчить про їхнє розмаїття та неузгодженість. А сучасна практика фінансового аналізу й досі не має чітко вироблених показників оцінювання ділової активності.

Ділова активність підприємства – це комплексне поняття, яке виражається через систему взаємо-пов'язаних економічних категорій. Тому серед науковців є різні підходи до визначення цього поняття.

У більшості наукових праць сутність ділової активності розкривається саме в контексті теорії кругообігу (оборотності) ресурсів, яка тлумачиться наступним чином: «Чим швидше кошти підприємства (активи і пасиви) зроблять кругообіг, тим більше продукції отримає та реалізує підприємство при одній і тій же сумі витраченого капіталу, тобто без додаткового залучення фінансових ресурсів» [1]. Отже, за рахунок прискорення оборотності ресурсів при незмінності інших умов відбувається збільшення суми прибутку, а відтак можна говорити

про зростання ділової активності. Крім того, збільшення швидкості обороту ресурсів підприємства дає змогу вивільнити частину оборотних засобів із господарського процесу для власних потреб, зокрема для розвитку виробництва.

На нашу думку, невиправданим є підхід науковців, які обмежують трактування поняття «ділова активність» виключно виходячи із теорії кругообігу (оборотності) ресурсів. Ця теорія дає змогу охарактеризувати предмет дослідження лише у вузькому розумінні. Тому серед таких науковців як Ю. С. Цал-Цалко, М. Д. Білик, В. О. Мец, Є. В. Мних, та інших існують більш ґрунтовні підходи до визначення поняття ділової активності.

На думку Ю. М. Тютюнника, головним критерієм ефективної роботи підприємства є його прибутковість [2]. Тому, здійснюючи господарську діяльність, підприємство повинно намагати-ся отримати максимальну віддачу від використання ресурсів не тільки прискорюючи їх оборотність, а й використовуючи інші доступні якісні методи, зокрема:

- розширення ринків збуту продукції, включаючи збільшення поставок на експорт;
- створення та реалізація науково-технічних новинок, які б перевищували за якістю та можливостями світові аналоги або ж взагалі були унікальними в своєму роді;
- зміцнення репутації (ділового іміджу) підприємства та його зв'язків із діловими партнерами тощо.

Деякі автори виділяють окремо взаємозв'язок між рівнем ділової активності підприємства та його розрахунковими відносинами із контрагентами. Цікавими також є думки, відносно яких для поглибленого аналізу ділової активності підприємства його необхідно доповнювати аналізом ділової активності персоналу .

Відносно аналізу ділової активності, то вітчизняна теорія і практика досі не виробили системи чітких показників для характеристики ділової активності. Але аналіз методик різних науковців свідчить, що автори пропонують для оцінювання ділової активності схожі показники, лише з різним ступенем деталізації.

Методики оцінювання ділової активності, запропоновані окреми-ми науковцями, в цілому включають наступні напрями: 1. Перевірка додержання так званого «золотого правила економ-міки підприємства», відповідно до якого темп зростання прибутку має бути більшим за темп зростання обсягу реалізації, а останній в свою чергу має бути більшим за темп зростання вартості активів. 2. Розрахунок коефіцієнта стійкості економічного зростання, на величину якого прямо впливають такі фактори як: частка реінвестованого прибутку, рентабельність продаж, ресурсовіддача, коефіцієнт фінансової залежності. 3. Розрахунок коефіцієнтів обертання активів і пасивів, які характеризують швидкість їх кругообігу за період. 4. Розрахунок інших пов'язаних із предметом дослідження показників, таких як: а) показники ефективності господарської діяльності (рентабельності та окупності витрат і капіталу); б) показники комплексного оцінювання дебіторської та кредиторської заборгованості; в) показники ділової активності персоналу підприємства; г) показники виконання планових завдань тощо.

Узагальнюючи поняття «ділова активність», спираючись на наведені у цій статті погляди науковців, ми дійшли висновку, що у широкому розумінні ділова активність означає весь комплекс заходів, спрямованих на укріплення підприємства на ринках продукції, праці та капіталу.

Ділова активність на ринку продукції виражається передусім у збільшенні обсягів виробництва та реалізації при одночасній мінімізації виробничих витрат до граничного рівня. Метою підприємства на ринку праці має бути залучення достатньої кваліфікованої робочої сили, що забезпечить суттєвий приріст продуктивності праці та вихід підприємства на вищий рівень організації та управління виробництвом. Просування підприємства на ринку капіталу пов'язане з необхідністю залучення зовнішніхджерел фінансування (кредитів фінансових установ, підприємств та інших кредиторів) в процес розширеного відтворення.

На нашу думку аналіз ділової активності підприємства доцільно проводити в такій послідовності: 1. Загальне оцінювання ділової активності як за якісними критеріями, так і за допомогою кількісних показників. 2. Аналіз і оцінка стійкості економічного зростання. 3. Розрахунок показників ефективності господарської діяльності. 4. Комплексна оцінка

ділової активності підприємства за системою показників оборотності активів і пасивів. 5. Аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості. 6. Поглиблений аналіз ділової активності за допомогою показників ділової активності персоналу, показників виконання планових завдань, інших статистичних і прогностичних показників.

Запропонована методика аналізу ділової активності має стратегічне значення для певного виду суб'єктів ринкових відносин. Разом з тим, що для суб'єктів господарювання в сфері малого та середнього бізнесу проводити комплексне оцінювання фінансового стану, що як відомо, ґрунтується на використанні одночасно великої кількості показників і відзначається складною методологією розрахунків, незавжди доцільно. У більшості випадків задля забезпечення керівництва таких суб'єктів господарювання швидкою та ґрунтовною інформацією про фінансовий стан підприємства таке деталізоване оцінювання доцільно замінити на дещо спрощений за методикою розрахунку аналіз ділової активності.

Отже, результати аналізу ділової активності небезпідставно можна визнати основним джерелом для прийняття управлінських рішень керівниками малих та середніх за обсягом діяльності підприємств, що дає змогу оптимізувати ефект від впровадження управлінських рішень та витрату на організацію та роботу фінансового відділу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кірейцев Г. Г. Фінансовий менеджмент: Навч. посіб. К.: ЦУЛ, 2002. 496 с.
2. Тютюнник Ю. М. Фінансовий аналіз бізнесу: Навч. посіб. Полтава: ІнтерГрафіка, 2004. 288 с.

УДК 338.24:330.3

НАПРЯМКИ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ

Кубецька Ольга Миколаївна,
доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент
ostapenko13@ukr.net

Остапенко Тетяна Миколаївна,
доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент
ostapenko13@meta.ua

Проблема аналізу фінансового стану підприємства та його оцінки є актуальною і сьогодні, оскільки, з одного боку, він є результатом діяльності підприємства, тобто його досягнення, а з іншого – визначає передумови розвитку підприємства. Потребу такого аналізу можна пояснити, насамперед, тим, що досить часто підприємства не здатні правильно оцінити свій фінансовий стан, що в майбутньому створює серйозні перешкоди для здійснення його ефективної діяльності. Тому це питання досліджували багато вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема Т. А. Обущак, О. Л. Хотомлянський, П. А. Знахуренко, О. А. Сметанюк та ін. Зазначимо, що особливу увагу приділено питанням, пов'язаним не тільки з аналізом фінансового стану, а й з його оцінкою та управлінням [1].

Необхідність та значення оцінки фінансового стану підприємства зумовлені потребою систематичного аналізу та вдосконалення роботи за ринкових відносин, переходу до самоокупності, самофінансування, потребою в поліпшенні використання фінансових ресурсів, а також пошуком у цій царині резервів зміцнення фінансової стабільності підприємства.

Оцінку фінансового стану підприємств здійснюють безпосередньо за низкою методик, розроблених міністерствами (відомствами), Національним Банком України та комерційними банками.

Фінансовий стан підприємства характеризується сукупністю показників, ієрархічно пов'язаних між собою. Нижній рівень їхньої ієрархії характеризується вартісними показниками балансу і фінансових результатів підприємства, поданих в абсолютному чи відносному виразах. Одиничні показники, розташовані на вищому рівні системи, характеризуються фінансовими коефіцієнтами, що подаються в абсолютному виразі.

Найпростішим методом оцінки i -го одиничного показника діяльності підприємства є нормування показників, яке виконують за формулою:

$$K_i = \frac{P_i}{P_{i\text{норм}}}, \quad i = \overline{1, n}, \quad (1)$$

де: K_i – одинична оцінка фінансового стану підприємства за i -им показником;

P_i – фактичне значення i -го фінансового коефіцієнта $i = 1, n$;

$P_{i\text{норм}}$ – нормативне значення i -го фінансового коефіцієнта;

n – загальна сукупність оцінних показників.

Цей метод використовують, якщо зростання одиничних показників приводить до зростання одиничних оцінок (обсяг виробництва, прибутку, продуктивності праці та ін.).

Якщо зменшення показника приводить до зростання оцінки (собівартість продукції, витрати на 1 гривню товарної продукції та ін.), використовують формулу:

$$K_i = \frac{P_{i\text{норм}}}{P_i}, \quad i = \overline{1, n}, \quad (2)$$

Нормування одиничних показників фінансового стану підприємства в кожному періоді здійснюють на основі їхнього порівняння з нормативним значенням, а в разі їхньої відсутності – з найкращими значеннями показника за досліджуваний минулий період. Якщо нормативне значення одиничного показника відповідає якомусь інтервалу, то за норматив беруть значення середини інтервалу [2].

Діагностика фінансового стану дає змогу оцінити достовірність поточного фінансового обліку та звітності, створює базу для висування гіпотез про закономірності і можливість нестійкого фінансового стану.

Питання відбору показників, що найоб'єктивніше відображають тенденції зміни фінансового стану, розв'язує кожне підприємство самостійно.

Однак будь-який набір, зазвичай, складається з чотирьох груп:

- показники ліквідності;
- показники стійкості;
- показники рентабельності (прибутковості);
- показники ділової активності (обіговості).

У більшості літературних джерел платоспроможність підприємства визначають за такими основними показниками: коефіцієнт поточної платоспроможності; коефіцієнт проміжної платоспроможності; коефіцієнт абсолютної платоспроможності.

Коефіцієнт поточної платоспроможності визначає, який обсяг грошових ресурсів є в наявності у підприємства на момент здійснення оцінки. Основною метою використання цього показника є визначення можливостей погашати поточні зобов'язання та визначення резерву ліквідних активів для погашення зобов'язань підприємства в разі незбалансованості його грошових потоків. Застосування коефіцієнта проміжної платоспроможності в практиці здійснення оцінки платоспроможності передбачає визначення можливості погашення поточних зобов'язань за найбільш критичного положення підприємства, оскільки передбачає уникнення впливу його запасів. У визначенні рівня коефіцієнта абсолютної платоспроможності враховують високоліквідні цінні папери [2].

Для оцінки фінансового стану підприємства важливими є показники фінансової стійкості, насамперед показники оцінки структури капіталу: коефіцієнт автономії, коефіцієнт фінансової залежності, коефіцієнт концентрації залученого капіталу, коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт довготермінового залучення позикового капіталу.

Не менш важливу роль відіграє аналіз ефективності використання активів з урахуванням того, що саме від швидкості їх перетворення в грошову готівку залежить платоспроможність підприємства. Ефективність використання активів характеризується їх обіговістю. Найчастіше для виміру обіговості обігових коштів використовують такі показники: тривалість одного обігу в днях; коефіцієнт обіговості обігових коштів; коефіцієнт закріплення чи завантаження обігових коштів.

Для оцінки ефективності господарської діяльності переважно використовують показники прибутковості, які доцільно об'єднувати в такі групи: показники, що ґрунтуються на витратному та ресурсному підходах; показники, що характеризують прибутковість продажів.

Рентабельність власного капіталу дає змогу визначити ефективність використання капіталу, інвестованого власниками, та порівняти цей показник з можливим отриманням доходу від вкладення цих коштів в інші цінні папери.

Отже, здійснений огляд наявних у теорії та практиці підходів до оцінки фінансового стану підприємства свідчить про потребу подальшого розгляду та розроблення цього питання як з теоретичної, так із практичної точок зору. На основі досліджень сформульоване власне бачення сутності оцінки фінансового стану підприємства. Визначено, що в сучасних умовах функціонування підприємств потрібною є всебічна оцінка фінансового стану, яка визначає доцільність врахування, поряд з такими напрямками оцінки, як платоспроможність, фінансова стійкість, ділова активність, прибутковість підприємства, такого напрямку, як рівень фінансового ризику.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аверіна М. Ю. Аналіз та оцінка фінансового стану підприємства: шляхи покращення. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 9. С. 92-100.
2. Пітінова А. О. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства: сутність і необхідність. *Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ, Серія: Економічні науки*. 2013. № 4. С. 379-389.

УДК 657.62

ЛІКВІДНІСТЬ І ПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

Кубецька Ольга Миколаївна,
доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент
ostapenko13@ukr.net

Остапенко Тетяна Миколаївна,
доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент
ostapenko13@meta.ua

Створення і розвиток в Україні ринкової інфраструктури суттєво змінюють економічне, інформаційне і правове середовище функціонування підприємств, зміст їхньої фінансової діяльності.

Критеріями оцінки фінансового стану підприємства у короткостроковій перспективі є його ліквідність та платоспроможність, тобто можливість своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за поточними зобов'язаннями.

Проте не в кожному підприємстві України проводиться аналіз його ліквідності і платоспроможності, а здійснення управління ними взагалі зустрічається рідко. Від управління ліквідністю і платоспроможністю залежить загальний фінансовий стан господарства і, що найголовніше, в разі відсутності такого управління виникає можливість банкрутства [1].

Зберегти свої позиції за ринкової економіки підприємства можуть завдяки нормальній фінансовій діяльності, головними функціями якої є об'єктивний фінансовий аналіз, планування та прогнозування господарської діяльності.

Успіх фінансової діяльності віддзеркалює добрий (міцний, стійкий, задовільний) фінансовий стан підприємства. Проте він може бути нестійким, незадовільним, тобто коли мають місце ті чи інші недоліки у фінансовому управлінні.

Ліквідність підприємства - це його здатність швидко продати активи й одержати гроші для оплати своїх зобов'язань.

Ліквідність - поняття більш широке, ніж платоспроможність. Під ліквідністю балансу розуміють ступінь покриття платіжних зобов'язань підприємства його активами (платіжними засобами), строк перетворення яких в грошові кошти відповідає строку погашення зобов'язань. Ліквідність балансу відображає можливість швидкої мобілізації власних коштів для своєчасної і повної сплати боргів. Ліквідність балансу залежить від ліквідності активів. Рівень ліквідності активів пов'язаний із часом, необхідним для перетворення їх у грошові кошти. Чим менша тривалість періоду, протягом якого даний вид активів трансформується в грошові кошти, тим вищим є рівень його ліквідності.

Категорія ліквідності має свій якісний і кількісний вимір, який може бути оцінений через конкретні показники та їх величини. Якщо ліквідність – це спроможність окремих активів, як об'єктів можливих платіжних засобів, перетворюватися в гроші, то рівень ліквідності визначають показники структури розміщення фінансових ресурсів за якісними видами активів відповідно до їх ліквідності. За об'єктами активів це можуть бути грошові кошти, дебіторська заборгованість і товарні запаси [1].

Ліквідність поділяється за такими ознаками:

I. За швидкістю перетворення активів в грошові кошти, (ліквідністю) поділяють на такі групи:

- 1) високоліквідні, або найбільш ліквідні активи; (A1)
- 2) середньоліквідні, або активи, що швидко реалізуються; (A2)
- 3) низьколіквідні, або активи, що повільно реалізуються; (A3)
- 4) важколіквідні, або активи, що важко реалізуються. (A4)

II. За ознакою терміновості оплати пасиви балансу, або зобов'язання, поділяються на:

- 1) найбільш термінові зобов'язання, або негайні пасиви; (П1)
- 2) короткострокові зобов'язання, або короткострокові пасиви; (П2)
- 3) довгострокові зобов'язання, або довгострокові пасиви; (П3)
- 4) постійні зобов'язання, або постійні пасиви. (П4)

Баланс вважається абсолютно ліквідним, якщо виконуються такі співвідношення:

$$A1 > П1; A2 > П2; A3 > П3; A4 < П4$$

Головним критерієм для визначення фінансового стану підприємства є платоспроможність.

Явище платоспроможності надзвичайно різноманітне за своїми зовнішніми проявами та наслідками для підприємства. У цьому зв'язку доцільно класифікувати види платоспроможності за окремими ознаками:

- 1) залежно від характеру та інформаційної бази дослідження:

–статична платоспроможність - досліджується в певному часовому періоді й характеризує здатність підприємства до виконання планових платежів та термінових

зобов'язань за рахунок наявних залишків грошових активів. Інформаційною базою оцінки статичної платоспроможності є бухгалтерський баланс, в якому фіксується стан активів і пасивів підприємства;

– динамічна платоспроможність - її оцінка здійснюється на підставі аналізу грошового обігу підприємства, тобто визначення та порівняння розмірів вхідного (надходження грошей) та вихідного (витрачання грошей) грошових потоків підприємства протягом певного періоду часу.

2) залежно від періоду оцінки:

- фактична платоспроможність - характеризує платіжні можливості підприємства на дату або протягом періоду оцінки;

- перспективна платоспроможність - визначає потенційні можливості виконання платіжні зобов'язання, враховуючи прогнози надходження та необхідні грошові витрати протягом майбутнього періоду.

3) залежно від підходу до визначення обсягу платіжних засобів підприємства:

- грошова платоспроможність - тільки за рахунок наявних грошових коштів;

- розрахункова платоспроможність - за рахунок наявних грошових коштів та можливих (реальних) джерел їх зростання (коштів у розрахунках);

- майнова (потенційна) платоспроможність - за рахунок усіх видів оборотних активів підприємства (у разі їх умовного продажу).

4) залежно від підходу до визначення необхідного обсягу витрачання грошових коштів:

- боргова (бухгалтерська) платоспроможність - використовується для оцінки можливості виконання зовнішніх (термінових) зобов'язань;

- поточна платоспроможність - використовується для оцінки можливості продовження фінансування поточної діяльності;

- загальна платоспроможність - використовується для оцінки ступеня покриття зовнішніх (термінових) зобов'язань та планових витрат [2].

В сучасних умовах ліквідність та платоспроможність підприємства вважається найважливішою умовою їхньої господарської діяльності. Тому виявивши всі негативні чинники які впливають на ліквідність та платоспроможність, є можливість ефективно усунути їх та запобігти подальшого виникнення.

Враховуючи те, що активи, яким притаманна різна ступінь ліквідності, формують основу платоспроможності, можна вважати поняття «ліквідність» якісною характеристикою платоспроможності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бержанір І. А. Діагностика показників ліквідності підприємств. Фінансове забезпечення сталого розвитку економіки України: колективна монографія / за ред. Слатвінського М. А. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2016. 151–156 с.

2. Сарапіна О. А. Системний аналіз фінансового стану підприємства: методика та напрями вдосконалення. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2012. № 2. С. 47–58.

РОЛЬ ПОКАЗНИКІВ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

Кубецька Ольга Миколаївна,

доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент
ostapenko13@ukr.net

Падалка Ганна Владиславівна,

ЗВО, спеціальності 051 «Економіка»
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Розвиток ринкових відносин в Україні призводить до відповідальності та самостійності підприємств й інших суб'єктів ринку у розробленні та ухваленні ефективних управлінських рішень, які сприяють забезпеченню позитивного ефекту діяльності господарства, який полягає, насамперед, у максимізації прибутку, економії живої та уречевленої праці, забезпеченні внутрішнього та експортного потенціалу тощо. Тому прийняття і реалізація управлінських рішень значною мірою залежить від об'єктивної, своєчасної та всебічної оцінки фінансового стану підприємства загалом і ділової активності зокрема. Питання ділової активності та окремі показники, якими можна її охарактеризувати в якості оціночних коефіцієнтів, не залишаються поза увагою науковців, проте розроблені не достатньо. Отже, актуальність теми статті зумовлена необхідністю дослідження теоретичних та прикладних проблем ділової ділової активності.

«Ділова активність» досить широке поняття й охоплює практично всі аспекти роботи підприємства. За економічним змістом її можна розглядати як у широкому, так і у вузькому значенні.

У широкому розумінні ділова активність означає весь спектр зусиль, спрямованих на просування підприємства на ринках продукції, праці, капіталу [4, с. 154]. Тому для підвищення ділової активності керівники підприємств повинні докладати максимум зусиль для поліпшення договірної роботи, умов бізнесу, розширення інформаційного поля. У вузькому розумінні, тобто при аналізі фінансово-господарської діяльності, ділова активність підприємства – рівень розвитку його виробничої і комерційної діяльності.

Іншими словами, виділяють ділову активність щодо мобілізації внутрішніх ресурсів економічного зростання та активність у зовнішньому економічному середовищі. Внутрішня активність виражається у зростанні економічного потенціалу підприємства (збільшення обсягів випуску та продажу продукції) та підвищенні ефективності його використання. Активність підприємства у зовнішньому економічному середовищі оцінюється сукупністю кількісних і якісних параметрів, серед яких частка на ринку підприємства, обсяги поставок на експорт, динаміка фондової активності, імідж підприємства, його соціальна активність.

Головними якісними і кількісними характеристиками ділової активності підприємства є: широта ринків збуту продукції, включаючи наявність постачань на експорт, репутація підприємства, забезпечення заданих темпів росту основних показників господарської діяльності, рівень ефективності використання ресурсів (капіталу), стійкість економічного росту.

Система показників оцінки ділової активності має свою класифікацію:

- 1) ринково-орієнтовані показники оцінки діяльності підприємства;
- 2) темпові (динамічні) співвідношення;
- 3) показники ринкової та фінансової стійкості;
- 4) показники ефективності.

Необхідно зауважити, що єдиної методики визначення ринково-орієнтованих показників оцінки діяльності підприємства поки що не існує, але багато науковців працюють над дослідженням цієї проблеми. На нашу думку, ця група показників повинна враховувати:

– частку підприємства на ринку та її зміну, можливість активного впливу на рівень цін та витрат (експертна оцінка) та її зміна, рентабельність продажу та її зміна;

– наявність унікальної продукції, техніко-економічні параметри якої перевищують найкращі аналоги або відповідають їм: питома вага принципово нових прогресивних виробів у загальному їх обсязі та приріст; зміна обсягу та питомої ваги продукції вищої категорії якості в загальній продукції підприємства;

– стійкість зв'язків підприємства з клієнтами, партнерами: зміна обсягу реалізації продукції, зміна доходів (за умов очищення від інфляційної складової), гудвіл, здатність здійснювати маркетингові заходи, наявність зворотних зв'язків зі споживачами тощо.

Група темпових (динамічних) показників включає „золоте правило економіки підприємства” та основні результати фінансово-господарської діяльності підприємства.

“Золоте правило економіки підприємства” має вигляд:

$$T_{\Pi} > T_{\text{чд}} > T_A > 100\%, \quad (1)$$

де T_{Π} - темп (зниження) чистого прибутку;

$T_{\text{чд}}$ - темп зростання (зниження) чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);

T_A - темп зростання (зниження) вартості активів (валюти балансу) [1].

Підгрупа показників динаміки результатів фінансово-господарської діяльності має складатися з переліку показників для комплексної оцінки діяльності підприємства. Проте, на нашу думку, для оцінки ділової активності їх доцільно використовувати у формі коефіцієнтів зміни цих показників: зміна виручки від реалізації, зміна прибутку, зміна рентабельності, зміна рівня валового доходу, зміна рівня витрат обігу, зміна фондівіддачі, зміна продуктивності праці, зміна показників оборотності. Введення динаміки оцінки цих показників дозволить оцінити міру зусиль підприємства та його керівників у досягненні кінцевих результатів.

Ринкова та фінансова стійкість є визначальними аспектами характеристики підприємства. За допомогою показників цієї групи оцінюється склад джерел фінансування і динаміка співвідношення між ними. До складу показників цієї групи входять наступні коефіцієнти: коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності), коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт фінансового ризику (коефіцієнт фінансового лівериджу або плече фінансового важеля).

Показники групи ефективності визначають рівень напруженості діяльності і розкриваються через декілька підгруп: 1) підгрупа показників ефективності використання виробничих ресурсів: виробіток (продуктивність праці), фондівіддача; 2) підгрупа показників ресурсівіддачі: віддача основних виробничих засобів і нематеріальних активів, коефіцієнт ділової активності (показник ресурсівіддачі), коефіцієнт стійкості економічного зростання; підгрупа показників оборотності виробничих ресурсів: оборотність оборотних активів, оборотність капіталу (майна); оборотність власного капіталу, оборотність виробничих запасів, оборотність дебіторської заборгованості, оборотність авансованого капіталу, тривалість операційного циклу; підгрупа показників рентабельності підприємства: рентабельність капіталу (майна), рентабельність власного капіталу, період окупності власного капіталу; підгрупа показників рентабельності продукції (або ефективності управління): рентабельність чистого прибутку, рентабельність реалізації продукції, рентабельність всіх видів діяльності, рентабельність валового прибутку.

В обліково-аналітичній практиці можливості підприємства по розширенню основної діяльності за рахунок реінвестування власних коштів визначається за допомогою коефіцієнта стійкості економічного зростання, який показує якими темпами в середньому може розвиватися підприємство надалі, не змінюючи співвідношень, що вже склалися, між

різними джерелами фінансування, фондівдачею, рентабельністю виробництва, дивідендною політикою тощо.

Найбільш загальну оцінку рівня економічної ефективності діяльності підприємства дають показники рентабельності власного капіталу, які характеризують вплив прибутковості продукції і ділової активності підприємства на ефективність використання капіталу. Тобто ефективність управління в даному контексті виражається через показники прибутковості використання капіталу, які обумовлені політикою ціноутворення, рівнем собівартості реалізованої продукції та діловою активністю підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бланк І. А. Фінансовий менеджмент: Навчальний курс. К.: Ніка-Центр, Ольга, 2000. 528 с.
2. Данилюк М. О., Савич В. І. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 204 с.
3. Тютюнник Ю. М. Фінансовий аналіз бізнесу: Навч. посібник. – Полтава: ІнтерГрафіка, 2004. 288 с.

УДК 336.77.01

УПРАВЛІННЯ, ОЦІНКА ТА МЕТОДИ ЗАПОБІГАННЯ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Кубецька Ольга Миколаївна,

доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент
ostapenko13@ukr.net

Удовікова Богдана Валеріївна,

ЗВО, спеціальності 073 «Менеджмент»
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Ослаблення банківської системи України через посилення негативного впливу світової фінансової кризи певною мірою сприяло збільшенню проблем у діяльності всіх комерційних банків. Тому важливою складовою банківського менеджменту є стратегія управління ризиками. Вона повинна забезпечити мінімізацію можливих втрат при здійсненні банківської діяльності, яка в умовах ринкової економіки та конкуренції не можлива без ризику.

Істотне зростання ролі банків в економіці зумовлюватиме збільшення ризиків у їх діяльності. Таким чином щоб діяльність банківських установ була ефективною їм необхідно активно впроваджувати різні методи і системи управління ризиками [1].

Необхідність аналізу, оцінки величини ризиків банківського сектору виникає і в наслідок чіткого взаємозв'язку між станом банківської системи й економічним ростом країни. Ризики притаманні всім сферам банківської діяльності, але найпоширенішим видом ризиків, з яким постійно стикаються комерційні банки, є кредитний ризик.

Кредитування завжди було і залишається найприбутковішою функцією банку. Таким чином, ефективна методологія управління, насамперед, кредитними ризиками набуває першочергового значення в діяльності комерційного банку.

Актуальність даної проблеми обумовило підвищення інтересу вчених-економістів до зменшення кредитних ризиків і ризиків банківської системи взагалі. Загальні і спеціальні підходи до оцінки кредитних ризиків банку розглянуті в працях таких вітчизняних та зарубіжних авторів, як А. Б. Камінський, Д. Гриньков, М. Фрост Стівен, Бланк [2].

Ризиком у банківській діяльності зокрема є дії суб'єкта господарювання за непрозорих, невизначених обставин. Уникнути кредитного ризику не можливо, адже він залежить від об'єктивних, притаманних економіці конфліктних ситуацій.

Кредитний ризик – імовірність, що дебітор не зможе здійснити відсоткові платежі або виплатити основну суму кредиту відповідно до умов зазначені у кредитній угоді – є невід'ємною частиною банківської діяльності. Кредитний ризик означає що платежі можуть бути затримані або взагалі не виплачені, що, своєю чергою, може призвести до проблем у кругообігу грошових коштів і негативно позначитись на ліквідності банку [2].

Чинники які впливають на кредитні ризики можна віднести: загальний стан економіки (інфляції, стагнації), брак спеціалістів (компетентних у стратегії кредитних ризиків), недосконалість сучасної законодавчої бази.

При здійсненні кредитування банк неодмінно управляє ризиком. Управління кредитними ризиками з позицій комерційного банку можна представити як процес, що послідовно проходить наступні етапи:

- 1) вироблення стратегії управління кредитними ризиками;
- 2) ідентифікація (розпізнавання) ризику;
- 3) оцінка наслідків настання ризиків;
- 4) вибір рішень про управлінський вплив (тактика управління ризиками);
- 5) контроль і корегування управління кредитними ризиками [4].

Кожний з перерахованих вище етапів виконує визначені задачі і функції, у своїй сукупності формуючи методологію управління кредитними ризиками, стратегічний рівень аналізу.

Для мінімізації кредитного ризику банк може здійснювати багато заходів, забезпечуючи найоптимальніший вплив на ризик. Виділяють внутрішні і зовнішні способи зниження ризику. Внутрішні способи мінімізації кредитного ризику досить різноманітні і стосуються в основному внутрішньо-банківського кредитного менеджменту. Основними серед них є: оцінка кредитоспроможності позичальника, лімітування, нормування, диверсифікація, створення резервів.

Лімітування - це встановлення ліміту, тобто верхньої межі обсягів коштів, які надаються у позику одному клієнту.

Оцінка кредитоспроможності позичальника – аналіз репутації, порядності, професійних здібностей та матеріальної забезпеченості. У банківській практиці все більшого поширення набуває метод, що ґрунтується на бальній оцінці одержувача, яка ґрунтується на визначенні рейтингу клієнта.

Нормування кредитів має дві форми. Перша застосовується тоді, коли банк відмовляється надати позику позичальнику на будь-яку суму, навіть за умови, що позичальник погоджується платити вищу процентну ставку. Друга має місце тоді, коли банк готовий надати позику, але обмежує її розмір до суми, яка менша за ту, що хотів би отримати позичальник

Одним із найпоширеніших способів зниження рівня ризику (за кордоном) є страхування кредитних ризиків. Його сутність полягає в тому, що кредитор готовий відмовитися від частини доходів, аби уникнути ризику [3].

Ще одним способом є гарантія. Це письмове зобов'язання третьої сторони сплатити борг у разі відмови від сплати позичальником.

Таким чином, брак сітового досвіду з ефективного управління ризиками та поки законодавство не достатньо захищає комерційні банки від кредитних ризиків, вони мають самостійно піклуватися про свою стабільність.

Підводячи підсумок можна сказати, що для ефективної діяльності, для збереження ліквідності та платоспроможності банку вони повинні удосконалювати систему управління кредитним ризиком. Так як на виникнення ризику безпосередньо впливають зовнішні і внутрішні фактори (стан економіки, законодавство) які не завжди залежать від діяльності банку, тому вони обов'язково повинні враховуватися при кредитуванні. Це дасть змогу зменшити ризик неповернення кредиту. Кожна банківська установа повинна самостійно вибирати той чи інший метод оцінки та механізм мінімізації кредитного ризику. Це залежить

від основної діяльності банку його структури та фінансової стабільності. Неможливо точно сказати, який саме метод мінімізації кредитних ризиків буде найбільш ефективним і краще захищати від ризиків. Ефективне застосування усіх методів та шляхів мінімізації кредитних ризиків в поєднанні може слугувати для оптимізації кредитного ризику. Але банк повинен також враховувати стан своїх клієнтів тому, що саме вони і приносять прибуток банку. І великий тиск на них може призвести до відмови у співпраці та втрати значної частки прибутку. Не можна не врахувати при управлінні кредитними ризиками, сучасний стан системи законодавства. Вона є недосконалою і не дає змоги повністю захистити ні банківські установи ні клієнтів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Череп А. В. Управління кредитними ризиками як фактор підвищення ефективності банківської діяльності. *Економічний простір*. 2009. № 23/2. С. 44-49.
2. Пірог В. В. Особливості фінансових інструментів управління кредитними ризиками комерційних банків. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22.6. С. 235-240.
3. Єфремова Н. Ф., Золотарьова О. В., Окрема В. С. Напрями підвищення ефективності управління кредитними ризиками комерційного банку та їх мінімізації в контексті зростання його прибутковості. *Економічний простір*. 2012. № 59. С. 93-103.

UDC 657:05, 657:1, 338.4.

ACCOUNTING AND ANALYTICAL AND INFORMATION SUPPORT OF THE MECHANISM OF MANAGEMENT OF ECONOMIC ENTITIES

Levkina Ruslana Volodymyrivna,
professor, department of entrepreneurship and exchange activities,
State Biotechnological University,
doctor of economics, professor
levkina@3g.ua

Kotko Yana Mykolayivna,
senior lecturer, department of entrepreneurship and exchange activities,
State Biotechnological University,
candidate of economics sciences
kotkoyana@ukr.net

Levkin Artur Volodymyrovych,
docent, department of cybernetics and information technology,
State Biotechnological University,
candidate of technical sciences, docent
Artur.lav@3g.ua

The activity of economic entities is an important component of the national economy, which ensures the preservation of sovereignty and forms the basis of socio-economic and environmental development of the state as a whole and its regions in particular. Therefore, it is important to maximize the use of all possible levers of positive influence on their activities. Attention should be paid to the requirements for sectoral accounting and activity monitoring and the organization of accounting and analytical support of economic processes. An effective and efficient management mechanism for making rational managerial decisions aimed at improving the efficiency and competitiveness of national commodity producers. They must meet modern conditions and challenges, which include innovative challenges of accounting and analytical support of economic entities. This actualizes the need to analyze the peculiarities and problematic issues of accounting and analytical support of economic activity in Ukraine. Integration into the international business environment has led to the introduction of international standards of accounting and analytical support in Ukraine. For example, financial and economic and accounting statements aimed at

accounting for production and sales costs, i.e. to determine the cost of production, as well as the preservation of nominal financial and material capital, in the face of the emergence of innovative indicators of financial activity, led to transformational changes in the methods and organization of accounting and analytical support.

A significant contribution to the development of accounting and analytical support of economic activity and the study of information analysis in the accounting and analytical system of economic entities, made and summarized in the works of domestic and foreign scientists, in particular E. Altman, T. Bincharovskaya, D. Bliss, D. Van Horn, P. Gaidutsky, V. Zhuk, A. Ilchak, I. Karakoz, J. Cannon, V. Len, D. Middleton, N. Krasnikova [1], D. Norton, I. Parasy-Vergunenko, L. Panchenko, J. Richard, V. Samborsky, V. Strazhev, S. Tatur, A. Tereshchenko, O. Wall, I. Farion, R. Fowk, J. Horrigan, L. Shatkovskaya, A. Shish, and others. In addition, the results of in-depth studies of theoretical and methodological and organizational and methodological aspects of the analysis of economic activity of enterprises in a market economy were actively researched by such scientists as: V. Beaver, R. Brukhansky, O. Zorina, T. Kaminskaya, R. Kaplan, G. Kupalova, S. Legenchuk, P. Mikityuk, N. Olyadnychuk [2], M. Palyukh, P. Putsenteilo, N. Semenishena, L. Trinki, E. Helfert, N. Horunzhak, I. Sherr, V. Shvets and others. Due to the conducted scientific research, a number of problematic issues of organizational, methodological and practical plan, which contribute to improving the quality, efficiency and reliability of accounting and analytical support, which plays an important role in the growth of effective management in the subjects of economic management, are solved. Despite this, the formation of accounting and analytical support requires a systematic and comprehensive approach, which will allow to achieve high results in modern conditions. This characterizes the relevance of this publication, its timeliness and practical importance.

The available opportunities of the enterprise in achieving the set goals characterize the value of its potential, which is a set of property potential, financial potential, opportunities for their expansion. The institutional environment, its orientation on the expanded reproduction of intellectual resources and increasing the welfare of interested social groups and providing information needs of stakeholders, has a great influence. Accounting and analytical process in the enterprise management system transforms and minimizes the amount of information needed to make decisions, provides feedback of management decisions. Therefore, an effective management mechanism should be based on accounting and analytical support and include a set of methods, levers and tools adapted to the conditions of a particular entity, take into account its processes, provide reliable analytical data. Such data is necessary for planning, forecasting, diagnosis, management, control, monitoring and ensuring continuous improvement of processes, business operations and implementation of strategic actions [3, 4].

As the management system of business entities allows to reveal innovative prospects in modification of forms of accounting and analytical support of management of business entities and must be formed on the basis of new conceptual solutions, detailed forms of accounting and analytical support of management of business entities can be defined as follows. First - first, accounting and analytical support of managerial decisions, performing the transformation and transfer of information resources, should promote the circulation of socio - economic resources, ensure the requirements and interests of the owners of the enterprise in order to implement effective and rational decisions, maximize profits, capital preservation and business continuity. Secondly, accounting and analytical support should ensure the modification and provision of reliable statistical information about the condition and quality of company personnel, decision-making processes, human resource situation, market conditions, elements of marketing complex, market opportunities of a business entity. The third accounting-analytical support performs the task of transformation of information data, their monitoring, first of all, concerning mainly purchase, storage, delivery and transportation of commodity and raw material stocks of the enterprise [4].

Thus, the mechanism of enterprise management on the basis of accounting and analytical support should take into account the issues of modification and continuous monitoring of information resources. The main functions of such mechanism should be noted: operational - organizational (provides information about the presence of management problems and risks); planning - forecasting (provides prediction of certain events and prediction of the results of

management decisions); motivational and controlling (provides the process of solving management problems through the creation of a motivational mechanism and control over the performance of personnel duties). For practical provision of the above functions the following methods are the most effective: the method of analogies, which is based on the scientific and practical study of possible solutions built on the principles of analogues of the situation. to describe the problem situation depends primarily on the behavior of individual decision makers, regulatory method, based on the principles of effective choice and the rational sequence of stages in the formation of managerial decisions; method of the analysis, providing use of tools for revealing of signs of threat to functioning of the enterprise and carrying out analytical diagnostics of continuity of activity [6; 7].

Consequently, an effective mechanism of management of economic entities on the basis of accounting and analytical support and wide application of information allows ensuring the continuity of functioning and development of their socio-economic potential, achieving the goal on the basis of sound managerial decision-making and ensuring maximum profit. The result of global trends in modern management of economic entities is the awareness of the need to develop and implement innovative accounting and analytical support based on the use of the most complete, reliable accounting information for effective management decisions.

ЛІТЕРАТУРА

1. Краснікова Н. Г. Шляхи вдосконалення обліково-аналітичного забезпечення діяльності комунальних некомерційних підприємств охорони здоров'я. *Бізнес – Інформ*, 2020. № 9. С. 212–218. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-9-212-218>.

2. Оляднічук Н. В., Підлубна О. Л. Обліково-аналітичне забезпечення економічної діяльності суб'єкта підприємництва. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*, 2020. Вип. 33(2). С. 16-21.

3. Нагорна І. В. Обліково-аналітичне забезпечення оцінки фінансової стійкості підприємств торгівлі : монографія. – Харків : Іванченко І. С., 2020. 133с.

4. Levkina R., Petrenko A. Management of innovative marketing techniques as an effective business tool. *Agricultural and Resource Economics*. 2019. Vol. 5. № 1. P.37-47.

5. Часовнікова Ю. С. Система обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія і практика»*. Харків, 2020. С. 440-442.

6. Герасимович А. М. Нові інструменти обліково-аналітичного забезпечення управління сучасним підприємством. *Інвестиції: практика та досвід*, 2019. № 7. С. 13–16.

7. Любар О. О. Облікове забезпечення управління розрахунками з контрагентами за товарними операціями. *Агросвіт*, 2020. № 1. С. 48–60.

УДК 658.1.338:334

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Левковець Наталія Петрівна,
доцент кафедри фінанси, облік і аудит
Національного транспортного університету,
кандидат економічних наук, доцент
nlp08@ukr.net

Ефективність діяльності підприємства залежить від багатьох параметрів — ступеня розвиненості виробництва, поділу і кооперації праці, використання результатів науково-технічного прогресу, економічних ресурсів, форм стимулювання високопродуктивної праці тощо, але в першу чергу — від ступеня інтегрування зазначених факторів під час їх використання. Справа в тому, що застосування того чи іншого фактора поза зв'язком з іншими ще не забезпечує оптимального економічного розвитку підприємства.

Управління на підприємствах здійснюється у двох сферах: виробничо-технічній, коли виконуються роботи з організації, координації та регулювання виробничого процесу, та соціально-економічній, коли регулюються взаємовідносини між учасниками виробничого процесу в умовах поділу і кооперації праці, формування відносин між управлінцями та виконавцями.

Управління як процес, або функція, може відбуватися лише за допомогою спеціального апарату, який відповідає за збереження, цільове використання ресурсів, здійснює контроль за роботою виконавців щодо виконання програми бізнес-плану та господарських операцій технологічного процесу підприємницької діяльності.

Виробничий процес є об'єктом, а апарат управління – суб'єктом управління.

Управління – це цілеспрямований вплив апарату управління суб'єкта господарювання на трудовий колектив для досягнення поставленої мети [1].

Суб'єкт господарювання складається з діючих на засадах внутрішнього госпрозрахунку виробничих підрозділів (виробництв, цехів, відділень, дільниць, бригад, бюро, лабораторій тощо), а також апарату управління (управлінь, відділів, бюро, служб тощо). У внутрішньому економічному механізмі підприємства вони складають його функціональні підрозділи. Підприємство для виконання окремих своїх функцій вправі створювати філії, представництва, відділення, агентства, структурні одиниці та інші відокремлені підрозділи. Підприємство може створювати і допоміжні підрозділи.

Функції та права кожного із вказаних структурних підрозділів підприємства визначаються затвердженими у встановленому порядку керівником підприємства положеннями про них.

За загальним правилом органи управління підприємством згідно розподілу власних повноважень поділяються на вищі (законодавчі), виконавчі та контрольні. До компетенції вищих органів управління підприємством – загальних зборів його засновників відноситься вирішення стратегічних питань його діяльності, що впливають на суттєві основи його діяльності чи діяльності засновників. Виконавчі органи вирішують тактичні питання, в тому числі пов'язані з щоденною діяльністю. При здійсненні визначених в установленому порядку вищим органом для них повноважень вони йому підзвітні та підконтрольні. Контрольним органом, за загальним правилом, є ревізійна комісія, яка обирається загальними зборами та підзвітна перед ними. В підприємствах, заснованих на власності однієї особи, засновники безпосередньо здійснюють керівництво підприємством самостійно або через уповноважену ними особу.

Управління підприємством здійснюється відповідно до його установчих документів на основі поєднання прав власника (стосовно господарського використання його майна та отримання прибутку) і самоврядування трудового колективу. При цьому власник підприємства здійснює свої права по управлінню безпосередньо сам або через уповноважені ним органи. Останні вправі делегувати це право органу управління – раді підприємства (правлінню), чи іншому передбаченому установчими документами органу. Безпосередньо у всіх зовнішніх правовідносинах інтереси підприємства представляє його керівник. Керівник наймається чизначається власником підприємства. В корпоративних підприємствах він може обиратись. З керівником власником чи уповноваженим ним органом укладається трудовий договір (контракт), в якому визначаються права, строк, обов'язки та його відповідальність перед власником та трудовим колективом, умови матеріального забезпечення та звільнення з посади. Керівник підприємства самостійно вирішує питання діяльності підприємства, за виключенням тих, що віднесені установчими документами до компетенції інших органів управління підприємством [2].

Рішення по соціально-економічним питанням стосовно діяльності підприємства розробляються та приймаються його органами управління за участю трудового колективу чи уповноважених ним органів. Останніми може бути Рада трудового колективу, її голова, а частіше профспілковий орган. В тому разі, коли підприємство діє на корпоративних засадах, вищим керівним органом підприємства є загальні збори власників. Управлінську систему підприємства необхідно розглядати як динамічний процес, бо її форми, методи і функції

перебувають під впливом багатьох факторів: масштабу підприємства, рівня прибутковості і конкурентоспроможності і т. д.

ЛІТЕРАТУРА

1. Економіка підприємства / Підручник / За загальною редакцією д.е.н. проф. Л. Г. Мельника – Суми: ВТД "Університетська книга" 2014.

2. Управління економічними та соціальними процесами підприємства: Монографія Харків: Вид. ХДЕУ, 2012.

УДК 657

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

Мочebroда Оксана Анатоліївна,

старший судовий експерт
сектору економічних досліджень
Волинський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України
vtgebzd@ukr.net

На сучасному етапі розвитку економіки однією із проблем є адаптація системи бухгалтерського обліку до потреб управління, що включає в себе вирішення управлінських завдань в сферах ціноутворення, управління витратами, вартістю суб'єкта господарювання, його ризиками, соціальними та екологічними аспектами господарської діяльності.

Разом з тим, одним із напрямків удосконалення бухгалтерського обліку як засобу інформаційної підтримки управління є узгодження процедур обробки облікових даних та підготовки облікової інформації, що узагальнюється в бухгалтерській звітності, із методичними підходами до стратегічного управління на основі збалансованої системи показників.

З метою підвищення ефективності господарювання, саме бухгалтерський облік як частина інформаційної системи, здатний забезпечити необхідну інформацію для контролю, аналізу альтернативних варіантів управлінських дій

За допомогою бухгалтерських рахунків та проведення відбувається систематизація облікової інформації в розрізі об'єктів чи процесів, здійснюється відображення взаємозв'язків між об'єктами, деталізація облікової інформації про об'єкти в розрізі функціональних ознак. Це дає можливість отримання даних про зміни функціонування активів, пасивів, доходів, витрат та фінансових результатів підприємства.

Саме дані облікових реєстрів можуть стати основою у побудові різноманітних форм управлінської бухгалтерської звітності, зміст показників яких відповідає інформаційним запитам управлінського персоналу [1].

Обліково-аналітичне забезпечення є складовою інформаційного забезпечення підприємства і представляє собою цілісну інформаційну систему, мета якої – забезпечення якісною та своєчасною економічною інформацією зацікавлених зовнішніх і внутрішніх користувачів з метою прийняття інформаційно обґрунтованих управлінських рішень для забезпечення стійкого розвитку підприємства.

Сукупність елементів, пов'язаних між собою та об'єднаних в єдине ціле та являє складну систему є бухгалтерський облік. Він виступає ланкою яка зв'язує господарську діяльність підприємства та осіб, які приймають рішення. Саме бухгалтерський облік виконує ряд завдань, а саме:

- вимірює господарську діяльність шляхом реєстрації даних про неї для подальшого використання;
- обробляє дані та інтерпретує їх таким чином, щоб вони набули практичної корисності;

▪ передає у вигляді звітів інформацію тим, хто використовує її для прийняття управлінських рішень [2].

На кожному рівні прийняття управлінського рішення на підприємстві неможливе прийняти без детального обліку, економічного контролю та аналізу як фінансового складу підприємства в цілому, так і окремих його складових частин. Це покликано забезпечити необхідною інформацією управлінський персонал підприємства, який відповідає за планування, організацію, контроль та аналіз господарсько-фінансових операцій і приймає в межах своєї компетенції різноманітні адміністративні рішення [1].

ЛІТЕРАТУРА

1. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський фінансовий облік : [підручник] / [Ф. Ф. Бутинець та ін.] ; під заг. ред. [і з передм.] Ф. Ф. Бутиця. – 8-ме вид., доп. і перероб. – Житомир : ПП «Рута», 2009. с. 912. URL: <https://studopedia.org/11-11466.html> (дата звернення: 13.06.2022).

2. Сопко В. В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: [навч. посіб.] / В. В. Сопко. – К. : КНЕУ, 2006. с. 526. URL: <https://www.twirpx.com/file/127999/> (дата звернення: 13.06.2022).

3. Гоголь Т. А. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємств малого бізнесу : монографія / Т.А. Гоголь. – Чернігів : Видавець Лозовий В.М., 2014. 384 с. URL: <https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/Hohol-Oblik-analit-upr-na-MP-MON-1.pdf> (дата звернення: 13.06.2022).

УДК 657

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНА СИСТЕМА В СУЧАСНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ ПІДПРИЄМСТВ

Новак Ольга Юріївна,

судовий експерт

сектору економічних досліджень

Волинський науково-дослідний

експертно-криміналістичний центр МВС України

vtgebzd@ukr.net

В сучасних умовах економіки зростає роль інформації в забезпеченні менеджменту організації. На сьогодні облікова та аналітична інформація повинна забезпечувати досягнення поставлених цілей і завдань, які використовуються на різних рівнях управління підприємством. Для цього необхідно сформувати та реалізувати обліково-аналітичну систему.

Завданнями обліково-аналітичної системи є визначення кінцевого результату діяльності суб'єкта господарювання в необхідні для управлінців терміни, забезпечення контролю за використанням ресурсів на рівні підприємства та центрів відповідальності [2].

Необхідно зазначити, що система обліково-аналітичного забезпечення є складовою загальної системи управління, вона базується на даних бухгалтерського обліку і економічного аналізу. Це система, що створюється у результаті формування інформації, джерелами якої є облікові та звітні дані бухгалтерського та інших видів обліку.

Її суть полягає в об'єднанні облікових та аналітичних операцій в один процес, проведення оперативного мікроаналізу, забезпеченні безперервності даного процесу і використанні його результатів при формуванні рекомендацій для прийняття управлінських рішень. При цьому загальна методологія і нормативні положення обліку і аналізу удосконалюються для раціонального використання в єдиній обліково-аналітичній системі [3].

Основними елементами обліково-аналітичної системи в сучасному менеджменті підприємства є сукупність наступних складових: обліку, аналізу та аудиту. Головним

елементом обліково-аналітичної системи є бухгалтерський облік, який включає управлінський та фінансовий облік, та виступає одним з основних джерел економічної інформації, що характеризує фактичний стан справ на підприємстві [2].

Бухгалтерський облік є системою інформації про стан та рух ресурсів підприємства, характер та результати господарської діяльності.

Фінансовий облік призначений для узагальнення фінансових даних бухгалтерських записів і надання їх у формі річних звітів різним користувачам. Даний вид обліку пов'язаний із забезпеченням інформацією зовнішніх користувачів: органів державного регулювання та контролю, інвесторів, банківських та інших кредитних установ, постачальників, замовників тощо. Дані фінансового обліку є найбільш достовірними й доступними. Проте, ця інформація не є повною, оперативною і достатньою для прийняття рішень та повинна бути доповнена іншими видами інформації, яка формується в системі управлінського обліку [1].

Управлінський облік охоплює всі види облікової інформації, необхідної для управління в середині підприємства. Дана інформація повністю розкриває економічні, технічні і технологічні особливості виробничих процесів і подальших можливостей виробництва, наявні внутрішньовиробничі відносини, ресурси та фінансові можливості. Основна мета управлінського обліку полягає в забезпечення інформації менеджерів, відповідальних за досягнення конкретних виробничих показників, для підготовки та розробки можливих альтернативних варіантів для прийняття оптимальних управлінських рішень.

Аналіз інформації, як елемент обліково-аналітичної системи, ділиться на фінансовий та управлінський. Фінансовий аналіз – елемент фінансового обліку, що забезпечує інформацією зовнішніх користувачів на основі даних публічної бухгалтерської звітності.

Головною метою управлінського аналізу, є постійне економічне забезпечення контролю за раціональністю функціонування всієї господарської системи, виконанням виробничої програми, реалізації продукції, виявленні можливостей зниження витрат на виробництво продукції та зростання його прибутковості [2].

Ефективна робота суб'єктів господарської діяльності в умовах ринкових відносин зумовила виникнення нової форми незалежного контролю – аудиту, в процесі аудиту перевіряється правильність, достовірність і точність ведення бухгалтерського обліку, що дає змогу отримати інформацію, за допомогою якої користувач може реально оцінити фінансово-господарську діяльність на підприємстві і, проаналізувавши її, внести своєчасні корективи в діяльність підприємства для підвищення його ефективності.

На практиці існує аудит зовнішній, який здійснюється незалежними сертифікованими аудитором на договірній основі, та внутрішній, що виконується висококваліфікованими працівниками самого підприємства. Велике значення для прийняття оптимальних тактичних та стратегічних рішень в управлінні має саме внутрішній аудит, оскільки він за вимогою керівництва підприємства здійснює оцінку господарсько-фінансової діяльності підприємств, його структурних підрозділів, фінансової стратегії, рентабельності комерційних угод, реалізації нових видів продукції [4].

Безперервне використання прийомів та елементів аудиту в процесі формування облікової інформації дозволяє своєчасно виявити та виправити здійснені відхилення та помилки, що, в свою чергу, забезпечує якість оперативного аналізу та пов'язаних з ним управлінських рішень.

Вагомою характеристикою системи обліково-аналітичного забезпечення управління суб'єктом господарювання є сукупність підсумкової інформації про

стан і результати діяльності, що відображаються у формах фінансової та внутрішньогосподарської звітності. Доцільно наголосити на тому, що обліково-економічне забезпечення, яке дає змогу формувати неупереджену економічну інформацію для користувачів різних рівнів і запитів, формується із сукупності підсистем обліку, аудиту, контролю, аналізу, планування.

Таким чином, інформаційним забезпеченням управління діяльністю підприємства повинна стати належним чином побудована обліково-аналітична система, яка являє собою сукупність облікової інформації та отриманих на її базі аналітичних даних, які сприяють

прийняттю управлінських рішень на різних рівнях. Основним принципом, що забезпечує ефективність функціонування обліково-аналітичної системи, є безперервність взаємодії її складових: обліку, аналізу та аудиту. В обліково-аналітичній системі організації відбуваються часткові перебудови у відповідь на зміни у техніці та технології отримання і оброблення інформації та потреб менеджерів в інформації для управління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сопко В. В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2006. – 526 с.
2. Юзва. Р. П. Облік і фінанси АПК: освітній портал URL: <https://magazine.faaf.org.ua/oblikovo-analitichna-sistema-informaciyne-zabezpechennya-upravlinnya-pidpriemstvom.html>
3. Попова П. В., Маслов Б. Г., Маслова И. А. Основные теоретические принципы построения учетно-аналитической системы // Финансовый менеджмент. – 2003. - № 5. – С. 8-15.
4. Гончарук Я.А., Рудницький В.С. Аудит: Навч. посіб. – К.: Знання, 2007. – 443 с.

УДК 339. 353

ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ТОВАРНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА

Остапенко Тетяна Миколаївна,
доцент кафедри економіки, підприємництва
та управління підприємствами
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара,
кандидат економічних наук, доцент
ostapenko.t@ef.dnu.edu.ua

Тімар Володимир Сергійович,
студент
факультету економіки
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара
timar.v@ef.dnu.edu.ua

Економічна категорія «товарна політика підприємства» може широко трактуватись, в залежності від аспектів на які спирається визначення. В наукових джерелах з економіки міститься достатньо велика кількість різноманітних підходів та точок зору на змістовну сутність товарної політики. До товарної політики відносять управління асортиментом, модифікацію та вдосконалення наявних товарних продуктів, виведення з виробництва застарілих, управління якістю продукції, забезпечення її конкурентоспроможності. На основі узагальнення визначень різних вчених можна систематизувати різні підходи до трактування сутності товарної політики (рис.1).

Отже, товарна політика – це багатоаспектна категорія, тому її формування потребує врахування сукупності різноманітних факторів – виробничих, організаційних, маркетингових, економічних. На сучасному етапі розвитку економічних систем розповсюдженим підходом, як серед науковців, так і в практичній реалізації на діючих підприємствах, є маркетинговий, згідно якого підприємства формують маркетингову товарну політику. Маркетингова спрямованість в даному випадку проявляється в розгляді товару не просто як матеріального предмету, а у визнанні його потенціалу бажаності для споживачів, тобто здатності товару задовольняти чисельні споживчі потреби, які мають за теорією А. Маслоу складну ієрархічну структуру.

Особливістю формування маркетингової товарної політики є цільова спрямованість на:

- проникнення на нові цільові ринки збуту, розширення присутності на освоєних ринках збуту;
- оптимізація товарного асортименту;
- збільшення кількості споживачів продукції, збільшення кількості постійних та лояльних покупців;
- підвищення конкурентоспроможності продукції та зміцнення присутності підприємства на ринку;
- підвищення ефективності господарської діяльності підприємства в цілому.

ТОВАРНА
ПОЛІТИКА

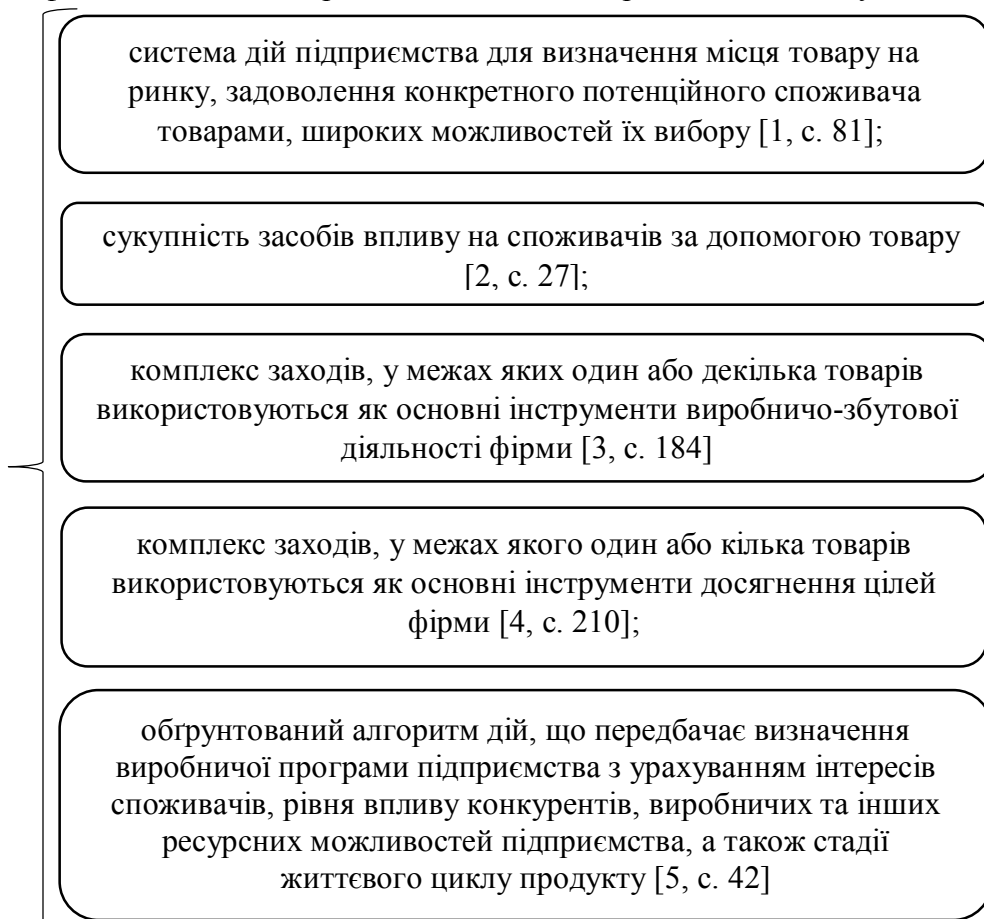

Рисунок 1 – Сутнісний зміст економічної категорії «товарна політика»

Маркетингова товарна політика передбачає використання широкого переліку, механізмів, інструментів та засобів просування товарів на ринку. Одним із дієвих механізмів, які все частіше застосовують на сучасних підприємства, є впровадження комплексної системи інтегрованих маркетингових комунікацій, основу на стратегічному підході та визначені комунікацій стратегічним ресурсом. При цьому, систему інтегрованих маркетингових комунікацій необхідно формувати як поєднання двох блоків:

- перший - інтегрування комунікацій стимулювання продажів; «що включає стимулювання збуту, рекламу, директ-маркетинг та зв'язки з громадськістю. Дані комунікації спрямовані на розповсюдження інформації про товари та послуги з метою збільшення продажу та залучення нових споживачів» [6];

- другий - інтегрування комунікацій, які формують імідж підприємства, що включає «зв'язки із ЗМІ, просування веб-сайту, спонсорство, меценатство, брендинг, вірусний маркетинг та ін. Такі комунікації націлені на формування позитивного іміджу підприємства в очах споживачів, конкурентів та співробітників» [7].

Вибір оптимального по елементного складу комплексної системи інтегрованих маркетингових комунікацій – важливе завдання, так як кожне підприємство має власні особливості та специфіку діяльності, що робить його унікальним. Побудована система на одному підприємстві, яка успішно була реалізована і досягла поставлених цілей, може бути зовсім не пристосованою для іншого суб'єкта господарювання. Отже, вибір інструментарію

системи інтегрованих маркетингових комунікацій потребує зважених та обґрунтованих дій, а їх впровадження дозволить підприємству оптимізувати систему комунікаційних каналів та вдосконалити систему збуту.

Формування товарної політики підприємства необхідно здійснювати з врахуванням наступних факторів:

1) специфіки кінцевого споживача та особливостей споживчої поведінки, рівня платоспроможного попиту, рівня доходів споживачів та їх споживчих потреб і очікувань;

2) можливостей підприємства–його фінансового стану, рівня конкурентоспроможності, основних цілей ринкової стратегії, масштабів діяльності;

3) характеристики товару – його асортименту, наукового, технічного, інноваційного рівня, необхідності післяпродажного обслуговування, термінів споживання, інш.;

4) особливостей конкурентної боротьби, відмінностей товарної політики та товарних стратегій підприємств-конкурентів, їх ринкової поведінки, взаємовідносин на ринку;

5) характеристик і особливостей цільових ринків, їх фактичної і потенційної їх місткості, кон'юнктури, тощо.

Вплив зазначених факторів на формування товарної політики підприємства різний, так як деякі чинять вплив на зміну одного її елементу, інші – на декілька, окремі фактори чинять безпосередній вплив, інші – опосередкований. Але, врахування кожного із них є важливим чинником ефективної діяльності підприємства в цілому. Розглянуті фактори являють собою систему, що забезпечує формування ефективної товарної політики підприємства, за умови мінімізації впливу негативних чинників та умінні правильно використовувати сприятливі фактори.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ткаченко Н. Б. Маркетингова товарна політика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. Закладів. Київ: Київськ. держ. торговельно-економічний ун-т, 2000. 148 с.

2. Кардаш В. Я. Маркетингова товарна політика. Київ: КНЕУ, 2006. 156 с.

3. Чеботар С. І. Маркетингова товарна політика: [підручник] / С.І. Чеботар, С.М. Боняр, О.П. Луцій [та ін.]. К.: Преса України, 2007. 263 с.

4. Гаркавенко С. С. Маркетинг : підручник. 7-е вид. К.: Лібра, 2010. 720 с.

5. Холодний Г. О., Шумська Г. М. Розвиток управління маркетингом на підприємствах : монографія / Г. О. Холодний, Х.: Вид. ХНЕУ, 2010. 272 с.

6. Жалдак Д. П., Бичковська А. А. Інтегровані маркетингові комунікації як чинник ефективного розвитку підприємства *European scientific journal of Economic and Financial innovation* №2(4). 2019. С. 4-12.

7. Тимохіна Я. О. Управління комплексом маркетингових комунікацій промислового підприємства. Дисертація к.е.н. 09.00.04. Суми. 2015. 208 с.

ПОНЯТТЯ «КАДРОВА ПОЛІТИКА»: СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ

Пузирна Наталія Станіславівна,
доцент кафедри трудового права,
адміністративного права та процесу

Національний університет
«Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

Чумаченко Валерія Юріївна,
здобувачка вищої освіти 2 курсу
Національного університету
«Чернігівська політехніка»,

У сучасних умовах розвитку національної економіки суттєвим і актуальним є конкурентоспроможний персонал і ефективність соціально-трудова відносин, оскільки кадрова політика є важливою складовою генеральної стратегії діяльності підприємства та основною його конкурентною перевагою. Ці фактори зумовили значимість комплексного аналізу аспектів формування, використання та розвитку кадрового потенціалу суб'єкта господарювання як особливо важливого напрямку вдосконалення його кадрової політики. Попри значний інтерес науковців до проблем кадрової політики, необхідно відзначити, що питання, пов'язані з визначенням специфіки кадрової політики як складової управління персоналом в умовах мінливого конкурентного середовища, залишаються недостатньо дослідженими.

Кадрова політика - один з найважливіших інструментів активного впливу на всі процеси, що відбуваються в колективі, зокрема на розвиток економіки країни, оскільки вирішення багатьох господарських питань багато в чому залежить від правильності використання кадрів. Термін «кадрова політика» може розглядатися у широкому та вузькому змісті:

– у широкому - це система принципів і норм, згідно з якими поєднуються людські ресурси та стратегія розвитку країни, регіону, підприємства, обумовлюючи всі заходи роботи з персоналом: підбір, прийом, оцінку, навчання, планування кар'єри;

– у вузькому - це система конкретних правил, побажань, обмежень у взаємозв'язках працівників, які можуть бути використані для вирішення конкретної проблеми у сфері менеджменту персоналу [1, с. 307].

Робота з кадрами відноситься до ключових моментів діяльності будь-якого підприємства як елементу економіки держави. Нині з найважливіших інструментів активного впливу на всі процеси, що відбуваються в колективі, зокрема на розвиток економіки країни, оскільки вирішення багатьох господарських питань багато в чому залежить від правильності використання кадрів.

Успіх роботи будь-якого підприємства забезпечує його персонал. Персонал (кадри) – це працівники, найняті виробництвом для виконання виробничих завдань, які володіють певними навичками і спеціальною кваліфікацією. Тому сучасна концепція управління підприємством передбачає виділення з великої кількості функціональних сфер управлінської діяльності такої, яка пов'язана з управлінням кадрової складової виробництва - персоналом підприємства [2, с. 166].

Кадрова політика повинна миттєво реагувати на зміни ринку, у зв'язку з чим вона повинна мати такі властивості: орієнтація на довгострокове планування, зв'язок зі стратегією, значимість ролі кадрів. Так само вона повинна забезпечувати працівників сприятливими умовами для праці, забезпечувати можливість кар'єрного росту, створювати гарний настрій в колективі, давати своїм співробітникам впевненість у завтрашньому дні.

Учені мають різні погляди на визначення терміна «кадрова політика». Разом із тим воно утілювало відомий суб'єктивізм адміністративно-господарської влади, який, зокрема,

передбачав пріоритет особистих уявлень керівника про ступінь корисності того чи іншого управлінця нижчого рангу.

Приміром, Є. П. Пархімчик вважає: «Кадрова політика- це сформульовані (усно або письмово) принципи, пріоритети, норми, правила роботи з кадрами, обов'язкові для всіх учасників процесу управління персоналом, які направлені на досягнення завдань і стратегічних цілей організації, та використовуються з урахуванням постійних змін у внутрішньо організаційних умовах і вимогах зовнішнього середовища» [3, с. 5].

В. Г. Воронкова визначає кадрову політику як «систему прийомів, навичок, способів, форм і методів кадрової роботи, які розробляються і застосовуються в практиці державних органів і окремих організацій» [4, с. 120].

Наприклад, Крушельницька О. В. і Мельничук Д. П. вважають, що «кадрова політика - це сукупність принципів, методів, форм організаційного механізму з формування, відтворення, розвитку та використання персоналу, створення оптимальних умов праці, його мотивації і стимулювання» [5, с. 42].

Наведені визначення досить чітко відображають суть терміна «кадрова політика». Складно надати єдине визначення широкому змісту кадрової політики, адже кожна організація має власні методи для діагностики та розв'язання проблем управління персоналом, враховуючи цілі та завдання підприємства. Таким чином, кадрова політика підприємства - це сукупність принципів, методів, форм, заходів і процедур із формування, відтворення, вдосконалення та використання персоналу, створення оптимальних умов праці, її мотивації та стимулювання.

Головна мета кадрової політики - забезпечення оптимального балансу процесів оновлення і збереження чисельного й якісного складу кадрів відповідно до потреб самої організації, вимог діючого законодавства та стану ринку праці. Сутністю кадрової політики є така робота з персоналом, яка відповідає концепції розвитку організації, тобто кадрова політика - складова частина стратегічно орієнтованої політики організації. Іншими словами, кадрова політика стає потужним стратегічним інструментом системи управління персоналом організації.

Основними завданнями кадрової політики є:

- своєчасне забезпечення підприємства (організації) персоналом необхідної якості й у достатній кількості;
- забезпечення умов реалізації передбачених трудовим законодавством прав і обов'язків громадян;
- раціональне використання трудового потенціалу;
- формування і підтримання ефективної роботи трудових колективів [6, с. 90].

Отже, на нашу думку, основна мета кадрової політики - це своєчасний підбір, адаптація, розвиток персоналу, підвищення ефективності виробництва через мотивацію праці та досягнення стратегічних цілей підприємства для отримання максимального прибутку

Таким чином, кадрова політика повинна бути спрямована не тільки на створення сприятливих умов праці, але й на забезпечення можливості просування по кар'єрних сходах, на створення впевненості в завтрашньому дні. Кадрова політика має головну мету забезпечення на сьогоднішній момент і в майбутньому кожне робоче місце персоналом належної кваліфікації. Безумовно, головною її метою має бути формування та оптимальне використання кадрів для досягнення цілей підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костишина Т. А. Конкурентоспроможна система оплати праці: проблеми теорії та практики: монографія. *Полтава: РВВ ПУСКУ*. 2008. 389 с.
2. Мица В. П. Кадрова політика на підприємстві: проблеми і перспективи. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. № 6. С. 165–168.
3. Пархимчик Е. П. Кадровая политика организации : учеб. Пособие. *Минск : ГИУСТ БГУ*. 2011. 128 с.
4. Воронкова В. Г. Управління людськими ресурсами: філософські засади : навч. посіб. *Професіонал*. 2006. 576 с.

5. Крушеницька О. В. Управління персоналом : навч. посіб.– 2-ге вид., перероб. і доп. Кондор. 2006. 308 с.

6. Голов С. Ф. Управлінський облік. *Лібра*. 2004. 704 с.

УДК 346.2

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ В УКРАЇНІ: ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Росва Ольга Сергіївна,

доцентка кафедри державно-правових дисциплін
Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ,
доктор філософії зі спеціальності «Облік і оподаткування»
Olha.roieva@gmail.com

Ефективність функціонування підприємств, установ та організацій знаходиться у прямій залежності від оперативної обробки документації, швидкості взаємодії між структурними підрозділами та контрагентами. Ефективної і швидкої роботи з документами, а отже і прийняття своєчасних оперативних рішень, вимагає правильно організованої системи документообігу.

До 80-90 рр. ХХ ст. процес документообіг потребував значних витрат часу та людської праці, адже існував лише на паперових носіях. Використання паперового документообігу мало ряд недоліків:

- можливість втрати документів;
- накопичення документів з невідомим призначенням та походженням;
- можливість потрапляння документів до чужих рук;
- втрата робочого часу у зв'язку з пошуком необхідного документа; зростання витрат у зв'язку з створенням копій документів;
- втрата робочого часу у зв'язку з підготовкою та узгодженням документації.

Скорочення впливу негативних характерних рис притаманних паперовому документообігу стало можливим з розвитком цифрових технологій. В умовах сьогодення, все більша кількість підприємств, установ та організацій використовують внутрішній електронний документообіг, оскільки він не тільки економить час, але й полегшує роботу співробітників, знижує транзакційні витрати.

Механізм електронного документообігу врегульовано на законодавчому рівні. Як зазначає В. С. Сезонов: «у юридичному аспекті нормативно-правова база регулювання документообігу є сукупністю законів, підзаконних нормативних актів, методичних регуляторних документів, що регламентують технологію створення, оброблення, зберігання та використання документів у діяльності певної установи, а також ті, що регламентують процеси діловодства та структурно-функціональне забезпечення цього процесу» [6]. Серед основних нормативних документів слід виокремити: Закон України «Про електронний цифровий підпис» [2], Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» [3], Закон України «Про електронні довірчі послуги» [4], «Про обов'язковий примірник документів» [5].

Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» надано визначення електронного документа, як документа, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа, склад та порядок розміщення яких визначається законодавством [3]. Саму ж систему електронного документообігу визначено, як сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів [3].

Слід зауважити, що повному переходу на електронний документообіг передує дослідження технології виконання основних процедур, які складають зміст діловодства та документообігу підприємства, організації чи установи. При чому важливим аспектом при впровадженні електронного документообігу на підприємствах комерційного бізнесу є встановлення факту отримання матеріальної вигоди від даного впровадження, а для державних установ – мінімізація витрат, тобто можливість використання наявних технічних засобів та безкоштовного програмного забезпечення.

Також, слід зауважити, що підприємствам та організаціям при виборі системи електронного документообігу слід враховувати функціональні характеристики систем. Тобто крім стандартних, таких як: статистики обробки документів і звернень, швидкий пошук в архівах, відстеження життєвого циклу документів, включаючи їх утилізацію, так і специфічних - відповідність організаційним взаємозв'язкам всередині організації, дотримання встановлених порядків звітності, перевірки, заповнення та видачі документів.

Електронний документообіг має ряд значних переваг порівняно з паперовим (рис. 1).

Рис. 1 Переваги електронного документообігу

Проте, необхідно зазначити, що використання систем електронного документообігу має свої недоліки. Наприклад, є проблема зі зберіганням певних документів, адже деякі з них, треба зберігати 75 років. Також, ЗУ «Про обов'язковий примірник документів» [5] вимагає дублювати електронні документи паперовими (термін збереження яких понад 10 років), що потребує додаткових зусиль та витрат часу для виготовлення паперового примірника документа, його підписання та архівного зберігання.

Висновки. Використання сучасних цифрових технологій, зокрема електронного документообігу підвищує ефективність функціонування підприємств, установ та організацій, зокрема покращує організацію роботи з документами, сприяє прозорості й ефективності їх діяльності, взаємодії з користувачами інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Електронний документообіг: можливості та переваги. *Intelserv*: веб-сайт. URL: <https://intelserv.net.ua/news/material/id/529> (дата звернення 19.06.2022)
2. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22 травня 2003 р. № 852-IV. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/852-15>. (дата звернення 19.06.2022)

3. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 р. № 851-IV. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/851-15> .(дата звернення 19.06.2022)

4. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05 травня 2017 р. № 2155-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-14> .(дата звернення 19.06.2022)

5. Про обов'язковий примірник документів: Закон України від 09 квітня 1999 р. № 595-XIV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-14#Text> .(дата звернення 19.06.2022)

УДК 332.01

СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА

Сидоров Олександр Анатолійович,
доцент кафедри аналітичної
економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук

Таким чином, оборотний капітал (оборотні кошти) — це кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди і фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва, реалізації продукції та отримання прибутку,

Співвідношення оборотних коштів, що перебувають у сфері виробництва й у сфері обігу, є неоднаковим у різних галузях народного господарства. Пояснюється це особливостями організації виробництва, постачання, збуту, а також системи розрахунків. Для забезпечення безперервності процесу виробництва і реалізації продукції необхідно досягти оптимального співвідношення оборотних коштів у сфері виробництва й обігу. При цьому підприємство зацікавлене у зменшенні оборотних коштів у сфері обігу за рахунок поліпшення системи постачання, раціональніших форм розрахунків.

Склад оборотних коштів — це сукупність окремих елементів оборотних виробничих фондів і фондів обігу. Склад оборотних коштів у різних галузях господарства може мати певні особливості. Так, у виробничій сфері основні статті оборотних коштів — це сировина, основні матеріали, незавершене виробництво, готова продукція. В окремих галузях промисловості є статті оборотних коштів, що характерні лише для них. Наприклад, у металургійній промисловості в оборотних коштах враховується змінне Обладнання, а у добувних галузях до витрат майбутніх періодів включають витрати на гірничопідготовчі роботи.

Структура оборотних коштів — це питома вага вартості окремих статей оборотних виробничих фондів і фондів обігу в загальній сумі оборотних коштів. Структура оборотних коштів має значні коливання в окремих галузях господарства. Вона залежить від складу і структури витрат на виробництво, умов поставок матеріальних цінностей, умов реалізації продукції (виконаних робіт, наданих послуг), проведення розрахунків.

Оборотні активи – це складова частина економічних ресурсів підприємства. За рахунок оборотного капіталу на підприємстві формується велика кількість елементів активів, що потребують індивідуалізації управління.

Управління оборотними активами підприємства визначає необхідність в їх класифікації. Оборотні активи класифікуються за такими основними ознаками (табл. 1).

Класифікація оборотних активів підприємства

№ з/п	Ознаки	Види оборотних активів
1	За характером фінансових джерел формування	1. Валові оборотні активи. 2. Чисті оборотні активи. 3. Власні оборотні активи
2	За видами	1. Запаси сировини, матеріалів, напівфабрикатів. 2. Запаси готової продукції. 3. Дебіторська заборгованість. 4. Грошові активи. 5. Інші види оборотних активів
3	За характером участі в операційному процесі	1. Оборотні активи, що обслуговують виробничий цикл підприємства. 2. Оборотні активи, що обслуговують фінансовий цикл підприємства
4	За періодом функціонування	1. Постійна частина оборотних активів. 2. Змінна частина оборотних активів

–За характером фінансових джерел формування виділяють валові, чисті та власні оборотні активи.

Валові оборотні активи характеризують загальний їх обсяг, сформований за рахунок як власного, так і позикового капіталу.

Чисті оборотні активи характеризують ту частину їх обсягу, що сформована за рахунок власного і довгострокового позикового капіталу.

Суму чистих оборотних активів розраховують за такою формулою:

$$\text{ЧОА} = \text{ОА} - \text{КФЗ}, \quad (1.2)$$

де ЧОА – сума чистих оборотних активів підприємства;

ОА – сума валових оборотних активів підприємства;

КФЗ – короткострокові поточні фінансові зобов'язання підприємства.

Власні оборотні активи характеризують ту їх частину, що сформована за рахунок власного капіталу підприємства.

Суму власних оборотних активів підприємства розраховують за формулою:

$$\text{ВОА} = \text{ОА} - \text{ДПК} - \text{КФЗ}, \quad (1.3)$$

де ВОА – сума власних оборотних активів підприємства;

ОА – сума валових оборотних активів підприємства;

ДПК – довгостроковий позиковий капітал, інвестований в оборотні активи підприємства;

КФЗ – короткострокові (поточні) фінансові зобов'язання підприємства.

Якщо підприємство не використовує довгостроковий позиковий капітал для фінансування оборотних коштів, то суми власних і чистих оборотних активів співпадають.

2. За видами оборотних активів виділяються:

а) запаси сировини, матеріалів і напівфабрикатів, які характеризують обсяг вхідних матеріальних потоків у формі запасів, що забезпечують виробничу діяльність підприємства;

б) запаси готової продукції, які характеризують обсяг вихідних матеріальних потоків у формі запасів виготовленої продукції, призначеної для реалізації. На практиці до цього виду оборотних активів відносять також обсяг незавершеного виробництва;

в) дебіторська заборгованість характеризує суму заборгованості на користь підприємства, яка представлена фінансовими зобов'язаннями юридичних і фізичних осіб за розрахунками за товари, роботи, послуги, видані аванси тощо;

г) до грошових активів відносять залишки коштів у національній та іноземній валюті та суму короткострокових фінансових вкладень, що розглядаються як форма інвестиційного використання тимчасово вільного залишку грошових активів;

д) інші види оборотних активів, до яких належать оборотні активи, не включені до складу вищезгаданих видів, наприклад, витрати майбутніх періодів тощо.

3. За характером участі в операційному процесі оборотні активи класифікуються наступним чином:

а) оборотні активи, що обслуговують виробничий цикл підприємства: запаси сировини, матеріалів і напівфабрикатів; обсяг незавершеного виробництва, запаси готової продукції;

б) оборотні активи, що обслуговують фінансовий цикл підприємства, характеризують дебіторську заборгованість.

Класифікація оборотних коштів має важливе значення, оскільки дає можливість підприємству визначити оптимальний склад і структуру, потребу та джерела формування оборотних коштів. Від цього значною мірою залежить фінансовий стан підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демченко Т. А. Економічна сутність оборотних активів і проблеми їх визнання й класифікації. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. №12 (126). С. 175—180.

УДК 657.3

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Сидоров Олександр Анатолійович,

доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук

Звітність як економічна категорія трактується за двома напрямками:

- одного боку, вона є економічною інформацією про виробничу й фінансово-господарську діяльність підприємства;

- з другого — це метод узагальнення і подання інформації про результати діяльності підприємства.

Звітність за своєю суттю має включати не тільки систему економічних показників, а й сукупність способів і прийомів узагальнення даних обліку та фінансового стану підприємства.

Вся інформація, яка відображається у звітності підприємства та надається користувачам, повинна бути:

- 1) повною;
- 2) правдивою;
- 3) неупередженою.

Критерій повноти фінансової звітності полягає в тому, що крім затверджених форм фінансової звітності до них додаються ще й прилітай, в яких розшифровуються окремі показники і подається додаткова інформація.

Критерій правдивості фінансової звітності полягає в тому, що інформація, яка відображається у фінансовій звітності, базується на даних бухгалтерського обліку, які створюються на підставі первинні документів, складених під час здійснення господарських операцій або безпосередньо після їх закінчення.

Критерій неупередженості фінансової звітності полягає в наданні інформації про доходи, витрати, прибуток і збиток від діяльності підприємства, яка б допомогла прийняти тільки правильні управлінські рішення.

Для того, щоб інформація з фінансової звітності могла бути використана в управлінні, її необхідно формувати з дотриманням єдиних принципів. Згідно з П(С)БО № 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», принципи бухгалтерського обліку та фінансової звітності — це правила, якими слід керуватися при вимірюванні, оцінці та реєстрації господарських операцій, а також при відображенні їх результатів у фінансовій звітності (табл. 1).

Основне призначення фінансової звітності — надати внутрішнім та зовнішнім користувачам правдиву і достовірну інформацію про майновий та фінансовий стан підприємства, про фінансові результати та ефективність господарювання за звітний період.

Таблиця 1

Принципи складання фінансової звітності підприємств

Принципи	Визначення
Обачності	Згідно з яким методи оцінки, що застосовуються в бухгалтерському обліку, повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства
Повноти висвітлення	Фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки операцій та подій, яка може вплинути на рішення, що приймаються на її основі
Автономність	Кожне підприємство розглядається як юридична особа, що відокремлена від власників. Тому особисте майно і зобов'язання власників не повинні відображатись у фінансовій звітності підприємств
Послідовність	Передбачає постійне (із року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики. Зміна облікової політики повинна бути обґрунтована і розкрита у фінансовій звітності
Безперервність	Передбачає, що діяльність підприємства буде продовжуватися протягом невизначеного періоду і не буде припинена в доступному для огляду майбутньому
Нарахування та відповідності доходів і витрат	Означає, що результати операцій та інших подій слід відображати в облікових регістрах і фінансових звітах тоді, коли вони мали місце. Забезпечує визначення фінансового результату звітного періоду зіставленням доходів звітного періоду з витратами, що були здійснені для отримання цих доходів
Превалювання сутності над формою	Операції повинні обліковуватись відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми
Історичні (фактичної) собівартості	Визначає пріоритет оцінки активів, виходячи з витрат на їх виробництво та придбання
Періодичності	Припускає розподіл діяльності підприємства на певні періоди часу з метою складання фінансової звітності
Єдиний грошовий вимірник	Передбачає вимірювання та узагальнення всіх операцій вий вимірник підприємства у його фінансовій звітності в єдиний грошовий одиниці

Зміст звітності повинен бути таким, щоб наведені дані за своєю структурою і поданням були зрозумілі не тільки для бухгалтерів, економістів, а й для зовнішніх і внутрішніх користувачів. Фінансова звітність задовольняє інформаційні потреби користувачів щодо: придбання, продажу та володіння цінними паперами; часті в капіталі підприємства; оцінки якості управління; оцінки здатності підприємства своєчасно виконувати свої зобов'язання; забезпеченості зобов'язань підприємства; визначення суми дивідендів, що підлягають розподілу; регулювання діяльності підприємства; інших рішень.

Користувачами фінансової звітності є фізичні та юридичні особи, які потребують інформації про діяльність підприємства для прийняття рішень.

Внутрішні користувачі - це засновники, учасники, яких цікавить результат діяльності підприємства, і відповідно, які дивіденди будуть виплачені за результатами року.

Зовнішні користувачі — це ті підприємства чи фізичні особи, які мають певні фінансові інтереси й зацікавлені в інформації про підприємство.

Засновники, учасники зацікавлені в інформації про фінансовий стан та результати діяльності підприємства, його прибутковість для прийняття рішень про розширення сфери діяльності тощо.

Органи, до сфери управління яких належить підприємство, потребують достатньо широкого спектру інформації і, як правило, крім державної, впроваджують відомчу звітність, з якої отримують інформацію з окремих галузей діяльності, стану збереження власності, фінансових результатів, витрат тощо.

Органи державного контролю та регулювання (Міністерство фінансів, Державна податкова адміністрація, Державний комітет статистики) на підставі даних звітності здійснюють контроль за своєчасністю і повнотою розрахунків з державною податковою системою та іншими позабюджетними фондами, узагальнюють дані за галузями діяльності народного господарства, а також приймають рішення про приватизацію та акціонування підприємств.

Органи виконавчої влади (фінансові органи) здійснюють контроль за бюджетним фінансуванням та використанням цих коштів.

Дійсні інвестори — це ті, що надають підприємству кошти у вигляді довгострокових позик і кредитів, цікавляться сумою прибутку та доходів, які вони отримають на вкладені кошти. Потенційні інвестори вивчають інформацію бухгалтерської звітності, приймають рішення про доцільність вкладення коштів.

Банківські й кредитні установи, вивчаючи й аналізуючи звітність підприємства, приймають рішення про ефективність надання кредитів і позик та ймовірність їх своєчасного повернення з відсотками.

За місцем використання розрізняють зовнішню та внутрішню звітність.

Зовнішня звітність — це бухгалтерська, податкова та статистична звітність, що використовується як за межами підприємства, так і на підприємстві й обов'язково підписується керівником та головним бухгалтером. Даний вид звітності (окрім бюджетних установ) є відкритим для зацікавлених користувачів (інвесторів, банків, кредиторів, покупців тощо).

Внутрішня звітність розробляється відповідними міністерствами та відомствами для власних потреб. Вона не підлягає оприлюдненню та не надається зовнішнім користувачам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Верига Ю. А. Звітність підприємств: навч. посіб. / Ю. А. Верига, З. М. Левченко, І. Д. Ватуля. К.: Центр учбової літератури, 2008. 776 с.

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА

Сидоров Олександр Анатолійович,

доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат економічних наук

Бут Катерина Андріївна,

ЗВО, спеціальності 073 «Менеджмент»

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Трансформування економіки та розвиток ринкових відносин зумовили появу та використання у сферах політики та економіки нових понять. А якщо врахувати, що перехід від однієї форми суспільного розвитку до іншої, більш прогресивної, завжди відрізняється нестабільністю, передусім в економіці, де виникає хаос становлення нових організаційних форм, істотно з'являється загроза банкрутства підприємств та ймовірність їх ліквідації.

В умовах дії ринкових відносин суб'єкти господарювання мають постійно адаптуватися до змін попиту: розширювати асортимент, поліпшувати якість, знижувати собівартість та ціни, оптимізувати структуру витрат. Проте вітчизняні підприємства не змогли безболісно перейти від „ринку продавця”, який діяв за адміністративної системи господарювання, до „ринку покупця”. Керівники багатьох суб'єктів господарювання за браком належної кваліфікації довели свої підприємства до межі банкрутства. Як наслідок, значна кількість позовних заяв до господарських судів надходить у зв'язку з банкрутством підприємств. Що ж означає термін „банкрутство” та які його ознаки?

Банкрутство – визнана господарським судом нездатність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше, як шляхом застосування ліквідаційної процедури.

А.Д. Шеремет під банкрутством підприємства вважає його неспроможність фінансувати поточну операційну діяльність і своєчасно погасити строкові зобов'язання [54].

Завгородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. банкрутство визначають як “неспроможність боржника-підприємства, банку, іншої організації чи окремої особи платити за своїми борговими зобов'язаннями. Банкрутство може бути зумовлене конкуренцією, біржовими спекуляціями, некомпетентним управлінням, створенням неплатоспроможних підприємств, діяльність його в неприбутковій зоні тощо”.

На думку Терешенко О.О. банкрутство – пов'язана з недостатністю активів у ліквідній формі неспроможність юридичної особи задовольнити в установленій для цього строк заявлені до неї з боку кредиторів вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом [1].

Умови та показник відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом та застосування ліквідаційної процедури визначається Законом України „Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом”.

Хоча банкрутство підприємства є юридичним фактом, в його основі лежать переважно фінансові причини. До основних із цих причин відносяться:

1) суттєві порушення фінансової стійкості підприємства, які заважають нормальному здійсненню його господарської діяльності. Реалізація цього катастрофічного ризику характеризується перевищенням фінансових обов'язків над його активами.

Такий фінансовий стан підприємства відображається показником „чиста негативна вартість”, який визначається за формулою:

$$\text{ЧВВ} = \text{ПК} - \text{А}, \quad (1.23)$$

де ЧВВ – сума чистої від'ємної вартості підприємства;

- ПК – сума позичкового капіталу, яку використовує підприємство;
- А – сума активів підприємства.

2) тривала неплатоспроможність підприємства, викликана низькою ліквідністю його активів.

Поняття банкрутства також характеризується його різновидами. В законодавчій і фінансово-економічній практиці розрізняють наступні види банкрутства підприємств [1]:

1. Реальне банкрутство, яке характеризує повну неспроможність підприємства відновити свою фінансову стабільність і платоспроможність в найближчий період через втрату капіталу, тобто юридичне банкрутство.

2. Технічне банкрутство – це неплатоспроможність підприємства, що викликана суттєвою простроченням його дебіторської заборгованості. При цьому сума активів значно перевищує фінансові зобов'язання підприємства, а розмір дебіторської заборгованості перевищує розмір кредиторської. Технічне банкрутство при ефективному антикризовому управлінні, як правило, не призводить до юридичного банкрутства підприємства.

3. Навмисне банкрутство – це неплатоспроможність підприємства, яка створена штучно його керівництвом або власником в особистих інтересах з надією на поліпшення фінансового стану або на виконання фінансових зобов'язань особами, які у свою чергу, є боржниками даної особи, а також в спробі одержати банківський кредит для покриття фінансової заборгованості або для привласнення одержаних коштів з наступною ліквідацією підприємства.

4. Фіктивне банкрутство – це заздалегідь фальшива заява про неспроможність підприємства з метою отримання від кредиторів відстрочки платежів, знижки з боргів.

На ці та інші фактори й обставини слід звертати увагу фінансовим службам підприємства під час ведення фінансово-господарської діяльності.

Отже, банкрутство виникає в результаті певної неплатоспроможності підприємства та суцільної заборгованості перед кредиторами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Онисько С. Інститут банкрутства: економічна сутність та оцінка функціонування. *Аграрна економіка*. 2014. Т.7. № 3-4. С. 11-15.

УДК 336.71

КЛАСИФІКАЦІЯ БАНКІВСЬКИХ КРЕДИТІВ

Сидоров Олександр Анатолійович,

доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат економічних наук

Верхоглядова Наталя Ігорівна,

професор кафедри аналітичної економіки та менеджменту

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

доктор економічних наук, професор

Кредити, що їх можуть отримати підприємства, класифікуються за такими ознаками: за кредиторами; за формами та видами; за метою використання; за терміном надання; за забезпеченням; за порядком надання.

Кредиторами підприємств можуть бути:

- банки та спеціалізовані фінансово-кредитні Інститути (банківський, лізинговий кредити);

- підприємства (комерційний кредит);

- держава (державний кредит, який надається через уповноважені банки);
- міжнародні фінансово-кредитні установи (відкриття кредитних ліній через уповноважені банки) [1].

За способом погашення:

- кредити, які погашаються поступово;
- кредити з одночасною сплатою після строку закінчення;
- кредити, які погашаються відповідно до особливих умов передбачених у кредитній угоді.

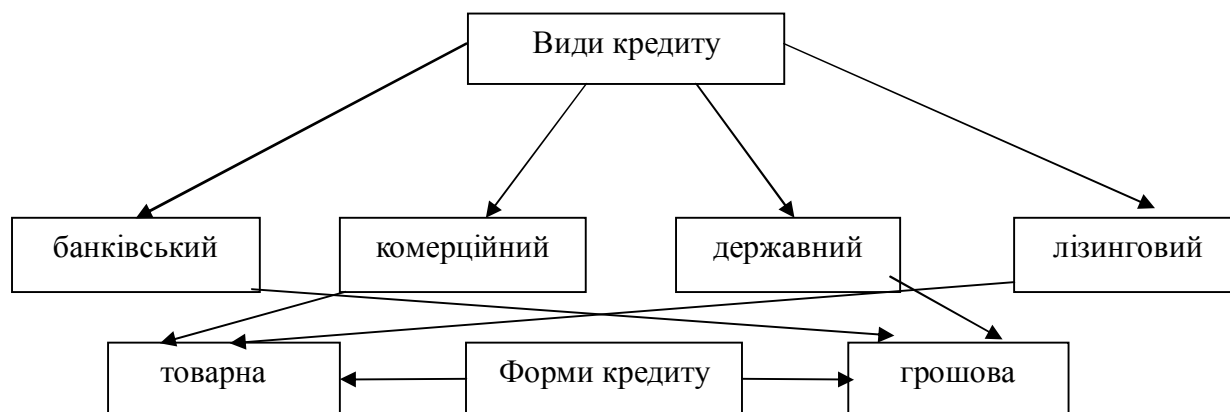

Рис. 1. Форми та види кредитів зображено

До видів кредитів належать:

- банківський;
- комерційний;
- державний;
- лізинговий.

Банківський кредит - це економічні відносини між кредитором та позичальником з приводу надання коштів банком підприємству на умовах терміновості, платності, повернення, матеріального забезпечення. Банківський кредит надається суб'єктам господарювання всіх форм власності на умовах, передбачених кредитним договором.

Комерційний кредит - це економічні, кредитні відносини, які виникають між окремими підприємствами [1].

Державний кредит - це економічні, кредитні відносини між державою та суб'єктами господарювання.

Лізинговий кредит - це стосунки між суб'єктами господарювання, які виникають за орендування майна (майновий кредит або лізинг - кредит).

Банківський та державний кредити надаються підприємствам у грошовій формі, лізинговий та комерційний - у товарній. Банківський та державний кредити погашаються у грошовій формі. Комерційний кредит також повертається переважно в грошовій формі. У період становлення ринкових відносин можлива його сплата як у товарній, так і у змішаній формах (товарній і грошовій одночасно). Лізинговий кредит може погашатися в грошовій, товарній та змішаній формах.

Слід зазначити, що традиційно в країнах з розвинутою ринковою економікою факторингові та лізингові кредитні послуги підприємствам надаються переважно спеціалізованими фінансово - кредитними інститутами - факторинговими та лізинговими компаніями.

В Україні кредитні послуги у вигляді факторингу надають тільки комерційні банки. Лізингові послуги надають переважно лізингові компанії. У зв'язку з цим лізинговий кредит умовно віднесений до групи небанківських кредитів.

Залежно від мети використання розрізняють кредити, що спрямовані на фінансування:

- оборотного капіталу;
- основного капіталу;

- будівельні позички;
- сільськогосподарські позички;
- позички небанківськими установами;
- позички державним закладам та органам управління.

Підприємство має можливість отримувати кредити на придбання товарно-матеріальних запасів, обладнання, інших активів, розширення та модернізацію виробничих потужностей, викуп окремих виробничих комплексів або цілих підприємств [2].

За терміном надання розрізняють:

- короткострокові,
- середньострокові,
- довгострокові кредити.

Короткострокові кредити підприємства можуть отримувати у разі фінансових труднощів, які виникають у зв'язку з витратами виробництва та обороту. Термін короткострокового кредиту не перевищує одного року.

Середньострокові кредити (від одного до трьох років) надаються на поточні витрати, оплату обладнання та фінансування капітальних вкладень.

Довгострокові кредити (понад 3 роки) можуть надаватися для формування основних фондів. Об'єктами кредитування є капітальні витрати на реконструкцію, модернізацію, розширення вже діючих основних фондів, нове будівництво, приватизацію та корпоратизацію підприємств тощо.

В Україні кредити за терміном надання можна поділити на дві групи: короткострокові та довгострокові. Кредити, термін надання яких перевищує один рік, уважаються довгостроковими [2].

ЛІТЕРАТУРА

1. Карчева Г. Т. Ефективність функціонування та перспективи розвитку банківської системи України. НАН України; Інститут економіки та прогнозування. К., 2012. 520 с.
2. Яременко О. Р., Лисенко Е. Ю. Проблемні кредити банків: сутність, сучасний стан та методи їх регулювання. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Випуск 8. 2015. С. 1080- 1085.

УДК 658.15

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Сидоров Олександр Анатолійович,
доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук
Волощук Владислава Вікторівна,
ЗВО, спеціальності 051 «Економіка»
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Фінансова діяльність підприємства включає сукупність операцій щодо надходження й витрачання коштів у вартісній оцінці, їх використання у процесі виробництва й реалізації продукції.

Аналіз фінансового стану підприємств здійснюється з метою покращення організації фінансів і підвищення ефективності їх використання. Зміст такого аналізу полягає у вивченні розміщення та використання засобів виробництва, платоспроможності підприємства, забезпеченості власними обіговими коштами, стану виробничих запасів, власних і запозичених джерел їхнього формування.

Фінансовий стан підприємства залежить від виробничих або комерційних результатів діяльності, ефективності організації та використання фінансових результатів [1].

Чим вищі показники виробництва й реалізації продукції та нижча собівартість, тим вищі рентабельність і прибуток, тим кращий фінансовий стан підприємства.

В залежності від глибини проведення аналізу фінансового стану, підприємство може обирати або експрес-аналіз (попередня оцінка), або деталізований (поглиблений) аналіз фінансового стану.

Якщо потрібна швидка і доступна оцінка фінансового стану та динаміки економічного розвитку підприємства, то використовується експрес-аналіз. Якщо необхідна комплексна характеристика фінансового стану підприємства, то застосовують деталізований аналіз.

Порядок проведення аналізу фінансового стану підприємства-боржника зображено на рис. 1.

Структура деталізованого фінансового аналізу включає в себе:

- 1) аналіз майна підприємства;
- 2) аналіз ліквідності та платоспроможності підприємства;
- 3) аналіз фінансової стійкості підприємства;
- 4) аналіз рентабельності підприємства;
- 5) аналіз ділової активності та інвестиційної привабливості підприємства.

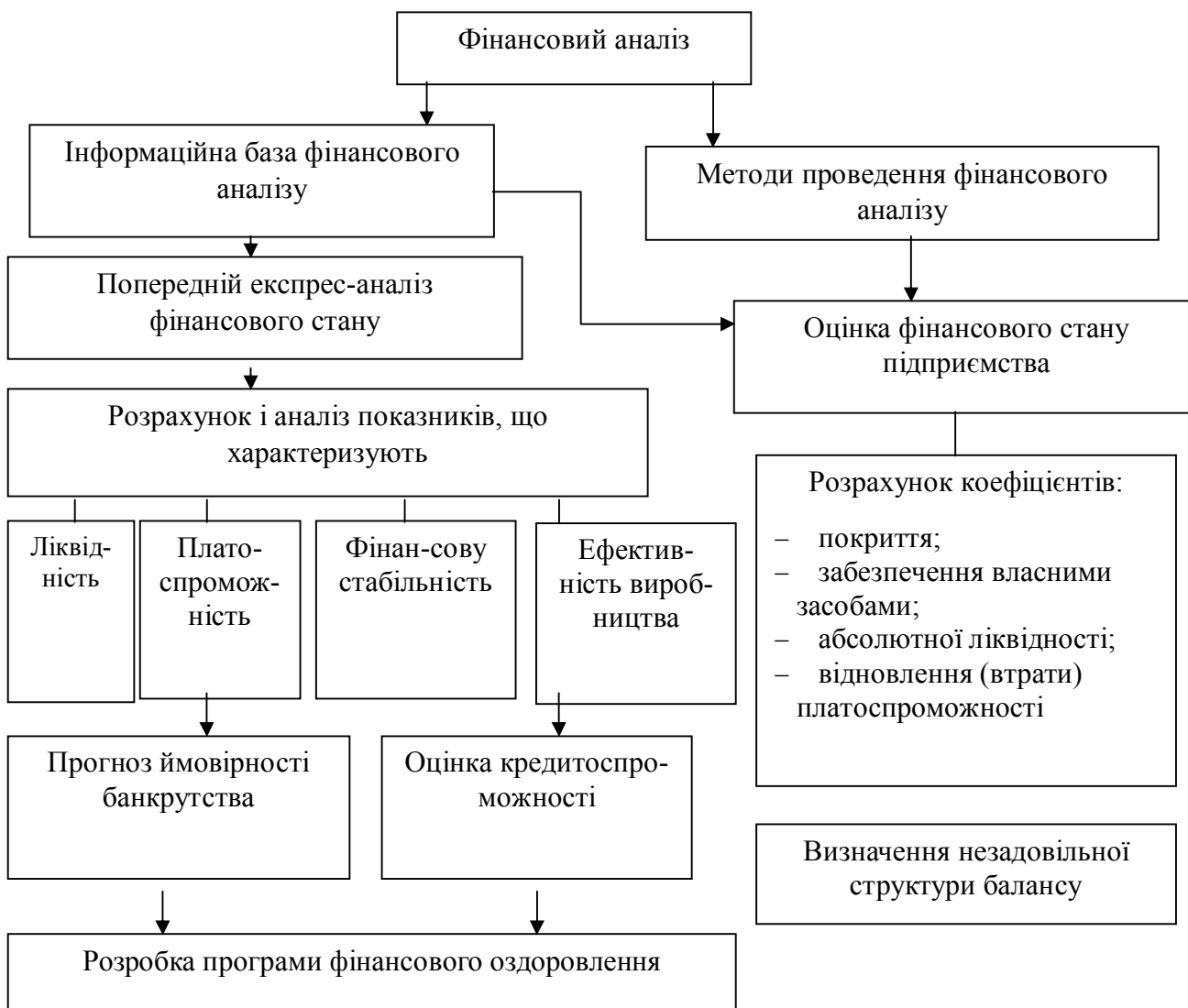

Рис. 1. Схема проведення аналізу фінансового стану підприємства-боржника

Слід відмітити, що всі показники фінансового стану підприємства перебувають у взаємозв'язку та взаємозумовленості.

Тому оцінити реальний фінансовий стан підприємства можна лише на підставі використання певного комплексу показників з урахуванням впливу різних факторів на відповідні показники (рис. 2).

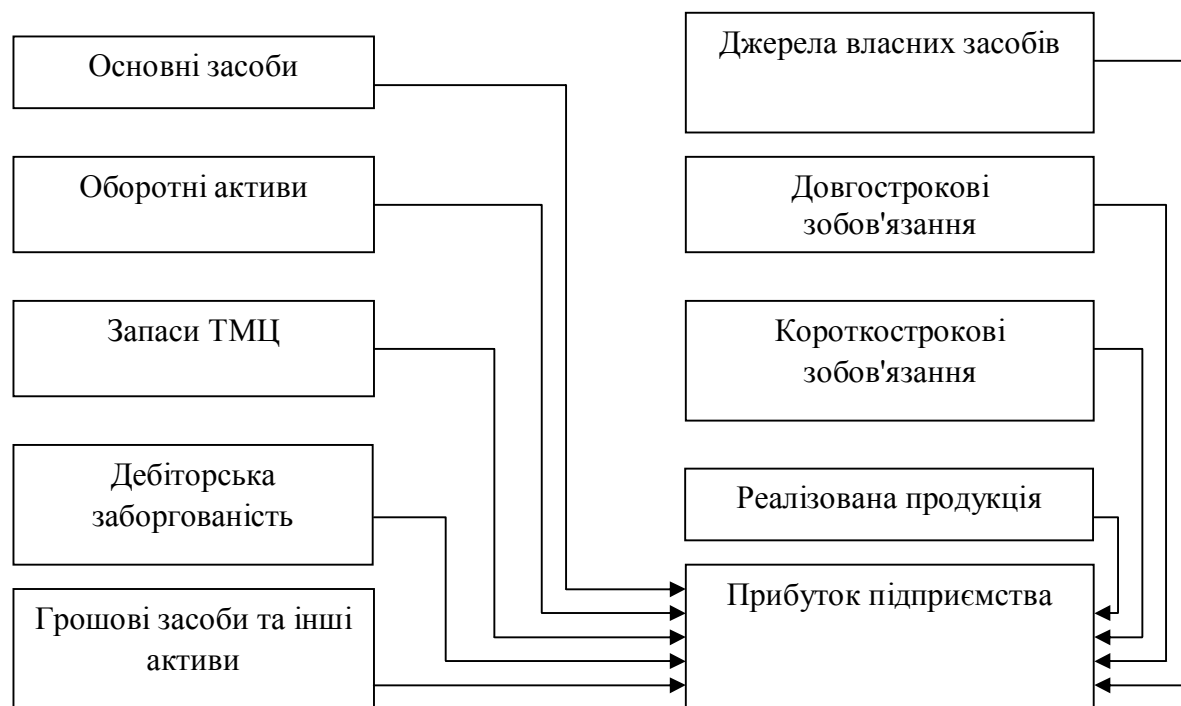

Рис. 2. Фактори, що впливають на фінансовий стан підприємства

При аналізі фінансової звітності потрібно враховувати, що базою ефективної роботи підприємства є постійне забезпечення ресурсами та ефективне їх використання, стійкий збут, ефективне розміщення фінансових засобів та інші аспекти виробництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дорошенко А. П. Оцінка ліквідності та платоспроможності в контексті діагностики загального фінансового стану підприємства. *Ефективна економіка*. 2010. №3. С. 72. Режим доступу: www.economy.nauka.com.ua.

УДК 65.011

НЕОБХІДНІСТЬ ЗАЛУЧЕННЯ КРЕДИТІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Сидоров Олександр Анатолійович,
доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук
Кубецька Ольга Миколаївна,
доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент
ostapenko13@ukr.net

Виробнича і фінансова діяльність підприємств починається з формування фінансових ресурсів. Вони мають створити передумови для стабільного процесу виробництва та його

постійного зростання, що визначає конкурентоспроможність підприємства на ринку. Врешті-решт виграє той, хто зуміє залучити більше ресурсів з найменшими затратами.

Ринкові умови господарювання породжують об'єктивну необхідність використання суб'єктами підприємницької діяльності позикових фінансових ресурсів поряд із власними коштами, які є у їх розпорядженні, тобто поряд зі статутним капіталом та іншими складовими власного капіталу. За питомою вагою перше місце серед позикових ресурсів у більшості підприємств посідає банківський кредит [1].

З економічного погляду кредит - це форма позичкового капіталу (в грошовій або товарній формах), що надається на умовах повернення і обумовлює виникнення кредитних відносин між тим, хто надає кредит, і тим, хто його отримує.

Загальноекономічною причиною появи кредитних відносин є товарне виробництво. Основою функціонування кредиту є рух вартості у сфері товарного обміну, в процесі якого виникає розрив у часі між рухом товару і його грошовим еквівалентом, відбувається відокремлення грошової форми вартості від товарної. Якщо рух товарних потоків випереджає грошовий, то підприємства - споживачі товарів із настанням моменту плати за них не завжди мають достатні кошти, що може зупинити нормальний процес відтворення. Коли рух грошових потоків випереджає товарні, то на підприємствах нагромаджуються тимчасово вільні кошти. Виникає суперечність між безперервним вивільненням грошей у кругообороті оборотних коштів і потребою в постійному використанні матеріальних і грошових ресурсів. Таким чином, виникнення і функціонування кредиту пов'язане з необхідністю забезпечення безперервного процесу відтворення, із тимчасовим вивільненням коштів у одних підприємствах і появою потреби в них у інших. При цьому виникнення кредитних відносин зумовлюється не самим фактом незбігу в часі відвантаження товару і його оплати, а узгодженням між суб'єктами кредитних відносин умови щодо відстрочки платежу шляхом укладання кредитної угоди. Але оборот товарів є не єдиною причиною появи кредитних взаємовідносин. Нині кредитні відносини виникають за будь-якої економічної чи фінансової операції, що пов'язана із заборгованістю одного з учасників такої операції.

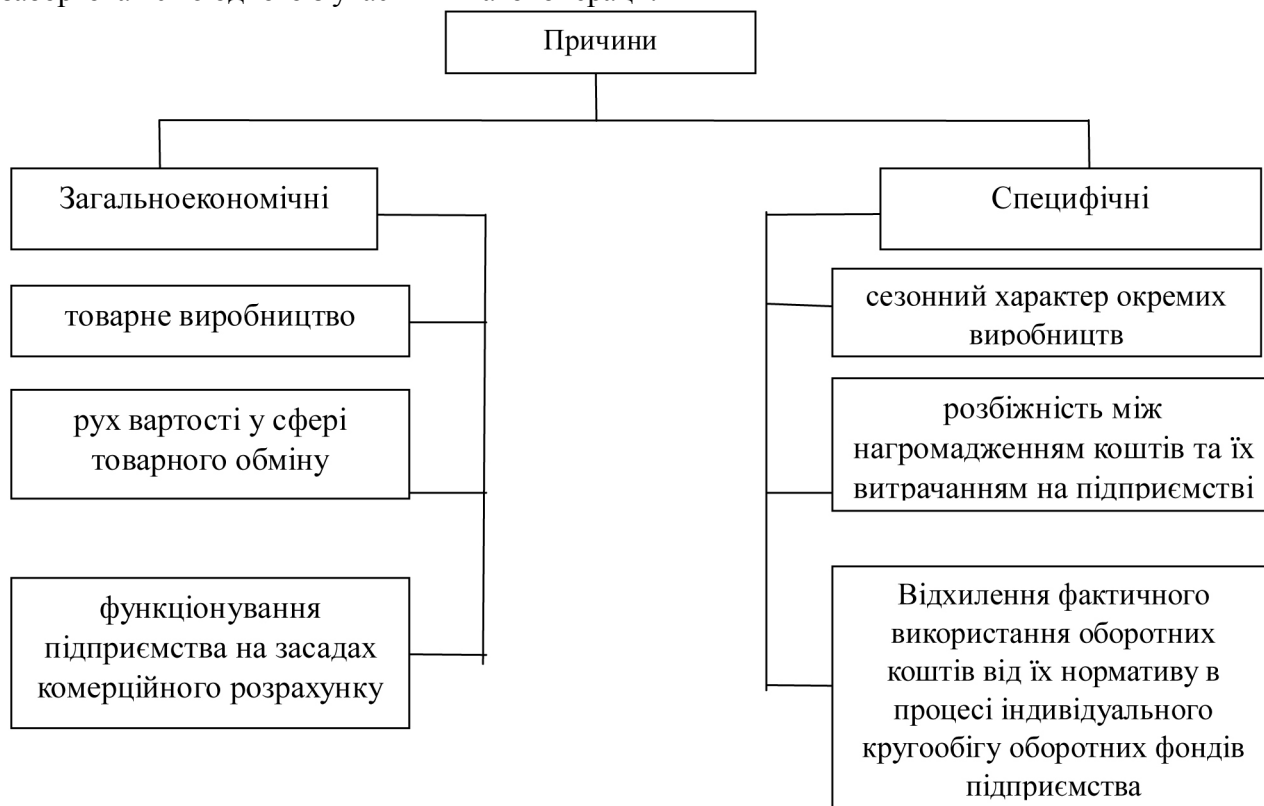

Рис. 1. Причини виникнення кредитних відносин

Поряд з об'єктивною основою існують специфічні причини виникнення і функціонування кредитних відносин, що пов'язані з необхідністю забезпечення безперервності процесу відновлення. Для розвитку кредитних відносин необхідні певні

умови. По-перше, учасники кредитної угоди - кредитор і позичальник, мають бути юридичне самостійними суб'єктами, які матеріально гарантують виконання зобов'язань. По-друге, інтереси суб'єктів кредитної угоди повинні збігатися.

Для забезпечення всього процесу відтворення необхідно, щоб підприємства мали необхідні оборотні кошти, які вони використовують для придбання оборотних виробничих фондів. Із стадії виробничих запасів оборотні кошти переходять у незавершене виробництво, а потім у готову продукцію. У свою чергу, готова продукція, призначена для продажу, стає товаром і реалізується.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карачина Н. П. Композиційна модель розвитку машинобудування України. *Економіка і держава*. 2010. № 1. С. 43-48.

УДК 338

РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ЯК МЕТОД АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Сидоров Олександр Анатолійович,

доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук

Остапенко Тетяна Миколаївна,

доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент

ostapenko13@meta.ua

Проблема кризи підприємства завжди була актуальною, починаючи з того часу, коли сформувалися перші організаційні форми ведення бізнесу, і закінчуючи сьогоднішнім. Це спричинено тим, що ніхто не застрахований від, насамперед, зовнішніх факторів, які передбачити значно важче ніж внутрішні і які різним чином впливають на діяльність підприємства. Але саме сьогодні питання виходу з кризового стану підприємств є досить актуальним, оскільки останні кілька років більшість країн світу відчули вплив світової фінансової кризи. Існує багато рекомендацій по виведенню підприємства з кризи, але потрібно розуміти, що кожне підприємство по-своєму унікальне і застосовувати загальні рекомендації та інструменти стосовно кожного підприємства є недоречним. Загальні рекомендації мають слугувати лише відправною точкою у пошуках ефективного шляху відновлення здорового фінансового стану конкретного підприємства.

Отже, вибір методу антикризового управління та побудова на його основі стратегії по виведенню підприємства з кризи є проблемою, з якою стикається керівництво при перших проявах такої кризи.

Сам термін реструктуризація використовується у кількох значеннях, залежно від характеру заходів та об'єкту, на який ці заходи спрямовані, наприклад, реструктуризація заборгованості, реструктуризація активів, реструктуризація виробництва тощо. В даній статті ми розглядаємо реструктуризацію підприємства, а тому наведемо визначення саме цього терміну, який може включати у себе окремі вищеназвані терміни. Отже, «реструктуризація — це процес здійснення організаційно-економічних, правових і технічних заходів, спрямованих на зміну структури підприємства, його управління, форми власності, організаційно-правової форми з метою фінансового оздоровлення підприємства, збільшення обсягу випуску конкурентоспроможної продукції та підвищення ефективності виробництва» [1].

Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», іншими нормативно-правовими документами передбачено використання реструктуризації як ефективного засобу відновлення платоспроможності підприємства, який рекомендується включати до плану санації [2].

Залежно від характеру застосовуваних заходів розрізняють форми реструктуризації:

- 1) реструктуризація виробництва;
- 2) реструктуризація активів;
- 3) фінансова реструктуризація;
- 4) корпоративна реструктуризація (реорганізація).

Для перехідних економік деякі автори вже традиційно розрізняють реструктуризацію «реакційну», що спрямована на нівелювання зовнішніх факторів, які впливають на підприємство, і «стратегічну», що передбачає радикальні зміни цільової функції фірми і розробку стратегічних планів на майбутнє. Ми вважаємо, що в Україні потрібно притримуватися саме стратегічного напрямку при проведенні реструктуризації підприємства.

Ефективність реструктуризації забезпечується заходами, які покладені в основу плану реструктуризації і спрямовані на вдосконалення організації та управління виробничо-господарською діяльністю, поліпшення фінансового стану підприємства. У плані слід відобразити переваги обраних організаційних форм і методів реструктуризації. У разі реструктуризації слід показати, які переваги матиме підприємство в результаті зміни організаційно-правової форми, відокремлення окремих структурних підрозділів чи приєднання інших підприємств та інших проведених заходів [2].

Метою реструктуризації є усунення причин, які призвели до кризи, розробка тактики та стратегії подальшої фінансової діяльності, забезпечення довгострокової фінансової стійкості, бо реструктуризація це не лише вихід з кризи, а й пошук шляхів подальшого розвитку підприємства. Але також не варто забувати, що реструктуризація повинна охоплювати всю бізнес-систему, а не бути лише частковим рішенням окремих проблем на певних етапах діяльності підприємства. Хоча такий підхід і займає більше часу і ресурсів, ніж поверхневі зміни, але і ефективність такого підходу є значно вищою.

Основою змін (реструктуризації) на підприємстві є його орієнтація на ринок. Потрібно не просто виробляти і продавати продукцію чи надавати послуги, а почати виробляти те, на що існує попит на ринку, адже підприємства передусім повинні орієнтуватися на споживача, на його потреби і намагатися задовольняти їх.

Проведення реструктуризації підприємства – це досить складний, хоча останнім часом і досить популярний, метод антикризового управління підприємством, який потребує глибокого вивчення стану підприємства, прорахунку наслідків виконаних процедур та забезпечення подальшого поліпшення фінансового стану підприємства. Але слід пам'ятати, що заходи по реструктуризації підприємства не принесуть моментальних результатів, а тому навіть перші поліпшення фінансового стану підприємства не можуть бути свідченням його повного оздоровлення та доказом ефективності проведення реструктуризації. Середня тривалість періоду проведення усіх заходів по реструктуризації підприємства може досягати кількох років, тому керівникам підприємства треба усвідомити усю відповідальність при прийнятті рішення про реструктуризацію підприємства.

Незважаючи на це, багато експертів вважають реструктуризацію останнім кроком, який відділяє підприємство від закриття. А це говорить про те, що цей метод використовується і на пізніх стадіях кризи на підприємстві. Та слід розуміти, що реструктуризація на пізніх стадіях кризи потребує більших ресурсів, як фінансових так і ресурсів часу.

На користь ефективності цього методу говорить те, що саме його застосовували багато підприємств під час останньої світової фінансової кризи, оскільки, як свідчать іноземні економічні видання, спеціалісти з реструктуризації користувалися в цей період значним попитом.

Таким чином, запропонований метод антикризового управління підприємством можна вважати досить ефективним, але за умови ґрунтовного та поміркованого підходу до його проведення. Інструменти, якими володіє реструктуризація, дозволяють досить суттєво вплинути на відновлення фінансового стану підприємства. В залежності від обставин, які

спричинили кризу підприємства і очікувань, які покладаються на результат проведення реструктуризації, можливе використання як окремих форм реструктуризації, наприклад, реструктуризацію заборгованості, так і повну реструктуризацію підприємства, яка може включати ці окремі форми. Одним із недоліків цього методу є його довготривалість та ступінь змін, які він охоплює.

ЛІТЕРАТУРА

1. Науменко А. П., Гаврило Т. О. Антикризове управління підприємством URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/2010_25/naumenko.pdf. – УДК 65.012.32.018(045).
2. Василенко В. О. Антикризове управління підприємством: Навч. Посібник. Вид. 2-ге, виправл. і доп. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 504 с.

УДК 336.671

ЗМІСТ ТА ЗАВДАННЯ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ПРИБУТКУ

Сидоров Олександр Анатолійович,

доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук

Савчук Дар'я Олександрівна,
ЗВО, спеціальності 051 «Економіка»
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Прибуток є основним показником фінансово-господарської діяльності будь-якого господарюючого суб'єкта. Цей показник узагальнює всі кількісні та якісні аспекти господарювання. Його величина обумовлюється перш за все валовими доходами, товарообігом та безпосередньо залежить від раціонального і ефективного використання матеріальних, трудових та фінансових ресурсів і є підсумковим результатом роботи підприємств.

Значимість прибутку у діяльності підприємства і в цілому в розвитку економіки країни викликає великий інтерес. Науковці і практики пропонують різні терміни, категорії і показники.

Поняття прибутку безпосередньо пов'язане з появою категорії «Витрати виробництва». Прибуток – це та частина вартості реалізованого продукту яка залишається після покриття витрат на виробництво і обіг.

Отже, прибуток – це частина виробленої, реалізованої і готової до розподілу знов створеної вартості. Підприємство одержує прибуток після того, як перенесені на продукт затрати на його виробництво пройде відповідну стадію обігу і набере грошової форми [1].

Прибуток виступає як суспільний провокатор і особистий мотиватор, що спонукає підприємців до збільшення обсягів товарів та їхніх видів з метою задоволення зростаючих потреб суспільства. Прибуток – одне з основних джерел фінансових результатів підприємств, формування централізованих фондів грошових коштів. За рахунок прибутку відбувається формування в значному обсязі бюджетних ресурсів держави, здійснюється фінансування розширення підприємств, матеріальне стимулювання робітників, вирішення соціально-культурних заходів тощо, саме тому формування та напрями використання прибутку в наш час є дуже актуальною темою.

Дана проблема досліджувалася ще в давні часи представникам класичної школи, зокрема це роботи А. Сміта, Д. Рікардо, Дж. См. Міля, які відображають економічні умови того часу та мають відповідний ідеологічний відтінок. Значний внесок у розв'язання проблеми формування та напрями використання прибутку в системі забезпечення діяльності

підприємницьких структур внесли українські економісти С. Ф. Покропивний, М. Я. Коробов, В. І. Баранов, О. С. Філіпченко, І. В. Зятковський, С. В. Мочерний, В. І. Іваненко, С. М. Онисько та інші.

Підприємства визначають прибуток на різних стадіях його формування, а саме: валовий прибуток, операційний прибуток, прибуток від звичайної діяльності до оподаткування, прибуток від надзвичайної діяльності після оподаткування і чистий прибуток.

Збитки – це перевищення суми витрат над сумою доходів, для отримання яких здійснені ці витрати.

Прибуток – сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати.

Валовий прибуток (збиток) – це різниця між чистим доходом і собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг).

Фінансовий результат від операційної діяльності – це сума валового прибутку (збитку), іншого операційного доходу, витрат на збут, адміністративних витрат та інших операційних витрат.

Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування визначається як сума прибутку (збитку) від операційної діяльності, фінансових та інших доходів, фінансових та інших витрат.

Кінцевий фінансовий результат від звичайної діяльності представляє собою різницю між прибутком від звичайної діяльності до оподаткування та сумою податку на прибуток.

Чистий прибуток (збиток) – визначається як різниця між різними видами доходів і витрат підприємства за звітний період.

Отже, ми розглянули як формується і трактується остаточний фінансовий результат діяльності підприємства.

В умовах ринкової економіки чистий прибуток є основою економічного і соціального розвитку підприємства. Чистий прибуток – найважливіший показник для оцінювання виробничої, комерційної, фінансової діяльності підприємства, оскільки відображає ступінь його ділової активності, а також ефективність менеджменту. Постійне збільшення чистого прибутку – це джерело фінансового розвитку виробництва (реінвестування прибутку), створення резервних фондів, виплата дивідендів, задоволення матеріальних потреб працюючих підприємства.

Отриманий підприємством прибуток є об'єктом розподілу. У розподілі прибутку можна виділити два етапи. Перший етап - це розподіл загального прибутку. На цьому етапі учасниками розподілу є держава й підприємство. У результаті розподілу кожний з учасників одержує свою частку прибутку. Пропорція розподілу прибутку між державою і підприємствами має важливе значення для забезпечення державних потреб і потреб підприємств. Це одне з принципових питань реалізації фінансової політики держави, від правильного вирішення якого залежить розвиток економіки в цілому. Пропорції розподілу прибутку між державою (бюджетом) і підприємством складаються під впливом кількох, чинників. Істотне значення при цьому має податкова політика держави щодо суб'єктів господарювання. Ця політика реалізується в сумі податків, що сплачуються за рахунок прибутку, у визначенні об'єктів оподаткування, ставках оподаткування, у порядку надання податкових пільг.

Другий етап - це розподіл і використання прибутку, що залишився в розпорядженні підприємств після здійснення платежів до бюджету. На цьому етапі можуть створюватися за рахунок прибутку цільові фонди для фінансування відповідних витрат.

Чим краще працює підприємство, тим більший воно одержує прибуток, тим міцніший його економічний стан і положення на ринку.

Лише маючи достатню суму прибутку, підприємство може реконструювати виробництво, придбати нові засоби виробництва і завдяки цьому забезпечити істотне зростання обсягу виробництва продукції, значно поліпшити її якість, скоротити витрати і цим досягти високої конкурентоспроможності. Це є гарантом того, що підприємство й надалі буде спроможним одержувати високі прибутки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костецький В. В. Сутнісно-теоретичні підходи до визначення фінансового забезпечення діяльності підприємства. *Галицький економічний вісник*. 2010. № 4 (29). С. 135-145.

УДК 336.671

ІНФОРМАЦІЙНА БАЗА ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Сидоров Олександр Анатолійович,

доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук

Тодоренко Іван Андрійович,

ЗВО, спеціальності 073 «Менеджмент»
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Інформаційною базою аналізу фінансового стану підприємства є, в основному, фінансова звітність.

Фінансова звітність являє собою систему показників, що відображають інформацію про фінансовий стан організації на звітну дату, а також фінансові результати її діяльності за звітний період.

Склад, зміст, вимоги та інші методичні основи фінансової звітності на підприємствах України регламентовані новими Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, затвердженими наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р № 87. Згідно з цим П(С)БО фінансова звітність складається з утворюючих єдине ціле взаємозалежних показників балансу, звіту про фінансові результати, звіту про рух грошових коштів, звіту про власний капітал і приміток до них. Головними вимогами до фінансової звітності є достовірність, повнота та відкритість для ознайомлення користувачів.

Баланс підприємства (форма № 1) служить індикатором для оцінки фінансового стану підприємства. Підсумок балансу дає орієнтовну суму коштів, що знаходяться в розпорядженні підприємства.

Для загальної оцінки фінансового стану підприємства складають ущільнений баланс, у якому об'єднують у групи однорідні статті. При цьому скорочується число статей балансу, що підвищує його наочність і дозволяє порівнювати з балансами інших підприємств.

Для одержання загальної оцінки динаміки фінансового стану можна зіставити зміни результату балансу зі змінами фінансових результатів господарської діяльності (виручкою від реалізації продукції, прибутком від реалізації, прибутком від фінансово-господарської діяльності), використовуючи форму № 2 "Звіт про фінансові результати".

Примітки до фінансової звітності повинні розкривати суть поданої звітної інформації, облікову політику організації і забезпечувати користувачів звітності додатковими даними, які недоцільно включати в баланс, звіт про фінансові результати та ін. звітні документи, але котрі є необхідними користувачам фінансової звітності для реальної оцінки майнового, фінансового стану організації і фінансових результатів її діяльності.

На вітчизняних підприємствах часто здійснюють аналіз характеру змін окремих статей балансу. Такий аналіз проводиться за допомогою горизонтального (часового) та вертикального (структурного) аналізу.

Горизонтальний аналіз полягає в побудові однієї або декількох аналітичних таблиць, у яких абсолютні балансові показники доповнюються відносними темпами зростання (спаду). Мета горизонтального аналізу полягає в тому, щоб виявити абсолютні і відносні зміни розмірів різноманітних статей балансу за визначений період, дати оцінку цим змінам. Для

аналізу беруть базисні темпи росту за декілька періодів. Найчастіше розбивка на періоди відбувається поквартально.

Цінність результатів горизонтального аналізу суттєво знижується в умовах інфляції, коливань цін на ресурси та частих нововведень у податковому законодавстві, які впливають на розподіл доходу. В цій ситуації на деяких підприємствах з високими темпами обіговості коштів (задіяних переважно у секторі роздрібної торгівлі та наданні послуг) доцільним було б здійснення горизонтального аналізу з врахуванням не щоквартальних, а щомісячних змін показників у статтях балансу підприємства.

Велике значення для оцінки фінансового стану має також вертикальний (структурний) аналіз активу і пасиву балансу, що дає представлення фінансового звіту у вигляді відносних показників. Мета вертикального аналізу полягає в розрахунку питомої ваги окремих статей у підсумку балансу й оцінці його змін. За допомогою вертикального аналізу можна проводити міжгосподарські порівняння підприємств, а відносні показники згладжують негативний вплив інфляційних процесів.

Горизонтальний і вертикальний аналіз взаємодоповнюють один одного, на їхній основі будується порівняльний аналітичний баланс. У порівняльному балансі відображаються лише основні розділи активу і пасиву балансу. Він характеризує як структуру звітної бухгалтерської форми, так і динаміку окремих її показників.

Таким чином, спів ставляючи структури змін в активі і пасиві, можна зробити висновки про те, через які джерела, в основному, відбувся притік нових коштів і в які активи ці нові кошти вкладені. Сама по собі структура майна і навіть її динаміка не дає відповідь на питання, наскільки вигідно для інвестора вкладання грошей у дане підприємство, а лише оцінює стан активів і наявність можливостей для погашення боргів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Николаева С. Сутність, прийоми та методи аналізу фінансового стану підприємств. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки.* 2011. № 2.

УДК 341.16

ХАРАКТЕРИСТИКА ТИПІВ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ ТОРГІВЛІ В МЕЖАХ УГОД СВІТОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ

Сисоєнко Ірина Анатоліївна,

доцент кафедри фінансів,

обліку та оподаткування

Херсонського національного

технічного університету,

кандидат економічних наук, доцент

sysoenko.iryana.kntu@gmail.com

Карлюка Дмитро Олександрович,

доцент кафедри економіки,

підприємництва та економічної безпеки

Херсонського національного

технічного університету,

кандидат економічних наук, доцент

dmitri.karlyka@gmail.com

Основними угодами, що регулюють застосування засобів захисту торгівлі у Світовій організації торгівлі є Угода про застосування статті VI ГАТТ [1], Угода про субсидії та компенсаційні заходи [4] й Угода про захисні заходи [3], які містять детальне правове регулювання стосовно визначення демпінгу, субсидій і захисних заходів, так і всіх

процедурних моментах, маючи на меті забезпечити кращий рівень узгодженості регулювання засобів захисту торгівлі на міжнародному рівні й окремими державами. Так, статтею Угоди про застосування статті VI ГАТТ передбачається застосування таких захисних засобів захисту торгівлі як антидемпінгове та компенсаційне мито, субсидії. Угода про субсидії та компенсаційні заходи надає наступне визначення субсидії:

- фінансовий внесок, що надається на території члена Світової організації торгівлі урядом або будь-яким державним органом (у цій угоді іменується уряд), тобто коли уряд практикує пряму передачу грошових коштів (наприклад, дотацій, позик або вливань капіталу), потенційну пряму передачу грошових коштів або зобов'язань (наприклад, гарантій за позиками); уряд відмовляється від доходів, що йому належать, або не стягує їх (наприклад, такі фіскальні стимулюючі заходи, як податкові кредити); уряд надає товари та послуги, крім загальної інфраструктури, або закупає товари або послуги; уряд здійснює платежі до механізму фінансування або доручає або наказує приватній установі виконувати одну чи більше функцій, які б за звичайних умов виконувалися б урядом, причому практика їх застосування такою установою фактично не відрізняється від практики, яку зазвичай вів би уряд [4].

Відповідно до угоди про захисні заходи члени Світової організації торгівлі можуть вживати захисних заходів (вводити тимчасові додаткові мита, кількісні обмеження чи інші заходи щодо продукту), щоб захистити конкретну вітчизняну галузь від збільшення імпорту продукту, що спричиняє або загрожує серйозної шкоди галузі [3].

У першому півріччі 2020 року кількість ініційованих розслідувань щодо компенсаційного мита зросла до 27 проти 15 за аналогічний період 2019 року. Станом на 30 червня 2020 року діяло 228 повідомлених заходів (остаточних мит та зобов'язань) (рис. 1).

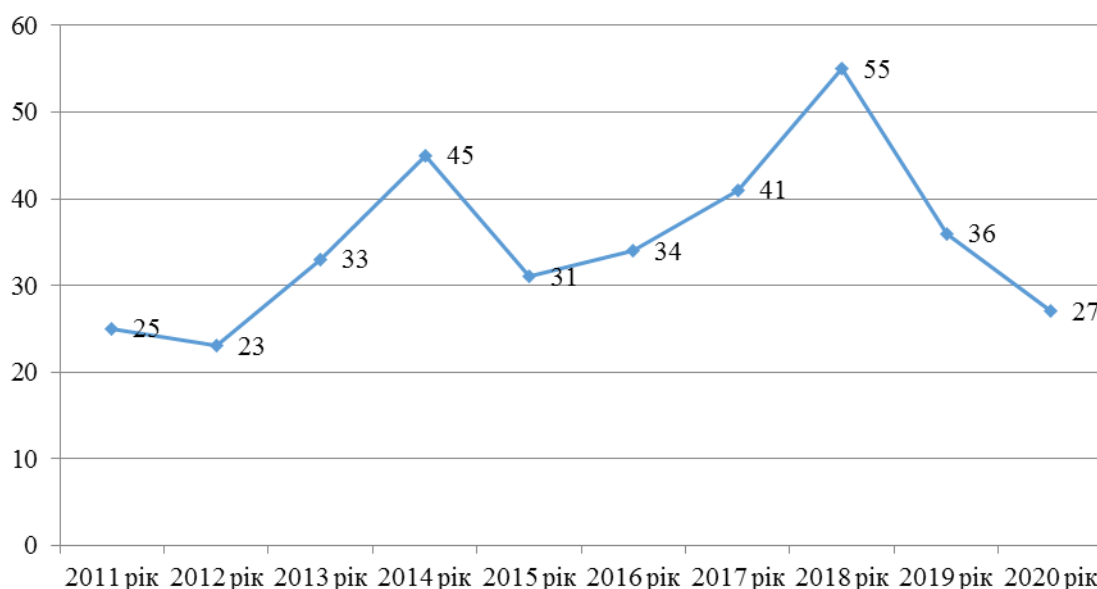

Рис. 1. Кількість ініційованих розслідувань щодо компенсаційного мита, шт. [2]

У перші шість місяців 2020 р. Сполучені Штати Держави ініціювали 58 нових антидемпінгових розслідувань та Індія 57, з 20 і по 18 відповідно в той же період попереднього року. Австралія, Бразилія, Канада, Єгипет, Індонезія, Мексика, Нова Зеландія, Пакистан, Таїланд, Туреччина та В'єтнам також ініціювали більше розслідувань, ніж у першому півріччі 2019 року. Інші користувачі антидемпінгових розслідувань, зокрема Аргентина, Європейський Союз, Малайзія, Україна та шість держав-членів Ради співробітництва Перської затоки (РСАДПЗ) [2].

ЛІТЕРАТУРА

1. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947): Угода від 15.04.1994 р. Дата оновлення від 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_264#Text. (дата звернення: 30.05.2022).

2. Офіційний сайт Світової організації торгівлі. URL: <https://www.wto.org/>. (дата звернення: 30.05.2022).

3. Угода про захисні заходи: Угода від 15.01.1994 р. Дата оновлення від 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_016#Text. (дата звернення: 30.05.2022).

4. Угода про субсидії та компенсаційні заходи: Угода від 15.01.1994 р. Дата оновлення від 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_015#Text. (дата звернення: 30.05.2022).

УДК 342.9

BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN THE CONTEXT OF ENSURING BUSINESS MANAGEMENT

Terlyuk Oleksiy Ivanovych,

graduate student

of the Department of Administrative and Information Law

Lviv Polytechnic National University

oleksiy2807@gmail.com

Blockchain technology is rightly considered a defining feature of a new stage in the development of world technological progress (the so-called fourth industrial revolution) [*see, for example*: 1].

The essence of technology was simply explained by Tapscott Don and Tapscott Alex, authors of the recently translated into Ukrainian book "Blockchain Revolution. As the technology behind bitcoins changes money, business and the world." According to them: "Bitcoin or other cryptocurrency is not stored in any file. Transaction information is located in the global, publicly available Blockchain database. It confirms and accepts the operation of this large P2P network. The whole chain is distributed: it is supported by computers around the world. There is no central server that can be hacked. Blockchain is public and very reliable at the same time, because it uses encrypted data" [2, p. 32 36].

Its properties allow to optimize almost all spheres of society. Among them, in particular, the field of finance and labor planning.

Among the significant achievements of Blockchain was the first financial sphere. This includes the spread of cryptocurrencies as a new decentralized and independent financial system.

The main technological properties of Blockchain (in world practice it is more often used definition DLT - distributed ledger technology), which creates opportunities for its effective use in finance, considering above all, cryptographic protection of information, use of distributed registry, the possibility of using smart contracts. Due to this, blockchain technology: eliminates financial intermediaries of transactions (such as a bank), because the transaction is self-executing, only the actions of the initiator or smart contract are enough; eliminates intermediaries needed to keep a record of the transaction (such as notaries, government registries), as the transaction is kept in a distributed registry intact and unchanged; solves the problem of "double sale", ie transactions on the same asset simultaneously for two buyers, which eliminates fraud; provides an open database with a complete history of transactions (ownership and transfer of assets) [3]. In addition, the blockchain can be used as a platform for exchange trading, which can reduce the need for exchange brokers and centralized exchanges. Through the blockchain, you can control the issuance of new shares and the transfer of companies to public status.

Blockchain can be successfully used in the field of organization and planning of work. The main advantage - when using Blockchain, the need for re-verification of data, their duplication and backup disappears. And the use of technology at the national level will preserve and thus use the data of citizens, reducing the staff of public authorities. Obviously, such an approach will be of interest to the business sector. In fact, the properties of technology in the near future make a number of professions redundant. First of all, professions related to the confirmation, verification and input

of information. It is assumed that the banking, legal and other systems are undergoing significant changes [4, pp. 180-184].

One of the manifestations of Blockchain technology is the strengthening of the trend towards decentralization in the organization of labor. Thanks to Blockchain, such decentralization is already, in particular, supported in the field of goods and services by Uber and Mesh technologies. There is reason to believe that Blockchain will lead to changes in the trial. With the active spread of technology, its introduction into everyday life, a new type of evidence may emerge for the judicial system based on Blockchain data.

Let's agree with the Russian researcher T. Khusiyanov that in the case of combining Blockchain with other important achievements of the Fourth Industrial Revolution, such as artificial intelligence and machine learning, will be the reason for the disappearance of all intermediary professions - "Smart Contracts will take their place." [5, p. 313]. Obviously, serious transformations in the labor market will affect, in particular, the sphere of education and so on.

Thus, blockchain technology is technically an ever-growing chain of blocks verified and protected by public key cryptography; in addition to information about the transaction, each block contains links to the previous block of the chain, as well as information about the time when the block was created. Due to such properties, the blockchain has strong prospects for application in many spheres of society, in particular, finance and labor organization. However, it should be borne in mind that the technology is still new, so most legal issues are in the process of regulation or remain unresolved, depending on the country.

LITERATURE

1. Шваб К. Четвертая промышленная революция. М.: Эксмо, 2016. 208 с.
2. Тепскотт Дон, Тепскотт Алекс. Блокчейн-революція. Як технологія, що лежить в основі біткойна та інших криптовалют, змінює світ / Пер. з англ.: Ю. Григоренко, Г. Лелів. Львів: Літопис, 2019. 492 с.
3. Сизоненко В. Токенізація активів – реалії та можливості. *Юридична газета online / Всеукраїнське щотижневє професійне юридичне видання*. 2018. 16 трав. URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/tokenizaciya-aktiviv--realiyi-ta-mozhlivosti.html> (дата звернення: 20.05.2022)
4. Zyskind G., Oz N. Decentralizing privacy: Using blockchain to protect personal data. *Security and Privacy Workshops (SPW)*. IEEE, 2015.
5. Хусьяинов Т. М. Блокчейн-революция и ее влияние на серу труда. *Революция и эволюция: модели развития в науке, культуре, социуме: сборник научных статей* / Под общей ред. И. Т. Касавина, А. М. Фейгельмана. Н. Новгород: Изд-во Нижегородского государственного университета им. Н.И. Лобачевского, 2017. С. 312-313.

REFERENCES

1. Shvab K. (2016). *Chetvertaia promyshlennaia revoliutsiya*, Moscow: Eksmo, 208 p.
2. Tepskott D., Tepskott A. (2019). *Blokchein-revoliutsiia. Yak tekhnolohiia, shcho lezhyt v osnovi bitkoina ta inshykh kryptovaliut, zminiue svit, translated from en*. Yu. Hryhorenko, H. Leliv, Lviv, Litopys, 492 p.
3. Syzonenko V. (2018). *Tokenizatsiia aktyviv – realii ta mozhlyvosti, Yurydychna hazeta online, Vseukrainske shchotyzhneve profesiine yurydychne vydannia*. (16 May. 2022), URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/tokenizaciya-aktiviv--realiyi-ta-mozhlivosti.html>.
4. Zyskind G., Oz N. (2015). *Decentralizing privacy: Using blockchain to protect personal data. Security and Privacy Workshops (SPW)*, IEEE.
5. Khusiaynov T. (2017). *Blokchein-revoliutsiia y ee vlyianyie na seru truda. Revoliutsiia y evoliutsiia: modely razvytyia v nauke, kulture, sotsyume: sbornyk nauchnykh statei*, N. Novhorod, Yzd-vo Nyzhehorodskoho hosunyversyteta ym. N.Y. Lobachevskoho, 312-313 pp.

НАУКОВА ПАНЕЛЬ

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ
РЕГУЛЮВАННЯ СУБЄ'КТІВ
АВІАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
АВІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ**

ЯКІСТЬ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АВІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Беззубов Дмитро Олександрович,
професор кафедри господарського,
повітряного та космічного права,
Юридичного факультету
Національного авіаційного університету,
доктор юридичних наук, професор
dbezzubov@ukr.net

Система забезпечення авіаційної безпеки є процесом постійного вдосконалення та розвитку функціональних структур авіаційної діяльності (перевезення пасажирів, вантажу, військові перевезення, діяльність спеціальних служб в авіації), тому цей процес потребує постійного втручання з боку відповідних посадових осіб і працівників в сфері авіаційної безпеки. Вважаємо, що вдосконалення є неможливим без ефективного та своєчасного управління процесами змін, які відбуваються в стані забезпечення авіаційної безпеки.

Управління в якості прикладної дефініції визначається як процес цілеспрямованого впливу управляючої підсистеми або суб'єкта управління на керовану підсистему чи об'єкт управління з метою забезпечення його ефективного функціонування та розвитку в часі та просторі. погоджуючись з цим визначенням, пропонуємо окреслити дефініцію «управління механізмом забезпечення авіаційної безпеки» як цілеспрямовану діяльність впливу органів управління, посадових осіб або інших працівників, що забезпечують авіаційну безпеку.

Управління механізмом забезпечення безпеки в діяльності авіації складається з таких взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих елементів, які потребують вдосконалення: 1) якості управлінських рішень в адміністративній діяльності в авіації; 2) завдань забезпечення безпеки авіації 3) систематизації законодавчого забезпечення авіаційної безпеки як цілісної структури; 4) бенчмаркінг (вид оптимізації управління) авіаційної безпеки.

У комплексі ці елементи дозволяють визначити, що авіаційна безпека – це складний та багатоаспектний процес діяльності всіх функціональних структур у напрямі підвищення стабільності авіаційної безпеки щодо впливу внутрішніх і зовнішніх негативних чинників на її діяльність незалежно від джерела та походження, а також спрямування дії у часі та просторі.

Управлінські рішення в діяльності авіаційної безпеки становлять основу процесу управління, а отже, тільки реалізація якісних рішень у системі адміністративного управління авіаційною безпекою органами виконавчої влади та авіаційними підприємствами забезпечить ефективне використання засобів і ресурсів. Це оптимізує можливість здійснювати виконання льотних завдань ефективно й стабільно функціонувати та розвиватися в умовах зовнішнього несприятливого середовища.

Якість як прикладне теоретичне поняття означає сукупність характеристик об'єкта, які визначають його здатність задовольняти нормативні або прогнозовані потреби. У системі управлінської діяльності якість визначається як міра відповідності управлінського рішення загальноприйнятим вимогам і стандартам.

Якість управлінського рішення щодо забезпечення авіаційної безпеки – це сукупність властивостей, що забезпечують успішне їх виконання у галузях авіаційної діяльності щодо досягнення стану безпеки й отримання певного ефекту щодо її стабільного функціонування.

Головними складовими якості управлінського рішення у авіаційної діяльності в аспекті забезпечення безпеки є: професійна підготовка, розробка і реалізація з урахуванням специфіки діяльності підрозділу, в якому або щодо якого приймається рішення. Основними елементами якості та ефективності управлінських рішень авіаційної безпеки виступають грамотний та своєчасний аналіз проблемної ситуації, правильна постановка цілей і завдань, підготовка альтернатив та вибір оптимального варіанта згідно з обраним критерієм.

Наголосимо, що чим вища якість та ефективність прийнятого управлінського рішення, тим вищий рівень безпеки в цьому напрямку діяльності авіації. У системі прийняття рішень можна виділити три рівні забезпечення авіаційної безпеки в часовому аспекті: довготермінова безпека – забезпечується прийнятими рішеннями на довгий період, як правило нормативними актами, які мають тривалий термін використання в часі та змінюються виключно за ініціативою законодавця (закони та підзаконні акти, інструкції); короткотермінова безпека – забезпечується на відносно невеликі терміни функціонування певної структури в системі забезпечення авіаційної безпеки, регламентується галузевими підзаконними актами (наказами авіаційного підприємства); миттєва безпека – забезпечується при виконанні певних конкретних завдань підрозділами або працівниками щодо авіаційної безпеки і, як правило, забезпечується оперативними рішеннями в умовах несприятливих ситуацій.

Система якості управлінських рішень при забезпеченні безпеки повинна відповідати вимогам зовнішніх умов, наприклад, у заходах адміністративного забезпечення загальних стандартів безпеки. Якість управлінських рішень у забезпеченні авіаційної безпеки України визначається такими параметрами: 1. Середній час прийняття рішень (швидкість реакції) визначається як співвідношення часу прийнятого рішення до його застосування в реальному часі (загальний ланцюг швидкості реакції має вигляд: «блок А» – несприятлива ситуація в діяльності авіації, щодо забезпечення безпеки, ситуація небезпеки або загрози; «блок Б» – отримання необхідних даних для прийняття рішення; «блок В» – прийняте рішення та його конкретне відображення у вигляді наказу, сигналу; «блок Д» – подача команди до впровадження даного рішення в реальному часі; «блок Е» – впровадження управлінського рішення в реальному часі; «блок Є» – отримання результату від впровадженого рішення). Необхідно зазначити, що швидкість реакції визначається як головний якісний елемент для досягнення певних цілей і завдань щодо забезпечення авіаційної безпеки в діяльності авіації або виконанні льотного завдання в екстремальних ситуаціях або ситуаціях невизначеності. 2. Частота помилкових рішень (ймовірність прийняття невірної рішення) визначається як співвідношення прийнятого рішення до отриманих збитків або прямих втрат в результаті авіаційної катастрофи або льотного інциденту при впровадженні рішення (рішення систематизовано приймається за алгоритмом: вхідна інформація – обробка інформації та її аналіз – визначення можливих сценаріїв розвитку подій – вихідна інформація). У системі забезпечення авіаційної безпеки частота помилкових рішень трактується як можливість настання негативних наслідків при виконанні льотного завдання через впровадження управлінських рішень, які не відповідають об'єктивним умовам і реальним часовим обмеженням. 3. Середні витрати на прийняття рішення характеризуються економічними показниками в грошовому або іншому еквіваленті, оскільки авіаційну безпеку забезпечують державні органи виконавчої влади та приватні авіаційні компанії, фінансування яких передбачено в державному бюджеті України та бюджеті авіаційних компаній (алгоритм витрат на прийняття рішення може моделюватись таким чином: «модель А» – вхідна інформація – прийняте рішення – фінансування прийнятого рішення – прямі затрати на прийняте рішення – впровадження рішення – фінансування впровадження прийнятого рішення – вихідна інформація (управлінське рішення); «модель Б» – ситуація небезпеки – можливі збитки від реалізації ситуації небезпеки – витрати на управлінське рішення – реалізація управлінського рішення (фінансування рішення); «модель В» – вхідна інформація – управлінське рішення 1 – управлінське рішення 2 – управлінське рішення... N – об'єктивне рішення (фінансування) – реалізація одного рішення з варіантного ряду – отриманий результат (плановий або позаплановий). 4. Втрати від необґрунтованих рішень (за певний період часу) – це показник системної якості управлінського рішення, що базується на можливих втратах від прийнятих рішень у авіаційній діяльності та на категоріях ефективності, дублювання прийняття та впровадження рішення, своєчасності отриманих результатів. 5. Швидкість виявлення помилок у прийнятих рішеннях визначається як можливість аналізу ситуації в аспекті управлінських рішень, що приймались з метою подолання ситуації небезпеки або ризику.

Запропоновані параметри аналізу якості прийнятих в галузі забезпечення авіаційної безпеки рішень є універсальними в аспекті загального прийняття рішень у діяльності всіх суб'єктів забезпечення авіаційної діяльності.

Таким чином, система якості управлінських рішень забезпечення авіаційної безпеки – це базові показники ефективності прийнятого управлінського рішення в певних функціональних сферах авіаційної діяльності із забезпечення якості стандартів безпеки такої діяльності.

УДК 349.2

НАПРЯМКИ ЗМІЦНЕННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ АВІАЦІЙНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОРГАНІВ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ

Бершадська Юлія Володимирівна,
завідувач відділення юридичного забезпечення
Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
аспірант
Харківського національного
університету внутрішніх справ
yuliyaklk@gmail.com

Стратегією розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ України визначено курс на створення умов для розвитку вільного суспільства, забезпечення високої ефективності діяльності органів системи МВС, зміцнення суспільної довіри до неї з урахуванням визначальної ролі громадянина у розбудові України як безпечної європейської держави [1]. Одним з ключових та пріоритетних напрямків зосередження спільних зусиль органів системи МВС у відповідних сферах становить реалізація завдань щодо подолання таких викликів як низька укомплектованість авіаційним персоналом, неналежний наявний рівень фахової підготовки особового складу авіаційних підрозділів органів системи МВС.

На сьогодні бракує ґрунтовних досліджень цього питання. Основні визначення сформульовано в нормативно-правових актах, що вимагає подальшої конкретизації, розвитку та реалізації залучення підготовленого авіаційного персоналу державної та цивільної авіації до виконання завдань, які поставлені перед органами системи МВС.

Метою дослідження є розроблення пропозицій, спрямованих на формування сталого високопрофесійного ядра та професійного кадрового резерву в авіаційних структурних підрозділах органів системи МВС, які здатні належно реагувати на виклики та загрози у визначених сферах за напрямками відповідальності.

Враховуючи те, що початкову базу кадрового потенціалу, який у майбутньому забезпечує належне функціонування органів системи МВС, здійснюють заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання, стає очевидним обов'язковість вдосконалення відомчої системи освіти, як міцного підґрунтя якості підготовки кадрів, що, перш за все, повинно сприяти формуванню у випускників взірцевість їх загальних морально-естетичних, державно-патріотичних цінностей і відповідності визначеним фахово-професійним вимогам як персоналу органів системи МВС.

Ефективне вдосконалення відомчої системи освіти повинно здійснюватися одночасно комплексними й паралельними шляхами, а саме:

- впровадження сучасних методів всебічної профорієнтаційної роботи з випускниками навчальних закладів середньої освіти з метою зміцнення їх мотивації до навчання в закладах вищої освіти системи МВС України, втілення високого рівня поваги до держави й професійної авторитетності в суспільстві, збалансованої системи соціального захисту і

сучасної системи реабілітації, медичного забезпечення наземного і льотно-підйомного складу та працівників підрозділів органів системи МВС;

- розроблення і впровадження чітких відповідних програм первинного фахового навчання, які гарантують отримання курсантами й слухачами закладів вищої освіти системи МВС необхідних глибоких знань, усвідомлених вмій і стійких навичок за обраним фахом, подальший поетапний безперервний професійний розвиток авіаційного персоналу та інших працівників органів системи МВС України;

- створення прозорої системи сучасних ефективних підходів до розроблення механізмів забезпечення якісного відбору кадрів і кар'єрного зростання перспективних фахівців, всебічне стимулювання керівників усіх рівнів до використання нового управлінського досвіду під час упровадження комплексного гендерного підходу до політики розвитку кадрового потенціалу, оцінювання якості функціонування підпорядкованого персоналу органів системи МВС та своєчасне застосування заохочення з метою підвищення наполегливості виконання покладених завдань;

- всебічне матеріально-технічне та методично-інтелектуальне забезпечення процесів теоретичної, практичної та інструкторської підготовки наземного і льотно-підйомного персоналу на землі та у повітрі в закладах вищої освіти системи МВС, а також під час забезпечення процесів створення налагодженої системи внутрішніх комунікацій та упровадження механізму міжвідомчого стажування фахівців в органах системи МВС.

Суттєвим нюансом адаптаційного удосконалення відомчої системи освіти щодо підготовки фахівців за авіаційним напрямком діяльності для авіаційних підрозділів в органах системи МВС є різноманітність за формою трактування Повітряним кодексом України [2] приналежність авіаційних підрозділів в органах системи МВС до державної авіації або цивільної авіації.

Діяльність цивільної авіації України, крім положень Повітряного кодексу України, регламентується вимогами численних авіаційних правил Державної авіаційної служби України [3]. Діяльність же державної авіації регулюється як Повітряним кодексом України, так й іншими нормативними актами Міністерства оборони України [4] та Управління регулювання діяльності державної авіації України [5]. Аналіз змісту вимог нормативних документів для цивільної авіації й для державної авіації показує ідентичну одноманітність підходів в організації процесів початкової підготовки та подальшого зміцнення фахової майстерності льотно-підйомного персоналу, інженерно-технічного складу, фахівців групи керівництва польотів та осіб забезпечення льотної діяльності.

Висновок. Виходячи з державної актуальності задоволення потреб ринку праці у відповідних фахівцях авіаційного формату, галузевої зацікавленості надання платних послуг у галузях освіти і авіації та керуючись ознаками реальної спроможності виникла необхідність розв'язання наявної проблемної суперечності щодо оперативного комплектування вакантних посад в галузі авіації України висококваліфікованим авіаційним персоналом шляхом компромісного поєднання зусиль Державної авіаційної служби України, Управління регулювання діяльності державної авіації України, Міністерства оборони України та органів системи МВС України з метою невідкладного узгодження положень про спільну взаємодію в питаннях якісної й ефективної підготовки та гарантованого працевлаштування висококваліфікованого авіаційного персоналу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про схвалення Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.11.2017 № 1023-р // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 16.06.2022).

2. Повітряний кодекс України : Закон України від 19.05.2011 № 3393-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text> (дата звернення: 16.06.2022).

3. Про затвердження Авіаційних правил України «Технічні вимоги та адміністративні процедури для льотних екіпажів цивільної авіації» : Наказ Державної авіаційної служби

України від 20.07.2017 № 565 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1056-17#Text> (дата звернення: 17.06.2022).

4. Про деякі питання допуску авіаційного персоналу до льотної експлуатації повітряних суден у державній авіації України : Наказ Міністерства оборони України від 16.12.2020 № 477 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0212-21#Text> (дата звернення: 17.06.2022).

5. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо визначення процедур допуску авіаційного персоналу до льотної експлуатації дистанційно пілотованих повітряних суден у державній авіації України (МРДА-17/21): Наказ Начальника Управління регулювання діяльності державної авіації України (з основної діяльності) від 03.09.2021 № 45. URL: https://www.mil.gov.ua/content/yrdday/45_03092021.pdf (дата звернення: 17.06.2022).

УДК 343.3

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ ВІД АКТИВ НЕЗАКОННОГО ВТРУЧАННЯ

Детюкова Марина Євгенівна,
викладач циклової комісії з права
Кропивницький фаховий коледж
ПВНЗ «Університет сучасних знань»
Klimovaekaterinadmitrievna@gmail.com

Обґрунтування актуальності дослідження. Верховна Рада України 21.03.2017 р. ухвалила Закон «Про Державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації» № 1956-VIII. У преамбулі закону зазначено, що програма розроблена відповідно до Концепції про міжнародну цивільну авіацію (Чикаго, 7 грудня 1994 року), Додатку 17 до неї та угод, що впливають із участі України в ряді конвенцій про запобігання актам незаконного втручання в безпеку цивільної авіації та керівництва ІКАО з авіаційної безпеки (ІКАО Doc. 8973), а також інших міжнародних актів (Резолюції РБ ООН №13730 та актів законодавства України).

Ступінь вивченості в науковій літературі. Загальні теоретичні основи угод держав із забезпечення безпеки цивільної авіації досліджувалися в роботах іноземних науковців: О. Дж. Лісіціна, Хуга Джефанга, Рувантіса Абейранте, Пола Стівена Демпсі та ін., фрагментарно певні проблеми щодо угод України по забезпеченню цивільної авіації, були предметом досліджень вітчизняних науковців: Рижного В. І., Задорожного О. В., Буроменського М. В., Білоцького С. Д., Раскаля М. О., Філіпова А. В., Григорова О. В..

Мета дослідження дослідити кримінально-правовий захист цивільної авіації від актів незаконного втручання.

Основні результати дослідження. З метою боротьби зі злочинною діяльністю, пов'язаною з незаконним втручанням у діяльність цивільної авіації, Міжнародною організацією цивільної авіації (ІКАО) було розроблено та прийнято ряд міжнародно-правових актів. Варто зауважити, що невід'ємний та надзвичайний вклад у розвиток безпеки цивільної авіації та захисту її від актів незаконного втручання було втілено з прийняттям Чиказької конвенції 7 грудня 1944 року (Конвенції про міжнародну цивільну авіацію). Одним з основних документів, який регулював цю сферу суспільних відносин, стала Конвенція про правопорушення та деякі інші акти, що здійснюються на борту повітряного судна, підписана 14 вересня 1963 року в Токіо. Ця конвенція стосується не тільки злочинів, але й всіх актів, незалежно від того, чи є вони злочинами, чи ні. До таких актів Токійська конвенція відносить усі діяння, які можуть загрожувати або загрожують безпеці польоту повітряного судна, особам і майну, підтримці належного порядку і дисципліни на борту повітряного судна. У цій конвенції вперше було зроблено спробу дати юридичну кваліфікацію незаконного захоплення повітряного судна [1] або незаконного втручання в його експлуатацію. Ще одним міжнародним правовим актом у сфері убезпечення

авіап перевезень стала Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден, підписана в Гаазі 16 грудня 1970 року. У цьому документі вперше було кваліфіковано та закріплено акт незаконного захоплення повітряного судна [2] як злочин, що повинен супроводжуватись насильством або погрозою застосування насильства.

Особлива роль у регулюванні питання забезпечення цивільної авіації і нині відводиться Додатку 17 Чиказької конвенції «Стандарти та рекомендовані практики – Безпека – Захист Міжнародної цивільної авіації від актів незаконного втручання», що став основною програмою з безпеки цивільної авіації для всього світового авіаційного співтовариства [3].

Україна бере участь у більш як 70-ти двосторонніх міжнародних договорах про повітряне сполучення, а також з 1992 року є учасником Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО), з 1999 року – Європейської конференції з цивільної авіації (ЄКЦА) та з 2004 року – Європейської організації з безпеки аеронавігації «Євроконтроль». Поряд з наведеними вище угодами, Україна є учасником угоди про «Відкрите небо» (Open Sky), Угоди про створення спільного авіаційного простору (Угода САП), Угоди України з ЄС про певні аспекти повітряного сполучення, бере участь в Угоді в рамках СНД «Про повітряні сполучення».

Висновки та пропозиції. Однак вітчизняній доктрині міжнародного повітряного права, на підставі статті 12 Чиказької конвенції про міжнародну цивільну авіацію, до його джерел віднесено міжнародний договір, стандарти щодо польотів над відкритим морем, у той же час технічні стандарти, практика та керівництва, ухвалені Міжнародною організацією цивільної авіації, не є джерелами міжнародного повітряного права [4]. На противагу вказаному, зарубіжна доктрина до джерел міжнародного повітряного права відносить: національне законодавство, договори між державами та авіакомпаніями, договори між авіакомпаніями та загальні принципи міжнародного права [5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція про правопорушення та деякі інші дії, вчинені на борту повітряного судна від 14 вересня 1963 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_244.

2. Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден від 16 грудня 1970 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_167.

3. Annex 17 to the Convention on International Civil Aviation with the title “Standards and Recommended Practices – Security – Safeguarding International Civil Aviation against Acts of Unlawful Interference.” URL: http://dgca.gov.in/intradgca/intra/icao%20annexes/an17_cons.pdf.

4. Войціховський, А. В. Міжнародне право : підручник / А. В. Войціховський ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2020. – 544 с. – ISBN 978-966-610-108-5.

5. An introduction to Air Law / prof. Dr. I.H. Ph.Diederiks-Verschoor. 7-th revised edition. Kluwert law international, 2001. P. 261.

WYPADEK LOTNICZY. POSTĘPOWANIE W SPRAWIE WYPADKU LOTNICZEGO

Dr hab. Elżbieta Żywucka – Kozłowska,
Katedra Postępowania Karnego i
Prawa Karnego Wykonawczego
Wydział Prawa i Administracji,
Uniwersytet Warmińsko – Mazurski
w Olsztynie, Polska

Summary: Aviation accidents require investigations, just like any other accident. Proceedings in cases of such events are of a special nature. In Poland, aviation accidents are investigated by the Commission for Air Accident Investigation (civil aircraft). Criminal proceedings in the case of an air traffic accident are conducted independently, and the prosecution is the prosecutor's office.

Wypadki lotnicze, podobnie jak katastrofy lotnicze w odniesieniu do innych zdarzeń w komunikacji, są stosunkowo rzadkie, co nie znaczy, że są marginalizowane. Na gruncie polskiego prawa, wypadek lotniczy zdefiniowany został w ustawie z dnia 3 lipca 2002 Prawo lotnicze.

W treści art. 134. ust. 2. przywołanej ustawy ustawodawca wskazał: „Przez wypadek lotniczy rozumie się zdarzenie związane z eksploatacją statku powietrznego, które zaistniało od chwili, gdy jakakolwiek osoba weszła na jego pokład z zamiarem wykonania lotu, do chwili opuszczenia pokładu statku powietrznego przez wszystkie osoby znajdujące się na nim oraz podczas którego jakakolwiek osoba doznała co najmniej poważnych uszkodzeń ciała lub statek powietrzny został uszkodzony lub nastąpiło zniszczenie jego konstrukcji albo statek powietrzny zaginął i nie został odnaleziony, a urzędowe jego poszukiwania zostały odwołane lub statek powietrzny znajduje się w miejscu, do którego dostęp nie jest możliwy”³. Obok wypadku lotniczego w komunikacji powietrznej możliwe jest zaistnienie innego zdarzenia, a mianowicie katastrofy powietrznej. Katastrofa definiowana jest jako „zdarzenie w ruchu, które już spowodowało znaczne szkody w mieniu, a równocześnie groziło w momencie jego przebiegu życiu lub zdrowiu wielu osób, albo mieniu wielkich rozmiarów”⁴. Trzecią kategorią zdarzeń w tym względzie jest incydent lotniczy, jaki rozumiany jest jako zdarzenie inne niż wypadek, związane z eksploatacją statku powietrznego, które ma wpływ lub mogłoby mieć takowy na bezpieczeństwo lotów.⁵

Na gruncie polskiego prawa postępowania w sprawie wypadków lotniczy mają podstawy nie w jednym, lecz w wielu aktach prawnych, wśród których należy wymienić: ustawę z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks karny⁶, ustawę z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks postępowania karnego⁷, rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 996/ 2010 w sprawie badania wypadków i incydentów w lotnictwie cywilnym oraz zapobiegania im, Konwencję o międzynarodowym lotnictwie cywilnym, podpisaną w Chicago dnia 7 grudnia 1944 roku⁸, załącznik 13 do wymienionej Konwencji⁹, ustawę z dnia 3 lipca 2002 roku Prawo lotnicze¹⁰. Obok wymienionych należy pamiętać o innych, to znaczy: Normach obronnych: NO- 05- A005 opartej na STANAG 3531 (NATO) oraz NO- 05-A001opartej na STANAG 3101 (NATO), rozporządzeniu Ministra

³ Ustawa z dnia 3 lipca 2002 roku [Dz.U. Nr 130, poz. 1112]

⁴ Gardocki L., Prawo karne, wydanie 10, C.H. Beck, Warszawa 2004, s. 238

⁵ Ewertowski T., Czynności badawcze ekspertów na miejscu wypadków lotniczych [https://pk.gov.pl/wp-content/uploads/2016/06/84a031dd5830189176110adf583ee91.pdf] dostępne 18.06.2022

⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks karny [Dz.U.1997, Nr 88, poz. 553 z późniejszymi zmianami]

⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks postępowania karnego [Dz.U. 1997, Nr 89, poz.555 z późniejszymi zmianami]

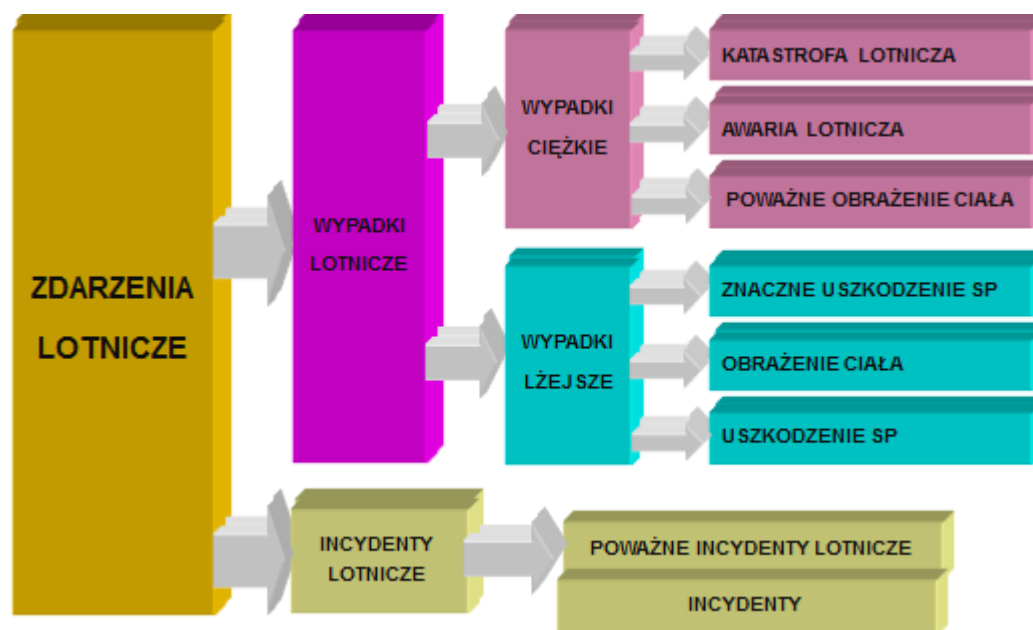
⁸ Dz.U. 1959, Nr 35 poz. 212

⁹ Na podstawie art. 23 ust. 2 pkt 1 i art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 3 lipca 2002 roku Prawo lotnicze ogłoszono Załącznik 19 do Konwencji przywołanej wyżej - Badanie wypadków i incydentów powietrznych (wydanie 12), przyjęty przez Organizację Międzynarodowego Lotnictwa Cywilnego.

¹⁰ Ustawa z dnia 3 lipca 2002 roku [Dz.U. Nr 130, poz. 1112]

Obrony Narodowej z dnia 14 czerwca 2012 w sprawie organizacji i działania KBWL LP z PKBWL¹¹.

W literaturze przedmiotu zdarzenia w ruchu powietrznym opisywane są w trzech wymienionych kategoriach (wypadki, incydenty i katastrofy), niezależnie czy zdarzenia te dotyczą lotnictwa cywilnego czy sił powietrznych państwa.

Podział zdarzeń lotniczych¹²

Odrębnym zagadnieniem są zdarzenia w ruchu powietrznym wojskowych samolotów (załogowych i bezzałogowych) jak i śmigłowców. Ze względu na ograniczone ramy opracowania, ta część nie będzie analizowana.¹³ Z punktu widzenia prawa lotniczego katastrofy lotnicze należą do ciężkich wypadków lotniczych i z takimi stosunkowo rzadko mamy w Polsce do czynienia.

Ustalenie cech zdarzenia jest punktem wyjściowym dla stwierdzenia czy w istocie doszło do wypadku lotniczego. Zdaniem Piotra Kasprzyka „stwierdzenie, że dane zdarzenie jest wypadkiem lotniczym w podanym znaczeniu rodzi wyłącznie jeden prawny obowiązek, to jest obowiązek ustalenia przyczyn wypadku w drodze badania przez niezależną komisję badania wypadków lotniczych”.¹⁴ Postępowanie w sprawie wypadku lotniczego jest postępowaniem szczególnym uregulowanym wyłącznie przepisami ustawy – Prawo lotnicze oraz stosownymi aktami wykonawczymi.¹⁵ W przypadku wątpliwości przy wykładni tych przepisów należy sięgać do uregulowań międzynarodowych oraz wspólnotowych (Aneks 13 ICAO, Dyrektywa 94/56/EC).¹⁶ Zdaniem Grzegorza Zająca rozróżnienie na statki powietrzne państwowe i statki powietrzne zapisano w Konwencji o

¹¹ Dz.U. 2012, poz. 724

¹² Ewertowski T., Czynności badawcze ekspertów na miejscu wypadków lotniczych [<https://pk.gov.pl/wp-content/uploads/2016/06/84a031dd5830189176110adf583eef91.pdf>] dostępne 18.06.2022

¹² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks karny [Dz.U.1997, Nr 88, poz. 553 z późniejszymi zmianami]

¹³ Statki powietrzne sił zbrojnych, Policji, służby celnej czy pożarnej określa się mianem państwowych. Pozostałe to cywilne.

¹⁴ Kasprzyk P., Postępowanie w sprawie badania wypadku lotniczego a postępowanie cywilne (w:) Przegląd Sądowy 2009, nr 4, s. 33 [z powołaniem na: punkt 5.1 Aneksu 13 ICAO, art. 4 Dyrektywy 94/56/WE oraz art. 135 ust. 2 Pr. Lot]

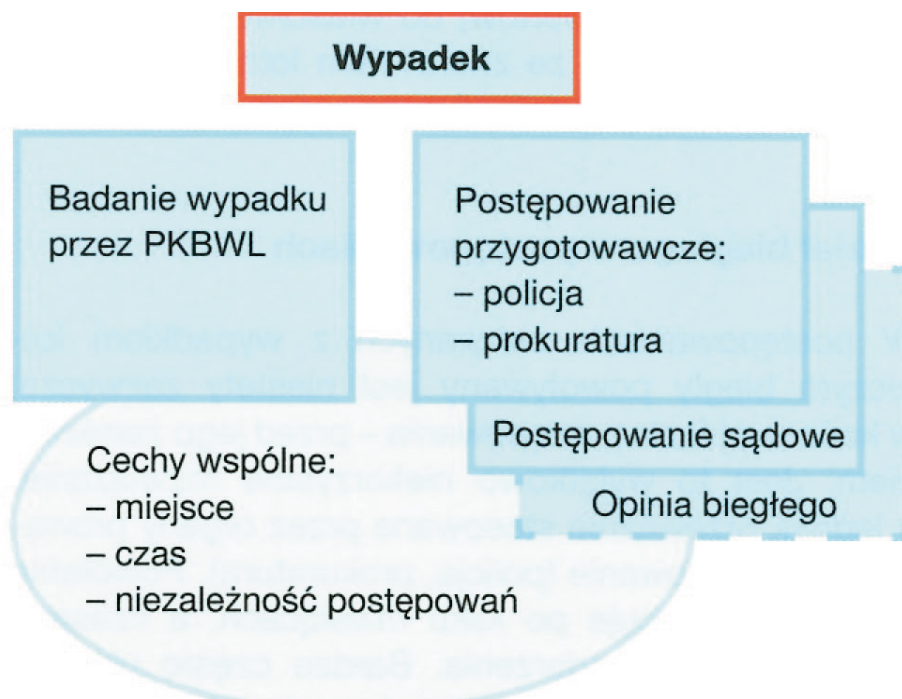
¹⁵ Rozporządzenie Ministra Transportu z dnia 18 stycznia 2007 r. w sprawie wypadków i incydentów lotniczych (Dz. U. Nr 35, poz. 225)

¹⁶ P. Kasprzyk, Postępowanie w sprawie badania wypadku lotniczego a postępowanie cywilne (w:) Przegląd Sądowy 2009, nr 4, s. 35-36 [z adnotacją przywołanego autora: „W pierwszej kolejności przepisy krajowe należy interpretować w zgodzie z prawem europejskim, a to ze względu na swoisty charakter tzw. zaleceń zawartych w załącznikach do Konwencji Chicagowskiej z 1944 r., w tym Załącznika 13, stanowionych przez Radę ICAO. Państwa członkowskie mogą bowiem odstąpić od tych zaleceń, notyfikując ICAO odrębności prawa krajowego. Ponadto w przypadku relacji pomiędzy badaniem wypadków lotniczych a postępowaniami sądowymi wyraźny prymat przyznaje się prawu krajowemu.”]

międzynarodowym lotnictwie cywilnym (konwencja chicagowska) z 7 grudnia 1944 r.¹⁷ W art. 26 tej Konwencji wskazano, że „W razie wypadku, którego doznał statek powietrzny jednego Umawiającego się Państwa na terytorium innego Umawiającego się Państwa i który pociągnął za sobą śmierć lub poważne obrażenia albo wskazuje na istnienie poważnych usterek technicznych na statku powietrznym lub w udogodnieniach dla żeglugi powietrznej, Państwo, na którego terytorium wypadek nastąpił, wdroy do chodzenie co do okoliczności wypadku, stosując się, jak dalece jego własne ustawy na to pozwalają, do zasad postępowania zaleconych przez Organizację Międzynarodowego Lotnictwa Cywilnego. Państwu, w którym statek powietrzny jest zarejestrowany, powinno się umożliwić wyznaczenie obserwatorów, którzy byliby obecni przy dochodzeniu; Państwo prowadzące dochodzenie poda do wiadomości temu drugiemu Państwu sprawozdanie i wnioski w danej sprawie”¹⁸. Warto w tym miejscu podkreślić, że dochodzenia w lotnictwie cywilnym- w odniesie do wszystkich kategorii zdarzeń takich jak wypadki i incydenty lotnicze „regulowane są normami prawa międzynarodowego – konwencji chicagowskiej i jej załącznika 132 – a ponadto rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady nr 996/2010/UE w sprawie badania wypadków i incydentów w lotnictwie cywilnym oraz przepisami ustawy Prawo lotnicze i aktami wykonawczymi do tej ustawy”¹⁹. W Polsce badania takie prowadzi Państwowa Komisja Badania Wypadków Lotniczych (cywilne lotnictwo), natomiast w przypadku statków powietrznych państwowych – Komisja Badania Wypadków Lotniczych Lotnictwa

Państwowego. O ile badania zdarzeń w obszarze lotnictwa cywilnego mają podstawę w aktach prawa międzynarodowego i krajowego, o tyle przedmiotowe zdarzenia lotnictwie państwowym mają odrębne regulacje. Ograniczają się do prawa krajowego i umów bilateralnych.

Każde zdarzenie, skutkiem jakiego jest uszczerbek na zdrowiu, śmierć człowieka czy szkoda w wyniku cudzego działania, wymaga ustalenia przyczyn. O ile w ruchu drogowym czynności takie prowadzone są przez organy ścigania, w tyle wypadki lotnicze wyjaśniane są co do przyczyn i przebiegu przez Państwową Komisję Badania Wypadków Lotniczych. Niezależnie, jeśli w wyniku takiego zdarzenia doszło do obrażeń ciała lub śmierci człowieka, wszczynane jest postępowanie karne z urzędu przez prokuratora. Zabezpieczanie miejsca zdarzenia należy do służb ratowniczych jak i Policji.

Wypadek lotniczy w perspektywie prowadzonych czynności²⁰

¹⁷ Zając G. Zastosowanie reżimu konwencji chicagowskiej w zakresie badania wypadków lotniczych w lotnictwie cywilnym i państwowym. Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego 2012, nr 6, s. 66-82.

¹⁸ Dz.U. z 1959 r., nr 35, poz. 212 z późn. zm.

¹⁹ Walulik J., Ochrona materiałów z dochodzeń lotniczych przed nieograniczonym wykorzystaniem procesowym: Restrictions on use of aircraft accident and incident investigation materials in administrative and court proceedings. Studia Prawnicze 2012, nr , (2 (191)), s. 135-157.

²⁰ Konieczka R. (2015). Lotnictwo jako specyficzna dziedzina opiniowania przez biegłego sądowego. Problemy Kryminalistyki 2015, nr ,290, 53

Polski Kodeks karny przewiduje karalność zachowań polegających na naruszeniu (choćby nieumyślnie) zasad w ruchu tak lądowym, wodnym jak i lotniczym. Zwykle postępowanie przygotowawcze wszczynane jest z art. 177 Kodeksu karnego. Mogą też zdarzyć się i takie sytuacje, w których kwalifikacja prawna będzie inna (przestępstwa z rozdziału XXI Kodeksu karnego – przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji).

Niezmiernie istotnymi czynnościami w perspektywie prowadzonych postępowań w sprawie wypadku lotniczego jest ustalenie tożsamości ofiar takich zdarzeń. O ile ustalenie przyczyny zdarzenia jest domeną PKBWL, o tyle obowiązkiem Policji jest ustalenie tożsamości ofiar. Oczywiście jest, że zabezpieczenie miejsca, dokładna dokumentacja położenia wraku statku powietrznego jak i ofiar zdarzenia ma fundamentalne znaczenie dla całości postępowania. Badania zwłok czy ich szczątków stanowi domenę medycyny sądowej, natomiast proces identyfikacji indywidualnej stanowi przedmiot badań kryminalistycznych.²¹ Badania zwłok ofiar katastrof lub wypadków lotniczych są takimi samymi badaniami pośmiertnymi, jak każde inne, z tym zastrzeżeniem, że wykonuje się w tych przypadkach znacznie więcej cząstkowych badań, które mają przybliżyć biegłych do prawdy o przyczynie śmierci. A. Gałązka – Śliwka wyodrębnia dwa ściśle związane ze sobą elementy oględzin zwłok, a mianowicie:

1. badania sądowo – lekarskie,
2. badania kryminalistyczne.

Pierwsze z wymienionych badań ma odpowiedzieć na pytanie o czas i mechanizm śmierci, zaś drugie – dostarczyć danych o tożsamości badanych zwłok lub szczątków²². Istotę powyższego poglądu potwierdza E. Craig konstatując, że „w przypadku katastrof lotniczych czy eksplozji w budynkach, nie tylko rzeczy, lecz nawet części ciała poszczególnych ofiar zostają dokładnie przemieszane”²³. Najbardziej efektywne w identyfikacji indywidualnej są badania genetyczne, daktyloskopijne, odontologiczne a także obrazowe, w tym tomografia komputerowa.²⁴ Obecnie najbardziej skuteczną metodą identyfikacji zwłok jest badanie pobranego z nich DNA, które porównuje się z analogicznym materiałem, jaki pobiera się od osób blisko spokrewnionych z ofiarą (najczęściej od matki bądź rodzeństwo ofiary). Badania DNA stały się podstawą identyfikacji ofiar katastrofy polskiego samolotu, który rozbił się przy podchodzeniu do lądowania na lotnisku w Smoleńsku (10 kwietnia 2010 r.²⁵). Nikt z będących na pokładzie samolotu osób, nie przeżył.²⁶

²¹ Zob. W.H. Rutherford, An Analysis of civil air crash statistics 1977 – 1986 for the purposes of planning disaster exercises, *Injury* 1988, 19: p. 384- 388; V. J. Di Maio, D. Di Maio, *Medycyna sądowa*, Wydanie I polskie ,(red.) B. Świątek, Z. Przybylski, Wydawnictwo Medyczne Urban & Partner, Wrocław 2003, s. 295 – 298.

²² A. Gałązka – Śliwka, *Śmierć jako problem medyczno – kryminalistyczny*, Oficyna Wolters Kluwer, Warszawa 2009, s. 52 – 54.

²³ Tamże, s. 53-54

²⁴²⁴ Zob. między innymi: Z. Czczot, T. Tomaszewski, *Kryminalistyka ogólna*, Wydawnictwo Comer, Toruń 1996; J. Kasprzak, B. Młodziejowski, W. Brzęk, J. Moszczyński, *Kryminalistyka*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2006, V. J. Di Maio, D. Di Maio, *Medycyna sądowa*, Wydanie I polskie ,(red.) B. Świątek, Z. Przybylski, Wydawnictwo Medyczne Urban & Partner, Wrocław 2003.

²⁵ W tym miejscu należy wyraźnie podkreślić, że badanie przyczyn tej katastrofy nie znalazło postaw w Konwencji z Chicago, co jest w mojej ocenie błędne i po wielokroć było podnoszono przede wszystkim przez rodziny ofiar. W trakcie oględzin miejsca zdarzenia, jak i badań zwłok ofiar i ich identyfikacji doszło do poważnych naruszeń nie tylko w zakresie metodyki tych czynności, ale także rażących pomyłek w ustalaniu tożsamości, skutkiem czego konieczne były ekshumacje i ponowne badania . Należy także wyraźnie wskazać, że w rosyjskich prosektoriach nie dołożono żadnej staranności podczas badań jak i umieszczania w trumnach , czego dowodem są wyniki badań przeprowadzonych przez polskich biegłych po ekshumacjach. Tylko tytułem przykładu można wskazać obecność niedopałków papierosów w jamie czaszki jednej z ofiar, umieszczenie szczątków należących do trzech osób w jednej trumnie (fragmenty zwłok). Nadto na rosyjskich stronach internetowych nieustalona jak dotąd osoba opublikowała zdjęcia z miejsca zdarzenia jak i zwłok ofiar katastrofy. Do chwili obecnej wrak samolotu pasażerskiego, jaki rozbił się pod Smoleńskiem nie został zwrócony Polsce. Pobrano do badań materiał z powierzchni wraku samolotu pozwolił na ustalenie obecności materiałów wybuchowych. zob. Raport z badania zdarzenia lotniczego samolotu TU 154 M nr 101 z dnia 10 kwietnia 2010 roku nad lotniskiem Smoleńsk – Siewiernyj na terytorium Federacji Rosyjskiej [<https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1152641%2Craport-podkomisji-smolenskiej-dokument.html>] dostępne 19.06.2022; zob także: <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1152641%2Craport-podkomisji-smolenskiej-dokument.html> [dostępne 19.06.2022]

²⁶ E. Żywucka – Kozłowska, J. Juszka, *Oględziny miejsca katastrofy lotniczej . Wybrane problemy identyfikacji ofiar* [http://www.zielona-gora.po.gov.pl/magazyn/upload/lektury_elektroniczne/ogledziny-miejsca-katastrofy-lotniczej.pdf] dostępne 19.06.2022

Niezależnie od rodzaju zdarzenia w ruchu lotniczym, koniecznym jest ustalenie jego przyczyn, przebiegu oraz skutków. Wszystkie te ustalenia są niezbędne nie tylko dla organów badających wypadek lotniczy, ale także dla osób najbliższych ofiar. Każde zdarzenie lotnicze (statku cywilnego czy statku państwowego) wymaga wnikliwych badań i ekspertyz. Rozwój nauki i metod badań w przedmiocie ustalenia przyczyn zdarzenia lotniczego dowodzi, że możliwa jest nie tylko analiza parametrów lotu, rozmów w kabinie pilotów, ale także sprawność urządzeń mających zasadnicze znaczenie dla bezpieczeństwa statku powietrznego.²⁷

BIBLIOGRAFIA

1. Czeczot Z., Tomaszewski T., Kryminalistyka ogólna, Wydawnictwo Comer, Toruń 1996
2. Di Maio V.J., Di Maio D., Medycyna sądowa, Wydanie I polskie, (red.) B. Świątek, Z. Przybylski, Wydawnictwo Medyczne Urban & Partner, Wrocław 2003.
3. Ewertowski T., Czynności badawcze ekspertów na miejscu wypadków lotniczych [<https://pk.gov.pl/wp-content/uploads/2016/06/84a031dd5830189176110adf583eef91.pdf>] dostępne 18.06.2022
4. Gałązka – Śliwka A., Śmierć jako problem medyczno – kryminalistyczny, Oficyna Wolters Kluwer, Warszawa 2009
5. Gardocki L., Prawo karne, wydanie 10, C.H. Beck, Warszawa 2004
6. Jørgensen, G. A. (2015). Major Errors Of The Official Russian and Polish Investigations Of The Smolensk Crash [http://voicefreeeurope.com/wp-content/uploads/2015/12/Major-errors-of-the-official-explanations_Oct-2015.pdf] dostępne 19.06.2022
7. Kasprzak J., Młodziejowski B., Brzęk W., Moszczyński J., Kryminalistyka, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2006
8. Kasprzyk P., Postępowanie w sprawie badania wypadku lotniczego a postępowanie cywilne (w:) Przegląd Sądowy 2009, nr 4
9. Konieczka R., Lotnictwo jako specyficzna dziedzina opiniowania przez biegłego sądowego. Problemy Kryminalistyki 2015, nr 290
10. Ranter, H. (2007). Airliner accident statistics 2006. Aviation Safety Network
11. Raport z badania zdarzenia lotniczego samolotu TU 154 M nr 101 z dnia 10 kwietnia 2010 roku nad lotniskiem Smoleńsk – Siewiernyj na terytorium Federacji Rosyjskiej [<https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1152641%2Craport-podkomisji-smolenskiej-dokument.html>] dostępne 19.06.2022
12. Rutherford W.H., An Analysis of civil air crash statistics 1977 – 1986 for the purposes of planning disaster exercises, Injury 1988, 19
13. Walulik J., Ochrona materiałów z dochodzeń lotniczych przed nieograniczonym wykorzystaniem procesowym: Restrictions on use of aircraft accident and incident investigation materials in administrative and court proceedings. Studia Prawnicze 2012, nr, (2 (191))
14. Zając G. Zastosowanie reżimu konwencji chicagowskiej w zakresie badania wypadków lotniczych w lotnictwie cywilnym i państwowym. Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego 2012, nr 6
15. Żywucka – Kozłowska E., Juszka K., Oględziny miejsca katastrofy lotniczej. Wybrane problemy identyfikacji ofiar [http://www.zielonagora.po.gov.pl/magazyn/upload/lektury_elektroniczne/ogledziny-miejsca-katastrofy-lotniczej.pdf] dostępne 19.06.2022
16. <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1152641%2Craport-podkomisji-smolenskiej-dokument.html> [dostępne 19.06.2022]

Źródła prawa

1. Aneks 13 ICAO
2. Dyrektywa 94/56/WE
3. Ustawa z dnia 3 lipca 2002 roku Prawo lotnicze [Dz.U. Nr 130, poz. 1112]
4. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks karny [Dz.U.1997, Nr 88, poz. 553 z późniejszymi zmianami]

²⁷ Zob. Ranter, H. (2007). Airliner accident statistics 2006. Aviation Safety Network; Jørgensen, G. A. (2015). Major Errors Of The Official Russian and Polish Investigations Of The Smolensk Crash [http://voicefreeeurope.com/wp-content/uploads/2015/12/Major-errors-of-the-official-explanations_Oct-2015.pdf] dostępne 19.06.2022

5. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks postępowania karnego [Dz.U. 1997, Nr 89, poz.555 z późniejszymi zmianami]

6. Konwencja o międzynarodowym lotnictwie cywilnym, podpisana w Chicago dnia 7 grudnia 1944 roku [Dz.U. 1959, Nr 35 poz. 212]

7. Załącznik 19 do Konwencji o międzynarodowym lotnictwie cywilnym podpisana w Chicago dnia 7 grudnia 1944 roku [Dz.U. 1959, Nr 35 poz. 212] - Badanie wypadków i incydentów powietrznych (wydanie 12), przyjęty przez Organizację Międzynarodowego Lotnictwa Cywilnego.

8. Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 14 czerwca 2012 w sprawie organizacji i działania KBWL LP z PKBWL [Dz.U. 2012, poz. 724]

9. Rozporządzenie Ministra Transportu z dnia 18 stycznia 2007 r. w sprawie wypadków i incydentów lotniczych (Dz. U. Nr 35, poz. 225)

BEZPIECZEŃSTWO LOTNISK CYWILNYCH

**dr hab. Elżbieta Żywucka – Kozłowska,
dr Rossana Broniecka**

Katedra Postępowania Karnego i
Prawa Karnego Wykonawczego
Wydział Prawa i Administracji,
Uniwersytet Warmiński – Mazurski
w Olsztynie, Polska

Summary: Civil airports (airports) are special places from a security perspective. The experience of terrorist attacks in civil air traffic resulted in the implementation of strict procedures in both passenger and cargo transport. Changes in this respect have been introduced not only in the United States and Canada, but also in European Union countries, as well as in Asia, South America and Australia.

Lotniska cywilne (porty lotnicze) są miejscami szczególnymi w perspektywie bezpieczeństwa. Doświadczenia zamachów terrorystycznych w cywilnym ruchu lotniczym sprawiły, że wdrożono rygorystyczne procedury tak w transporcie pasażerskim jak i towarowym. Zmiany w tym względzie wprowadzono nie tylko w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, ale także w państwach Unii Europejskiej, jak i w krajach Azji, Ameryki Południowej oraz Australii.

Cywilne porty lotnicze w Polsce są chronione przez specjalistyczne uzbrojone formacje ochronne oraz odpowiednie zabezpieczenia techniczne. W tym miejscu należy podkreślić, że obok państwowych umundurowanych służb²⁸, zadania ochronne realizowane są przez Służbę Ochrony Lotniska. Na gruncie polskich regulacji ochrona lotnisk cywilnych zawarta jest w kilku aktach prawa, a mianowicie:

1. ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 roku o zarządzaniu kryzysowym²⁹,
2. ustawa z dnia 3 lipca 2002 roku Prawo lotnicze³⁰,
3. ustawa z dnia 22 sierpnia 1997 roku o ochronie osób i mienia³¹.

Na podstawie art. 187. ust. 1. ustawy o ochronie osób i mienia wydano akt wykonawczy w postaci Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 19 czerwca 2007 r. w sprawie Krajowego Programu Ochrony Lotnictwa Cywilnego realizującego zasady ochrony lotnictwa (Dz.U. 2007, nr 116, poz. 803). W świetle tego aktu prawnego za działania podejmowane w ramach Krajowego Programu odpowiada między innymi (pkt 9.) zarządzający lotniskiem. W obszarze portu lotniczego znajdują się obiekty o szczególnym znaczeniu i wymagające szczególnej ochrony. Takimi są między innymi: terminale pasażerskie i terminale cargo, wieże kontroli ruchu lotniczego, hangary, magazyny paliw, płyty postojowe dla statków powietrznych, oświetlenia ścieżki podejścia, drogi dojazdowe (ruch kołowy i kolejowy). Warto zaznaczyć, że szczególną ochroną mogą być objęte inne obiekty w obszarze portu lotniczego, jeśli Prezes Urzędu Lotnictwa Cywilnego uzna to za konieczne.

W literaturze przedmiotu wskazuje się, że „zarządzający lotniskiem wyznacza strefy zastrzeżone lotniska oraz ich części krytyczne, a także przejścia do tych stref. Strefy i przejścia, o których mowa, wyznacza się w uzgodnieniu ze Strażą Graniczną, Policją, Służbą Celną oraz prezesem ULC. Zarządzający lotniskiem określa je w programie ochrony lotniska. Za ochronę strefy zastrzeżonej lotniska, w tym prowadzenie kontroli bezpieczeństwa osób i pojazdów wjeżdżających do niej, odpowiada zarządzający lotniskiem przy pomocy służby ochrony lotniska. Obiekty chronione są przy zastosowaniu osobowych i technicznych środków ochrony oraz podlegają patrolowaniu przez służbę ochrony, przy czym technika i taktyka pełnienia służby jest określana w planie ochrony uzgadnianym z właściwym terytorialnie komendantem Policji.”³²

²⁸ Zadania te realizują: Policja (w ruchu krajowym) oraz Straż Graniczna (w ruchu międzynarodowym). Nadto w ruchu międzynarodowym zadania ustawowe realizowane są przez Służbę Celno – Skarbową.

²⁹ ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 roku o zarządzaniu kryzysowym [Dz.U. 2007, nr 89, poz. 590 z późn. zm.).

³⁰ ustawa z dnia 3 lipca 2002 roku Prawo lotnicze, [Dz.U. 2006, nr 100, poz. 696 z późn. zm.).

³¹ ustawa z dnia 22 sierpnia 1997 roku o ochronie osób i mienia [Dz.U. 2005, nr 145, poz. 1221]

³² M. Zieliński, Bezpieczeństwo w porcie lotniczym (w:) Zeszyty Naukowe Marynarki Wojennej, Rok LI, nr 4, (183), 2010, s. 161

Schemat 1. Podmioty kształtujące bezpieczeństwo portu lotniczego³³

Każde lotnisko ma specyficzne warunki o indywidualnym charakterze (położenie, ukształtowanie terenu, itd.) i wymaga opracowania takich procedur bezpieczeństwa, które gwarantują maksymalne zabezpieczenie przed zagrożeniami. Trzeba w tym miejscu podkreślić, że niezależnie od zagrożeń terrorystycznych, możliwe i wysoce prawdopodobne są te o naturalnym pochodzeniu. Wśród tych zagrożeń wymienia się najczęściej wyładowania atmosferyczne, gwałtowne i obfite opady atmosferyczne, zamiecie i zawieje śnieżne, zagrożenie powodzią i powódź, jak też osuwiska (w tym przypadku w kierunku pasa startowego). Oczywiście jest, że prowadzony jest monitoring zagrożeń naturalnych tak w Polsce, jak i w innych państwach na świecie³⁴.

W świetle art. 2, ust. 4 ustawy Prawo lotnicze, lotniskiem (portem lotniczym) jest „wydzielony obszar na lądzie, wodzie lub innej powierzchni w całości lub w części przeznaczony do wykonywania startów, lądowań i naziemnego lub nawodnego ruchu statków powietrznych, wraz ze znajdującymi się w jego granicach obiektami i urządzeniami budowlanymi o charakterze trwałym, wpisany do rejestru lotnisk” (ustawa z dnia 3 lipca 2002 r. – Prawo lotnicze). Polskie cywilne porty lotnicze położone są na lądzie, zwykle w miastach wojewódzkich lub satelitarnych względem tych miast. Szlaki drogowe (drogi dojazdowe) są monitorowane, podobnie jak parkingi, terminale, i inne miejsca w obszarze portu lotniczego. Cechą charakterystyczną cywilnych portów lotniczych jest dychotomiczny podział stref: dostępne dla pasażerów oraz strefy krytyczne (nie dostępne dla podmiotów nieuprawnionych). W literaturze przedmiotu podkreśla się, że niezmiernie ważnym elementem dla bezpieczeństwa jest identyfikacja zagrożeń. O ile zagrożenia naturalne występują niezależnie od człowieka, o tyle są takie, które związane są aktywnością ludzką. Zdaniem Zbigniewa Grzywna, Andrzeja Limańskiego i Ireneusza Drabika do zagrożeń spowodowanych przez człowieka należą między innymi:

1. bezprawne wtargnięcia do strefy zastrzeżonej,
2. bezprawne wniesienie w strefę przedmiotów zabronionych,
3. zagrożenie wniesienia i podłożenia materiałów niebezpiecznych czy wybuchowych,
4. zagrożenie wniesienia lub próby użycia czy wykorzystania materiałów biologicznych używanych w bioterroryzmie,
5. atak zbrojny na osoby przebywające w obiektach portu lotniczego,
6. wniesienie na pokład statków powietrznych materiałów, urządzeń, przedmiotów niebezpiecznych lub zabronionych,
7. zawładnięcie statkiem powietrznym z pasażerami lub bez, sterroryzowanie załogi, wzięcie zakładników, zmiana trasy lotu itp.,
8. akty sabotażu, dywersji lub inne działania o charakterze kryminalnym,
9. zakłócenia porządku publicznego,
10. akty wandalizmu, niszczenie mienia przedsiębiorstwa i inne.³⁵

³³ Na podstawie: Maciejowski, K. (2014). Podmioty, metody oraz przepisy kształtujące bezpieczeństwo w portach lotniczych. *Security, Economy & Law*, 1(IV), 22-40.

³⁴ Na ten temat między innymi: Trenczek S., Wojtas P. (2014). Rozwój monitorowania zagrożeń naturalnych w okresie ostatniego 20-lecia. *Bezpieczeństwo Pracy i Ochrona Środowiska w Górnictwie 2014*, nr 9; Śliwińska A. Zagrożenia dla lotnictwa cywilnego. *De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności 2018*, nr 4(1).

³⁵ Z. Grzywna, A. Limański, I. Drabik, Zarządzanie bezpieczeństwem w portach lotniczych (w:) *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Seria Organizacja i Zarządzanie* z. 118, Katowice 2018, s. 183- 184

Wskazane wyżej zagrożenia stanowią najczęstszą przyczynę zdarzeń krytycznych w obrębie portów lotniczych. Kontrola zatem jest niezbędna, w celu eliminacji tych zagrożeń. Po zamachu terrorystycznym na World Trade Center we wszystkich państwach świata wprowadzono rygorystyczne kontrole osób i rzeczy (bagażu, cargo) na lotniskach cywilnych. Służba Ochrony Lotniska jak i państwowe służby prowadzą monitoring i kontrole w ruchu pasażerskim. Kontrola dokumentów tożsamości w ruchu krajowym realizowana jest przez funkcjonariuszy Policji, natomiast w ruchu międzynarodowym przez Straż Graniczną. Zawartość bagażu podręcznego i głównego podlega kontroli przy pomocy urządzeń technicznych. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 czerwca 2007 r. w sprawie Krajowego Programu Ochrony Lotnictwa Cywilnego definiuje kontrolę bezpieczeństwa jako zespół działań, metod i środków podejmowanych przez służby ochrony w celu zapewnienia, że na pokład statku powietrznego oraz do stref zastrzeżonych lotniska nie przedostaną się przedmioty, urządzenia lub materiały niebezpieczne, które mogą być użyte do popełnienia aktu bezprawnej ingerencji.³⁶ Wszystkie lotniska wyposażone są w bramki do wykrywania metali, urządzenia do wykrywania śladowych ilości materiałów wybuchowych (ETD), urządzenia do prześwietlenia osób niewykorzystujących promieniowania jonizującego, urządzenia do wykrywania śladowych ilości materiałów wybuchowych (ETD) w połączeniu z ręcznym wykrywaczem metali (HHMD). Nadto terminale patrolowane są przez funkcjonariuszy Policji i Straży Granicznej. Kontrole zarówno osób jak bagażu są opisywane zarówno w polskiej jak i obcej literaturze przedmiotu³⁷.

Należy też podkreślić, że wszystkie bilety na loty pasażerskie są rejestrowane. Pozwala to na ustalenie tożsamości osób podróżujących statkami powietrznymi. Zbigniew Grzywina, Andrzej Limański i Ireneusz Drabik podają, że „na wielu lotniskach coraz częściej używa się systemów identyfikacji linii papilarnych oraz bramek do rozpoznawania twarzy. W krajach Unii Europejskiej bramki mogą być wielofunkcyjne, tzn. jeden system obsługuje unijnych pasażerów z elektronicznymi paszportami oraz imigrantów z wymaganymi dokumentami. Używając systemu rezerwacji, informacje o rezerwującym będą używane do tworzenia profilu i oceny poziomu ewentualnego zagrożenia. Informacje o pochodzeniu, studiach, znajomych, częstotliwości oraz kierunkach podróży łączą się w celu przypisania kategorii ryzyka określonej osobie”³⁸. W tym miejscu warto podkreślić, że kontrole bezpieczeństwa i rygorystyczne zasady odprawy pasażerów jak i cargo w znaczący sposób ograniczają ryzyko niebezpieczeństwa w cywilnym transporcie lotniczym.

Niezależnie pod regulacji krajowych jak i Unii Europejskiej, obowiązujących w państwach członkowskich, w Polsce stosuje się także przepisy Konwencji o międzynarodowym lotnictwie cywilnym, podpisana w Chicago dnia 7 grudnia 1944 r. (Dz. U z 1959 r. Nr 35, poz. 212, z późn. zm).³⁹ Przepis artykułu 25 tej Konwencji nakłada na państwo obowiązek organizacji takich warunków, które umożliwią maksymalne podjęcie działań zabezpieczających i środków zapewniających pomoc statkowi powietrznemu będącemu w zagrożeniu nad terytorium danego państwa. W sytuacji katastrofy statku powietrznego państwo strona podejmuje skoordynowane działania poszukiwawcze i udziela pomocy poszkodowanym w wymaganym zakresie. Kolejny przepis, to jest artykuł 26 tejże Konwencji zezwala nadto, aby państwo obce, którego statek

³⁶ E. Stafiej, Z. Ciekankowski, Kontrola bezpieczeństwa w transporcie lotnictwa cywilnego (w:) Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla bezpieczeństwa, rok XI, nr 3/2018 (40), s. 142

³⁷ Zob. między innymi: A. Kierzkowski, T. Kisiel, Wyznaczenie podstawowych charakterystyk procesu kontroli bezpieczeństwa dla zimowego sezonu lotniczego z wykorzystaniem modelu symulacyjnego łączonego stanowiska obsługi, Prace Naukowe Politechniki Warszawskiej, z.103, Transport, 2014; Kierzkowski A., Kisiel T. Wyznaczenie podstawowych charakterystyk dla zimowego rozkładu lotów modelu symulacyjnego funkcjonowania pojedynczego stanowiska kontroli bezpieczeństwa. Logistyka, 2014, nr (3); Wetter, O. E., Lipphardt, M., & Hofer, F. (2010, October). External and internal influences on the security control process at airports. In 44th Annual 2010 IEEE International Carnahan Conference on Security Technology (pp. 301-309). IEEE; Gopalakrishnan, K., Govindarasu, M., Jacobson, D. W., Phares, B. M. (2013). Cyber security for airports. International Journal for Traffic and Transport Engineering, 3(4); Jones, R. (2008). Checkpoint security: Gateways, airports and the architecture of security. In Technologies of InSecurity, Routledge-Cavendish.

³⁸ Z. Grzywina, A. Limański, I. Drabik, Zarządzanie bezpieczeństwem w portach lotniczych (w:) Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Seria Organizacja i Zarządzanie z. 118, Katowice 2018, s.190

³⁹ Konwencja o międzynarodowym lotnictwie cywilnym, podpisana w Chicago dnia 7 grudnia 1944 r. (Dz. U z 1959 r. Nr 35, poz. 212, z późn. zm).

powietrzny został uszkodzony lub gdy doszło do zdarzenia lotniczego z osobami poszkodowanymi, mogło mieć swoich obserwatorów w trakcie czynności dochodzeniowych na terenie państwa, w którym zagrożenie lub zdarzenie miało miejsce. Obecnie obowiązująca w Polsce ustawa Prawo lotnicze z dnia 3 lipca 2002 r. jest w zasadzie konsekwencją ratyfikowania konwencji chicagowskiej.⁴⁰

Podając próbę analizy istoty bezpieczeństwa portu lotniczego, nie sposób nie wspomnieć o Systemie Zarządzania Bezpieczeństwem (SMS – Safety Management System). Kamil Maciejowski podaje definicję SMS, a mianowicie „system obejmuje strukturę organizacyjną lotniska, zakresy odpowiedzialności, procedury i procesy bezpieczeństwa oraz przepisy wdrażania polityki bezpieczeństwa na lotnisku. System integruje zarządzanie operacyjne i techniczne z zarządzaniem finansami i zasobami ludzkimi”.⁴¹ Na rzecz tego systemu powołany został Komitet Zarządzania Bezpieczeństwem.⁴²

Cywilne porty lotnicze, podobnie jak porty morskie są obiektami szczególnej ochrony. Infrastruktura lotnisk (jak i terminali portów morskich) jest zaliczana do kategorii krytycznych. Kontrole bezpieczeństwa jak i dostępu do określonych stref są wykładnikami potencjalnych zagrożeń i ryzyka. Doświadczenia zamachów terrorystycznych w ostatnich latach wzmogły działania państw na rzecz wzmocnienia poziomu bezpieczeństwa lotnictwa cywilnego. Lotniska to bardzo ważne strategicznie miejsca, umożliwiające szybki transport, ewakuację czy pomoc innym.⁴³ Jak bardzo są ważne i jak bardzo są narażone na niebezpieczeństwo wiedzą chyba wszyscy. Stąd tak duże zainteresowanie problemem bezpieczeństwa , w każdym jego wymiarze

BIBLIOGRAFIA

1. Gopalakrishnan, K., Govindarasu, M., Jacobson, D. W., Phares, B. M. (2013). Cyber security for airports. *International Journal for Traffic and Transport Engineering*, 3(4)
2. Grzywna Z., Limański A., Drabik I., Zarządzanie bezpieczeństwem w portach lotniczych (w:) *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej , Seria Organizacja i Zarządzanie z. 118, Katowice 2018*
3. Jones, R. (2008). *Checkpoint security: Gateways, airports and the architecture of security.* In *Technologies of InSecurity* , Routledge-Cavendish.
4. Kierzkowski A., Kisiel T., Wyznaczanie podstawowych charakterystyk procesu kontroli bezpieczeństwa dla zimowego sezonu lotniczego z wykorzystaniem modelu symulacyjnego łączonego stanowiska obsługi, *Prace Naukowe Politechniki Warszawskiej, z.103, Transport, 2014*
5. Kierzkowski A., Kisiel T. Wyznaczanie podstawowych charakterystyk dla zimowego rozkładu lotów modelu symulacyjnego funkcjonowania pojedynczego stanowiska kontroli bezpieczeństwa. *Logistyka, 2014, nr (3)*
6. Maciejowski, K. (2014). Podmioty, metody oraz przepisy kształtujące bezpieczeństwo w portach lotniczych. *Security, Economy & Law, 1(IV)*
7. Śliwińska A. Zagrożenia dla lotnictwa cywilnego. *De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności 2018, nr , 4(1)*
8. Stafiej E., Ciekanski Z., Kontrola bezpieczeństwa w transporcie lotnictwa cywilnego (w:) *Przegląd Naukowo- Metodyczny. Edukacja dla bezpieczeństwa, rok XI, nr 3/2018 (40)*
9. Sztucki J., Gąsior M., Zajac G., Szczelina M., Zarządzanie bezpieczeństwem lotnictwa cywilnego. *Skrypt dydaktyczny [brak miejsca i roku wydania]*

⁴⁰ Zob. ustawa z dnia 3 lipca 2002 roku Prawo lotnicze [DzU 2006, nr 100, poz. 696 z późn. zm.]; rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 22 września 2005 r. w sprawie form kontroli bezpieczeństwa przeprowadzanej w zasięgu terytorialnym przejścia granicznego oraz w środkach komunikacji międzynarodowej przez funkcjonariuszy Straży Granicznej, [Dz.U 2005, nr 197, poz. 1642]; obwieszczenie nr 5 Prezesa Urzędu Lotnictwa Cywilnego z dnia 09 sierpnia 2007 r. „w sprawie listy przedmiotów zabronionych do wnoszenia na teren strefy zastrzeżonej lotniska i przewozu w bagażu kabinowym oraz rejestrowanym pasażera”, (Dz.Ur. ULC, 01.10.2007, nr 5]

⁴¹ Maciejowski, K. (2014). Podmioty, metody oraz przepisy kształtujące bezpieczeństwo w portach lotniczych. *Security, Economy & Law, 1(IV)*,s. 30. Autor przytacza definicję SMS za : J. Sztucki, M. Gąsior, G Zajac, M. Szczelina, *Zarządzanie bezpieczeństwem lotnictwa cywilnego. Skrypt dydaktyczny.* s. 155.

⁴² Maciejowski, K. (2014). Podmioty, metody oraz przepisy kształtujące bezpieczeństwo w portach lotniczych. *Security, Economy & Law, 1(IV)*,s. 30

⁴³ W obszarze lotnisk cywilnych nierzadko wydzielone są lądowiska dla śmigłowców Lotniczego Pogotowia Ratunkowego (Ratownictwo Medyczne)

10. Trenczek S., Wojtas P. (2014). Rozwój monitorowania zagrożeń naturalnych w okresie ostatniego 20-lecia. *Bezpieczeństwo Pracy i Ochrona Środowiska w Górnictwie* 2014, nr 9

11. Wetter O. E., Lipphardt M., Hofer F. (2010, October). External and internal influences on the security control process at airports. In 44th Annual 2010 IEEE International Carnahan Conference on Security Technology (pp. 301-309). IEEE

12. Zieliński M., *Bezpieczeństwo w porcie lotniczym* (w:) *Zeszyty Naukowe Marynarki Wojennej*, Rok LI, nr 4, (183), 2010

Źródła prawa

1. ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 roku o zarządzaniu kryzysowym [Dz.U. 2007, nr 89, poz. 590 z późn. zm.]

2. ustawa z dnia 3 lipca 2002 roku Prawo lotnicze, [Dz.U. 2006, nr 100, poz. 696 z późn. zm.]

3. ustawa z dnia 22 sierpnia 1997 roku o ochronie osób i mienia [Dz.U. 2005, nr 145, poz. 1221]

4. Konwencja o międzynarodowym lotnictwie cywilnym, podpisana w Chicago dnia 7 grudnia 1944 r. (Dz. U z 1959 r. Nr 35, poz. 212, z późn. zm).

5. ustawa z dnia 3 lipca 2002 roku Prawo lotnicze [Dz.U. 2006, nr 100, poz. 696 z późn. zm.]

6. rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 22 września 2005 r. w sprawie form kontroli bezpieczeństwa przeprowadzanej w zasięgu terytorialnym przejścia granicznego oraz w środkach komunikacji międzynarodowej przez funkcjonariuszy Straży Granicznej, [Dz.U 2005, nr 197, poz. 1642]

7. obwieszczenie nr 5 Prezesa Urzędu Lotnictwa Cywilnego z dnia 09 sierpnia 2007 r. w sprawie listy przedmiotów zabronionych do wnoszenia na teren strefy zastrzeżonej lotniska i przewozu w bagażu kabinowym oraz rejestrowanym pasażera, (Dz.Urz. ULC, 01.10.2007, nr 5]

УДК 332.025.

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ПОВІТРЯНИМ ТРАНСПОРТОМ

Єрмоленко-Князева Лілія Станіславівна,

доцент кафедри права та правового регулювання
авіаційної діяльності

Льотної академії

Національного авіаційного університету,

кандидат юридичних наук, доцент

Державне регулювання діяльності авіації та використання повітряного простору України полягає у визначенні державою завдань, функцій, умов діяльності авіації та використання повітряного простору України, встановленні загальнообов'язкових авіаційних правил, здійсненні державного контролю за їх виконанням та відповідальності за їх порушення.

Повітряний транспорт України є складовою системи транспорту України. Основні засади функціонування повітряного транспорту закладено в Законі України «Про транспорт» та в спеціальному кодифікованому нормативному акті — Повітряному кодексі України.

Авіаційний транспорт — це усі види підприємств, організацій та установ, діяльність яких спрямована на створення умов та використання повітряного простору людиною за допомогою повітряних суден. Сукупність правових норм, що регулюють відносини між цими підприємствами та споживачами транспортних послуг в сфері авіації, утворює Повітряне право України.

Особливістю державного управління цивільною авіацією є те, що воно здійснюється не через Міністерство транспорту та зв'язку України, а через Державну службу України з нагляду за забезпеченням безпеки авіації (Державіаслужбу), яка створена у 2004 році замість ліквідованого Державного департаменту авіаційного транспорту.

Державіаслужба є центральним органом виконавчої влади з питань державного нагляду за забезпеченням безпеки авіації, на який покладається:

— державний нагляд за забезпеченням безпеки авіації, сертифікація і реєстрація об'єктів і суб'єктів авіаційної діяльності та її ліцензування, забезпечення діяльності об'єднаної цивільнової військової системи використання повітряного простору, регулювання використання повітряного простору і обслуговування повітряного руху, захист авіації України від незаконного втручання її діяльність;

— сприяння зовнішньоекономічній і міжнародно-правовій діяльності цивільної авіації, здійснення централізованого управління діяльністю цивільної авіації, забезпечення розвитку цивільної авіації, науковий супровід діяльності авіації, забезпечення ефективного використання коштів Державного спеціалізованого фонду фінансування загальнодержавних витрат на авіаційну діяльність та участь України у міжнародних авіаційних організаціях;

— проведення розслідування авіаційних подій до моменту створення незалежного органу з розслідування [3].

Державіаслужба є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Вона виконує функції головного (провідного) органа у системі центральних органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики в галузі цивільної авіації та у сфері використання повітряного простору України.

Взаємодія органів виконавчої влади України щодо нагляду за безпекою польотів повітряних суден здійснюється в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Державне управління в сфері авіаційного транспорту зазнає значного впливу так званого «іноземного елемента» — міжнародних організацій та відповідних міжнародних угод. З метою реалізації Угоди про цивільну авіацію і про використання повітряного простору, а також здійснення роботи Ради з авіації та використання повітряного простору створено постійно діючий виконавчий орган — Міждержавний Авіаційний Комітет (МАК), утворений незалежними державами (державами-учасницями). МАК взаємодіє з Державним департаментом авіаційного транспорту Міністерства транспорту України в галузі нормування льотної придатності і процедур сертифікації авіаційної техніки відповідно до делегованих МАК функцій та міждержавних угод між ними. У структурі МАК створено Авіаційний реєстр МАК (Авіареєстр) — орган МАК, що здійснює діяльність у галузі льотної придатності і процедур сертифікації повітряних суден, їхніх компонентів, виробництва авіаційної техніки, придатності міжнародних і категорійних аеродромів і їхнього устаткування до експлуатації, охорони навколишнього середовища від впливу авіації.

Згідно рекомендацій Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО) державне регулювання повітряного транспорту повинно здійснюватися на трьох рівнях: національному, двосторонньому та багатосторонньому.

Особливе місце у правовому регулюванні у сфері авіатранспорту займають авіаційні правила, які визначають порядок діяльності авіації України з метою забезпечення безпеки польотів і екологічної безпеки.

Основними елементами інфраструктури (матеріальною складовою) повітряного транспорту є повітряні судна, аеродроми і аеропорти.

Авіаційне транспортування здійснюється спеціальним транспортним засобом — повітряним судном. Повітряне судно — це літальний апарат, що тримається в атмосфері за рахунок його взаємодії з повітрям, відмінної від взаємодії з повітрям, відбитим від земної поверхні, і здатний маневрувати в тривимірному просторі (ст. 15 Повітряного кодексу України).

Повітряні судна поділяються на державні, цивільні і експериментальні.

Повітряне судно є державним, якщо воно використовується на військовій, митній, прикордонній та міліцейській службах і внесене до реєстру державних повітряних суден.

Повітряне судно є цивільним, якщо воно внесене до державного реєстру цивільних повітряних суден.

Повітряне судно є експериментальним, якщо воно призначене для проведення випробувань, дослідно-конструкторських і науково-дослідних робіт. Експериментальне повітряне судно до реєстрів не заноситься.

Повітряні судна підлягають сертифікації, зокрема, повітряне судно нової конструкції (нового типу) повинно бути сертифіковане на відповідність його діючим в Україні нормам льотної придатності і мати сертифікат типу. Сертифікат типу видає державний орган із питань сертифікації та реєстрації (Держстандарт). Власником сертифікату типу є розробник повітряного судна. Кожний виготовлений в Україні екземпляр цивільного повітряного судна повинен бути сертифікований на відповідність його конструкції, характеристик та експлуатаційно-технічної документації вимогам, передбаченим правилами сертифікації цивільних повітряних суден України.

Повітряне судно виключається з відповідного державного реєстру повітряних суден у разі: зняття повітряного судна з експлуатації; передачі повітряного судна належним чином іншій державі, іноземній юридичній чи фізичній особі. При виключенні повітряного судна з відповідного державного реєстру повітряних суден України реєстраційне посвідчення втрачає силу.

Після реєстрації повітряного судна в державному реєстрі цивільних повітряних суден України власник такого судна повинен отримати в державному органі з питань сертифікації і реєстрації відповідне посвідчення (сертифікат) про придатність його до виконання польотів як бортовий документ. Державний орган з питань сертифікації та реєстрації може делегувати право на видачу та продовження строку дії посвідчення про придатність екземпляра повітряного судна до польотів іншим державним та відомчим органам у порядку, передбаченому правилами сертифікації.

Експериментальне повітряне судно може бути допущене до експлуатації для задоволення потреб народного господарства України за наявності: висновків розробника судна і експертів, призначених державним органом з питань сертифікації і реєстрації, про можливість безпечної експлуатації його при виконанні польотів; рішення Уряду України про використання експериментального судна у цивільній авіації України; посвідчення про придатність до польотів, виданого державним органом з питань сертифікації і реєстрації.

Цивільне повітряне судно, що імпортується в Україну, може бути допущене до експлуатації, якщо буде встановлено, що воно відповідає національним вимогам держави-виробника та додатковим технічним умовам України в частині льотної придатності і тим самим забезпечує відповідність типу повітряного судна, що імпортується в Україну, діючим в Україні нормам льотної придатності.

Повітряне судно військової авіації також повинне бути перевірене на відповідність його вимогам безпеки польотів. Рівень льотної придатності повітряного судна військової авіації повинен бути не нижчим за рівень льотної придатності, встановлений державою для цього класу повітряних суден.

Підтримання кожного повітряного судна в процесі експлуатації у стані, що відповідає вимогам норм льотної придатності, іншим вимогам, що поширюються на це повітряне судно, і вимогам безпеки польотів покладається на експлуатанта повітряного судна. Експлуатант — особа, яка здійснює безпосереднє використання повітряного судна для авіаційних перевезок. Державний орган з питань сертифікації і реєстрації може заборонити експлуатацію повітряного судна у випадках порушення правил допуску, сертифікації та експлуатації повітряного судна.

На зовнішню поверхню цивільних повітряних суден повинні бути нанесені державний і реєстраційний розпізнавальні знаки. Допускається також нанесення на повітряне судно додаткових знаків (символів, написів, емблем та ін.) за погодженням з державним органом із питань сертифікації і реєстрації.

Цивільному повітряному судну України, обладнаному засобами радіозв'язку, надається позивний номер і позивний радіосигнал. На цивільному повітряному судні при виконанні польотів повинні бути документи — бортова документація (реєстраційне посвідчення, посвідчення (сертифікат) про придатність до польотів тощо), встановлена ст. 30 Повітряного кодексу України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція розвитку транспортно-дорожнього комплексу (ТДК) України на середньостроковий період та до 2020 року.
2. Міністерство транспорту та зв'язку України розробило Транспортну стратегію України до 2020 року.[Електронний ресурс]/ Міністерство транспорту та зв'язку України. URL: <http://www.mintrans.gov.ua/uk/discussion/15621.html>
3. Переверзева С. А. Механизм регулирования коммерческой деятельности авиакомпаний Украины [Текст]: дис... канд. экон. наук: 08.07.04 / Национальный авиационный ун-т./Переверзева Светлана Александровна. — К., 2003. — 207 с

УДК 344.7

ВИКОРИСТАННЯ ПОВІТРЯНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА ГАЛУЗІ АВІАЦІЇ

Срмоленко-Князева Лілія Станіславівна,
доцент кафедри права та правового регулювання
авіаційної діяльності
Льотної академії
Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук, доцент
Вихристюк Маргарита Сергіївна,
студентка
факультету менеджменту
Льотної академії
Національного авіаційного університету

Авіаційна галузь — це складне системне утворення, що включає авіаційну промисловість, яка передбачає вироблення літаків, вертольотів, авіаційних двигунів, а також приладів та устаткування для авіації та авіаперевезення (комерційні та державні), воно діє в межах як міжнародного, так і українського законодавства, спрямоване на якісне надання авіаційних послуг та розвиток Української авіації.

Інвестиційні процеси у галузі авіації забезпечать впровадження досягнень науково-технічного прогресу, вдосконалять організацію виробництва і праці, мінімізують витрати робочої сили та витрати на імпортування комплектуючих частин і необхідних матеріалів для авіазаводів.

Складовою частиною галузі авіації України є повітряний простір. Повітряний простір — це частина атмосфери, що знаходиться під контролем країни і розташована над її територією, включаючи її територіальні води, або, в більш загальному сенсі, будь-яка конкретна тривимірна частина атмосфери [1].

Використання повітряного простору постійно зростає, цьому сприяє як технологічний розвиток і новітні розробки в галузі авіаційній, так і глобалізація і все тісніші ділові та культурні зв'язки між різними країнами світу.

Повітряний простір України, доступний для виконання польотів загального повітряного руху, поділяється на:

— контрольований повітряний простір України обслуговування повітряного руху, в межах якого можуть надаватися в установленому порядку всі види обслуговування повітряного руху (диспетчерське, інформаційне, аварійне);

— повітряний простір України поза межами контрольованого повітряного простору обслуговування повітряного руху, де в установленому порядку забезпечуються польотно-інформаційне та аварійне обслуговування [2, с. 178]

Повітряний простір України та повітряний простір над відкритим морем, де відповідальність за обслуговування повітряного руху міжнародними договорами покладена

на Україну, визначається та встановлюється відповідно до стандартів та рекомендованої практики ІСАО, документів Європейського контролю, Повітряного Кодексу України, Положення про використання повітряного простору України.

Таким чином, можна стверджувати, що галузь авіації та повітряного простору – це системне утворення, яке включає: літакобудування, авіаперевезення, повітряний простір.

Деякими науковцями висуваються пропозиції про створення повітряного права як галузі права, що регулює галузь авіації. Так, на думку В.С. Цимбалюка, «авіація як галузь суспільних відносин – це усі види підприємств, організацій та установ, діяльність яких спрямована на створення умов використання повітряного простору людиною за допомогою повітряних суден» [3, с. 10],

Із цього приводу необхідно зазначити, що галузь – сукупність підприємств, організацій, об'єднань, що характеризуються спільністю призначення випущеної продукції і наданих послуг, а також спільністю вихідної сировини, технічної та технологічної бази, особливим складом фахівців і специфічністю умов роботи. До цього також можна додати також ознаку споживчого блага, його споживання населенням. Продукт у формі проміжного блага цікавий представникам інших напрямків економіки. Так, підприємства з виготовлення відповідних деталей продають їх концернам із виготовлення готової продукції.

Внутрішня структура кожної галузі складна і передбачає цільові комплекси. Структура галузі полягає у складі, співвідношенні і взаємозв'язку окремих виробництв, що дуже важливо для розуміння суті народногосподарських процесів.

На структуру великої галузі впливає багато факторів, найбільш значущими з яких є: впровадження досягнень науково-технічного прогресу; зростання культурного рівня і добробуту населення; кооперування, концентрація і спеціалізація. Актуальні проблеми держави і права виробничих процесів; планові показники зростання галузі і всіх її підгалузей; міжнародні процеси поділу праці; суспільно-політичні чинники навколишнього світу; позиції держави на світових ринках [4].

Так, наприклад, законодавець активно використовує термін авіаційна промисловість, але вона має подвійний зміст, оскільки в одному випадку під нею розуміється галузь машинобудування, що виробляє літаки, вертольоти, авіаційні двигуни, прилади і устаткування для авіації. Причому вона спочатку формувалася як військово-промислова галузь і лише пізніше перейшла на випуск цивільних літальних апаратів.

Відповідно, галузь авіації та повітряного простору – це складне системне утворення, що включає авіаційну промисловість, яка передбачає вироблення літаків, вертольотів, авіаційних двигунів, а також приладів та устаткувань для авіації, що є користувачем повітряного простору України, з метою задоволення інтересів України та її громадян і безпеки авіації. Ознаками галузі авіації та повітряного простору є:

1) складне системне утворення, яке має такі підгалузі, як: – авіаційна промисловість як підгалузь передбачає вироблення літаків, вертольотів, авіаційних двигунів, а також приладів та устаткувань для авіації; – авіаперевезення як підгалузь за допомогою авіаційного транспорту надає авіаційні та інші послуги населенню; – авіаційний транспорт як частина повітряно-транспортної системи є структурною частиною даної галузі; – повітряний простір України як ознака цілісності держави та безпеки авіації;

2) має розгалужену систему суб'єктів публічного адміністрування: Міністерство інфраструктури України; Державна авіаційна служба України; Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері транспорту та Міністерство оборони України;

3) регулюється міжнародними нормативними актами та законодавством України;

4) наявна система інструментів публічного адміністрування даної галузі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Повітряний простір. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2002. Т. 4 : Н – П. 720 с. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

2. Транспортне право: навчальний посібник / М. В. Гаєвець [та ін.]. Київ : ЦП «Компринт», 2015. 369 с.

3. Цимбалюк В.С. Поняття, предмет, структура повітряного права та його місце в системі права України. URL: http://www.law.nau.edu.ua/images/Nauka/Naukovij_jurnal/2007/stajti_n3_4_2007/Cimbalyk_9.pdf.

4. Чорна Т. М., Гожуловський С. С. Сучасні тенденції та напрямки розвитку авіабудування в Україні. Економічні горизонти. 2017. № 1(2). С. 29–33. URL: <https://works.doklad.ru/view/suTo2qre-cE.html>

УДК 351.814.2

ПИТАННЯ ПРОТИДІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА З ВИПАДКАМИ НЕЗАКОННОГО ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ АВІАЦІЇ

Єрмоленко-Князєва Лілія Станіславівна,
доцент кафедри права та правового регулювання
авіаційної діяльності
Льотної академії

Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук, доцент

Каушан Маргарита Юрїївна,
студентка

факультету менеджменту
Льотної академії

Національного авіаційного університету

Цивільна авіація відіграє значну роль не лише для господарства, а й для глобалізованої економіки в цілому. Ця сфера має вагомий вплив на суспільні процеси в світі. Авіаційні об'єкти є дуже уразливими до різних небезпечних та протиправних чинників, а також можуть самостійно нести небезпеку та значну загрозу для суспільства та навколишнього середовища, у разі недотримання закріплених правил безпеки. Безпечний та ефективний розвиток цивільної авіації повинен бути одним з першочергових питань сучасного світу.

В останні роки випадки незаконного втручання набули нових форм: використання повітряних суден як зброї масового враження; розміщення на борту повітряного судна вибухових речовин; враження військовими засобами цивільних повітряних суден та багато інших. Значну увагу зі сторони учених у міжнародному та вітчизняному праві привертає боротьба щодо актів незаконного втручання в діяльність цивільної авіації та шляхи їх вирішення з найменшими наслідками для людства та природи, що зумовлює актуальність питання.

У 2010 та 2014 рр. у сфері міжнародного повітряного права з'явилися нормативно-правові акти, які більш широко та конкретно 180 регулювали дане питання і надали змогу детально стежити за перебігом дій суб'єктів цивільної авіації. Серед таких документів: Пекінська конвенція 2010 р., Пекінський протокол від 10 вересня 2010 р. та Монреальський протокол від 4 квітня 2014 р. Кожен із перерахованих документів доповнює загальну картину щодо регулювання протидії незаконного втручання в діяльність цивільної авіації. Довгий час дане питання нівелювалося, оскільки не було чіткого визначення термінології у цій сфері. Лише у 2006 році у восьмій редакції Додатку 17 до Чиказької конвенції 1944 р. з'являється дефініція та перелік актів незаконного втручання, які визначаються як акти або спроби вчинення актів, що створюють загрозу безпеці цивільної авіації та повітряного транспорту [1, с. 117].

До сих пір існують проблемні аспекти, які не знайшли конкретного розмежування. Наприклад, від звичайного незаконного захоплення повітряного судна слід відрізнити так зване «повітряне піратство». Необхідність такої диференціації, в першу чергу, пов'язана з тим, що і Токійська, і Гаазька конвенція стосуються тільки дій, скоєних особами, що перебувають на борту повітряного судна під час польоту. Навпаки, піратство, як воно

визначене в ст. 101 Конвенції ООН з морського права 1982 р., вчиняється не особами, що перебувають на борту повітряного судна, а екіпажем чи пасажирами іншого судна чи літального апарату [1, с. 122].

Щодо відповідальності за вчинені дії у сфері цивільної авіації, то варто вказати, що Пекінський протокол 2010 р. встановлює відповідальність юридичних осіб за незаконне захоплення повітряного судна (погрозу, спробу, організацію, участь, допомогу, а також змову чи сприяння в таких діях) посадовими особами, відповідальними за управління цією юридичною особою [2]. Поряд з регулюванням даної галузі міжнародними актами знаходиться діяльність міжнародних урядових організацій у протидії актам агресії в цивільній авіації. Міжнародна організація цивільної авіації є центральним елементом у цьому питанні. Дана організація заснована відповідно до Чиказької конвенції про цивільну авіацію 1944 року, є спеціалізованою установою ООН, що займається організацією і координацією міжнародного співробітництва держав у всіх аспектах діяльності цивільної авіації. Статутною метою ІКАО є забезпечення безпечного, упорядкованого розвитку міжнародної цивільної авіації у всьому світі й інші аспекти організації та координації міжнародного співробітництва з усіх питань цивільної авіації, у тому числі 181 міжнародних перевезень. Відповідно до п. а, h ст. 44 Глави VII Частини II Конвенції про міжнародну цивільну авіацію Цілями і завданнями Організації є розробка принципів і методів міжнародної аеронавігації та сприяння плануванню і розвитку міжнародного повітряного транспорту з тим, щоб: забезпечувати безпечний і упорядкований розвиток міжнародної цивільної авіації у всьому світі; сприяти безпеці польотів у міжнародній аеронавігації [3].

Авіаційна безпека знаходиться в основі фундаментальних цілей ІКАО. У тісній співпраці з усім співтовариством повітряного транспорту організація постійно прагне до подальшого поліпшення показників безпеки польотів авіації при збереженні високого рівня пропускнуої спроможності та ефективності. Це досягається за рахунок: розробки глобальних стратегій, що містяться в Глобальному плані забезпечення безпеки польотів і Глобальному аеронавігаційному плані; моніторинг тенденцій і показників безпеки; реалізація цільових програм безпеки для усунення недоліків безпеки та інфраструктури та ін. У всіх своїх чітко скоординованих діях щодо забезпечення безпеки польотів ІКАО прагне реалізовувати практичні і досяжні заходи щодо підвищення безпеки та ефективності у всіх секторах повітряної транспортної системи [4].

Якщо ж підсумувати викладене, то слід вказати, що не дивлячись на багатогранність міжнародної протидії актам незаконного втручання в діяльність цивільної авіації, існують ряд проблем, які потребують більш детального вивчення та дослідження задля дотримання безпеки людства та навколишнього середовища.

Відповідно до міжнародного середовища наявні певні нормативно-правові акти та організації, які регулюють дану сферу, але вони не в силах справлятися з величезними об'ємами ситуацій, які відбуваються в наш час. Потрібно вирішувати дану проблему новими шляхами, щодо протидії актам незаконного втручання в діяльність цивільної авіації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Філіппов А. В. Акти незаконного втручання в діяльність цивільної авіації: новації у міжнародному праві. Міжнародне право. 2018. С. 117- 124.
2. Протокол про доповнення до Конвенції про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден від 10 верес. 2010 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/954_014.
3. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію від 07 груд. 1944 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_038.
4. Safety Initiatives. International Civil Aviation Organization website. URL: <https://www.icao.int/safety/Pages/default.aspx>.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Єрмоленко-Князєва Лілія Станіславівна,
доцент кафедри права та правового регулювання
авіаційної діяльності
Льотної академії
Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук, доцент
Клімовська Анна,
студентка
факультету менеджменту
Льотної академії
Національного авіаційного університету

Кожному суспільству, що претендує на звання державно-організованого, властиві деякі правила, писані і неписані розпорядження, що являють собою регулятори суспільних відносин.

Назви цих правил є різними: звичаї, прецеденти, договори, закони і т. ін., але у цілому в більшості країн систему, що утворюють вищевказані правила, прийнято розглядати як **Право**.

Одночасно із зародженням суверенних держав формувалося національне позитивне право, закладалися основи для його подальшого розвитку.

Право різних країн сформульоване різними мовами, із використанням різноманітної юридичної техніки і покликане задовольняти інтереси суспільств із дуже різними соціальними групами, структурами, вдачами, віруваннями.

Цілком зрозуміло, що унікальність будь-якої держави як політико-територіальної організації суспільства виявлялася й у неповторності, самобутності її права взагалі і цивільного права зокрема.

Однак процес зародження і розвитку державних утворень неминуче пов'язаний з інтенсифікацією міждержавного «спілкування» у сфері торгівлі, культури і науки, з колонізацією або завоюванням нових територій.

Саме цими і рядом інших причин пояснюється той факт, що норми цивільного права окремих країн зводилися до спільного "знаменника", здійснювалися запозичення й адаптація правових категорій, конструкцій, нормативно-правових актів.

Таким чином, в еволюції цивільного права як загальнолюдської цінності визначилися дві тенденції: з одного боку, позитивні цивільно-правові норми і правила уніфікувалися, а відповідні національні правові системи формували специфічний тип (сім'ю) правових систем, з другого боку, відбувалася диференціація, що породжувала виникнення найрізноманітніших типів правових систем світу.

Належне вивчення цивільного права на сучасному етапі розвитку України, як і будь-якої іншої галузі національного права, неможливе без використання порівняльно-правового методу дослідження, що дозволяє систематизувати цивільно-правові явища, властиві правовим системам різних країн, виявити генетичні зв'язки між ними й історичну послідовність їхнього розвитку, ступінь рецепції елементів (правових конструкцій, понять, принципів) однієї правової системи в іншу.

Тому слід погодитися з Р. Давидом і К. Жоффре-Спинозі, які, обґрунтовуючи першорядну роль юридичної компаративістики в юриспруденції, стверджували, що вона дозволяє роз'яснити роль і значення права, використовуючи для цього досвід усіх народів світу.

У практичному плані вона прагне сприяти розвитку міжнародних відносин.

По-третє, порівняльне правознавство дозволяє юристам різних країн поліпшувати своє національне право.

Усе викладене сміливо можна віднести і до спеціального (галузевого) порівняльного правознавства, предметом вивчення якого є загальні та специфічні закономірності виникнення, розвитку і функціонування окремого компонента системи права - галузі цивільного права у його порівняльному пізнанні.

Під типом (сім'єю) правової системи прийнято розуміти сукупність національних правових систем держав, що мають загальні риси, які виявляються в єдності закономірностей і тенденцій розвитку, що домінують у формі джерел і принципів права, систем права і систем законодавства, організації правових установ, насамперед судової системи, подібності правових категорій і понять.

Беручи до уваги, що тип правової системи і тип цивільно-правової системи співвідносяться як ціле і частина (як загальна і окрема категорії), то останню можна визначити як сукупність національних правових систем держав, що мають загальні риси, які виявляються в єдності закономірностей і тенденцій розвитку здійснюваного в них правового регулювання суспільних відносин, що складають предмет цивільного права.

Вивчення методом порівняння різноманітних цивільно-правових систем світу передбачає попереднє здійснення їхньої наукової класифікації, проведення якої являє собою одне з основних завдань юридичної компаративістики.

Відмінності між цивільним правом різних держав істотно зменшуються за умови, якщо виходити не зі змісту їхніх конкретних норм, що залежить від волі правотворця і піддане постійним, іноді досить істотним змінам, а з більш стабільних, константних компонентів (елементів), які використовуються для створення, застосування, інтерпретації й оцінки зазначених правил поведінки.

Саме зазначені постійні елементи будь-якої цивільно-правової системи як класифікаційний критерій дозволяють виділити і відокремити їхні типи, яких існує не так уже й багато.

Серед учених не склалося єдиної думки з питання про групи «сімей права» і про ознаки, за якими відокремлюються зазначені сім'ї.

Одні дослідники пропонують відносити до ознак, що диференціюють, «своєрідність праворозуміння різних народів і націй», і «джерела їхніх правових систем»; другі автори виділяють п'ять компонентів, що у своїй сукупності формують класифікаційний «правовий стиль», а саме:

- а) походження й еволюція правової системи;
- б) ідеологічні фактори;
- в) своєрідність юридичного мислення;
- г) специфічні правові інститути;
- д) природа джерел права і способи їхнього тлумачення; інші правознавці виокремлюють ряд інших критеріїв.

Кожна із запропонованих у науці сукупність зазначених вище ознак, безумовно, має право на існування і свої переваги, але жодна з них не є ідеальною, а вибір тієї чи іншої групи «залежить від того, що хочуть вивчити, і від основних поставлених цілей».

Тому для досягнення зазначених цілей, визначених нами, пропонуються такі критерії, що дозволяють виявити подібність і відмінності основних цивільно-правових систем сучасності і які становлять константні елементи будь-якої цивільно-правової системи:

- 1) генезис правових систем - історія їх виникнення і розвитку, що вплинула на формування унікальності її правових початків і принципів, на тенденції подальшого розвитку правових структур;
- 2) джерела права-їх система, значення і співвідношення між собою;
- 3) структура цивільного права - побудова цивільно-правових норм, їх розподіл за підгалуззями і правовими інститутами.

Опираючись на сказане вище, моя думка є такою, що цивільне право зарубіжних країн та України схоже, але і різне. Наприклад, цивільне право зарубіжних країн може існувати без змін протягом декількох століть, тобто у них прописане законодавство так, що навіть через сотню років вони зможуть ним користуватися.

ЛІТЕРАТУРА

1. https://pidru4niki.com/1806020345857/pravo/zagalna_harakteristika_tsivilnogo_prava_zar_ubizhnih_krayin

УДК 343.3

АВІАЦІЙНА БЕЗПЕКИ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Мошняга Любов Володимирівна,

доцент кафедри права та правового регулювання
авіаційної діяльності
Льотної академії

Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук
moshnayga_lv@ukr.net

Обґрунтування актуальності дослідження. У законодавстві України авіаційна безпека визначається як захист цивільної авіації від актів незаконного втручання, який забезпечується шляхом здійснення комплексу заходів із залученням людських та матеріальних ресурсів. У літературі наголошуються, що поняття авіаційної безпеки визначається через поняття акту незаконного втручання в діяльність цивільної авіації. Узагальнені результати системного аналізу чинного КК дозволяють виділити самостійну підсистему кримінально-правового забезпечення охорони авіаційної безпеки від актів незаконного втручання в діяльність цивільної авіації.

Ступінь вивченості в науковій літературі. Вказане питання розглядалося в наукових працях вітчизняних та зарубіжних авторів: І. Карпец, М. Баймуратов, М. Черкес, С. Яценко, І. Лукашук, А. Наумов, С. Лихова, М. Свистуленко та інші, праці яких свідчать про певну увагу до даної проблематики, але вони не вичерпують усю її складність.

Мета дослідження полягає у визначенні авіаційної безпеки в законодавстві України як захисту цивільної авіації від актів незаконного втручання.

Основні результати дослідження. По-перше, системний аналіз норм чинного КК показує, що КК не передбачає єдиного розділу, що визначає конкретний перелік кримінальних правопорушень, що посягають на авіаційну безпеку. Кримінальна відповідальність за вчинення актів незаконного втручання в діяльність цивільної авіації передбачена статтями, що розташовані у різних розділах Особливої частини КК. Загальноприйнятним вважається, що підставою об'єднання кримінальних правопорушень у розділі Особливої частини КК слугує родовий об'єкт кримінального правопорушення. По-друге, відповідно до тлумачного словника, безпека – це стан, коли комусь або чомусь ніщо не загрожує, не викликає занепокоєння. Онтологічний аспект цього поняття визначає «безпеку» як певну якість буття людини, що визначає мету та результат діяльності людини щодо захисту від загрозливих чинників, подій та явищ.

Дослідження нормативних характеристик актів незаконного втручання дозволяє стверджувати, що до них належать суспільно небезпечні, протиправні діяння, пов'язані з посяганням на нормальну діяльність цивільної авіації та авіаційних об'єктів, що визначені нормами міжнародного та національного законодавства як акти незаконного втручання в діяльність цивільної авіації.

Виходячи з аналізу законодавства і наукової літератури, поняття «цивільна авіація» цілком ідентичне поняттям «повітряний транспорт» та «авіаційний транспорт» в тому значенні, в якому вони вживаються в нормативно-правових актах.

Так, ст. 32 Закону України «Про транспорт» визначає склад авіаційного транспорту шляхом встановлення переліку об'єктів, які до нього входять [1]. Поняттю «безпека цивільної авіації» національне законодавство не дає визначення. Повітряний кодекс України,

зокрема стаття 3-1 містить термін «безпека авіації», не роз'яснюючи прямо його зміст [2]. Концепція розвитку цивільної авіації також не містить такого визначення, в розділі 9 визначає «забезпечення безпеки цивільної авіації» як комплексний процес, який передбачає забезпечення безпеки польотів, захист ЦА від актів незаконного втручання (авіаційна безпека) та захист навколишнього середовища від шкідливого впливу з боку авіації (екологічна безпека) [3].

Поряд з термінами «авіаційна безпека», «безпека авіації» у Повітряному кодексі України використовується термін «авіаційна безпека», який також прямо не визначається. Треба зазначити, що поняття «безпека авіації» і «авіаційна безпека», виходячи з аналізу законодавства, не рівні за обсягом, і їх ні в якому разі не можна ототожнювати.

Державна програма авіаційної безпеки цивільної авіації в п. 3 [4] визначає термін «авіаційна безпека» як «комплекс заходів, а також людські та матеріальні ресурси, призначені для захисту цивільної авіації від актів незаконного втручання в її діяльність». Таке тлумачення терміна ідентичне закріпленому в Угоді про співробітництво по забезпеченню захисту цивільної авіації від актів незаконного втручання (ст. 1) та в багатьох підзаконних актах [5]. Але це визначення також дослівно повторює ч. 2 ст. 71 Повітряного кодексу України, яка визначає термін «забезпечення авіаційної безпеки», таким чином фактично їх ототожнюючи, що саме по собі не є юридично коректним. Перевагу з наукової точки зору треба віддати термінології у Повітряному кодексі України, як більш грамотній з лінгвістичного та юридичного погляду. Як правило, як комплекс заходів, дій, засобів чи умов науковці визначають категорію «забезпечення» [6]. А тлумачення безпеки як комплексу заходів, людських та матеріальних ресурсів, яке пропонує Державна програма авіаційної безпеки цивільної авіації, є простим запозиченням з Додатка 17 до Чиказької конвенції [7], де в главі 1 дається визначення терміна «безпека» для цілей Додатка 17, де термін «безпека» пов'язується лише з захистом від актів незаконного втручання.

Висновки та пропозиції. Отже, хоча в науці існують різні підходи до розуміння категорії безпека, але вони єдині в тому, що безпека є станом відсутності або контрольованості небезпеки, а не комплексом заходів чи ресурсами. Як виняток у науковій літературі зустрічається визначення безпеки водночас і як стану, і як комплексу заходів, однак така точка зору є хибною з точки зору формальної логіки, оскільки одне і теж явище не може бути одночасно станом і засобами, призначеними цей стан забезпечувати. Тому для глибшого розуміння змісту поняття «авіаційна безпека» в законодавстві, необхідним є визначення поняття «акт незаконного втручання в діяльність авіації», яке в нормативно-правових актах визначається двома способами. Чинний Повітряний кодекс України (ч. 2 ст. 72) визначає акт незаконного втручання в діяльність авіації як «протиправні дії, пов'язані з посяганнями на нормальну і безпечну діяльність авіації і авіаційних об'єктів, унаслідок яких сталися нещасні випадки з людьми, майнові збитки, захоплення чи викрадення повітряного судна, або такі, що створюють ситуацію для таких наслідків». За такі діяння Кримінальним кодексом України (ст.ст. 236, 258, 259, 261, 269, 270, 276-282) передбачає кримінальну відповідальність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про транспорт: Закон України від 10 листопада 1994 р., № 232/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1994. - № 51. - Ст. 446.
2. Закон № 3716 "Про внесення змін до Повітряного кодексу України щодо удосконалення законодавчого врегулювання у сфері безпілотних повітряних суден цивільної авіації".
3. Про серйозні недоліки в роботі та невідкладні заходи щодо поліпшення діяльності цивільної авіації: постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 1996 р. № 1587 // Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів № 19/1997.
4. Про Державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації: Закон України від 20 лютого 2003 р. № 545-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 17.-Ст. 140.
5. Соглашение о сотрудничестве по обеспечению защиты гражданской авиации от актов незаконного вмешательства. Совершено в городе Минске 26 мая 1995 г. // Дипломатический вестник. - 1995.

6. Информатизация управления социальными системами: Орг.-правові питання теорії і практики: Навч. посібник / В. Д. Гавловський, Р. А. Калюжний, В. С. Цимбалюк та ін.; За заг. ред. М. Швеця, Р. А. Калюжного. - К.: МАУП, 2003. - 336 с. 14.

7. Авиационная безопасность: Международные конвенции и Приложение 17 / Сост.: А. Г. Корченко, С. В. Корпенко, Е. В. Пацира. - К.: НАУ, 2004. - 166 с.

УДК 341.226

ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПЛОТНИХ ПОВІТРЯНИХ СУДЕН

Мошняга Любов Володимирівна,

доцент кафедри права та правового регулювання
авіаційної діяльності

Льотної академії

Національного авіаційного університету,

кандидат юридичних наук

moshnayga_lv@ukr.net

Лаврик Юлія Олексіївна,

студентка групи 1091П

Льотної академії

Національного авіаційного університету

Lula44704@gmail.com

Розвиток та вдосконалення БПС у світі призвело до великого накопичення безпілотних повітряних суден. Відповідно до складеної статистики за прогнозами указано, що до 2050 року польоти БПС на густонаселених територіях країн Європейського союзу складатимуть приблизно 250 млн. годин, а через 10 років сегмент БПС становитиме 10% всього авіаційного ринку, об'єм якого становить понад 10 мільярдів на рік [1]. Оскільки, Україна перебуває на шляху для вступу у Європейський союз, то відповідно до цього існує багато вимог, яким має відповідати Україна. Таким чином, на даний момент важливо врегулювати питання експлуатації та реєстрації БПС та імплементувати європейський підхід в національне право.

На сьогоднішній день, законодавство, яке існує й регулює БПС є досить гнучким та невизначеним. Відповідно до цього важливо урегулювати законодавство щодо регулювання польотів та правил експлуатації БПС. Отож, у національному законодавстві внесено законопроект про зміни до Повітряного кодексу України. А саме там мають виокремити поняття: «безпілотна авіаційна система», «безпілотне повітряне судно», «дистанційний пілот». Отож, важливо зазначити, що:

- безпілотна авіаційна система – це безпілотне повітряне судно та обладнання дистанційного керування ним, що включає, але не обмежується будь-яким приладом, механізмом, апаратом, обладнанням, програмним забезпеченням або аксесуаром, необхідним для безпечної експлуатації безпілотного повітряного судна, який не є частиною безпілотного повітряного судна і не перебуває на його борту;

- безпілотне повітряне судно – будь-яке повітряне судно, у тому числі частина безпілотної авіаційної системи, розроблене для експлуатації в автономному режимі, або для експлуатації за допомогою обладнання для дистанційного керування без пілота на борту;

- дистанційний пілот – фізична особа, відповідальна за безпечне проведення польоту безпілотного повітряного судна, що виконується завдяки його керуванню за допомогою обладнання дистанційного керування, або в автоматичному режимі [4].

Таке сучасне трактування даних понять є необхідним для того, аби імплементувати ці норми, щоб з'явилася точність та визначеність у трактуванні норм авіаційного законодавства

[2]. На мою думку, дана визначеність таких норм важлива для створення ефективного регулювання норм авіаційного законодавства щодо БПС.

Окрім цього, важливо звернути увагу що з впровадженням нового законодавства зміняться умови експлуатації БПС. Правова експлуатація БПС має ряд недоліків, які мають бути усунуті. Через це у новому законопроекті мають бути впроваджені різні ступені ризику використання БПС, у відповідності до чого, вони мають дозвільну процедуру та порядок експлуатації, залежно від того, який БПС вони мають експлуатувати [3].

Таким чином важливо зазначити те, що новий проект спрямований для вдосконалення законодавства, яке допоможе ефективніше регулювати питання експлуатації та порядок реєстрації БПС, а також питання страхування та відповідальності перед третіми особами за нанесення шкоди. Тому імплементація нових європейських норм у національне законодавство дасть змогу покращити регулювання експлуатації та реєстрації БПС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Look up: Drone use in Ukraine – current regulation and future prospects: [Електронний ресурс]: Веб-сайт. URL: <https://www.dentons.com/en/insights/alerts/2022/january/25/drone-use-in-ukraine-current-regulation-and-future-prospects-in-ukrainian> (Дата звернення 15.06.2022)

2. Використовувати безпілотники стане простіше: [Електронний ресурс]: Голос України. URL: <http://www.golos.com.ua/article/342163> (Дата звернення 15.06.2022)

3. Дивитися вгору: використання дронів в Україні – поточне регулювання та перспективи: [Електронний ресурс]: Європейська Бізнес Асоціація. URL: <https://eba.com.ua/dyvysya-vgoru-vykorystannya-droniv-v-ukrayini-potochne-regulyuvannya-ta-perspektyvy/> (Дата звернення 15.06.2022)

4. Про внесення змін до Повітряного кодексу України щодо удосконалення законодавчого врегулювання у сфері безпілотних повітряних суден цивільної авіації: Проект Закону України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-vnesennya-zmin-do-povitryanogo-kodeksu-ukraini-shchodo-udосkonalennya-zakonodavchogo-vregulyuvannya-u-sferi-bezpilotnikh-povitryanikh-suden-tsilnoi-aviatsii> (Дата звернення 15.06.2022)

УДК 342.9

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ МЕХАНІЗМУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ГАЛУЗІ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ

Мошняга Любов Володимирівна,
доцент кафедри права та правового регулювання
авіаційної діяльності
Льотної академії
Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук
moshnayga_lv@ukr.net

Скляр Данило В'ячеславович,
студент групи 1091П
Льотної академії
Національного авіаційного університету
danylomirniy@gmail.com

У зв'язку з розвитком та еволюцією авіаційної сфери, що забезпечується рівнем науково-технічного прогресу транспортної системи повітряних суден, у вказаній галузі склалися відносини, пов'язанні з використанням повітряного простору задля здійснення комерційних перевезень пасажирів, багажу, вантажу, пошти фізичними та юридичними особами; обслуговуванням повітряного руху; розробкою, виготовленням, експлуатацією та ремонтом авіаційної техніки; здійсненням авіаційної господарської діяльності і т. д.

Формування, здійснення та розширення таких відносин стало розглядатися об'єктом правового регулювання норм адміністративного, цивільного, господарського, кримінального галузей права. Превалюючий та визначальний вплив на зазначені групи відносин справляють норми адміністративного законодавства, що реалізуються шляхом задіяння механізму адміністративно-правового регулювання, адже значення цієї галузь законодавства розкривається через її організаторського-управлінські та системно-впорядковані функції.

Як вже було зазначено, механізм адміністративно-правового регулювання призначений для практичної реалізації та застосування норм адміністративного права в конкретній сфері суспільних відносин. Отже, призначення механізму адміністративно-правового регулювання в галузі цивільної авіації буде розкриватися у положеннях норм авіаційного законодавства України. До нормативно-правових та законодавчих актів, що містять такі норми слід відносити: Повітряний Кодекс України (далі – ПКУ) – основний кодифікований акт авіаційного законодавства; ЗУ «Про транспорт»; Положення «Про використання повітряного простору України»; акти органів виконавчої влади (інструкції, Положення, авіаційні правила), що реалізують свою політику адміністративно-правового регулювання в сфері авіаційного транспорту - Міністерства інфраструктури України та Державної авіаційної служби України, стосовно питань реєстрації, сертифікації авіаційного персоналу, об'єктів авіаційної інфраструктури, створення та забезпечення умов авіаційної безпеки і т. д.

Завдяки проведенню аналізу цілої низки цих нормативно-правових актів та враховуючи думку науковців, можна стверджувати, що основне завдання та мета механізму адміністративно-правового регулювання в сфері цивільної авіації буде полягати в своєчасному, повному та якісному задоволенню потреб населення і суспільного виробництва у перевезеннях; створення рівних умов для розвитку господарської діяльності підприємств всіх форм власності; забезпечення входження цивільної авіації до єдиної європейської системи авіаційного транспорту [1].

Оскільки механізм адміністративно-правового регулювання в авіаційній сфері є одним з багатьох комплексних правових явищ, то для визначення його особливостей та сутнісного призначення першочерговим завданням буде слугувати виокремлення та дослідження його ключових елементів. Відповідно до класичної правової теорії слід виділяти такі три складові механізму адміністративно-правового регулювання: об'єкт, суб'єкт та його зміст (засоби та форми).

Категорія об'єкту механізму адміністративно-правового регулювання доречно визначати те, через що опосередковується вплив норм права, тобто речі та предмети матеріального і нематеріального світу, з приводу яких виникають, змінюються, припиняються авіаційні правовідносини, наприклад, повітряний простір, складові авіаційної інфраструктури – повітряні судна, аеродроми, аеропорти, будівлі та споруди для технічного обслуговування та ремонту. Значення понять «об'єкт» та «предмет механізму адміністративно-правового регулювання в цивільній авіації» буде виражатися у співвідношенні як безпосередній елемент до родового, де останнім слід вважати суспільні відносини, пов'язані з використанням повітряного простору, експлуатацією, ремонтом, обслуговуванням повітряних суден і т. д [2].

Суб'єктами механізму адміністративно-правового регулювання в галузі цивільної авіації, в більшості випадків – це органи виконавчої влади, що володіють компетенцією стосовно формування та реалізації державної політики в сфері цивільної авіації. Такими органами державної влади є: Кабінет Міністрів України, що відповідно до ст. 116 Конституції України та ст. 4 ПКУ видає постанови і розпорядження; здійснює координацію діяльності міністерств, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики в галузі цивільної авіації; Міністерство інфраструктури України - орган центральної виконавчої влади, який здійснює адміністративно-правове регулювання цивільної авіації і діє відповідно до Положення «Про Міністерство інфраструктури України»; Державіаслужба України, основними завданнями якої є: реалізація державної політики у сфері цивільної авіації та використання повітряного простору; здійснення державного контролю та нагляду за безпекою цивільної авіації; організація розроблення нормативно-правової бази для регулювання діяльності у галузі цивільної авіації; сертифікація та реєстрація об'єктів і суб'єктів цивільної авіації та ліцензування

авіаційних перевезень; регулювання використання повітряного простору та організація повітряного руху; організація авіаційних перевезень; сприяння провадженню зовнішньоекономічної і міжнародно-правової діяльності цивільної авіації. Незважаючи на те, що функції суб'єктів адміністративно-правового регулювання, в першу чергу, асоціюються з органами виконавчої влади, що пов'язано зі специфікою їх організації та роботи, однак завдання адміністративного впливу на авіаційні правовідносини будуть виконувати й Верховна Рада України – у питаннях щодо прийняття та скасування законів, пов'язаних зі сферою цивільної авіації, денонсації та імплементації міжнародних договорів і конвенції до системи вітчизняного законодавства, а також Президент України, котрий згідно п. 3 ст. 4 ПКУ забезпечує реалізацію державної політики розвитку авіації України відповідно до Конституції та законів України [3].

Третім і, мабуть, первинним елементом механізму адміністративного регулювання в галузі цивільної авіації виступає його зміст. Оскільки, первинним елементом правового регулювання в будь-якій галузі права є її норми, то, відповідно, визначення засобів їх впливу на суспільні відносини буде розкривати зміст його регуляторного механізму. Серед таких засобів ключові місця будуть займати: припис, заборона і дозвіл. Дослідження нормативної бази національного авіаційного законодавства України дає всі підстави вважати, що домінуючим засобом механізму адміністративного регулювання виступають приписи, що виконують організаційно-розпорядчі функції, і згідно яких забезпечується функціонування правовідносин, в котрих одна сторона володіє відповідним обсягом владних повноважень, а друга є підпорядкованою (безпосередньо або опосередковано) по відношенню до першої, тому її юридична право- і дієздатність реалізується в межах компетенції владного (першої сторони) суб'єкта з врахуванням встановлених ним обмежень або вказівок. Доцільно додати, що по аналогічній системі реалізується й засіб заборони в механізмі адміністративного регулювання. Наприклад, згідно ст. 13 ПКУ розробники та виробники цивільної авіаційної техніки, організації з технічного обслуговування, які отримали відповідний сертифікат на певний вид діяльності, мають право проводити випробувальні та виробничі польоти прототипів нових та модифікованих цивільних повітряних суден, включаючи тренування екіпажів, без отримання сертифіката експлуатанта в порядку, визначеному авіаційними правилами України. Дана норма зосереджує в собі засіб припису стосовно можливості здійснення конкретного виду авіаційної діяльності за певних умов. Засіб заборони можна чітко простежити розглянувши положення ст. 30 ПКУ, за якої використання повітряного простору України або його окремої частини може бути частково або повністю обмежено уповноваженим органом з питань цивільної авіації та органами об'єднаної цивільно-військової системи організації повітряного руху відповідно до порядку, визначеного Положенням про використання повітряного простору України [4].

Висновок. Отже, проведений аналіз нормативно-правової бази авіаційного законодавства та праця науковців у цій сфері показує, механізм адміністративно-правового регулювання має місце у всіх врегульованих авіаційних правовідносинах, пов'язаних з використанням повітряного простору, процедурою реєстрації та сертифікації авіаційних суб'єктів та об'єктів транспортної інфраструктури, перевезеннями повітряним транспортом і т. д. Значення механізму адміністративно-правового регулювання в галузі цивільної авіації розглядається в контексті аналізу його елементів, що тісно взаємозалежні між собою, у вигляді того, що суб'єкти цього механізму, завдяки своєму правовому статусу (управлінському) реалізують свою правосуб'єктність по відношенню до об'єктів регулювання за допомогою впливу конкретних юридично-правових засобів (дозволив, заборон) з метою забезпечення гармонії інтересів держави, потреб суспільства та окремих його членів, як учасників авіаційних правовідносин, стосовно надання авіаційних послуг, виконання авіаційних робіт та інших дій у разі експлуатації повітряного простору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Суб'єкти адміністративно-правового регулювання у сфері цивільної авіації України / А. В. Сечко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Право. - 2014. - Вип. 26. - С. 181-184.

2. Н. Кирилюк, «Адміністративно-правовий статус органу державного регулювання діяльності цивільної авіації України», *Адміністративне право і адміністративний процес, інформаційне право*, № 3, с. 88-93, 2021.

3. Кирилюк Н. Д. Особливості механізму адміністративно-правового регулювання у сфері цивільної авіації / Н. Д. Кирилюк // *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. Вип. 90 / редкол.: Г. І. Чанишева (голов. ред.) та ін. – Одеса : Гельветика, 2021. – С. 71-76.

4. Повітряний кодекс України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 48-49. Ст. 536.

УДК 341.226

ОСОБЛИВОСТІ КОМПЕТЕНЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В ПРАВОВІЙ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПОВІТРЯНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ.

Стецюк Богдан Романович,

завідувач кафедри права та правового регулювання авіаційної діяльності

Льотної академії

Національного авіаційного університету,

доктор юридичних наук, професор

Компетенція Європейського Союзу (далі – ЄС) сформована за рахунок часткової відмови держав-членів від частини своїх суверенних прав на користь наднаціональних інституцій ЄС. Тому від волі держав-членів, від їх а готовності та бажання відмовитися від тих чи інших прав залежить обсяг компетенції ЄС врегулюванні певних сфер суспільного життя [1, с. 127].

У цьому сенсі, в залежності від обсягу та рівня взаємовідносин між ЄС та державами-членами, розрізняються виключна та спільна компетенції. Виключна компетенція може стосуватися як ЄС, коли питання регулюються тільки на рівні вказаної інституції, так і компетенція держав-членів, коли питання регулюються тільки окремими суб'єктами ЄС. На відмінну від виключної компетенції, при спільній компетенції питання регулюються як на рівні Європейського Співтовариства, так і на рівні держав-членів. Враховуючи специфіку та особливість внутрішньої організації ЄС, його компетенції мають особливості в залежності від специфіки кожної окремої галузі [2, с. 218].

Масштаби діяльності ЄС в тій чи іншій сфері регулювання прямо залежать від обсягу повноважень, закріплених установчим договором у конкретній сфері політики. [3, с. 136].

Правовими джерелами компетенції ЄС виступають його установчі документи, в яких відображено обсяг передачі суверенних прав з управління різноманітними сферами суспільного життя державами-членами ЄС. Водночас комплекс міжнародних договорів, що засновують це об'єднання виступає єдиним безпосереднім джерелом компетенції ЄС тобто є його первинним правом.. У той же час розвиток компетенції ЄС може здійснюватися й без внесення поправок до установчих договорів Вагоме місце, як джерело компетенції ЄС, займає Суд Європейських Співтовариств, котрий здійснює нормативне тлумачення первинного та вторинного права зазначеної інституції.

У рамках однієї й тієї ж сфери компетенції ЄС установчі документи нерідко утворюють низку правових баз із різними завданнями й відповідальними за їх реалізацію інститутами. Крім основних існують резервні або додаткові повноваження інститутів ЄС головним джерелом котрих виступають статті Договору про функціонування ЄС.

Відповідно до Ніццького договору компетенція ЄС поширюється на різноманітні напрями політики серед котрих, вагоме місце замає цивільна авіація. Використання цивільного повітряного флоту потребує відповідної правової регламентації компетенції між суб'єктами ЄС. Провідне місце в цьому займають багатосторонні міжнародні конвенції та нормативні положення котрі забезпечують міжнародне правове регулювання повітряних перевезень, а також діяльність міжнародних організацій, що функціонують у вказаній сфері.

Загалом, беручи до уваги специфіку ЄС, можна виділити регламентації правової компетенції в сфері авіаційних перевезень, як в середині самого ЄС так і з третіми країнами.

Формування компетенції ЄС у сфері регламентації авіаційних перевезень в середині ЄС опирається на спільну транспортну політику, що відображено в ст. 90 Договору про функціонування ЄС Основною метою спільної транспортної політики ЄС є прийняття та запровадження спільних правил, що застосовуються до міжнародного перевезення держав-членів і підвищення транспортної безпеки. На сьогодні склалося комплексне бачення поняття регламентації авіаційних перевезень у вигляді дій на рівні ЄС та його держав-членів з метою досягнення збалансованого, узгодженого регулювання відносин на європейському транспортному ринку [4, с. 112].

Розглядаючи особливості компетенції ЄС у правовій регламентації авіаційних перевезень, варто виділити систему угод, за допомогою котрих спрямовується розвиток інтеграційних процесів у цьому об'єднанні. Ці угоди забезпечують регулювання відносини між різноплановими суб'єктами європейської інтеграції в системі ЄС у сфері авіаційних перевезень.

В сфері регламентації авіаційних перевезень досить яскраво демонструється гармонійне поєднання міжнародно-правового та наднаціонального рівнів правового регулювання. Відповідно, спільними рисами міжнародно-правового регулювання є розбудова та розвиток діяльності в сфері цивільної авіації із забезпеченням високого і зростаючого рівня безпеки польотів та авіаційної безпеки; сприяння ефективній та стабільній участі всіх держав у міжнародному повітряному транспорті та отриманню пов'язаних з цим вигод на основі поваги національного суверенітету та рівності можливостей.

Особливістю законодавства ЄС у сфері авіаперевезень є те, що значною мірою воно базується на регламентах котрі забезпечують уніфікацію законодавства держав-членів у більшій мірі на рівні ЄС. При цьому установчий договір чітко встановлює межі діяльності держав-членів та інститутів ЄС в сфері авіаційних перевезень.

Певні особливості компетенції ЄС визначаються в правовій регламентації авіаційних перевезень з третіми країнами. Склалося так, що міжнародна правова регламентація щодо авіаційних перевезень регулювалися двосторонніми міжнародними угодами між державами, проте з 2002 року ЄС отримало виключну компетенцію укладати двосторонні угоди з третіми країнами щодо авіаційних перевезень. Це означає, що держави-члени не мають одноособово вести двосторонні переговори з третіми країнами стосовно повітряного транспорту, замість того, міжнародні авіаційні перевезення є виключною компетенцією ЄС. Проте, враховуючи велику кількість двосторонніх угод, держави-члени мають право вести переговори з третіми країнами, щоб укласти нову угоду або змінити існуючу, відповідно до вимог законодавства ЄС.

Держава - член ЄС - може вступити в переговори з третьою країною щодо нової угоди про обслуговування повітря або зміни існуючої угодою про повітряне сполучення, з одночасним повідомленням в письмовій формі Комісії про свій намір. Потрібно зауважити, що держава не може вступити в будь-які нові угоди з третьою країною, котра зменшує кількість авіаперевізників ЄС.

Відповідно до дорожньої карти зовнішньої політики авіації що була прийнята ЄС в 2005 році, правова регламентація здійснюється на таких аспектах, як:

- поступове приведення існуючих двосторонніх угод про повітряне сполучення між державами - членами ЄС та третіми країнами відповідно до законодавства ЄС;
- укладення угод про авіацію з ключовими стратегічними партнерами з подальшим процесом уніфікації авіаційних перевезень до законодавства ЄС;
- створення з сусідніми країнами загального спільного авіаційного простору на єдиних принципах правової регламентації.

Отже, для реалізації проголошених цілей в сфері регламентації авіаційних перевезень ЄС поступово наділяється відповідною компетенцією де розвиток в рамках цієї міжнародної інституції здійснюється на основі так званого компромісного суверенітету. На кожному етапі інтеграційного процесу відбувається досягнення балансу інтересів ЄС і держав-членів., що створює умови для встановлення рівноваги між суверенітетом держав-членів і «суверенітетом» ЄС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анакіна Т. Основи права Європейського Союзу : нормативні матеріали: (зі змінами, внесеними Лісабонським договором) / Т. Анакіна. Харків: ФІНН, 2010. 391 с.
2. Марчук М. Право Європейського Союзу : [навч. посіб.] / М. Марчук. Харків: ХНУВС, 2012. 235 с.
3. Бесчастний В. Право Європейського Союзу: [навч. посіб.] / В. Бесчастний. Київ: Знання, 2010. – 366 с.
4. Філіпенко О. В. Правовий механізм регулювання спільної транспортної політики Євросоюзу [Текст]: дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Філіпенко Олена Володимирівна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин. Київ, 2004. 210 с.

УДК 351.814.2

ПРОТИДІЯ АКТАМ НЕЗАКОННОГО ВТРУЧАННЯ В ГАЛУЗІ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ

Троянський Олександр Анатолійович,
доцент кафедри права та правового
регулювання авіаційної діяльності
Льотної академії
Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук, доцент,
alekstr2015@ukr.net

Каушан Маргарита Юріївна,
студентка 2-го курсу
Льотної академії
Національного авіаційного університету
margaritakaushan@gmail.com

Цивільна авіація відіграє значну роль не лише для внутрішнього господарства країни, а й для глобалізованої економіки в цілому. Ця галузь має вагомий вплив на суспільні процеси в світі. Авіаційні об'єкти є дуже уразливими до різних небезпечних та протиправних чинників, а також можуть самостійно нести небезпеку та значну загрозу для суспільства та навколишнього середовища, у разі недотримання закріплених правил безпеки. Безпечний та ефективний розвиток цивільної авіації повинен бути одним з першочергових завдань сучасного світу.

В останні роки випадки незаконного втручання в галузі цивільної авіації набули нових форм: використання повітряних суден як зброї масового враження; розміщення на борту повітряного судна вибухових речовин; враження військовими засобами цивільних повітряних суден та багато інших. Значну увагу зі сторони учених у міжнародному та вітчизняному праві привертає боротьба щодо актів незаконного втручання в діяльність цивільної авіації та шляхи їх вирішення з найменшими наслідками для людства та природи, що зумовлює актуальність даного питання.

Необхідно зазначити, що лише у 2006 році у восьмій редакції Додатку 17 до Чиказької конвенції 1944 р. з'являється дефініція та перелік актів незаконного втручання, які визначаються як акти або спроби вчинення актів, що створюють загрозу безпеці цивільної авіації та повітряного транспорту [1, с. 117].

У період з 2010 до 2014 р.р. у сфері міжнародного повітряного права було прийнято ряд нормативно-правових актів, які більш широко та конкретніше стали регулювали дані питання і надали змогу детально стежити за перебігом дій суб'єктів цивільної авіації. Серед таких документів: Пекінська конвенція 2010 р. [2], Пекінський протокол від 10 вересня 2010 року [3] та Монреальський протокол від 4 квітня 2014 року [4]. Кожен із перерахованих

документів доповнює загальну картину щодо регулювання протидії незаконного втручання в діяльність цивільної авіації. Довгий час дане питання нівелювалося, оскільки не було чіткого визначення термінології у цій сфері.

До сьогодні існують проблемні аспекти, які не знайшли конкретного розмежування. Наприклад, від звичайного незаконного захоплення повітряного судна слід відрізнити так зване «повітряне піратство». Необхідність такої диференціації, в першу чергу, пов'язана з тим, що і Токійська, і Гаазька конвенція стосуються тільки дій, скоєних особами, що перебувають на борту повітряного судна під час польоту. Навпаки, піратство, як воно визначене в ст. 101 Конвенції ООН з морського права 1982 р., вчиняється не особами, що перебувають на борту повітряного судна, а екіпажем чи пасажирями іншого судна чи літального апарату [1, с. 122].

Щодо відповідальності за вчинені дії у сфері цивільної авіації, то варто вказати, що Пекінський протокол 2010 р. [3] встановлює відповідальність юридичних осіб за незаконне захоплення повітряного судна (погрозу, спробу, організацію, участь, допомогу, а також змову чи сприяння в таких діях) посадовими особами, відповідальними за управління цією юридичною особою.

Поряд з регулюванням даної галузі міжнародними актами важливе значення має діяльність міжнародних урядових організацій у протидії актам агресії в цивільній авіації. Міжнародна організація цивільної авіації є центральним елементом у цьому питанні. Дана організація заснована відповідно до Чиказької конвенції про цивільну авіацію 1944 року, є спеціалізованою установою ООН, що займається організацією і координацією міжнародного співробітництва держав у всіх аспектах діяльності цивільної авіації. Статутною метою ІКАО є забезпечення безпечного, упорядкованого розвитку міжнародної цивільної авіації у всьому світі й інші аспекти організації та координації міжнародного співробітництва з усіх питань цивільної авіації, у тому числі міжнародних перевезень. Відповідно до п. а, h ст. 44 Глави VII Частини II Конвенції про міжнародну цивільну авіацію Цілями і завданнями Організації є розробка принципів і методів міжнародної аеронавігації та сприяння плануванню і розвитку міжнародного повітряного транспорту з тим, щоб: забезпечувати безпечний і упорядкований розвиток міжнародної цивільної авіації у всьому світі; сприяти безпеці польотів у міжнародній аеронавігації [5].

Авіаційна безпека знаходиться в основі фундаментальних цілей ІКАО. У тісній співпраці з усім співтовариством повітряного транспорту організація постійно прагне до подальшого поліпшення показників безпеки польотів авіації при збереженні високого рівня пропускнуєї спроможності та ефективності. Це досягається за рахунок: розробки глобальних стратегій, що містяться в Глобальному плані забезпечення безпеки польотів (далі – GASP) і Глобальному аеронавігаційному плані (далі – GANP, Doc 9750); моніторинг тенденцій і показників безпеки; реалізація цільових програм безпеки для усунення недоліків безпеки та інфраструктури та ін. Глобальний план безпеки авіації представляє стратегію, яка підтримує визначення пріоритетів та постійне покращення безпеки авіації. GASP разом із Глобальним аеронавігаційним планом забезпечує основу, в якій будуть розроблені та впроваджені регіональні та національні плани безпеки авіації, забезпечуючи таким чином гармонізацію та координацію зусиль, спрямованих на підвищення безпеки міжнародної цивільної авіації, потенціалу та ефективності. Метою GASP є постійне зниження смертності та ризику смертельних випадків шляхом керівництва розробкою гармонізованої стратегії безпеки авіації, регіональних планів безпеки авіації та національних планів безпеки авіації [6].

Якщо ж підсумувати викладене то слід вказати, що не дивлячись на багатогранність міжнародної протидії актам незаконного втручання в галузі цивільної авіації, існують цілий ряд проблем, які потребують більш детального вивчення та дослідження задля дотримання безпеки людства та навколишнього середовища.

Відповідно до міжнародного середовища наявні певні нормативно-правові акти та організації, які регулюють дану сферу, але вони не в силах в умовах сьогодення забезпечити ефективну протидію таким ситуаціям, і тому потрібно шукати нові шляхи, як правові так і організаційні, для протидії актам незаконного втручання в діяльність цивільної авіації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філіппов А. В. Акти незаконного втручання в діяльність цивільної авіації: новації у міжнародному праві. *Міжнародне право*. 2018. № 1. URL : file:///C:/Users/user/Downloads/dicf_2018_1_22.pdf(дата доступу 17.06.2022).
2. Конвенція о борьбе с незаконными актами в отношении международной гражданской авиации от 10 сентября 2010 г., Пекин.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/954_013#Text (дата доступу 17.06.2022).
3. Протокол, дополняющий Конвенцию о борьбе с незаконным захватом воздушных судов от 10 сентября 2010 г., Пекин. URL: www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/beijing_protocol.pdf (дата доступу 17.06.2022).
4. Протокол, изменяющий Конвенцию о преступлениях и некоторых других актах, совершаемых на борту воздушных судов от 4 апреля 2014 г. URL: https://avialaw.blog/sites/default/files/mp_8_monrealskiy_protokol_2014_g.pdf (дата доступу 17.06.2022).
5. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію від 07 груд. 1944 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_038#Text (дата доступу 17.06.2022).
6. Глобальний план безпеки авіації ІКАО. ICAO: веб-сайт. <https://www.icao.int/safety/GASP/Pages/Home.aspx> (дата доступу 17.06.2022).

УДК 347.823.21

БЕЗПЕКА ЯК ОСНОВНА ЦІННІСТЬ АВІАЦІЙНИХ ПОСЛУГ

Чулінда Людмила Іванівна,
доцент кафедри конституційного
та адміністративного права
юридичного факультету
Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук, доцент
Chulinda@ukr.net

Пріоритетна мета Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО) спрямована на підвищення безпеки польотів цивільної авіації у всьому світі та ефективність контролю держави та її можливостях в управлінні безпекою польотів у зв'язку зі зростанням обсягу пасажирських та вантажних перевезень.

Документ ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», надаючи нові орієнтири розвитку світу, передбачає залучення всіх країн до сприяння процвітання, захисту планети, забезпечення миру, знищення бідності, щоб до 2030 року всі люди могли жити у безпечному світі [1]. Міжнародна організація цивільної авіації бере активну участь у розробці рекомендацій для досягнення Цілей сталого розвитку у сфері цивільної авіації. Серед 17 пріоритетів сталого розвитку ІКАО особливу увагу приділяє, зокрема, безпеці [2].

ІКАО здійснює свою діяльність у найважливіших напрямках, впроваджує міжнародні стандарти і правила, що є необхідними для забезпечення безпеки польотів, авіаційної безпеки, ефективності та регулярності повітряних перевезень, охорони навколишнього середовища від впливу авіації, що в свою чергу є діями, спрямованими на досягнення цілі, визначеної у пункті «а» ст. 44 Статуту ІКАО – забезпечення безпечного й упорядкованого розвитку міжнародної цивільної авіації у всьому світі [3].

Питанням діяльності міжнародних організацій цивільної авіації у світовому процесі глобалізації, ролі ООН у регулюванні безпекових проблем сучасності, які посідають особливе місце серед важливих завдань цивільної авіації, присвячено чимало праць вітчизняних та міжнародних учених, які є важливими для досягнення Цілей сталого розвитку. Детально питання забезпечення безпеки авіаційних перевезень проаналізовано у монографії М. Луцького. Правові аспекти застосування міжнародних стандартів ІКАО

досліджували такі вчені, як О. Григоров, А. Верещагін, М. Волков, А. Ляхов, Ю. Малеев, А. Філіппов та ін. Однак питання безпеки цивільної авіації як основної цінності авіаційних послуг зумовлює необхідність подальших наукових досліджень.

Міжнародне співробітництво урядів і галузевих груп з питань безпеки авіації через ІКАО допомагає зробити авіаційний простір найбезпечнішим способом подорожі. 193 країни, які співпрацюють через ІКАО, працюють над досягненням узгодженої глобальної мети безпеки щодо нульової смертності до 2030 року разом із зміцненням своїх регуляторних можливостей, дотримуючись ряду програм і цілей, що стосуються основних сфер глобального планування безпеки авіації. Вони також працюють над забезпеченням стандартів безпеки, необхідної для інтеграції сучасних інновацій у двигуні, дизайні, автономному управлінні та персональній мобільності, зберігаючи або покращуючи загальну продуктивність авіаційної системи.

Глобальний план безпеки авіації (GASP) представляє стратегію, яка підтримує визначення пріоритетів та постійне покращення безпеки авіації, забезпечує основу, на якій розробляються регіональні та національні плани безпеки авіації, забезпечуючи гармонізацію та координацію зусиль, спрямованих на підвищення безпеки міжнародної цивільної авіації [4].

Мета Глобального плану забезпечення безпеки польотів полягає у неухильному зменшенні кількості загиблих в авіаційних пригодах та ризику загибелі людей шляхом надання керівних принципів щодо розробки узгодженої стратегії у сфері безпеки польотів та підготовки й реалізації регіональних та національних планів забезпечення безпеки польотів. Безпечна система авіації сприяє економічному розвитку держав в усіх галузях промисловості. Глобальний план забезпечення безпеки польотів передбачає впровадження державної системи контролю за забезпеченням безпеки польотів, уніфікованого підходу до управління безпекою польотів, а також до співпраці між державами, регіонами. Державам рекомендується підтримувати та впроваджувати Глобальний план забезпечення безпеки польотів як стратегію, яка спрямована на постійне підвищення рівня безпеки польотів у всьому світі.

Рекомендації ІКАО були надані усім державам-членам ІКАО для сприяння будь-яким діям, які вони вважають необхідними для забезпечення безпеки. Держава зобов'язується забезпечити необхідний нагляд за ефективним застосуванням Стандартів ІКАО, регулярно повідомляти ІКАО про прогрес у наданні авіаційних послуг. З метою сприяння безпечним авіап перевезенням держави мають дбати про безпеку, проявляти гнучкість і водночас дотримуватися своїх зобов'язань за Конвенцією про міжнародну цивільну авіацію. Держави повинні повідомити міжнародні організації, чи будуть вони визнавати чинність сертифікатів і ліцензій, до яких вносяться зміни на рівні національного законодавства, на які в цей час впливають заходи громадської охорони здоров'я. Кожна держава має право застосовувати свої правила, якщо вони відповідають визнаним міжнародним стандартам, про що обов'язково попереджає міжнародні організації.

Ці рекомендації стали наслідком діяльності Робочої групи з питань авіаційного відновлення (CART), під час роботи якої було прийнято оновлені правила щодо перевезення та обслуговування пасажирів, а також багажу (27.05.2020). Відновлення діяльності глобального авіаційного сектору найефективніше забезпечується через узгодження на міжнародному рівні підходу на основі таких принципів, як захист людей; робота єдиної авіаційної команди і прояв солідарності; активне управління факторами ризику, пов'язаними з безпекою польотів, авіаційною безпекою та охороною здоров'я; зміцнення суспільної довіри.

Рекомендації та плани ІКАО доповнюються та підтримуються міжнародними та регіональними організаціями цивільної авіації. Хоча національні та регіональні потреби можуть вимагати різних підходів, державам слід максимально забезпечити однаковість дій відповідно до Стандартів, планів та політики ІКАО. Держави підтримують взаємний зв'язок та глобальні ланцюжки поставок, особливо щодо віддалених районів, ізольованих островів та інших уразливих місцевостей та використовувати системні підходи до управління факторами ризику, що стосуються безпеки польотів, авіаційної безпеки та охорони здоров'я, на етапах відновлення авіаційної діяльності. Важливим є об'єднання зусиль усіх представників

авіаційної індустрії та суміжних галузей для подолання кризи на ринку авіаперевезень, а також позитивні результати від державної підтримки авіаційних підприємств.

Міжнародне партнерство України з іншими державами позитивно впливає на розвиток усіх сфер, яких стосується авіація, укладені угоди забезпечують співробітництво на міжнародному рівні. Співробітництво між усіма сферами авіаційної діяльності, такими, як аеропорти, авіакомпанії, управління повітряним рухом, виробництво та постачання, стимулює розвиток міжнародної цивільної авіації. Реалізація Глобального плану безпеки польотів дозволить державам підвищити авіаційну безпеку, що забезпечить сталий розвиток системи цивільної авіації і матиме наслідком економічне зростання, а отже здійснення верховенства права на національному та міжнародному рівнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. How the UN is supporting The Sustainable Development Goals in Ukraine. URL: <https://ukraine.un.org/en/sdgs>. (дата звернення 16.06.2022)

2. What contribution does transport make to the UN sustainable development goals? URL: https://unitingaviation.com/news/general-interest/what-contributions-does-air-transport-make-to-the-un-sustainable-development-goals/?fbclid=IwAR0ifCL-SIJ11bOv_mLdNSTe6McNQbYXIIWLxIUFOtxN1XipsJrH2mRfslI (дата звернення 16.06.2022).

3. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію 1944 року (Чиказька конвенція) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_038#Text (дата звернення 16.06.2022).

4. GASP Doc. 10004 Global aviation safety plan/ URL: <https://www.icao.int/safety/GASP/Pages/GASP-Doc.-10004.aspx> (дата звернення 16.06.2022).

УДК 343

ПРАВОВІ, КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНІ НАПРЯМКИ УБЕЗПЕЧЕННЯ АВІАЦІЙНО - КОСМІЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Шинкаренко Ігор Ростиславович,

професор кафедри права,
Національного аерокосмічного університету
імені М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»,
кандидат юридичних наук, професор
sir2009@ukr.net

Шинкаренко Ірина Ігорівна,

доцент кафедри ОРД та розкриття злочинів
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук
i.shynkarenko@khai.edu

За період розбудови незалежної України та формування її авіаційно-космічної галузі науковці були орієнтовані на загальносвітові цінності у сфері забезпечення безпеки людства та міжнародного правопорядку. На ґрунті міжнародних та національних досліджень [1, с. 144–148; 2; 3, с. 249-251; 4;], була сформована модель реалізації службами та підрозділами безпеки державних та недержавних суб'єктів господарювання авіаційної й космічної діяльності щодо нейтралізації загроз внутрішнього, та зовнішнього характеру нормального функціонування об'єктів авіаційно-космічної галузі України.

Означена модель спиралася на наступні уявлення змісту безпеки об'єктів інфраструктури авіаційно-космічної галузі як складної збалансованої системи зовнішніх факторів і внутрішніх чинників, що нейтралізують виникнення безпекових загроз, що

реалізується у миттєвому стані за якого ризик завдання збитків людям чи майну знижується до прийняттого рівня. Окрім того безпеку розглядають, як вид діяльності уповноважених структурних підрозділів щодо створення нормативних умов функціонування об'єктів авіаційно-космічної інфраструктури – авіаційного транспорту [5, с. 253-262].

Враховуючі світовий досвід діяльності державних агентств та служб безпеки приватних фірм склалася наступна система заходів забезпечення авіаційно-космічної галузі:

- заходи активної та пасивної превенції незаконного втручання в діяльність суб'єктів-об'єктів авіаційно-космічної діяльності;

- заходи оперативного, фізичного та технічного захисту життєва важливих для суспільства інтересів суб'єктів-об'єктів авіаційно-космічної діяльності;

- заходи особистої безпеки та інтересів працівників суб'єктів-об'єктів авіаційно-космічної діяльності;

- заходи правового та організаційно-оперативного захисту сталого економічного і фінансового розвитку суб'єктів-об'єктів авіаційно-космічної діяльності;

- заходи щодо використання технічних та програмних засобів захисту всього технологічного циклу використання інформації суб'єктами-об'єктами авіаційно-космічної діяльності (інформаційної безпеки) [6, с. 728].

Початок та хід військової агресії Росії фактично перевернув наше уявлення про місце авіаційно-космічної галузі у системі забезпечення обороноздатності України.

В перші дні військового вторгнення пошкоджено, зруйновано або захоплено щонайменше:

- 11 військових аеродромів - на суму 0,4 млрд дол. США та літак АН-225 «Мрія» - на суму 0,3 млрд дол. США;

- 11 цивільних аеропортів – на суму 6,82 млрд дол. США. [7]

Пошкодженням об'єктів повітряного транспорту та військової авіації втрати не обмежилися. Збитків зазнала промислова інфраструктура, що виготовляла та ремонтувала авіаційні засоби та озброєння. Однією з причин такого становища, є прозорість щодо розташування та спрямованості діяльності таких об'єктів.

Означене потребує переорієнтування забезпечення авіаційно-космічної галузі на захист не тільки від фізичних загроз, а й обмеження інформаційної діяльності у відкритому просторі з внесенням відповідних змін до чинного законодавства у сфері забезпечення державної таємниці та інформаційної безпеки, а також прозорості отримання таких даних. Повинна сформуватися нова організаційно-правова та інформаційна модель безпеки з паритетом всіх видів забезпечення у тому числі інформаційної безпеки.

Наступною загрозою яка набула актуалізації у воєнний період це екологічні катастрофи у зоні нанесення ударів по об'єктам авіаційно-космічної галузі. Особливо враховуючі, що руйнування інфраструктури авіаційно-космічної галузі як правило призводить до пошкодження резервуарів зберігання токсичних матеріалів, що використовуються в галузі.

Означене вимагає не тільки здійснення охоронних заходів та дезавакціяції територій таких катастроф, а й їх фіксації в умовах бойових дій, що буде сприйнята як належна у міжнародних судах та стане основою для подальшого стягнення репарацій [8].

Негайною потребою, є розробка правових та методичних засад судових експертних досліджень у цій сфері враховуючі умови воєнного періоду та бойових дій.

Наступним пріоритетним напрямком забезпечення авіаційно-космічної галузі у воєнний період та майбутньому, є здійснення досліджень спрямованих на формування правої бази забезпечення сприятливих умов розвитку авіаційно-космічної галузі України у післявоєнний період, як основного підґрунтя формування протиповітряної та протиракетної безпеки. Необхідно здійснити відповідні зміни до Стратегії національної безпеки України, Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України, Стратегії інформаційної безпеки спрямовані на формування статусу Державного космічного агентства України, як повноцінного суб'єкта, що забезпечить отримання моніторингової інформації у військовій сфері і формування відповідної системи заходів у сфері розповсюдження інформації обмеженого користування. Наслідком таких змін буде формування відповідної моделі комплексної безпеки авіаційно-космічної галузі.

Таким чином забезпечення безпеки авіаційно-космічної галузі України повинно здійснюватися у науковій, організаційній та правовій площині одночасно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зубко Г.Ю. Безпека космічної інфраструктури як напрям державної інфраструктурної політики України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 4. 2019. С. 144 – 148.
2. Єрменчук О. П. Основні підходи до організації захисту критичної інфраструктури в країнах Європи: досвід для України : монограф. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 180 с.
3. Москаленко С. І. Проблеми забезпечення авіаційної безпеки в Україні. *Порівняльне аналітичне право*. № 6. 2017. С. 249-25.
4. Cain, J. R. ed. by Charles S. Cockell (2016). *Space Terrorism -A New Environment; New Causes. Dissent, Revolution and Liberty Beyond Earth.*. Springer. Switzerland. 93-110. [English]. Ajeey Lele, Gunjan Singh. *Space Security and Global Cooperation*. Academic Foundation, 2008. 264 p. [English].
5. Шинкаренко І. Р., Спіціна Г. О. Безпека об'єктів інфраструктури авіаційного транспорту: теоретичні аспекти. *Вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх*. 2020. № 2. С. 253-262. включено до міжнародної науково метричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща, Варшава), «Перелік Б МОН України» DOI: DOI: 10.31733/2078-3566-2020-2-253-262.
6. Shynkarenko I., Zakharov V., Shynkarenko I., Zakharova O., Semenovych O. (2022) Legal and Conceptual Aspects of Securing Space Activity Entities-Facilities in Ukraine. In: Nechyporuk M., Pavlikov V., Kritskiy D. (eds) *Conference Paper: Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering. ICTM 2021. Lecture Notes in Networks and Systems 367*, pp 720–735. Springer Nature Switzerland AG 2022, Cham. [First Online: 01 January 2022](https://doi.org/10.1007/978-3-030-94259-5_58) https://doi.org/10.1007/978-3-030-94259-5_58[English].
7. Відбудова транспортної інфраструктури - ключове завдання для відновлення держави, в цьому впевнені у Комітеті з питань бюджету Інформаційне повідомлення. 03 травня 2022, о 12:07. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/222355.html>
8. Науковці долучаються до фіксації екозлочинів Росії в Україні URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/naukovci-doluchatsya-do-fiksaciyi-ekozlochiv-rosiyi-v-ukrayini>.

РІШЕННЯ КОНФЕРЕНЦІЇ

Підсумовуючи результати проведення III Міжнародної науково-практичної конференції «Модернізація вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції», слід констатувати, що розвиток, подальше вдосконалення національного законодавства має здійснюватися відповідно до сучасних умов та актуальних потреб правового регулювання на принципах верховенства права та змінюватися відповідно до положень міжнародного права, його засад, стандартів та вимог.

Високий науковий рівень доповідей відзначено організаційним комітетом конференції, а також достатньо велика кількість учасників, свідчить про підвищений науковий інтерес до тематики конференції правників-практиків, аспірантів, студентів, науковців, що досліджували проблематику захисту прав людини у вітчизняному законодавстві, судовій практиці та правоохоронній діяльності, аналізували європейський досвід захисту прав, аналізували соціально-гуманітарні та філософські аспекти розвитку громадянського суспільства.

Учасниками конференції розглянуто актуальні питання щодо адаптації національного законодавства до вимог законодавства Європейського Союзу під час нормопроектної діяльності, підготовки кваліфікованих спеціалістів, створення належних умов для інституціонального, науково-освітнього, технічного, авіаційного забезпечення процесу адаптації законодавства України.

На конференції представлено результати наукових розробок і сформульовано низку пропозицій та рекомендацій, а саме:

- адаптація національного законодавства до європейських стандартів та вимог є поступовим процесом, що являє собою послідовність етапів, характерним для яких є досягнення певного ступеню відповідності законодавства України вимогам права Європейського Союзу;

- при конструюванні демократичної національної держави, її інституцій, безперервного розвитку громадянського суспільства слід враховувати європейську модель розвитку та власний досвід, зумовлений національними традиціями, культурою, рівнем правової культури та правосвідомості громадян;

- необхідно спрямувати зусилля науково-практичних працівників на виконання актуальних для України завдань щодо розвитку правової, економічної та політичної систем;

- рекомендувати продовжити щорічне проведення Міжнародної науково-практичної конференції «Модернізація вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції», а також наукові форуми, круглі столи з практичними працівниками правоохоронних та правозахисних органів, суб'єктами авіаційної діяльності, тематика яких пов'язана з висвітленням актуальних питань правової та політичної реформи.

Підсумовуючи роботу конференції, учасниками рекомендовано:

- запровадити виконання робіт науково-дослідного характеру із залученням та участю представників правоохоронної діяльності, судових інстанцій та суб'єктів авіаційної діяльності;

- продовжити співробітництво із закладом вищої освіти в форматі обміну інформацією та досвідом із залученням до навчального процесу з підготовки висококваліфікованих майбутніх юристів.

Оргкомітет

Наукове видання

**МОДЕРНІЗАЦІЯ
ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
В УМОВАХ СВІТОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

Матеріали

III Міжнародної науково-практичної конференції
(Кропивницький, 23–24 червня 2022 року)

Редагування *К. І. Шестакова*
Верстка тексту *Л. В. Северенчук*
Дизайн обкладинки *К. Ю. Мацюта*

Формат 60x84 1/8. Ум. друк. арк. 51.61.
Свідоцтво держ. реєстру ДК № 977 від 05.07.2002 р.

Видавництво Льотної академії НАУ

м. Кропивницький,
вул. Добровольського, 1